

Δ. Ν. ΜΟΝΟΓΥΙΟΥ ΚΑΙ Β. Ε. ΜΟΣΚΟΦΗ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Κ' ΤΟΜΟΣ

28

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Β' ΤΟΜΟΣ

Δ. Ν. ΜΟΝΟΓΥΙΟΥ ΚΑΙ Β. Ε. ΜΟΣΚΟΒΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Β' ΤΟΜΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1957

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ Ἐγχειριδίου Συστηματικῆς Διδασκαλίας τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὸν πρῶτον τόμον ὁ ὁποῖος ἐκκυκλοφόρησε κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1953. Μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου τούτου ὁλοκληρώνεται τὸ ἔργον τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης καὶ ἐν πολλοῖς τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης ἐν γένει, ἢ ὅποια φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ διδάσκηται συστηματικῶς εἰς τὰ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδύσεως, διὰ νὰ ἐξοικειωθοῦν οἱ μαθηταὶ μὲ τὸν ὀρθὸν χειρισμὸν αὐτῆς εἰς τὸν γραπτὸν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον. Μολονότι δὲ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρώτου τόμου ἐξεθέσαμεν ἐν πλάτει τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι μᾶς ὤθησαν εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ὅλου ἔργου, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τοὺς κυριωτέρους ἐξ αὐτῶν πρὸς πληρεστέραν κατατόπισιν τοῦ ἀναγνώστου :

«...Ἡ διδασκαλία τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης περιορίζεται σχεδὸν μόνον εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς τὸ γυμνάσιον—καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κατωτέρας τάξεις—ἐπαναλαμβάνομεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ μερικὸς γραμματικὸς κανόνας ἀπασχολοῦντες κυρίως τοὺς μαθητὰς μας μὲ προσφῶρους καὶ ἀμφιβόλου ἀποδοτικότητος λογοτεχνικὰς ἀναλύσεις. Ἡ γλωσσικὴ κατάρτισις τῶν μαθητῶν δυστυχῶς παραγνωρίζεται ἀπὸ πολλοὺς ἢ ἐπιδιώκεται κατὰ τρόπον ἐμπειρικόν, χωρὶς σύστημα καὶ χωρὶς τὰ κατάλληλα βοηθήματα. Πολλοὶ ἀντιμετωπίζουν τὸ τόσον ζωτικὸν τοῦτο πρόβλημα κατὰ τὸ δοκοῦν μὲ ὀδηγὸν τὴν πείραν καὶ τὰς προσωπικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις μονοπλεύρους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγῳ τοῦ γλωσσικοῦ διχασμοῦ.

Τὸ Παιδαγωγικὸν Συμβούλιον τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν, ἀναγνωρίζον τὴν ὑφίστην σημασίαν τὴν ὁποῖαν κέκτηται διὰ τοὺς μαθητὰς ἡ ὀρθὴ καὶ κατὰ τὸ δυνατόν τελεία γνώσις καὶ χρῆσις παρ' αὐτῶν τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, μᾶς ἐχορήγησε τὰ μέσα διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ παρόντος Ἐγχειριδίου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ διευκολυνθῇ ἡ ἐπίτευξις τοῦ ἀνωτέρου σκοποῦ.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν διάταξιν τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γνῶρίζῃ ὅτι κατὰ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ εἴχομεν ὑπ' ὄψιν μας τὰ ἑξῆς :

1. Ἀσχέτως πρὸς τὰς γλωσσικὰς πεποιθήσεις τοῦ διδάσκοντος πρέπει νὰ διδάσκωνται συστηματικῶς τόσον εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὅσον καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης.

2. Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία πρέπει νὰ καταστῇ λειτουργικὴ ἐξυπηρετοῦσα τὰς ποικίλας ἀνάγκας τῆς ζωῆς τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

3. Ἡ διδασκαλία τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν φαινομένων πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα, νὰ ἐπιδιωχθῇ δὲ ἡ ἐμπέδωσις καὶ ἡ εὐχερῆς ἐφαρμογὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν δι' ἀφθόνων καὶ ποικίλων ἀσκήσεων.

4. Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνεται μὲ πρῶτην ὄχι τὴν μεμονωμένην λέξιν ἀλλὰ τὴν πρότασιν...».

Ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀρχῶν στηρίζεται καὶ ὁ ἀνὰ χειρὰς τόμος, ἀλλὰ, ὅπως θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ἡ περιλαμβανομένη εἰς αὐτὸν ὕλη παρουσιάζει μεγαλύτερας δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν, τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ταξινόμησιν. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον περιελάβομεν τὸ τυπικὸν καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς καθαρευούσης, εἰς δὲ τὸν δεῦτερον ἐκρίθη ἀπαραίτητον ἐκτὸς τοῦ ἐτυμολογικοῦ νὰ περιληφθοῦν πολλὰ καὶ ποικίλα θέματα τὰ ὅποια πρέπει νὰ διδάσκωνται οἱ μαθηταὶ τῆς Μέσης Παιδείας καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων πολλὰ προβλέπονται ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου ἀναλυτικοῦ προγράμματος.

Τὰ ἐν λόγῳ θέματα ἔπρεπε νὰ διατυπωθοῦν κατὰ τρόπον σύντομον καὶ σαφῆ, ὥστε νὰ γίνων ἐνκόλως κατανοητὰ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ νὰ ἐμπειδωθοῦν μὲ πλῆθος ἀσκήσεων. Διὰ τινὰ ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον βοηθήματα ἐπὶ τῶν ὁμοίων καὶ ἐβασίσθημεν, ὅπως διὰ τὰ σημεῖα στίξεως, τὴν ἔκθεσιν ἰδεῶν, τὰ σχήματα λόγου, τὰ στοιχεῖα μετρικῆς καὶ ἄλλα. Διὰ πολλὰ ὁμως ἠναγκάσθημεν νὰ στηριχθῶμεν εἰς τὰς ἰδικὰς μας δυνάμεις, ὅπως διὰ τὴν θέσιν τῶν λέξεων καὶ τῶν προτάσεων, διὰ τὴν παράγραφον ἐν γένει, τὴν ἐξαγωγὴν περιλήψεων, τὴν ἱεράρχησιν καὶ τὴν ταξινόμησιν ἐνοιῶν, τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, τοὺς κανόνας ἀπαγγελίας καὶ ἀναγνώσεως, τὰς μορφὰς τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τὰς συντομογραφίας.

Ἡ διάταξις τῆς ὕλης ἐγένετο κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ ἐν κεφάλαιον νὰ διαδέχεται τὸ ἄλλο κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἐκμάθησις τοῦ ἐπομένου νὰ προϋποθέτῃ τὴν γνώσιν τοῦ προηγουμένου. Ἐν ἀρχῇ ἀπεβλέψαμεν εἰς τὸν πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογίου, κατόπιν εἰς τὴν τέχνην τοῦ ὀρθῶς γράφειν καὶ τέλος εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν καλαισθητικὴν ἀπόλαυσιν τῶν λογοτεχνημάτων παρὰ τῶν μαθητῶν. Δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀπαραίτητον τὸν χωρισμὸν τῶν κεφαλαίων τοῦ παρόντος τόμου εἰς μαθή-

ματα, διότι οὗτος ἀπευθύνεται εἰς τοὺς μαθητὰς διαφόρων ἡλικιῶν τῶν μέσων καὶ ἀνωτέρων τάξεων τοῦ γυμνασίου, ὁ δὲ διδάσκων εἶναι καὶ πάλιν ἐλευθέρως νὰ χωρῶν ἑκάστην ἐνότητα εἰς δύο ἢ περισσότερα μέρη, ἀναλόγως τοῦ χρόνου τὸν ὁποῖον ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ τῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν του.

Κατὰ γενικὸν κανόνα, ἐσεβάσθημεν τὴν ὀρθογραφίαν τῶν κειμένων τὰ ὁποῖα παραθέτομεν. Μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐγένετο κατάφωρος παράβασις τῶν κοινῶς παραδεδεγμένων κανόνων τῆς δημοτικῆς ἢ τῆς καθαρευούσης μετεβάλομεν συμφώνως πρὸς αὐτοὺς τὴν γραφὴν λέξεων τινῶν.

Προσεπαθήσαμεν ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μας νὰ καταπολεμήσωμεν τὴν ἐπικρατοῦσαν παρ' ἡμῖν ἀναρχίαν εἰς νευραλγικούς τομεῖς τοῦ γραπτοῦ λόγου, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ χρῆσις τῶν σημείων στιξεως καὶ τῆς παραγράφου, ἡ χρῆσις τῶν κεφαλαίων γραμμάτων, ὁ τρόπος τῆς ἀναγραφῆς τῶν τίτλων, ἡ καταγραφὴ τῆς βιβλιογραφίας καὶ ἡ ταξινόμησις τῶν ἐννοιῶν. Ἐφροντίσαμεν ἐπίσης νὰ περιλάβωμεν εἰς τὸν παρόντα τόμον καὶ στοιχεῖα ἀπαραίτητα διὰ τὴν ὀρθὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν γραπτῶν ἐργασιῶν, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς διέγερσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῶν διὰ περαιτέρω μελέτας. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι περιορίσθημεν εἰς τὴν διατύπωσιν βασικῶν καὶ συντόμων κανόνων, ἀποφεύγοντες νὰ ἀναφέρωμεν ὅλας τὰς ἐξαιρέσεις καὶ περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὰς κυριώτερας ἐξ αὐτῶν.

Ὁ ἐθνηγὸς ἀγαγόντης θὰ ἀντιληφθῆ τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας εἴχομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν καὶ θὰ δικαιολογήσῃ τὰς ἀτελείας τοῦ ἔργου μας, ἀτελείας τὰς ὁποίας ἡμεῖς πρῶτοι αισθανόμεθα.

Παραδίδοντες τὸν δεῦτερον τόμον τοῦ Ἐγχειριδίου Συστηματικῆς Διδασκαλίας τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικούς, εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ εὐρύτερον Ἑλληνικὸν κοινόν, ἐκφράζομεν τὴν ἐλπίδα ὅτι οὗτοι θὰ τὸν ὑποδεχθοῦν μὲ τὴν ἰδίαν κατανόησιν καὶ τὸ ἴδιον συγκινητικὸν ἐνδιαφέρον μὲ τὸ ὁποῖον ὑπεδέχθησαν τὸν πρῶτον τόμον.

Ἐπιβεβλημένον καθήκον μας θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐκρινεῖς εὐχαριστίας μας εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς συναδέλφους Κυρίους Γεώργιον Φυλακτόπουλον, Ἀθανάσιον Μερεμέτην καὶ Ἐλευθέριον Πρεβελάκη, οἱ ὅποιοι παρηκολούθησαν μὲ ἀμέριστον στοργὴν καὶ μεγάλην προσοχὴν τὴν προσπάθειάν μας καὶ διὰ τῶν πολυτίμων ὑποδείξεών των συνέβαλον ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ὅλην ἐργασίαν.

Τέλος, ἐκφράζομεν καὶ πάλιν τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην καὶ τὰς

θερμοτάτας εὐχαριστίας μας πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν, ἣ ὁποία μᾶς ἐχορήγησεν ἄφθονα τὰ μέσα διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦτου ἔχουσα τὴν ἐγγενῆ φιλοδοξίαν νὰ προσφέρει ἐν χρήσιμον βοήθημα εἰς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν τῆς πατρίδος μας.

Ἀθῆναι, Ἰούλιος 1957

Δ.Ν.Μ., Β.Ε.Μ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Α'. 'Ελληνική 'Ιστορία και Γλώσσα	17
Β'. 'Η Νεοελληνική και ή 'Αρχαία 'Ελληνική Γλώσσα	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. 'Ορισμός και Σπουδαιότης τῆς 'Ορθογραφίας	33
Β'. 'Ορθογραφία Καταλήξεων	36
Γ'. 'Ορθογραφία Ριζης	38
Δ'. 'Οδηγίαι περι 'Ορθογραφίας	40
Ε'. Πίνακες ὀρθογραφικῶς Δυσκόλων Λέξεων	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ

'Ορισμός και Χρησιμότης τοῦ 'Ετυμολογικοῦ	50
---	----

Ι. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΕΞΕΩΝ

Α'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

1. Παράγωγα Ούσιαστικά ἐξ Ούσιαστικῶν	
α'. 'Υποκοριστικά. Μεγεθυντικά	52
β'. Πατρωνυμικά. Γονεωνυμικά. 'Εθνικά	55
γ'. Περιεκτικά. Τοπικά. Παρώνυμα	58
2. Παράγωγα Ούσιαστικά ἐξ 'Επιθέτων	60
3. Παράγωγα Ούσιαστικά ἐκ Ρημάτων (α')	62

4. Παράγωγα Ούσιαστικά ἐκ Ρημάτων (β')	65
B'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΕΠΙΘΕΤΑ	
1. Παράγωγα Ἐπίθετα ἐξ Ούσιαστικῶν καὶ Ἐπιθέτων	68
2. Παράγωγα Ἐπίθετα ἐκ Ρημάτων	71
3. Παράγωγα Ἐπίθετα ἐξ Ἐπιρρημάτων	73
Γ'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ	
Παράγωγα Ἐπιρρήματα ἐκ Διαφόρων Μερῶν τοῦ Λόγου	74
Δ'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΡΗΜΑΤΑ	
Παράγωγα Ρήματα ἐκ Διαφόρων Μερῶν τοῦ Λόγου.	76
Γενικαὶ Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Παραγωγῆς τῶν Λέξεων.	77
II. ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ	
Εἶδη, Τονισμός, Σημασία καὶ Μεταβολαὶ τῶν Συνθέτων	80
A'. ΠΡΩΤΟΝ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΝ	
1. Σύνθετα μὲ Πρῶτον Συνθετικὸν Ούσιαστικὸν	83
2. Σύνθετα μὲ Πρῶτον Συνθετικὸν Ἐπίθετον, Ἄντωνυμίαν, Ἀριθμητικὸν	87
3. Σύνθετα μὲ Πρῶτον Συνθετικὸν Ρῆμα	90
4. Σύνθετα μὲ Πρῶτον Συνθετικὸν Ἄκλιτον Μέρος Λόγου	92
B'. ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΝ	
1. Σύνθετα μὲ Δεύτερον Συνθετικὸν Ούσιαστικὸν ἢ Ἐπίθετον	95
2. Σύνθετα μὲ Δεύτερον Συνθετικὸν Ρῆμα ἢ Ἄκλιτον Μέρος Λόγου	99
Γενικαὶ Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Συνθέσεως τῶν Λέξεων.	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

Α'. Οικογένειαι Λέξεων έτυμολογικῶς Συγγενῶν . . .	104
Β'. Οικογένειαι Λέξεων Σχετικῶν πρὸς Ὁρισμένον Θέμα	107
Γ'. Συνώνυμα	111
Δ'. Ἀντίθετα	115
Ε'. Ὁμόχηα	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ - ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

I. ΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Α'. Κανονικὴ Θέσις τῶν Λέξεων ἐν τῇ Προτάσει . . .	126
Β'. Ἰδιάζουσα Θέσις τῶν Λέξεων ἐν τῇ Προτάσει . . .	130
Γ'. Θέσις τῶν Δευτερευουσῶν Προτάσεων εἰς τὴν Περίοδον	133

II. ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Α'. Ὁρισμός, Ἔκτασις, Σύνδεσις καὶ Χρησιμότης Παραγράφων	138
Β'. Ἀρχικὴ Πρότασις, Σύνδεσις Προτάσεων καὶ Τελικὴ Πρότασις ἐν τῇ Παραγράφῳ	142

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΣΤΙΞΙΣ

Α'. Ὁρισμός καὶ Σπουδαιότης τῶν Σημείων τῆς Στίξεως	151
Β'. Τελεία (.). Ἄνω Τελεία (').	154
Γ'. Ὁρισμός τοῦ Κόμματος (,). Τὸ Κόμμα μέσα εἰς τὴν Πρότασιν	156
Δ'. Τὸ Κόμμα μέσα εἰς τὴν Περίοδον	160
Ε'. Ἐρωτηματικὸν (;). Θαυμαστικὸν (!).	165
Ϛ'. Διπλὴ Τελεία (:). Παρένθεσις (()).	167
Ζ'. Ἀποσιωπητικά (. . .). Παῦλα (—). Διπλὴ Παῦλα (- -)	169
Η'. Εἰσαγωγικά (« »). Ἐνωτικὸν (-)	171
Θ'. Παράγραφος. Ἀρχιτεκτονικὴ Σελίδος	175

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Χρήσις τῶν Κεφαλαίων Γραμμάτων	181
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΙΔΕΩΝ

Σπουδαιότης τῶν Ἐκθέσεων. Γενικαὶ Ὁδηγίαι	189
Α'. Περιγραφή	196
Β'. Διήγησις	206
Γ'. Ἐκθέσεις Θεωρητικοῦ Περιεχομένου	219
Δ'. Μελέται ἢ Πραγματεῖαι. Ρητορικὰ Γυμνάσματα	233
Ε'. Ἀνάλυσις καὶ Κριτικὴ Λογοτεχνημάτων	248
Ϛ'. Περίληψις. Διάγραμμα. Τίτλοι. Πίνακες	263
Ζ'. Ἐπιστολὴ	279
Η'. Τηλεγράφημα	288
Θ'. Αἴτησις	291
Ι'. Ἰδιωτικὰ Ἐγγράφα	294

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΑΡΙΘΜΗΣΙΣ ΕΝΝΟΙΩΝ ἢ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΝ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Α'. Χρήσις Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀραβικῶν Ἀριθμῶν πρὸς Ταξινομήσιν Ἐννοιῶν ἢ Ἐνοτήτων	297
Β'. Βιβλιογραφία	302
Γ'. Ὑποσημειώσεις	304

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΜΟΡΦΑΙ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

Κύρια Μορφαὶ τοῦ Πεζοῦ Λόγου καὶ Χαρακτηριστικὰ Αὐτῶν	308
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ

Σπουδαιότης καὶ Βασικοὶ Κανόνες τῆς Καλῆς Ἀναγνώσεως καὶ Ἀπαγγελίας	318
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Ὁρισμὸς καὶ Εἶδη τῶν Σχημάτων Λόγου.	325
--	-----

I. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Συντακτικαὶ Ἰδιορρυθμίαι	327
------------------------------------	-----

II. ΣΧΕΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Α'. Σχήματα Προερχόμενα ἐκ τῆς Θέσεως τῶν Λέξεων ἐν τῇ Προτάσει	331
---	-----

Β'. Σχήματα Προερχόμενα ἐκ Παραλείψεως Λέξεων ἢ Προτάσεων	335
---	-----

Γ'. Σχήματα Προερχόμενα ἐκ Προσθήκης Λέξεων ἢ Προτάσεων.	337
--	-----

III. ΛΕΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Σχήματα Προερχόμενα ἐκ τῆς Σημασίας τῶν Λέξεων	343
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΤΡΙΚΗΣ

Α'. Ὁρισμοὶ	352
-----------------------	-----

Β'. Στίχος, Στροφή, Ὁμοιοκαταληξία	356
--	-----

Γ'. Ἰαμβικοὶ καὶ Τροχαϊκοὶ Στίχοι	361
---	-----

Δ'. Ἀναπαιστικοὶ, Δακτυλικοὶ καὶ Ἀμφιβραχικοὶ Στίχοι	365
--	-----

Ε'. Τομὴ τοῦ Στίχου	369
-------------------------------	-----

Ϛ'. Τρωτὰ τοῦ Στίχου καὶ Διόρθωσις αὐτῶν	371
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΑΙ ΜΟΡΦΑΙ

Ποιήματα με Σταθεράν και Ἄσταθην Μορφήν.	377
--	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

Χρήσις Συντομογραφιών.	387
--------------------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	393
------------------------	-----

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ	397
----------------------------------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Α'. Ἑλληνική Ἱστορία καὶ Γλῶσσα

Οἱ ἀγῶνες τοὺς ὁποίους τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐπὶ τεσσαράκοντα σχεδὸν αἰῶνας διεξάγει ἐντεῦθεν τῶν ἐθνικῶν συνόρων, ἐγγύτατα ἢ καὶ ἀπώτατα αὐτῶν, ἄλλοτε μὲν διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἄλλοτε δὲ πρὸς ὑπεράσπισιν εὐγενῶν ἰδεῶν καὶ αἰωνίων ἀξιών, εἶναι ἀγῶνες συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι, ἀγῶνες πολλακίς δραματικοὶ καὶ ἐνίοτε μεγαλειώδεις καὶ ἐκπληκτικοί.

Οἱ Ἕλληνες ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοεθνίαν· κατήλθον ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τεσσάρων περίπου χιλιάδων ἐτῶν.

Ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς των παρέσχον ἀπτά δείγματα τῆς δυναμικότητος, τῆς δραστηριότητος, τῆς προσαρμοστικότητος καὶ τῆς ἀγχινοίας των.

Ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα διεπεραιώθησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νήσους μας καὶ εἰς τὰς ἐναντι Μικρασιατικὰς ἀκτᾶς, τὰς ὁποίας κατέστησαν λίκνον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Κύπρον, περὶ τὰ χωρικά ὕδατα τῆς ὁποίας ἐχάραξαν ἔκτοτε τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν τοῦ νησιωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Γοητευθέντες ἀπὸ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον ἔγιναν πρωιμώτατα κάτοχοι τῶν μυστικῶν του, ἐκυριάρχησαν σχεδὸν ἐπὶ τῶν δύο μεγάλων θαλασσῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ ἐξελλήνισαν διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν παραλίων των.

Ἡγωνίσθησαν ἥρωικῶς καὶ ἐπιτυχῶς πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ πρώτου καὶ φοβερωτάτου ἐξ ἀνατολῶν κινδύνου καὶ ἐώρτασαν τὰ ἐπινίκια μὲ τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ἀθανάτου οἰκοδομήματος τὸ ὁποῖον ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης θαυμάζει ὡς τὸ ἀριστούργημα τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπεχείρησαν διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τῶν συνεργατῶν καὶ τῶν διαδόχων του τὴν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐκπολι-

τιστική των εξόρμησιν καὶ διέθεσαν ἀργότερον τὴν γλῶσσαν των, τὴν ὁποίαν ὁ Κικέρων εἶχε προφητικῶς χαρακτηρίσει ὡς Ἰκανὴν νὰ λαλῆται ὑπὸ τῶν θεῶν, πρὸς διάδοσιν τῶν θείων ρημάτων τοῦ Ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Ἐπετάγησαν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐξελατινίσθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ὀρατίου, ἰδικοῦ των μεγάλου ποιητοῦ, «κατέκτησαν» διὰ τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ των «τὸ ἄγριον Λάτιον». Τέλος σὺν τῷ χρόνῳ—φαινόμενον μοναδικὸν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν—μετεμόρφωσαν τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Διὰ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Χριστιανικῆς ταύτης αὐτοκρατορίας ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη προσέφερον πολλαπλᾶς καὶ ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα γενικώτερον, καὶ δὴ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, μέχρι καὶ πέραν τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τῆς 29ης Μαΐου τοῦ 1453, ὅποτε παρέλαβον «τὰ δεφτέρια τὰ περγαμηνά μὲ τοὺς ἀσυγγέφιαστους τῆς τέχνης οὐρανοὺς ἀπ' τὴν τουρκοπατημένη Βασιλεύουσα», διὰ νὰ τὰ μεταφέρουν «σὲ τόπους μακρινούς, ὅπου πόδι δὲν μποροῦσε Τούρκου κανενὸς νὰ τὰ πατήσῃ, γιὰ νὰ ἀνατείλουνε στὴ Δύση»

Ἦλθον κατόπιν ἀντίξοι περιστάσεις, «χρόνοι δίσεχτοι, χρόνοι δυστυχημένοι» διὰ τοὺς ὑποδούλους Ἑλληνας «δὲν εἶχεν ἡ ζωὴ γλυκάδες καὶ τραγούδια». Ἀλλὰ κατὰ τὴν μακραίωνα ταύτην δουλείαν οἱ Ἑλληνες καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων των διετήρησαν καὶ διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ὑποδούλου γένους μας ἐργάσθησαν.

Ἦγωνίσθησαν καὶ πάλιν ἡρωικῶς εἰς τὸ Σούλι, εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, εἰς τὰ Δερβενάκια, εἰς τὸ Μεσολόγγι, εἰς τὸν Κόλπον τοῦ Γέροντα, τὴν Ἀράχοβαν καὶ «στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη» καὶ ἀπέδειξαν εἰς τὸν κόσμον ὅτι τὸ λεχθὲν παρὰ τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶν Μαραθωνομάχων, ὅτι δηλαδὴ ἐδίδαξαν τὸ «πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπέικει», ἰσχύει καὶ δύναται νὰ λεχθῆ δι' Ἑλληνας μαχητὰς ὄλων τῶν περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, εἰς τὸ Ἀρκάδι, εἰς τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Ἑλλης, εἰς τὸ Μπιζάνι, εἰς τὸ Κιλκίς καὶ τὴν Δοϊράνην, εἰς τὴν Πίνδον, εἰς τὸ Ροῦπελ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἀνετρέξαμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἰς τοὺς κυριωτέρους

σταθμούς της έθνικης μας Ιστορίας, διότι ή μελέτη και ή γνώσις αúτης διαφωτίζει και διευκολύνει κατά πολύ τήν μελέτην και κατανόησιν της γλώσσης μας. Καί αντίθέτως, ή έρευνα και ή σπουδή τών γραπτών μνημείων και τοῦ προφορικοῦ μας λόγου διαλευκαίνει και έξηγεῖ πολλὰς σελίδας τοῦ Ιστορικοῦ μας βίου.

Διότι, ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Γεώργιος Ἐναγνωστόπουλος, «Ἡ γλώσσα δέν εἶναι τι αὐθυπόστατον και ἀνεξάρτητον ἀπό τοὺς ὀμιλοῦντας αὐτήν, ἀλλὰ τούναντιον συμμεταβάλλεται ἀδιακόπως μαζί με τήν Ιστορίαν και τὰς τύχας τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τήν ὀμιλεῖ, και ὑφίσταται ἀναποφεύκτως τήν ἐπίδρασιν τών πολιτικῶν, τών κοινωνικῶν και λοιπῶν ὄρων, ὑπό τοὺς ὁποῖους ὁὗτος διατελεῖ».

Οὕτως ή Ἐλληνική γλώσσα συναναπτύσσεται μετὰ τοῦ ὀμιλοῦντος αὐτήν ἔθνους, έξυψοῦται και φθάνει εἰς μέγιστον βαθμόν τελειότητος κατά τὸ μεσουράνημα τοῦ πολιτισμοῦ του, ἀλλὰ και συμμερίζεται τὰς περιπετείας αὐτοῦ καθ' ὅλα τὰ στάδια τοῦ πολυκυμάντου βίου του.

Ἀνήκει και αὐτή, ὅπως και οἱ Ἕλληνες, εἰς τήν μεγάλην οἰκογένειαν τών Ἰνδοευρωπαϊκῶν καλουμένων γλωσσῶν και εἶναι συγγενής πρὸς τήν Ἰνδικήν, τήν Κελτικήν, τήν Γερμανικήν, ἰδίως τήν Λατινικήν και τὰς Νεολατινικὰς γλώσσας.

Μετὰ τήν ἑδραίωσιν τών Ἑλλήνων εἰς τήν χώραν μας, ή γλώσσα των ἑπεβλήθη και έξετόπισε βαθμηδόν τήν γλώσσαν τών Προελλήνων, δηλαδὴ τών παλαιοτέρων κατοίκων τῆς πατρίδος μας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν λαὸς Μεσογειακός, ἐπλουτίσθη δὲ συγχρόνως διὰ λέξεων δηλωτικῶν ἔνοιῶν πολιτισμοῦ και πραγμάτων τὸ πρῶτον καθισταμένων γνωστῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς και πολλῶν τοπωνυμιῶν, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἀπὸ τήν γλώσσαν τών κατακτηθέντων και εἰς πλεῖστα μέρη συγχωνευθέντων μετ' αὐτῶν Προελληνικῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Τοιαῦται Προελληνικῆς προελεύσεως λέξεις εἶναι αἱ ἑξῆς: *θάλαμος, μέγαρον, θάλασσα, νῆσος, δάφνη, σῖτος, χρυσός, Ὑμητιός, Λυκαβητιός, Ἰλιός, Κηφισός, Λάρισα, Κόρινθος* κ. ἄ.

Ἡ Ἐλληνική γλώσσα παρουσίαζεν ἑξ ἀρχῆς ὠρισμένας διαφορὰς ἀναφερομένας κυρίως εἰς τήν προφορὰν τών φθόγγων και πρὸ πάντων τών φωνηέντων. Τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ πρόγονοί μας δέν κατῆλθον ἠνωμένοι εἰς τήν χώραν μας ἀλλὰ τμηματικῶς, διηρημένοι κατά φυλάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ και μετὰ

τὴν ἐγκατάστασίν των ἦσαν κατατετημημένοι εἰς πολλὰ κρατίδια, τὴν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπικοινωνίαν ἠμπόδιζαν καὶ ἄλλοι λόγοι καὶ ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος μας. Δι' αὐτὸ ἀνεπτύχθησαν πολλοὶ *διιάλεκτοι*, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἐξῆς τέσσαρες : ἡ Ἴωνικὴ, ἡ Αἰολικὴ, ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ.

Σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν λοιπῶν καὶ κατέστη ἐν τέλει ἡ ἐπίσημος τρόπος τινὰ γλῶσσα, τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον ἐκφράσεως τῶν Πανελλήνων καὶ ἡ φιλολογικὴ καθόλου γλῶσσα τῆς ἀρχαίας πεζογραφίας. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἡγετικὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέλαβον τότε ἐπαξίως αἱ Ἀθηναίαι εἰς τὴν πολιτικὴν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν οικονομικὴν ζωὴν μεγάλων περιοχῶν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἰδιαίτατα εἰς τὴν περιωπὴν εἰς τὴν ὁποίαν τὰς ἀνύψωσαν καὶ εἰς τὴν αἴγλην τὴν ὁποίαν προσεπόρισαν εἰς αὐτὰς τὰ πάσης φύσεως ἀριστουργήματα τῶν ὑπερόχων τέκνων των. Τὴν τοιαύτην τέλος ἐπιβολὴν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου διηκούλουν καὶ ὑπεβοήθησαν καὶ αἱ μεγάλαι κοιναὶ θρησκευτικαὶ ἑορταί, ὡς καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες, πρὸ πάντων οἱ τελούμενοι εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπίαν.

Ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν γένει λαμβάνει τεραστίαν ἐξάπλωσιν, πολὺ μεγαλυτέραν ἐκείνης ἣ ὁποία εἶχε συντελεσθῆ παλαιότερον διὰ τοῦ ἀποικισμοῦ, καθίσταται δὲ ὄχι μόνον ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Ἑλληνιστικῶν βασιλείων, ὄχι μόνον ἡ γλῶσσα τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον διεθνοῦς συνεννοήσεως πολυπληθῶν λαῶν κατοικοῦντων εἰς τὴν Ἑγγύς καὶ τὴν Μέσην Ἀνατολήν. Ἐκ τῆς τοιαύτης ὁμως ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἔνεκα τῆς χρησιμοποίησεως τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ὑπὸ Ἑλλήνων ὁμιλούντων διαφόρους Ἑλληνικὰς διαλέκτους, ὡς καὶ ὑπὸ πλείστον ἀλλογλῶσσων, ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐδέχθη ποικίλας ἐπιδράσεις καὶ ὑπέστη πολλὰς ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολὰς. Τοιοῦτοτρόπως, μὲ βᾶσιν τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον καὶ διὰ τῆς ἀναμειξεως πολλῶν στοιχείων εἰλημμένων περισσότερον ἐκ τῆς Ἴωνικῆς καὶ ὀλιγώτερον ἐκ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων, διαμορφοῦται, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν πρώτων Μεσαιωνικῶν χρόνων, ἡ *Ἑλληνιστικὴ κοινὴ*. Ἡ γλῶσσα αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν τὰ Εὐαγγέλια, ἀποτελεῖ σταθμὸν ἀποφασιστικῆς καμπῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσ-

σης μας, έντός τῆς ὁποίας εὐρίσκονται αἱ ρίζαι τῆς σημερινῆς γραφομένης καὶ λαλουμένης νέας Ἑλληνικῆς»¹.

Ἐάν ἡ κοινὴ ἐπεκράτει μέχρι τέλους ἐξ ὁλοκλήρου καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, πιθανὸν νὰ ἀπεφεύγετο ἡ κατόπιν δημιουργηθεῖσα διγλωσσία καὶ νὰ ἐδημιουργεῖτο μία «γλῶσσα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐνιαία καὶ ὁμοιόμορφος, διότι ἡ κοινὴ εὐρισκομένη εἰς στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν ὁμιλίαν καὶ παρακολουθοῦσα αὐτὴν κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξίν της ἐπροχώρει οὐχὶ μόνον εἰς μεγαλύτεραν καθ' ἐκάστην ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀξιόλογον ἐνότητα καὶ ὁμοιομορφίαν»².

Ἐξ ἀντιδράσεως ὁμως πρὸς τὴν κοινὴν ταύτην γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν μερικοὶ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὰς διαφορὰς αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἀττικὴν, ἐχαρακτήρισαν ὡς παρεφθαρμένην, ἐδημιουργήθη κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα ἡ τάσις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν δόκιμον Ἀττικὴν, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οὕτω μόνον θὰ ἐγράφοντο καὶ πάλιν ἀριστουργήματα ἐφάμιλλα πρὸς ἐκεῖνα τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἡ τάσις αὕτη ἀπεκλήθη *ἀττικισμός*, οἱ δὲ ὁπαδοὶ τῆς *ἀττικισταί*.

Οὕτως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀττικισμοῦ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς εἰς τὴν ὑπὸ πλείστων λογίων γραφομένην γλῶσσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς παραλλήλου χρησιμοποίησεως καὶ τῆς ἄλλης γραπτῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν τὴν κοινὴν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, διεμορφοῦτο δὲ βαθμηδὸν ἐπηρεαζομένη ἐκ τῆς ἐκάστοτε ὁμιλουμένης, ἐδημιουργήθη ἡ *διγλωσσία*. Αὕτη ἐξακολουθήσασα καθ' ὅλους τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καθὼς καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐγίνε κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας ἀφορμὴ ὀξυτάτων ἀγώνων περὶ τὸ *γλωσσικὸν ζήτημα*, ἐξακολουθεῖ δὲ ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς *καθαρευούσης* καὶ τῆς *δημοτικῆς*.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐξέλιπον πλέον αἱ ἀκρότητες καὶ οἱ φανατισμοὶ ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων καὶ δημιουργοῦνται πολλαὶ ἐλπίδες ὅτι ἡ λύσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος δὲν εἶναι ἀνέφικτος καὶ πιθανὸν νὰ τὴν ἴδωμεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις, ὁ μέγιστος τῶν γλωσσολόγων τῆς ἐποχῆς του,

1. Γ. Ι. Κουρμούλη, «Ἡ Ἐκπολιτιστικὴ Δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», *Πλάτων*, τόμ. Β', 1950, σ. 12.

2. Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Ι', σ. 695.

ἐπίστευεν ὅτι ἡ καθαρεύουσα ἀπλοποιουμένη βαθμηδὸν θὰ ἔφθανε μίαν ἡμέραν εἰς ἓνα τύπον ὁ ὁποῖος θὰ ἀπετέλει τὴν κοινὴν γλῶσσαν ὄλων τῶν Ἑλλήνων, γλῶσσαν γραφομένην καὶ ὀμιλουμένην, τὴν λεγομένην *πολιτικὴν γλῶσσαν*¹. Ἐπίσης ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ μέγιστος πολιτικὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἔγραφε τὸ 1926 τὰ ἑξῆς: «Ἐπομένως μόνον διὰ βαθμιαίου καθαρισμοῦ τῆς καθαρευούσης, διὰ τῆς ἀποβολῆς δηλαδὴ παντὸς νεκροῦ τύπου ἐξ αὐτῆς, θὰ τὴν προσεγγίσωμεν πρὸς τὴν κοινὴν λαλουμένην καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν μίαν ἡμέραν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ἐπιδικώμενον σκοπὸν, τὸν παραμερισμὸν δηλαδὴ τῆς διγλωσσίας»².

Κατὰ τὸν μακρὸν βίον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἡ γλῶσσα μας, κυρίως ἡ ὀμιλουμένη, ὑφίσταται ἀρκετάς ἐπιδράσεις. Ἐκτὸς τούτου αὕτη, ἐξακολουθοῦσα τὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων ἀρξαμένην ἀπλοποίησίν της, προσλαμβάνει, πολὺ πρὸ τῆς Ἀλώσεως (ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΑ' καὶ τοῦ ΙΒ' μ.Χ. αἰῶνος), σχεδὸν τὴν Νεοελληνικὴν τῆς μορφῆν. Ἡ μελέτη λοιπὸν τῆς *Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς* γλώσσης εἶναι ἐπιβεβλημένη καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους καὶ διότι διδασκόμεθα ἐξ αὐτῆς πῶς ἡ γλῶσσα μας ἔφθασεν εἰς τὴν σημερινὴν τῆς μορφῆν.

Ἡ Τουρκοκρατία ἐπέδρασεν, ὡς ἦτο φυσικόν, δυσμενέστατα καὶ ἐπὶ τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς καταστάσεως τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους. Ἀλλὰ ἓνα περίπου αἶψα πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ κυρίως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας, φθάνομεν εἰς νέαν περίοδον τῆς *Ἑλληνικῆς γλώσσης*, ἡ ὁποία, πλουτισθεῖσα διὰ χιλιάδων νέων λέξεων καὶ συνεχῶς πλουτιζομένη καὶ καλλιεργουμένη καταλλήλως ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν τοῦ ἔθνους μας, τελειοποιεῖται διαρκῶς καὶ δύναται πλέον ἐπιτυχῶς νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἀνάγκας ἐκφράσεως τοῦ ὁλονὲν προαγομένου Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἓν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ γλῶσσα αὕτη κληροδοτουμένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ ὀμιλουμένη ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀπὸ τὸν λαόν μας ἦτο φυσικόν, ὡς ζῶν ὄργανισμός, νὰ ὑποστῆ μεταβολὰς

1. Ἀνθίμου Παπαδοπούλου, «Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις», *Ἀθηνα*, τόμ. ΝΒ', 1948, σ. 40.

2. Ε. Γ. Παντελάκη, «Ἱστορία τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. Ι', σ. 727.

καί ἐξελίξεις. Ἐπίσης ἦτο ἐπόμενο νά ἀντικατοπτρίζωνται εἰς αὐτήν αἱ ποικίλαι τύχαι αἱ ὁποῖαι ἐπεφυλάχθησαν εἰς τὸ ἔθνος μας κατὰ τὴν ἀτέρμονα διαδρομὴν του εἰς τὸν στίβον τῆς ἱστορίας.

Ὁ μελετῶν τὴν γλῶσσαν μας ἀνευρίσκει εἰς αὐτὴν μερικὰς λέξεις Προελληνικὰς, μερικὰς Ἰλλυρικὰς, ὀλίγας Ἑβραϊκὰς, πολλὰς Λατινικὰς, Ἰταλικὰς, Ἀραβικὰς, Περσικὰς καὶ Τουρκικὰς, ἐπίσης ὀλίγας Ἀλβανικὰς, Σλαβικὰς καὶ τέλος λέξεις Γαλλικὰς, Ἀγγλικὰς, Γερμανικὰς κ. ἄ. Εἰς τὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρσούης εἰσαγωγῆς παρατιθεμένην περίληψιν τῆς ἱστορίας μας ὑπάρχουν τοιαῦται ξένα ἰδέματα, π.χ. *θάλασσα* (Προελληνική), *Μαῖος, δίσεκτος* (Λατινικαί), *Σούλι* (Ἀλβανική), *Ἀράχοβα* (Σλαβική) καὶ *χάνι* (Τουρκική).

Αἱ λέξεις αὗται ἀποτελοῦν σημεῖα ἐνδεικτικὰ ὄχι καταπτώσεως τῆς γλώσσης ἢ τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ τῆς μακρῆς θητείας μας εἰς τὰ διάφορα μέτωπα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ ἀποδείξεις τῆς ποικίλης δραστηριότητος τὴν ὁποῖαν ἀνεπτύξαμεν κατὰ τὸν ἱστορικὸν μας βίον, ἀποδείξεις τῆς κινητικότητος καὶ τῆς κοινωνικότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλωστε ποῖαν γλῶσσαν δυνάμεθα νά ἀναφέρωμεν ἢ ὁποῖα νά εἶναι ἀπηλλαγμένη ξένων λέξεων; Πιθανὸν νά ὑπάρχη καμμία διάλεκτος ἀπομεμονωμένη τινὸς φυλῆς ἀγρίων τῆς Πολυνησίας.

Ἐξ ἄλλου αἱ γλῶσσαι τῶν λαῶν τῶν ἐλθόντων ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς Ἕλληνας ἢ τὰ πνευματικὰ αὐτῶν δημιουργήματα ἐδανείσθησαν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μας πολὺ περισσότερο¹. Ἡ διεθνὴς ὀρολογία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν εἶναι εἰλημμένη κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἑρωτήσεις

Εἰς ποῖαν ὁμάδα γλωσσῶν ἀνήκει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα; Μὲ ποίας ἄλλας γλώσσας εἶναι αὕτη συγγενής; Μὲ ποίου λαοῦ τὴν γλῶσσαν ἤλθεν αὕτη τὸ πρῶτον εἰς στενωτέραν ἐπαφήν; Ποῖαι εἶναι αἱ κυριώτεραι διάλεκτοι τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ὑπαρξὶς τῶν διαλέκτων τούτων; Διατί ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐπεσκόπισε τὰς λοιπὰς; Πότε καὶ πῶς ἐδημιουργήθη ἡ Ἑλληνιστικὴ κοινὴ; Τί ὀνομάζομεν ἀττικισμόν; Πότε καὶ ἐκ ποίων λόγων ἐδημιουργήθη οὗτος; Ποία ἡ σημασία τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς; Ἀπὸ πότε ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα προσλαμβάνει τὴν σημερινήν της μορφήν; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ

1. Εὐαγγέλου Μπόγκα, «Τὰ εἰς τὴν Τουρκικὴν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν Δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. ΝΕ', 1951, σ. 67.

ὑπαρξίς τῶν ξένων λέξεων εἰς τὴν γλῶσσαν μας; Εἰς ποίας γλώσσας ἐπέδρασεν ἡ Ἑλληνική; Εἰς τί συνίσταται ἡ ἐπίδρασις αὕτη;

Ἄσκησεις

1. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσατε τὴν προέλευσιν τῶν κάτωθι λέξεων χρησιμοποιοῦντες ἐν ἀνάγκῃ τὰ ἐν ὑποσημειώσει ἀναγραφόμενα βοηθήματα ἰ.

κάμπος, ἄρματα, κάστρον, σανός, μπουμπούκι, πατάτα, σαλάτα, φορτουίνα, ἄλγεβρα, ζενίθ, καφές, λιπρεσιονισμός, ρομαντισμός, σπόρ, χιουῖμορ, Χελμός, πυραμίς, παράδεισος, σατραπείης, Κέοκροα, Λυκαβηττός, Ὑμηττός, Ὀλυμπός, Ἰλισός, Κηφισός, Κόρινθος, ἀμπάρι, ντιβάνι, πετσέτα, τσαμπί, νικοτίνη, κερμπάρι.

2. Γράψατε δέκα πέντε λέξεις ἐκ τῆς διεθνοῦς ὁρολογίας τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰλημμένας ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (π.χ. τηλέφωνον—telephone).

3. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσατε εἰς ποίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων ἀνήκει ἕκαστον τῶν κάτωθι ἀποσπασμάτων :

α'. Τῇ Ἑλλάδι πενήτη μὲν αἰεὶ ζοτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἐπακτός ἐστι, ἀπὸ τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ τῇ διαχρεωμένη ἡ Ἑλλὰς τὴν τε πενήτην ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην.

β'. Μᾶτερ ὦ χρυσοστεφάνων
ἀέθλων, Ὀλυμπία,
δέσποινα ἀλαθείας, ἵνα μάντιες ἄνδρες
ἐμπύροις τεκμαιρόμενοι παραπειρῶνται
Διὸς ἀργικεραύνου,
εἴ τιν' ἔχει λόγον ἀνθρώπων πέρι
μαιομένων μεγάλαν
ἀρετὰν θυμῷ λαβεῖν,
τῶν δὲ μόχθων ἀμνησάν.

γ'. Νῦν δὲ Λύδαισιν ἐνπρόεταται γυναί-
κεσσιν, ὡς ποτ' ἀελίω
δύντος ἂ βροδοδάκτυλος σελάννα

1. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Ἀθήνα, 1951. Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς), ΟΕΣΒ, 1941, σσ. 90-98.

πάντα περρέχοισ' ἄστρα, φάος δ' ἐπί-
σχει θάλασσαν ἐπ' ἀλμύραν
ἴσως καὶ πολυανθήμοις ἄρούραις.

δ'. Ἐπιλαβόμενοι δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἤγαγον λέγοντες. Δυναμέθηα γινῶναι, τίς ἢ καινὴ αὐτῆ ἢ ὑπὸ σοῦ λαλομένη διδασχῆ; ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γινῶναι τίνα θέλει ταῦτα εἶναι. Ἄθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον ἠὲκαίρουον ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν τι καινότερον. Σταθεῖς δὲ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἄρειου Πάγου ἔφη· Ἄνδρες Ἄθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ἡμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γάρ καὶ ἀναθεορῶν τὰ σεβάσματα ἡμῶν εὔρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἄγνωστω Θεῷ. Ὁ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτο ἐγὼ καταγγέλλω ἡμῖν.

ε'. Γίνεται δὲ χειμῶν Δάφνιδι καὶ Χλόῃ τοῦ πολέμου πιζρότερος· ἐξάφνης γάρ περιπεσοῦσα πολλὴ χιῶν πάσας μὲν ἀπέκλεισε τὰς ὁδοὺς, πάντας δὲ κατέκλεισε τοὺς γεωργούς. Λάβροι μὲν οἱ χειμῶροι κατέρρεον, ἐπελήγει δὲ κρύσταλλος'. . . Οὕτε οὖν ἀγέλην τις εἰς νομὴν ἤγεν οὔτε αὐτὸς προῆει τῶν θυρῶν, ἀλλὰ πῦρ καύσαντες μέγα περὶ ᾧδῶς ἀλεκτρονῶν οἱ μὲν δὴ λίνον ἔστρεφον, οἱ δὲ αἰγῶν τρίχας ἔπλεκον, οἱ δὲ πάγας ὀρνίθων ἐσοφίζοντο.

4. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσετε εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀνήκουν τὰ κάτωθι ἀποσπάσματα :

α'. Ὅταν σὲ στήσουν εἰς ἀρχὴν καὶ πιάσης ἐξουσίαν, καλοὺς ἀνθρώπους φρόντιζε νὰ στήσης συνεργούς σου. Τὴν ἀρετὴν καὶ παιδευσιν ἀγάπα καὶ τὴν γνῶσιν, πλοῦτου παντὸς ἐπέκεινα καὶ θησαυρῶν μεγάλων. Τὴν φρόνησιν ἐπιμελοῦ, παιδίον μου, παρὰ πάντα, ὁ νοῦς γάρ μέγας θησαυρὸς ἐπέκεινα τῶν ὄλων καὶ εἰς τόπον ὀλιγούτσικον ἔνι προσχωρημένος.

β'. Νὰ σπουδάσετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν Ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι Ἑλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσης Ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἠμπορεῖς νὰ καταλάβῃς ἐκεῖνα, ὅπου ὁμολογεῖ ἡ ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχῃς Ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχῃς βρούσες καὶ ποτάμια. . . Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ

γυνάικα, υπόσχεται μέσα στο σπίτι του να μη ζουβεντιάξει 'Αρβανίτικα, ως σηκωθή επάνω να μου τὸ πῆ, καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαίμον ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἕως τώρα καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσουνε καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲν τὴν ἐμετάβρισε...

Β'. Ἡ Νεοελληνικὴ καὶ ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γλῶσσα

Οὐ μὴν ἀλλ' αἰσχυρθεῖην ἂν, εἰ φανεῖην μᾶλλον φροντίζων τῆς ἐμμαντοῦ δόξης ἢ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἐμὸν μὲν οὖν ἔργον ἐστὶ καὶ τῶν ἄλλων τῶν κηδομένων τῆς πόλεως προαιρεῖσθαι τῶν λόγων μὴ τοὺς ἡδίστους ἀλλὰ τοὺς ὠφελιμωτάτους· ὑμᾶς δὲ χρὴ πρῶτον μὲν τοῦτο γινώσκειν, ὅτι τῶν μὲν περὶ τὸ σῶμα νοσημάτων πολλὰ θεοραπεῖαι καὶ παντοδαπαὶ τοῖς ἰατροῖς εὗρηται, ταῖς δὲ ψυχᾶς ταῖς νοσοῦσαις καὶ γεμούσαις πονηρῶν ἐπιθυμιῶν οὐδὲν ἐστὶν ἄλλο φάρμακον πλὴν λόγος ὁ τολμῶν τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιπλήττειν. Ἐπειθ' ὅτι καταγέλαστον ἐσσι τὰς μὲν καύσεις καὶ τὰς τομὰς τῶν ἰατρῶν ὑπομένειν, ἴνα πλειόνων ἀληθῶν ἀπαλλαγῶμεν, τοὺς δὲ λόγους ἀποδοκιμάζειν πρὶν εἰδέναί σαφῶς, εἰ τοιαύτην ἔχουσι τὴν δύναμιν ὥστ' ὠφελῆσαι τοὺς ἀκούοντας (Ἰσοκράτους, Περὶ Εἰρήνης, § 39-40).

Μετὰφρασις

Ἄλλ' ὅμως θὰ ἐντρεπόμην, ἐὰν ἐφαινόμην ὅτι φροντίζω περισσότερον διὰ τὴν γνώμην τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ ἄλλοι περὶ ἐμοῦ παρὰ διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Ἰδικόν μου λοιπὸν καθήκον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν πατρίδα, νὰ προτιμῶμεν ἐκ τῶν λόγων ὄχι τοὺς πάρα πολὺ εὐχαρίστους ἀλλὰ τοὺς ὠφελιμωτάτους. Σεῖς πάλιν πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐνοήσετε αὐτό, ὅτι δηλαδὴ διὰ μὲν τὰς ἀσθενείας τοῦ σώματος ἔχουν ἐπινοηθῆ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν πολλοὶ καὶ ποικίλοι τρόποι θεοραπεῖας, ἐνῶ διὰ τὰς ψυχὰς αἱ ὁποῖαι νοσοῦν καὶ εἶναι γεμάται ἀπὸ πονηρὰς ἐπιθυμίας δὲν ὑπάρχει κανὲν ἄλλο φάρμακον πλὴν τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος λαμβάνει τὸ θάρρος νὰ ἐπικρίνῃ διὰ τὰ σφάλματα. Ἐπειτα ὅτι εἶναι πολὺ γελοῖον νὰ ὑπομένωμεν τὰς καυτηριάσεις καὶ τὰς χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἰατρῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ περισσοτέρους πό-

νους, να αποδοκιμάζωμεν ὁμῶς τοὺς λόγους, πρὶν γνωρίσωμεν καθαρὰ ἂν ἔχουν τοιαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ ὠφελήσουν τοὺς ἀκρατάς.

Τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ *Περὶ Εἰρήνης* λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, τὸ ὁποῖον μετεφράσθη ἀπλῶς, διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἐγράφη πρὸ 23 αἰῶνων. Τοῦτο περιλαμβάνει 111 λέξεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ ἑκατὸν περίπου χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν μας ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἢ διάφορον σημασίαν ἢ γραμματικὸν τύπον. Καὶ μόνον ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου δικαιούμεθα νὰ ὑπερηφανeuώμεθα διὰ τὴν γλῶσσαν μας, νὰ θαυμάζωμεν τὸν λαόν μας, ὁ ὁποῖος τὴν διεφύλαξεν ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, καὶ νὰ περιβάλλωμεν μὲ δσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν στοργὴν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκληρονομήσαμεν τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν λέξεων μὲ τὰς ὁποίας σήμερον ἐκφράζομεν τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας μας.

Μέγα μέρος, λοιπόν, τοῦ *λεξιλογικοῦ* μας *θησαυροῦ* ἐκληροδοτήθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας τὰς λέξεις χρησιμοποιοῦμεν σήμερον εἴτε ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν εἴτε ὑπὸ συγγενῆ ἢ ἐνίστε διάφορον σημασίαν. Αἱ λέξεις π.χ. *οὐρανός*, *θάλασσα*, *πατήρ*, *λατρός*, *δύναμις* εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔχουν τὴν αὐτὴν σημασίαν· ἡ λέξις *δόξα* σημαίνει σήμερον τὴν *μεγάλην φήμην*, εἰς τὴν ἀρχαίαν μας ὁμῶς γλῶσσαν ἐσήμαινε καὶ τὴν *καλὴν ἢ κακὴν γνώμην*· ἡ λέξις *θεραπεία* σημαίνει σήμερον τὴν *λατρικὴν θεραπείαν*, τὴν *ἴασιν*, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐσήμαινε ἐπίσης καὶ τὴν *περιποίησιν ἐμψύχων ἢ ἀψύχων*, τὴν *λατρείαν* καὶ τὴν *φροντίδα*· ἡ λέξις *ἐκκλησία* σημαίνει σήμερον τὸν *λαόν*, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἐσήμαινε τὴν *συνέλευσιν τῶν πολιτῶν*.

Αἱ λοιπαὶ λέξεις τοῦ σημερινοῦ λεξιλογίου μας εἴτε ἐκληροδοτήθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν Μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἴτε ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ τῶν λογίων μας διὰ παραγωγῆς καὶ συνθέσεως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μας εἴτε εἰσῆχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπὸ ξένας γλώσσας. Μόνον αἱ ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεῖσαι λέξεις ὑπελογίζοντο κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς 60.000.

Ἐξετάζοντες ἐν συνεχείᾳ τὸ *τ ν π ι κ ὸ ν* (τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων) τῆς ἀρχαίας ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, παρατηροῦμεν οὐσιώδεις μεταβολάς, ἐκ τῶν

όποιων πρέπει πάντοτε νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς κάτωθι, διὰ νά κατανοήσωμεν καλύτερον τὰς δύο γλώσσας καί τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς :

1. Ἡ δοτική πτώσις τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἔχει περιπέσει σχεδόν εἰς ἀχρησίαν ἀντικατασταθεῖσα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δι' ἐμπροθέτων προσδιορισμῶν. Π.χ. τὰ κατὰ λόγους κτῶνται=τὰ ἀγαθὰ ἀποκτῶνται διὰ λόγων. (Βλέπε τόμ. Α', σσ. 126-127.)

2. Ἡ εὐκτική καί τὸ ἀπαρέμφατον δὲν ἔχουν πλέον ἴδιον μονολεκτικὸν τύπον, ἀλλ' ἐκφέρονται ἀναλελυμένως, περιφραστικῶς. Π.χ. γένοιω πατὴρ εὐτυχέστερος=εἴθε νὰ γίνῃς εὐτυχέστερος τοῦ πατρός σου· βούλομαι λέγειν = θέλω νὰ λέγω.

3. Ὁ τύπος τοῦ μέσου ἀορίστου τῆς ἀρχαίας ἐξέλιπεν ἐκτοπισθεὶς ἀπὸ τὸν τύπον τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου. Π.χ. ἐδεξάμην=ἐδέχθην, ἠδξάμην τοῖς θεοῖς=προσηυχθήην εἰς τοὺς θεοὺς.

4. Οἱ μονολεκτικοὶ μέλλοντες ἐξέλιπον ἀντικατασταθέντες διὰ τοῦ θὰ μὲ ὑποτακτικῆν. Π.χ. παίξω=θὰ παίζω ἢ θὰ παίξω, γνώσομαι = θὰ γνωρίζω ἢ θὰ γνωρίσω, πεισθήσομαι=θὰ πείθωμαι ἢ θὰ πεισθῶ.

5. Οἱ μονολεκτικοὶ παρακείμενοι καί ὑπερσυντέλικοι ἐξέλιπον καί ἐκφράζονται σήμερον περιφραστικῶς. Π.χ. πεπούηκα=ἔχω κάμει, τετίμημαι = ἔχω τιμηθῆ, ἐτετιμήκειν = εἶχον τιμήσει, ἐτετιμήμην = εἶχον τιμηθῆ.

6. Ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν εἶναι λίαν περιορισμένη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Ἡ μετοχή τοῦ ἐνεργητικοῦ, τοῦ μέσου καί τοῦ παθητικοῦ μέλλοντος, ὡς καί ἡ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου, ἐξέλιπον ἐντελῶς καί συνεπῶς τύποι ὡς λύσαν, λυσόμενος, λυθησόμενος, λελυκώς εἶναι σήμερον ἀνύπαρκτοι.

7. Τὸ δεύτερον ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεστώτος καί τοῦ παρατατικοῦ τῆς μέσης φωνῆς εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν λήγει εἰς—σαι, —σο καί ὄχι εἰς—ει (ἦ), —ου. Π.χ. ἐργάζεσαι (ὄχι ἐργάζει), εἰργάζεσο (ὄχι εἰργάζου).

8. Ὁ ἐνεργητικὸς παρατατικὸς καί ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος β' λήγουν σήμερον καί εἰς—α, κατὰ τὸν πρῶτον ἀόριστον. Π.χ.

ἔγραφον καὶ ἔγραφα, ἔλεγον καὶ ἔλεγα, ἔμαθον καὶ ἔμαθα, ἦλθον καὶ ἦλθα.

9. Εἰς τὴν προστακτικὴν μόνον τὸ β' ἐνικὸν καὶ πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ ἀορίστου λέγονται πλεόν μονολεκτικῶς. Π.χ. *γράφε, γράφετε, γράψε, γράψαιτε*. Τὸ τρίτον πρόσωπον ἐκφράζεται περιφραστικῶς διὰ τοῦ ἄς μὲ ὑποτακτικὴν.

10. Ἡ συζυγία τῶν εἰς—μι ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς συζυγίας τῶν εἰς—ω. Π.χ. *δείκνυμι—δεικνύω, ὄμνυμι—ὄμνύω*. (Βλέπε τόμ. Α', σσ. 235-236.)

Σημαντικαὶ διαφοραὶ παρατηροῦνται ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν *σύνταξιν* τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὰς κάτωθι:

1. Τὰ ῥήματα τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον τὸ ἀντικείμενον κατὰ γενικὴν ἢ δοτικὴν πτώσιν, σήμερον δέχονται αὐτὸ κατ' αἰτιατικὴν ἀπλῆν ἢ ἐμπρόθετον. Π.χ. χρόνου φείδου=πρόσεχε, λογάριάζε τὸν χρόνον, τὸν καιρὸν σου· δεῖ χρημάτων=χρειάζονται χρήματα· ὁμοῖος ὁμοίῳ αἰεὶ πελάζει=πάντοτε ὁ ὁμοῖος πλησιάζει τὸν ὁμοίόν του· φιλοσόφῳ ἔοικας=ὁμοιάζεις μὲ φιλόσοφον· ὁμονοεῖτε ἀλλήλοις=ὁμονοεῖτε μεταξύ σας, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον· ζηλῶ σε τοῦ πλοῦτου=σὲ ζηλεύω διὰ τὸν πλοῦτον σου.

2. Μὲ ἐμπροθέτους προσδιορισμοὺς ἀντικαθίστανται σήμερον καὶ αἱ ἀπλᾶι πτώσεις τῆς ἀρχαίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον τότε ποικίλας σημασίας. Π.χ. χειμῶνός τε καὶ θέρους=κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ καλοκαίρι· ὀργίζεται τῶν αὐτῶν ἀδικημάτων=ὀργίζεται διὰ τὰ αὐτὰ ἀδικήματα· μηνὶ τρίτῳ=κατὰ τὸν τρίτον μῆνα· ἔκρουε τὴν θύραν τῆ βακτηρίας=ἔκρουε τὴν θύραν μὲ τὴν βακτηρίαν.

3. Τὰ ἀπαρέμφατα ἀντικαθίστανται δι' εἰδικῶν ἢ τελικῶν (βουλητικῶν) προτάσεων, αἱ μετοχαὶ δὲ συνήθως δι' ἀντιστοιχῶν πρὸς τὴν σημασίαν τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων.

Σημαντικωτάτη τέλος μεταβολὴ παρατηρεῖται εἰς τὴν *προφωράν*, ἰδίως τῶν φωνηέντων καὶ τῶν διφθόγγων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει καμμία διάκρισις μεταξὺ μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν. Τὰ *η, η, υ, ει, οι, υι* προφέρονται ὡς *ι*, τὸ *αι* ὡς *ε*, τὸ *ω* ὡς *ο*. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐχάθη ἡ προσφωδία τῆς ἀρχαίας

γλώσσης, καὶ τὸ μέτρον τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο ἐπ' αὐτῆς συνιστάμενον εἰς τὴν διαδοχὴν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ τονικοῦ συστήματος βασιζομένου ἐπὶ τῆς ἐναλλαγῆς τονιζομένων καὶ ἀτόνων συλλαβῶν. Ἐπίσης ἡ δασεῖα ἔπαυσε πλέον νὰ προφέρεται.

Αἱ πλεῖσται τῶν μεταβολῶν αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν παροῦσαν εἰσαγωγὴν συνέβησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς *κοινῆς* καὶ κατὰ τὴν Μεσαιωνικὴν ἐποχὴν, πρὸ τοῦ τέλους τῆς ὁποίας, ὅπως ἤδη εἴπομεν, ἡ γλῶσσα μας προσέλαβε τὴν σημερινὴν τῆς περίπου μορφήν. Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸ φθογγολογικόν καὶ τὸ τυπικόν τῆς δημοτικῆς εἶναι ἀκόμη περισσότεραι.

Ἐν συμπεράσματι ἀναφέρομεν ὅτι ἡ σημερινὴ μας γλῶσσα εἶναι ἀπλουστέρα καὶ εὐκολωτέρα τῆς ἀρχαίας. Ἐπίσης ὅτι αὕτη εἶναι ἀναλυτικὴ, ἐνῶ ἡ ἀρχαία εἶναι συνθετικὴ.

Πάντως, παρὰ τὰς ἀναφερθείσας διαφορὰς (ἀναποφεύκτους ἄλλωστε καὶ δικαιολογημένας) τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα «διατελεῖ πάντοτε μέχρι σήμερον οὔσα ἐνιαία καὶ ἀδιάρητος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας λαλομένη καὶ νοουμένη»¹.

Τὴν γλῶσσαν ταύτην, «ἦν πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον διεσώσαμεν, παῖς παρὰ πατρός καὶ γενεὰ παρὰ γενεᾶς διαδεχόμενοι αὐτήν»², ἔχομεν ἰεράν ὑποχρέωσιν νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ μελετῶμεν πάντοτε μετὰ προσοχῆς καὶ ὡς Ἑλληνες, ἀπόγονοι καὶ ὁμόγλωσσοι ἐκείνων οἱ ὁποῖοι κυρίως διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἐθεμελίωσαν τὸν Δυτικὸν Πολιτισμόν, καὶ ὡς ἄνθρωποι, διότι ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπὶ τῶν συναισθηματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν αὐτοῦ προδιαθέσεων. Ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν σπουδὴν οἰαοδήποτε ἐπιστήμης καὶ τέλος εἶναι τὸ μέσον τὸ ὁποῖον εἰσάγει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον τῆς κοινωνίας τῶν ἰδεῶν³.

1. Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθῆναι, 1915, σ. 9.

2. Κ. Δ. Γεωργούλη, «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν», *Πρακτικὰ Συνεδρίου Α.Μ.Ε. Ε' Ἑκπαιδευτικῆς Περαιφρείας*, Θεσσαλονίκη, 1938, σ. 18.

Ἐρωτήσεις

Ποῖαι εἶναι αἱ σπουδαιότεραι πηγαί ἐκ τῶν ὁποίων προήλθεν ὁ λεξιλογικὸς θησαυρὸς τῆς σημερινῆς μας γλώσσης; Τί γνωρίζετε περὶ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων τὰς ὁποίας ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μας γλῶσσαν; Ποῖαι εἶναι αἱ κυριότεραι διαφοραὶ μεταξὺ τῆς νεωτέρας καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ρημάτων; Ποῖαι εἶναι αἱ σημαντικώτερα μεταβολαὶ αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν σύνταξιν; Ποίας ἄλλας μεταβολὰς γνωρίζετε; Πότε συντελέσθησαν αἱ μεταβολαὶ αὗται; Ποία ἡ σημασία τῆς μελέτης καὶ τῆς γνώσεως τῆς γλώσσης μας εἰδικώτερον καὶ τῆς γλώσσης ἐν γένει;

Ἀσκήσεις

5. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσετε ἀπὸ ποίαν περίοδον τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας προέρχονται αἱ κάτωθι λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσης:

ταχυδρομεῖον, τηλεφῶνον, παλάτι, καπετάνιος, βασιλόπουλο, ἀρχοντόπουλο, γῆ, πόλις, κράτος, φῶς, χώρα, χωροφύλαξ, ἀστυφύλαξ, ἐγώ, Ἰανουάριος, γυμνάσιον, χορὸς, πανεπιστήμιον, παλληκάρι, σπίτι, δραχμὴ, ἑκατόν.

6. Γράψατε δέκα πέντε λέξεις τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, ἐκ τῶν ὁποίων πέντε νὰ προέρχονται ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, πέντε ἐκ τῆς Μεσαιωνικῆς ἐποχῆς καὶ πέντε νὰ ἔχουν πλασθῆ ὑπὸ λογίων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

7. Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης τὰς ὁποίας ἐξητάσαμεν εἰς τὴν παρῶσαν εἰσαγωγὴν, προσπαθήσατε νὰ καθορίσετε ὅσας ἐξ αὐτῶν παρατηρεῖτε εἰς τὸ κάτωθι ἀρχαῖον κείμενον:

Εἰδότες ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις προθύμως βοηθεῖν εὐθυσμένους καὶ τοῖς εὐεργέταις μεγίστην χάριν ἀποδιδόντας, ἤκομεν ἱκετεύσοντες μὴ περιδεῖν ἡμᾶς εἰρήνης οὐσῆς ἀναστάτους ὑπὸ Θηβαίων γεγεννημένους. Πολλῶν δ' ἤδη πρὸς ὑμᾶς καταφυγόντων καὶ διαπραξαμένων ἅπανθ' ὅσων ἐδεήθησαν, ἠγούμεθα μάλιστα ὑμῖν προσήκειν περὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως ποιήσασθαι πρόνοιαν· οὔτε γὰρ ἂν ἀδικώτερον οὐδένας ἡμῶν εὔροιτε τηλικαύταις συμφοραῖς περιπεπωκότας (Ἰσοκράτους, Πλαταϊκὸς § 1.)

8. Κάματε τὰς αὐτάς, ὡς ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀσκήσει, παρατηρήσεις εἰς τὸ σημερινόν σας μάθημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν.

9. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσετε ποῖαι μεταβολαὶ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι, διὰ νὰ μετατραπῇ τὸ κατωτέρω Νεοελληνικὸν κείμενον εἰς ἀρχαῖον:

Ὅχι μόνον ἀπὸ Ἑλλήνας εἶχον κτισθῆ (ἰδρῦω) πόλεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ξένοι εἶχον ἐγκατασταθῆ (κατοικίζομαι) εἰς αὐτήν, διὰ νὰ κτίσουν πόλεις. Ὁ Κάδμος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγήνορος, εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Φοινίκην εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ λέγεται ὅτι ἀπὸ αὐτὸν εἶχε κτισθῆ ἡ Καδμεία εἰς τὰς Θήβας. Ἐλέγετο δὲ ὅτι καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ αὐτὸν εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα· διὰ τοῦτο εἶχον ὀνομασθῆ ταῦτα Φοινικικὰ γράμματα.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Ὅρισμός καὶ Σπουδαιότης τῆς Ὀρθογραφίας

Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι δοκίζονται διὰ τὴν ἐκτελοῦν πάντοτε εὐόρκως τὸ καθήκον των.

Πῶς γράφεται ἡ λέξις *συνείδησις* ;

Γράφετε πάντοτε εὐανάγνωστα.

Οἱ ὄροι τῆς συνθήκης ὑπῆρξαν ἐπαχθεῖς.

Πολλὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι παγκοσμίως γνωστά.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου τοῦ Β', δικαίως ἐπωνομάσθη Μέγας.

Ἡ σαφὴς γνῶσις τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ σωρείαν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων.

Γράφετε εὐκρινῶς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμόν σας.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ ὑπογραμμισμένα σημεῖα τῶν λέξεων εἰς τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα, θὰ ἴδωμεν ὅτι προκύπτουν ἀρκεταὶ δυσκολίαι ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν γραφὴν αὐτῶν. Αἱ δυσκολίαι αὗται εἶναι διαφόρων εἰδῶν καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ κάτωθι :

1. Εἰς τὸν **συλλαβισμόν** τῶν λέξεων, π.χ. ὄρ—κί—ζον—ται, ἐ—πα—χθεῖς, ἀ—παλ—λάσ—σει.

2. Εἰς τὸν **τονισμόν** καὶ εἰς τὰ πνεύματα τῶν λέξεων, π.χ. σαφῆς—ἐπαχθεῖς, συνθήκης—καθῆκον, ὄρη—ὄροι.

3. Εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῶν **καταλήξεων** τῶν ὀνομάτων, τῶν ρημάτων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου, π.χ. σαφῆς—γνώσις, ὄρη—ὄροι, γράφεται—γράφετε, εὐκρινῶς.

4. Εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῆς **ρίξεως** τῶν λέξεων, π.χ. ὄνομα' ἐπώνυμον, ἐπωνομάσθη, συνείδησις.

5. Εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῶν **φθόγγων** τῶν λέξεων, π.χ. εὐόρκως, εὐκρινῶς, ἀπαλλάσσει.

Ἐκ τῶν παραδειγμάτων μας καταφαίνεται ὅτι πολλαὶ συλλαβαί, ἐνῶ προφέρονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, γράφονται διαφόρως, π.χ. συνείδησις, ὄρη—ὄροι· ἄλλαι πάλιν, μολονότι προφέρονται κατὰ διάφορον τρόπον, γράφονται ὁμοίως, π.χ. εὐόρκως, εὐκρινῶς.

Αἱ λέξεις, λοιπόν, τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν γράφονται ὅπως προφέρονται σήμερον, διότι ἡ ὀρθογραφία μας εἶναι ἱστορική. Ἱστορική ὀρθογραφία καλεῖται ἡ γραφή τῶν λέξεων συμφώνως πρὸς τὴν προφορὰν καὶ τὴν γραφὴν αὐτῶν εἰς παλαιότερας ἐποχάς.

Ἡ σημερινὴ ὀρθογραφία τῆς γλώσσης μας ὀφείλεται εἰς διαφόρους λόγους καὶ κυρίως εἰς τὸν σεβασμὸν μας πρὸς τὴν μακράκινα παράδοσιν τοῦ ἔθνους μας. Αἱ δυσκολίαι περὶ τὴν ὀρθογραφίαν δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν φαινόμενον παρατηρούμενον μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἱστορική καὶ ἀρκετὰ δύσκολος εἶναι ἡ ὀρθογραφία καὶ πολλῶν ἄλλων λαῶν, π.χ. Ἀγγλων, Γάλλων κ.ἄ. Παρὰ τὰς δυσκολίας ὅμως τῆς γραφῆς τῆς γλώσσης των, οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἐπιδεικνύουν καμμίαν σπουδὴν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ἀλλὰ τὸναντίον σέβονται τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν.

Ὅφειλομεν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς νὰ ἐκτιμῶμεν τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι ὑπηγόρευσαν τὴν διατήρησιν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας μας καὶ νὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δυσκολιῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῆς γλώσσης μας καὶ πρὸς περιορισμὸν εἰς τὸ ἐλάχιστον ἢ τὴν πλήρη ἐξάλειψιν τῶν ὀρθογραφικῶν μας σφαλμάτων.

Πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἡ σημασία τῆς ὀρθογραφίας εἶναι μεγίστη. Τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα μιᾶς ἐπιστολῆς ἢ ἐκθέσεώς μας, μιᾶς αἰτήσεως, ἑνὸς ἀπλοῦ σημειώματος ἢ οἰασδῆποτε ἄλλης γραπτῆς ἐργασίας μας ὑποπίπτουν ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀναγνώστου, ὁ ὅποιος διατίθεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δυσμενῶς ἔναντι τῆς ὄλης ἐργασίας μας καὶ μᾶς χαρακτηρίζει ὡς ἀγραμμάτους ἢ ὡς ἀπροσέκτους.

Ἑρωτήσεις

Ποῦ ἀναφέρονται αἱ δυσκολίαι αἱ ἀνακύπτουσαι κατὰ τὴν γραφὴν τῶν λέξεων τῆς γλώσσης μας; Τί καλεῖται ἱστορική ὀρθογραφία; Ποῖοι λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν διατήρησιν τῆς σημερινῆς ὀρθογραφίας τῆς γλώσσης μας; Ποῖον ἀντίκτυπον ἔχουν ἐπὶ τῶν γραπτῶν ἐργασιῶν μας αἱ τυχὸν ἀνορθογραφίαι μας;

Ἀσκήσεις

10. Προσδιορίσατε τὰς δυσκολίας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν γραφὴν τῶν ὑπογραμμισμένων λέξεων τοῦ κάτωθι κειμένου:

Αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τῶν ἐχόντων ἀπολυτήριον ἑκτῆς τάξεως δημοτικοῦ σχολείου διενεργοῦνται συνήθως κατὰ τὸ ἀπὸ 1ης μέχρι 5ης Ἰουλίου καὶ 15ης μέχρις 20ῆς Σεπτεμβρίου χρονικὸν διάστημα.

Πολλοὶ μαθηταὶ ἀποτυγχάνουν καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὸ γυμνάσιον, διότι λαμβάνουν βαθμὸν κατώτερον τοῦ δέκα εἰς τὴν γραπτὴν ἐξέτασιν τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνικῶν. Πέρουν τὰ ἀποτελέσματα δὲν ὑπῆρξαν εὐχάριστα.

Ὁ νομοθέτης ἐδλόγως ἀπαιτεῖ, ὅπως οἱ μαθηταὶ συγκεντρώσουν ἀπαραιτήτως τὴν βάσιν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν, διὰ νὰ θεωρηθοῦν ἐπιτυχόντες διὰ τὸ γυμνάσιον. Εἰς ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἀποδίδεται ὅλος ἐξαιρετικὴ σημασία εἰς τὴν ἐκμάθησιν καὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν παρὰ τῶν μαθητῶν τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης.

11. Θεώσατε πνεύματα καὶ τόνοις εἰς τὰς λέξεις τοῦ κάτωθι κειμένου¹:

Τι ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης; Ὑπῆρξεν ἡ πρωταρχικὴ μορφή του ἀγωνοῦ καὶ ἀπεβῆ ὁ ἀνθρώπος που ἡ ἐνεργεια του ἠπλώθη εἰς ὀλοκληρον τὴν ὀκταετιαν τῆς πολεμικῆς δρασεως, κατὰ τροπον ὄστε καὶ μετὰ τὴν ἐπαναστασιν νὰ ὑποστῆ δραματικῆς περιπετειῆς, που παρ' ὀλιγον νὰ ἀποβον θανασιμοι. Δεν εἶναι δυνατον νὰ ἐρευνηθῆ ἡ ἰδιαίτερα δρασις τοπου ἡ προσωπου ἐκεινῆς τῆς περιόδου, χωρις ν' ἀναφανῆ ἄλλου ἠρωικῆ, ἄλλου ἀκτινοβολουσα ἀγνῆν ἐπαναστατικὴν θερμοτητα, ἄλλου συνεγειρουσα τὰ πληθῆ, ἄλλου φορησιμενη, ἄλλου τραγικῆ, ἡ ἐπιβλητικῆ αὐτῆ μορφή. Ὅλα τὰ ἀρχεῖα πολεων, προσωπων, ἐπισημα καὶ ἰδιωτικῆ, περιλαμβανουν ἐπιστολας του, ἐγγραφα σχετικῆ με αὐτον. Ἡ παρουσία του παντου προβαλλει ὡς σφραγῆς τῆς ἐνοτητος του ἀγωνοῦ.

12. Εὔρετε τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τῶν δύο τελευταίων ἐκθέσεων σας. Χωρίσατε αὐτὰ εἰς σφάλματα καταλήξεων, ρίζης καὶ τονισμοῦ. Προβῆτε εἰς τὴν διόρθωσιν των καὶ αἰτιολογήσατε τὴν ὀρθὴν γραφήν. Γράψατε τέλος τὰς λέξεις καθ' ὑπαγόρευσιν ἢ ἀπὸ μνήμης καὶ κάμετε τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐσφαλμένου πρὸς τὸ ὀρθόν.

1. Βλέπε προηγουμένως τοὺς κανόνες τονισμοῦ καὶ τὰ περὶ τῶν δασυνομένων λέξεων τόμ. Α', σσ. 19 - 22.

Β'. Ὀρθογραφία Καταλήξεων

Ὁ Ἀλέξανδρος οὔτε τώρα ἐνεθυμήθη τὴν διαγωγὴν τοῦ Θεοφιλίτου· εἰς τὸν νοῦν του ἐκυρίαρχει ἤδη ἀπολύτως μία μόνον ἄλλη ἰδέα, πῶς νὰ σώσῃ τὸν πνιγμένον. Ἡ ἀπελπιστικὴ κατάστασις τοῦ Πέτρου δὲν τὸν ἔκαμε νὰ χάσῃ τὰς ἐλπίδας καὶ τὸ θάρρος του. Τοῦναντίον ἡ ψυχραιμία τοῦ γέροντος διδασκάλου των καὶ ἡ συναίσθησις ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ ζωὴ ἐνὸς συμμαθητοῦ του, ἐνὸς ἀνθρώπου τέλος πάντων, ἔστω καὶ ἐχθροῦ του, τοῦ ἔδωκαν νέαν δύναμιν.

Ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην του ὅ,τι εἶχεν ἀναγνώσει σχετικῶς εἰς τὸ πολῦτιμον βιβλίον τῆς Ὑγιεινῆς, ὅ,τι εἶχε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ομάδος του καὶ ὅ,τι εἶχεν ἴδει εἰς παρόμοιον δυστύχημα τὸ περασμένον θέρος εἰς τὴν κατασκήνωσιν τῶν προσκόπων.

—Κύριε, εἶπεν εἰς τὸν διδάσκαλον, σὰς παρακαλῶ, σηκωθῆτε σεῖς καὶ ἀφήσετε ἐμὲ νὰ κάνω σὰν πρόσκοπος τὸ χρέος μου· ἕως ὅτου ἔρθῃ ὁ γιατρός, ἐγὼ θὰ ἐφαρμόσω ὅ,τι παραγγέλλει ἡ Ὑγιεινὴ.

Ὁ γέρον διδάσκαλος γνωρίζων τὴν εὐφρίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἰκανότητά του τὸ ἐπέτρεphen¹.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ ὑπογραμμισμένα σημεῖα τῶν λέξεων τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι πρόκειται περὶ καταλήξεων ἀναφερομένων εἰς διάφορα μέρη τοῦ λόγου, ἦτοι :

1. Εἰς τὸ ἄρθρον, π.χ. τῆς, τὴν, τῶν.
2. Εἰς τὸ οὐσιαστικόν, π.χ. διαγωγὴν, γέρον, ομάδα, δύναμιν, γνώσεις.
3. Εἰς τὸ ἐπίθετον, π.χ. ἀπελπιστικὴν, παρόμοιον, πολῦτιμον.
4. Εἰς τὴν ἀντωνυμίαν, π.χ. ἐγὼ, σεις, των.
5. Εἰς τὸ ἀριθμητικόν, π.χ. ἐνός.
6. Εἰς τὸ ρῆμα, π.χ. παρακαλῶ, ἐκυρίαρχει, θὰ ἐφαρμόσω, ἐνεθυμήθη, εἶχεν ἀναγνώσει, εἶχε διδαχθῆ.
7. Εἰς τὸ ἐπίρρημα, π.χ. ἀπολύτως, σχετικῶς.

Περὶ τῶν καταλήξεων τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐπιρρημάτων γίνεται λόγος εἰς τὸ τυπικόν μέρος ἐκάστης γραμμα-

1. Ν. Α. Κοντοπούλου, «Ὁ Πρόσκοπος Ἀλέξανδρος», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 152.

τικῆς, ὅπου διατυπώνονται ὠρισμένοι κανόνες ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν καταλήξεων ¹.

Ἐάν, λοιπόν, μελετήσωμεν μεθοδικῶς καὶ μετὰ προσοχῆς τοὺς κανόνες τοὺς ἀφορῶντας εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν καταλήξεων καὶ ἀσκηθῶμεν συστηματικῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων τῶν καταλήξεων, τὰ ὅποια δικαιολογημένως χαρακτηρίζονται ὡς τὰ σοβαρότερα.

Ἐρωτήσεις

Εἰς ποῖον μέρος τῆς γραμματικῆς γίνεται λόγος περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν καταλήξεων τῶν λέξεων; Πῶς δυνάμεθα νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τῶν καταλήξεων; Πῶς χαρακτηρίζονται τὰ σφάλματα ταῦτα; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν διαφόρων πτώσεων τῶν οὐσιαστικῶν τῆς πρώτης κλίσεως; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν τῆς δευτέρας; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν τῆς τρίτης κλίσεως; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὀριστικῆς τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς τῶν ἀσυναιρέτων καὶ τῶν συνηρημένων ρημάτων; Ποῖαι αἱ τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὑποτακτικῆς τῶν αὐτῶν ρημάτων; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὀριστικῆς τῆς μέσης φωνῆς τῶν ἀσυναιρέτων καὶ τῶν συνηρημένων ρημάτων; Ποῖαι αἱ τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὑποτακτικῆς τῶν αὐτῶν ρημάτων; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς τῶν ρημάτων τῆς ἐνεργητικῆς καὶ τῆς μέσης φωνῆς; Ποῖαι αἱ τοῦ ἀορίστου τῆς ὑποτακτικῆς τῶν αὐτῶν ρημάτων;

Ἀσκήσεις

13. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν λέξεων τοῦ κάτωθι κειμένου :

Ὡς εἶπ—μ—ν, εἰς Ἀθήνας ὁ Ἡρόδοτος εὗρισκ—μενος, συνῆψε σχέσ—ς πρὸς τὸν Περικλέα καὶ τὸ περιβάλλ—ν του εἰς τὸ ὅποιον ἀνῆκ—καὶ ὁ Σοφοκλ—ς, μεθ' οὗ ὡς φαίνεται— συνῆψεν ἰδιαιτέραν φιλίαν, ἐφ' ὅσον μέχρις ἡμῶν διεσώθ— ἢ εἰς αὐτὸν ἀφιέρωσ—ς ᾤδῆς, ὡς φαίνεται— ἐκ σχετικοῦ ἐπιγράμματος. Οὕτω εἰσῆλθεν εἰς τὸν κύκλον ὅστις διηύθυνε τὴν πολιτικὴν τύχ—ν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κράτους. Ἐνθουσιώδ—ς καὶ ὑπέρομαχος τῆς ἐλευθερίας εὔρεν εἰς τὴν νέαν του πατρίδ— ὅ,τι πρὸ πολλοῦ ἀνεζήτ— καὶ εἰς μάτην εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδ— ἠγωνίσθ— νὰ ἐγκαταστήσ—, ἐνεπλήσθ— ἐνθουσιασμοῦ δι' αὐτήν καὶ

1. Βλέπε συγκεντρωτικούς πίνακας καταλήξεων οὐσιαστικῶν καὶ ρημάτων τόμ. Α', σσ. 140-142 καὶ 355-356.

κατέστ—αιχμάλωτός της. Αί διαλέξ—ς του συνεκέντρουν πολ—ν κόσμον, διότι ἐγγνώριζε πάντοτε νά διηγ—τ— κάτι τὸ ἐνδιαφέρ—ν. Αἱ πληροφορί— τὰς ὁποίας εἶχε συγκεντρώσ— ἐκρίθ—σαν ὡς σπουδαιότατ— ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κράτους. Διὰ τὰς πολυτίμους ταύτας πληροφορίας ἡμεῖσθ— γενναί—ς ἀπὸ τὴν πόλ—ν τῶν Ἀθηνῶν τῇ εἰσηγήσ— πρὸ παντ—ς τοῦ Περικλέους.

14. *Εὑρετε τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα σκοπίμως ἐκάμομεν εἰς τὰς καταλήξεις ὠρισμένων λέξεων τοῦ κάτωθι κειμένου :*

Ἡ Μαλάμω εἶχεν αὐστηρὰς καὶ μεγάλας ἰδέας περὶ πατρίδος, τιμῆς καὶ οἰκογενειακῶν παραδόσεων. Τὸν πόλεμον τὸν ἐθεώρη ὡς κάτι φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅμως τώρα πού ἀπεχαιρέτα τὸν Ζάχον μόνῃ ἢ ὑπερηφάνεια συνεκράτη τὰ δάκρυα. Ἐστάθει ὀρθία εἰς τὴν θύραν της καὶ παρηκολούθη διὰ τοῦ βλέμματός τὸν υἱόν, ὅστις μὲ γοργὸν βῆμα ἔσπευδε πρὸς τοὺς συντρόφους του...

Ὅταν ἡ Μαλάμω ἔλεγεν εἰς τὸν υἱόν της νὰ μὴ λησμονῇ τὸν Ταχίρ, δὲν ὠμίλη ὡς μητέρα ἀλλ' ὡς γυναῖκα τοῦ Σπαθόγιαννου. Αὐτὸν εἶχε φονεύσῃ ὁ Ταχίρ, διὰ νὰ πάρῃ τὸ περίφημον καριοφίλι του...

Ἡ τιμὴ τῆς οἰκογενείας ἀπῆτη πάσει θυσίᾳ νὰ ἀνακτηθῇ τὸ καριοφίλι καὶ πεισματώδεις ἀγὼν ἤρchiσεν ἔκτοτε μεταξὺ τῆς οἰκογενείας τοῦ Σπαθόγιαννου καὶ τοῦ Ταχίρ.

Γ'. Ὀρθογραφία Ριζῆς

Ὁ ἀριθμὸς τῶν διορισθέντων ὑπαλλήλων εἰς δημοσίας θέσεις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπῆρξε λίαν περιορισμένος ἐλλείψει σχετικῶν πιστώσεων. Οἱ διορισθέντες εἶχον ὑποβάλλει προηγουμένως αἴτησιν καὶ συνημμένως ὠρισμένα πιστοποιητικὰ ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου. Διωρίσθησαν οἱ κεκτημένοι πλείονα προσόντα.

Οἱ ὑπάλληλοι ὀφείλουν νὰ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ καθήκον των. Ὅταν αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι εἶναι καλῶς διοργανωμένοι, ὅταν οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ εἶναι ἐπαρκῶς κατηρτισμένοι καὶ ὠπλισμένοι ἠθικῶς, οἱ πολῖται ἐξυπηρετοῦνται ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς καὶ δὲν φεύγουν ἀπὸ τὰ γραφεῖα τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν δυσηρεστημένοι. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ὀργανισμῶν δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ δικαίου, τῶν ἀγωνύμων ἐταιρειῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐν γένει ἐπιχειρήσεων.

“Αν παρατηρήσωμεν τὰ ὑπογραμμισμένα σημεῖα τῶν λέξεων τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ὀρθογραφίας ὀρισμένων συλλαβῶν τῆς ρίζης τῶν λέξεων περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὰ κάτωθι μέρη τῆς γραμματικῆς :

1. Εἰς τὸ περὶ **αὐξήσεως** τὴν ὁποῖαν λαμβάνουν ὁ παρατατικὸς καὶ ὁ ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς μόνον, π. χ. διωρίζοντο, διωρίσθησαν.

2. Εἰς τὸ περὶ **ἀναδιπλασιασμοῦ**¹ τὸν ὁποῖον λαμβάνει ὁ παθητικὸς παρακειμενος τῆς μετοχῆς, π.χ. περιωρισμένος, ὠπλισμένοι, δυσηρεστημένοι.

3. Εἰς τὸ περὶ **παραγωγῆς** μέρος τοῦ ἔτυμολογικοῦ ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων τῶν παραγῶγων λέξεων, π.χ. πολῖται, ἑταιρειῶν, γραφεῖα.

4. Εἰς τὸ περὶ **συνθέσεως** μέρος τοῦ ἔτυμολογικοῦ² ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν μεταβολῶν τὰς ὁποίας ὑφίσταται τὸ θέμα πολλῶν λέξεων κατὰ τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, π.χ. ἀνωνύμων.

Βλέπομεν, λοιπόν, ὅτι εἰς τὴν γραμματικὴν γίνεται λόγος καὶ διατυποῦνται κανόνες ἀφορῶντες εἰς τὴν ὀρθογραφίαν διαφόρων συλλαβῶν τῆς ρίζης τῶν λέξεων. Τοὺς κανόνες αὐτοὺς ὀφείλομεν νὰ τοὺς ἔχωμεν ὑπ’ ὄψιν, διότι οὗτοι μᾶς διευκολύνουν κατὰ πολὺ εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς γλώσσης μας.

Διὰ τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν συλλαβῶν τῆς ρίζης τῶν λέξεων τῆς γλώσσης μας δὲν ὑπάρχουν κανόνες, π.χ. ἀριθμός, δημοσίας, λίαν, ὀφείλουν, ἰσχύουν. Τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ὀρθογραφία των εἶναι πρᾶγμα ἀνέφικτον.

Ἑρωτήσεις

Εἰς ποῖα μέρη τῆς γραμματικῆς γίνεται λόγος καὶ ἀναφέρονται κανόνες ἀφορῶντες εἰς τὴν ὀρθογραφίαν ὀρισμένων συλλαβῶν τῆς ρίζης τῶν λέξεων; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς παραληγοῦσης τῶν εἰς —ια (—ια, —ια) θηλυκῶν οὐσιαστικῶν τῆς πρώτης κλίσεως; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς παραληγοῦσης τῶν εἰς —ησις, γεν. —ήσεως, (—ιασις, γεν. —ίσεως) θηλυκῶν οὐσιαστικῶν τῆς τρίτης κλίσεως; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας

1. Ὁ ἀναδιπλασιασμός τῶν ρημάτων τῶν ὁποίων τὸ θέμα ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν εἶναι ὁμοῖος πρὸς τὴν χρονικὴν αὐξήσιν. Βλέπε τόμ. Α', σσ. 241 - 242, 246 - 248 καὶ 341.

2. Περὶ παραγωγῆς καὶ συνθέσεως βλέπε κατωτέρω σ. 52 κ.έ.

τῆς παραληγοῦσης τῶν εἰς —ων, γεν. —ωνος (—ονος) τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν ; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς παραληγοῦσης τῶν ρημάτων τὰ ὅποια λήγουν εἰς —αῖνω, —ίζω καὶ —ώνω ; Τί καλεῖται συλλαβικὴ αὔξησις καὶ ποῖα ρήματα λαμβάνουν ταύτην ; Τί καλεῖται χρονικὴ αὔξησις, ποῖα ρήματα λαμβάνουν ταύτην καὶ ποῖαι μεταβολαὶ γίνονται κατ' αὐτήν ; Ποῖος χρόνος λαμβάνει ἀναδιπλασιασμόν ; Τί εἶδους ἀναδιπλασιασμόν λαμβάνουν τὰ ρήματα τῶν ὁποίων τὸ θέμα ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν ;

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

15. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τοῦ κάτωθι κειμένου :

Αἱ κοινωνικαὶ ἀσφαλίς—ς εἶναι θεσμὸς σκοπὸν ἔχ—ν τὴν παροχὴν βοηθημάτων εἰς ἀσθεν—ς, εἰς ἀνικάνους πρὸς ἔργασ—αν λόγῳ γήρατος ἢ ἀναπηρ—ας καὶ ἐν γένει, ὑπὸ —ρισμένας προϋποθέσεις, εἰς —σφαλισμένους ἀδυνατοῦντας νὰ εὔρουν ἔργασ—αν λόγῳ ἀνεργ—ας.

Πρὸς τοῦτ— τόσον οἱ ἐργοδῶται ὅσον καὶ οἱ —σφαλισμένοι ὑπάλ—ληλοι ἢ ἐργάται ὀφείλουν νὰ καταβάλλουν ἀνελλ—π—ς, ἐφ' ὅσον βεβαί—ς ἐργάζονται, τὰς κεκανον—σμένας εισφορὰς τῶν.

Μετὰ τὴν συμπλήρ—σ—ν —ρισμένων ἡμερομισθ—ων καὶ τοῦ —ριζομένου ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρίου ἡλικίας δικαιοῦντ— συντάξε—ς.

Ἡ ἴδρυσ—ς, λοιπόν, καὶ ἡ λειτουργ—α τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου σκοπὸν ἔχει τὴν παρακολούθ—σ—ν, τὴν ἀντιμετώπ—σ—ν καὶ τὴν θεραπ—αν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων.

16. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι λέξεων :

ἡ ὁμόν—α, ἡ μαγ—α, ἡ σοφ—α, οἱ αἰ—νες, αἱ εἰκ—νες, οἱ ἐπιστήμ—νες, οἱ γείτ—νες, οἱ γέγ—ντες, οἱ ρήτ—ρες, ἡ ἀναχώρ—σις, ἡ ἐπιχείρ—σις, ἡ διαφώτ—σις, ἡ μεταρρῦθμ—σις, ἡ ἀξί—σις, ἡ διόρθ—σις, τὸ σπυρδαστ—ριον, τὸ ταμιευτ—ριον, —ρκισθην, ὁ —ρκισθεῖς, —σθάνθην, ὁ —σθανθεῖς, ἐ—ρτασα, ὁ ἐ—ρτάσας, —ργάσθην, ὁ —ργασθεῖς, ὁ —ργισμένος, ὁ —ργισθεῖς, ὁ ἀπ—λλαγμένος, ὁ ἀπ—λλαγεῖς.

Δ'. Ὁδηγίαι περὶ Ὁρθογραφίας

Εἴπομεν ἀνωτέρῳ ὅτι αἱ δυσκολίαι αἱ ἀνακύπτουσαι κατὰ τὴν γραφὴν τῶν λέξεων τῆς γλώσσης μας εἶναι βεβαίως πολλαί, ἀλλ' ὅτι ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας μέσα πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν

δυσκολιών τούτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν προσθέτομεν καὶ τὰ κάτωθι :

1. Ὅτι ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ὀρθογραφίαν πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὰς πρώτας ἑβδομάδας τῆς φοιτήσεώς μας εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ νὰ συνεχίζεται προοδευτικῶς μέχρι τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ γυμνασίου.

2. Ὅτι ἡ ἐπισταμένη παρατήρησις τῶν λέξεων ἐν τῷ συνόλω των καὶ ἡ πιστὴ ἐντύπωσις αὐτῶν ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα τῆς ὀρθογραφίας, διότι αὕτη εἶναι κατὰ μέγα μέρος ζήτημα ὀπτικῆς μνήμης.

3. Ὅτι ἡ πλήρης γνῶσις τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, ἰδίᾳ τῶν ἐχόντων ὀλίγας ἐξαιρέσεις, καὶ ἡ ἐπαρκὴς ἄσκησις περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν περιορίζει κατὰ πολὺ τὰς δυσκολίας τῆς ὀρθογραφίας. Τούναντίον ἡ ἀτελής γνῶσις ἑνὸς κανόνος ἀντὶ διευκόλυνσεως δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσις, ὅπως καὶ κάθε κανὼν μὲ πολλὰς ἐξαιρέσεις.

Ἐκ τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς πρέπει νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως τοὺς ἀναφερομένους :

α'. Εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν καταλήξεων τῶν λέξεων, π.χ. ἡ νίκη, ἡ ἐλπίς, ἡ πόλις, ὁ γέρον, γράφω, γράφετε.

β'. Εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῆς παραληγοῦσης καὶ τῆς προπαραληγοῦσης, π.χ. βασιλεία, φιλία, ἐτίμησα, ἠσθένησα, ἐδήλωσα, σπουδαστήριον, δασύλλιον.

γ'. Εἰς τὴν συλλαβὴν ὅπου γίνεται ἡ αὔξησις ἢ ὁ ἀναδιπλασιασμός, π.χ. ὠμίλησα, ἠγόρασα, ὠρισμένος, συνημμένος.

δ'. Εἰς τὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ὑφίστανται πολλοὶ λέξεις κατὰ τὴν σύνθεσιν, π.χ. ἐπώνυμον, διώροφος, ἀνθρακώρυχος.

ε'. Εἰς τὸν τονισμὸν τῆς προπαραληγοῦσης, τῆς μακρᾶς παραληγοῦσης, τῆς μακρᾶς ληγοῦσης, καὶ δὴ τῆς ἐκ συναιρέσεως προερχομένης, π.χ. ἐργαστήριον, ὑπῆρξαμεν, κῆπος, κῆπου, τῆς προσφορᾶς, τὰς προσφοράς, ἡ τιμὴ, τὴν τιμὴν, ἡ γῆ, τὴν γῆν, ὁ λαβὼν, ὁ δηλῶν.

στ'. Εἰς τὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ὑφίστανται διάφοροι φθόγγοι τῶν λέξεων, π.χ. ἐγγράφω, ἐγκαταλείπω, συλλυποῦμαι, συμπονῶ, συγχαίρω.

4. "Ότι εις τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν λέξεων διευκολυνόμεθα ἐκ τῶν συμφραζομένων. Π.χ. "Ἐχετε νὰ προσθέσετε τίποτε ; " Ἡ εἰδησις αὕτη δὲν ἔχεται ἀληθείας. " Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου. " Ὁ ἰὸς μερικῶν ὄψεων εἶναι δηλητηριώδης. " Ἡ ροδοδάκτυλος " Ἡώς.

5. "Ότι πρέπει νὰ προσέχωμεν ἰδιαίτερος τὰς δυσκόλους ὀρθογραφικῶς λέξεις ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἐξῆς ὑποδείξεις :

α'. Νὰ συλλαβίζωμεν χαμηλοφώνως τὰς λέξεις ταύτας, νὰ παρατηροῦμεν μετὰ προσοχῆς ἐκάστην συλλαβὴν αὐτῶν, νὰ λαμβάνωμεν καθαρὰν ὀπτικήν εἰκόνα ἐκάστης λέξεως καὶ νὰ γράφωμεν αὐτὴν μερικὰς φορὰς.

β'. Νὰ σχηματίζωμεν οἰκογενείας λέξεων τῆς αὐτῆς ρίζης καὶ νὰ ἀσκοῦμεθα συχνὰ εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν γραφὴν αὐτῶν, μέχρις ὅτου πεισθῶμεν ὅτι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ τὰς γράφωμεν ὀρθῶς.

γ'. Νὰ ἀσκοῦμεθα εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων λαμβάνοντες αὐτὰς οὐχὶ μόνον μεμονωμένας ἀλλὰ καὶ σχηματίζοντες προτάσεις μὲ αὐτάς.

δ'. Νὰ καταγράφωμεν τὰς λέξεις ταύτας εἰς εἰδικὸν σημειωματῆριον λέξεων.

6. "Ότι πρέπει νὰ προβαίνομεν μετὰ προσοχῆς εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων τῶν διαφόρων γραπτῶν ἐργασιῶν μας καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐκθέσεων μας. Πρέπει δηλαδὴ νὰ μελετῶμεν τὰ σφάλματά μας, νὰ ἀσκοῦμεθα ἐπανειλημμένως εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν αὐτῶν, νὰ παρακολουθοῦμεν τὴν πρόοδόν μας εἰς τὴν ὀρθογραφίαν διὰ τῆς καταμετρήσεως τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων μας καὶ νὰ ἐλέγχωμεν τὴν μνήμην ἢ τὴν προσοχὴν μας διὰ τῆς διαπιστώσεως τῆς ἐπαναλήψεως ἢ μὴ τῶν αὐτῶν σφαλμάτων.

Σημείωσις. Μεγάλην σύγχυσιν δημιουργοῦν αἱ διαφοραὶ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐξαιρετικὴ προσπάθεια διὰ τὸν σαφῆ καθορισμὸν τῶν διαφορῶν αὐτῶν τῶν ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὰς καταλήξεις τῶν λέξεων, εἰς τὴν χρονικὴν ἀξίησιν τῶν ρημάτων κ. τ. ὅ.

Ἑρωτήσεις

Πότε πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἡ προσπάθειά μας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν τῆς ὀρθογραφίας ; Πῶς πρέπει νὰ παρατηροῦμεν τὰς λέξεις ;

Ποίους κανόνες τῆς γραμματικῆς πρέπει νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως; Ἐκτὸς τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς τί ἄλλο μᾶς διευκολύνει εἰς τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν λέξεων; Πῶς πρέπει νὰ προβαίνομεν εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων τῶν γραπτῶν ἔργασιῶν μας;

Ἀσκήσεις

17. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν λέξεων τοῦ κάτωθι κειμένου:

Δικαί—ς αἱ Ἀθῆναι ἔλαβον τὴν ἐπ—ν—μίαν τοῦ «κλεινοῦ ἄστεως». Αὐταὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ προσελκ—ουν τὸ ἐνδιαφέρο—ν καὶ τὴν προσοχὴν τῶν καλλ—τεχνῶν καὶ τῶν διανοουμένων, ἔθεωρ—θησαν δὲ πάντοτε ὡς ἡ ἰδανικὴ πατρις τοῦ καλοῦ, τοῦ εὐγενοῦς καὶ πάσ—ς ἐν γέν— ὑψηλῆς ἰδέας.

Τὸ κλ—μα τῶν δὲν εἶναι καθαρῶς θαλάσσι—ον ἀλλὰ κρᾶμα χερσαίου καὶ θαλασσίου. Ἡ πέριξ φύσις εἶναι γραφ—κ—τάτη. Αἱ προσπάθ—αι ὅμως τῶν ἀριοδίων ὑπὲρ τοῦ πρασίνου ἐπιβάλλετ— νὰ ἐνταθοῦν, διότι τὰ ὑπάρχοντα δασ—λλια εἶναι ὀλίγα.

Ἡ πόλις συνεχῶς ἐπεκτείνεται—. Καθημερινῶς ἀνεγείροντ— πολ—ροφοὶ πολυκατοικία αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν αἰσθητὴν ἀντίθεσ—ν πρὸς τὰς γειτον—κὰς μον—ρόφους καὶ δ—ρόφους οἰκίας. Τὰ μέσα συγκ—ν—νίας δὲν ἐξυπηρετοῦν ἐπαρκῶς τὰς ἀνάγκας τῶν πολιτῶν, ἰδίᾳ κατὰ τὰς ὥρας τῆς μεγάλης κ—ν—σεως.

Ὁ πλ—θ—σμός τῶν Ἀθηνῶν διαρκῶς αὐξάνεται καὶ τείνει νὰ καταστῆ σχεδὸν δ—πλάσιος τοῦ προπολεμικοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι διακρ—νονται διὰ τὴν ἀφ—σί—σίν των εἰς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς φυλῆς μας. Ἐπαν—λ—μιμένως διεκ—ρ—ξαν τὴν ἀλλ—λεγγ—ην των πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγων—ζομένους.

18. Σχηματίσατε οἰκογενεῖας λέξεων τῆς αὐτῆς εἴξεως μὲ βάσιν ἐκάστην τῶν κάτωθι λέξεων:

συνείδησις, διεύθυνσις, κοινωνία, βεβαιότης.

19. Σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰς δυσκόλους ὀρθογραφικῶς λέξεις τοῦ τελευταίου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν καὶ μὲ τὰς λέξεις τὰς ὁποίας εἴχετε γράφει ἐσφαλμένως κατὰ τὴν τελευταίαν σας ἐκθεσιν.

Ε'. Πίνακες Ὀρθογραφικῶς Δυσκόλων Λέξεων

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακας λέξεων κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὸν το-
νισμὸν τῶν ὁποίων ὑποπίπτομεν συνήθως εἰς σφάλματα :

A	ἀνδρεία	γεῖσον
ἀγροῖκος	ἀνεξίτηλος	γελοιοποιός
ἄγρυνπος	ἀνεπίληπτος	γένεσις
ἀδυσώπητος	ἀνιαρός	γενέτειρα
ἀθυρόστομος	ἀνώδυνος	γενναῖος
ἀΐδιος	ἀοίδιμος	γέννησις
αἶνιγμα	ἀποστείρωσις	Γεωγραφία
αἰσιόδοξος	ἀπόλεια	Γεωμετρία
αἰφνίδιος	ἀριθμητική	γήπεδον
ἀκέραιος	ἀρνησικασία (veto)	γνήσιος
ἀκραφνής	ἀρτιμελής	γονυκλινής
ἀκρωτήριον	ἀρχηγός	
ἀλείφω (ἀλοιφή)	ἀρχισυντάκτης	Δ
ἀλεξίπτωτον	ἀφομοίωσις	δειγμα (παράδειγμα)
ἀλλεπάλληλος	ἀφοσίωσις	δειγματοληψία
ἀλληλεγύνη	ἀψιμαχία	δεινοπαθῶ
ἀλληλουχία		δήγμα (δάγκωμα)
ἀλλοίωσις	B	δηκτικός
ἀλοιφή (ἀλείφω)	βδελυγμία	δηλητηρίασις
ἄλυσις	βέβαιος	δημιουργία
ἀμείβω (ἀμοιβή)	βεβήλωσις	δήωσις
ἀμιγής	βήχω	διαβίωσις
ἄμιλλα	βιοτικός	δίαιτα
ἀμνηστία	βιῶσιμος	διάλειμμα (σύντομος διακοπή)
ἀμοιβή (ἀμείβω)	βρυχηθμός	διάλυμα (διάλυσις)
ἀμφοσβήτησις	βυρσοδέψης	διαπληκτισμός
ἀναζωπύρησις	βυρσοδομῶ	διάρρηξις
ἀνανδρία		διαρρυθμισις
ἀνάρρησις	Γ	διεκπεραιώσις
ἀναροίχησις	γαιάνθηραξ	διεϋθηνσις
ἀνάρρωσις	γαιοκτήμων	διήγησις
ἀναψηλάφησις	γαληνιαῖος	

διηνεκής	ἐνοίκιον	Z
δίλημμα	ἐξαιρέσεις	ζηλοτυπία
διοίκησης	ἐξάρτησις (ἐκ τινος)	ζυθός
διόρθωσις	ἐξάρτυσις (ὀπλισμοῦ)	ζυφόν
διπλοῦς	ἐξέλιξις	ζυφίον
διυλιστήριον	ἐξημέρωσις	
δύσις	ἐξοικειώσεις	H
δύο	ἐξόφλησις	ἥθος
δαροδοκία	ἐξυβρίσις	ἤλεκτρισμός
	ἔπαινος	Ἡλίας
E	ἐπανειλημμένος	ἠλίθιος
ἐγγύησις	ἐπειγόν (τηλεγράφημα)	ἠλικία
ἐγκαίτια	ἐπειδή	ἠλιος
ἐγγείρησις (ἀσθενοῦς)	ἐπιηραῶ	ἡμερος
ἐγγείρησις (ἐπιστολῆς)	ἐπήρεια	ἡμισφαίριον
ἐθιμοτυπία	ἐπίγειος	ἡμιτελής
εἶδησις	ἐπιείκεια	ἡπειρος
εἰλικρίνεια	ἐπιπολαιότης	ἡπιος
εἰρμός	ἐπιροεπής	ἡρεμος
εἰρωνεία	ἐπιροσὴ	ἡσυχος
εἰσήγησις	ἐπίσης	ἡφαίστειον
εἰσιτήριον	ἐπιτηδέιος	ἡχος
ἐκλιπαρῶ	ἐπιτηδειότης	Θ
ἐλατήριον	ἐπώνυμον	θηλυκός
ἐλάττωμα	ἐρείπιον	θήρα (κυνήγι)
ἐλεεινός	ἔρεισμα	θηρίον
ἐλεημοσύνη	ἐρμηνεία	θόρυβος
ἔλκειψις	ἐταιρεία	θρύλος
ἔλλιπής	ἐταῖρος	θύρα (πόρτα)
ἔμετος	ἔτερος	
ἔμμεσος	ἐτυμολογία	I
ἐμπιστοσύνη	εὐγνωμοσύνη	ιατρὸς
ἐμπρησμός	εὐσπλαγχνία	ιδιαιτέρος
ἔνδυμα	εὐφορος (γόνιμος)	ιδιόρρηθμος
ἐνεστώς	εὐφορία (γονιμότης)	ἴδρωμα
ἐνήλικος	ἔφορος (οἰκονομικὸς ἡ- πάλληλος)	ἴκτερος
ἐνθύμησις	ἐφορία (δημοσία ὑπη- ρεσία)	ἴλιγγος
ἐνικός		ἱματισμός

ιστιοφόρον	κρηπίς (κρηπίδος)	μελωδία
ισχυρός	κνηγός	μεσαιωνικός
	κύπελλον	μεταίχιμον
K	κῦρος	μετεωρολογία
καθώς	κύστις	μηκνυθμός
καινοτομία	κύτταρον	μήνυσις
κανείς	κωμόπολις	μηρυκαστικός
καλασθησία		μοιρολατρεία
καλλιέργεια	Λ	μύησις
καλλιτέχνης	λαβύρινθος	μύρμηξ
κατάδυσις	λαρυγγολόγος	μυροπωλείον
κατάκλισις	λάφυρον	μυστήριον
κατηφής	λεηλασία	μυστικός
κατόρθωμα	λεία (ή)	Μυτιλήνη
κειμήλιον	λείος	μύχιος
κέλυφος	λήθη	μυζός
κεφάλαιον	ληξιαρχεῖον	
κηδεμών	λήξις	N
κηλῖς	λησμονῶ	νήπιον
κήρυξις	λιμοκτονῶ	νηφάλιος
κίβδηλος	λιμός (πεινά)	νηφάς
κίνδυνος	λιποθυμία	νόθος
κίνησις	λιποτάκτης	νότος
κλήσις	λοιμός (νόσος)	νύμφη
κλίσις	λοιμώδης	νωθρός
κοιλᾶς	λοιπὸν	νωτὰ (τὰ)
κοιλότης	λυπηρός	νοχηλῆς
κοιμῶμαι	λωποδύτης	Ξ
κοινός		ξηρός
κοινότης	M	ξίφος
κοινοτοπία	μαγνήτης	ξύλον
κοιτάζω	μάλιστα	ξυράφιον
κοίτη	μαῖλλον	
κοιτῶν	ματαιοπονία	O
κόλλα	μειδίαμα	όδηγός
κόμη	μειοψηφία	όδοιπόρος
κόμμα	μείωσις	όδύνη
κομπορρημοσύνη	μέλλον (τό)	οἶδημα (τό)
κρημνός	μέλλων (ό)	οἴησις (ή)

οἰκεῖος	παράσιτον	πειστήριον
οἰκία (ἡ)	παρεΐσακτος	P
ὀκνηρία	παρέκκλισις	
Ὀκτώβριος	παρομμία	ρηῖξις
ὀλιγογρία	παροξυσμός	ρηξιζέλευθος
ὄλος	παρορησία	ρησις
ὀμήγουρις	παρωδία	ρίγος
ὀμιλία	παρωχημένος	ρίζα
ὅμοιος	πεδίον (μάχης)	ρυθμός
ὀμόνοια	πείραμα	ρυσμοτομία
ὅμως	πειρατής	ρούσις
ὄνειδος	Πέμπτη	ρυτίς
ὄξειυδεορκής	περιδέροαιον	Σ
ὄρασις	περιθώριον	σῆμα
ὄρειβάτης	περίπτυξις	σημασία
ὄρουχτιον	περιτόναιον	σημείωσις
ὄρχήστρα	περιττός	σῆραγξ
ὄσφορησις	πήδημα	σίδηρος
ὄφειλω	πῆχυς	στενοχοροῦμαι
ὄφελος (τὸ)	πίδαξ	στήλη (ἀλλὰ στῦλος)
ὄχυρος	πειστήριον	στίβος
ὄψιμαθής	πλειοψηφία	στίγμα
ὄψις	πληθυσμός	στίξις
Π	πλημιέλημα	στίφος
παιδεία	πλήμυρα	στίχος
παιδεύω	ποδήλατον	στοιχείον
παλιγγενεσία	ποίησις	στοίχημα
παλιννόστησις	ποικιλία	στῦλος (ἀλλὰ στήλη)
παλινωδία	πολιτισμός	σύγγραμμα
παλίροια	πολύελλος	συγκεκριμένος
πανδαισία	πολυμελής	συγχαρητήρια
πανήγουρις	πολύτιμος	συνδαιτυμών
πανωλεθρία	προοίμιον	συνδυασμός
παράδειγμα	πρόσωπον	συνείδησις
παράκλησις	πρότυπος	συνημμένος
παραλήπτῆς	πρωτότυπος	συνομήλιξ
παραλήρημα	πτυχίον	συνομιλία
παράσημον	πυξίς	συνονθύλευμα
	τυρετός	συνωμοσία

σῦριγγῆ
σφρίγγος
σχῆμα
σχίλος
σχίσμα
σχοινίον
σωφροσύνη

Τ

ταινία
ταπεινός
τείχος (τό)
τεκμήριον
τελεσιδικός
τηλέγραφος
τήξις
τιμωρία
τοιχος (ό)

τοκογλύφος

τόνος
τόννος
τορπίλλη
τραγωδία
τράχηλος
τρεῖς
τρία
τριπλοῦς
τρόπαιον
τρυνητός
τύμβος
τύπος
τύφος
τύχη (ῆ)

Υ

ύγεια
ύγιεινός
ύγιής

ύιοθέτησις
ύλοτόμος
ύπαινιγμός
ύπαρχος
ύπερηφανος
ύπεροψία
ύπερφιάλος
ύπίλαρχος
ύπόγειος
ύπόδειγμα
ύπόδημα
ύπόκλισις
ύπόκληψις
ύπόλοιπος
ύπόμνημα
ύψηλός

Φ

φαίνομαι
φαιός
Φεβρουάριος
φείδομαι
φειδών
φειδωλός
φήμη (περίφημος)
φιλονικία
φίλος
φοιτητής
φοιτῶ
φύλλον
φῦλον
φυσιγνωμία
φυσιοδίφης
φυτεύω
φυτὸν

Χ

χαιρετῶ

χαίρω (συγχαίρω)
χαίτη (ἀναχαίτιζω)
χαλιναγωγῶ
χαμαιλέων
χαμερπής
χαμηλός
χειμαρρος
χειραφέτησις
χειρίζομαι
χειρῶναξ
χίμαιρα
χλιδή
χορηγῶ
χορός
χρεωστῶ
χρυσωφρυχεῖον
χυδαῖος
χῶρος

Ψ

ψηλαφῶ
ψηῆξις
ψηῆφος
ψηφοθηρία
ψυχίον (τό)
ψιχαλίζω
ψυγεῖον (τό)
ψυχαγωγία
ψυχῆ

Ω

ῶδειον
ῶμος
ῶμιος
ῶρομαι
ῶστε
ῶφέλεια
ῶφέλιμος
ῶφελῶ

Λέξεις ἔχουσαι τὸ δίχρονον τῆς παραληγοῦσης
(α, ι, υ) μακρὸν

ἄθλος	ἴς (Ἴνες)	γῦρος
ἄσθμα	κλῆμα	ζῦθος
ἄσμα	κλῆμαξ	θρῦλος
δραῖμα	κλίνη (κλῖναι)	θῦμα
κρᾶμα	κρῆμα	κῦμα
κρᾶσις	μῖσος	κῦθος
μᾶζα	νίκη (νῖκαι)	Σῦρος
μᾶλλον	πῖδαξ	στῦλος
πᾶσα	πρῖσμα	σῦκον
πρᾶγμα	ρῖγος	σφῦρα
πρᾶξις	ρῖψις	τῦφος
πρᾶος	σίτος	ῦλη (ῦλαι)
γρῖφος	στῖφος	φῦλον
θλιψις	σφρῖγος	χῦμα
ἴλη (ἴλαι)	σχῖνος	ψῦξις
ῖσις	χοῖσμα	ψῦχος

Λέξεις ἔχουσαι τὸ δίχρονον τῆς παραληγοῦσης
(α, ι, υ) βραχὺ

γράμμα	στίβος	ξύλον
πλάσις	στίγμα	ρύσις
τάγμα	στίξις	τύπος
τάξις	σχίσμα	φύλλον
ξίφος	μύλος	φύσις

Ἑρωτήσεις

Τίνι τρόπῳ διευκολυνόμεθα εἰς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν ὁμοίων λέξεων; Εἰς ποίας περιπτώσεις διευκολυνόμεθα ἐκ τῆς συντάξεως; Ποῖαι λέξεις ἀρχίζουσαι ἀπὸ α εἶναι δυσκολώταται; Ποῖαι ἀπὸ γ; Ποῖαι ἀπὸ ε; Ποῖαι ἀπὸ μ; Ποῖαι ἀπὸ π; Ποῖαι ἀπὸ σ; Ποῖαι ἀπὸ φ; Ποῖαι ἀπὸ χ; Ποῖαι λέξεις ἔχουν τὸ α τῆς παραληγοῦσης μακρὸν καὶ τονίζονται μὲ περισπωμένην; Ποῖαι τὸ ι; Ποῖαι τὸ υ;

Ἀσκήσεις

20. Σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰς κάτωθι λέξεις:

ὑπερήφανος, περιφνημος, ἀμείβω, ἀμοιβή, περιττός, πυρετός, γένεσις, γέννησις, μᾶλλον, μάλιστα.

21. Γράψατε λέξεις τῆς αὐτῆς ρίζης πρὸς τὰς κάτωθι:

δημιουργία, διοίκησις, κίνδυνος, κυνηγός, κήρυξις, μήνυσις.

Ε Τ Υ Μ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Ο Ν

Ὅρισμός καὶ Χρησιμότης τοῦ Ἑτυμολογικοῦ

Ὁ Περικλῆς, ὁ μέγας πολιτικός τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτηριζόμενος ὡς «φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσων», εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον του, ὁ ὁποῖος ἀποιελεῖ ἀθάνατον ἔμνον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς ἐνδόξου πόλεως τῶν Ἀθηναίων, τονίζει ὅτι οἱ συμπολίται του θεωροῦν τὸν Ἀθηναῖον πολίτην τὸν μὴ ἐνδιαφερόμενον διὰ τὰ κοινὰ ὄχι φιλήσυχον ἀλλ' ἀχρηστον ἄνθρωπον. Εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ αὐτοῦ λόγου ὁ Περικλῆς λέγει ὅτι, ὅπου ἔχουν ὀρισθῆ μέγιστα βραβεῖα ἀρετῆς, ἐκεῖ «καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν».

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν ἴδιαν οἰκογένειαν, διότι προέρχονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν ρίζαν.

Ἐκ τούτων αἱ λέξεις φιλόπολις καὶ συμπολίται εἶναι προϊόντα συνθέσεως, δηλαδὴ ἐνώσεως δύο λέξεων, ἐνῶ αἱ ἄλλαι εἶναι ἀπλαῖ.

Κατὰ ταῦτα αἱ λέξεις διαιροῦνται εἰς ἀπλαῖς καὶ εἰς συνθέτους.

Εἰς τὰς συνθέτους λέξεις ἡ πρώτη ὀνομάζεται πρῶτον συνθετικόν, ἡ δὲ δευτέρα δεύτερον συνθετικόν.

Εἶπομεν ὅτι ὅλαι αἱ ὑπογραμμισμέναί λέξεις τῆς ἀσκήσεώς μας ἀνήκουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὅπως ὁμοίως εἰς τὴν ἰδικὴν μας οἰκογένειαν δὲν ἔχομεν ὅλοι τὴν ἴδιαν ἡλικίαν, ἀλλὰ πρῶτος ἐγεννήθη ὁ πάππος μας, ἐξ ἐκείνου ὁ πατήρ μας καὶ ἐκ τούτου ἡμεῖς, τὸ αὐτὸ περίπου συμβαίνει καὶ εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν λέξεων. Π.χ. πρώτη ἐγεννήθη ἡ λέξις πόλις, ἐξ αὐτῆς ὁ πολίτης, ἐξ ἐκείνου ὁ πολιτικός καὶ τὸ πολιτεύω καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τὸ πολίτευμα.

Αἱ λέξεις αἱ ὁποῖαι δὲν προέρχονται ἀπὸ ἄλλην λέξιν, ἀλλὰ σχηματίζονται ἀπὸ ἓν ἀρχικόν θέμα μὲ τὴν προσθήκην ἀμέσως εἰς αὐτὸ τῆς συνήθους καταλήξεως, λέγονται πρωτότυποι, π.χ. πόλις+ς=πόλις.

Αἱ λέξεις αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἀπὸ μίαν ἄλλην λέξιν μὲ τὴν προσθήκην εἰς τὸ θέμα αὐτῆς μιᾶς ἐκ τῶν παραγωγικῶν κα-

ταλήξεων ¹ λέγονται παράγωγοι, π.χ. πολι+τη+ς=πολίτης, αμι+σθ+ι=άμιοθι. Το φαινόμενο τουτο καλείται παραγωγή.

Ἡ παραγωγή καὶ ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων γίνονται ἐπὶ τῇ βάσει νόμων καὶ κανόνων τῆς γλώσσης. Τὸ μέρος τῆς γραμματικῆς τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰ ἀφορώντα εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων ὀνομάζεται **ἐτυμολογικόν**.

Ἡ γνώσις τοῦ ἐτυμολογικοῦ μᾶς διευκολύνει κατὰ πολὺ, ὡς ἦδη εἴπομεν, εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῶν λέξεων ². Ἡ ὀρθογραφία ὁμῶς δὲν εἶναι ὁ μόνος σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας. Τὸ γλωσσικὸν μάθημα ἐπιδιώκει νὰ μᾶς καταστήσῃ ἱκανοὺς ὄχι μόνον νὰ γράφωμεν ὀρθῶς τὰς λέξεις, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσδύωμεν εἰς τὴν σύστασιν καὶ τὴν ὕφην αὐτῶν, νὰ κατακτῶμεν τὰς σημασίας τῶν καὶ εἰς τὰς λεπτοτάτας ἀκόμη ἀποχρώσεις, νὰ αὐξάνωμεν διαρκῶς τὸν λεξιλογικὸν πλοῦτον μας καὶ νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰς λέξεις ὀρθῶς, προσηκόντως καὶ ἐντέχνως εἰς τὸν λόγον.

Ἡ συμβολὴ τοῦ ἐτυμολογικοῦ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ προκειμένου σκοποῦ δὲν εἶναι μικρά. Δι' αὐτὸ ἡ μελέτη καὶ τοῦ τμήματος τούτου τῆς γραμματικῆς εἶναι πολὺ ὠφέλιμος ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα.

Ἑρωτήσεις

Ποῖαι λέξεις ὀνομάζονται σύνθετοι; Πῶς λέγεται ἡ πρώτη λέξις τῶν συνθέτων; Πῶς ἡ δευτέρα; Ποῖαι λέξεις καλοῦνται πρωτότυποι; Ποῖαι παράγωγοι; Πῶς γίνεται ἡ παραγωγή καὶ ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων; Τί ἐξετάζει τὸ ἐτυμολογικόν; Ποῖαι αἱ ὠφέλειαι ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἐτυμολογικοῦ; Ποῖοι εἶναι οἱ σκοποὶ τοῦ μαθήματος τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας;

Ἀσκήσεις

22. Ἡ γλώσσα μας εἶναι πλουσιωτάτη εἰς συνθέτους λέξεις. Γράψατε εἰς τὸ τετράδιόν σας δέκα λέξεις συνθέτους καὶ ὑπογραμμίσατε τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν.

23. Ἐξ ἐκάστης τῶν κατωτέρω διδομένων λέξεων σχηματίσατε οἰκογενείας τῆς αὐτῆς ρίζης καὶ παρατηρήσατε τὰς διαφορὰς εἰς τὰς λέξεις τῆς αὐτῆς οἰκογενείας:

γράφω, κηρῦττω, διατάσσω, ἐργάζομαι, λέγω.

1. Ἦτοι ἑνὸς προσφύματος μετὰ ἢ ὄνευ τῆς συνήθους καταλήξεως.

2. Βλέπε ἀνωτέρω σ. 39.

I. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΕΞΕΩΝ

A', ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

1. Παράγωγα Ουσιαστικά ἐξ Ουσιαστικῶν

α'. Ὑποκοριστικά. Μεγεθυντικά

Λίαν πρωὶ ἐπεβιβάσθημεν πλοιαρίου πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ὠραίας πολίχνης τῆς εὐρισκομένης εἰς τὴν ἀπέναντι νησίδα.

Μετὰ ταξίδιον δύο περίπου ὥρῶν ἀπεβιβάσθημεν εἰς τὴν παραλίαν, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ μερικοὶ γέροντες καὶ πλῆθος παιδίων.

Ἄφου ἀνεπαύθημεν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸ μοναδικὸν ζαχαροπλαστεῖον, κατηθύνθημεν πρὸς τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἄφανοῦς Ναύτου καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Κοινοτικὸν Γραφεῖον καὶ τὰ σχολεῖα τῆς κομποπόλεως.

Τὴν μεσημβρίαν ἐγευμαίσαμεν πλησίον πηγῆς εὐρισκομένης εἰς τὸ μέσον δασυλλίου.

Τὸ ἀπόγευμα ἀνήλθομεν εἰς λοφίσκον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει γραφικὸς ναῖσκος ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ προστάτου τῶν ναυτιλλομένων.

Ἄν προσέξωμεν τὴν σημασίαν τῶν ὑπογραμμισμένων λέξεων τοῦ κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ σημασιόμορον παρίσταται ὡς κάτι μικρόν, π.χ. πλοιαρίον=μικρὸν πλοῖον, πολίχνη=μικρὰ πόλις, ναῖσκος=μικρὸς ναός, δασύλλιον=μικρὸν δάσος.

Πρὸς δήλωσιν τῆς σημασίας ταύτης βλέπομεν ὅτι αἱ ἐν λόγῳ λέξεις τελειώνουν εἰς—άριον, —ίχνη, —ιον, —ίσκος, —ύλλιον. Αἱ καταλήξεις αὗται εἶναι παραγωγικά. Ἐὰν τὰς προσθέσωμεν εἰς τὸ θέμα πρωτοτύπων οὐσιαστικῶν, σχηματίζομεν νέα οὐσιαστικά παράγωγα, πού ἐμφανίζουν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δηλώνει τὸ πρωτότυπον ὡς μικρόν.

Τὰς λέξεις αὐτὰς μεταχειριζόμεθα, εἴτε διὰ νὰ ἐκφράσωμεν μονολεκτικῶς ἐννοίας προσώπων ἢ πραγμάτων ὄντως μικροτέρων, εἴτε μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ θωπεύσωμεν, νὰ ἐμπαίξωμεν καὶ νὰ περιφρονήσωμεν αὐτά.

Αἱ παράγωγοι αὗται λέξεις ὀνομάζονται ὑποκοριστικά. Δι' αὐτῶν πλουτίζομεν τὰ ἐκφραστικά μας μέσα. Ἄντὶ τῆς ἐκφράσεως μικρὸς δρόμος λέγομεν δρομίσκος, ἀντὶ νὰ εἴπωμεν ἄνθρωπος εὐτελής, ἀνάξιος προσοχῆς, λέγομεν μονολεκτικῶς ἄνθρωπάριον κ.ο.κ.

Συνήθεις καταλήξεις υποκοριστικών είναι αἱ ἑξῆς : —*ις*, γεν. *ιδος* (νησίς), —*ιον* (παιδίον), —*ιδιον* (πινακίδιον), —*άριον* (Ιππάριον), —*ύδριον* (νεφύδριον), —*ύλλιον* (δασύλλιον), —*ύφιον* (ζωύφιον), —*άσιον* (κοράσιον), —*ίσκος* (λοφίσκος), —*ίχνη* (πολίχνη).

Σημείωσις. Αἱ συνθέστεραι υποκοριστικά καταλήξεις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἶναι : —*άκι* (παιδάκι), —*άκης* (Βασιλάκης), —*άκος* (δρομάκος), —*ίσα* (μηλίσα), —*ούδα* (κοπελούδα), —*ούδι* (ἀγγελούδι), —*ουδάκι* (χωριουδάκι), —*ούλα* (βρυσούλα), —*ούλης* (πατερούλης), —*ούλι* (σακκούλι).

Ἐναντίοντα σημασιολογικῶς πρὸς τὰ υποκοριστικά εἶναι τὰ **μεγεθυντικά**. Αὐτὰ εἶναι παράγωγα οὐσιαστικά σχηματιζόμενα ἀπὸ οὐσιαστικά δηλοῦντα μέρη τοῦ σώματος. Φανερόντων ὅτι **κάποιος ἔχει μέγα ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δηλώνει τὸ πρωτότυπον**. Τὰ μεταχειριζόμεθα, ἢ διὰ τὴν νὰ χαρακτηρίσωμεν ἀπλῶς μίαν πραγματικότητα ἢ χάριν σκώμματος. Τὰ μεγαθυντικά τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθαρουούσης εἶναι ὀλίγα σχηματιζόμενα μὲ τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —*ίας*, —*ων*, π.χ. μετωπίας=ὁ ἔχων μέγα, εὐρὺ μέτωπον, γάστρων=ὁ ἔχων μεγάλην γαστέρα, κοιλίαν. Τούναντίον ἢ χρῆσις τῶν μεγαθυντικῶν εἶναι εὐρυτάτη εἰς τὴν δημοτικὴν. Τὰ μεγαθυντικά μάλιστα τῆς δημοτικῆς δὲν παράγονται μόνον ἐξ οὐσιαστικῶν δηλοῦντων μέλη τοῦ σώματος.

Σημείωσις. Αἱ συνθέστεραι μεγαθυντικά καταλήξεις τῆς δημοτικῆς εἶναι αἱ ἑξῆς : —*α* (κεφάλαια), —*άρα* (γυναικάρα), —*αρος* (παιδαρος), —*άς* (δοντάς), —*ας* (κεφάλας).

Ἐρωτήσεις

Τί φανερόντων τὰ υποκοριστικά; Πότε τὰ μεταχειριζόμεθα, Ποῖα εἶναι αἱ συνθέστεραι υποκοριστικά καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῆς καθαρουούσης; Ποῖα αἱ τῆς δημοτικῆς; Τί φανερόντων τὰ μεγαθυντικά; Πότε τὰ μεταχειριζόμεθα; Ποῖα εἶναι αἱ μεγαθυντικά καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῆς καθαρουούσης; Ποῖα αἱ τῆς δημοτικῆς;

Ἀσκήσεις

24. Ἀντικαταστήσατε τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ κάτωθι κειμένου διὰ τῶν καταλλήλων υποκοριστικῶν :

Ἦκολουθήσαμεν τὸν μικρὸν δρόμον καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἀγρό-

κτημα. Ἀφήσαμεν τὰ πράγματά μας εἰς τὴν μικρὰν οἰκίαν. Μὲ τὸ νερὸ ἑνὸς μικροῦ ρυακος ἐποτίσαμεν τὰ μικρὰ δένδρα τοῦ ἀγροκτημα-
τος. Κατόπιν ἐξήλθομεν εἰς περίπατον ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν
θυγατέρα τοῦ γείτονος. Ἀπεθαιψιάσαμεν πολλοὺς ὥραίους μικροὺς τό-
πους. Ἐνας βοσκὸς συντροφευμένος ἀπὸ τὸν μικρὸν κύνα του ἔβασκε
τὴν μικρὰν ποίμνην του. Περὶ τὴν μεσηβρίαν μετέβημεν εἰς τὴν πλα-
τεῖαν τοῦ χορίου. Ἐκαθίσαμεν εἰς μίαν μικρὰν τράπεζαν, διὰ νὰ γευ-
ματίσωμεν. Τὸ φαγητόν μας ἀπετελέσθη ἀπὸ κρέας μικροῦ χοίρου ψη-
τόν. Δυστυχῶς ἔπρεπε νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ἀναχώρησίν μας, διότι εἰς
τὸν ὀρίζοντα διεκρίναμεν μικρὸν νέφος, τὸ ὁποῖον ἐθεωρήσαμεν ὡς προ-
μήνυμα βροχῆς.

25. Ἀπαντήσατε γραπτῶς εἰς τὰς κάτωθι ἐρωτήσεις χρησιμοποιῶντες τὰ κατάλληλα ὑποκοριστικά ἢ μεγεθυντικά :

Πῶς καλεῖται τὸ μικρὸν ξίφος, τὸ ὁποῖον φέρουν οἱ μαθηταὶ τῶν
στρατιωτικῶν σχολῶν ; Πῶς λέγεται ἓν μικρὸν κράτος ; Πῶς λέγεται ὁ
μικρὸς πύργος τοῦ ὑποβρυχίου ; Πῶς λέγεται τὸ μικρὸν φρέαρ ; Πῶς
λέγεται τὸ μικρὸν ἄλσος ; Πῶς λέγεται ὁ μικρὸς κήπος ; Πῶς λέγεται
ὁ μικρὸς, ὁ σύντομος λόγος, τὸν ὁποῖον ἐκφωνεῖ ἓνας ρήτωρ ; Πῶς ἀπο-
καλεῖται ἐμπαικτικῶς ἓνας δύστροπος γέρον ; Πῶς ἀποκαλεῖται ἓνας
ἄσημος δικηγόρος ; Πῶς ἀποκαλεῖται ἓνας ἀσήμαντος ἄνθρωπος ; Πῶς
ἀποκαλεῖται πρὸς χλευασμὸν μία γραῦς (γραῖα) ; Πῶς ἀποκαλεῖται
ὁ ἔχων μεγάλα χεῖλη ; Πῶς ἀποκαλεῖται ὁ ἔχων οἴησιν, ὁ ἔχων δηλαδὴ
περὶ ἑαυτοῦ μεγάλην ἰδέαν ; Πῶς ἀποκαλεῖται ὁ ἔχων πολλὰ κτήματα ;

26. Εὔρετε τὰ ὑποκοριστικά τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :

Πρὸς τ' ἀριστερὰ ἢ Χίος. Νησάκια, βαρκίτσες. Σπιτάκια μέσα εἰς
τ' ἀμπέλια... Βραδιάζει. Κοιτάξετε ὅσον ἀκόμη φέγγει ἡ ἡμέρα. Σὰν
νὰ ξανοίγω κάτω ἐκεῖ, εἰς τὴν ἀκρογιαλιάν, ἐκείνην τὴν ἀπαστράπτου-
σαν ἐκκλησίτσα, μ' ἓνα δενδράκι ἐμπρὸς τῆς νὰ τῆς κἀμνη σκιάν. Πα-
ραπέρα φαίνονται πάλιν μύλοι καὶ πανάκια λευκὰ καὶ κύματα λευκὰ.
Κοιτάξετε ἀκρογιάλια εἴμορφα καὶ εἴμορφα στολισμένα χωριονδάκια.
(*Ἄλεξ. Μωραϊτίδου, διὰ τοῦ Αἰγαίου.)

**27. Γράψατε ἐπώνυμα τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης προελθόντα ἀπὸ με-
γεθυντικά τῆς δημοτικῆς, π.χ. κεφάλι—Κεφάλας.**

β'. Πατρωνυμικά. Γονεωνυμικά. Έθνικά

Ὁ Ζεὺς ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον **Κρονίδης**, ὁ Ἀγαμέμνων **Ἀτρείδης**, ὁ Ἀχιλλεὺς **Πηλεΐδης** καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς **Λαερτιάδης**. Ὁ Ζήτης καὶ ὁ Κάλαις, οἱ υἱοὶ τοῦ Βορέου, φέρουν τὸ ὄνομα **Βορεάδαί**. Αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ ἐκαλοῦντο **Δαναΐδες**, αἱ δὲ τοῦ Ἀτλαντος **Ἀτλαντίδες**.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τῶν ἀνωτέρω προτάσεων εἶναι παράγωγοι δηλοῦσαι τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα ἐκείνου τὸν ὁποῖον φανερῶνει τὸ πρωτότυπον, π.χ. Κρονίδης = ὁ υἱὸς τοῦ Κρόνου, Ἀτρείδης = ὁ υἱὸς τοῦ Ἀτρέως, Βορεάδης = ὁ υἱὸς τοῦ Βορέου, Δαναΐς = ἡ θυγάτηρ τοῦ Δαναοῦ. Αὗται σχηματίζονται μὲ τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —ίδης (ἀρσεν.), —ίς, γεν. —ίδος (θηλ.), —είδης (ὅταν παράγονται ἀπὸ κύρια ὀνόματα τριτόκλιτα ἔχοντα γενικὴν εἰς —έως ἢ —ους), —άδης καὶ —ιάδης, καλοῦνται δὲ πατρωνυμικά καὶ σημαίνουν τὸν γεννηθέντα ἢ τὸν καταγόμενον ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον φανερῶνει ἢ πρωτότυπος λέξις.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Αἱ συνηθέστεραι πατρωνυμικὰ καταλήξεις τῆς δημοτικῆς εἶναι: —πουλος, —ἄτος, —άκος, —άκης.

Μὲ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν —ιδεύς, γεν. —ιδέως προστιθεμένην εἰς τὸ θέμα ὀνομάτων ζῶων παράγονται οὐσιαστικὰ καλούμενα *γονεωνυμικά* τὰ ὁποῖα δηλώνουν τὰ νεογνά (μικρὰ) τῶν ζῶων αὐτῶν, π.χ., λεοντιδεύς = τὸ νεογνὸν τοῦ λέοντος, λυκιδεύς = τὸ νεογνὸν τοῦ λύκου.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. Μερικῶν ζῶων τὸ νεογνὸν δηλώνεται μὲ ἰδιαιτερον ὄνομα καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀνωτέρω καταλήξεως, π.χ. νεβρός (τὸ νεογνὸν τῆς ἐλάφου), σκύμνος (τοῦ λέοντος), ἀμνός (τοῦ προβάτου), σκύλαξ (τοῦ σκύλου), δέλφας (τοῦ χοίρου), μόσχος (τοῦ βοῦς), πῶλος (τοῦ ἄνου καὶ τοῦ ἵππου), ἔριφος (τῆς αἰγός), νεοσσός (τῶν πτηνῶν).

Εἰς τὰς Πλαταιάς, ὅπου οἱ πρόγονοί μας διέσωσαν ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν πολιτισμὸν, ἠγωνίσθησαν γενναίως **Λακεδαιμόνιοι, Πλαταιεῖς, Ἀθηναῖοι, Κορινθιοί, Σικυώνιοι, Ἐπιδαύριοι, Αἰγινῆται, Μεγαρεῖς, Τεγεᾶται** καὶ ἄλλοι **Ἀρκάδες, Μυκηναῖοι, Ἐρμιονεῖς, Ἐρετριεῖς, Χαλκιδεῖς, Ἀμβρακιῶται** καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες ἐναντίον στρατοῦ πολυπληθεστέρου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ **Πέρσας, Μήδους, Ἰνδούς, Αἰγυπτίους** καὶ ἄλλους **Ἀσιάτας**.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἡμέραν οἱ Ἕλληνες κατήγαγον παρὰ τὴν Μυκάλην περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν Περσῶν, τὴν ἦταν τῶν ὁποίων συνεπλήρωσεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων. Ἐξ αὐτῶν πρῶτοι οἱ Σάμιοι, ἔπειτα ἄλλοι Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς καὶ τέλος οἱ Μιλήσιοι ἐπέτεθσαν κατὰ τῶν κυριάρχων τῶν.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι οὐσιαστικά παραγόμενα ἀπὸ κύρια ὀνόματα πόλεων ἢ χωρῶν, φανερώουσι τὸν καταγόμενον ἐξ αὐτῶν, καλοῦνται δὲ ἐθνικά.

Αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις τῶν ἐθνικῶν εἶναι αἱ ἑξῆς: —ιος (ἄρσεν.), —ια (θηλ.), π.χ. Κορίνθιος, Κορινθία. Τὸ ι τῆς παραγωγικῆς αὐτῆς καταλήξεως, ὅταν προηγῆται α, ε, ι, ω συναιρεῖται εἰς αι, ει, ι (μακρόν), φ, π.χ. Λαρισσαῖος (Λάρισα), Ἄργεῖος (Ἄργος, θ. Ἄργε (σ)—), Χίος (Χίος), Κῶος (Κῶς).

—άτης (ἄρσ.), —ᾶτις, γεν. ἀτιδος (θηλ.), π.χ. ὁ Σπαρτιάτης, ἡ Σπαρτιᾶτις.

—ήτης (ἄρσ.), —ῆτις, γεν. —ήτιδος (θηλ.), π.χ. ὁ Αἰγινήτης, ἡ Αἰγινήτις.

—ιτης (ἄρσ.), —ιτις (θηλ.), π.χ. ὁ Ἀβδηρίτης, ἡ Ἀβδηρίτις.

—ώτης (ἄρσ.), —ῶτις (θηλ.), π.χ. ὁ Σικελιώτης, ἡ Σικελιώτις.

—ανός, —ηρός, —ίνος, —ίνη (θηλ.), π.χ. ὁ Ἀσιανός (καὶ Ἀσιάτης), ὁ Λαμψακηρός, ὁ Ταραντῖνος, ἡ Ταραντίνη.

—εύς (ἄρσ.), —ίς, γεν. —ίδος (θηλ.), π.χ. ὁ Μεγαρεύς, ἡ Μεγαρεύς.

Σ η μ εῖ ω σ ι ς 1. Ὁ κάτοικος τῆς Κρήτης λέγεται Κρής, ὁ τῆς Θράκης Θράξ, ὁ τῆς Κεφαλληνίας Κεφαλλήν, ὁ τῆς Μακεδονίας Μακεδών, ὁ τῆς Θεσσαλίας Θεσσαλός, ὁ τοῦ Πειραιῶς Πειραιεύς καὶ ὁ τῶν Δελφῶν Δελφός.

Σ η μ εῖ ω σ ι ς 2. Αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ἐθνικῶν εἶναι ἐπίσης πολλαὶ εἰς τὴν δημοτικὴν: —ίτης, —ιάτης, —ώτης, —ιώτης, —ανός, —ινός, —ίος, —αῖος κ. ἄ., π.χ. Μεσολογγίτης, Μανιάτης, Ἑπαιρώτης, Βολιώτης, Συριανός, Ζακυνθινός, Μυτιληνός, Κερκυραῖος.

Ἑρωτήσεις

Τί σημαίνουν τὰ πατρωνυμικά; Ποῖαι εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν πατρωνυμικῶν τῆς καθαρουσύσης; Ποῖαι αἱ τῆς δημοτικῆς; Τί φανερώουσι τὰ γονεωνυμικά; Ποῖα ἢ καταλήξεις αὐτῶν; Ποῖων ζώων τὸ νεογνὸν δηλοῦται μὲ ἰδιαίτερον ὄνομα; Τί σημαίνουν τὰ ἐθνικά; Ποῖαι αἱ καταλήξεις τῶν ἐθνικῶν τῆς καθαρουσύσης; Ποῖαι αἱ τῆς δημοτικῆς;

Ἀσκήσεις

28. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῆς κάτωθι ἀσκήσεως χρησιμοποιοῦντες τὰ κατάλληλα παράγωγα οὐσιαστικά :

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους ἐκαλοῦντο Ὁ υἱὸς ἢ ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἀντωνίου ἐπονομάζεται Ὁ υἱὸς ἢ ὁ ἀπόγονος τοῦ Κωνσταντίνου ἐπονομάζεται Οἱ υἱοὶ τοῦ Πεισιστράτου, Ἰππαρχος, Ἰππίας καὶ Θεσσαλὸς καλοῦνται Τὸ νεογνὸν τοῦ λαοῦ καλεῖται Τὸ νεογνὸν τοῦ βοῦς λέγεται Σκύμνος καλεῖται τὸ νεογνὸν τοῦ Τὸ νεογνὸν τῆς ἐλάφου καλεῖται Δέλφαξ καλεῖται τὸ νεογνὸν τοῦ Τὰ νεογνά τῶν πτηνῶν καλοῦνται Ὁ καταγόμενος ἐκ Πατρῶν καλεῖται Ἡ καταγομένη ἐκ Λήμων καλεῖται Ἡ καταγομένη ἐκ Σαλαμῖνος καλεῖται Ἡ καταγομένη ἐκ Τεγέας καλεῖται Ὁ καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Σύρου καλεῖται Ὁ καταγόμενος ἐκ Συρίας καλεῖται

28a. Γράψατε ἐπὶ ὄνομα Νεοελληνικὰ τὰ ὁποῖα προήλθον ἀπὸ κύρια ὀνόματα προγόνων ἢ ἀπὸ ὀνόματα νήσων ἢ πόλεων.

29. Ἀπαντήσατε γραπτῶς εἰς τὰς κάτωθι ἐρωτήσεις. Πολλοὶ ἀπαντήσεις ἀπαιτοῦν γνώσεις ἱστορικές καὶ δι' αὐτὸ θὰ παραστῇ πιθανῶς ἀνάγκη νὰ προσφύγετε εἰς βοηθήματα.

Πῶς καλοῦνται ἐκ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς τῶν ὁ Ἰπποκράτης, ὁ μέγας ἰατρός τῆς ἀρχαιότητος, ἢ Ἀσπασία, ἢ σύζυγος τοῦ Περικλέους, ὁ Σιμωνίδης, ὁ ποιητὴς τοῦ ἐπιγράμματος «ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις...», καὶ ὁ μέγας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης; Πῶς ὠνομάσθησαν οἱ ἰατροὶ ὡς καταγόμενοι κατὰ τὴν Μυθολογίαν ἐκ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ θεοῦ τῆς Ἰατρικῆς; Πῶς ἀπεκλήθη ὁ υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος; Πῶς ἐκαλεῖτο λόγῳ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του ὁ περίφημος ἀθλητὴς τῆς ἀρχαιότητος Μίλων; Πῶς ἐκαλεῖτο ἔνεκα τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του ὁ περίφημος ὀλυμπιονίκης τῆς ἀρχαιότητος Διαγόρας; Πῶς ἀπεκλήθησαν οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Διαγόρου; Πῶς ἐκαλεῖτο λόγῳ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς του ὁ Ἐπιμενίδης, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ καθάρῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ Κυλώνειον ἄγος;

γ'. Περιεκτικά. Τοπικά. Παρώνυμα

Εἰς τὴν χώραν μας ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία δένδρων καὶ φρυτῶν. Εἰς μερικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ἐνδοκιμῆ ἰδιαιτέρως καὶ καλλιεργεῖται πολὺ ἡ ἀμπελος, ἡ πορτοκαλέα καὶ ἡ ἐλαιά. Περίφημοι εἶναι οἱ ἀμπελῶνες τῆς Κορινθίας καὶ οἱ πορτοκαλεῶνες τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτης. Ὀνομαστὸς ἐπίσης ἦτο ὁ ἐλαιῶν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 περιελάμβανεν ἑκατὸν πενήκοντα περίπου χιλιάδας ἐλαιοδένδρων.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι παράγωγα οὐσιαστικά τὰ ὁποῖα φανερῶνουν τόπον (περιοχὴν) εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν (περιέχονται) πολλὰ ὁμοειδῆ ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δηλώνει τὸ πρωτότυπον οὐσιαστικόν.

Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ὀνομάζονται *περιεκτικά* καὶ σχηματίζονται συνήθως μὲ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν —ών, γεν. —ῶνος καὶ πολὺ σπανίως μὲ τὴν κατάληξιν —ιά, π.χ. ἐλαιῶν (=τόπος ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ ἐλαιῖα), μυρμηκιά (=ἡ φυλῆα τῶν μυρμηκῶν).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Αἱ καταλήξεις τῶν περιεκτικῶν τῆς δημοτικῆς εἶναι :

—ῶνας, —ῶνας, —ιά, —ιάς, π.χ. ἐλαιῶνας, περιστερίωνας, ἀμμουδιά, πευκιάς.

Τὸ *Ἡράκλειον*, πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ τῆς Κρήτης, εἶναι ἔδρα *πρωτοδικείου*, *τελωνείου*, *λιμεναρχείου* καὶ ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Ἡ πόλις ἔχει πολλὰ *σχολεῖα* καὶ ἓν *διδασκαλεῖον*. Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ *Πανάγειον νοσοκομεῖον*, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη δαπάναις τοῦ Ἡρακλειώτου Παναγοῦ, *βρεφοκομεῖον*, πολλὰ *λατρεῖα* καὶ τὸ τελευταίως ἀνεγερθὲν *περίφημον Βενιζέλειον νοσοκομεῖον*. Ὀνομαστὸν τέλος εἶναι τὸ *Ἡράκλειον* διὰ τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὸ *μουσεῖον* του, ἀποτελεῖ δὲ σπουδαῖον *τουριστικὸν κέντρον* μὲ καλὰ *ξενοδοχεῖα* καὶ *ἔστιατόρια*.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου εἶναι παράγωγα οὐσιαστικά δηλοῦντα τόπον σχέσιν ἔχοντα μὲ τὰ πρωτότυπα οὐσιαστικά ἐκ τῶν ὁποίων παρήχθησαν. Ταῦτα καλοῦνται *τοπικά* καὶ σχηματίζονται μὲ τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —εῖον, —ιον, π.χ. βρεφοκομεῖον, ἔστιατόριον.

Πολλὰ ἐκ τούτων φανερῶνουν τὸν τόπον ὅπου ἀσκοῦν τὸ ἔργον τῶν ἢ μένουσιν τὰ πρόσωπα ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὁποίων πα-

ρήχθησαν τὰ παράγωγα ταῦτα, π.χ. διδασκαλεῖον (=ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον διδάσκει ὁ διδάσκαλος). φυλάκιον (=ὁ τόπος ὅπου μένει ὁ φύλαξ).

Ἄλλα ἐκ τῶν εἰς —ειον¹, —ειον καὶ —ιον παραγῶγων οὐσιαστικῶν προήλθον ἀπὸ ὀνόματα θεῶν, ἡρώων, ἐπισήμων ἀνδρῶν ἢ εὐεργετῶν καὶ σημαίνουν ναόν, μνημεῖον ἢ οἴκημα καθιερωμένον εἰς αὐτούς, π.χ. Ἑράκλειον (=ἱερὸν Ἑρακλέους), Ἑράιον—Ἑραῖον (=ναὸς τῆς Ἑρας), Ἀρτεμῖσιον (=τόπος καθιερωμένος εἰς τὴν Ἀρτεμιν), Τσολαῖνειον (=τὸ οἰκοτροφεῖον τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν τὸ δαπάναις τοῦ κ. Κυριάκου Π. Τσολαῖνοῦ ἀνεγερθὲν καὶ εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς του Παναγιώτου καθιερωθὲν), μουσεῖον (=τὸ τέμενος τῶν Μουσῶν).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Τὰς καταλήξεις —εῖο, —ιο χρησιμοποιοῦμεν ἐπίσης εἰς τὴν δημοτικὴν πρὸς δῆλωσιν τόπου, π.χ. λιμεναρχεῖο, ἰατρεῖο, φυλάκιο κλπ.

Ἡ πομπὴ ἦτο τὸ θεαματικώτατον μέρος τῆς ἐορτῆς τῶν Παναθηναίων. Εἰς αὐτὴν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως, οἱ ἱερεῖς καὶ πλῆθος Ἀθηναίων δημοτῶν. Ἠκολούθουν ἐπίσης μέτοικοι καὶ πολῖται συμμαχικῶν κυρίως πόλεων. Τέλος τὴν πομπὴν ἔκλειον στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, πρὸς ἐπίδειξιν τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, ἐξ ὀπλιτῶν, ἰππέων καὶ ἀροματηλατῶν.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου εἶναι παράγωγα οὐσιαστικά, προέρχονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά καὶ δηλώνουν γενικῶς τὸν ἔχοντα σχέσιν μὲ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φανερώσει τὸ πρωτότυπον. Ταῦτα καλοῦνται παρώνυμα καὶ σχηματίζονται μὲ τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —εὺς (θηλ. —εῖα), —της (θηλ. —τρια), —έτης, —ίτης, —ότης, —ιώτης (θηλ. —τις, γεν. —τιδος), —ώτης, π.χ. ἱερεὺς (ἱερὸν), πολίτης (πόλις), φυλῆτης (φυλή), ὀπλίτης (ὄπλον), δημότης (δῆμος), νησιώτης (νῆσος), δεσμώτης (δεσμά).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Αἱ συνθῆστερα καταλήξεις τῶν παρωνύμων τῆς δημοτικῆς εἶναι αἱ ἑξῆς: —άτης (χωριάτης), —ίτης (τεχνίτης), —άς (γαλατάς), —άρης (βαρκάρης), —ιάρης (καρβουνιάρης), —τζής (στραγαλατζής).

1. Βλέπε κατωτέρω ἐπίθετα εἰς —ειος παράγωγα ἐξ ὀνομάτων σ. σμ. 1.

Ἑρωτήσεις

Τί φανερόνουν τὰ περιεκτικά; Μὲ ποίας παραγωγικὰς καταλήξεις σχηματίζονται εἰς τὴν καθαρεύουσαν; Μὲ ποίας εἰς τὴν δημοτικὴν; Τί σημαίνουν τὰ τοπικά; Μὲ ποίας παραγωγικὰς καταλήξεις σχηματίζονται; Τί δηλοῦν τὰ οὐσιαστικά τὰ παραγόμενα ἀπὸ ὀνόματα θεῶν, ἡρώων, ἐπισήμων ἀνδρῶν ἢ εὐεργετῶν; Τί σημαίνουν τὰ παρώνυμα; Μὲ ποίας παραγωγικὰς καταλήξεις σχηματίζονται;

Ἀσκήσεις**30. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων:**

Εἰς ἓνα τόπον πλησίον τῆς πόλεως Χίου ὑπῆρχον ἄλλοτε πολλὰ δάφνη, δι' αὐτὸ τὸ ἐκεῖ χωρίον καλεῖται..... Μία περιοχὴ ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ πεῦκα καλεῖται..... Μερικαὶ περιοχαὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὰς ὁποίας καλλιεργοῦνται πολλὰ ῥόδα λέγονται..... Μία περιοχὴ εἰς τὴν ὁποίαν φέρεται ἓν ἀφθονίᾳ τὸ φυτὸν μάρμαρον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ..... Ἐν δωμάτιον ἢ διαμέρισμα προοριζόμενον διὰ τοὺς ξένους καλεῖται..... Τὸ οἶκημα εἰς τὸ ὁποῖον ἀσκεῖ τὴν ὑπηρεσίαν του ὁ δασάρχης λέγεται..... Τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἔδραν του ὁ στρατηγὸς καλεῖται..... Τὸ μνημεῖον τὸ ἀφιερωμένον εἰς ἥρωας καλεῖται..... Ἐν οἶκημα ἀνεγερθὲν δαπάναις τοῦ ἀειμνήστου Μπενάκη ἀποκαλεῖται εἰς μνήμην του..... Ὁ δυνάμενος νὰ ἱππεύῃ καλεῖται..... Ὁ χειριζόμενος καλῶς τὸ τόξον καλεῖται..... Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καλοῦνται..... Αἱ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι φέρονται ἐγγεγραμμεναί εἰς τὸ μητρῶον ἑνὸς δήμου λέγονται..... τοῦ δήμου ἐκείνου.

31. Δώσατε εἰς γραπτὰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι παραγῶγων λέξεων χρησιμοποιοῦντες εἰς τὰς προτάσεις σας τὰς πρωτοτύπους λέξεις, π.χ. δημότης καλεῖται ὁ ἀνήκων εἰς κάποιον δήμον.

περιστερεῶν, θιασώτης, ληξιαρχεῖον, δρυμῶν, ἀνθρακεύς, Θησεῖον, ναύτης, Ἀρσάκειον, εἰρηνοδικεῖον, ἐπιτελεῖον.

32. Γράψατε δέκα ἰδρύματα καθιερωμένα εἰς μνήμην δωρητῶν ἢ εὐεργετῶν.

2. Παράγωγα Οὐσιαστικά ἐξ Ἐπιθέτων

Ὁ Ἀριστείδης, ὁ περίφημος ἀρχαῖος Ἀθηναῖος πολιτικός, δὲν θαυμάζεται τόσον διὰ τὴν μεγαλοφυΐαν του ἢ τὴν σοφίαν του, ὅσον

διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν σωφροσύνην τοῦ καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν δικαιοσύνην τοῦ. Εἰς πλείοτας περιπτώσεις κατεδείχθη ἡ ἀξία τοῦ. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, παρὰ τὴν παλαιὰν ἔχθραν τοῦ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, σπεύδει μὲ πᾶσαν δυνατὴν ταχύτητα καὶ τάσσεται μὲ προθυμίαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πολιτικοῦ τοῦ ἀντιπάλου, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν βοήθειάν του εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα του.

Αἱ ὑπογραμμισμένοι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι ἀφηρημένα οὐσιαστικά παραγόμενα ἀπὸ ἐπίθετα. Συνήθεις παραγωγικαὶ καταλήξεις τούτων εἶναι αἱ ἐξῆς: —ία, (—εἰα, —οἰα), —σύνη, —της (γεν. —τητος), —ος (γεν. —ους), π.χ. σοφία (ἐκ τοῦ σοφός), ἀλήθεια (ἐκ τοῦ ἀληθής), εὐνοῖα (ἐκ τοῦ εὖνους), δικαιοσύνη (ἐκ τοῦ δίκαιος), σωφροσύνη (ἐκ τοῦ σώφρων), ταχύτης (ἐκ τοῦ ταχύς), ψευδος (ἐκ τοῦ ψευδής), κάλλος (ἐκ τοῦ καλός).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Μερικὰ ἀφηρημένα οὐσιαστικά προέκυψαν ἀπὸ ἐπίθετα οὐσιαστικοποιηθέντα. Ταῦτα ἢ εἶναι ἀπολύτως ὅμοια μὲ τὸ θηλυκὸν τῶν ἐν λόγῳ ἐπιθέτων ἢ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θηλυκὸν ἐπιθέτων διὰ μεταθέσεως τοῦ τόνου, π.χ. ἡ ἀξία (θηλ. ἐπιθέτου ἄξιος=ἀξία), ἡ ἔχθρα (θηλ. ἐπιθέτου ἐχθρός=ἐχθρά). Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐσηματίσθησαν κύρια ὀνόματα ἐξ ἐπιθέτων δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου, π.χ. Λάμπρος ἐκ τοῦ λαμπρός.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. Τὰ εἰς —ο—σύνη ἀφηρημένα οὐσιαστικά γράφονται μὲ ο, ὅταν ἡ προηγουμένη συλλαβὴ εἶναι φύσει ἢ θέσει μακρά, καὶ μὲ ω, ὅταν εἶναι βραχεῖα, ὅπως εἰς τὰ εἰς —ερος, —ιτος παραθετικά τῶν ἐπιθέτων, π.χ. δίκαιος—δικαιοσύνη, ἱερὸς—ἱεροσύνη. (Βλέπε τόμ. Α', σ. 163.)

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 3. Διὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν εἰς —ία (—εἰα, —οἰα) ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν βλέπε τόμ. Α', σσ. 43—44.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 4. Τὰ εἰς —ότης (γεν. —ότητος) ἀφηρημένα οὐσιαστικά παράγονται ὄχι μόνον ἐξ ἐπιθέτων ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐσιαστικῶν, π.χ. ἡ ἐκκρεμότης (ἐκ τοῦ ἐκκρεμής), ἡ νεότης (ἐκ τοῦ νέος) ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπότης (ἐκ τοῦ ἀνθρώπος), ἡ ἀδελφότης (ἐκ τοῦ ἀδελφός).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 5. Αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις οὐσιαστικῶν τῆς δημοτικῆς παραγομένων ἐξ ἐπιθέτων καὶ οὐσιαστικῶν εἶναι αἱ ἐξῆς: —άδα (πρασινάδα, βυσσινάδα), —ίλα (μαυρίλα, ψαρίλα), —σύνη (ἀγραμματοσύνη), —ότητα (ἀπλότητα), —άδι (ἀσπράδι), —άρα (βουβαμάρα) —ίμι (ἀγρίμι).

Ἑρωτήσεις

Ποῖα εἶναι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν τῶν παραγομένων ἐξ ἐπιθέτων; Ἀναφέρατε μερικὰ ἐξ αὐτῶν τὰ ὅποια παράγονται ἀπὸ

θηλυκά επίθετα. Πότε τὰ εἰς -ο-σύνη γράφονται μὲ ο εἰς τὴν προπαραλήγουσαν; Πότε γράφονται μὲ ω; Ποῖα ἐκ τῶν εἰς -ία ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν γράφονται μὲ ι εἰς τὴν παραλήγουσαν; Ποῖα γράφονται μὲ ει; Ποῖα γράφονται μὲ οι;

Ἀσκήσεις

33. Σχηματίσατε προτάσεις χρησιμοποιοῦντες τὰ ἀφηρημένα οὐσιαστικά τὰ παραγόμενα ἐκ τῶν κάτωθι λέξεων :

φίλος, νέος, ἐγκρατής, ἀκίνητος, ἄχρηστος, πολυμαθής, συνήθης, κακός, βραδύς, μωρός, ἀγγίνους.

34. Συμπληρώσατε τὰ ἐλλείποντα φωνήεντα τῶν κάτωθι λέξεων :

εὐγέν—α, ἐλευθερ—α, δυστυχ—α, ἀνανδρ—α, εὐγνωμ—σ—νη, ἴερ—σ—νη, ἀδικ—α, εὐωδ—α, βραδ—της, εὐπλ—α, ἀγι—σ—νη, ἔμπιστ—σ—νη, εὐσέβ—α, ὅμοι—της, ἀξιοπρέπ—α, δυσπιστ—α, δεκαετ—α.

35. Γράψατε τὰς πρωτοτύπους λέξεις τῶν κάτωθι παραγῶγων οὐσιαστικῶν :

ἰσότης, φιλοπονία, ἀβεβαιότης, δειλία, ὑγεία, ἐνάργεια ἀμεριμνησία, ἀδιαφορία, συνήθεια, εὐθύτης, βάθος, ἀγνωμοσύνη, ἀνεξαργησία, ἐπιείκεια, ἀνεργία.

36. Γράψατε ἀφηρημένα οὐσιαστικά τὰ δποῖα ἔγιναν ἀπὸ τὸ θηλυκὸν ἐπιθέτου διὰ μεταθέσεως τοῦ τόνου καὶ κύρια ὀνόματα προελθόντα ἐξ ἐπιθέτων μὲ ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου ἀπὸ τὴν λήγουσαν εἰς τὴν παραλήγουσαν.

3. Παράγωγα Οὐσιαστικά ἐκ Ρημάτων (α')

Ὁ ἀποστολεὺς ἀποστέλλει τὴν ἐπιστολήν, ὁ ταξιόμος τὴν ταξινομεῖ εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ὁ διανομεὺς τὴν διανέμει καὶ ὁ παραλήπτης τὴν παραλαμβάνει.

Ὁ κλητῆρ, διὰ κλήσεων ἐκδιδομένων παρὰ τοῦ ἀνακριτοῦ, καλεῖ τοὺς διαδίκους εἰς τὸ δικαστήριον, ὁ δικαστῆς τοὺς δικάζει, ὁ γραφεὺς γράφει τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν διαδίκων.

Ἄν προσέξωμεν τὰ ρήματα τῶν ἀνωτέρω προτάσεων, θὰ ἴδωμεν ὅτι φανερώνουν μίαν ἐνέργειαν μεταβαίνουσαν εἰς ἓν ἄλλο πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, εἶναι δηλαδή ρήματα μεταβατικά. Ἐἰς τὰ παραδείγματά μας αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις εἶναι οὐσιαστικά παραγόμενα ἐκ ρημάτων μεταβατικῶν καὶ δηλώνουν τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἐκτελεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ρήματος σημαυνομένην ἐνέργειαν, φανερώνουν δηλαδή τὸ *ἐνεργοῦν πρόσωπον*.

Αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις τῶν ἀρσενικῶν τῶν ἐν λόγῳ οὐσιαστικῶν εἶναι: —*εύς*, —*ος*, —*της*, —*τήρ*, —*τωρ*, π.χ. γραφεύς, ταξινόμος, βοσκός, ποιητής, προφήτης, κλητήρ, σωτήρ, ρήτωρ. Τὰ ἀντιστοιχῶς θηλυκὰ σχηματίζονται μὲ τὰς καταλήξεις —*εύς*, —*ος*, —*τις*, —*τρια*, —*τειρα*, —*τρίς*, π.χ. ἡ γραφεύς, ἡ ταξινόμος, ἡ προφῆτις (γεν. —*τιδος*), ἡ ποιήτρια, ἡ σώτειρα, ἡ αὐλητρίς (γεν. —*ιδος*).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Τὰ περισσότερα τῶν εἰς —*τηρ* φανερώνουν ὄργανον ἢ σκευός, π.χ. ζωστήρ, νιπτήρ. (Βλέπε κατωτέρω). Διὰ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν —*εύς* βλέπε ἀνωτέρω, οὐσιαστικά παρώνυμα σ. 59.

Μετὰ πολὺμηνον *ἀναμονήν*, ἣ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν περίοδον τῆς *σπορᾶς*, ἔρχεται ἡ πολυπόθητος ἐποχὴ τῆς *συγκομιδῆς*. Οἱ ἀγρόται, χωρὶς νὰ ὑπολογίζον τὸν κάματον, ἐπιδίδονται μὲ χαρὰν εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ *θερισμοῦ* καὶ τοῦ *ἀλωνίσματος*. Ὡς τελευταῖα *φάσις* τῶν ἐργασιῶν των δόναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ *μεταφορὰ* τοῦ *σίτου* εἰς τὰς ἀποθήκας των. Μία καλὴ *ἐσοδεῖα* ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως τὴν καλυτέραν *ἀνταμοιβήν* διὰ τὰς τόσας *θυσίας* των.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι οὐσιαστικά παραγόμενα ἀπὸ ρήματα καὶ φανερώνουν τὴν πρᾶξιν, τὴν ἐνέργειαν τὴν δηλουμένην ὑπὸ τοῦ ρήματος.

Συνήθεις καταλήξεις τῶν ἐν λόγῳ οὐσιαστικῶν εἶναι αἱ ἑξῆς: —*α*, —*η*, —*ος* (γεν. —*ου*)—*ία*, —*εία*, —*μός*, —*σις*, *σία*, π.χ. σπειρῶ—σπορά, χαίρω—χαρά, ἀναμένω—ἀναμονή, συγκομίζω—συγκομιδῆ, ἐλέγχω—ἐλεγχος, μαίνομαι—μανία, ἐσοδεύω—ἐσοδεῖα, θερίζω—θερισμός, φαίνομαι—φάσις, θύω—θυσία.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Εἰς τὰ εἰς —*α*, —*η*, —*ος*, —*εύς* οὐσιαστικά ἐκ ρημάτων τὸ ε τοῦ θέματος τοῦ ρήματος ἐτράπη εἰς ο, τὸ εἰ εἰς οἰ, τὸ εὐ εἰς οὐ, τὸ η εἰς ω, π.χ. φέρω—φορὰ, ἀμείβω—ἀμοιβή, σπεύδω—σπουδῆ, ἀρήγω—ἀρωγῆ—ἀρωγός, ἀποστέλλω—ἀποστολεύς.

1. Βλέπε τόμ. Α', σ. 66.

Οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσαν νὰ ἀποδίδουν πάντοτε ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸ **μάθημα** τῶν ἐκθέσεων, προσέχοντες εἰς τὸ περιεχόμενον, τὴν ὀρθογραφίαν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς σελίδος καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν τετραδίων.

Ἐκάστη νέα ἔκθεσις πρέπει νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ νέας σελίδος. Εἰς τὴν πρώτην **γραμμὴν** τῆς σελίδος πρέπει νὰ σημειοῦται ὁ αὐξων ἀριθμὸς τῆς ἐκθέσεως ὀλογράφως, π.χ. ἔκθεσις πρώτη, ἔκθεσις ὀγδόη, εἰς δὲ τὴν δευτέραν γραμμὴν ἢ ἡμερομηνία κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγράφη ἡ ἔκθεσις.

Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ προσέχουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ σημεῖα τῆς στίξεως καὶ ἰδίως τὰ **κόμματα**. Τέλος πρέπει νὰ προβαίνουν εἰς συστηματικὴν διόρθωσιν τῶν **λαθῶν**.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου εἶναι οὐσιαστικά παραγόμενα ἐκ ρημάτων καὶ φανερῶν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τῶν ρημάτων αὐτῶν.

Τὰ οὐσιαστικά ταῦτα σχηματίζονται μὲ τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —μα, —μῆ (—μη), —ος (γεν.—ου) —ος (γεν.—ους), π.χ. μανθάνω—μάθημα, κόπτω—κόμμα, γράφω—γραμμὴ, γινώσκω—γνώμη, φέρω—φόρος, λανθάνω—λάθος.

Σ η μ ε ῖ ο ς ι ς. Αἱ συνηθέστεραι παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῆς δημοτικῆς τῶν προερχομένων ἐκ ρημάτων καὶ δηλούντων τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τοῦ ρήματος εἶναι αἱ ἑξῆς: —της (—στης), —τορας, —ιάς, —έας, π.χ. προμηθευτῆς, χτίστης, εἰσπράχτορας, σκαφτιάς, κουρέας (ἐνεργοῦν πρόσωπον) —μός, —ση (—ξη, —ψη), —σιμο, —μα, —ίδι, —ητό, —ούρα, —α, —ι, —ιο, —ος, (—ός), —ία, —εῖα (—εῖά), —σιά, π.χ. χαμός, πλύση, φύλαξη, κόψη, φέριμο, τρέξιμο, γράψιμο, διάβασμα, στολίδι, ἀγκομαχητό, κλεισοῦρα, στάλα, κολύμπι, γέλιο, βύθος, βοσκός, βεθμολογία, λατρεία, δουλεία, μοιρασιά.

Ἐρωτήσεις

Ποῖται εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν τῶν παραγομένων ἐκ ρημάτων καὶ δηλούντων τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον; Ποῖται αἱ τῶν θηλυκῶν; Ποῖται αἱ σημασίαι τῶν παραγῶν οὐσιαστικῶν εἰς —εὺς; Ποῖται αἱ σημασίαι τῶν εἰς —τηρ; Ποῖται εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν παραγῶν οὐσιαστικῶν τῶν δηλούντων ἐνέργειαν; Ποῖται μεταβολαὶ παρατηροῦνται εἰς τὸ θέμα μερικῶν ἐξ αὐτῶν; Ποῖται αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῶν δηλούντων τὸ ἀποτέλεσμα ἐνεργείας; Ποῖται αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῆς δημοτικῆς τῶν δηλούντων τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνεργείας;

Ἀσκήσεις

37. Συμπληρώσατε διὰ τῶν καταλλήλων παραγῶγων οὐσιαστικῶν τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων :

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σπεῖρει λέγεται..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος (κατὰ) δύεται εἰς τὴν θάλασσαν καλεῖται..... Ἐκεῖνος ὅστις γινώσκει (=γνωρίζει) λέγεται..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μεταφέρει καλεῖται..... Ἐκεῖνη ἡ ὁποία προδίδει καλεῖται..... Ἐκεῖνη ἡ ὁποία φροῦτᾶ εἰς σχολεῖον δημοτικῆς ἢ μέσης ἐκπαιδεύσεως καλεῖται..... Ἐκεῖνη ἡ ὁποία δαμάζει θηρία καλεῖται..... Ἐκεῖνη ἡ ὁποία σφῆζει λέγεται..... Ἐκεῖνη ἡ ὁποία τρέφει ἓν νήπιον λέγεται.....

38. Δώσατε εἰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι παραγῶγων οὐσιαστικῶν χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν εἰς αὐτὰς τὰ πρωτότυπα ρήματα τῶν ἐν λόγῳ οὐσιαστικῶν.

κοσμήτωρ, μνηστήρ, πράκτωρ, φοιτητής, δρᾶστης, νιπήρ, ζωστήρ, ἄλοιφή, κόιτη, πομπή, πάθος.

39. Γράψατε ποῖα ἐκ τῶν κάτωθι παραγῶγων οὐσιαστικῶν φανερώουν τὸ ἐνεργεῖον πρόσωπον, ποῖα τὴν ἐνέργειαν καὶ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας. Γράψατε ἐπίσης τὰ ρήματα ἐκ τῶν ὁποίων παράγονται.

τροφή, ἡδονή, σκῶμμα, γένος, βουλευτής, ἐκδότης, γεννήτωρ, βῆμα, σφάλμα, ἐποπτεία.

40. Σχηματίσατε ἐκ τῶν κάτωθι ρημάτων παράγωγα οὐσιαστικά δηλοῦντα ἢ τὸ ἐνεργεῖον πρόσωπον ἢ τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ ἀποτελεσμα τῆς ἐνεργείας.

στοχάζομαι, διώκω, πάσχω, ὑφαίνω, πέμπω, ἀκροῶμαι, εἰσάγω, νοθεύω, τρέπω, τρέμω, πίνω, βαίνω, πράττω.

4. Παράγωγα Οὐσιαστικά ἐκ Ρημάτων (β')

Εἰς τὸ περιώνυμον ἱερὸν τοῦ θεοῦ τῆς Ἱατρικῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐπὶ ἄρχον ὀνομαστὰ μνημεῖα καὶ ποικίλα ἄλλα κτίσματα. Ἀναφέρομεν τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅπου εὐρίσκετο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, τὴν θόλον καὶ τέλος τὸ περίφημον θέατρον, ἔργον τοῦ Πολυκλείτου τοῦ

νεωτέρου. Ἡ **δραχίστρα** του ἔχει σχῆμα τελείου κύκλου, τὸ δὲ ἔδαφός της εἶναι ἀπὸ χῶμα πατημένον καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο **κονίστρα**. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑπῆρχεν **ῶδεῖον** χρησιμοποιούμενον διὰ προχείρους μουσικούς ἀγῶνας, **παλαίστρα**, **γυμνάσιον**, δηλαδή **γυμναστήριον**, **λουτρά** καὶ πολλὰ ἄλλα οἰκοδομήματα.

Αἱ ὑπογραμμισμέναί λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι παράγωγα οὐσιαστικά ἐκ ρημάτων καὶ φανερώνουν τὸν τόπον εἰς τὸν ὅποιον γίνεται τὸ ὑπὸ τοῦ ρήματος σημαίνόμενον.

Αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ἐν λόγῳ οὐσιαστικῶν εἶναι : —**τήριον**, —**τρον**, —**θρον**, —**τρα**, —**εῖον**, π. χ. **γυμνάζομαι**—**γυμναστήριον**, **θεῶμαι**—**θέατρον**, **βαίνω**—**βάθρον**, **παλαίω**—**παλαίστρα**, **ἄδω**—**ῶδεῖον**.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Μερικὰ ἐκ τῶν εἰς —τρον παραγῶγων οὐσιαστικῶν, ἰδίως εἰς τὸν πληθυντικόν, σημαίνουν τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν σχετικὴν ἐνέργειαν, π.χ. τὰ δίδακτρα, τὰ λύτρα, τὰ θρέπτρα (=τὰ τροφεῖα, δηλ. ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν τροφήν).

— Εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς χώρας οἱ ἀγρόται, κατὰ τὰς γεωργικὰς καὶ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας των, χρησιμοποιοῦν ἀκόμη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παμπάλαια μέσα. Σκάπτουν τοὺς ἀγρούς των μὲ τὴν **σκαπάνην** ἢ ἀροτριοῦν αὐτοὺς μὲ τὸ Ἡσιόδειον **ἄροτρον** καὶ θεορίζουν τὰ σπαρτά των μὲ **δρέπανα**. Σαρώνουν τὰς οἰκίας των μὲ **σάρωθρα** κατεσκευασμένα ἀπὸ θάμνους καὶ δὲν χρησιμοποιοῦν **ποτήρια**, διὰ νὰ πίνουν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ ἄλλως ὠραία ζωὴ των δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πολλὰ **θέλητρα**.

Αἱ ὑπογραμμισμέναί λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι οὐσιαστικά παραγόμενα ἐκ ρημάτων καὶ φανερώνουν τὸ **ὄργανον** ἢ τὸ **μέσον** μὲ τὸ ὅποιον γίνεται τὸ ὑπὸ τοῦ ρήματος σημαίνόμενον.

Αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ἐν λόγῳ οὐσιαστικῶν εἶναι : —**τήριον**, —**τρον**, —**τρα**, —**θρον**, —**τηρία**, —**άνη**, —**ανον**, —**όνη**, —**ις** (γεν. —**ίδος**), π.χ. **πίνω**—**ποτήριον**, **ἀρώ**—**ἄροτρον**, **ξύω**—**ξύστρα**, **σαρώνω**—**σάρωθρον**, **βαίνω**—**βακτηρία**, **σκάπτω**—**σκαπάνη**, **δρέπω**—**δρέπανον**, **ἀγχω** (=πνίγω) **ἀγχόνη**, **γράφω**—**γραφίς**.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Ὁργανον ἢ σκευὸς σημαίνει ἐπίσης ἡ παραγωγικὴ κατάληξις —**ηρ**, π.χ. **ζωστήρ**, **κρατήρ**, **καυστήρ**, **νιπτήρ**, **δόοστρωτήρ**. (Βλέπε καὶ ἀνωτέρω σ. 63.)

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Τὰ οὐσιαστικά τῆς δημοτικῆς τὰ ὅποια φανερώνουν τὸ ὄργανον μιᾶς ἐνεργείας ἢ τὸν τόπον εἰς τὸν ὅποιον τελεῖται αὕτη λήγουν εἰς —τήρας, —τήρι, —τήριο, —τρα, —τρο, —εῖο, π.χ. κινήτηρας, ποτιστήρι, πιεστήριο, σκοπευτήριο, σφυρίχτρα, σκιάχτρο, χρυσορυχείο.

Ἐρωτήσεις

Ποῖαι εἶναι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν τῶν παραγομένων ἐκ ρημάτων καὶ δηλοῦντων τόπον; Τί σημαίνουν μερικὰ οὐσιαστικά εἰς —τρον ἀπαντῶντα ἰδίᾳ εἰς τὸν πληθυντικόν; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα οὐσιαστικά ἐκ ρημάτων τὰ δηλοῦντα ὄργανον; Τί φανερώνουν τὰ παράγωγα οὐσιαστικά τὰ λήγοντα εἰς —τήρ; Μὲ ποίας καταλήξεις ἐκφράζεται εἰς τὴν δημοτικὴν τὸ ὄργανον μιᾶς ἐνεργείας ἢ ὁ τόπος ὅπου γίνεται αὕτη;

Ἀσκήσεις

41. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων χρησιμοποιώντας κατάλληλα οὐσιαστικά παραγόμενα ἐκ ρημάτων.

Τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου γράφομεν καλεῖται..... Ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου εἰσερχόμεθα εἰς τὸν κινηματογράφον λέγεται..... Τὰ χρήματα τὰ ὅποια πληρώνομεν, διὰ τὰ ἐξετασθῶμεν, λέγονται..... Τὸ μέρος ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ὀρύσσουν (=σκάπτουν καὶ βγάζουν) μέταλλον λέγεται....., ἄργυρον..... Τὸ μέρος ὅπου δίδομεν ὡς ἐνέχυρον ἐν κόσμημα καὶ δανειζόμεθα χρήματα λέγεται..... Τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἀγγέλλομεν ἐγγράφως μίαν εἶδησιν λέγεται..... Τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου προσκαλοῦμεν κάποιον λέγεται..... Τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποῖου θεομαινόμεθα καλεῖται..... Ἡ ἔμφυτος στοργὴ τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα καλεῖται μητρικόν.....

42. Ἐξηγήσατε τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι λέξεων χρησιμοποιώντας κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὰς προτάσεις σας τὰ ῥήματα ἀπὸ τοῦ θέματος τῶν ὁποίων παράγονται αἱ λέξεις αὗται.

κίνητρον, φόβητρον, ἀσφάλιστρα, ρεῖθρον, θέλητρον, ἀποβάθρα, πρᾶτήριον, λουτρόν, ψήκτρα, κόμιστρα, σῶστρα, κρίτρα, κολυμβήθρα.

43. Σχηματίσατε ἐκ τοῦ θέματος τῶν κάτωθι ρημάτων οὐσιαστικά δηλοῦντα τὸ ὄργανον ἢ τὸ μέσον ἐνεργείας ἢ τὸν τόπον ὅπου γίνεται ἡ ἐνέργεια αὕτη.

βουλεύομαι, πλῆττω, κλείω, ἐγείρω, μονάζω, ἀναγιγνώσκω, φέρω, διδάσκω, διυλίζω, βαίνο.

Β'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

1. Παράγωγα Ἐπίθετα
ἔξ Οὐσιαστικῶν καὶ Ἐπιθέτων

Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα μὲ λίαν ἐκτεταμένα χερσαῖα καὶ θαλάσσια ὄνομα. Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὑγιεινόν. Τοῦτο εἰς τὰς βορρεῖας καὶ τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς εἶναι ψυχρόν κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας καὶ ὀρεσερδόν κατὰ τοὺς θερινούς. Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος λόγῳ τῶν πολλῶν καὶ ὑψηλῶν ὄρεων εἶναι πετρωδὲς καὶ μόνον εἰς μικρὰν ἀναλογίαν πεδινόν. Τὸ ἐπίγειον εἰσόδημα τῶν ἀγροτῶν εἶναι χαμηλόν. Δι' αὐτὸ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρεῖται ραγδαία ἀξίσεις τοῦ ἀστυκῶς πληθυσμοῦ καὶ ἀντίστοιχος μείωσις τοῦ ἀγροτικῶς. Ὁ γυναικεῖος πληθυσμὸς τῆς χώρας μας ἀσχολεῖται κυρίως εἰς οἰκιακὰς καὶ ἀγροτικὰς ἐργασίας. Οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς ζωηρὸς καὶ θαρραλέος. Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα μὲ πλουσίαν καὶ συνεχῆ πολιτιστικὴν δρασίμην μὴ περιοριζομένην εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Περικλέους μόνον. Ἡ χώρα εἶναι γεμάτη ὄχι μόνον ἀπὸ ἔνδοξα ἱστορικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φυσικὰς καλλονὰς.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι ἐπίθετα παραγόμενα ἐξ ὀνομάτων. Τὰ ἐπίθετα τὰ ὁποῖα παράγονται ἀπὸ ὀνόματα εἶναι πολλὰ, μὲ διαφόρους σημασίας, ἐκφραζομένας διὰ ποικίλων παραγωγικῶν καταλήξεων. Αἱ συνηθέστεραι τῶν καταλήξεων τούτων εἶναι:

α'. —ιος —αῖος, —ειος, —οιος, —ῶος, —κός —ικός, —ακός. Αὐταὶ σημαίνουν τὸν ἀνήκοντα ἢ τὸν σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ πρωτότυπον, π.χ. θάλασσα—θαλάσσιος, ἀγορά—ἀγοραῖος, οἶκος—οἰκεῖος, γέλως—γελοῖος, πατήρ—πατρῶος—πατρικός, θῆλυς—θηλυκός, φύσις—φυσικός, ἥλιος—ἡλιακός.

Σημείωσις 1. Τὰ ἐπίθετα τὰ παραγόμενα ἀπὸ ὀνόματα ἐμφύχων (ἀνθρώπων ἢ ζῴων) τελειώνουν εἰς —ειος, π.χ. Πυθαγόρειος, βοῦς—βόειος. (Βλέπε ἀνωτέρω καὶ οὐσιαστικὰ τοπικὰ εἰς —ειον, σσ. 58—59.) Μὲ εἰ γράφονται ἐπίσης μερικὰ ἐπίθετα ὅπως βόρειος, ἀστεῖος, τέλειος, θεῖος, λόγῳ συναίρεσεως τοῦ ι τῆς καταλήξεως —ιος μετὰ τοῦ προηγουμένου ε εἰς ει, π.χ. τέλος (θ. τελεσ—), —τελέσ—ιος—τέλειος. Τέλος, ὅταν πρὸ τοῦ —ιος ὑπάρχη α ἢ ο, τὸ ι συναίρεται εἰς αι ἢ οι, π.χ. ἀγορά—ἀγορά—ιος—ἀγοραῖος, ἄλλος—ἀλλό—ιος—ἀλλοῖος, πᾶς—παντό—ιος—παντοῖος.

Σημείωσις 2. Τὰ εἰς —ικός ἐπίθετα γράφονται μὲ ι εἰς τὴν παραλήγουσαν

πλὴν τῶν δανεικός, Κεραμεικός, Δαρεικός, δεκελεικός, Λιβυκός, θηλυκός. Μερικά ἐκ τῶν εἰς —ικός, ἰδίως θηλυκά, ἔγιναν οὐσιαστικά, π.χ. ἡ πλαστική, ἡ μουσική, ἡ ζωγραφική, ἡ γυμναστική (τέχνη), ἡ γραμματική, ἡ λογική (ἐπιστήμη), τὰ φυσικά, τὰ μαθηματικά, ἡ διατακτική, ἡ εὐκτική, ἡ συμφωνική, ἡ φιλαρμονική, ἡ φορτωτική, ὁ ἐκπαιδευτικός, ὁ ἐφοριακός, ὁ δικαστικός (δικαστής), τὸ ἐνδεικτικόν, τὸ ἀποδεικτικόν.

β'. —οῦς, —ινος. Αἱ καταλήξεις αὗται σημαίνουν ὕλην ἢ χροῶμα, π.χ. χρυσός—χρυσοῦς, λίθος—λίθινος, κύανος (=γαλαζόπετρα)—κυανοῦς, κόκκος—κόκκινος (=ὁ ἔχων τὸ χροῶμα τοῦ κόκκου, δηλαδὴ τοῦ καρποῦ τοῦ πρίνου).

γ'. —μος, —ιμος. Αἱ καταλήξεις αὗται φανερώνουν τὸν κατάλληλον δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ πρωτότυπον, π.χ. χρήσις—χρήσιμος, πένθος—πένθιμος, ἐργασία—ἐργάσιμος, ἐδωδὴ—ἐδώδιμος (=φαγώσιμος).

δ'. —εις (γεν.—εντος), —όεις, —ινός, —εινός, —λός, —ηλός, —λέος, —ρός, —αρός, —ερός, —ηρός, —ώδης. Αἱ καταλήξεις αὗται σημαίνουν τὸ πλῆθος, τὴν ἀφθονίαν ἐκείνου τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ πρωτότυπον, π.χ. χάρις—χαρίεις (=ὁ ἔχων πολλὴν χάριν), ἀστὴρ—ἀστερόεις, ἀληθής—ἀληθινός, σκότος—σκοτεινός, φῶς—φωτεινός, δέος—δειλός (=πλήρης δέους), ἀπάτη—ἀπατηλός, ῥώμη—ῥωμαλέος, ἰσχύς—ἰσχυρός, ἀνία—ἀνιαρός, φθόνος—φθονερός, μόχθος—μοχθηρός, πέτρα—πετρῶδης (=πλήρης πετρῶν).

Σημείωσις. Τὰ εἰς —ώδης σημαίνουν ἐπίσης ὁμοιότητα πρὸς ὅ,τι φανερώνει τὸ πρωτότυπον, π.χ. αἰνιγματώδης, θηριώδης, παιδαριώδης.

ε'. —αῖος, —ιαῖος, —ήσιος, —ινός, —ερινός. Αἱ καταλήξεις αὗται σημαίνουν μέτρον ἢ χρόνον, π.χ. πῆχυς—πηχυαῖος (=ὁ ἔχων μῆκος ἑνὸς πήχεως), σπιθαμὴ—σπιθαμιαῖος (=ὁ ἔχων μῆκος μῆς σπιθαμῆς), ἔτος—ἐτήσιος (=ὁ καθ' ἕκαστον ἔτος γινόμενος ἢ ὁ διαρκῶν ἐν ἔτος), ἔαρ—ἐαρινός, χειμῶν—χειμερινός.

Σημείωσις 1. Τὰ ἐπίθετα τῆς δημοτικῆς τὰ παραγόμενα ἐξ οὐσιαστικῶν εἶναι ἐπίσης πολλὰ καὶ ἔχουν ποικίλας καταλήξεις: —άρης, —ιάρης, —άτος, —ένιος, —ίνος, —ερός, —ής, —ωτός, —ακός, —ιακός, —ικός, —ικος, —άτικος, —ιάτικος, —ίαιτικός, —ίστικός, —ίσιος, —λός, —ιος, —εῖος, —ειος, —αῖος, —ιαῖος, π.χ. πεισματάρης, ζηλιάρης, χιονάτος, ἀσημένιος, μάλλινος, βροχερός, τριανταφυλλῆς, μεταξωτός, οἰκογενειακός, ἡλιακός, ἀδελφικός, ψεύτικος, κυριακάτικος, χειμωνιάτικος, κουκλιστικός, παλληκαρισίος, ἀμαρτωλός, σιῶπηλός, τίμιος, γυναικεῖος, κυκλώπειος, μοιραῖος, μηνιαῖος.

Σημείωσις 2. Τὰ ἐπίθετα τῆς δημοτικῆς τὰ παραγόμενα ἐξ ἐπιθέτων τελειώ-
νουν εἰς —ικός, —ούλης, —ούτσικος, —ωπός, —ιδερός, —ουλός, π.χ.
φτωχικός, κοντούλης, ζεστούτσικος, κιτρινωπός, μαυριδερός, παχουλός.

Ἐρωτήσεις

Εἰς τί λήγουν τὰ ἐπίθετα τὰ παραγόμενα ἐξ ὀνομάτων καὶ δηλοῦντα τὸν ἀνήκοντα ἢ τὸν σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δηλοῖ τὸ πρωτότυπον ; Εἰς τί λήγουν τὰ σημαίνοντα ὕλην ἢ χρῶμα ; Τί σημαίνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα εἰς —μος, —μιος ; Τί σημαίνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα εἰς —ώδης ; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα τὰ σημαίνοντα τὴν ἀφθονίαν ἐκείνου τὸ ὅποιον φανεροῦναι τὸ πρωτότυπον ; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα τὰ σημαίνοντα μέτρον ἢ χρόνον ; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν παραγῶγων ἐπιθέτων εἰς —ειος, —οῖος, —αῖος ; Τί γνωρίζετε περὶ τῶν παραγῶγων ἐπιθέτων τὰ ὅποια ἔγιναν οὐσιαστικά ; Ποῖαι αἱ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τῆς δημοτικῆς τῶν παραγομένων ἐξ οὐσιαστικῶν ; Ποῖαι αἱ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τῆς δημοτικῆς τῶν παραγομένων ἐξ ἐπιθέτων ;

Ἀσκήσεις

44. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων χρησιμοποιοῦντες τὰ κατάλληλα παράγωγα ἐπίθετα.

Ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ὁ σχέσιν ἔχων πρὸς τὰ δέντρα καὶ τὰ φρούτα αὐτῆς καλεῖται..... Τὸ τελευταῖον ἔργον τὸ ὅποιον κάμνει κανεὶς πρὸ τοῦ θανάτου του καλεῖται (μεταφορικῶς ἀπὸ τὸ ἐπιθανάτιον ἄσμα τοῦ κύκνου)..... ἄσμα. Ἡ διαγωγή τῶν μαθητῶν οἱ ὅποιοι συμπεριφέρονται μετὰ κόσμου (=τάξεως καὶ εὐπρεπειᾶς) χαρακτηρίζεται ὡς..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἀλλὰ κρατεῖται δεμένος διὰ δεσμῶν, λέγεται..... Τὰ ἐπιπλα τὰ κατεσκευασμένα ἐκ ξύλου δρυὸς λέγονται..... Ὁ χιτῶν ὁ ἔχων τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας λέγεται..... Ἡ ὕλη ἢ κατάλληλος πρὸς καὺσιν λέγεται..... ὕλη. Ἡ Ἀμερικανικὴ σημαία, ἐπειδὴ φέρει πλῆθος ἀστέρων, καλεῖται..... Ὁ τόπος ὁ πλήρης ἐλῶν λέγεται..... Τὰ γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου τὰ δυνάμενα νὰ ἐκφωνηθοῦν καθ' ἑαυτὰ καλοῦνται..... Ἡ ἄδεια ἢ διαρκοῦσα ἕνα μῆνα καλεῖται.....

45. Δώσατε εἰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι παραγῶγων ἐπιθέτων χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν τὰς πρωτοτύπους λέξεις τῶν ἐπιθέτων τούτων.

βίαιος, σεβιάσιμος, ενιαύσιος, μοιραῖος, ἐκούσιος, παντοῖος, γελοῖος, κίτρινος, ἀλγεινός, φρικώδης, ὄριαῖος, ἔσπερινός, μάχιμος.

46. Γράψατε τὰς πρωτοτύπους λέξεις τῶν ἐπιθέτων τῶν κάτωθι φράσεων καὶ προσπαθήσατε νὰ κατανοήσετε τὴν σχέσιν τῆς σημασίας ἐκάστου ἐπιθέτου πρὸς τὸ πρωτότυπον ὄνομα.

τρόπος ἀγοραῖος, ἄνθρωπος οἰκεῖος, πρόσωπον ἀστεῖον, πρᾶγμα τέλειον, ἔργον ὄραϊον, πολιτισμὸς ἀρχαῖος, συζήτησις θυελλώδης, κάρπος ὄριμος, ὑπόκλισις ἐδαφιαία, φαγητὸν νόστιμον, ὕδωρ πόσιμον.

47. Ἐκ τοῦ τελευταίου μαθήματος τῶν Νεοελληνικῶν Ἀγανωσμάτων σας εὑρετε τὰ ἐξ ὀνομάτων παραγόμενα ἐπίθετα καὶ ἀντιγράψατε αὐτὰ εἰς τὸ τετράδιόν σας γράφοντες ἐντὸς παρενθέσεως καὶ τὰ πρωτότυπα ὀνόματα αὐτῶν.

2. Παράγωγα Ἐπίθετα ἐκ Ρημάτων

Μία παροιμία λέγει : «τὰ γραπτὰ μένουν, οἱ λόγοι πετοῦν». Ἡ προσπάθειά σας εἶναι λίαν ἐπαινετή. Πολλοὶ ἀστέρες δὲν εἶναι ὄρατοὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὁ κατηγορούμενος ἐκρίθη προφυλακιστέος. Ὁ χρυσὸς δὲν εὐρίσκεται ἀμιγῆς εἰς τὴν φύσιν. Οἱ λοιποὶ θὰ ξεεασθοῦν μετὰ διήμερον. Τὰ δένδρα τὰ ὁποῖα τυγχάνουν καλῆς περιποιήσεως εἶναι θαλερά. Ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς εἶναι οἰκτρὰ. Ἡ ἐπινόησις τῶν στεγανῶν διαφοραγμάτων τῶν πλοίων ὀφείλεται εἰς τὸν ναυπηγὸν Reed. Ὁ ὀρειχάλκος δι' εἰδικῆς κατεργασίας καθίσταται στιλπνός. Ἡ ἱστορία αὐτῆ εἶναι πολλὸν διδακτικῆ. Τὸ φάρμακον αὐτὸ εἶναι ὠφέλιμον. Ὁ καλὸς χριστιανὸς εἶναι ἐλεήμων. Τὰ μέτρα ἀπεδείχθησαν σωτήρια.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τῶν ἀνωτέρω προτάσεων εἶναι ἐπίθετα παραγόμενα ἐκ ρημάτων. Αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις τῶν ἐν λόγῳ παραγῶγων ἐπιθέτων εἶναι : —τός, —τέος, —ής, —ός, —νός, —ανός, —ρός, —ερός, —ικός, —τικός, —ιμος, —μων, —τήριος, π. χ. γραπτός, ἐπαινετός, ὄρατός, προφυλακιστέος, ἀμιγῆς, λοιπός, στιλπνός, στεγανός, οἰκτρός, θαλερός, γραφικός, διδακτικός, ὠφέλιμος, ἐλεήμων, σωτήριος.

Ἐκ τούτων τὰ εἰς —τος σημαίνουν ὅ,τι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος ἢ τὸν δυνάμενον ἢ τὸν ἄξιον

νά πάθη εκείνο τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ ρῆμα, π.χ. γραπτὸς= γραμμένος, ὁρατὸς=δυνάμενος νὰ ὁραθῆ, ἐπαινετὸς=ἄξιος νὰ ἐπαινηθῆται.

Τὰ εἰς *τέος* σημαίνουν ὅτι ὀφείλει ἕνας νὰ πάθῃ ὅ,τι τὸ ρῆμα δηλοῖ, π.χ. προφυλακιστέος=ἐκείνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ προφυλακισθῆ.

Τὰ εἰς *—ής, —ός, —νός, —ανός, —ρός, —ερός* σημαίνουν ὅ,τι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ἐνεστώτος ἢ τοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος, δηλαδὴ φανερώνουν ἐνέργειαν ἢ πάθος, π.χ. ἀμιγής=ὁ μὴ μεμειγμένος, λοιπός=ὁ ὑπολειπόμενος, στίλπνός=ὁ στίλβων (ὁ γυαλιστερός), θαλερός=ὁ θάλλων (ὁ πρασινίζων), στεγανός=ὁ καλῶς καλύπτων (στέγων) ἢ καλυπτόμενος, οἰκτρός=ὁ προκαλῶν τὸν οἶκτον.

Τέλος τὰ εἰς *—τικός, —ιμος, —μων, —τήριος* σημαίνουν τὸν ἱκανὸν ἢ ἄξιον ἢ ἐπιτήδειον ἢ τὸν ἔχοντα κλίσιν πρὸς ἐκείνο τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ ρῆμα, π.χ. διδακτικός=ὁ ἱκανὸς νὰ διδάσκη, ὠφέλιμος=ὁ δυνάμενος νὰ ὠφελῆ, ἐλεήμων=ὁ ἔχων κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἐλεῆ, ἀμυντικός=ὁ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ ἀμύνεται, σωτήριος=ὁ ἱκανὸς νὰ σώζῃ, ὁ σώζων.

Σ η μ ε ί σ ι ς. Αἱ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τῆς δημοτικῆς τῶν ἐκ ρημάτων παραγομένων εἶναι αἱ ἐξῆς: —τικός, —ερός, —ικός, —τήριος, —τός, —σιμος (—ξιμος, —ψιμος), π.χ. συμπαθητικός, περσαστικός, θλιβερός, καρτερικός, κινήτριος, γελαστός, ἀγαπητός, κινήτός, φαγώσιμος, κατοικίσιμος, ἀνταλλάξιμος, ἀπορρίψιμος.

Ἑρωτήσεις

Ποῖα εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τὰ ὁποῖα παράγονται ἀπὸ ρήματα; Εἰς τί λήγουν τὰ ἐπίθετα τὰ σημαίνοντα ὅ,τι καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος ἢ τὸν δυνάμενον ἢ τὸν ἄξιον νὰ πάθῃ ἐκείνο τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ ρῆμα; Εἰς τί λήγουν τὰ ἐπίθετα τὰ σημαίνοντα ὅτι ὀφείλει τις νὰ πάθῃ ἐκείνο τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸ ρῆμα; Ποίας ἄλλας σημασίας τῶν παραγῶγων ἐπιθέτων γνωρίζετε; Ποῖα αἱ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τῆς δημοτικῆς τῶν παραγομένων ἐκ ρημάτων;

Ἀσκήσεις

48. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων χρησιμοποιώντας τὰ κατάλληλα ἐκ ρημάτων παραγόμενα ἐπίθετα.

‘Ο θανατούμενος ἢ ὁ ἄξιος νὰ θανατώζηται καλεῖται..... ‘Η ὕλη ἐκάστου μαθήματος ἢ ὁποῖα πρέπει, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, νὰ διδαχθῆ καλεῖται..... ‘Εκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ νοῆ λέγεται..... Μία διήγησις ἢ ὁποῖα μᾶς τέρπει λέγεται..... ‘Εν γεγονὸς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀπενυχώμεθα λέγεται..... ‘Ο μειωγμένους ἀριθμὸς ὁ συγκεῖμενος ἀπὸ ἀκέραιον καὶ κλάσμα καλεῖται..... ‘Ο ἀριθμὸς ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἀφαιρεθῆ καλεῖται..... ‘Εκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἐρίζη λέγεται..... ‘Ο σεισμὸς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον κατέστη δυνατὸν νὰ αἰσθανθῶμεν λέγεται..... ‘Εκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει κλίσιν εἰς τὸ νὰ οἰκτίρη (=νὰ λυπηῆται) λέγεται..... ‘Εκεῖνος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἐπανεξετασθῆ λέγεται....., νὰ ἀπορριφθῆ.....

49. Δώσατε τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι ἐπιθέτων χρησιμοποιοῦντες (ἢ θέτοντες ἐντὸς παρενθέσεως) εἰς τὰς ἀπαντήσεις σας τὰ ρήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα παράγονται τὰ ἐπίθετα ταῦτα.

διαρετός, διαριετός, νοητός, μνήμων, ἐπιλήσιμον, βατός, λαμπρός, ἀμυντικός, μαρός, ἀγαπητός, ἐπιβλητός.

50. Σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰ κάτωθι παράγωγα ἐπίθετα :

βατός, κατορθωτός, ὑπολογίσιμος, εἰσπρακτέος, φορολογητέος, σεμνός, δεινός, ἀποχαιρετιστήριος, ἐπιβαρυντικός, θανάσιμος, ἀποβλητέος.

3. Παράγωγα Ἐπίθετα ἔξ Ἐπιρρημάτων

Σπορά καλεῖται ἢ εἰς κατάλληλον ἐποχὴν τοποθέτησις τῶν σπόρων ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Αὕτη διακρίνεται εἰς *πρώιμον* καὶ *ὄψιμον*. Πολλάκις ἢ πτωσίς *ραγδαίων βροχῶν* ἢ ἡ μεγάλη ἀνομβρία δύναται νὰ ἐπιφέρουν *καθολικὴν καταστροφὴν* τῶν *δημητριακῶν* μᾶς *περιοχῆς*. ‘Η *ἐφετεινὴ ἔσοδεία* *δημητριακῶν* ὑπῆρξεν *ἀνωτέρα* τῆς *περυσινῆς*.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι **ἐπίθετα** παραγόμενα ἀπὸ **ἐπιρρήματα** (ἰδίως τοπικὰ ἢ χρονικὰ). Τὰ ἐν λόγῳ ἐπίθετα λαμβάνουν τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —*ιος* (σημαίνουσιν τόπον), —*ιμος*, —*νός*, —*ινός*, —*ανός*, —*αιος*, —*αῖος*, —*ικός*,

—*ίδιος*, π.χ. *δπισθεν*—*όπίσθιος*, *πρωί*—*πρώιμος*, *πέρυσι*—*περυσινός*, *χθές*—*χθεσινός*, *αύριον*—*αύριανός*, *μάτην*—*μάταιος*, *ράγδην* (=σφοδρῶς, ὀρμητικῶς)—*ραγδαῖος*, *καθόλου*—*καθολικός*, *αἴφνης*—*αἴφνιδιος*.

Σ η μ ε ι ω σ ι ς : Τὰ ἐπίθετα τῆς δημοτικῆς τὰ παραγόμενα ἀπὸ ἐπιρρήματα (ιδίως τοπικά ἢ χρονικά) λήγουν εἰς —*ινός*, —*ιανός*, π.χ. *κοντά*—*κοντινός*, *μπροστά*—*μπροστινός*, *τώρα*—*τωρινός*, *πάντα*—*παντοτινός*, *αὔριο*—*αύριανός*.

Γ'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

Παράγωγα Ἐπιρρήματα ἐκ Διαφόρων Μερῶν τοῦ Λόγου

Μάτην ὁ κατηγορούμενος προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἄλλοθι. Ἡ πολιτικὴ ἀγωγή ἀνέτρεψεν ἄρδην τοὺς λαχουρισμοὺς του καὶ κατέδειξεν ὅτι ὄντως οὗτος εἶχε διαπράξει τὸ ἐγκλημα καὶ μάλιστα ὄχι τυχαίως ἀλλ' ἐσκεμμένως. Ὅθεν δικαίως κατεδικάσθη παμψηφεί. Οὕτως ἐδόθη ἐν σκληρὸν μάθημα εἰς ὄλους συλλήβδην τοὺς ἐγκληματίας, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ κατανοήσουν ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐγκληματοῦν ἀτιμωρητί, διότι παντοῦ καὶ πάντοτε «ἔστι Δίκης ὀφθαλμοί, ὅς τὰ πάνθ' ὄρωϊ».

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου εἶναι ἐπιρρήματα παράγωγα. Τοιαῦτα ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ἀντωνυμίας, ἀριθμητικά, ρήματα, μετοχὰς καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐπιρρήματα.

Ἐκ τούτων τὰ **τοπικά** ἐπιρρήματα παράγονται μὲ τὰς καταλήξεις —*δε*, —*θεν*, —*θι*, —*οθεν*, —*ωθεν*, —*ου*, *αχοῦ*, π.χ. *ἐνθα*—*ἐνθάδε*, *οἶκος*—*οἶκοθεν* (=ἐκ τοῦ οἴκου), *ἄνω*—*ἄνωθεν*, *αὐτὸς*—*αὐτοῦ* (=εἰς αὐτὸ τὸ μέρος), *πᾶς*—*πανταχοῦ*.

Τὰ **τροπικά** ἐπιρρήματα παράγονται μὲ τὰς καταλήξεις —*ως*, —*ῶς*, —*δην*, —*άδην*, —*ίνδην*, —*δόν*, —*ηδόν*, —*ανδόν*, —*ί*, —*εί*, —*τί*, —*ς*, —*α*, —*ά*, π.χ. *πᾶς*—*πάντως*, *ἀπλοῦς*—*ἀπλῶς*, *συλλαμβάνω*—*συλλήβδην* (=συνειλημμένως, ὄλα μαζί), *τρέχω*—*τροχάδην*, *ἄριστος*—*ἀριστινδην* (=κατ' ἀρετὴν, κατ' ἀξίαν), *ἔχω*—*σχεδόν* (=κοντὰ εἰς τι), *ἀγέλη*—*ἀγεληδόν*, *ταῦρος*—*ταυρηδόν*, *ἀναφαίω*—*ἀναφανδόν* (=ὀλοφάνερα, στὰ φανερά), *ἄμισθος*—*ἀμισθί*,

πάνδημος—πανδημει, άσκαρδάμυκτος—άσκαρδαμυκτι (=άτενωδς με τὰ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν άνοικτά), έναλλάσσω—έναλλάς (έναλλάγ—ς), έξοχος—έξόχως—έξοχα, καλός—καλῶς—καλά.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Περί τοῦ σχηματισμοῦ καί τῆς ὀρθογραφίας τῶν τροπικῶν ἐπιρρημάτων εἰς —ως βλέπε τόμ. Α', σσ. 170—171 καί 360.

Τὰ ποσοτικᾶ ἐπιρρήματα παράγονται με τὰς καταλήξεις —κίς, —άκίς, π.χ. πέντε—πεντάκίς, πολὺς (γεν. πολλοῦ) —πολλάκίς, συχνός—συχνάκίς, ὄσος—όσάκίς. Περί τῶν ἀριθμητικῶν ἐπιρρημάτων βλέπε τόμ. Α', σ. 182.

Τὰ χρονικᾶ ἐπιρρήματα παράγονται με τὴν κατάληξιν—τε, π.χ. ἕκαστος—έκάστοτε, ἄλλος—ἄλλοτε (=ἄλλην φοράν).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Τὰ ἐπιρρήματα τῆς δημοτικῆς τὰ παραγόμενα ἀπὸ ἐπιθέτα, ἀντωνυμίας, μετοχάς καί ἄλλα ἐπιρρήματα σχηματίζονται με τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις —οῦ, —θε, —α, π.χ. ἄλλος—ἄλλοῦ, ἐδῶ—ἐδῶθε, ὥραϊος—ὥραϊά, καλός—καλά, χαρούμενος—χαρούμενα.

Ἑρωτήσεις

Ποῖα εἶναι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων τῶν παραγομένων ἐξ ἐπιρρημάτων; Ποῖα εἶναι αἱ καταλήξεις τῶν ἀντιστοίχων ἐπιθέτων τῆς δημοτικῆς; Ἀπὸ ποῖα μέρη τοῦ λόγου παράγονται ἐπιρρήματα; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα ἐπιρρήματα τὰ δηλοῦντα τόπον; Εἰς τί λήγουν τὰ δηλοῦντα τρόπον; Εἰς τί τὰ δηλοῦντα ποσόν; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν τροπικῶν καί τῶν ποσοτικῶν ἐπιρρημάτων; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα ἐπιρρήματα τὰ δηλοῦντα χρόνον; Εἰς τί λήγουν τὰ παράγωγα ἐπιρρήματα τῆς δημοτικῆς;

Ἀσκήσεις

51. Σχηματίσατε ἐπιθέτα παράγωγα τῶν κάτωθι ἐπιρρημάτων :

χύδην (=κεχυμένος, διεσπαραμένως, ἀτάκτως), πρόσθεν, ὀψέ, ἄνω, κάτω, λάθρα.

52. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων δι' ἐπιρρημάτων τὰ ὁποῖα θὰ παραγάγετε ἀπὸ τὰς ἐντὸς παρενθέσεων εὐρισκομένας λέξεις.

Ἡ πρότασις ἀπερρίφθη (ἀσυζήτητος). Προσεφέρθη νὰ τὸν βοηθήσῃ (ἐθέλων). Κατὰ τὰς ἐκθέσεις μας δὲν πρέπει νὰ

μεταχειριζόμεθα τύπους τῆς καθαρευούσης καὶ τῆς δημοτικῆς.....
 (ἀναμειγνυμι). Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῆ..... (ἄλλος). Αὐτὸ γίνε-
 ται..... (ἕκαστος). Ὁ γυμναστὴς ἔδωσε τὸ παράγγελμα.....
 (πρηνής). Ὁ κατηγορούμενος ἠρνήθη τὴν ἐνοχίαν του..... (ἀπὸ θέμα
 διαορη— τοῦ ρ. διαλέγομαι). Ἡ εἰδησις διεδόθη..... (ἀστραπή).
 Ἐβρεχε..... (κρουνός). Εὐρίσκονται ἐμπορεύματα εἰς τὰς ἀποθήκας
 (σωρός). Πολλοὶ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἔγραφον ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ
 ἀριστερά, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ κ.ο.κ., δηλαδὴ
 (βούστροφος).

53. Προσπαθήσατε νὰ εὑρετε πόθεν παράγονται τὰ κάτωθι ἐπιρρήματα
 δίδοντες συγχρόνως κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν ὑπαρ-
 χουσῶν φράσεων ἢ προτάσεων.

αὐτόθι, ἄλλοθεν, ἐξῆς, τοῦτο νοεῖται οἰκοθεν, ἡ θύραθεν παιδεία,
 ὄθεν, οὕτως, νεωστί, τότε, ἐνίοτε, ἐκλήθησαν ὀνομαστί, ἔγινε μάχη ἐκ
 τοῦ συστάδην, τὰ πάντα ἔκιντο φύρδην μίγδην, ἀρχῆθεν, ἐκατέρωθεν,
 ἐξεδιώχθησαν πῦξ λάξ.

Δ'. ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΡΗΜΑΤΑ

Παράγωγα Ρήματα ἐκ Διαφόρων Μερῶν τοῦ Λόγου

Δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν πίσιν εἷς τι, λέγομεν ὅτι πιστεύουν
 εἰς αὐτό. Δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει ἐλπίδα, λέγομεν ὅτι ἐλπίζει. Δι'
 ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται χαρὰν διὰ τι, λέγομεν ὅτι χαίρει. Δι' ἐκεῖ-
 νον ὁ ὁποῖος παρέχει τιμὴν εἰς κάποιον, λέγομεν ὅτι τὸν τιμᾷ. Δι' ἐκεῖ-
 νον ὁ ὁποῖος εἶναι ἀσθενής, λέγομεν ὅτι ἀσθενεῖ, ἐνῶ δι' ἐκεῖνον
 ὅστις εἶναι ὑγιής, λέγομεν ὅτι ὑγιαίνει. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι γίνονται
 κόλακες, λέγομεν ὅτι κολακεύουν. Δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κάμνουν ὄ,τι
 καὶ ἕνα παιδί, λέγομεν ὅτι παίζουν. Δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος γίνεται φύ-
 λαξ κινός, λέγομεν ὅτι τὸ φυλάττει. Δι' ἕνα ὁ ὁποῖος ἔχει πυρετόν,
 λέγομεν ὅτι πυρέσσει.

Τὰ ὑπογραμμισμένα ρήματα τοῦ κειμένου μας παράγονται
 ἀπὸ οὐσιαστικὰ ἢ ἐπίθετα καὶ φανερώνουν ὅτι τὸ ὑποκείμενον
 εἶναι ἢ γίνεται ἢ ἔχει ἢ δίδει ἢ κάμνει ὄ,τι δηλοῖ τὸ πρωτό-
 τυπον.

Παραγωγικαὶ καταλήξεις μὲ τὰς ὁποίας παράγονται ρήματα ἀπὸ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα εἶναι αἱ ἑξῆς : —άω, —έω, —όω (ώνω), —εύω, —αίρω, —αίνω, —ύνω, —ζω, —άζω, —ίζω, —λλω, —σσω ἢ —ττω, π.χ. τιμῆ—τιμ(άω)ῶ, πόνος—πον(έω)ῶ, βέβαιος—βεβαι(όω)ῶ, θεμέλιον—θεμελιώνω, πιστις—πιστεύω, χαρά—χαίρω, ὑγιής—ὕγιαίνω, ἀμβλὺς—ἀμβλύνω, δόξα—δοξάζω, ἡσυχος—ἡσυχάζω, παῖς—παίζω, ἐλπὶς—ἐλπίζω, ἄγγελος—ἀγγέλλω, πυρετός—πυρέσσω.

Σ η μ ε ί σ ι ς. Διὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν καταλήξεων τῶν ρημάτων βλέπε ὀρθογραφικοὺς κανόνες καὶ ἀσκήσεις τόμ. Α', σσ. 209 - 210.

Ρήματα παράγονται ἐπίσης καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ ἐπιφωνήματα, π.χ. χωρίς—χωρίζω, ἐγγὺς—ἐγγίζω, ἀλαλά—ἀλαλάζω, οἴμοι—οἰμώζω, γαῦ—γαυγίζω κ.τ.δ.

Σ η μ ε ί σ ι ς. Παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ρημάτων τῆς δημοτικῆς εἶναι : —άζω —ιάζω, —ίζω, —ύζω, —ώζω, —εύω, —ώνω, —αίνω καὶ σπανιώτερον —βολῶ, —κοπῶ, —λογῶ, —μανῶ, π.χ. δόξα—δοξάζω, συχνά—συχνάζω, ἀρραβῶνας—ἀρραβωνιάζω, ἀρχή—ἀρχίζω, ἄσπρος—ἀσπρίζω, ἀντίκρυ—ἀντικρύζω, ταξίδι—ταξιδεύω, στεφάνι—στεφανώνω, ζεστός—ζεσταίνω, ἀκτινοβολῶ, δημοκοπῶ, φορολογῶ, λυσοσμανῶ.

Γενικαὶ Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Παραγωγῆς τῶν Λέξεων

Κατὰ τὴν παραγωγὴν παρετηρήσαμεν ὅτι τὰ θέματα τῶν πρωτοτύπων λέξεων σπανιώτερον μένουσι ἀμετάβλητα, συνηθέστερον δὲ ὑφίστανται πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς. Αἱ ὀπουνδαιότεραι ἐκ τούτων εἶναι αἱ κάτωθι :

1. Ἡ ἀποβολὴ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἐκ τῶν τελικῶν φθόγων τοῦ θέματος, π.χ. ὦρα—ὠριμος (ἀποβολὴ τοῦ α), τέλος (θ. τελεσ—) — τελ—ικός (ἀποβολὴ τοῦ εσ).

2. Ἡ ποιοτικὴ μεταβολὴ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος, δηλαδή ἡ τροπὴ βραχείος φωνήεντος εἰς ἄλλο βραχὺ ἢ μακροῦ εἰς ἄλλο μακρόν, π.χ. φέρω—φόρος—φορά, τρέφω—τροφός—τροφή, ἀρήγω—ἀρωγός—ἀρωγή.

Τοιαύτην μεταβολὴν ὑφίστανται καὶ αἱ δίφθογγοι *ει* καὶ *ευ*, π.χ. ἀμείβω—ἀμοιβή, ἀλείφω—ἀλοιφή, λείπω—λοιπὸς (ὑπόλοιπος), σπεύδω—σπουδή.

3. Ἡ ποσοτικὴ μεταβολὴ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος, δηλαδή ἡ τροπὴ αὐτοῦ ἀπὸ βραχείος εἰς μακρὸν ἢ τῆς διφθόγου εἰς ἀπλοῦν βραχὺ φωνήεν, π.χ. ποιέ—ω—ποιητής, τιμά—ω—τιμητής, μισθό—ω—μισθωτής, φεύγω—φυγὰς—φυγή.

Ἐκ τῆς ἐξέτασιν τῆς παραγωγῆς τῶν λέξεων ἀντελήφθημεν ἐπίσης τὸ πλῆθος τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων τῆς γλώσσης μας. Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάμνη νὰ δυσανασχετοῦμεν. Κανεὶς πλούσιος δὲν ἀγανακτεῖ διὰ τὸν πλοῦτον του, αἱ καταλήξεις δὲ αὐταὶ εἶναι ὁ πλοῦτος, εἶναι μέρος τοῦ θησαυροῦ τῆς γλώσσης μας. Ἡ μελέτη τοῦ μέρους τούτου τοῦ ἐτυμολογικοῦ μᾶς βοηθεῖ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὄχι μόνον εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῶν λέξεων ἀλλὰ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον, εἰς τὴν κατανόησιν τῆς προελεύσεως καὶ εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν τῆς σημασίας αὐτῶν. Πάντως εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν πρωτοτύπων λέξεων πρέπει νὰ προχωροῦμεν μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῶν δυσκολιῶν, καὶ νὰ μὴ ἐμπλεκώμεθα εἰς σχολαστικὰς συζητήσεις ἐνθυμιζούσας τὸ γνωστὸν : «ποῖον ἐγεννήθη πρῶτον, τὸ αὐγὸ ἢ ἡ κόττα».

Ἐρωτήσεις

Τί σημαίνουν τὰ ῥήματα τὰ παραγόμενα ἀπὸ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα ; Ποῖα εἶναι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ῥημάτων τούτων εἰς τὴν καθαρῆν ; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν καταλήξεων αὐτῶν ; Ἀπὸ ποίας ἄλλας λέξεις, ἐκτὸς τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τῶν ἐπιθέτων, παράγονται ἐπίσης ῥήματα ; Ποῖα εἶναι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν ῥημάτων εἰς τὴν δημοτικὴν ; Τί μεταβολὰς ὑφίστανται τὰ θέματα τῶν πρωτοτύπων λέξεων ; Τί καλεῖται ποιοτικὴ καὶ τί ποσοτικὴ μεταβολή ; Ποῖα αἱ ὀφέλεια ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κεφαλαίου περὶ παραγωγῆς τῶν λέξεων ;

Ἀσκήσεις

54. Σχηματίσατε προτάσεις χρησιμοποιοῦντες ῥήματα παράγωγα τῶν κάτωθι λέξεων :

σφῆγος, ὄπλον, ἄπαξ, ἐνέχυρον, ὄνειρον, βίξ, σῶφρον, ἀγών, ἔτοιμος, βραδύς, χολύς, πλησίον.

55. Δώσατε εἰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι ρημάτων χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν εἰς αὐτὰς τὰς πρωτοτύπους λέξεις ἀπὸ τὰς ὁποίας παράγονται.

γηράσκω, λιμώττω, πιθηκίζω, ποικίλλω, ἀγορεύω, ἐγκωμιάζω, ἐγκαινιάζω, εὐτυχῶ, περαίνω, ἠηρεύω, λυπῶ.

56. Γράψατε δέκα προτάσεις χρησιμοποιοῦντες εἰς αὐτὰς παράγωγα ρήματα.

57. Ἐκ τοῦ τελευταίου μαθήματος τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων σας εὑρετε τὰ παράγωγα ρήματα καὶ προσπαθήσατε νὰ μάθετε πόθεν παράγονται.

II. ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ

Εΐδη, Τονισμός, Σημασία και Μεταβολαί τῶν Συνδέτων

Ἡ ὁδὸς ἢ ἄγουσα πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν εἶναι ἀνωφερῆς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δύσβατος καὶ δύσκολος. Τὰ ἀγαθὰ κόποις κτῶνται.

Διὰ τὰ εἶναι, λοιπόν, αἱ προσπάθειαι μας ἐλπιδοφόροι καὶ τὰ καταστῆ ὁ ἀγὼν μας τελικῶς καρποφόρος, ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα νουνεχεῖς, φιλόπονοι καὶ φιλότιμοι.

Πρέπει ἐπίσης νὰ προσπαθοῦμεν νὰ εὐεργετοῦμεν τοὺς ἄλλους, νὰ εἴμεθα μεγαλόψυχοι καὶ νὰ θέτωμεν πάντοτε ὑπεράνω ὅλων τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι προϊόν ἐνώσεως δύο λέξεων. Ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης δύο (ἐν προκειμένῳ) ἢ καὶ (σπανιώτερον) περισσοτέρων λέξεων ἐσχηματίσθη μία νέα λέξις μὲ σημασίαν μὲν νέαν περιέχουσαν ὁμῶς γνωρίσματα τῶν ἐννοιῶν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐξ ὧν προῆλθεν. Ἡ νέα λέξις καλεῖται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, σύνθετος καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον παρήχθη λέγεται σύνθεσις.

Εἰς τὰ σύνθετα ἡ πρώτη λέξις ὀνομάζεται πρῶτον συνθετικόν, ἡ δευτέρα δὲ δεύτερον συνθετικόν, π.χ. ἀνω—φερῆς, δύσ—βατος, ὑπερ—άνω.

Ὡς πρῶτον συνθετικόν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ οὐσιαστικόν, ἐπίθετον, ἄντωνυμία, ἀριθμητικόν, ρῆμα, πρόθεσις, ἐπίρρημα καὶ ἀχώριστον μόριον¹, π.χ. (καρπὸς) καρποφόρος, (μεγάλος) μεγαλόψυχος, (αὐτὸς) αὐτόκλητος, (δύο) διώροφος, (φιλῶ=ἀγαπῶ) φιλόπονος, (ἐν) ἔνθερμος, (ἄνω) ἀνωφερῆς, (δυσ—) δύσβατος.

Ὡς δεύτερον συνθετικόν δύναται νὰ ληφθῆ οὐσιαστικόν, ἐπίθετον, ρῆμα καὶ ἄκλιτος λέξις, κυρίως δὲ ἐπίρρημα, π.χ. φιλότιμος (τιμῆ), ἔνθερμος (θερμός), νουνεχῆς (ἔχω), ἔνδεκα (δέκα), ὑπεράνω (ἄνω).

Τὰ σύνθετα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ μεταξὺ τῶν συνθετικῶν με-

1. Βλέπε κατωτέρω σσ. 93 - 94.

ρών σχέσις δὲν δηλοῦται διὰ πτωτικῆς καταλήξεως τοῦ ἑτέρου ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ ἐξάγεται ἀπὸ τὴν ἔννοιαν, λέγονται γνήσια σύνθετα, π.χ. λογογράφος=ὁ γράφων λόγους, φιλομαθής=ὁ ἀγαπῶν νὰ μανθάνῃ, ἔνθερος=ὁ μετὰ θερμῆς, αὐτόκλητος=ὁ ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ ἑαυτοῦ του) κληθεὶς.

Ἐναντιῶν τὰ σύνθετα ἐκείνα τὰ ὁποῖα σχηματίζονται κατὰ τὸ πρῶτον ἢ κατ' ἀμφοτέρωθεν τὰ συνθετικὰ ἀπὸ ἀκεραίου τύπου λέξεων καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἢ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν συνθετικῶν μερῶν δηλοῦται διὰ πτώσεως λέγονται μὴ γνήσια (νόθα) σύνθετα, π.χ. νουνεχῆς=ὁ ἔχων νοῦν, Ἱεράπετρα=ἡ ἱερὰ πέτρα, νεώσοικος=ὁ οἶκος τῆς νεώς, πυρίκαυστος=ὁ πυρὶ κεκαυμένος, φωσφόρος=ὁ φέρων φῶς.

Τὰ σύνθετα τέλος τὰ ὁποῖα παράγονται ἀπὸ ἄλλας συνθέτους λέξεις λέγονται παρασύνθετα, π.χ. εὐ+ἐργάζομαι—εὐεργέτης—εὐεργετῶ, σῦκον+φαίνω—συκοφάντης—συκοφαντῶ. Παρασύνθετα σχηματίζονται ἐπίσης ἀπὸ περιφράσεις, π.χ. ἐν χειρὶ τίθημι—ἐγχειρίζω, ἐν θυμῷ τίθημι—ἐνθυμοῦμαι.

Ἄν τώρα πάρωμεν πολλὰ σύνθετα καὶ κάμωμεν παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ τόνου ἵ των, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ τόνος ἀναβιβάζεται πέραν τῆς ληγούσης, ὅσον ἐπιτρέπει ἡ ποσότης τοῦ φωνήεντος αὐτῆς ἀλλ' ὄχι καὶ πέραν τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ πρώτου συνθετικοῦ, π.χ. φιλότιμος, δύσβατος, δύσκολος, ἔνθερος, αὐτόγραφον, μεγαλόψυχος.

Ὁ ἀνωτέρω γενικός κανὼν δὲν ἰσχύει, ὅταν τὸ δεῦτερον συνθετικὸν εἶναι ὄνομα οὐσιαστικὸν λῆγον εἰς —εύς, —μός, —τής, —ά, —ή, ὅποτε ἡ θέσις τοῦ τόνου τοῦ συνθέτου μένει ἀμετάβλητος, π.χ. συγγραφεὺς (γραφεύς), ἀρχιερεὺς (ιερεὺς), συλλογισμὸς (λογισμὸς), πρωταγωνιστῆς (ἀγωνιστῆς), προσφορά (φορά), ἐπιγραφή (γραφή), προβολή (βολή).

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν τὸ δεῦτερον συνθετικὸν εἶναι ρηματικὸν ἐπίθετον εἰς —τέος ἢ ἐπίθετον λῆγον εἰς —ῆς (—ης) ἢ —ικός, π.χ. διαγραπτέος, ἀπορριπτέος, ἀσαφής, περιχαρής, γονυπετής, ἐπιφανής, προσφιλής, συνήθης, ἀήθης, περιποιητικός, συμβουλευτικός.

Σημείωσις. Τῶν ἀνωτέρω κανόνων ὑπάρχουν βεβαίως ἐξαιρέσεις, π.χ. κунηγός, ἀργυραμοιβός, ἐπίδεσμος (θεσμός), ἐκπρόθεσμος (θεσμός), ναύσταθος (στάθμος), ὄνειροκρίτης (κριτής).

1. Βλέπε καὶ κατωτέρω σσ. 100 - 101.

Τὰ σύνθετα, ἀναλόγως τῆς σημασίας των, δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα εἶδη :

1. Τὰ **συνδεδεικμένα σύνθετα**, ἐκεῖνα δηλαδὴ τῶν ὁποίων τὴν σημασίαν εὐρίσκομεν συνδέοντες ἀπλῶς διὰ τοῦ συνδέσμου καὶ τὰ συνθετικά αὐτῶν μέρη, π.χ. Θεάνθρωπος=Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, νυχθημερόν=νύκτα καὶ ἡμέραν, ἱατροφιλόσοφος=ἱατρὸς καὶ φιλόσοφος.

2. Τὰ **προσδιοριστικά ἢ ὀριστικά**, ἐκεῖνα δηλαδὴ εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτον συνθετικὸν προσδιορίζει τὸ δεύτερον ὡς ἐπιθετικὸς ἢ ὡς ἐπιρρηματικὸς ἢ ὡς ἐμπρόθετος προσδιορισμὸς αὐτοῦ, π.χ. ἀκρόπολις=ἄκρα πόλις, περιχαρὴς=ὑπερβολικῶς χαίρων, χειροποίητος=καμωμένος μὲ τὸ χερί.

3. Τὰ **ἀντικειμενικά σύνθετα**, ἐκεῖνα δηλαδὴ τῶν ὁποίων τὸ ἓν συνθετικὸν εἶναι ἀντικείμενον τοῦ ἄλλου, π.χ. φωσφόρος=ὁ φέρων φῶς, ρίψασπις=ὁ ρίψας τὴν ἀσπίδα, ὀλιγαρκὴς=ὁ ὀλίγοις ἀρκούμενος, γυμνασιάρχης=ὁ ἄρχων τοῦ γυμνασίου.

4. Τὰ **κτητικά**, ἐκεῖνα δηλαδὴ τὰ ὁποῖα ἀναλύονται μὲ τὴν μετοχὴν ἔχων (φέρων, παράγων), ἢ ὁποῖα λαμβάνει ὡς ἀντικείμενον κατ' αἰτιατικὴν τὸ ἓν ἐκ τῶν συνθετικῶν, ἐνῶ τὸ ἕτερον χρησιμεύει ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ πρώτου, π.χ. σώφρων=ὁ ἔχων σῶφας τὰς φρένας αὐτοῦ, ροδοδάκτυλος=ἡ ἔχουσα ροδίονους τοὺς δακτύλους αὐτῆς.

Τέλος, ἐὰν παρατηρήσωμεν τὰς συνθέτους λέξεις, θὰ ἴδωμεν ὅτι κατὰ τὴν σύνθεσιν συμβαίνουν πολλάκις διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ καὶ εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἀναφερόμενα : εἰς τὸ γένος, εἰς τὴν κατάληξιν, εἰς τὸν τονισμόν καὶ εἰς τὴν ὀρθογραφίαν αὐτῶν. Τὰς ἐν λόγῳ μεταβολὰς θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω.

Ἑρωτήσεις

Τί ὀνομάζομεν σύνθεσιν ; Ποῖα σύνθετα καλοῦνται γνήσια ; Ποῖα σύνθετα καλοῦνται μὴ γνήσια ; Ποῖος ὁ γενικὸς κανὼν τονισμοῦ τῶν συνθέτων ; Πότε ἢ σύνθετος λέξις διατηρεῖ τὴν θέσιν τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ ἀμετάβλητον ; Πῶς δύνανται νὰ ἀναλυθοῦν τὰ συνδεδεικμένα σύνθετα ; Ποῖα καλοῦνται προσδιοριστικά ἢ ὀριστικά σύνθετα ; Ποῖα καλοῦνται ἀντικειμενικά ; Ποῖα λέγονται

κτητικά; Ποῦ γίνονται αἱ διάφοροι μεταβολαὶ αἱ παρατηρούμεναι πολλάκις κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων;

Ἄσκήσεις

58. Προσπαθήσατε νὰ καθορίσετε καὶ κατόπιν γράψατε τί μέρος τοῦ λόγου ἦτο πρὸς τῆς συνθέσεως ἐκάτερον τῶν συνθετικῶν τῶν κάτωθι συνθέτων λέξεων καὶ τί μέρος λόγου εἶναι ἐκάστη τῶν συνθέτων τούτων λέξεων:

θαλαμοφύλαξ, ναύαρχος, ἀνθοπώλης, δυστυχής, φυγόπονος, φιλέλλην, προπέρσι, ἀβέβαιος, ἐπιβίτης, ζωγράφος.

59. Δώσατε εἰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι συνθέτων λέξεων καὶ γράψατε ἐν παρενθέσει εἰς ποῖον εἶδος συνθέτων, ἀπὸ ἀπόψεως σημασίας, ἀνήκουν αὐταί.

ἔσφορος, τραγέλαφος, μονόχειρ, γήλοφος, ἀναιδής, ἀβαθής, φιλόνομος, πεζογράφος, ὀψιμαθής, ἀστρὸφύλαξ, παιδίατρος.

60. Σχηματίσατε ἀνὰ τρεῖς προτάσεις χρησιμοποιοῦντες ἀντιστοίχως ἰσαριθμὰ γνήσια σύνθετα, νόθα σύνθετα καὶ παρασύνθετα.

61. Προσπαθήσατε νὰ δικαιολογήσετε τὴν θέσιν τοῦ τόνου τῶν κάτωθι συνθέτων λέξεων:

ἀνταγωνιστής, ὑπερσιτισμός, ἐπίκαιρος, διαγραφὴ, ἐπιρροπής, προσβλητικὸς, πάνσοφος, φιλέορτος, προτομή, ἐπανεξεταστὴς, ναυπηγός.

Α'. ΠΡΩΤΟΝ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΝ

1. Σύνθετα με Πρῶτον Συνθετικὸν Οὐσιαστικὸν

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἀρχόντων τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας ἦσαν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων, ὁ βασιλεὺς, ὁ πολέμαρχος, οἱ ἐξ θεσμοθέται καὶ οἱ δέκα στρατηγοί. Ἄλλοι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ λειτουργοὶ ἦσαν οἱ ταξίαρχοι, οἱ λοχαγοί, οἱ ἵππαρχοι, οἱ ἐλληνοταμίαι, οἱ ἀγορανόμοι, οἱ σιτοφύλακες, οἱ ὁποῖοι ἤλεγχον τοὺς σιτοπώλας καὶ παρεκολούθηον τὰ τῆς πωλήσεως τοῦ σίτου, κ.ἄ.

Αἱ πρόσοδοι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κράτους ἦσαν ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι, τακτικαὶ καὶ ἔκτακτοι. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τὴν χορηγίαν, κατὰ

τὴν ὅποιαν ἀντίθετο εἰς ἐδπόρους Ἀθηναίους πολίτας, καλουμένους *χορηγούς*, ἢ δαπάνη ἢ ἀπαιτουμένη διὰ τὴν συγκρότησιν καὶ ἐξάσκησιν τοῦ χοροῦ τῶν *τραγωδιῶν* ἢ *κωμωδιῶν*, καὶ τὴν *γυμνασιαρχίαν*, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀντίθετο εἰς τὸν *γυμνασίαρχον* ἢ δαπάνη διὰ τὴν *οργάνωσιν* τῶν *λαμπαδηδρομιῶν*.

Ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν δὲν ἦτο ἔργον τῆς πολιτείας, ὅπως συνέβαιεν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐξελέγετο εἰδικὸς ἄρχων ὀνομαζόμενος *παιδονόμος*, διὰ νὰ ἐποπτεύῃ τὰ τῆς διαγωγῆς καὶ παιδείσεως αὐτῶν. Εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦτο ἦτο ἔργον τῶν γονέων, οἱ ὅποιοι ἔστελλον τὰ τέκνα των εἰς τοὺς *γραμματοδιδασκάλους*, διὰ νὰ μάθουν γράμματα, καὶ εἰς τοὺς *παιδοτρέβας* (=γυμναστάς), οἱ ὅποιοι ἐφρόντιζον, «ἵνα οἱ νέοι τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετώσῃ τῇ *διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ*».

Τέλος ἡ Ἀθηναϊκὴ *Δημοκρατία*, διὰ λόγους *οἰκονομικῆς*, *πολιτικῆς* καὶ *στρατηγικῆς σκοπιμότητος*, ἀπέστελλεν Ἀθηναίους πολίτας, διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς *διαφόρους τόπους* ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Οὗτοι ἐκαλοῦντο *κληροῦχοι*.

Αἱ ὑπογραμμισμένοι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι *δνόματα* οὐσιαστικὰ σύνθετα μὲ *πρῶτον* συνθετικὸν οὐσιαστικὰ καὶ τῶν *τριῶν* κλίσεων καὶ μὲ *δεύτερον* συνθετικὸν οὐσιαστικὰ ἢ *ρήματα*.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰς συνθέτους λέξεις, θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν σύνθεσιν γίνονται διάφοροι μεταβολαὶ ἀφορώσαι εἰς τὸ πρῶτον ἢ εἰς τὸ δεύτερον ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρα τὰ συνθετικά¹, ἦτοι :

α'. Ὅτι τὸ θέμα τοῦ οὐσιαστικοῦ ὡς πρῶτου συνθετικοῦ κανονικῶς μένει ἀμετάβλητον, πρὸ πάντων ὅταν τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο εἶναι δευτερόκλιτον, καὶ κυρίως ὡσάκις τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἀρχίζει ἀπὸ *σύμφωνον*, π.χ. *θεσμο—θέτης*, *δημο—κρατία*, *σιτο—πώλης*, *ἀγορα—νόμος*, *ἀστυ—νόμος*.

β'. Ὅτι ὁ χαρακτήρ *α* ἢ *ο* τοῦ θέματος πρωτοκλίτου ἢ δευτεροκλίτου ὀνόματος ὡς πρῶτου συνθετικοῦ κανονικῶς ἀποβάλλεται, ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἀρχίζῃ ἀπὸ *φωνῆεν*, π.χ. *κιθαρωδός*, *ἵππαρχος*, *λοχαγός*.

1. Ἐνεκα ἑλλείψεως χώρου καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ πλοῦτου τῶν συνθέτων τῆς δημοτικῆς δὲν καθίσταται δυνατόν νὰ κάμωμεν λόγον εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο καὶ περὶ αὐτῶν.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ἐν τῷ δευτέρῳ συνθετικῷ ἤρχιζεν ἄλλοτε ἀπὸ *F* ἢ *σ*, διατηρεῖται τὸ τελικὸν *α* ἢ *ο* τοῦ θέματος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ καὶ συνήθως συναυρεῖται μὲ τὸ ἀρκτικὸν φωνῆεν τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, π.χ. θύρα+*F*ορά—θυραορός=θυρωρός, κληρός+σέχω—κληρόσχος=κληροῦχος, ξύλον+*F*εργάζομαι—ξύλοεργός=ξύλουργός.

γ'. Ὅτι, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ οὐσιαστικὰ ὡς πρῶτα συνθετικά ἔχουν ὡς θεματικὸν φωνῆεν τὸ *ο*, τὸ φωνῆεν τοῦτο ἐμφανίζεται ἐνίοτε καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει. Οὕτω, συνήθως τὸ θέμα **πρωτοκλίτων** καὶ **τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν** ὡς πρώτων συνθετικῶν μετασχηματιζόμενον κατὰ τὰ **δευτερόκλιτα** λήγει εἰς *-ο*, π.χ. (ῶρα) ὠρο—δείκτης, (κῶμη) κωμό—πολις, (γράμμα, θ. γράμματ—) γραμμαστο—διδάσκαλος, (παῖς, θ. παιδ—) παιδο—νόμος, (ρίς, θ. ριν—) ρινó—κερως, (ἰχθύς, θ. ἰχθυ—) ἰχθυο—πῶλης.

δ'. Ὅτι ἐνίοτε τὸ θέμα τῶν **δευτεροκλίτων** καὶ **τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν** ὡς πρώτων συνθετικῶν μετασχηματιζόμενον κατὰ τὰ **πρωτόκλιτα** λήγει εἰς *η*, π.χ. (θάνατος) θανατη—φόρος, (λαιμός) λαιμη—τόμος, (λαμπάς) λαμπαδη—φόρος.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Μερικὰ οὐσιαστικὰ ὡς πρῶτα συνθετικά παρουσιάζονται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, π.χ. (αἷμα) *αἷματο*—βαφής, *αἷμό*—φυρτος· (γῆ) *γή*—πεδον, *γαι*—ἀνθραξ, *γαιο*—κτῆμων, *γεω*—πόνος (λαός) *λεω*—φόρος, *λαο*—φιλής· (ναός) *νεω*—κόρος, *ναο*—δομία· (ναῦς) *ναύ*—αρχος, *νεώ*—ριον· (πῦρ) *πυρ*—φόρος, *πυρι*—φλεγής, *πυρο*—βόλον· (φρέαρ) *φρε*—ἀντλης, *φρεατο*—τύμπανον, *φρεατ*—ωρύχος· (ὑδωρ) *ὑδατο*—εἰδής, *ὑδρ*—αγωγός, *ἰδρο*—φόρος.

Διὰ νὰ λάβωμεν ἐξ ἀρχῆς μίαν εἰκόνα τῶν συνθέτων λέξεων ἐν τῷ συνόλω των, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ τὰ ἑξῆς :

α'. Ὅτι εἰς τὰς συνθέτους λέξεις τὸ δευτερον συνθετικὸν δὲν μεταβάλλεται, ἐὰν ἢ ἐκ τῆς συνθέσεως προκύπτουσα λέξις εἶναι τὸ αὐτὸ μέρος λόγου μὲ τὸ δευτερον συνθετικὸν αὐτῆς, π.χ. ἀκρόπολις (πόλις), ἀνθοδέσμη (δέσμη), ἀμφιβάλλω (βάλλω), εὐπιστος (πιστός), κτηνίατρος (ἰατρός), χωροφύλαξ (φύλαξ).

β'. Ὅτι τὸ δευτερον συνθετικὸν παραμένει ἐπίσης **ἀμετάβλητον**, ἐὰν εἶναι οὐσιαστικὸν μὲ κατάληξιν ὅμοιαν πρὸς τὰς κατα-

λήξεις ἐπιθέτων, ἡ δὲ ἐκ τῆς συνθέσεως προκύπτουσα λέξις εἶναι ἐπίθετον, π.χ. ἀθάνατος (θάνατος), ἡμίθεος (θεός), ἄυπνος (ὕπνος), εὐνους (νοῦς), φιλόπατρις (πατρις), εὐελπις (ἐλπς), ἄπαις (παῖς), δίπους (ποῦς), ἀριστερόχειρ (χείρ), εὐδαίμων (δαίμων).

γ'. Ὅτι τὸ δεῦτερον συνθετικὸν συνήθως μεταβάλλεται ὡς πρὸς τὴν κατάληξιν, ἐὰν τὸ σύνθετον καταστῆ διάφορον μέρους λόγου, π.χ. ἀνέφελος (νεφέλη), ἄναρχος (ἀρχή), ἀκτῆμων (κτῆμα), πολυπράγμων (πρᾶγμα), φιλοχρήματος (χρῆμα), ἐπίσημος (σημα), ἐναέριος (ἀήρ), προαιώνιος (αἰών), σφῶρων (φρῆν), ἄνανδρος (ἀνήρ), ἀβαθῆς (βάθος), ἀτελής (τέλος), εὐειδής (εἶδος), ἀναιδής (αἰδώς), οἰκότροφος (τρέφω), βιβλιοπώλης (πωλῶ), νομοθέτης (τίθημι).

Ἐρωτήσεις

Πότε τὸ θέμα τοῦ οὐσιαστικοῦ ὡς πρώτου συνθετικοῦ παραμένει ἀμετάβλητον; Πότε ὁ χαρακτήρ α ἢ ο τοῦ οὐσιαστικοῦ ὡς πρώτου συνθετικοῦ ἀποβάλλεται; Πότε τὸ τελικὸν α ἢ ο τοῦ θέματος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ συναρτεῖται; Πῶς μετασχηματίζεται συνήθως τὸ θέμα πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν ὡς πρώτων συνθετικῶν; Πῶς μετασχηματίζεται ἐνίοτε τὸ θέμα τῶν δευτεροκλίτων καὶ τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν ὡς πρώτων συνθετικῶν; Ποίας μορφᾶς λαμβάνουν ὡς πρώτα συνθετικά αἱ λέξεις πῦρ, ὕδωρ, γῆ, ναῦς, λαός, ναός, φρέαρ, αἶμα; Πότε τὸ δεῦτερον συνθετικὸν μένει ἀμετάβλητον μετὰ τὴν σύνθεσιν; Πότε τὸ δεῦτερον συνθετικὸν μεταβάλλεται;

Ἀσκήσεις

62. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων διὰ συνθέτων τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσετε ἀπὸ τὰς ἀντιστοίχως ὑπογραμμισμένας λέξεις:

Ἐστὶ στρατιώτης ὁ λαμβάνων (φέρων) μισθὸν διὰ τὰς ὑπηρεσίας του λέγεται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ (ἀνα) λαμβάνων τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων καλεῖται..... Ὁ κύριος (δεσπότης) τοῦ οἴκου λέγεται..... Ὁ ἅγιος ὁ ἔχων ὑπὸ τὴν προστασίαν του μίαν πόλιν λέγεται..... Ὁ ναύτης ὁ κρατῶν (ἔχων) τὸ πηδάλιον λέγεται..... Ὁ ἀγρότης ὁ κόπτων (τέμνων) ξύλα τοῦ δάσους (ἔλην) λέγεται..... Ὁ φυλάτιων ἕνα θάλαμον καλεῖται..... Ὁ κτυπῶν (κρούων) τὸν κώδωνα τῆς ἐκκλησίας λέγεται..... Ἡ κύστις ἡ δεχομένη τὴν χολὴν λέγεται..... Ὁ δρόμος ὁ στρωμένος μετὰ λίθους λέγεται.....

63. Δώσατε εἰς προτάσεις τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι συνθέτων μεταχειριζόμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς αὐτάς καὶ τὰ δύο συνθετικὰ ἐκάστης ἐκ τῶν διδομένων λέξεων.

νομάρχης, ἱματιοθήκη, οἰκότροφος, ναύσταθμος, μελίρριτος, κερασφόρος, τυχοδιώκτης, αἰχμαλώτος, χειρῶναξ, νυκτοφύλαξ, θυρωρός, ὀρειβάτης.

64. Σχηματίσατε σύνθετα οὐσιαστικὰ μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὰς κάτωθι λέξεις καὶ μὲ δεῦτερον συνθετικὸν οἰονδήποτε μέρος τοῦ λόγου :

δῆμος, βιβλίον, ἡμέρα, φύσις, γράμμα, ἔλεφας, πρᾶγμα, μήτηρ, πατήρ, ἀγγελία.

65. Σχηματίσατε προτάσεις περιεχούσας σύνθετα ὀνόματα (ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων ἀνωτέρω) μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὰς κάτωθι λέξεις καὶ μὲ δεῦτερον συνθετικὸν οἰονδήποτε μέρος τοῦ λόγου :

γῆ, πῦρ, ὕδωρ, χεῖρ, ἄλας, τιμὴ, ἄστρ, τέλος, φῶς, γῆρας, κρέας, χροῆς.

2. Σύνθετα μὲ Πρῶτον Συνθετικὸν Ἐπίθετον, 'Αντωνυμίαν, Ἀριθμητικὸν

Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία, θρησκεία μονοθεϊστικὴ, εἶναι ἡ τελειότερα ὄλων τῶν θρησκειῶν. Κατ' αὐτὴν ὁ Θεὸς εἶναι πανάγαθος, πάνσοφος, παντογνώστης, παντοδύναμος, μακροθύμος καὶ πολυεύσπλαγχνος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι περίπου κατὰ τὰ 96%¹ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα, εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον Αὐτοῦ ὁ Ὅποιος ἀθάνατος ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ παραδέχονται τὴν διφυᾶ ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου καὶ τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος. Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι αὐτοκέφαλος.

Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι τῆς χώρας μας εἶναι ἑτερόδοξοι ἢ ἀλλόθρησκοι.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι σύνθετα μὲ πρῶτον συνθετικὸν ἐπίθετον, ἀντωνυμίαν ἢ ἀριθμητικόν.

Ὅταν τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι ἐπίθετον ἢ ἀντωνυμία, κατὰ τὴν σύνθεσιν λαμβάνεται κανονικῶς τὸ θέμα τοῦ ἀρσενικοῦ, οἴουδήποτε γένους καὶ ἂν εἶναι τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον λαμβάνεται ὡς δεῦτερον συνθετικὸν ἢ τὸ ὄλον σύνθετον, π. χ. (μακρὸς) μακρό—θυμος, (ὀρθός) ὀρθό—δοξος, (λευκός) λευκό—πετρα, (θερμός) θερμο—πύλαι, (πολύς) πολυ—εὐσπλαγγνος, πολυ—καρπος, (αὐτός) αὐτο—κέφαλος, (ἄλλος) ἀλλό—θρησκος, (ἕτερος) ἕτερό—δοξος.

Μερικὰ ἐπίθετα ὡς πρῶτα συνθετικά παρουσιάζονται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, π.χ. (καλός—καλλίων) καλλιτέχνης, Καλλιθέα, καλαισθησία, καλοκαιρία· (πᾶς) πάνσοφος, πάγκαλος, πασιδηλος, παντογνώστης, παντοδύναμος· (ἄρτιος) ἄρτιμελής, ἄρτιοδάκτυλος, ἄρτιοπέριτος· (μέγας) μεγαλόψυχος, μεγαλόσωμος, μεγάφωνον, μεγαθήριον.

Τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικά εἷς, δύο, τρεῖς, τέσσαρες ὡς πρῶτα συνθετικά γίνονται μονο—, δι—, τρι—, τετρα—, π. χ. μονογενής, μονόξυλον· διετής, διούλλαβος, ἀλλὰ δυϊκός, δυαρχία, δυαδικός· τρίπους, τρίμηνον· τετράποδον, τετράμηνον, τετράπεζα—τράπεζα.

Τὰ ἄκλιτα ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τοῦ πέντε μέχρι καὶ τοῦ ἑκατὸν ὡς πρῶτα συνθετικά μένου ἀμετάβλητα (ἐπτάμηνος, ἐνεακρουνος, δεκάλογος, Δωδεκάνησα, τριαντάφυλλον, ἑκατόμπεδον) ἢ μετασχηματίζονται καὶ λήγουν εἰς —α (πεντάγωνος, ἑξασέλιδος, ὀκτάστηλος, εἰκοσάδραχμον, ἑκατονταετία). Τὰ ἀπὸ τοῦ διακόσια καὶ ἐξῆς ὡς πρῶτα συνθετικά σχηματίζονται κανονικῶς ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀρσενικοῦ, π.χ. πεντακοσιόδραχμον, χιλιόδραχμον.

Ἑρωτήσεις

Ποῖον θέμα λαμβάνει κανονικῶς τὸ ἐπίθετον ἢ ἡ ἀντωνυμία, ὅταν εἶναι πρῶτον συνθετικόν; Ποίας μορφάς λαμβάνουν ὡς πρῶτα συνθετικά αἱ λέξεις καλός καὶ πᾶς; Ποίας μορφάς λαμβάνουν ὡς πρῶτα συνθετικά τὰ ἐπίθετα ἄρτιος καὶ μέγας; Εἰς τί μετασχηματίζονται τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικά εἷς, δύο, τρεῖς καὶ τέσσαρες, ὅταν εἶναι πρῶτα συνθετικά; Ποίαν μορφήν λαμβάνουν τὰ ἄκλιτα ἀριθμητικά ἀπὸ τοῦ πέντε μέχρι καὶ τοῦ ἑκατὸν ὡς πρῶτα συνθετικά; Ποῖον θέμα

λαμβάνουν ὡς πρῶτα συνθετικά τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τοῦ διακόσια καὶ ἑξῆς :

Ἄσκησεις

66. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσετε ἀπὸ τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις ἐκάστης προτάσεως :

Τὰ ποιήματα χωρίζονται συχνότατα εἰς στροφάς, δηλαδή εἰς μικρότερα κομμάτια ἀπὸ 2, 3, 4, 5, 6, 7 ἢ καὶ 8 στίχους. Τὸ ποίημα τὸ ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο στίχους λέγεται....., ἀπὸ τρεῖς στίχους....., ἀπὸ τέσσαρας στίχους....., ἀπὸ πέντε στίχους....., ἀπὸ ἕξι στίχους....., ἀπὸ ἑπτὰ στίχους....., ἀπὸ ὀκτῶ στίχους.....
Τὸ σονέττο ἔχει δέκα τέσσαρας στίχους, δι' αὐτὸ λέγεται καὶ.....
Ὁ στίχος ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ ἑνδεκα συλλαβὰς ὀνομάζεται....., ἀπὸ δέκα πέντε συλλαβὰς..... Μία λέξις ἀποτελουμένη ἀπὸ μίαν συλλαβὴν λέγεται....., ἀπὸ πολλὰς συλλαβὰς..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γράφει καλὰ γράμματα λέγεται..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γινώσκει (=γνωρίζει) τὰ πάντα λέγεται..... Ὁ ἔρανος ὁ ὁποῖος διενεργεῖται μεταξὺ πάντων τῶν Ἑλλήνων λέγεται..... Τὸ τετράπλευρον τοῦ ὁποίου αἱ ἀπέναντι γραμμαὶ (πλευραὶ) εἶναι παράλληλοι λέγεται..... Τὸ σχῆμα τὸ περατούμενον εἰς εὐθείας γραμμὰς λέγεται..... Ἡ ἀρχὴ δύο ἀνδρῶν λέγεται..... Ἡ γραμμὴ τοῦ πλοίου ἢ ὁποῖα εὐρίσκεται εἰς μέρος ἴσον πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης (ἄλς, γεν. ἄλος) λέγεται.....

67. Ἀποδώσατε διὰ προτάσεων τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι συνθέτων χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν εἰς αὐτὰς ἀμφοτέρω τὰ συνθετικὰ μέρη ἐκάστου τῶν συνθέτων τούτων (π.χ. τὸ ἄρμα τὸ συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λέγεται τέθριππον) :

αὐτοδίδακτος, αὐτοβιογραφία, ἰσομεγέθης, ἄλλοεθνῆς, κακοῦργος, ὄξυδερκής, ὀλιγαρκής, ἐλευθερόστομος, βραχύβιος, Ἑλλήσποντος.

68. Σχηματίσατε σύνθετα ἐπίθετα ἐκ τῶν κάτωθι δεδομένων ζευγῶν λέξεων :

παῖς—ἔργον, εἷς—χείρ, πολὺς—γωνία, βραδύς—γλῶσσα, δύο—κεφαλή, ἴδιος—τρόπος, ὅμοιος—μορφή, κακός—πίστις, ὀλίγος—ἡμέρα, δύο—γένος.

69. *Ἀναλύσατε τὰς κάτωθι συνθέτους λέξεις εἰς τὰ συνθετικά αὐτῶν μέρη.*

μόνιππον, πολυτελής, ψευδομαίρτος, πολυμαθής, καλλίφωνος, πασιγνωστος, ἀξιόχρεος, αὐτήκοος, μεγαλονοργός.

3. Σύνθετα μέ Πρῶτον Συνθετικόν Ρῆμα

Οἱ στρατιῶται πρέπει νὰ εἶναι φιλοπάτριδες καὶ νὰ πειθαρχοῦν πάντοτε πρὸς τοὺς ἀνωτέρους των. Ὁφείλουσαν ἐπίσης νὰ εἶναι ἐχέμυθοι καὶ ριψοκίνδunami. Δὲν πρέπει (ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ἄνθρωπος) νὰ εἶναι φυγόπονοι οὔτε χαιρέκακοι. Πρέπει τέλος νὰ εἶναι φιλότιμοι, φιλάλληλοι καὶ ἀνεξίκακοι πρὸς τοὺς συστρατιώτας των καὶ τοὺς ἀξιωματικούς των.

Αἱ ὑπογραμμισμένα λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι σύνθετα μέ πρῶτον συνθετικόν ρῆμα.

Τὸ ρῆμα ὡς πρῶτον συνθετικόν λαμβάνει τὸ θέμα συνήθως τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ σπανιώτερον τοῦ ἐνεστώτος, π.χ. (φεύγω—ἔφυγ—ον) φυγόπονος, (ρίπτω—ἔρριψ—α) ριψοκίνδunos, (λείπω—ἔλιπον) λιποτάκτης, λιπόθυμος, (ἔχ—ω) ἐχέμυθος, (χαίρ—ω) χαιρέκακος.

Τὸ θέμα τοῦ ρήματος ὡς πρῶτου συνθετικοῦ παραμένει ἀμετάβλητον, ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν, π.χ. (ἔχω+ἐγγύη) ἐχέγγυον, (ρίπτω+ἀσπίς) ρίψασπις, (φθίνω+ὀπώρα) φθινόπωρον.

Τὸ θέμα τοῦ ρήματος ὡς πρῶτου συνθετικοῦ μεταβάλλεται διὰ τῆς προσλήψεως ἑνὸς ε ἢ ι ἢ ο εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνον, π.χ. (ἔχ—ω) ἐχέμυθος, (χαίρ—ω) χαιρέκακος, (φεύγω, ἔφυγ—ον) φυγόπονος, (στρέφω—ἔστρεψ—α) στρεψόδικος.

Τὰ εἰς —έω συνηρημένα ρήματα ὡς πρῶτα συνθετικά ἀποβάλλουν τὸν χαρακτήρα ε, ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν. Ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικόν ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνον, ὁ χαρακτήρ ε τοῦ συνηρημένου ρήματος τρέπεται εἰς ο, π.χ. (φιλέ—ω) φίλ—ἀλληλος, φίλ—αυτος, φιλό—πατρις, φιλό—τιμος.

Ἐρωτήσεις

Ποίων χρόνων τὸ θέμα χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν σύνθεσιν, ὅταν πρῶτον συνθετικὸν εἶναι ρῆμα; Πότε τὸ θέμα τοῦ ρήματος ὡς πρῶτου συνθετικοῦ παραμένει ἀμετάβλητον; Πότε τοῦτο μεταβάλλεται; Ποίας μεταβολᾶς ὑφίσταται; Ποῖαι μεταβολαὶ ἐπέρχονται εἰς τὸ θέμα τῶν εἰς —εω συνηρημένων ρημάτων, ὅταν αὐτὰ λαμβάνονται ὡς πρῶτα συνθετικά;

Ἀσκήσεις

70. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα ἔχοντα ρῆμα ὡς πρῶτον συνθετικόν, τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσετε ἀπὸ τὰ θέματα τῶν ἀντιστοίχως ὑπογραμμισμένων λέξεων :

Ὁ ἔμπορος ὁ ἀξιόχρεος, ὁ φέρων ἐγγύησιν (ἐγγύην), λέγεται Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀποκρύπτων τὰ διανοήματά του, τοὺς σκοπούς του (τὸν νοῦν του) λέγεται Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀποφεύγει τὴν δίκην λέγεται Ὁ στρατιώτης ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ λέγεται Ὁ μὴ εὐχαριστημένος δι' ὅτι ἔχει, ὁ μεμφόμενος τὴν μοῖραν του, λέγεται Ὁ ἀνεχόμενος τοὺς ἀλλοθρήσκους, τὴν θρησκείαν τῶν ἄλλων, λέγεται Τὸ γραμματίον τοῦ ὁποίου ἡ προθεσμία ἔληξε λέγεται Ὁ ἀποκρούων (ἀλέξων) τοὺς ἄνδρας λέγεται (κύριον ὄνομα). Τὸ ὄργανον τὸ ἀποκροῦν (ἀλέξον) τοὺς κερανοὺς λέγεται Τὸ πτηνὸν τὸ ὁποῖον σείει τὴν οὐρὰν του (πυγὴν) λέγεται (κοινῶς σουσουράδα).

71. Ἀποδώσατε διὰ προτάσεων τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι συνθέτων χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν εἰς αὐτὰς ἀμφοτέρωτα τὰ συνθετικά μέρη ἐκάστου τῶν συνθέτων τούτων :

ἀρχιεπίσκοπος, ἀρνησικυρία (veto), ἀρνησίθρησκος, σεισάχθεια, Τεραεινδρος, στρεψόδικος, φθινόπωρον, φιλόνομος, παυσίπνοσος.

72. Σχηματίσατε συνθέτους λέξεις ἐκ τῶν κάτωθι ζευγῶν λέξεων :

λείπω—βίρος, φέρω—οἶκος, ἔχω—φρήν, φεύγω—πόλεμος, λείπω—ὔδωρ, δίδω—δίκη, φιλῶ—ἔρις, παύω—λύπη, ἄρχω—φύλαξ, λύω (= λυτρῶνω)—ἀνήρ (κύριον ὄνομα), ἀνέχομαι—κακόν.

4. Σύνθετα με Πρῶτον Συνθετικόν Ἄκλιτον Μέρος Λόγου

Εἶναι ἀκόμη νύξ. Ἄπόλυτος νηνεμία καὶ σιγὴ ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Αὐλίδα. Ὁ πρό τινος ὑπερήφανος, ὁ ζάπλουτος βασιλεὺς τῶν Μυκηνηῶν, ὁ εὐδαίμων ἀναξ Ἀγαμέμνων, ὁ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τῶν Πανελλήνων εἶναι τῶρα δυστυχῆς, συντετριμμένος.

Ἀνήσυχος διὰ τὴν τύχην τῆς προσφιλοῦς θυγατρὸς του παραμένει ἄσπνος καθ' ὅλην τὴν νύκτα με ἐνδόμυχον πόθον τὴν ἀποτροπὴν τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας του. Ἀεικίνητος, γράφει, διαγράφει, σφραγίζει καὶ ἀποσφραγίζει ἐπιστολάς.

Τέλος ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς του. Καλωχίζει ἐν τῷ προσώπῳ ἐνὸς γέροντος, ἐμπίστου δούλου τῆς συζύγου του, τοὺς ἀσήμους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἄγνωστοι καὶ ἄδοξοι ζοῦν μίαν ζωὴν ἀκίνδυνον, καὶ τοῦ παραδίδει μίαν ἀπόρρητον ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Κλυταιμίστραν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀρχίζει ἡ «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι», ἡ τραγῳδία τὴν ὁποίαν συνέθεσεν ὁ Εὐριπίδης περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του.

Αἱ ὑπογραμμισμέναί λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι σύνθετα με πρῶτον συνθετικὸν ἐπίρρημα, πρόθεσιν ἢ ἀχώριστον μόριον, π. χ. (ἀεὶ) ἀεικίνητος, (ἔνδον) ἐνδόμυχος, (εὐ) εὐδαίμων, (ἀπό) ἀποσφραγίζω, (ὑπό) ὑπεύθυνος, (ἐν) ἐμπιστος, (σύν) σύζυγος, (ἀπό) ἀπόρρητος, (δυσ—) δυστυχῆς, (ζα—) ζάπλουτος.

Τὰ ἐπίρρηματα καὶ αἱ προθέσεις¹ ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἢ μένουν ἀμετάβλητα ἢ ὑφίστανται τὰς γνωστάς ἐκ τοῦ φθογγολογικοῦ φθογγικὰς παθήσεις, ἤτοι ἔκθλιψιν (ἄνευ τῆς ἀποστρόφου ἐν συνθέσει), κρᾶσιν καὶ μεταβολὴν τῶν τελικῶν συμφῶνων², π. χ. (ἀεὶ) ἀεὶ—κίνητος, (ἄνω) ἄνω—φερῆς, (εὐ) εὐ—δαίμων, (ἀπό) ἀπο—σφραγίζω, (ἐπὶ) ἐπι—κρατῶ (ἀμετάβλητα)· (ὑπό) ὑπ—εὐθυνος, (παρὰ) παρ—έχω (ἔκθλιψις)· (πρὸ—ὀδοῦ)=φροῦδος (κρᾶσις)· (πάλιν—ρέω) παλῖρ—ροια, (ἐν) ἐμ—μένω, (σύν) σύσ—σωμος, (σύν) συλ—λέγω (ἀφομοίωσις)· (ἐν) ἐμ—πίπτω, (σύν) συγ—χαίρω (τροπή)· (σύν) συ—ζητῶ, (σύν) σύ—ζυγος (ἀποβολή)· (ἀπό) ἀπόρρητος (διπλασιασμός τοῦ ρ).

1. Ἐκ τῶν προθέσεων μόνον αἱ κύρια χρησιμεύουν ὡς πρῶτον συνθετικόν.

2. Βλέπε τόμ. Α', σσ. 246—248.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Αἱ κύριαι προθέσεις ὡς πρῶτον συνθετικὸν λέξεων τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ρῆμα ἔχουν κανονικῶς ἐπιρρηματικὴν σημασίαν, π. χ. εἰσάγω (=ἄγω ἐντός), ἐπιβάλλω (=βάλλω ἐπάνω). Ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ὄνομα, αἱ προθέσεις ἄλλοτε μὲν ἔχουν ἐπιρρηματικὴν καὶ ἄλλοτε προθετικὴν σημασίαν, π. χ. παραθαλάσσιος (=ὁ εὐρισκόμενος πλησίον τῆς θαλάσσης), ἔντιμος (=ὁ ἐν τιμῇ ὢν).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Ἄν τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἀρχίζῃ ἀπὸ ρ, τὸ δὲ πρῶτον συνθετικὸν λήγῃ εἰς βραχὺ φωνῆεν, εἰς τὴν σύνθετον λέξιν διπλασιάζεται τὸ ρ, π. χ. (ἐπί—ρῆμα) ἐπίρρημα, (ἀπό—ρητός) ἀπόρρητος, (ἐπί—ρέω) ἐπιρροή. Ἀντιθέτως παράβαλε εὐρυθμος, εὐρωστος, αἰέρουσ, αἰέριυτος.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 3. Τὰ ἐπιρρήματα ὀψέ, δίχα, ὀπισθεν ὡς πρῶτα συνθετικὰ μετασχηματίζονται εἰς ὀψο—, δίχο—, ὀπισθο—, π. χ. ὀψιμαθής, δίχοτόμος, ὀπισθοφύλαξ.

Τὰ ἀχώριστα μόρια εἶναι λέξεις ἀπαντῶσαι πάντοτε ἐν συνθέσει καὶ οὐδέποτε μεμονωμένως. Τοιαῦτα εἶναι :

α'. Τὰ στερητικὰ ἀ— καὶ νη—, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄνευ ἢ ὄχι, π. χ. ἄγνωστος (=ὄχι γνωστός), ἄκαρπος (=ἄνευ καρποῦ), νηνεμία (=ἔλλειψις ἀνέμου). Τὸ στερητικὸν ἀ— πρὸ φωνήεντος ψιλουμένου γίνεται ἄν—, π. χ. ἀνεύθυνος, ἀνάξιος, ἄναυδος, ἀναριθμητος, ἀνεξήγητος· ἐάν ὁμως τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἔδασύνετο ἢ ἤρχιζέ ποτε ἀπὸ Ἦ ἢ Σ, τοῦτο ἢ παραμένει ἀ— ἢ γίνεται ἄν—, π. χ. ἀήτητος, ἄοπλος, ἀόρατος, ἄυπνος, ἄεργος—ἀνυπόδητος, ἀνυπότακτος, ἀνυπόπτος, ἀνώμαλος, ἀνώριμος.

β'. Τὸ δυσ— (ἀντιθ. εὖ), τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ κακὸς ἢ δύσκολος, π. χ. δυσώδης (=ὁ ἔχων κακὴν ὁσμήν), δύσβατος (=ὁ δυσκόλως διαβαινόμενος).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὴν ὀρθογραφίαν τῶν συνθέτων λέξεων μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἀχώριστον μόριον δυσ— μὲ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν συνθέτων μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἀπόλυτον ἀριθμητικὸν δύο, τὸ ὁποῖον συνήθως γίνεται δι—, π. χ. δύο—μορφος, δι—μορφος. (Βλέπε ἀνωτέρω σ. 88.)

γ'. Τὰ ἐπιτακτικὰ μόρια ἀ—, ἀρι—, ἐρι—, ζα—, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν σημασίαν τοῦ πολὺ, πάρα πολὺ, π. χ. ἀτενής=πολὺ τεταμένος, ἀριδηλος=λίαν φανερός, ὄλοφάνερος, ἐρίτιμος=πολύτιμος, ἀξιότιμος, ζάπλουτος=βαθύπλουτος.

δ'. Τὸ ἡμι—, π.χ. ἡμίονος, ἡμίγυμνος.

ε'. Τὸ τηλε— (=μακράν), π.χ. τηλέφωνον, τηλεσκόπιον.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Τὰ σύνθετα εἰς —ος μὲ πρῶτον συνθετικὸν πρόθεσιν ἢ τὸ ἐπίρρημα εὖ ἢ τὰ ἀχώριστα μόρια α— καὶ δυο— προπαροξύονται, π.χ. ἀπόγονος, διάδοχος, ἐπίσκοπος, πρόμαχος, εὐάγωγος, εὐφορος, ἄγονος, ἄφορος, ἀνάγωγος, δύσμορφος, δύστροπος.

Ἐ ρ ω τ ῆ σ ε ι ς

Ποῖα ἐκ τῶν ἀκλίτων μερῶν τοῦ λόγου λαμβάνονται ὡς πρῶτα συνθετικά; Ποίαι μεταβολὰς ὑφίστανται τὰ ἐπιρρήματα καὶ κυρίως αἱ προθέσεις ὡς πρῶτα συνθετικά; Ἐχομεν ἐπιρρήματα καὶ προθέσεις ὡς πρῶτα συνθετικά ἀμετάβλητα; Πότε αἱ σύνθετοι λέξεις, μὲ δευτέρον συνθετικὸν ἀρχόμενον ἀπὸ θ, διπλασιάζουν τὸ θ; Ποῖται λέξεις καλοῦνται ἀχώριστα μόρια; Ποῖται εἶναι αὗται; Ποῖα εἶναι ἡ σημασία ἐκάστης τούτων;

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

73. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα ἔχοντα ὅς πρῶτον συνθετικὸν πρόθεσιν, ἐπίρρημα ἢ ἀχώριστον μόριον, τὰ ὅποια θὰ σχηματίσετε ἀπὸ τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις :

Ὁ σκεπτόμενος παρὰ τὴν λογικὴν (τὸν ὀρθὸν λόγον) λέγεται
 Ὁ κόλαξ, ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής, ὁ χαμαὶ ἔρπων λέγεται
 Ὁ γέρον ὁ πρᾶττων τὰ τοῦ παιδός, ὁ γενόμενος πάλιν παῖς, λέγεται
 Ὁ νεόπλουτος, ὁ ὀψὲ (=ἀργὰ) πλουτίας, λέγεται
 Ὁ ὑπερβολικὰ ἡλικιωμένος, ὁ ὑπερβὰς ὠρισμένην τινὰ ἡλικίαν, λέγεται
 Ὁ ἔξοχος, ὁ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔχων, λέγεται
 Ὁ ἀριθμὸς ὁ μαζὶ (σὺν) μὲ ἄλλους μεμειγμένος λέγεται
 Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἄνευ ἐντροπῆς (αἰδοῦς) λέγεται
 Ὁ ὀργανισμὸς ὁ κατὰ τὸ ἡμῖσιν κρατικὸς λέγεται
 Τὸ μέρος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τὸ εὐρισκόμενον πρὸ τοῦ σηκοῦ λέγεται

74. Δώσατε τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι λέξεων γράφοντες ἐντὸς παρενθέσεως τὸ πρῶτον καὶ τὸ δευτέρον συνθετικὸν αὐτῶν :

σύντροφος, ἡμιαθῆς, παλίμβουλος, παλιγγενεσία, ὑπερήφανος, ἀχανής, δύσμορφος, ἀναλφάβητος, ἀσθενής, παλινφθία, τηλαυγής, ἀδηφάγος, ἀνηλής.

75. Σχηματίσατε σύνθετα ἐπίθετα ἢ οὐσιαστικά ἐκ τῶν κάτωθι διδομένων ζευγῶν λέξεων :

ἐν—γάμος, ἄ—τιμή, ἄ—δόλος, ἐν—πίστις, εὐ—ρυθμός, ἄ—ρυθμός, σὺν—ζυγός, ὀψέ—γάμος, ἦμι(σὺ)—Θεός, ἐπὶ—ἕρκος, δύσ—εἶδος (=μορφή), ἄ—πέτρα, πάλιν—ὄρθῳ, ἦμι(σὺ)—τέλος, ἄ—ὄπλον, ἄ—δίκη, κάτω—φέρω, πάλιν—δρόμος, εὐ—αἰσθάνομαι, ἐπὶ—ἔδρα (ἀξιωματικός), χαμαὶ—ἔρω.

Β'. ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟΝ

1. Σύνθετα με δεύτερον συνθετικόν Οὐσιαστικὸν ἢ Ἐπίθετον

Τὸν Δεκαπενταύγουστον γίνεται Πανελλήνιος πανήγυρις εἰς τὸν θανατοπορὸν ναὸν τῆς Μεγαλόχαρης τῆς Τήνου. Παμπληθεῖς φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοσκοι χριστιανοὶ ἐκκινουῦν ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καί, οἱ περισσότεροὶ διὰ μέσου Πειραιῶς καὶ Ἐρμουπόλεως, κατευθύνονται πρὸς τὴν δμώνυμον τῆς νήσου κωμόπολιν, ὅπου εὐρίσκεται ὁ περικαλλῆς ναός.

Πολλοὶ ἐκ τῶν προσκενητῶν παραμένον ἄσπνοι καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς, παρακολουθοῦντες μετὰ κατανύξεως τὰς παρακλήσεις τὰς ἀναπεμπομένας ὑπὸ καλλιφῶνων ἱεροψαλιτῶν. Τὴν ἐπομένην τελεῖται περιφορὰ τῆς εἰκόνης καὶ πάνδημος λιτανεὶα παρουσίᾳ καὶ τῶν ἐπισήμων.

Ὁ καλλιμάραρος ναὸς τῆς Θεοτόκου ἀνηγέρθη κατὰ τὸ ἔτος 1823. Οἱ πάλλουκοι κίονες, ὡς καὶ τὸ δάπεδον αὐτοῦ εἶναι ἐκ μαρμάρου τῶν περιφῆμων ἐγχωρίων μαρμαρωρυχείων τῆς Πανόρμου. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ ναοῦ εἶναι σημαντικά. Μέρος τούτων διατίθεται εἰς ὑποτροφίας, χάρις εἰς τὰς ὁποίας ἀνεδείχθησαν πολλοὶ Τήνιοι καλλιτέχναι, ὡς ὁ Γύζης, ὁ Λύτρας, ὁ Σῶχος, οἱ Φυτάλαι, ὁ Δρόσος, ὁ Φιλιππότης, ὁ Βιτάλης, ὁ Χαλεπᾶς καὶ ἄλλοι.

Αἱ ὑπογραμμισμέναί λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι σύνθετα οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα με δεύτερον συνθετικὸν ὄνομα οὐσιαστικόν. Ἄν προσέξωμεν τὸ δεύτερον συνθετικὸν τῶν ἐν λόγῳ λέξεων, θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις παραμένει ἀμετάβλη-

τον, ἐνῶ εἰς ἄλλας μεταβάλλεται ¹, π.χ. κώμη + πόλις = κωμό-πολις, ἐπί + σῆμα = ἐπίσημος.

Ὅταν μία σύνθετος λέξις εἶναι οὐσιαστικόν, ἔχη δὲ ὡς δευτέρον συνθετικόν ἐπίσης οὐσιαστικόν, τὸ δευτέρον συνθετικόν συνήθως δὲν μεταβάλλεται, π.χ. κωμό—πολις (πόλις), ἱερο—ψάλτης (ψάλτης), περι—φορά (φορά), παρα—σκευή (σκευή). Οὕτω καὶ συμβουλή, καταδίκη, σύνοδος, σύνδεσμος, συγγνώμη, πρόγραμμα, συμπολιτεία, ἐπιτομή, διαφθορά, ἀλλὰ βιομήχανος, παράνυμφος, ἀνδρόγυνον κ. ἄ.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Εἰς μερικὰς περιπτώσεις τὸ οὐσιαστικόν ὡς δευτέρον συνθετικόν μετασχηματίζεται εἰς —ος, —ον, —ως, —ων, —ης, —ων, —ωσ, π.χ. ἀ—νέφελος (νεφέλη), παρά—θυρον (θύρα), χαρτό—σημον (σῆμα), παρα—θαλάσσιος (θάλασσα), παν—επιστήμιον (ἐπιστήμη), ἐπι—τόκιον (τόκος), ἀ—γενής (γένος), εὐ—γνώμων (γνώμη), προ—πάτωρ (πατήρ).

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Τὰ περισσότερα ρηματικά οὐσιαστικά (συνήθως παρασύνθετα) εἰς —αίς ἢ —ή ὡς δεύτερα συνθετικά μετασχηματίζονται εἰς —αία, —ία, ὅταν τὸ πρῶτον συνθετικόν δὲν εἶναι πρόθεσις, ἀλλὰ ἄλλη λέξις, π.χ. λογοδοσία (δόσις), λογοκρισία (κρίσις), ἀκροβασία, ἀβλεψία, ἀδιαθεσία, ἀταξία, ἀναρχία, εὐθυβολία, ὑστεροβουλία, αὐτοδικία, στρεψοδικία, λογοκοπία, μονομαχία, δεξιοτεχνία, βιοτεχνία. (Ἐξαιρέσεις: ψυχανάλυσις, ἀγρανάπουσις, αὐτοδιοίκησις, ψευδαίσθησις, ψυχοσύνθεσις, ζυκλοπότη, σκοποβολή κ.ἄ.)

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 3. Τὰ θηλυκὰ ρηματικά οὐσιαστικά εἰς —αίς ἢ —ή φυλάττον ὡς δεύτερα συνθετικά τὴν κατάληξιν των, ὅταν τὸ πρῶτον συνθετικόν εἶναι πρόθεσις, π.χ. διάκρισις, ἔκθεσις, ἔκδοσις, πρόθεσις, σύνθεσις, σύμβασις, πρόβλεψις, σύνταξις, κατὰταξις, προσφυγή, ἀποφυγή, ἀπαρχή, ἀναβολή, συμβουλή, καταδίκη, ἐκλογή, διακοπή, διαμάχη. (Ἐξαιρέσεις: ὑποκρισία, ἐπιληψία, ἐπιστασία, παραλυσία, ἐπιμεξία, ἀντιδικία, συμμαχία, συντεχνία κ.ἄ.)

Τὸ θέμα τῶν λέξεων ἀγορά, γῆ, ὄβολός, ὀδύνη, ὄλεθρος, ὀμαλός, ὄνομα, ὄνουξ, ὄροφος, ὄρος ὡς δευτέρων συνθετικῶν μετασχηματίζεται ὡς κάτωθι:

ἀγορά — ἡγυρις, π.χ. πανῆγυρις, ὀμήγυρις.

γῆ — γειος (—γαιος), π.χ. μεσόγειος καὶ μεσόγαιος, ὕδρογειος, ἀνώγειον, ἰσόγειον, ἀπόγειος, ἔγγειος, προσγειώσεις, ἀπογειώσεις.

ὄβολός — ὄβολον, π.χ. διῶβολον, μονῶβολον.

ὀδύνη — ὄδυνος, π.χ. ἀνώδυνος, ἐπῶδυνος.

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 85—86.

δ̄λεθρος, π.χ. ἀνώλεθρος, πανώλεθρία.

δ̄μαλός, π.χ. ἀνώμαλος.

ὄνομα—ὠνυμος, π.χ. ἀώνυμος, ἀντωνυμία, ἐπόνυμον, εὐδώνυμος, ἰδιώνυμος, ὀμώνυμος, πολυώνυμος, συνώνυμος.

ὄνυξ, π.χ. διώνυξ, μονώνυξ.

ὄροφος - ὠροφος, π.χ. μῶροφος, δῶροφος, πολυῶροφος.

ὄρος, π.χ. ἀκρώρεια, ὑπώρεια.

Ὅταν μία σύνθετος λέξις εἶναι ἐπίθετον, ἔχη δὲ ὡς δεύτερον συνθετικὸν ἐπίσης ἐπίθετον, τὸ δεύτερον συνθετικὸν δὲν μεταβάλλεται, π.χ. εὐπίστος (πιστός), ἀδηλος (δηλός), ἄνισος (ἴσος), παρόμοιος (ὄμοιος), δυσάρεστος (ἀρεστός), ἔγκλειστος (κλειστός), ἀπόρρητος (ρητός), ἄβατος (βατός).

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Τὰ ρηματικά ἐπίθετα εἰς —τός ὡς δεύτερα συνθετικά διατηροῦν τὸν τόνον εἰς τὴν λήγουσαν καὶ εἶναι τρικατάληκτα, ὅταν εἰς τὸ σύνθετον ὑπάρχη ἡ ἔννοια τοῦ δυνατοῦ, π.χ. διαλυτός, —ή, —ὄν (= δυνάμενος νὰ διαλυθῆ), διαβατός, —ή, —ὄν (=δὺν δύναται νὰ διαβῆ τις), ἐξαιρετός, —ή, —ὄν (= δυνάμενος νὰ ἐξαيرهθῆ). Ὅταν εἰς τὸ σύνθετον ὑπάρχη ἡ ἔννοια τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, τὰ ὡς ἄνω ρηματικά ἐπίθετα ἀναβιβάζουν τὸν τόνον καὶ εἶναι δικατάληκτα, π.χ. ὁ, ἡ διάλυτος, τὸ διάλυτον (= διαλελυμένος), ἐξαιρετός (ἐξηρημένος, ἐκλελεγμένος), χειροποίητος (=διὰ χειρὸς πεποιημένος).

Ἑρωτήσεις

Πότε τὸ οὐσιαστικόν, ὡς δεύτερον συνθετικόν, παραμένει συνήθως ἀμετάβλητον; Εἰς τί λήγουν τὰ θηλυκά ρηματικά οὐσιαστικά εἰς —σις ἢ —η, ὅταν εἶναι δεύτερα συνθετικά; Πῶς μετασχηματίζονται ὡς δεύτερα συνθετικά αἱ λέξεις: γῆ, ἀγορά, ὄνομα; Ποίων ἄλλων λέξεων τὸ θέμα μετασχηματίζεται, ὅταν αὐταὶ λαμβάνονται ὡς δεύτερα συνθετικά; Τί γίνεται ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ἐπίθετον; Τί γνωρίζετε περὶ τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς σημασίας τῶν εἰς —τός ρηματικῶν ἐπιθέτων ὡς δευτέρων συνθετικῶν;

Ἀσκήσεις

76. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσετε ἀπὸ τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις ἐνάστης προτάσεως:

Ὁ κατωφημένος τύπος ὁ κείμενος πλησίον (πρὸ) μιᾶς πόλεως (ἄστου)

λέγεται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ κατέχων μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν ὡς ἴδια κτήματα λέγεται..... Ἡ βασιλεία ἢ ἐπὶ τῆς γῆς ἀσκουμένη καλεῖται..... Ἡ νόσος ἢ ἐπιφέρουσα πολλὰς δόδυνας (=πόνους) λέγεται..... Ὁ ἄνεμος, ἢ αὔρα, ἢ ὁποῖα πνέει ἀπὸ τὴν γῆν πρὸς τὴν θάλασσαν λέγεται..... Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὗρισκονται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ λέγονται..... Τὸ συλλαλητήριον εἰς τὸ ὁποῖον μετέχει ὅλος (πᾶς) ὁ λαὸς (δημος) λέγεται..... Οἱ ὄργανισμοὶ οἱ ζῶντες εἰς τὸ ὕδωρ, οἱ ἐν τῷ ὕδατι ἔχοντες τὸν βίον, λέγονται..... Ἡ ἐπὶ τι διάστημα μὴ καλλιέργεια τοῦ ἀγροῦ διὰ τῆς αὐτῆς φυτείας ἢ καὶ ἐντελῶς πρὸς ἀνάπανσιν αὐτοῦ λέγεται..... Ὁ ἐπὶ πολὺν χρόνον διαρκῶν λέγεται....., ὁ δὲ ἐπὶ ὀλίγον χρόνον..... Τὰ πρόσκαιρα, τὰ προσωρινὰ πράγματα, τὰ ἐπὶ ἡμέραν διαρκούντα λέγονται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων κακὸν χαρακτῆρα (ἦθος) λέγεται....., ὁ ἔχων δὲ καλὸν ἦθος.....

77. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα ἔχοντα πρῶτον συνθετικὸν μὲν ἄκλιτον μέρος τοῦ λόγου ἢ ἀχώριστον μέρος, δευτεροῦν συνθετικὸν δὲ τὰς ἀντιστοίχως ὑπογραμμισμένας λέξεις. (Εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς καταλλήλου λέξεως ἢ μορίου θὰ δηγηθῆτε ἀπὸ τὴν ἐννοίαν ἐκάστης προτάσεως.)

Ἡ ἀκτὴ ἢ στερουμένη, ἢ μὴ ἔχουσα, φυσικὸν ἢ τεχνητὸν λιμένα διὰ τὴν προσέγγισιν πλοίων καλεῖται..... Τὸ ἀπεσταγμένον ὕδωρ, ἐπειδὴ στερεῖται χρώματος, ὁσμῆς καὶ γεύσεως, εἶναι....., καὶ..... Ὁ τόπος ὁ στερούμενος βάνους λέγεται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει κακὴν μορφήν (εἶδος) λέγεται....., ὁ ἔχων δὲ καλὴν μορφήν..... Ἡ χώρα ἢ γεννώσα καλοὺς ἄνδρας λέγεται..... Ὁ ὑπάλληλος ὁ ὁποῖος προσλαμβάνεται ἄνευ μισθοῦ καλεῖται..... Οἱ ἀγρόται οἱ μὴ ἔχοντες κτήματα καλοῦνται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἶναι δύσκολος εἰς τὸν χαρακτῆρα, εἰς τοὺς τρόπους, λέγεται..... Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει καλὸν ἀνάστημα (σῶμα) λέγεται..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἰσχυρὰν μνήμην καλεῖται..... Ὁ μὴ γενναῖος ἀνὴρ, ὁ δειλός, καλεῖται καὶ.....

78. Γράψατε προτάσεις χρησιμοποιοῦντες εἰς αὐτὰς σύνθετα ἐπίθετα τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσετε ἐκ τῶν κάτωθι ζευγῶν λέξεων :

σκληρὸς—τράχηλος, ἀ(στερητ.)—νεφέλη, εὖ—τέλος, πρὸ—αἰών, ἀ(στερητ.)—ὄνομα, ὑπὸ—γῆ, ἀ(στερητ.)—ὑδωρ, πᾶς—ἀρχαῖος, περι—λύπη, ἀ(στερητ.)—σχῆμα, ἀ(στερητ.)—σῆμα.

79. Γράψατε τὰ συνθετικὰ μέρη τῶν κάτωθι λέξεων :

ἀγροκήπιον, σόφρων, ὑδράργυρος, μεσόγειος, ὑπερμεγέθης, ἰσοβαρής, ὑποχείριος, ἔφηβος, ἀπόκρεως, καλόπιστος, ὑρειβασία, ὑδραντλία, ἀνισοσκελής, μετόπη, μέτωπον, προσόψιον, πρόσοψις, ἔφημέριος.

2. Σύνθετα μὲ Δεύτερον Συνθετικὸν Ρῆμα ἢ Ἡ Ἀκλιτον Μέρους Λόγου

Ἡ 25ῃ Μαρίου, ἐπέτειος τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας, εορτάζεται μὲ μεγάλην ἐπισημότητα ὄχι μόνον εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν ἐκάστης πόλεως, πρωτευούσης νομοῦ, τελεῖται δοξολογία, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκονται αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί. Προσέρχονται καὶ καταλαμβάνουν τιμητικὴν θέσιν ὁ νομάρχης, ὁ δήμαρχος, ὁ φρούραρχος, ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου, ὁ γυμνασιάρχης, ὁ διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας, ὁ λιμενάρχης (ἂν πρόκειται περὶ πόλεως παραλίου), ὁ τελώνης, ὁ ἔφορος, ὁ διευθυντὴς τοῦ ταμείου, ὁ νομιάτρος, ὁ νομομηχανικός, ὁ νομογεωπόνος, ὁ ἀγρονόμος, ὁ δασονόμος, οἱ διευθυνταὶ τῶν τραπεζιτικῶν ἰδρυμάτων, ἀντιπροσωπεῖται τῶν ἐνώσεων ἀναπήρων καὶ θυμάτων πολέμου, ἐφέδρων ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, ὡς καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ ἐργατικῶν ὀργανώσεων τῆς πόλεως.

Μετὰ τὴν δοξολογίαν ἐπακολουθεῖ συνήθως παρέλασις. Κατ' αὐτὴν παρελαύνουν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς σημαιοφόρους καὶ τοὺς παρασιτάτας τῶν στρατιωτικῶν τμήματα, μαθηταὶ τῶν σχολείων κλπ.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον εορτάζεται εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν σύσσωμον τὸ ἔθνος ἀντίταξε τὸ ἱστορικὸν του «ΟΧΙ» εἰς τὴν ἀνήκουστον καὶ ἐθνικῶς ἀπαράδεκτον πρόκλησιν τῶν ἐπιδρομέων.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι λέξεις τοῦ κειμένου μας εἶναι σύνθετα μὲ δεύτερον συνθετικὸν ρῆμα. Λέξις σύνθετος μὲ ρῆμα ὡς δεύτερον συνθετικὸν δυνατὸν νὰ εἶναι ρῆμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον, π.χ. παρα+εὐρίσκομαι=παρευρίσκομαι, νομός+ἄρχω=νομάρχης, ἀν(στερητ.)+ἀκούω=ἀνήκουστος.

Ὅταν τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι πρόθεσις καὶ τὸ δεύτερον

ρῆμα, τὸ ρῆμα κανονικῶς μένει **ἀμετάβλητον**, π.χ. πρὸς+ἔρχομαι—προσέρχομαι, παρά+ελαύνω—παρελαύνω.

Σημείωσις. Πολλὰ ἐκ τῶν εἰς -έω(ῶ) συνθέτων ρημάτων εἶναι παρὰ σύνθετα προελθόντα ἀπὸ σύνθετον ὄνομα τῆς αὐτῆς ρίζης τὸ ὁποῖον φανερῶνει τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, π.χ. ζῶν+γράφω—ζωγράφος—ζωγράφω, εὖ+ἐργάζομαι—εὐεργέτης—εὐεργετῶ, ναῦς+μάχομαι—ναυμαχῶς—ναυμαχῶ.

Ὅταν τὸ δευτέρον συνθετικὸν ἀρχίζῃ ἀπὸ ε, ο ἢ α βραχύ, τὰ φωνήεντα ταῦτα κατὰ κανόνα ἐκτείνονται εἰς μακρὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν, π.χ. ὑπὸ+ἐρέσσω—ὕπνρητης, ἐπί+ἔρχομαι (θ. ἐλυθ-)—ἐπηλυσ, ἀμαξά+ελαύνω (ἐλάτης)—ἀμαξηλάτης, πᾶν+δλλυμι=πανώλης, εὖ+ῶζω—εὐώδης, σὺν+δμνυμι=συνωμότης, τύμβος+ὄρύσσω—τυμβωρύχος, ἀν(στερητ.)+ἀκούω—ἀνήκουστος, στρατός+ἄγω—στρατηγός, ὑπὸ+ἄνεμος—ὕπννεμος.

Ἡ ἕκτασις αὐτῆ δὲν γίνεται εἰς ρήματα σύνθετα μὲ πρόθεσιν οὔτε εἰς τὰ ἐξ αὐτῶν παραγόμενα ἀφηρημένα οὐσιαστικά εἰς -η ἢ -σις, π.χ. ὑπὸ+ἀκούω—ὕπακούω—ὕπακοή, παρά+ελαύνω—παρελαύνω—παρέλασις.

Τὸ ἀρκτικὸν βραχύ φωνήεν α, ε, ο τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ δὲν ἐκτείνεται, ἂν τὸ δευτέρον συνθετικὸν ἤρχιζεν ἄλλοτε ἀπὸ F ἢ ο ἢ ἂν εἶναι θέσει μακρόν, π.χ. αἰχμῆ+ἀλίσκομαι (ἀλωτός)—αἰχμάλωτος, ἡνία+ἔχω (σέχω)—ἡνίοχος, ναῦς+ἄρχω—ναύαρχος

Ὅταν μὲ ρῆμα ὡς δευτέρον συνθετικὸν σχηματίζεται ὄνομα οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετον, τὸ θέμα τοῦ ρήματος (καὶ ὀλόκληρον τὸ σύνθετον) λαμβάνει τὰς καταλήξεις -ς (-ας), -ης (γεν. ου), -της, -ος, -ης (γεν.—οῦς), π.χ. θεσιθήρας (θηρῶ—θηρεῶ), γυμνασιάρχης (ἄρχω), γεωμέτρης (μετρῶ), βιβλιοπώλης (πωλῶ), τελώνης (ὠνοῦμαι), νομοθέτης (τίθημι), ἐπιστάτης (ἴστημι, θ. στα—), προδότης (δίδωμι, θ. δο—), συκοφάντης (φαίνω, θ. φαν—), ζωγράφος (γράφω), πτηνοτρόφος (τρέφω), ναυπηγός (πήγνυμι), ἡνίοχος (ἔχω), ἱερόσυλος (συλῶ), εὐπειθής (πέιθομαι), ἀβλαβής (βλάπτω, θ. βλαβ—), πολυμαθής (μανθάνω, θ. μαθ—), εὐσεβής (σέβομαι), προπετής (πίπτω, θ. πετ—).

Τὰ σύνθετα εἰς -ος μὲ πρῶτον συνθετικὸν ὀνοματικὸν θέμα καὶ μὲ δευτέρον ρηματικὸν **τονίζονται** εἰς τὴν προπαραλήγουσαν, ὅταν ἔχουν παθητικὴν ἢ ἀμετάβατον σημασίαν, π.χ. αὐτόκλητος (=ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου κληθεὶς), πρωτότοκος (=ὁ πρῶ-

τος γεννηθείς), αὐτόγραφος (=ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γραφείς), πρωτόκλητος (=ὁ πρῶτος κληθείς).

Τὰ ἀνωτέρω, ὅταν ἔχουν ἐνεργητικὴν σημασίαν, τονίζονται εἰς τὴν παραλήγουσαν, ἐὰν αὕτη εἶναι βραχεῖα, π.χ. Θεοτόκος (=ἡ τεκοῦσα τὸν Θεόν), καρποφόρος (=ὁ φέρων καρπούς), πιηνοτρόφος (=ὁ τρέφων πιηνά). Ἐὰν ἡ παραλήγουσα εἶναι μακρά, τονίζονται ἐπὶ τῆς ληγούσης, π.χ. δημαγωγός, δημιουργός, κυνηγός, ναυπηγός, στρατηγός, τραγωδός, χειρουργός. Ἐξαιροῦνται τὰ ἐξῆς: ἡνίοχος, ἱερόσυλος, ἵππαρχος, ναύαρχος, φιλόλογος, κακοῦργος, πανοῦργος κ. ἄ.

Ὅταν τὸ δεύτερον συνθετικὸν εἶναι ἄκλιτον μέρος τοῦ λόγου, τοῦτο παραμένει ἀμετάβλητον, π.χ. προ+πέρουσι—προπέρουσι, μετὰ+ἔπειτα—μετέπειτα, οὐδὲ+ποτέ—οὐδέποτε, ἐκ+τότε—ἐκτοτε, σὺν+ἐγγύς—σύνεγγυς, ἐπὶ+ἐξῆς—ἐφεξῆς, σὺν+ἄμα—συνάμα, ὑπὲρ+ἄνω—ὑπεράνω.

Ἑρωτήσεις

Εἰς ποῖα μέρη τοῦ λόγου δύνανται νὰ ἀνήκουν τὰ σύνθετα τὰ ἔχοντα ὡς δεύτερον συνθετικὸν ρῆμα; Πότε τὸ ρῆμα ὡς δεύτερον συνθετικὸν παραμένει ἀμετάβλητον; Ἀπὸ ποῦ προέρχονται πολλὰ σύνθετα ρήματα εἰς —εω; Πότε τὸ ἀρκτικὸν φωνῆν α, ε, ο τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ ἐκτείνεται; Πότε τοῦτο δὲν ἐκτείνεται; Εἰς τί λήγουν τὰ σύνθετα οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα τὰ ἔχοντα ρῆμα ὡς δεύτερον συνθετικόν; Τί γνωρίζετε περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων εἰς ος; Ὑφίσταται μεταβολὴν τινὰ τὸ δεύτερον συνθετικόν, ὅταν τοῦτο εἶναι ἄκλιτον μέρος τοῦ λόγου;

Ἀσκήσεις

80. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων μὲ σύνθετα ἔχοντα ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὸ ὑπογραμμισμένον οὐσιαστικὸν ἐκάστης προτάσεως καὶ ὡς δεύτερον συνθετικὸν τὸ ἐν παρενθέσει καὶ ἐπίσης ὑπογραμμισμένον ρῆμα:

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δίδει (δίδωμι, φ. δο—) τὸ αἷμα του εἰς τὸν Ἑρυνθρὸν Σταυρὸν διὰ μεταγγίσεις λέγεται..... Ὁ ἀναδιφῶν (διφῶ) τὴν ἱστορίαν, ὁ ἐρευνῶν καὶ φέρων εἰς φῶς ἱστορικὰς πηγὰς, λέγεται..... Ὁ κρατικὸς ὑπάλληλος ὁ φροντίζων (κομῶ) διὰ τὰ δάση λέγεται..... Ὁ φροντίζων (κορῶ, κορῶ) διὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ λέγεται..... Ὁ ἐπιστῆμων ὁ συλλέγων (λέγω)

βότανα λέγεται..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπιβλέπει, ἐπιτηρεῖ (νέμω) τοὺς παῖδας λέγεται..... Ὁ ἐπιστήμων ὁ ὁποῖος καταγίνεται (πονῶ) μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν δένδρων καὶ τῶν φυτῶν καὶ μὲ τὸ ἔδαφος τῆς γῆς λέγεται..... Ὁ ἀναλαμβάνων (λαμβάνω) τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων λέγεται..... Ὁ τεχνίτης ὁ κατεργαζόμενος (εργάζομαι) τὸ ξύλον λέγεται..... Ὁ χωρικός ὁ κόπτων (τέμνω) δένδρα τοῦ δάσους (ἔλην) λέγεται..... Τὸ φάρμακον τὸ ὁποῖον φρονεῖ (κτείνω) τὰ ἔντομα λέγεται..... Οἱ τολμηροὶ ἐκεῖνοι ναυτικοί, οἱ ὁποῖοι διέπλευσαν (περῶ) πρῶτοι ἀγνώστους θαλάσσας, ἀπεκλήθησαν..... Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει δίπλωμα μιᾶς σχολῆς λέγεται..... Ὁ μάρτυς ὁ ὁποῖος εἶδε (ὄρῶ, φ. ὄπ—, παρακ. ὄπωπα) αὐτὸς ὁ ἴδιος μίαν σκηνὴν λέγεται..... Ὁ ἐξουσιάζων (κρατῶ) τὰ οἰκονομικά μέσα, τὰ κεφάλαια λέγεται.....

81. Ἀποδώσατε διὰ προτάσεων τὴν σημασίαν τῶν κάτωθι συνθέτων χρησιμοποιοῦντες κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς αὐτὰς ἀμφοτέρω τὰ συνθετικὰ τῶν συνθέτων τούτων. Ὅσα ῥήματα δὲν εἶναι σήμερον πολὺ εὔχρηστα γὰ τίθενται ἐν παρενθέσει, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην ἄσκησιν.

ὕφαντουργός, οἰκονόμος, δισκοβόλος, ἵπποκόμος, ἀδελφοκτόνος, στομαχολόγος, ἀρχαιοδίφης, μηχανουργός, συνταξιούχος, ἐπόπτης, ἀεροπόρος, ἀστρονόμος, δυσώδης, διῶρυξ, ἀναμφήριστος.

82. Γράψατε τὰ συνθετικὰ τῶν κάτωθι λέξεων :

στρατηγός, διαβάτης, δορυφόρος, αὐτάρκης, ἀφανής, ἄρρωστος, αἰμοχαρής, ὑδροπότης, σεισμογράφος, ἀνύπαρκτος, λαϊμητόμος, τιτλοῦχος, ψυχολόγος, σύνοικος, σφυρήλατος.

83. Σχηματίσατε σύνθετα ἐκ τῶν κάτωθι ζευγῶν λέξεων :

ξένος — ἄγω (= ὀδηγῶ), ναῦς — ἄγνυμι (= θραύω), ποῦς — ἐλαύνω, τρώγλη — δύομαι, κεραυνός — βάλλω, ὀδός — ἄγω, κύων — ἄγω, ἐπὶ — ἴσταμαι (φ. στα —), σάοξ — βιβρώσκω (= κατατρῶγω, βορᾶ), γῆ — λέγω, ναῦς — πῆγνυμι.

84. Γράψατε πόθεν παράγονται τὰ κάτωθι σύνθετα καὶ εἰς ποῖον εἶδος συνθέτων ἀνήκουν :

ἐνεργετῶ, ναυμαχῶ, δημοσιογραφῶ, πλειοδοτῶ, ὄνειροπολῶ, ὀμιλογῶ, ἰχνογραφῶ, συκοφαντῶ, ὄπλοφορῶ, ἀσθενῶ, κακολογῶ.

Γενικαί Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς Συνθέσεως τῶν Λέξεων

Ἡ σύνθεσις εἶναι σπουδαιότατον μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ γλῶσσα ἀδιαλείπτως πλουτίζεται, ἀνανεώνεται καὶ καθίσταται ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἔνεκα τῆς ἐξελίξεως τοῦ βίου τῶν λαῶν συνεχῶς δημιουργουμένας ποικίλας νέας ἑννοίας.

Ἡ γλῶσσα μας ἰδιαίτερος εἶναι ἀξιοθαύματος διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐχέρειαν μὲ τὴν ὁποίαν συνθέτει καὶ δημιουργεῖ νέας λέξεις. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τόσον ἡ ἀρχαία ὅσον καὶ ἡ νεώτερα, ἡ τελευταία ἴσως κατὰ τι περισσώτερον, εἶναι μίᾳ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων γλωσσῶν καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς συνθέσεως.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ περὶ συνθέσεως κεφαλαίου καταδεικνύεται ἐπίσης ἡ τεραστία σημασία τὴν ὁποίαν πράγματι ἔχει, διὰ τὴν κατανόησιν τῆς σημερινῆς μας γλώσσης, ἡ γνώσις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ λέξεις, ὅπως π.χ. ναυπηγός (ναῦς—πήγνυμι), μηχανολόγος, γεωλόγος, γεωπόνος, σκηνοθέτης, ὠτορινολαρυγγολόγος, χειρουργός, ἀρεοπαγίτης, ναύαρχος, στρατηγός καὶ πολλάς ἄλλας τῶν ὁποίων τὰ συνθετικὰ μέρη προέρχονται κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς ἀρχαίας.

Ἐκτὸς ὁμῶς τῆς συνθέσεως, καὶ ἡ ὄλη ἐξέτασις τοῦ ἔτυμολογικοῦ δικαιολογεῖ τὴν ἤδη διατυπωθεῖσαν γνώμην περὶ τοῦ πόσον ὠφέλιμος καὶ συμφέρουσα εἶναι ἡ γνώσις αὐτοῦ. Ὑποχρέωσιν, λοιπόν, καὶ συμφέρον ἔχομεν νὰ μελετῶμεν ἐπισταμένως τὸ κεφάλαιον τοῦτο τὸ ὁποῖον βοηθεῖ πάρα πολὺ εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τῆς γλώσσης μας, τοῦ ὄργανου δηλαδὴ διὰ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐκφραζόμεθα καὶ μετέχομεν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς γλώσσης εἶναι ἡ γνώσις τοῦ λεξιλογίου αὐτῆς, ἀκριβῶς δὲ τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐπομένου κεφαλαίου.

ΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

Α'. Οικογένειαι Λέξεων Ἑτυμολογικῶς Συγγενῶν

Πρὸ ἑβδομάδος ἀπέθανεν ὄλωσ αἰφνιδίως ὁ πατήρ ἐνὸς ἀγαπητοῦ μου μαθητοῦ φέροντος τὸ πατρωνυμικὸν Γεωργιάδης. Τὸν ἐπισκέπτομαι, λοιπόν, συχνά, διὰ τὰ τὸν παρηγορῶ, ἂν καὶ γνωρίζω, ἐνθυμούμενος καὶ τὰ λεγόμενα εἰς τὸν ἐπιτάφιον τοῦ Περικλέους, ὅτι τοῦτο εἶναι πρῶγμα δυσκολώτατον, διότι «λυπεῖται κανεὶς ὄχι δι' ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα στερεῖται χωρὶς τὰ δοκιμάσῃ, ἀλλὰ δι' αὐτὰ τὰ ὁποῖα χάνει, ἀφοῦ τὰ εἶχε συνηθίσει».

Ἀντελήφθην ὅτι ὁ μαθητὴς μου εὗρισκει κάποιαν ἀνακούφιον, ὅταν στρέφῃ τὸν λόγον εἰς παλαιὰς καὶ προσφάτους ἀναμνήσεις ἀναφερομένας εἰς τὸν πατέρα του. Δι' αὐτὸ τὸν ἀφήνω τὰ ὀμιλῆ καὶ ἐγὼ ἀκούω μὲ προσοχήν.

«Ὁ παππούς μου», μοῦ διηγεῖτο προχθὲς ὁ μαθητὴς μου, «σκοτώθηκε γιὰ τὴν πατρίδα στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ὁ πατέρας μου, ποῦ ἦταν τότε νήπιον, ἀνατράφηκε ἀπὸ πατριῶν. Γι' αὐτὸ κοίταζε πάντα τὰ μοῦ χαρίζῃ ὅ,τι αὐτὸς δὲν εἶχε χαρῆ. Ἦταν φιλόδοτος, ὑπομονητικὸς καὶ πατριώτης φλογερὸς. Πρῶτον πάω στὸ σχολεῖο, μοῦ εἶχε μάθει πολλὰ πατριωτικὰ τραγούδια καὶ μοῦ ἔκανε συχνὰ μαθήματα Ἑθνεσκευτικῶν, Πατριδογνωσίας καὶ Ἱστορίας. Μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα τῶν Προτοπλάσιων, γιὰ τὴν πατρογονικὴν συνήθειαν καὶ τὴν δόξην τῶν ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ γιὰ τὸν ἀπαρχονισμό τοῦ Πατριάρχῃ Γρηγορίου στὴν πύλῃ τοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τοὺς πατροπαράδοτους ἐχθροὺς τῆς φυλῆς.

Ἐπειὴ μεγάλωσα, μοῦ ἀνέπτυσε θεωρητικώτερα τὸ θέμα τῆς φιλοπατρίας. Τοὺς ἀπάτριδες καὶ τοὺς ἀρνησιπάτριδες τοὺς ἀποκαλοῦσε πατροκτόνους ἢ πατραλοίας. Ἐτόνιζε πάντα ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον τὰ καυχώμεθα ἐπὶ πατραγαθίᾳ, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται τὰ προσπαθοῦμεν τὰ φαινόμενα ἀντάξιοι τῶν πατέρων καὶ τῶν προπατόρων μας. Τέλος κατέληγε σχεδὸν πάντα μὲ τὸ ῥητὸ «Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης».

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μοῦ ἔλεγε προχθὲς ὁ μαθητὴς μου. Δὲν ἀμφισβητῶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεγομένων του. Συμμερίζομαι τὸν πόνον του, διότι ἔχασε τὸν πατέρα του. Καὶ πατέρας, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἡ ρίζα τῆς λέξεως δηλώνει (θ. πα—, πατέομαι=προστατεύω, ὑπερασπίζω, φυ-

λάττω, περιποιῶμαι), σημαίνει προστάτης, υπερασπιστής. Ἐν προῶγμα μόνον με παρηγορεῖ, οὐ δ μαθητῆς μου πατρῶζει, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, δηλαδή ὁμοιάζει καθ' ὅλα πρὸς τὸν πατέρα του.

Ἐάν παρατηρήσωμεν τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι αὗται προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιον θέμα **πα**—, ἔχουν δηλαδή τὸν αὐτὸν γενάρχην καὶ ἐδημιουργήθησαν διὰ τῆς προσθήκης διαφόρων παραγωγικῶν καταλήξεων ἢ διὰ συνθέσεως· συνεπῶς συνδέονται διὰ συγγενικῶν δεσμῶν καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν *ἐτυμολογικὴν οἰκογένειαν*, π. χ. πατήρ, πατρωνυμικός, πατρίς, πατριός, πατριώτης, πατριωτικός, πατριδογνωσία, προπατορικός, πατρογονικός, πατριάρχης, πατριαρχεῖον, πατροπαράδοτος, φιλόπατρις, φιλοπατρία, ἄπατρις, ἀρησιόπατρις, πατροκτόνος, πατραλοίας, πατραγαθία, προπάτωρ, πάτηρ, πατρότης, πατρῶζω.

Διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐτυμολογικῶν οἰκογενειῶν λέξεων ὡς ἢ ἀνωτέρω ἐξοικειούμεθα εἰς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τῶν λέξεων καὶ τὴν διάκρισιν τῶν σημασιῶν αὐτῶν, ἐπιτυχάνομεν δὲ συγχρόνως τὸν *πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογίου μας*.

Πρὸς πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογίου μας χρησιμοποιοῦμεν πρὸς τούτοις τὰ κάτωθι μέσα, περὶ τῶν ὁποίων εἰδικώτερος λόγος θὰ γίνῃ εἰς τὰ ἐπόμενα:

1. Τὸν καταρτισμὸν οἰκογενειῶν λέξεων ἀναφερομένων εἰς *ὄρισμένον κύκλον ἐνεργειῶν ἢ πραγμάτων*, π.χ. εἰς ἕν ταξίδιον δι' ἀτμοπλοίου ἢ δι' ἀεροπλάνου ἢ διὰ σιδηροδρόμου, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὸν κινηματογράφον, εἰς τὸ γυμναστήριον, εἰς τὸ τυπογραφεῖον, εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον κλπ.

2. Τὸν καταρτισμὸν ὁμάδων *συνωνύμων* λέξεων καὶ τὴν ἄσκησίν μας εἰς τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν. Αἱ λέξεις ἐκάστης ὁμάδος συνωνύμων συνδέονται ἐπίσης διὰ συγγενείας, καθ' ὅσον ἔχουν τὴν αὐτὴν ἢ περίπου τὴν αὐτὴν σημασίαν, μολονότι δὲν παράγονται ἐκ τῆς αὐτῆς *ρίζης*, ὅπως θὰ μάθωμεν κατωτέρω.

3. Τὸν καταρτισμὸν πινάκων *ἀντιθέτων* κατὰ σημασίαν λέξεων.

4. Τὸν καταρτισμὸν πινάκων *δμοήχων* λέξεων.

5. Τὴν ἀναγραφὴν τῶν *ἀγνώστων λέξεων* μετὰ τῆς σημασίας

αυτῶν εἰς τὸ σημειωματάριον ¹ λέξεων τὸ ἀναφερθὲν εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ὀρθογραφίας.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω, λοιπόν, μέσων θὰ ἐπιδιώξωμεν συστηματικῶς τὸν πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογικοῦ μας θησαυροῦ, ὁ ὁποῖος κατόπιν, καταλλήλως, ὀρθῶς καὶ ἐντέχνως χρησιμοποιούμενος, θὰ καταστήσῃ τὴν ἔκφρασιν τῶν νοημάτων μας εὐχερεστέραν καὶ τὸν προφορικὸν καὶ γραπτὸν λόγον μας ποικιλώτερον, ἀκριβέστερον καὶ ὠραιότερον.

Ὅπως διὰ τὰ ἀνεγερθῆ ἓν ὠραῖον οἰκοδόμημα ἢ καὶ γενικώτερον διὰ τὰ φιλοτεχνηθῆ ἓν ἔργον τέχνης, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν ποικίλα καὶ κατάλληλα ὑλικά, οὕτω καὶ διὰ τὰ δημιουργηθῆ ἔντεχνος λόγος πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν ποικίλοι καὶ κατάλληλοι λέξεις. Ἐὰν δημιουργηθῆ λοιπὸν μέσα μας μία περιέργεια ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν λέξεων καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ ἂς ἐπιδωθῶμεν μὲ ὄρεξιν καὶ ἐνδιαφέρον εἰς τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐκμάθησιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων λέξεων.

Ἑρωτήσεις

Πόσων καὶ ποίων εἰδῶν οἰκογενεῖας καὶ ὁμάδας λέξεων δυνάμεθα νὰ κατάρτισωμεν; Διὰ ποίων δεσμῶν συγγενείας συνδέονται αὗται; Ποία ἢ ὠφέλεια ἐκ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἐν λόγῳ οἰκογενειῶν; Πρὸς τί δυνάμεθα νὰ παρομοιάσωμεν τὰς λέξεις;

Ἀσκήσεις

85. Γράψατε μίαν ἄσκησιν, κατὰ προτίμησιν εἰς συνεχῆ λόγον, χρησιμοποιοῦντες εἰς αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας λέξεις τῆς κάτωθι οἰκογενεῖας:

οἶκος, κάτοικος, ἄποικος, ἔποικος, πάροικος, περιόικος, συγκαίτοικος, σύνοικος, οἰκία, κατοικία, ἀποικία, παροικία, συνοικία, συγκατοικία, μονοκατοικία, πολυκατοικία, οἰκισμός, ἀποικισμός, ἔποικισμός, συνοικισμός, οἰκιστής, οἰκεῖος, ἀνοίκειος, ἐξοικείωσις, ἐξοικειωμένος, οἰκοδεσπότης, οἰκοδέσποινα, οἰκονόμος, οἰκοστολή, οἰκόσημον, οἰκονομία, οἰκογένεια, οἰκογενειάρχης, οἰκογενειακός, οἰκογενειακῶς, οἰκότροφος, οἰκοτροφεῖον, οἰκόσιτος, οἰκιακός, κατοίκησις, μετοίκησις, κατοικητήριον,

1. Βλέπε ἀνωτέρω σ. 42.

κατοικίδιος, κατοικήσιμος, ἀκατοίκητος, οἰκοδομή, οἰκοδόμος, οἰκοδόμημα, ἀνοικοδόμησις, κατοικῶ, συγκατοικῶ, μετοικῶ, παροικῶ, οἰκοδομῶ, ἀνοικοδομῶ, κατοικοεδρεύω, οἰκόπεδον, οἰκοτεχνία.

86. Σχηματίσατε δέκα προτάσεις χρησιμοποιοῦντες εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν μίαν ἢ περισσοτέρας λέξεις τῆς κάτωθι οἰκογενείας :

γῆ, γῆπεδον, γήλοφος, γήινος, καταγῆς, γαῖα, γαιοκτήμων, γαιάνθηραξ, γαιόσακκος, γεωγραφία, γεωλογία, γεωμετρία, γεωπονία, γεωπονική, γεωγράφος, γεωλόγος, γεωμέτρης, γεωπόνος, γεωδαισία, γεώτρησις, γεωτρύπανον, ἀνώγειον, ἰσόγειον, κατώγειον, ἀπόγειος, ἐπίγειος, μεσόγειος, ὑπόγειος, ἔγγειος, γειώσεις, ἀπογειώσεις, προσγειώσεις, ἀπογειώνομαι, προσγειώνομαι, προσγειωμένος.

87. Ἐκ τῶν κάτωθι λέξεων ἐπιλέξατε τρεῖς, ἐξ ἐκάστης δὲ αὐτῶν σχηματίσατε ἀντιστοίχως ἔτυμολογικὰς οἰκογενείας μὲ λέξεις ἀπλᾶς καὶ συνθέτους.

κοινὸς (ἀνακοινώνω—κοινωνῶ), εὐθύς (εὐθύνω), χῶρος, κλῆρος, πρόσωπον, γράφω, κῆρυξ, ἄστν, χρέος, σῆμα, τάγμα (τάσσω), λείπω, ὕφασμα (ὕφαίνω), ὕδωρ, βάλλω, ἄγω.

Β'. Οἰκογένειαι Λέξεων Σχετικῶν πρὸς Ὁρισμένον Θέμα

Αἱ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι αἱ ἐπιφορτισμέναι μὲ τὴν μεταφορὰν ἐπιστολῶν, ἐντύπων, ἐμπορευμάτων μικροῦ βάρους, χρημάτων, ὡς καὶ μὲ ἄλλας μεταφορικὰς ἢ καὶ οἰκονομικῆς φύσεως ἐργασίας καλοῦνται **ταχυδρομικαὶ ὑπηρεσίαι**.

Οἱ ὑπάλληλοι τῶν ἐν λόγω ὑπηρεσιῶν ἐργάζονται καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους, καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐξαιρέσιμους, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν πολιτῶν. Ὅφειλομεν, λοιπόν, ἐγγνωμοσύνην πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔχομεν ὑποχρέωσιν καὶ συμφέρον νὰ διευκολύνωμεν τὸ ἔργον τῶν συμμορφούμενοι πρὸς τὰς ὁδηγίας τῆς διευθύνσεως τῶν **ταχυδρομείων**.

Μερικαὶ ἐκ τῶν ὁδηγιῶν αὐτῶν εἶναι αἱ ἐξῆς : 1. Νὰ γράφωμεν ἐνκρινῶς ἐπὶ τῆς προσθείας ὄψεως τοῦ **φακέλου** τῆς ἐπιστολῆς τὴν ἀκριβῆ **διευθύνσιν** τοῦ **παραλήπτου**, ἥτοι τὸ ὄνοματε-

πόνυμον αὐτοῦ, τὴν ὁδὸν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς κατοικίας του, ἐὰν διαμένῃ εἰς πόλιν, τὴν πόλιν ἢ τὸ χωρίον, τὸν νομὸν ἢ καὶ τὴν ἐπαρχίαν, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον. Προκειμένου περὶ ἐπιστολῶν ἐξωτερικοῦ προσθέτομεν καὶ τὴν χώραν. Ἐὰν πρόκειται περὶ μεγάλης πόλεως, π.χ. περὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ταχυδρομικοῦ τομέως εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάγεται ἡ κατοικία τοῦ ἀποδέκτου. 2. Νὰ ἀναγράφομεν ἀπαραιτήτως τὸ ὀνοματεπώνυμον καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀποστολέως. 3. Νὰ ἐπικολλῶμεν μετὰ καλαισθησίας τὰ γραμματόσημα ἐπὶ τῆς ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίας τῆς προσθίας ὄψεως τοῦ φακέλου.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διευκολύνομεν κατὰ πολὺ τὸ ἔργον τῶν ταξινομῶν καὶ τῶν ταχυδρομικῶν διανομέων. Τυχὸν σφάλμα μας ἐπιβραδύνει τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἐπιστολῆς ἢ καὶ τὴν καθιστᾷ ἀνεπίδοτον, ὁπότε ἐπιστρέφεται εἰς τὸν ἀποστολέα, ἐὰν βεβαίως οὗτος εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ ἀναγράψῃ τὸ ὀνοματεπώνυμον καὶ τὴν διεύθυνσίν του.

Ἐὰν ἐπισκεφθῶμεν τὸ ταχυδρομεῖον μιᾶς πόλεως ἢ ἐν παράρτημα ταχυδρομεῖου εἰς τινα συνοικίαν τῶν Ἀθηνῶν ἢ τὸ κεντρικὸν ταχυδρομεῖον αὐτῶν, θὰ ἴδωμεν τὰ ἐξῆς: γραμματοκιβώτια μὲ τὴν ἐπιγραφήν «ἐνταῦθα», «ἀεροπορικὸν ταχυδρομεῖον ἐξωτερικοῦ», «ἐσωτερικοῦ», «ἐντυπα», «συνήθης ἀλληλογραφία ἐξωτερικοῦ» κλπ.

Ἀφοῦ ἐπικολλήσωμεν τὸ γραμματόσημον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀγοράσωμεν ἀπὸ μίαν τῶν θυρίδων πωλήσεως ἐνημέρων, θὰ ρίψωμεν τὴν ἐπιστολήν μας, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι ἀπλή, εἰς ἐν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων γραμματοκιβωτίων, ἀναλόγως τοῦ τόπου προορισμοῦ καὶ τοῦ τρόπου μεταβιβάσεως αὐτῆς.

Εἰς τὰς θυρίδας ὑπὸ τὴν ἔνδειξιν «συστημέναι ἐπιστολαί» παραδίδομεν τὴν ἐπιστολήν ἢ τὸ ἐντυπον τὸ ὁποῖον χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀποστείλωμεν ἐπὶ συστάσει ἢ ἐπὶ ἀποδείξει. Ἐὰν ἐνδιαφερόμεθα νὰ ἐπιδοθῇ ἡ ἐπιστολή μας ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον, ἀναγράφομεν ἐπ' αὐτῆς τὴν λέξιν ἐπείγουσα, πληρωνομεν πρόσθετον ταχυδρομικὸν τέλος καὶ τὴν παραδίδομεν εἰς τὸν ἀρμόδιον ὑπάλληλον.

Αἱ ἐπιστολαί, λοιπόν, διακρίνονται εἰς ἀπλᾶς, συστημένας, ἐσωτερικοῦ, ἐξωτερικοῦ, συνήθεις, ἀεροπορικές, ἐπείγουσας, ἀνοικτὰς καὶ κλειστάς. Ἐκτὸς τούτων χρησιμοποιοῦμεν πολλάκις καὶ τὰ ἐπιστολικά δελτάρια.

Ὅταν θέλωμεν νὰ ἀποστείλωμεν ταχυδρομικῶς ἀνυκείμενα ἢ

ἐμπορεύματα μικροῦ συνήθως βάρους, τὰ παραδίδομεν εἰς τὸ **τμήμα ταχυδρομικῶν δεμάτων ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ**.

Ταχυδρομικῶς δυνάμεθα νὰ ἀποστείλωμεν καὶ χρήματα. Πρὸς τοῦτο παραλαμβάνομεν εἰδικὸν ἔντυπον, τὸ συμπληρώνομεν μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγεγραμμένων ὁδηγιῶν, ἐπικολλῶμεν τὸ ἀναλογοῦν γραμματίοσημον καὶ προσερχόμεθα εἰς τὸ **τμήμα ταχυδρομικῶν ἐπιταγῶν**, ὅπου καταβάλλομεν τὸ ποσὸν καὶ λαμβάνομεν τὴν σχετικὴν ἀπόδειξιν. Ἡ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ δύναται νὰ εἶναι ἀπλῆ ἢ **τηλεγραφικὴ**. Ἐὰν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀποστείλωμεν χαρτονομίσματα εἰς δραχμάς, προσερχόμεθα εἰς ἀρμόδιον ὑπάλληλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγχει τὰ χρήματα καὶ σφραγίζει τὴν ἐπιστολήν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπιβαρύνεται μὲ **πρόσθετον τέλος καὶ λέγεται δεδηλωμένης ἀξίας**.

Εἰς τὰ ταχυδρομεῖα λειτουργοῦν ἐπίσης **ταμιευτήρια**, ὅπου καταθέτομεν χρήματα μὲ τόκον, ὁ ὁποῖος σήμερον εἶναι 10% . Τὰ κατατιθέμενα ἐκάστοτε ποσὰ καταχωρίζονται εἰς εἰδικὸν βιβλιάριον, τὸ ὁποῖον χορηγεῖ τὸ **ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον**. Ὑπάρχει τέλος ἐνεχυροδανειστήριον ἀπὸ ὅπου δανειζόμεθα χρήματα ἐντόκως καταθέτοντες ὡς ἐγγύησιν διάφορα τιμαλῆ. Τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον δανειζόμεθα εἶναι πάντοτε μικρότερον τῆς ἀξίας τῆς ἐγγυήσεως.

Ἄλλοτε εἰς τὰ ταχυδρομεῖα ὑπῆγοντο καὶ αἱ **τηλεπικοινωνίαι**, δηλαδή αἱ **τηλεφωνικαὶ καὶ τηλεγραφικαὶ ὑπηρεσίαι**. Δι' αὐτὸ ἐκαλοῦντο βραχυλογικῶς **Τ.Τ.Τ.** καὶ οἱ ὑπάλληλοί των **τριατατικοί**. Τώρα αἱ τηλεπικοινωνίαι ὑπάγονται εἰς ἴδιον ἀνεξάρτητον ὄργανισμὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν **Ὄργανισμὸς Τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος (Ο.Τ.Ε.)**.

Ἀσκήσεις ὡς ἡ ἀνωτέρω περιέχουν λέξεις καὶ φράσεις ἀναφερομένας εἰς **ὠρισμένον κύκλον θεμάτων**. Καὶ αἱ τοιοῦτου εἴδους ἀσκήσεις, ὡς ἤδη εἶπομεν, βοηθοῦν εἰς τὸν πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογίου μας, ἔχουν μάλιστα τὸ πλεονέκτημα ὅτι μᾶς παρέχουν **συγκεντρωμένον τὸ ὕλικόν**, τὸ ὁποῖον ὡς συνδεόμενον μὲ ὠρισμένης ἐνεργείας ἢ πράγματα ἐντυπώνεται καὶ ἀναπλάσσεται εὐχερέστερον καὶ χρησιμοποιεῖται ὀρθῶς εἰς πᾶσαν διδομένην εὐκαιρίαν. Αὗται ἔχουν ποικίλον περιεχόμενον, εἶναι ἐνδιαφέρουσαι καὶ θεραπεύουν ἐμμέσως, ἐκτὸς τοῦ κυρίως γλωσσικοῦ, καὶ ἄλλους διδακτικούς καὶ πρακτικούς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου σκοπούς.

Ἡ ἀνωτέρω ἀσκήσις μᾶς ἔδωσε συγκεντρωμένας πλείστας λέξεις καὶ φράσεις, ἀναφερομένας εἰς ἓνα συνήθη κύκλον τῶν σχέσεών μας, π.χ. **ἐπιστολὴ ἀπλῆ, συστημένη ἢ ἐπὶ συστάσει ἢ ἐπὶ**

ἀποδείξει, ἐπείγουσα, δεδηλωμένης ἀξίας, ἀνοικτή, κλειστή, ἐπιστολικὸν δελτάριον, ἔντυπον, γραμματόσημον, γραμματοκιβώτιον, ταχυδρομικὴ ἐπιταγή, ταχυδρομικὸν δέμα, ἀλληλογραφία συνήθης, ἀεροπορικὴ, ἐσωτερικοῦ, ἐξωτερικοῦ, ἐνταῦθα, φάκελος, ταχυδρομεῖον, ταχυδρομικὸν ταμιευτήριον, ἐνεχυροδανειστήριον, ταχυδρομικὸς τομεύς, παράρτημα ταχυδρομείου, κεντρικὸν ταχυδρομεῖον, ταχυδρομικὸς ὑπάλληλος, τριατατικός, ταχυδρομικὸς διανομεύς, παραλήπτης ἢ ἀποδέκτης, ἀποστολεύς, διεύθυνσις, παράδοσις ἐπιστολῆς, ἐπιστολὴ ἀνεπίδοτος, ταχυδρομῶ, ἐπικολλῶ, σφραγίζω, ἀποσφραγίζω κλπ.

Ἑρωτήσεις

Ποία ἡ σημασία τῆς δημιουργίας οἰκογενειῶν λέξεων ἀναφερομένων εἰς ὀρισμένον κύκλον ἐνεργειῶν ἢ πραγμάτων ἀπὸ ἀπόψεως γλωσσικῆς; Τί πλεονέκτημα παρουσιάζουν αἱ τοιαῦται οἰκογενεαὶ λέξεων; Ποίους ἄλλους σκοποὺς ἐξυπηρετοῦν;

Ἀσκήσεις

88. Σχηματίσατε δέκα προτάσεις μεταχειριζόμενοι λέξεις τῆς κάτωθι οἰκογενείας :

θέατρον, διαφήμισις, ἐφημερίς, κριτικὴ, εὐμενής, δυσμενής, εἰσιτήριον, θέσις, πρόγραμμα, ὑπόθεσις, θεατρικὸς συγγραφεύς, ἀκουστικὴ θεάτρον, παράστασις, ἑναρξίς, λήξις, δράμα, κωμῳδία, μελόδραμα, ὀπερέττα, ταξιθέτις, σκηνὴ, σκηνικά, προβολεῖς, φωτισμός, σκηνοθέτης, σκηνοθεσία, σκηνογράφος, σκηνογραφία, χορογράφος, ἐνδυμασία, παρυσκήνια, ὑποβολεύς, ὀρχήστρα, διευθυντὴς ὀρχήστρας, πρωταγωνιστής, ἠθοποιός, ὑψίφωνος, βαρύτονος, μεσόφωνος, πρώτη πράξις, διάλειμμα, θεαταί, ἐπιδοκιμασία, ἀποδοκιμασία, χειροκροτήματα, χειροκροτῶ, τέλος.

89. Γράψατε μίαν ἄσκησιν (μὲ ἐνιαῖον κατὰ προτίμησιν θέμα καὶ μὲ ἀνάλογον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπικεφαλίδας) περιλαμβάνοντες εἰς αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας λέξεις τῆς κάτωθι οἰκογενείας :

ἀκτοπλοῦα, πρακτορεῖον, ναυτικὸς πράκτωρ, δρομολόγια, ἀτμόπλοιοι, ὑπερωκεάνειον, νεότευκτον, χωρητικότης, ταχύτης, ναυπήγησις,

δρομολόγια, αναχώρησις, ἀφιξεις, εισιτήριον, θέσις, ταξίδιον ἑσωτερικοῦ ἢ ἑξωτερικοῦ, ἔκδοσις, διαβατήριον, Τμήμα Ἑλληνοδοπιῶν, ἄδεια, συνάλλαγμα, τελωνεῖον, ἔλεγχος, λιμεναρχεῖον, ναύτης, ἀποβάθρα, ἐμπορεύματα, φορτωτικὴ, λιμὴν, ἐπιβίβασις, κατὰστροφμα, γέφυρα, πηδάλιον, ναυτικοὶ χάρται, πυξίς, πορεία, μετεωρολογικὸν δελτίον, καπνοδόχος, ἔμβλημα ἑταιρείας, ἰστός, πρῶρα, πρύμνη, σημαία, νηολόγησις πλοίου, ἔθνικότης πλοίου, ἀσύρματος, πλοίαρχος, ἀπόπλους, νηνεμία, γαλήνη, κῦμα, τρικυμία, κύτος (=ἀμπάρι), ὑφαλα πλοίου, τρόπις (=καρίνα), σῆμα κινδύνου S.O.S., στίγμα, ρυμουλκόν, ρυμουλκῆσις, ρυμουλκῶ, προσέγγισις, φάρος, λιμενοβραχίον, προβλής, ἄγκυρα, ἀγκυροβολῶ, ἀφιξεις, ἀποβίβασις, ἐκφόρτωσις, προκυμαία, προσορμίζομαι, ἀποβιβάζομαι, ἐπιβιβάζομαι, ἐπιβάται, πλήρωμα.

90. Γράψατε παραπλησίαν ἄσκησιν χρησιμοποιοῦντες οἰκογένειαν λέξεων ἀναφερομένην εἰς ταξίδιον δι' ἀεροπλάνου ἢ σιδηροδρόμου ἢ αὐτοκινήτου.

91. Σχηματίσατε οἰκογενείας λέξεων ἀναφερομένης εἰς ἀγροτικὰ ἀσχολίας, εἰς τὰ ἄνθη ἑνὸς ἀνθοκηπίου, εἰς πηγαῖα ὕδατα, εἰς ὑψώματα γῆς καὶ τὰ μέρη αὐτῶν.

92. Σχηματίσατε οἰκογενείας λέξεων ἀναφερομένης εἰς τὸ γυμναστήριον, τὸ τυπογραφεῖον καὶ τὸ δικαστήριον.

Γ'. Συνώνυμα

Ἐπειδὴ πολλοὶ μαθηταὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἐκ τοῦ γυμνασίου προτίθενται νὰ ἀκολουθήσουν σπουδὰς εἰς ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς ἁλλοδαπῆς, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ παράσχωμεν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους μερικὰς γενικὰς πληροφορίας καὶ ὁδηγίας, νὰ κάμωμεν εἰς αὐτοὺς ὠρισμένας ὑποδείξεις καὶ συστάσεις καὶ νὰ δώσωμεν πατρικὰς συμβουλὰς.

Ἡ ἐγγραφή φοιτητοῦ ἰδίᾳ εἰς ἓν ἐκ τῶν ὀνομαστῶν πανεπιστημίων ἢ πολυτεχνείων τοῦ ἑξωτερικοῦ καθίσταται δυσχερῆς καὶ σχεδὸν ἀδύνατος, ἂν αἱ ἀρμόδια ὑπηρεσίαι αὐτοῦ δὲν θεωρήσουν τὰς εἰς τὰ μαθήματα ἐπιδόσεις τοῦ ὑποψηφίου ἱκανοποιητικὰς καὶ τὰς περὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς προσωπικότητός του κρίσεις, τὰς διαλαμβανομένας εἰς τὰς ἀπαραίτητους συστατικὰς ἐπιστολάς, εὐνοϊκὰς καὶ ἐνθαρρυντικὰς διὰ τὴν πρόδόν του.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξασφαλίσετε τὴν ἐγγραφήν σας εἰς ἀνωτάτην σχο-

λήν τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ λάβετε σχετικὴν ἐπιστολὴν παρ' αὐτῆς, ὀφείλετε νὰ **προβῆτε** εἰς ὠρισμένας ἐνεργείας καὶ **διατυπώσεις**, διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἢ ἀναχωρήσῃ σας εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Οὕτω πρέπει πρῶτον νὰ ὑποβάλετε αἴτησιν, μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν καὶ τῶν πιστοποιητικῶν τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένων, πρὸς τὸ **οἰκεῖον ἱμῆμα** τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν διὰ τὴν χορήγησιν διαβατηρίου.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τούτου ὑποχρεοῦσθε νὰ **ὑποβληθῆτε** εἰς ἰατρικὴν ἐξέτασιν καὶ νὰ **δώσετε** ἱκανοποιητικὰς ἀπαντήσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ προξένου ἢ ὑποπροξένου τῆς χώρας διὰ τὴν ὅποιαν προορίζεσθε, διὰ νὰ **τύχετε** τελικῶς θεωρήσεως διαβατηρίου.

Σὰς συνιστῶμεν νὰ ἐφοδιάζεσθε ἐξ Ἑλλάδος μὲ εἶδη ἱματισμοῦ καὶ ὑποδήσεως, καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι ταῦτα προσφέρονται εἰς τὴν χώραν μας εἰς τιμὰς χαμηλοτέρας καὶ διότι ἐπιτυγχάνετε οὕτως οικονομίαν συναλλάγματος καὶ ἐπειδὴ ἐπιβάλλεται νὰ ὑποστηρίζωμεν τὴν ἐγχώριον παραγωγὴν μας.

Θὰ εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον σας, ἐὰν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς σας **ἐπιδιώξετε** νὰ ἔλθετε εἰς ἐπαφὴν μὲ πρόσωπα δυνάμενα λόγῳ μορφώσεως ἢ πείρας νὰ σᾶς παράσχουν κατατοπιστικὰς πληροφορίες.

Ἡμεῖς θεωροῦμεν καθῆκον μας νὰ δώσωμεν πρὸς ὅλους τὰς κάτωθι συμβουλὰς :

Νὰ ἔχετε πάντοτε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῇ ξένην παραμονῆς σας εἶσθε ἀνεπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς πατρίδος μας. Ἐκεῖ δὲν θὰ σᾶς βλέπουν ὡς ἄτομα ἀλλὰ ὡς Ἕλληνας. Κάθε πρόοδος, κάθε ἐπιτυχία σας θὰ ἀναγράφεται εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς χώρας μας· κάθε παράλειψις, κάθε παράπτωμα, κάθε παράβασις, κάθε ἀποτυχία σας θὰ καταχωρίζεται εἰς τὸ παθητικόν τῆς.

Πρέπει, λοιπόν, ἡ συμπεριφορὰ σας νὰ εἶναι ἄψογος καὶ ἀνεπίληπτος, ἡ διαγωγή σας ἄμεμπτος· ἡ παρακολούθησις τῶν μαθημάτων σας **τακτικὴ** καὶ **ἀνελλιπής**· ἡ μελέτη σας **προσεκτικὴ**, **συστηματικὴ**, **μεθοδικὴ** καὶ **εὐσυνειδήτος**· αἱ προσπάθειαι πρὸς τελείωσιν σας **διαρκεῖς**, **συνεχεῖς** καὶ **ἀδιάκοποι**· αἱ φιλοδοξίαι καὶ οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ σας **ἀνώτεροι**, **ὑψηλοί**· τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησιν των **θεμιτά**, **ἔντιμα**, **ἠθικά**· ἡ **ἀμιλλα** καὶ ὁ **συναγωνισμὸς εὐγενής**, **πολιτισμένους**.

Ἄν προσέξωμεν τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ κειμένου μας, θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουν τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου **δύνανται νὰ ἐναλλάσσωνται**

σχεδόν άδιακρίτως έν τῷ λόγῳ, π. χ. ἄψογος, ἄμεμπτος, άνεπίληπτος διαγωγή ἢ συμπεριφορά· τακτική, άνελλιπής παρακολούθησις ἢ φούτησις· διαρκής, συνεχής, αδιάκοπος, αδιάλειπτος, άκατάπαυστος προσπάθεια.

“Αλλαι πάλιν έξ αὐτῶν έκφράζουν μέν *παρομοίαν έννοιαν* αλλά μέ *διαφόρους άποχρώσεις και μικρὰς διαφοράς*, ένεκα τῶν όποιων δέν *δύναται νά έναλλάσσονται* εις τόν λόγον, π.χ. διδω συμβουλὰς, παρέχω όδηγίαις ἢ πληροφορίας, κάμνω ύποδειξεις και συστάσεις, χορηγῶ ἄδειαν ἢ διαβατήριον, προμηθεύω εἶδη ίματισμοῦ, προσφέρω ύπηρεσίαις.

Κατά ταῦτα *αἱ λέξεις αἱ έχουσαι διάφορον ρίζαν* αλλά τήν *αὐτήν* ἢ *παρομοίαν περίπου σημασίαν* καλοῦνται *συνώνυμοι λέξεις* ἢ άπλῶς *συνώνυμα*.

Ἡ γλῶσσα μας διαθέτει εὐτυχῶς μέγαν αριθμόν συνωνύμων, δια τῆς γνώσεως τῶν όποιων πλουτίζομεν τὸ λεξιλόγιόν μας, άποφεύγομεν τήν *μονοτονίαν* τήν προερχομένην έκ τῆς έπαναλήψεως τῶν αὐτῶν λέξεων¹ και, τὸ σπουδαιότερον, έπιτυγχάνομεν τήν *κυριολεξίαν*, τήν έκλογήν δηλαδή και χρησιμοποίησιν τῆς καταλλήλου λέξεως εις έκάστην περίπτωση. Τὸ τελευταίον τοῦτο εἶναι βεβαίως δυσχερὲς και άπαιτεῖ ειδικήν και έπίμονον άσκησιν, άλλ' ἡ έκ ταύτης όφέλεια εἶναι μεγίστη, διότι έθιζόμεθα οὕτω νά εισδύομεν βαθύτερον εις τήν γλῶσσαν, νά σκεπτώμεθα ώριμότερον, νά όμιλοῦμεν και νά γράφωμεν προσεκτικώτερον και κατ' άκολουθίαν όρθότερον.

Ἑρωτήσεις

Ποῖαι λέξεις καλοῦνται συνώνυμοι; Ποῖαι έκ τῶν συνωνύμων λέξεων δύναται νά *έναλλάσσονται* άδιακρίτως έν τῷ λόγῳ και ποῖαι δέν δύναται; Ποῖαι αἱ προκύπτουσαι όφέλειαι έκ τῆς γνώσεως τῶν συνωνύμων; Ποῖα ἡ σημαντικότερα τῶν έν λόγῳ όφελειῶν και διατί; Ποίων συνωνύμων ἡ όρθή χρῆσις τυγχάνει δυσχερεστέρα; Τίνοι τρόποι δύναται νά έπιτευχθῇ αὕτη;

1. Ἡ προσπάθεια αὕτη πρὸς άποφυγήν τῆς μονοτονίας δέν πρέπει όμως νά μάς όδηγήσῃ εις τόν πλατεϊασμόν ἢ τήν ταυτολογίαν, δηλαδή τήν άνευ λόγου έπανάληψιν ταυτοσήμων λέξεων έν τῇ αὐτῇ περιόδῳ, όπως π.χ. σκοπίμως, πρὸς κατανόησιν τῶν συνωνύμων, γίνεται εις ώρισμένα σημεῖα τοῦ άνωτέρω κειμένου.

Ἄσκησεις

93. Γράψατε καθ' ομάδας τὰ συνώνυμα τῆς ἀνωτέρω ἀσκήσεως τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν ἀνάλυσιν αὐτῆς· παρατηρήσατε ποῖα ἐξ αὐτῶν δύνανται νὰ ἐναλλάσσονται ἀδιακρίτως καὶ ποῖα δὲν δύνανται καὶ σχηματίζετε δέκα προτάσεις χρησιμοποιοῦντες εἰς αὐτὰς λέξεις ἢ φράσεις συνωνύμους ἐκ τῶν ἀνωτέρω ομάδων.

94. Βάσει τῆς ὁμοιότητος τῆς ἐννοίας, καταρτίσατε ομάδας συνωνύμων ἐκ τῶν κάτωθι λέξεων καὶ σχηματίζετε δέκα προτάσεις μεταχειριζόμενοι τὰς συνωνύμους ταύτας λέξεις :

ὑποχείριος, ἄτροπος, ἀπρόσιτος, πειθήνιος, ἀκούρατος, ἄοκνος, ἀπροσπέλαστος, ἀφωσιωμένος, ἔμπιστος, ἀπλησίαστος, ἀκάματος, ὑποτελής, εὐπειθής, ἀκαταπόνητος, πιστός, ἀκατάβλητος, ὑπάκουος, ὑπήκοος, ἀήττητος, ἀνυπέροβλος, ἀκαταγώνιστος, ἀκαταμάχητος.

95. Γράψατε συνώνυμα τῶν κάτωθι λέξεων καὶ σχηματίζετε δέκα προτάσεις χρησιμοποιοῦντες εἰς αὐτὰς λέξεις ἐκ τῶν συνωνύμων :

συμφορά, ἥρωισμός, θλίψις, μεταβολή, μισθός, ἐργάζομαι, βλέπω, δηλώνω, διατηρῶ, τρέφω, ἔνωσις, ἀσχολία, εὐχαρίστησις, βοήθεια, εὐνοία.

96. Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων διὰ καταλλήλων ἐπιθέτων ἐπιδιώκοντες ἀκριβολογίαν :

Ὁ Παῦλος εἶναι..... φίλος μου. Αἱ..... ἀναμνήσεις τοῦ βίου μας ἀναφέρονται εἰς τὴν..... ἡλικίαν. Διεπράχθη ἐν..... ἔγκλημα. Ἐλήφθησαν παρὰ τῆς ἀστυνομίας..... μέτρα. Οἱ πυροσβέσται κατέβαλον..... προσπαθείας διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς. Οἱ μισθοὶ τῶν ἐργαζομένων εἶναι σήμερον..... Ἡ εὐγένεια εἰς τοὺς τρόπους εἶναι στοιχεῖον..... Τὰ καλὰ βιβλία εἶναι πάντοτε..... Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον..... Ἡ στοργή του πρὸς τοὺς γονεῖς του ὑπῆρξεν..... Ἡ περίπτωσις αὐτῆ εἶναι..... Τὰ ἐπιχειρήματά του ἦσαν..... Ἡ χαρὰ του ἦτο..... Ἡ ἔκκληξις του ἦτο..... Ἡ ἐπίδρασις του ἐπὶ τῶν συνομηλικῶν του ὑπῆρξε..... Αἱ ἐλπίδες του ἀπεδείχθησαν..... Ἡ αἰσιοδοξία του ἦτο.....

97. Συνάψατε τὰ ῥήματα τῆς ἀριστερᾶς στήλης πρὸς τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὰ οὐσιαστικά ἢ φράσεις τῆς δεξιᾶς στήλης καὶ σχηματίζετε οὕτω προτάσεις :

ἀναχαιτίζω	— ἀντίστασιν
καταστέλλω	— παραίτησιν
ὑπερπηδῶ	— ταξίδιον
ἐφευρίσκω	— ἐκτίμησιν
ἀνακαλύπτω	— κακὰς ἕξεις
ἐκηιδενίζω	— πρόστιμον
διαλευκαίνω	— ἀποζημίωσιν
ὑπαγορεύω	— ἐνδιαφέρον
ὑποκινῶ	— ἀπολεσθῆν ἀντικείμενον
ἐξάπτω	— ὑπόσχεσιν
ἀθετῶ	— πάθη
ἀνευρίσκω	— στάσιν
διεγείρω	— ὄρους
καταβάλλω	— ὑπόθεσιν
ἐπιβάλλω	— ἀπόστασιν
ὑποβάλλω	— ἀγνώστους χώρας
ἀναβάλλω	— ἀτιμὸν
περιβάλλω	— ἐμπόδια
προβάλλω	— ἐξέγερσιν
ἀποβάλλω	— ἐπίθεσιν
βεβηλώνω	— χρέη
μολύνω	— συνδρομητὰς
διαγράφω	— τοπίον
ὑπογράφω	— συμβόλαιον
περιγράφω	— ἱερὰ
ἐγγράφω	— κύκλον
παραγράφω	— ὄργανισμὸν

Δ'. Ἀντίθετα

Ὁ ἔλεος τοῦ Ἰσχυροῦ πρὸς τὸν ἀδύνατον, τοῦ πλουσίου πρὸς τὸν πτωχόν, τοῦ πνευματικῶς προηγμένου πρὸς τὸν πνευματικῶς ὑπολειπόμενον ἐξεδηλώθη ἐκάστοτε διὰ μέσων παντοδαπῶν. Τὰ νοσοκομεῖα καὶ τόσα ἄλλα ἄσυλα τῶν ἀποκλήρων τῆς τύχης εἶναι τόσαι πηγαὶ τοῦ ἔλεου αὐτοῦ, τόσοι κρίκοι διὰ τῶν ὁποίων ἡ φιλανθρωπία συνδέει τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἵνα ἀποτελέσῃ σύνολον ἀνθρωπότητος ἐξισουμένης, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἐν τινι εὐημερίᾳ κοινῇ καὶ μετρίᾳ, ἐπὶ τῆς ὁποίας

ἔχει δικαίωμα πᾶσα ἀνθρωπίνη ὕπαρξις τρεφομένη ἀπὸ τὴν Γῆν, τὴν κοινὴν μητέρα, θερμοαινομένη ἀπὸ τὸν ἥλιον, τὸν ἀνατέλλοντα ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Ἄλλ' ὅση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος ὑπὲρ τὴν ὕλην, τόσον ὑπερέχει ὄλων τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων μία σχολὴ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀπόρων παιδῶν. Πᾶσα ἄλλη φιλανθρωπικὴ ἐκδήλωσις καταβιβάζει τὴν δύναμιν πρὸς τὴν ἀδυναμίαν, ἵνα ἐπιτύχη τὴν κοινωνικὴν ἰσορροπίαν· ἡ σχολὴ τοῦ λαοῦ προσπαθεῖ νὰ ἀναβιβάσῃ τὴν ἀδυναμίαν πρὸς τὴν δύναμιν· δὲν χαμηλώνει τὴν κορυφὴν, ἀνυψώνει τὸν πυθμένα τῆς κοινωνίας, ἵνα ἡ συνάντησις γίνῃ ἐπὶ σημείου ὕψηλοτέρου, εἰς ζωὴν φωτεινότεραν, ὕγιεστεραν, περισσότερον τιμητικὴν διὰ τὴν καθ' ὅλου ἀνθρωπότητα¹.

Τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ κειμένου μας δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν κατὰ ζεύγη, π.χ. ἰσχυρὸς—ἀδύνατος, πλούσιος—πτωχός, δίκαιος—ἀδίκος, δύναμις—ἀδυναμία. Ἐὰν πράξωμεν τοῦτο καὶ προσέξωμεν κατόπιν τὴν σημασίαν ἑκατέρας λέξεως τοῦ αὐτοῦ ζεύγους, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τῆς μιᾶς ἀντίκειται, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν τῆς ἄλλης, ὅτι αἱ δι' αὐτῶν ἐκφραζόμεναι ἔννοιαι δὲν δύνανται νὰ συνυπάρξουν ταυτοχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἢ πράγματι, ἀλλ' ἀλληλοσποκλείονται, π.χ. δὲν δύναται νὰ εἶναι κανεὶς συγχρόνως πλούσιος καὶ πτωχός, ὕγιης καὶ ἀσθενῆς κ.τ.δ. Αἱ τοιαῦται λέξεις καλοῦνται ἀντίθετοι ἢ ἀπλῶς ἀντίθετα.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀντίθετα καλοῦνται καὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποκλείουν ἀλλήλας, π.χ. πνεῦμα—ὕλη, σῶμα—ψυχὴ.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. Μία λέξις δύναται νὰ ἔχῃ πλείονα τοῦ ἐνὸς ἀντίθετα, π.χ. ἀσεβῆς (ἀντίθ. εὐσεβῆς, εὐλαβῆς), προσιτὸς (ἀντίθ. ἀπρόσιτος—ἀπροσπέλαστος), ἀγνός καφές (νοθευμένος καφές), ἀγνὰ ἦθη (διεφθαρμένα ἦθη), καθαρὰ ἐνδύματα (ἀκάθαρτα ἐνδύματα), καθαρὸς οὐρανός (συννεφιασμένος, νεφελώδης, νεφοσκεπῆς οὐρανός). Δι' αὐτό, πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἀντιθέτου, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ποῦ ἀναφέρεται.

Ἡ γνῶσις τῶν ἀντιθέτων μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν ἐντύπωσιν καὶ διατήρησιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν λέξεων, ὡς καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν

1. Ἀνωτίου Τραυλαντώνη, «Λόγος εἰς Ἑγκαίνια Σχολῆς», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Στ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 117.

σημασιῶν αὐτῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν κυριολεξίαν. Πρὸς τοῦτοις διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως τῶν ἀντιθέτων ἐπιτυγχάνομεν νὰ προσδώσωμεν εἰς τὸν λόγον μας δύναμιν καὶ ζωηρότητα.

Διὰ ταῦτα ἐπιβάλλεται νὰ πλουτίζωμεν διαρκῶς τὸ λεξιλόγιόν μας δι' ἀντιθέτων λέξεων κατατάσσοντες αὐτάς κατὰ ζεύγη καὶ ἀσκούμενοι εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη, τὴν ὁποίαν κάμνομεν συνήθως προκειμένου περὶ ξένων γλωσσῶν, εἶναι κατὰ μείζονα λόγον ἀπαραίτητος διὰ τὴν τελείαν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης μας.

Ἑρωτήσεις

Τί παρατηροῦμεν ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τῶν ἀντιθέτων; Εἰς τί μᾶς βοηθεῖ ἢ γνῶσις τῶν ἀντιθέτων λέξεων; Τί κερδίζει ἢ μορφή τοῦ λόγου διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως ἀντιθέτων; Τί πρέπει νὰ κάμνωμεν κατὰ τὸν πλουτισμὸν τοῦ λεξιλογίου μας; Τί πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν ἐνὸς ἀντιθέτου;

Ἀσκήσεις

98. Γράψατε τὰ ἀντίθετα τῶν κάτωθι λέξεων καὶ σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰ ἀντίθετα τῶν ὑπογραμμισμένων ἐξ αὐτῶν :

ἰσχυρός, δύσβατος, δυσήμιος, δύσθυμος, δύσμορφος, δυσνόητος, δύσπεπτος, δυσχερής, δύσχρηστος, δύσπιστος, δυσάρεστος, διπλοῦς, διάσημος.

99. Γράψατε τὰ ἀντίθετα τῶν κάτωθι λέξεων καὶ σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰ ἀντίθετα τῶν ὑπογραμμισμένων ἐξ αὐτῶν :

ἀβέββαιος, ἄγαμιος, ἀγέρωχος, ἀγνός, ἄγνωστος, ἄγραφος, ἀδαής, ἀδάπανος, ἄδηλος, ἀδιάλλακτος, ἄδρανής, ἀναίσιθης, ἀναίμακτος, ἀναιδής, ἀνάριστος.

100. Γράψατε τὰ ἀντίθετα τῶν κάτωθι λέξεων καὶ σχηματίσατε προτάσεις μὲ τὰς ὑπογραμμισμένας ἐξ αὐτῶν :

εὐάγωγος, εὐθηνός, εὐκαιρος, εὐκίνητος, εὐλαβής, ἔλλιπής, εὐνοϊκός, εὐσυνειδήτος, εὐφορος, εὐφυής, ἐφεδρος (ἄξιωματικός), ἔκτακτος (ὑπάλληλος).

101. *Ἀντικαταστήσατε τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τῶν κάτωθι φράσεων διὰ τῶν ἀντιθέτων λέξεων :*

διανγῆς ὕδωρ, διανγῆς ἀτμόσφαιρα, διαύγεια πνεύματος, διαφανές ὕφασμα, σκυθρωπὸν πρόσωπον, βίαιος χαρακτήρ, ἀθῶς κατηγορούμενος, ἐπεικῆς δικαστής, ἀξιώπιστος μάρτυς, ὕγιεινὴ κατοικία, γνησίᾳ ὑπογραφή, γνήσιον ἀντίτυπον, ἐπαινετὴ προσπάθεια, γενναῖος πολεμιστής.

102. *Συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν κάτωθι προτάσεων χρησιμοποιοῦντες τὰ κατάλληλα ἀντίθετα τῶν ὑπογραμμισμένων λέξεων :*

Τὰ περισσότερα κακὰ συμβαίνουν, ἐπειδὴ ἔφυγεν ἡ ἀνεξικακία ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἐρριζώθη..... Ὅσον διέπρεπεν ὁ Ζαΐμης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν, τόσον ὁ Κολοκοτρώνης διέπρεπε μεταξὺ τῶν..... Οὗτος εἶχεν ἀγρίαν τὴν ὄψιν ἀλλὰ τὴν καρδίαν..... οὔτε εἰς τὰς ἐπιτυχίας του ὑψηλοφρόνει, οὔτε εἰς τὰς..... Ἡ πρόμνη ἐξαφανίζεται μέσα εἰς τὰ κύματα, ἐνῶ..... εἶναι καλῶς ἐσφηνωμένη μεταξὺ δύο πετρῶν. Οἱ νησιῶται εἶναι βυθισμένοι εἰς τὸν ὕπνον, ἐνῶ οἱ φρουροὶ ὑψηλὰ..... Ὁ Βυζαντινὸς κόσμος δὲν εἶχε μόνον ἄνδρας γενναίους, ἀλλὰ καὶ..... ἀξιοθαυμάστους. Ὁ Φιλοποίμην ὄχι μόνον εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ βαδίζῃ πρῶτος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπέρχεται..... Κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐνόμιζον ἄριστον ἄνδρα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀφελῇ τοὺς φίλους του καὶ νὰ..... Θαναμάζουν οἱ δοῦλοι βλέποντες τοὺς..... στρατιώτας νὰ ἀψηφῶσι τὸν θάνατον καὶ νὰ ὀρῶσι μὲ ἀνέκφραστον θάρρος εἰς ἀπάντησίν του.

Ε'. Ὅμοχα

Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης, βάσει τῶν ὄρων τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς κατέστη ἀπόλυτος κύριος τοῦ Ἁγίου Ὄρους, συνετάχθη καταστατικὸς χάρτης ρυθμίζων τὰ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ.

Οἱ ὄροι, φυσικοὶ ἢ τεχνητοί, χρησιμοποιοῦνται σήμερον ἐδρότατα ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης εἰς διαφόρους περιπτώσεις, ἰδίᾳ εἰς ἐκείνας αἰ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὴν καταπολέμησιν λοιμωδῶν νόσων. Μερικοὶ δμως ἐξ αὐτῶν ἐνδείκνυνται καὶ ἐπὶ ἀτελοῦς θρέψεως (κυρίως βρεφῶν), χορηγοῦνται δὲ ἐπίσης εἰς μερικὰς περιπτώσεις ἀσιτίας.

Ἄρα γε ὁ τεχνικός πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει ἐπὶ τῶν ὤμων του τεραστίας εὐθύναις, θὰ δυνήθῃ εἰς τὸ μέλλον τὰ χρησιμοποίησις ὁρῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν, ἔστω καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, τῶν φοβερῶν περιπτώσεων πείνης, αἱ ὁποῖαι εἰς δυσκόλους περιστάσεις δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη δυστυχῶς νὰ μαστίζουν τὴν ἀνθρωπότητα; Ἐλπίζομεν οὗτος νὰ μὴ ὑστερήσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Διότι τόσον αἱ μολυσματικαὶ καὶ θανατηφόροι νόσοι (λοιμοί), ὅσον καὶ ἡ μεγάλη ἔλλειψις τροφῶν (λιμοί), ὑπῆρξαν ἀνάκαθεν οἱ φοβερώτεροι ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ ἐπιδημία χολέρας τοῦ 1817 εἶχε 3.000.000 θύματα μόνον εἰς τὰς Ἰνδίας. Ὁ λιμὸς τοῦ 1899 ἐστέρησε τὴν ζωὴν ἀπὸ 5.000.000 ὑπάρξεις εἰς τὴν αὐτὴν χώραν.

Ἄν προσέξωμεν τὰς ὑπογραμμισμένας λέξεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι μερικαὶ ἐξ αὐτῶν ἔχουν τὴν αὐτὴν προφορὰν ἀλλὰ διάφορον σημασίαν καὶ ὀρθογραφίαν, π.χ. ὄρος (= συμφωνία, περιορισμός)—ὄρος (=μέγα ὕψωμα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς), ὄμως (=σύνδεσμος)—ὄμος (=τὸ ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τοῦ βραχίονος μέρος τοῦ σώματος). Αἱ τοιαῦται λέξεις λέγονται ὁμόηχοι ἢ ὁμόηχα.

Ἄλλαι πάλιν λέξεις παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὴν προφορὰν, τὴν σημασίαν ἢ τὴν γραφὴν μικράς τινας ὁμοιότητας αἱ ὁποῖαι γίνονται πολλακίς ἀφορμῇ δημιουργίας σφαλμάτων, π.χ. περίπτωσις (=μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται κάτι εἰς ὠρισμένην στιγμήν)—περίστασις (=σύμπτωσις εὐτυχῶν ἢ δυστυχῶν συμβάντων), στερῶ (=ἀφαιρῶ κάτι ἀπὸ ἕνα ἄλλον, τὸν κάμνω νὰ χάσῃ κάτι ἰδικόν του)—ύστερῶ (=βραδύνω, εἶμαι κατώτερος, ἔχω ἔλλειψις). Τὰς τοιαύτας λέξεις καλοῦν τινὲς παρωνύμους ἢ παρώνυμα.

Τὰ συνηθέστερα ἐκ τῶν ὁμοήχων εἶναι τὰ κάτωθι :

ἄλλος (ἀντων.)—ἄλλως (ἐπίρ.=διαφορετικά).

ἄρα (συμπερ.) —ἄρά γε (ἐρωτημ.) —ἀρά (=κατάρα).

ἄρμα (=δχημα, κυρίως πολεμικόν) —ἄρμα (=δπλον).

δειγμα (=τὸ δεικνυόμενον πρὸς δοκιμήν, ἐνδειξις, ἀπόδειξις) —
δῆγμα (=δάγκωμα).

εἰς (πρόθ.) —εἰς (ἀριθμ.)· ἐν (πρόθ.) —ἐν (ἀριθμ.)· ἐξ (πρόθ.) —ἐξ (ἀριθμ.) —αἶξ (=γίδα).

ἐξάρτησις (=τὸ νὰ ἐξαρτᾶται τι ἀπὸ κάτι, κρέμασμα) —*ἐξάρτησις*
(=ἐτοιμασία, συμπλήρωσις, ἐφοδιασμός).

ἔφορος (=ἐποπτεύων, ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος) —*εὔφορος*
(=πολλὰ παράγων).

ἦλος (=καρφί) —*εἶλος* (=δοῦλος εἰς τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην).

ἡμεῖς (=ἐμεῖς) —*ὕμεῖς* (=σεῖς).

ἡνίον, συνηθ. τὰ *ἡνία* (=χαλινὸς) —*ὄνιον* (=ἄροτρον).

θύρα (=πόρτα) —*θήρα* (=κυνήγιον).

ἴλη (=τμήμα [πικιοῦ ἢ τεθωρακισμένων]) —*ὕλη* (=οὐσία, ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται κάτι).

ἰὸς (δηλητήριον) —*νιὸς* (=ἄρρεν τέκνον).

καινὸς (=νέος, καινουργῆς) —*κενὸς* (=ἄδειος).

κῆτος (=μεγάλον ψάρι) —*κύτος* (=κοιλίωμα, ἀμπάρι πλοίου).

κίων (=κολόνα) —*κύων* (=σκύλος).

κλήμα (=φυτόν, ἄμπελος) —*κλίμα* (=ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις ἐνὸς τόπου).

κλήσις (=πρόσκλησις) —*κλίσις* (=στροφή, τάσις).

κόμη (=μαλλιά) —*κώμη* (=χωρίον) —τὸ *κόμμα*, γεν. —εος (=κόλλα δένδρου).

Κρητικὸς (=καταγόμενος ἐκ Κρήτης) —*κρητικὸς* (=κρίνων ἔν ἔργον).

κτῆσις (=ἀπόκτησις) —*κτίσις* (=κτίσιμον).

λιμὸς (=μεγάλῃ πείνῃ) —*λοιμὸς* (=ἐπιδημία μολυσματικῆς νόσου).

λίρα (=νόμισμα) — *λύρα* (=ἔγχορδον μουσικὸν ὄργανον).

μία (=ἀριθμ.) —*μυῖα* (=ἔντομον).

ὄτι (=σύνδεσμος) —*ὄ,τι* (=ἀναφορ. ἄντων.).

οὗτος (=δεικτ. ἄντων.) —*οὕτως* (ἐπίρ. =τοιουτοτρόπως).

παιδίον (=παιδί) —*πεδίον* (=πεδιάς).

ποιὰ (ἄντων.) —*πιὰ* (=πλέον).

ποιὸ (ἄντων.) —*πιὸ* (=περισσότερον).

πόλος (γῆς, ἠλεκτριμοῦ) —*πῶλος* (=νεογνὸν ἵππου ἢ ὄνου).

ποὺ (=ἀναφ.) —*ποῦ* (=ἔρωτημ.).

πῶς (σύνδεσμος =ὅτι) —*πῶς* (=ἔρωτημ.).

στίχος (=σειρὰ λέξεων, γραμμάτων) —*στοῖχος* (=οἰαδήποτε ἄλλη σειρὰ).

σωρὸς (ὄ) (=μέγα πληθος, ὄγκος) —ἡ *σορὸς* (=φέρετρον).

τειχος (=ὄχύρωμα, φρούριον) —*τοιχος* (οἰκοδομήματος).

τόνος (λέξεως, φωνῆς) —*τόνος* (=μέτρον βάρους).

ὑπερορία (=μακρὰν τῆς πατρίδος ἔξορία) — *ὑπερωρία* (=ἐπὶ πλέον τῶν ἐργασίμων ὥρων ἐργασία).

φύλλον (βιβλίου, δένδρου) — *φῦλον* (=γένος, φυλή).

χῆρα (=γυνὴ τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος ἀπέθανε) — (τὴν) *χεῖρα* (=τὸ χέρι).

Τὰ συνηθέστερα ἐκ τῶν καλουμένων *παρωνύμων* εἶναι τὰ ἑξῆς :

ἄεργος (=μὴ θέλων νὰ ἐργασθῆ) — *ἄνεργος* (=μὴ εὐρίσκων ἐργασίαν).

ἄκιτῆ (=παραλία) — *ἄκιτις* (ἡλίου, κύκλου).

ἀμνησία (=ἐλάττωσις ἢ ἀπώλεια τῆς μνήμης) — *ἀμνησία* (=ἄριστος τοῦ ἀξιοποίνου μιᾶς πράξεως).

βάθος (=κατακόρυφος ἀπόστασις ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τοῦ πυθμένος) — *βυθός* (=πυθμῆν).

ἔλαιον (=λάδι) — ὁ *ἔλεος* (=εὐσπλαγχνία).

ἐπήρεια (=ἐπίδρασις συνήθως κακῆ) — *ἐπιρροή* (=ἐπίδρασις, ἐπενέργεια).

ἐπιβολή (=ἐπίδρασις ἰσχυρά ἐπὶ τῆς θελήσεως ἑνὸς προσώπου) — *ἐπιβουλή* (=κρυφὴ ἐνέργεια ἐναντίον τινός) — *ὑποβολή* (=ἐπίδρασις ἔμμεσος).

ἐπιμονή (=τὸ νὰ ἐμμένῃ κανεὶς εἰς τὴν γνώμην του) — *ὑπομονή* (=ἐγκαρτέρησις).

ἐταῖρος (=σύντροφος) — *ἔτερος* (=ὁ ἕνας ἐκ τῶν δύο).

λαβή (=μέρος ἀπὸ τοῦ ὁποῖου λαμβάνομεν ἢ κρατοῦμεν κάτι, ἀφορμή, πρόφασις, αἰτία) — *λαβίς* (=ὄργανον διὰ τοῦ ὁποῖου λαμβάνομεν κάτι, τσιμπίδα).

μεταλλεῖον (=ὄρυχεῖον μετάλλου) — *μετάλλιον* (=ἀναμνηστικὸν τεμάχιον μετάλλου).

μῆλον (=καρπός) — *μύλος* (=τόπος ἢ ὄργανον πρὸς ἄλεσιν).

παίρων (=λαμβάνω) — *περνῶ* (=διέρχομαι).

παρουσία (=ἐμφάνισις) — *παρησία* (=ἀπροκάλυπτος καὶ εἰλικρινῆς ἔκφρασις γνώμης) — *περιουσία* (=πᾶν ὅ,τι ἔχει κανεὶς ὑπὸ τὴν κυριότητά του).

περισεύω (=πλεονάζω) — *περιτεύω* (=εἶμαι περιττός, δὲν εἶμαι ἀπαραίτητος).

περιττός (=μὴ ἀναγκαῖος) — *πυρετός* (ἀσθενούς).

πίλος (=καπέλο) — *πηλός* (=λασπώδης γῆ).

ποιόν (τὸ) (=ποιότης) — *πύον* (=κίτρινον ὑγρὸν πληγῆς).

πρόγονος (=ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ὁποίου καταγόμεθα) — *προγονός* (=ἐκ τοῦ προηγουμένου γάμου υἱός ἐν σχέσει πρὸς τὸν μὴ φυσικὸν πατέρα ἢ μητέρα).

προσωπεῖον (=ὁμοίωμα προσώπου, πρόσχημα, ὑποκρισία) — *προσωπίς* (=μάσκα).

πρωτότυπον (=μὴ προερχόμενον ἐκ μιμήσεως) — *πρότυπον* (=πᾶν ὃ,τι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα).

ριπή (=βολή, κίνησις, ἐνέργεια τοῦ ρίπτειν) — *ριπίς* (=ἀνεμιστήρι).

στήλη (=πᾶν ὃ,τι στήνει τις ὡς σῆμα) — *στῦλος* (=ὑποστήριγμα στέγης, πατώματος).

σφαγεῖον (=τόπος σφαγῆς) — *σφάγιον* (=ζῶον σφαζόμενον).

σχολεῖον (=τόπος διδασκαλίας) — *σχόλιον* (=σημειώσεις ἐρμηνευτικῆς κρίσις).

ὑφαλος (=βράχος μόλις καλυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης) — *τὰ ὑφαλα* (=τὸ κάτω τῆς ἰσάλου γραμμῆς μέρος τοῦ πλοίου, τὰ βρεχάμενα).

(*ὑ*)*ψηλός* (=ἔχων ἀρκετὸν ὕψος) — *ψιλός* (=ἀπογυμνωμένος, λεπτός).

χωρός (=τόπος) — *χορός* (=ὄρχησις, χορῳδία).

ὄφελῶ (ὠφέλεια) — *ὀφείλω* (=χρεωστῶ).

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο περὶ ὁμοήχων καὶ παρωνύμων κρίνομεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς συνηθετέρας λέξεις καὶ φράσεις κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὁποίων ἐνίοτε περιπίπτουσι εἰς σφάλματα:

αἴσθημα (=διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀποκτηθεῖσα γνῶσις, π.χ. αἴσθημα πείνης, ψύχους), *συναἴσθημα* (=εὐχάριστος ἢ δυσάρεστος ψυχικὴ κατάστασις, π.χ. συναἴσθημα λύπης, χαρᾶς), *ἀνακάλυψις* (=φανέρωσις, ἀνεύρεσις νέας γῆς, νέου ἀστέρος, νέου φυσικοῦ νόμου), *ἐφεύρεσις* (=ἐπιτόνησις, π.χ. ἀτμομηχανῆς, πυρίτιδος).

ἀποδέχομαι (=δέχομαι, παραδέχομαι, δὲν ἀπορρίπτω), *ἀποποιῶμαι* (=ἀρνοῦμαι, ἀπορρίπτω, δὲν δέχομαι τὸ προσφερόμενον).

Χρησιμοποιοῦ κάτι, χρησιμοποιεῖται κάτι, μεταχειρίζομαι κάτι, γίνεται χρῆσις πράγματός τινος, ἐπικεφαλῆς, ἐπὶ κεφαλῆς, ἀπετάθην, δεκανεύς, τῆς ἡμέρας, τῆς νυκτός, ἀβρόχοις ποσίν, μακαρίᾳ τῇ λήξει, κακῆν κακῶς, μολὼν λαβέ, ἀπαξ διὰ παντός, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι, ἐκ γενετῆς, ἐκ παραδρομῆς, ἐξ ὄψεως, ἐξ ἡμισείας, ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, ἐν ἀντιθέσει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐν μέρει, ἐν

ὄλω, ἐν συνόλω, ἐν πρώτοις, ἐν τέλει, ἐν συνεχείᾳ, ἐν τῷ μεταξύ, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, μετὰ μεσημβρίαν, πρὸ μεσημβρίας, πρὸς τούτοις, οὕτως εἰπεῖν, σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει, σὺν τῷ χρόνῳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς, ὡς ἐκ περισσοῦ, ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ κλπ.

Διὰ τῆς παραθέσεως τῶν ἀνωτέρω ὁμοήχων, παρωνύμων καὶ λοιπῶν λέξεων καὶ φράσεων κλείομεν τὸ κεφάλαιον περὶ πλουτισμοῦ τοῦ λεξιλογίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεδείχθησαν τρόποι αὐξήσεως τοῦ λεξιλογικοῦ μας θησαυροῦ, δηλαδὴ τοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον, ὅπως εἴπομεν, χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὸν προφορικὸν καὶ τὸν γραπτὸν μας λόγον.

Ἡ ἐργασία αὐτή, μολονότι εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος, δὲν ἀρκεῖ μόνη, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν ἀντικειμενικὸν μας σκοπὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι νὰ ὁμιλοῦμεν καὶ νὰ γράφωμεν ὀρθῶς καὶ μὲ καλαισησίαν. Ὅσον πλοῦσια ὕλικά καὶ νὰ διαθέτωμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεγείρωμεν ἕν ὥραϊον οἰκοδόμημα, ἐὰν δὲν κατέχωμεν καὶ τὴν τέχνην τῆς ὀρθῆς χρησιμοποιήσεως τούτων. Τὸ αὐτὸ περὶπου συμβαίνει καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν ἔντεχνον λόγον, ἐὰν δὲν μάθωμεν νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὰς λέξεις ὀρθῶς καὶ εἰς τὰς καταλλήλους θέσεις. Περὶ αὐτοῦ, λοιπόν, θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

Ἑρωτήσεις

Ποίας λέξεις καλοῦμεν ὁμοήχους; Ποιαί λέξεις ἀποκαλοῦνται παρόνυμα; Ποία ἢ ὠφέλεια ἐκ τῆς ἐκμαθήσεως τῶν ἐν λόγῳ λέξεων; Ποίας λέξεις καὶ φράσεις γνωρίζετε τὰς ὁποίας μεταχειρίζομεθα ἐνίοτε ἐσφαλμένως; Εἶναι ἀρκετὴ μόνη ἢ κατοχὴ πλουσιοῦ λεξιλογίου, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ἔντεχνον λόγον; Τί ἄλλο πρὸς τούτους χρειάζομεθα;

Ἀσκήσεις

103. Σχηματίσατε ζεύγη λέξεων χρησιμοποιοῦντες τὰς σημειολογικῶς συγγενεῖς λέξεις τῶν στηλῶν α' καὶ β' καὶ γράψατε προτάσεις αἱ ὁποῖαι νὰ περιέχουν τὰ ζεύγη ταῦτα.

α'	β'
δειγμα	περιεχόμενον
δηγμα	διαδήκη
καινός	ἐμπόρευμα
κενός	ἐκρηκτικὴ

ἴλη	ᾄφης
ἴλη	ἱπικόν
ἰός	κύων
υἱός	πόλις
κτῆσις	περιουσία
κτίσις	ποίημα
στίχος	δένδρον
στοῖχος	ἀμμώδης
ἀκτῆ	μονὰς βάρους
ἀκτίς	ἦλιος
παιδίον	προπαραλήγουσα
πεδίον	βόρειος
τόνος	ᾄνος
τόννος	ἐπιμελής
πόλος	ἄσωτος
πῶλος	μάχη

104. *Αἱ κατωτέρω προτάσεις πρέπει νὰ ληφθοῦν ἀνὰ ζεύγη. Εἰς τὸ τέλος τῆς δευτέρας προτάσεως καὶ ἐντὸς παρενθέσεως τίθενται δύο λέξεις. Ἐκλέξατε τὴν κατάλληλον ἐξ αὐτῶν καὶ συμπληρώσατε τὰ κενὰ τῶν προτάσεων.*

Ὁ πολιτικός ὁ ἐπιβουλευθεὶς τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ κατεδικάσθη Ὁ ὑπάλληλος ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ του εἰσέπραξεν ἐπὶ πλεόν ὄρισμένον ποσὸν διὰ (ὑπερορία—ὑπερορία).

Πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων ὑπὲρ πατρίδος ἀνηγέρθη Ἡ στέγη τοῦ οἰκοδομήματος ὑποβαστάζεται ὑπὸ (στήλη—στῦλος).

Τὸ πλοῖον προσέκρουσεν ἐπὶ Τὸ πλοῖον ὑπέστη ρῆγμα εἰς (ὑφαλος—ὑφαλα).

Ἡ Κωνσταντινούπολις περιεβάλλετο μὲ Ἐκ τοῦ σεισμοῦ κατέρρευσαν τῶν οἰκιῶν (τοιχος—τειχος).

Λόγῳ ἐλλείψεως ἐργασίας πολλοὶ ἄνθρωποι παραμένουν Μερικοὶ ἄνθρωποι ἔνεκα ὀκνηρίας μένουν (ἄεργος—ἀνεργος).

Ἡ τῆς Ἀμερικῆς ἐγένεν ἀπὸ τὸν Χριστόφορον Κολόμβον. Ἡ τῆς τυπογραφίας ἐγένεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Γουτεμβέργιον (ἀνακάλυψις—ἐφεύρεσις).

Ἐδοκίμασα ἀπεργράπτου λύπης. Ἐδοκίμασα τῆς δίψης (αἴσθημα—συναίσθημα).

105. Σχηματίσατε προτάσεις χρησιμοποιοῦντες καταλλήλως τὰς κάτωθι φράσεις καὶ λέξεις :

ὅσον ἀφορᾷ εἰς, ἀβρόχοις ποσίν, ἀπετάθην, κακὴν κακῶς, ἐπὶ κεφαλῆς, ἐπικεφαλίς, ἐξ ὄψεως, ἐκ παραδρομῆς, τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ πίνακι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἐπιρροή, ἐπίδρασις, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ.

106. Γράψατε διὰ μιᾶς καταλλήλου λέξεως τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς κάτωθι ἐρωτήσεις :

Πῶς λέγεται τὸ ὀρυχεῖον μετάλλου ; Πῶς λέγεται τὸ ἀναμνηστικὸν τεμάχιον μετάλλου ; Πῶς ὀνομάζομεν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα ; Πῶς ὀνομάζομεν πᾶν ὅ,τι δὲν προέρχεται ἐκ μιμῆσεως ; Πῶς λέγεται τὸ φέρετρον, τὸ λείψανον τοῦ νεκροῦ ; Πῶς λέγεται ἐν πληθὸς λίθων ; Πῶς λέγονται αἱ ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις, αἱ κρίσεις ; Πῶς λέγεται τὸ σφαζόμενον ζῷον ; Πῶς καλεῖται ὁ μὴ ἀπαράιτητος, ὁ μὴ ἀναγκαῖος ; Ποῖον εἶναι τὸ συνηθέστερον σύμπτωμα μιᾶς ἀσθενείας ; Πῶς λέγεται ἡ κλίσις, ἡ φυσικὴ τάσις πρὸς τι ; Πῶς λέγεται ἡ ἐλάττωσις ἢ ἀπώλεια τῆς μνήμης ; Πῶς λέγεται ἡ ἄρσις τοῦ ἀξιοποίνου μιᾶς πράξεως ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ. ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Ι. ΘΕΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Α'. Κανονική Θέσις τῶν Λέξεων ἐν τῇ Προτάσει

Ἡ σπορά ἔχει κάτι τὸ μελαγχολικὸν καὶ τὸ μυστηριῶδες. Οἱ βόες, τὰ ὑπομονητικὰ αὐτὰ ζῶα, σύρουν μὲ κατῆφειαν τὸ ἄροτρον ἐπὶ τοῦ φαλακροῦ ἀγροῦ· ὁ γεωργὸς διαρκῶς προτρέπει αὐτοὺς μὲ φωνὴν ἢ ὁποῖα ἀντηχεῖ εἰς τὴν ἐρημίαν· αἱ μελανόπτεροι κορῶναι πετοῦν μὲ κρωγμοὺς καὶ ὀμφίζουσιν τὸ σπαρὲν ἔδαφος· τὰ δένδρα εἶναι ἄφυλλα, ὁ οὐρανὸς βαρῦς· ὅλα αὐτὰ καί, τὸ σπουδαιότερον, ἡ νεκρωμένη φύσις ἀποτελοῦν τραγικὴν εἰκόνα. Μετ' ὀλίγον θὰ πνεύσῃ παγερὸς βορρᾶς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ἡ χιὼν θὰ καλύψῃ ὡς ἐπιτάφιος πλάξ τὴν γῆν¹.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὴν θέσιν τῶν λέξεων εἰς τὰς προτάσεις τοῦ ἀνωτέρω κειμένου, θὰ ἴδωμεν ὅτι τηρεῖται συνήθως ἡ ἀκόλυθος σειρά :

1. Τὸ *ὑποκείμενον* προηγεῖται τοῦ ρήματος, π.χ. οἱ βόες σύρουν, ὁ γεωργὸς προτρέπει, τὰ δένδρα εἶναι.

2. Τὸ *ῥῆμα* τίθεται μεταξὺ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῶν ἄλλων ὄρων ἢ προσδιορισμῶν τῆς προτάσεως, π.χ. τὰ δένδρα *εἶναι* ἄφυλλα, ὁ γεωργὸς *προτρέπει* αὐτούς.

3. Τὸ *κατηγορούμενον* τίθεται μετὰ τὸ συνδετικὸν ῥῆμα, π.χ. τὰ δένδρα εἶναι *ἄφυλλα*, ὁ οὐρανὸς εἶναι *βαρῦς*.

4. Τὸ *ἀντικείμενον* τίθεται μετὰ τὸ ῥῆμα, π.χ. ὁ γεωργὸς προτρέπει *αὐτούς*, οἱ βόες σύρουν τὸ *ἄροτρον*.

5. Οἱ *ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ* τίθενται κατὰ κανόνα πρὸ τῆς λέξεως τὴν ὁποῖαν προσδιορίζουν, π.χ. αἱ *μελανόπτεροι* κορῶναι πετοῦν, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν *τραγικὴν* εἰκόνα.

6. Οἱ *ἐμπρόθετοι προσδιορισμοὶ* δὲν ἔχουν ἐπακριβῶς καθω-

1. Γεωργίου Δροσίνη, «Ἡ Ἱστορία Ἐνὸς Κόκκου Σίτου» (Διασκευή), Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Α' Γυμνασίου, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 236.

ρισμένην θέσιν εις τὴν πρότασιν. Ἡ θέσις των ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σημασίας των καὶ ἐκ τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν. Οἱ ἐμπρόθετοι προσδιορισμοὶ οἱ δηλοῦντες *χρόνον* τίθενται συνήθως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προτάσεως, οἱ δηλοῦντες *τόπον* ἄλλοτε εἰς τὸ τέλος καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἀρχὴν, οἱ δηλοῦντες τὸ *ἀναγκαστικὸν αἴτιον* ὁμοίως εἰς τὸ τέλος ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν, οἱ δηλοῦντες τὸ *τελικὸν αἴτιον* εἰς τὸ τέλος, οἱ δὲ *ἄλλοι* τίθενται πλησίον τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν, π.χ. *μετ' ὀλίγον* θὰ πνεύσῃ παγερὸς βορρᾶς (χρόνος)· *μετὰ τὴν τρικυμίαν* (ἐπακολουθεῖ) ἡ γαλήνη (χρόνος)· ἡ ὁποία ἀντηχεῖ *εἰς τὴν ἐρημίαν* (τόπος)· κατοικῶ *εἰς τὰς Ἀθήνας* (τόπος)· *ἐνεκα τῆς βροχῆς* οἱ ἀγῶνες ἀναβάλλονται (ἀναγκ. αἴτιον)· οἱ γονεῖς μοχθοῦν *χάριν τῶν τέκνων των* (τελικὸν αἴτιον)· τὸ σχολεῖον ἐκτίσθη *ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος* (ποιητικὸν αἴτιον)· οἱ βόες σύρουν *μὲ κατήφειαν* τὸ ἄροτρον (τρόπος)· τὸ τραῦμα ἐπροξενήθη *διὰ μαχαίρας* (ὄργανον) κλπ.

7. Οἱ *ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοὶ* τίθενται συνήθως πλησίον τοῦ ρήματος ἢ τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν, π.χ. *Σήμερον* δὲν ἔγινε μάθημα. Ἡ ἀμαξοστοιχία ἔφθασεν *ἀργά*. Ἐχω *ὄλως* ἀντίθετον γνώμην περὶ αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν *πάντοτε γενναίως* διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος των. Ὁ γεωργὸς *διαρκῶς* προτρέπει αὐτούς. Ὁ Πέτρος εἶναι *πολὺ* ἐπιμελὴς μαθητῆς.

8. Ἡ *παράθεσις* καὶ ἡ *ἐπεξήγησις* τίθενται πάντοτε μετὰ τὴν λέξιν ἢ φράσιν τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν, π.χ. Οἱ βόες, *τὰ ὑπομονητικὰ αὐτὰ ζῶα*. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, *ὁ Κυβερνήτης*. Οἱ μεγαλύτεροι ποιηταὶ τῆς Νεοελληνικῆς ἐποχῆς, *ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Παλαμᾶς*. Ἡ *προεξαγγελτικὴ παράθεσις* προηγεῖται, π.χ. Νὰ εἶσαι φρόνιμος, προσεκτικὸς καί, τὸ *σπουδαιότερον*, ἐπιμελής. Ὅλα αὐτὰ καί, τὸ *σπουδαιότερον*, ἢ νεκρωμένη φύσις ἀποτελοῦν τραγικὴν εἰκόνα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ κανονικὴ σειρά τῶν λέξεων εἰς τὴν πρότασιν καὶ αὐτὴν πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμεν, διότι οὕτω ἐπιτυχάνομεν τὴν *σαφήνειαν* εἰς τὸν λόγον μας. Εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, εἰς τὰς πραγματείας, εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, εἰς τὴν νομοθεσίαν τηρεῖται συνήθως ἡ σειρά αὕτη χάριν σαφηνείας, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων ἀποσπασμάτων:

Ὁ Ἑλληνισμὸς πρῶτος ἐδημιούργησε τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν λέξιν τῆς

φιλανθρωπίας. Ἡ πολιτικὴ ἐκάνοτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸν ὠδήγησε νὰ λάβῃ εὐεργετικὰ μέτρα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἔπως ἦτο π.χ. ἡ σεισάχθεια, ὁ ἀναδασμός τῆς γῆς, ἡ διανομὴ τροφίμων ἐν καιρῷ ἀνάγκης κλπ. Ἀκολουθῶς εἰς τὴν Ρώμην ἡ διανομὴ τροφίμων κατέστη τακτικὴ καὶ ἀπαραίτητος διὰ λόγους σκοπιμότητος¹.

Ἐνας καλλιεργημένος ἀγρὸς π. χ. ἢ ἓνα ἄγαλμα εἶναι ἀντικείμενα ὕλικα, ἀλλ' ἡ αἴσθησις τούτων ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψυχὴν μου ν' ἀναπλάσῃ τὰς αὐτὰς ψυχικὰς λειτουργίας, ποὺ ὠδήγησαν τὸν γεωργὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ ἢ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀγάλματος, καὶ νὰ ζήσῃ ἐκ νέου τὰς ἀξίας τῆς ὠφελιμότητος ἢ ὠραιότητος ποὺ ἐξεφράσθησαν διὰ τοῦ λίθου ἢ τῆς γῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καὶ ὁ καλλιεργημένος ἀγρὸς καὶ τὸ ἄγαλμα ἀποτελοῦν μορφάς².

Τὰ δύο ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη ὑπόσχονται ἀμοιβαίως ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξασκήσωσι τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐπιρροὴν παρὰ τοῖς ὁμοθετέοις αὐτῶν ἐν Τουρκίᾳ, ἕνα συντελέσωσιν εὐλοκρινῶς εἰς τὴν εἰρηνικὴν συνύπαρξιν τῶν ἀποτελούντων τὸν πληθυσμὸν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ χορηγήσωσιν ἀμοιβαίαν ὑποστήριξιν καὶ νὰ θαδίσωσιν ἐκ συμφώνου εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν . . .³.

. . . Τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἐδήλωσαν ὅτι ἡ ἀνεγερθησομένη οἰκοδομὴ θὰ χρησιμοποιηθῆται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ κατοικίαν, ἀπαγορευομένης ἀπολύτως τῆς χρήσεως αὐτῆς διὰ πάσης φύσεως καταστήματα, ὡς καὶ κέντρα διασκέδασεως, ἀναρρωτήρια, κλινικὰς ἢ νοσοκομεῖα . . .

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ πωλητήριον οἰκοπέδου.)

1. Ἡ προαγωγή καὶ ἡ ἀπόλυσις τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων Μέσης Ἑκπαιδεύσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τακτικῆς φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐκ τῆς ἐτησίας εἰς τὰ μαθήματα ἐπιδόσεως καὶ διαγωγῆς αὐτῶν.

2. Τὸ σχολεῖον παρακολουθεῖ τὴν τακτικὴν ἢ μὴ φοίτησιν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐν γένει ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου διαγωγὴν αὐτῶν,

1. Κ. Ι. Ἀμάντου, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, Ἀθήναι, 1939, τόμ. Α', σ. 27.

2. Ἰωάννου Συκουτρῆ, <Πνευματικὴ Ζωή>, *Νεολογικὰ Ἀναγνώσματα Στ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 107.

3. Κ. Δ. Παπαρρηγοπούλου, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἀθήναι, 1932, τομ. Στ', σ. 133.

ἐλέγχον τὴν εἰς τὰ μαθήματα ἐπίδοσιν τῶν διὰ προφορικῶν καὶ γραπτῶν δοκιμασιῶν, διεξαγομένων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διδακτικοῦ ἔτους¹.

Ἐρωτήσεις

Ποία εἶναι συνήθως ἡ θέσις τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν πρότασιν; Ποία τοῦ ῥήματος; Ποία τοῦ κατηγορουμένου; Ποία τοῦ ἀντικειμένου; Ποία τῶν ἐπιθετικῶν προσδιορισμῶν; Ποία τῆς παραθέσεως καὶ ἐπεξηγήσεως; Ποία τῶν ἐπιρρηματικῶν προσδιορισμῶν; Ποία τῶν ἐμπροθέτων προσδιορισμῶν; Τί ἐπιτυγχάνομεν διὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἀνωτέρω ἐξετασθείσης σειρᾶς τῶν λέξεων εἰς τὴν πρότασιν; Εἰς ποία εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου τηρεῖται συνήθως ἡ σειρά αὕτη;

Ἀσκήσεις

107. Μελετήσατε τὴν θέσιν τῶν λέξεων εἰς τὰς προτάσεις τῆς κάτωθι ἀσκήσεως καὶ σημειώσατε εἰς τὸ τετράδιόν σας τὴν θέσιν τῶν ὀκτὼ ἐξετασθέντων ὄρων μεταχειριζόμενοι ἀντὶ λέξεων τὰς ἐξῆς συντομογραφίας: ὑπ.= ὑποκείμενον, ρ.=ῥῆμα, κατ.=κατηγορούμενον, ἀντ.=ἀντικείμενον, ἐπιθ.= ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς, ἐμπρ.=ἐμπρόθετος προσδιορισμὸς, ἐπρ.=ἐπιρρηματικὸς προσδιορισμὸς, παρ.=παράθεσις.

Μίαν πνιγηρὰν ἡμέραν τοῦ θέρους οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἦσαν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐθερίζον. Αἴφνης δυνατοὶ κωδωνισμοὶ ἐκ τοῦ κωδωνοστασίου τῆς ἐκκλησίας ἀγγέλλουν κίνδυνον. Μετ' ὀλίγον μία φωνὴ ἀκούεται ἀπὸ παντοῦ:

—Πυρκαϊά! Πυρκαϊά!

Οἱ χωρικοὶ ἔντρομοὶ τρέχουν ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ χωρίον, διὰ νὰ σώσουν τὰς οἰκίας τῶν. Ἄλλ' ὅτε ἦλθον εἰς τὸν τόπον τῆς πυρκαϊᾶς, εἶδον ὅτι μόνον ἡ οἰκία ἐπὶ τῆς ὁποίας οἱ πελαργοὶ εἶχον κτίσει τὴν φωλεάν τῶν εἶχε περικυκλωθῆ ὑπὸ τῶν φλογῶν. Τότε ὅλοι μὲ μεγίστην προθυμίαν προσεπάθουν νὰ σώσουν τὴν οἰκίαν ἐκεῖνην².

108. Σχηματίσατε δέκα προτάσεις ἐχούσας ἀντιστοίχως τοὺς σημειουμένους συντομογραφικῶς ὄρους κατὰ τὴν κάτωθι σειρὰν:

1. Διάταγμα «Περὶ Ἐγγραφῶν, Μστεγγραφῶν, Ποινῶν, Ἐξετάσεων Μαθητῶν Σχολείων Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, 8ης Ἰουλίου 1955, ἀρθρον 19.

2. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου, «Φιλολογία Πελαγοῦ», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 127.

1. 'Επθ.— ύπ.— ρ.— άντ.	2. 'Υπ.— ρ.— έπρ.— άντ.
3. 'Υπ.— παρ.— ρ.— άντ.	4. 'Επθ.— ύπ.— ρ.— έπρ.— άντ.
5. 'Υπ.— ρ.— έπθ.— κατ.	6. 'Υπ.— παρ.— ρ.— άντ.— έμπρ.
7. 'Υπ.— ρ.— έπρ.— έμπρ.	8. 'Εμπρ.— ρ.— έπρ.— έπθ.— κατ.
9. 'Επθ.— ύπ.— ρ.— έπρ.— άντ.	10. 'Επρ.— ύπ.— ρ.— έμπρ.— έμπρ.

Β'. 'Ιδιάζουσα Θέσις τών Λέξεων έν τή Προτάσει

Καθολικήν θλίψιν και βαθειαν οδύνην ειλικρινή ενεποίησεν ελόγως εις τον κόσμον των γραμμάτων ο μετα βραχείαν ασθένειαν επελθών τή 4η 'Ιανουαρίον του άρξαμένου έτους θάνατος του Θεοφίλου Βορέα, ένός των υπερβαλλόντως φιλοπατρίδων και άκρως εδοκίμων θιασωτών και προβιβαστών τής επιστήμης, επιφανών άνδρων τής συγχρόνου 'Ελλάδος.

Έν τή γεραρά των Ριζαρών Σχολή εδρέα και ασφαλή κατέβαλε τά θεμέλια άμφιλαφός μορφώσεως και σεμνοπρεπούς άγωγής έν περιβάλλοντι θρησκευτικῷ άμα και επιστημονικῷ, σοβαρῷ και ποιητικῷ, χειρογούμενος υπό χρηστών άνδρων και σοφών διδασκάλων. Εδγνώμων δέ διετέλει έχων ζωηράν τήν ανάμνησιν τής μαθητείας εκείνης και ώμολόγει ότι εις τήν περιώνυμον Σχολήν ώφειλε τά πρώτα ύψηλά διδάγματα και τον άρρητον ένθουσιασμόν προς τον άθάνατον 'Ελληνικόν κόσμον. 'Εκεί τό πρώτον έμαθε νά θαυμάζη τον νοῦν και τό κάλλος των αρχαίων συγγραφέων εκεί έγινετο τής προγονικής εδκλειας θαυμαστής τε και λάτρεις και εῤστοργον εδέξατο των Πιερίδων Μουσών τήν απαλήν θωπειαν¹.

Αν παρατηρήσωμεν τήν θέσιν των λέξεων εις τās προτάσεις του ανωτέρω κειμένου, θα ιδωμεν ότι ή σειρά τής τοποθετήσεως των δρων εις τήν πρότασιν δέν είναι πάντοτε, όπως τήν περιεγράψαμεν εις τήν αρχήν του παρόντος κεφαλαίου. Τό υποκείμενον π.χ. τής πρώτης προτάσεως τίθεται σχεδόν εις τό τέλος, άντ' αυτού δέ προτάσσεται ο επιθετικός προσδιορισμός και τό αντικείμενον (καθολικήν θλίψιν . . . ενεποίησεν . . . ο θάνατος)· ο επιθε-

1. Κ. Ι. Λογοθέτου, «Θεοφίλος Βορέας», *Πλάτων*, τόμ. Στ', 1954, σσ. 33 - 34.

τικός προσδιορισμός χωρίζεται από την λέξιν τὴν ὁποῖαν προσδιορίζει (*εὐρέα* καὶ *ἀσφαλῆ* κατέβαλε τὰ θεμέλια)· τὸ κατηγορούμενον τέλος δὲν τίθεται ἀμέσως μετὰ τὸ συνδετικὸν ῥῆμα (ἐγένετο τῆς προγονικῆς εὐκλείας *θαυμαστῆς* τε καὶ *λάτρως*).

Ἐκ τούτων καὶ ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν ἀμέσως κατωτέρω, συνάγεται ὅτι πολλάκις ὁ ὁμίλων ἢ ὁ γράφων *τοποθετεῖ τὰς λέξεις* ἐν τῇ προτάσει κατὰ *ιδιάζοντα τρόπον*, εἴτε διὰ νὰ ἐξάρῃ κάτι περισσότερο εἴτε ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκεται. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις παρατηρεῖται πολλάκις εἰς τὰ ποιήματα, εἰς τὰ διηγήματα, εἰς τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ἐν γένει, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ρητορικοὺς λόγους καὶ τὰς διαλέξεις, διὰ ταύτης δὲ προσδίδεται *ζωηρότης* εἰς τὸν λόγον.

Διγενὴς καὶ Χάροντα¹

1.

Καθάλλα πάει ὁ Χάροντα
τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδη,
καὶ ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

2.

Καὶ τοὺς κρατεῖ τοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιάς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιάς τὴν πούλια.

3.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνον ἀτάραχα
κοιτάει τὸν καθαλλάρη.

Ἡ ἄλλη ἄκουε τ' ἀηδονιοῦ τὸ λάλημα τὸ γλυκὸ καὶ τὴ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ, ποῦ ἔδωσε ἐκεῖ κοντὰ τ' ἀρνάκια σὰν τὸ χιόνι. Ἄκουε καὶ τὸ

1. Κωστή Παλαμᾶ, «Διγενὴς καὶ Χάροντα», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Ε'* *Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 246.

γλυκὸ μουρμούρισμα τῆς ρεματιᾶς καὶ ἔβλεπε τὰ δένδρα τὰ ψηλὰ νὰ ἐνώ-
νουν τὶς ὑπερήφανες κορυφές καὶ πότε χαμηλὰ νὰ σκύδουν, πότε ψηλὰ
τὸ μεγαλεῖο των νὰ δεῖχουν.

—Περναῖς, ἀδιάκοπα περναῖς, εὐλογημένη ρεματιά, καὶ χωρὶς ὑπερη-
φάνεια θρέχεις τὰ χεῖλη τὰ κατάξερα τοῦ περαστικοῦ, ποτίζεις τ' ἀρνάκια
τὰ χιονάτα, καὶ δίνει ἡ ὄρρασί σου ζωὴ σ' αὐτὰ τὰ ἀνθάκια, πού δὲν τὰ
φύττεψε κανεὶς. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνα δὲν εἶναι ἀχάριστα· σκορπίζουν τὴ μυ-
ρωδιά των καὶ μὲ τὰ χρώματά των διπλὴ ὁμορφιά σοῦ δίνουν¹.

Τοὺς γραφικοὺς τῆς πατρίδας μας ὄρρους καὶ τὰ μυριοχάραχτά της
τ' ἀκρογιάλια πρωτοδιάλεξε ὁ προγονικὸς θεός, «ὁ πόντου ἀνάκτωρ, ὁ
σεμνὸς Ποσειδῶν», γιὰ νὰ θρονιάσῃ τὸ ἐπιτελεῖο του, νὰ καταρτίσῃ τὸν
πρῶτο ναυτικὸ λαὸ στὸν κόσμῳ καὶ νὰ ἀναγορεύσῃ τὸν Ἑλληνα ναύτη
«κώπης ἄνακτα».

Κι' ἔτσι «κλειναῖς ἐν πτυχαῖσιν Αὐλίδος», ὁ κόσμος γιὰ πρώτη θαύ-
μασε φορὰ καὶ τὰ μάτια του δὲ χόρταιναν ἀπ' τὴ χαρὰ νὰ βλέπουν τὸ
στόλο τῶν χιλίων καὶ πλέον «νεῶν», πού ἔχαν στίς πλώρες τους ἀγάλ-
ματα χρυσὰ Νεράϊδων ἢ τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ, πού ἔδινε στοὺς ναῦτες ἡ θωριά
της ἐλπίδα καὶ χαρὰ.

Καὶ ξεκίνησαν μὲ τὰ τραγούδια ἀπ' τὸ χορὸ «πεντήκοντα Νηρηίδων
κορῶν» καὶ μὲ προπομπὸ τὸν Παλαίμονα «τὸν φύλακα νεῶν», γιὰ νὰ ἐπι-
τελέσουν τὰ «κλέα» τὰ Τρωικὰ καὶ νὰ δώσουν τὸ ὕλικὸ γιὰ τὰ ἔπη τὰ
ὀμηρικὰ.

(Ἀπόσπασμα διαλέξεως «Περὶ τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ τῆς Ἑλ-
λάδος».)

Ἑρωτήσεις

Τηρεῖται πάντοτε ἡ συνήθης σειρὰ τῶν λέξεων εἰς τὰς προτάσεις; Ἐάν
ᾔχι, ποῖον ὄρων τῆς προτάσεως ἢ σειρὰ συνήθως μεταβάλλεται; Πῶς ἐξηγεῖτε
τὴν τοιαύτην μεταβολήν; Τί ἐπιτυγχάνομεν διὰ ταύτης; Εἰς ποῖα εἶδη τοῦ λό-
γου παρατηροῦνται συνηθέστερον αἱ τοιαῦται μεταβολαί;

1. Ἀρσινόης Παπαδοπούλου, «Ἡ Βασίλισσα», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Α'*
Γυμνασίῳ, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 85.

Ἄσκησεις

109. Μελετήσατε τὴν θέσιν τῶν λέξεων εἰς τὰς προτάσεις τοῦ κάτωθι κειμένου καὶ σημειώσατε εἰς τὸ τετράδιόν σας διὰ συντομογραφιῶν τὴν θέσιν τῶν ὀκτῶ ἐξετασθέντων ὄρων τῶν προτάσεων:

... Στερονὴ μιὰ δύση φέρε ὁ σκλάβος ν' ἀγναντέψη καὶ ν' ἀκολουθήσῃ ἀνατολή. Κάμε ἢ ἐλπίδα νὰ ταχύνη τὸ ποδάρι, νὰ προφτάσῃ καὶ νὰ τὸν κεράσῃ τὴ χαρὰ σὲ μαγικὸ γυαλί. Γύριζε, γύριζε...

Τρίβε τὰ σίδηρα τὰ στοιχειωμένα, κάμε τα σκουριὰ νὰ πέσουν ἀπ' τὰ χέρια τὰ δεμένα. Λειψῶσε τ' ἀλύσια τὰ λησμονημένα γύρω στὰ βαλαντωμένα τὰ κοριμιά. Τρίβε τὰ κλειδιὰ τὰ διπλοσφραγισμένα, κάμε ν' ἀνοίξουν τὰ κατώγια τὰ βαθιά.

Σπάσε τὰ σύνεργα καὶ σπάσε τ' ἀργαλεῖα τῆς κόλασης μαστορεμένα, τ' ἀργαστήρια, στομωμένα ἀπὸ τῶν χρόνων τ' ἀργὸ πέρασμα, χορτασμένα ἀπὸ τὸ αἶμα¹.

110. Γράψατε τὸ ἀνωτέρω κείμενον τοποθετοῦντες τοὺς ὄρους κατὰ τὴν συνήθη σειρὰν.

Γ'. Θέσις τῶν Δευτερευουσῶν Προτάσεων εἰς τὴν Περίοδον

1. Ἐφ' οὗ ὁ Παῦλος ἀπεπεράτωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ μηχανολόγου, εἰσγράφετο εἰς μίαν ἐταιρείαν.

2. Ἐὰν ἀγογγότερον κατώρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ καμμίαν ὑποτροφίαν, θὰ ἀνεχώρει εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν του.

3. Ἄν καὶ ἦτο ἀπησχολημένος καθ' ὄλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε νὰ μελετᾷ.

4. Ἐπειδὴ ἦτο ἰκανώτατος, ἐντιμος καὶ πολὺ ἐργατικός, οἱ προϊστάμενοί του τὸν ἐξετίμησαν καὶ ὁ γενικὸς διευθυντὴς τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν του.

1. Γιάννη Βλαχογιάννη, «Τὸ τραγούδι τοῦ Χερόμυλου», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Ε' Γυμνασίον*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 190.

5. Μίαν ἡμέραν ὁ διευθυντής του τὸν ἠρώτησεν ἐὰν ἠθέλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὸ *M.I.T.*, τὸ περίφημον πολυτεχνεῖον τῆς Μασσαχουσέτης.

6. Ὁ Παῦλος ἐφοβήθη πρὸς στιγμὴν, μήπως ὁ διευθυντής του θέλῃ νὰ τὸν εἰρωνευθῇ.

7. Ἀμέσως ὁμως συνήλθε καὶ τοῦ ἀπήντησε μὲ θάρρος ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνειρον καὶ ὁ ἄμεσος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς του.

8. Ὁ διευθυντής του εὐτυχῶς δὲν τὸν εἰρωνεύετο, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε δαπάναις τῆς ἐταιρείας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὰς σπουδὰς του.

9. Ὁ Παῦλος ἔχει τόσα ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ προσόντα, ὥστε ἡ ἐπιτυχία του δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐξησφαλισμένη.

10. Ἡ ἱστορία τοῦ Παύλου μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει ἱκανότητος καὶ ἰσχυρὰν θέλησιν συνήθως ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν ζωὴν.

Αἱ ὑπογραμμισμέναι προτάσεις τοῦ κειμένου μας εἶναι προτάσεις δευτερεύουσαι. Ἐὰν παρατηρήσωμεν τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, θὰ ἴδωμεν ὅτι:

1. Αἱ χρονικαί, αἱ ὑποθετικαί, αἱ ἐναντιωματικαί καὶ αἱ αἰτιολογικαὶ προτάσεις προτάσσονται συνήθως τῆς κυρίας (παράδειγμα 1—4).

2. Αἱ πλάγια ἐρωτηματικαί, αἱ ἐνδοιαστικαί, αἱ εἰδικαί, αἱ τελικαί καὶ αἱ ἀποτελεσματικαί (συμπερασματικαί) προτάσεις ἐπιτάσσονται τῆς κυρίας (παράδειγμα 5—9).

3. Αἱ ἀναφορικαὶ προτάσεις ἐπιτάσσονται τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν. Αὗται προτάσσονται τῆς κυρίας προτάσεως, ὅταν χρησιμεύουν ὡς ὑποκείμενον αὐτῆς, π.χ. Ὅσοι θέλουν δύνανται νὰ μετᾶσχουν τῆς ἐκδρομῆς. (Βλέπε καὶ παράδειγμα 10).

Σ η μ ε ί ω ς ι ς. Παρὰ τὰ ἀνωτέρω, πολλάκις ὁ ὁμιλῶν ἢ ὁ γράφων τοποθετεῖ ὠρισμένους ἐκ τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων κατ' ἄλλην σειρὰν εἴτε ἐπηρεαζόμενος ἐκ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται εἴτε διότι θέλει νὰ ἐξάρῃ κάτι περισσότερο. Τοῦτο συμβαίνει προκειμένου κυρίως περὶ τῶν αἰτιολογικῶν, τῶν χρονικῶν, τῶν ὑποθετικῶν καὶ τῶν ἐναντιωματικῶν προτάσεων.

Ἀντικατάστασις Δευτερευουσῶν Προτάσεων

Ἐκτός τῶν παρατηρήσεων τῶν γενομένων περί τῆς θέσεως τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων, κρίνομεν σκόπιμον νά ὀμιλήσωμεν ἐνταῦθα καί περί τῆς συχνότητος αὐτῶν ἐν τῷ Νεοελληνικῷ λόγῳ.

Εἰς τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν, δὲν ὑπάρχει ἀπαρέμφατον, γίνεται δὲ πολὺ περιορισμένη χρῆσις τῆς μετοχῆς. Ἄντ' αὐτῶν χρησιμοποιοῦμεν συνήθως δευτερευούσας προτάσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χρῆσις πολλῶν δευτερευουσῶν προτάσεων εἰς μίαν περίοδον καθιστᾷ τὸν λόγον χαλαρόν, αὕτη πρέπει νά ἀποφεύγεται ὅπου εἶναι δυνατόν.

Τὴν κατάχρησιν δευτερευουσῶν προτάσεων εἰς μίαν περίοδον δυνάμεθα νά ἀποφύγωμεν ἀντικαθιστῶντες τινὰς ἐξ αὐτῶν :

α'. Δι' ἐμπροθέτων προσδιορισμῶν, π.χ. *Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν* τῶν σπουδῶν του καὶ *τὴν λήψιν* τοῦ πτυχίου του εἰργάζετο εἰς μίαν ἐταιρείαν, *ἀντὶ* Ἄφοῦ ἀπεπεράτωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον του, εἰργάζετο εἰς μίαν ἐταιρείαν. *Ἔνεκα τῶν ἐξαιρετικῶν ἱκανοτήτων του, τῆς ἐντιμότητος καὶ τῆς μεγάλης ἐργατικότητός του*, ὁ γενικός διευθυντὴς τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν του, *ἀντὶ* Ἐπειδὴ ἦτο ἱκανώτατος, ἐντιμος καὶ πολὺ ἐργατικός, ὁ γενικός διευθυντὴς τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν του. Ὁ διευθυντὴς του τὸν ἔστειλε δαπάναις τῆς ἐταιρείας εἰς τὴν Ἀμερικὴν *πρὸς ὀλοκλήρωσιν* τῶν σπουδῶν του, *ἀντὶ* Ὁ διευθυντὴς του τὸν ἔστειλε δαπάναις τῆς ἐταιρείας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διὰ νά ὀλοκληρώσῃ τὰς σπουδὰς του.

β'. Διὰ μετοχῶν (προκειμένου περί προτάσεων χρονικῶν, αἰτιολογικῶν, ὑποθετικῶν, ἐναντιωματικῶν καὶ ἀναφορικῶν), π.χ. *Λαβὼν* τὸ πτυχίον τοῦ μηχανολόγου, *ἀντὶ* Ἄφοῦ ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ μηχανολόγου. *Ἀσθενήσας* δὲν προσῆλθεν εἰς τὰς ἐξετάσεις, *ἀντὶ* Ἐπειδὴ ἠσθένησε, δὲν προσῆλθεν εἰς τὰς ἐξετάσεις. Ὁ ἄνθρωπος *ὁ ἔχων* ἱκανότητάς ἐπιτυχᾶνει συνήθως εἰς τὴν ζωὴν, *ἀντὶ* Ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔχει ἱκανότητάς ἐπιτυχᾶνει συνήθως εἰς τὴν ζωὴν.

Ἐρωτήσεις

Ποία εἶναι ἡ συνήθης θέσις τῶν χρονικῶν, τῶν ὑποθετικῶν, τῶν ἐναντιωματικῶν καὶ τῶν αἰτιολογικῶν προτάσεων εἰς τὴν περίοδον; Ποία τῶν πλαγιῶν

ἐρωτηματικῶν, τῶν ἐνδοιαστικῶν, τῶν ἀποτελεσματικῶν, τῶν εἰδικῶν καὶ τῶν τελικῶν προτάσεων; Ποία ἢ τῶν ἀναφορικῶν προτάσεων; Ἐνεκα τίνων λόγων δὲν τηρεῖται πάντοτε ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη συνήθης σειρὰ τῶν δευτερευουσῶν προτάσεων; Εἰς ποίας προτάσεις συμβαίνει τοῦτο; Διατί ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα χρησιμοποιεῖ τὰς δευτερευούσας προτάσεις εἰς μεγάλην κλίμακα; Πῶς δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν τὴν κατάχρησιν δευτερευουσῶν προτάσεων εἰς μίαν περιόδον;

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

111. Ἀντιγράψατε εἰς τὸ τετραδίδόν σας τὰς δευτερευούσας προτάσεις τοῦ κατωτέρω κειμένου καὶ σημειώσατε ἐν παρενθέσει εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκουν αὐταὶ καὶ ἐὰν προτάσσονται ἢ ἐπιτάσσονται :

«Ὅ,τι περ ἂν Ἑλληνες βαρβάρων παραλάβοσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται» (Πλάτ. Ἐπινομίς 987).

Ἡ ἐπὶ κεφαλῆς ρῆσις ἀληθεύουσα περὶ τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τῶν ἀρχαίων ἀληθεύει ὁμοίως καὶ περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Διότι ἐκόμισαν μὲν ταύτην μεθ' ἑαυτῶν τὰ πάλαι ποτὲ ἀπὸ βοροῦ κατελθόντα Ἑλληνικὰ φύλα (ὡς ὀνομάζομεν αὐτὰ ἀπὸ τοῦδε οὕτω προληπτικῶς), ἀλλὰ κυρίως ἐν Ἑλλάδι ἠδυνήθησαν νὰ πλουτίσωσι, καλλύνωσι καὶ διαμορφώσωσιν αὐτὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ εἶναι κατὰ τὸν Κικέρωνα ἀξία νὰ λαλῆται ὑπὸ τῶν θεῶν. Καὶ ταύτης ἄρα ἡ ἱστορία, ὅπως καὶ παντὸς ἄλλου ἔργου τῶν παλαιῶν, διαφέρει ἡμῖν, διότι καὶ αὕτη εἶναι κατὰ μέγα μέρος προῖον Ἑλληνικῆς διανοίας, Ἑλληνικῆς φαντασίας, καθόλου Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις ὡς ἔργον ἀνθρώπων κατ' ἀνάγκην ἔσχεν ἱστορικὴν ἀνέλιξιν, δύναται καταλλήλως μελετωμένη ν' ἀποκαλύψῃ ἡμῖν πάμπολλα διδάγματα καὶ χρησιμεύσῃ εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς μόρφωσιν ἐπιστημονικῆς ἱστορικῆς μεθόδου¹.

112. Γράψατε τὰς δευτερευούσας προτάσεις τοῦ τελευταίου σας μαθήματος ἐκ τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων, ἀναγνωρίσατε τὸ εἶδος των καὶ σημειώσατε ἐν παρενθέσει ἐὰν αὐταὶ προτάσσονται ἢ ἐπιτάσσονται.

113. Ἀντικαταστήσατε δι' ἐμπροθέτων προσδιορισμῶν τὰς δευτερευούσας προτάσεις τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :

Ἐπειδὴ ἐσημείωσε πολλὰς ἀπουσίας, παρεπέμφθη εἰς ὀλικὴν κατὰ Σεπτέμβριον ἐξέτασιν. Ἀφοῦ ἀπελύθη ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ,

1. Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθῆναι 1915, σ. 5.

ἀνέλαβε καὶ πάλιν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ σχολεῖον του. Ἐνῶ ἐπέστρεφα εἰς τὴν οἰκίαν μου, μὲ ἐπλησίασεν εἰς ἄγνωστος καὶ μὲ ἠρώτησε τί ὄρα ἦτο. Ὅταν ἡ πατρις κατείχετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅλοι ἤμεθα δυστυχεῖς. Πολλοὶ τότε Ἑλληνες εἰργάσθησαν παντοιοτρόπως, διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν χώραν μας. Οἱ ἀγῶνες ἀνεβλήθησαν, διότι ὁ καιρὸς δὲν ἦτο εὐνοϊκός. Ἐπειδὴ ἔπνεε σφοδρὸς ἄνεμος, τὸ πλοῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποπλεύσῃ. Ἐνῶ ἐξητάζετο, ἐφαίνετο πολὺ ταραγμένος. Ἀφοῦ ἐξητάσθη, ἠρέμησε. Ἐπρεπε νὰ ἐργασθῆ σκληρῶς, διὰ νὰ διαθρέψῃ καὶ νὰ μορφώσῃ τὰ τέκνα του.

114. Ἀντικαταστήσατε διὰ μετοχῶν τὰς ὑπογραμμισμένας προτάσεις τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :

Ὁ χειμὼν, ὅστις προσεγγίζει, μοῦ ὑπενθύμισεν ὅτι πρέπει νὰ κάμω ἐπανωφόριον. Ἀφοῦ μετέβην εἰς τινὰ ἔμπορον, ὅστις ἔχει τὸ κατάστημά του παρὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου, παρεκάλεσα αὐτόν, ἵνα, ἐὰν εὐαρεστῆται, μοὶ φέρῃ δαίγματα ὑφασμάτων. Μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ ἐξέλεξα ἓν, ἠρώτησα τὴν τιμὴν.— «Ἐκατὸν πενήντα χιλιάδας δραχμῶν ὁ πήγης», μοὶ ἀπήντησεν ὁ ἔμπορος, ἐν ᾧ ἐμειδία.— «Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι φοβερόν!» ἀνέκραξα, ἐπειδὴ ἐξεπλάγην καὶ ἠγανάκτησα.— «Δυστυχῶς δὲν δύναμαι, μολονότι ἔχω ὑμᾶς ἀπὸ πολλοῦ πελάτην, νὰ σᾶς τὸ δώσω εὐθυμότερον. Τὸ ὑφασμα εἶναι Ἀγγλικόν, οἱ δὲ τελωνεῖακοὶ δασμοί, οἵτινες ἠδῆξήθησαν ἐσχάτως, ἐπιβαρύνουσιν ἀναλόγως καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα εἰσάγονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ». — «Λυποῦμαι», ἀπήντησα, «ἀλλ', ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἐφοπλιστής, θὰ περάσω αὐτόν τὸν χειμῶνα χωρὶς ἐπανωφόριον». Ἀφοῦ ἔλαβον τὴν ἠρωϊκὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, ἀνεχώρησα.

Μετ' ὀλίγας ὅμως ἡμέρας τὸ ψῦχος, ἐπειδὴ ἐγίνετο ὀλονὲν δορυμνότερον, μὲ ἠνάγκασε νὰ ἀλλάξω σκέψεις. Ἀφοῦ ἐδανείσθην τὰ χρήματα ἀπὸ ἑνα ὑποχρεωτικὸν φίλον μου, ἐπῆγα καὶ ἠγόρασα τὸ βαρύτεμον ὑφασμα. Τὸ ζήτημα ὅμως δὲν ἔληξε. Ὑπολείπεται τῶρα νὰ εὔρω τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὸν ράπτην¹.

115. Ἀντικαταστήσατε δι' ἐμπροθέτων προσδιορισμῶν τὰς κάτωθι προτάσεις τῆς προηγουμένης ἀσκήσεως :

Ἀφοῦ μετέβην εἰς τινὰ ἔμπορον. Ἀφοῦ ἐξέλεξα ἓν. Ἐπειδὴ ἐξε-

1. Α. Γ. Σαρρῆ, Ἔς Βοηθήσωμεν τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Ἀθήναι, 1950, σ. 34.

πλάγην καὶ ἡγανάκτησα. Ἐφοῦ ἔλαβον τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ τὸ ψῦχος ἦτο δομύ. Ἐφοῦ ἐδανείσθην χρήματα.

II. ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Α'. Ὅρισμός, Ἐκτασις, Σύνδεσις καὶ Χρησιμότης Παραγράφων

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα τῶν λεγομένων Ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Οἱ φορεῖς ταύτης Ἰνδοευρωπαῖοι, παλαιοὶ πρόγονοι ἡμῶν, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν ἢ ὅποια εἰς ἱστορικὸς χρόνος ὠνομάσθη Ἑλλάς, ὁμηθέντες κατὰ τὴν μᾶλλον κρατοῦσαν γνώμην ἀπὸ τῶν Οὐγγρικῶν πεδιάδων (λέξεις 40).

Πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν πατρίδα, ἣτις συνετελέσθη κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς τρίτης καὶ τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος π.Χ., διέδρομον βεβαίως οὔτοι μακρὰν περιόδον μετακινήσεων, περιπλανήσεων καὶ περιπετειῶν, ἀλλ', ὡς φαίνεται, δὲν ἦλθον εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς ἄλλους λαοὺς ἢ καὶ ἂν ἦλθον ἀφωμοίωσαν ἐκόλωσ τούτους, διὸ καὶ κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι πιστῶς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν γλωσσικὴν κληρονομίαν (λέξεις 58).

Οἱ πρῶτοι ξενόγλωσσοι λαοὶ πρὸς οὓς ἦλθον εἰς στενὴν σχέσιν εἶναι οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς χώρας, λαοὶ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους γλωσσικῶς καὶ φορεῖς ἐνὸς ἕνῃ γλοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καίπερ μονίμως ἐγκαθιδρυμένοι καὶ πολιτιστικῶς προηγμένοι οἱ αὐτόχθονες οὔτοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀντιστῶσιν εἰς τὴν πίεσιν τοῦ δυναμικοῦ λαοῦ ὁ ὅποιος κατήλθεν ἀπὸ βορρᾶ, ἵνα θεμελιώσῃ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τὰ ἱστορικά του πεπραγμένα. Ὁ παλαιὸς πολιτισμὸς τῆς χώρας κατεστράφη καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων αὐτοῦ ἐδημιουργήθη νέος, ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὅστις ἐπέτυχε τὴν ἀποκορύφωσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς κλασσικὸς χρόνους καὶ ἐγένετο οὕτω κρηπὶς μὲν τοῦ συγχρόνου Ἐυρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὁδηγὸς δὲ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος¹ (λέξεις 100).

Ἄν παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν καὶ τὴν διάρθρωσιν τοῦ ἀνωτέρω παρατιθεμένου ἀποσπάσματος, θὰ ἴδωμεν ὅτι τοῦτο

1. Γ. Ι. Κουρμούλη, «Ἡ Ἐκπολιτιστικὴ Δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» Πλάτων, τόμ. Β', 1950, σ. 4.

σύγκειται ἐκ τριῶν μερῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιλαμβάνει πλείονας τῆς μιᾶς περιόδου.

Τὸ σύνολον τῶν προτάσεων ἢ περιόδων διὰ τῶν ὁποίων ἀναπτύσσουσα μίαν σκέψιν καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν μίαν μεγαλυτέραν σχετικῶς ἐνότητα εἰς τὸν λόγον καλεῖται παράγραφος.

Ἐπομένως αἱ παράγραφοι πρέπει νὰ ἀποδίδουν ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ τὰς λογικὰς ἐνότητας τῶν διανοημάτων τοῦ γράφοντος.

Ἡ ἔκτασις τῶν παραγράφων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ¹. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τοῦ γράφοντος, ἀπὸ τὸ θέμα τὸ ὁποῖον οὗτος πραγματεύεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνεται. Εἰς τοὺς διαλόγους, εἰς τὰ χρονογραφήματα καὶ τὰ διηγήματα αἱ παράγραφοι ἔχουν μικροτέραν ἔκτασιν παρὰ εἰς τὰς περιγραφάς, τὰς πραγματείας καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἔργασίαι αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται πρὸς μικροὺς μαθητὰς ἢ ἀνθρώπους μετρίας μορφώσεως δὲν πρέπει νὰ περιλαμβάνουν ἐκτεταμένας παραγράφους, διότι αὗται δὲν γίνονται εὐκόλως νοηταί. Πάντως, οἱ μαθηταὶ καλὸν εἶναι νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ γράφουν μακρὰς παραγράφους, ἀλλ' οὔτε πάλιν νὰ ἀρχίζουν νέαν παράγραφον μεθ' ἑκάστην σχεδὸν πρότασιν.

Αἱ παράγραφοι πρέπει νὰ *συνδέονται* λογικῶς μεταξὺ των, ἢ προηγουμένη νὰ προπαρασκευάζῃ, νὰ εἰσάγῃ τρόπον τινὰ εἰς τὸ νόημα τῆς ἐπομένης. Ἡ μετάβασις ἐπίσης ἀπὸ τῆς μιᾶς παραγράφου εἰς τὴν ἄλλην ἐπιβάλλεται νὰ γίνεταί κατὰ τρόπον φυσικὸν καὶ ἀβίαστον. Εἰς τοῦτο βοηθοῦν πολλακίς ὠρισμέναι λέξεις (σύνδεσμοι, ἐπιρρήματα) ἢ φράσεις, ὅπως π. χ. *συνεπῶς, ἀντιθέτως, κατ' ἀκολουθίαν, καθ' ὅμοιον τρόπον, τέλος, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, διὰ ταῦτα, ἄρα, λοιπόν, ὅθεν, ὥστε* κ.τ.θ.

Ὁ ὀρθὸς χωρισμὸς ἐνὸς συγγράμματος ἢ μιᾶς οἰασθήποτε γραπτῆς ἐργασίας εἰς παραγράφους καὶ ἡ λογικὴ σύνδεσις αὐτῶν εἶναι στοιχεῖα πολὺ *χρήσιμα*, διότι βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστην σημαντικῶς εἰς τὴν παρακολούθησιν καὶ κατανόησιν τῶν σκέψεων τοῦ γράφοντος. Πρὸς τούτοις ταῦτα ἀποτελοῦν ἐνδειξιν προσεκτικῆς, εὐσυνειδήτου καὶ καλῶς διηρθρωμένης ἐργασίας.

1. Κατὰ τὸν Tressler εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἡ ἔκτασις τῆς παραγράφου κυμαίνεται μεταξὺ ὀλίγων καὶ 300 λέξεων μὲ μέσον ὄρον 150 λέξεις.

Παραθέτομεν κατωτέρω τὰς περιόδους μὲ τὰς ὁποίας ἀρχίζουσι αἱ τρεῖς πρῶται κατὰ σειράν παράγραφοι τοῦ προλόγου τῆς *Αἰσθητικῆς*¹ τοῦ Ε. Π. Παπανούτσου, διὰ νὰ προσέξετε τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης παραγράφου.

Τὸ πρόβλημα τοῦ Καλοῦ ἀπασχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ καλλιτέχνες καὶ αἰσθαντικούς ἀνθρώπους, ψυχολόγους καὶ κοινωνιολόγους, παιδαγωγούς καὶ πολιτικούς, γενικὰ κάθε στοχαστικὸν ἄνθρωπο ποῦ βλέπει τί θέση ἔχει μέσα στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἱστορία μας ἡ Τέχνη καὶ πόσο οὐσιαστικὰ ἀνθρώπινο φαινόμενο εἶναι ἡ εἴσα τῆς Ὁμορφίᾳς . . .

Ἄλλὰ οἱ ἐπιστήμες αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ νοηθοῦν χωρὶς τὴ φιλοσοφικὴ Καλλολογία, τὴν Αἰσθητικὴν . . .

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἀληθινὰ κριτικὴ φιλοσοφία τῆς Τέχνης δὲν μπορεῖ ν' ἀγνοεῖ τίς ἔρευνες καὶ τὰ πορίσματα τῆς Ἱστορίας, τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Τέχνης . . .

Ἑρωτήσεις

Τί καλεῖται παράγραφος; Δύναται νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ἡ ἔκτασις τῶν παραγράφων; Ἐκ ποίων παραγόντων ἐξαρτᾶται αὕτη; Τί πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τῶν οἱ μαθηταὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν παραγράφων τῶν; Πῶς πρέπει νὰ γίνεταί ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς παραγράφου εἰς τὴν ἄλλην; Ποῖαι λέξεις μᾶς διευκολύνουσι εἰς τὴν τοιαύτην μετάβασιν; Ποία ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῶν παραγράφων;

Ἀσκήσεις

116. Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο παραγράφους. Γράψατε εἰς τὸ τετράδιόν σας τὴν πρώτην περίοδον τῆς δευτέρας παραγράφου. Προσεξάτε προηγουμένως ἐὰν ὑπάρχῃ λέξις διευκολύνουσα τὴν μετάβασιν εἰς τὴν παράγραφον ταύτην.

Ἡ ἐργασία τοῦ Χατζιδάκι περὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀποτελεῖ ὀλόκληρον ἐπιστήμην, ἔδειξε τὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν αἰώνων, ἔδειξε πόσον ἡ νέα Ἑλληνικὴ δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀρχαίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀρχαία τὴν νέαν. Εἰς τὸ ἐξῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετάζωνται παλαιότεραι ἢ νεώτερα περίοδοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μεμονωμένα. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα παρὰ τὰς διαλέκτους, ἀρχαίας καὶ νέας, παρὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου ἀποτελεῖ ἐνότητα, τὴν

1. Ε. Π. Παπανούτσου, *Αἰσθητικὴ*, Ἀθῆναι, 1948, σσ. 7—8.

ὁποῖαν ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν οἱ φιλόλογοι τοῦλάχιστον. Ἐπὶ τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τοῦ Χατζιδάκι περὶ συνεχείας καὶ ἐνότητος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔχουν, ὡς εἶναι αὐτονόητον, καὶ ἐθνικὴν σημασίαν. Εἰδικώτερον ὁ Χατζιδάκις ἠσχολήθη μὲ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν καὶ τὰς ξένας προπαγάνδας. Αἱ μελέται του περὶ τῆς ἐλληνικότητος τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν, δὲν εἶναι δὲ πλέον εὐκόλον νὰ ἰσχυρίζονται αἱ ξένοι προπαγάνδαι ὅτι ἡ Μακεδονία πρέπει νὰ γίνῃ αὐτόνομος, διότι τάχα οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες ¹.

117. Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς παραγράφους. Γράψατε εἰς τὸ τετράδιόν σας τὴν πρώτην περίοδον τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης παραγράφου. Προσέξτε τὸν τρόπον μεταβάσεως ἀπὸ τῆς μιᾶς παραγράφου εἰς τὴν ἄλλην. Ἀριθμήσατε τέλος τὰς λέξεις ἐκάστης παραγράφου, διὰ νὰ ἴδετε τὴν ἔκτασιν αὐτῶν.

Ἐπ' ἴσης διαιρεῖται ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἢ τὰς περιόδους. Πρώτη περίοδος εἶναι ὁ μακρὸς χρόνος ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἐγκαταστάσεως ἐκάστου Ἑλληνικοῦ φύλου εἰς τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὴν ἡμῖν χώραν αὐτοῦ. Δευτέρα ἡ δόκιμος, τρίτη ἡ μεταγενεστέρα, τετάρτη ὁ μέσος αἰὼν καὶ πέμπτη οἱ νεώτεροι χρόνοι. Δὲν χωρίζονται βεβαίως αἱ περίοδοι αὗται ἀπ' ἀλλήλων διὰ Σινικοῦ τείχους, τοῦναντίον μάλιστα πάντοτε ἐπιδρῶσιν αἱ παλαιότεραι ἐπὶ τὰς νεωτέρας, ὧν εἶναι συνέχαι καὶ τέκνα, ἀλλὰ τοσοῦτον εἶναι ἀναντίλεκτον ὅτι οὕτω σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ τύχαι καὶ αἱ ἀλλοιώσεις τῆς γλώσσης ἐν ἐκάστη τούτων, ὥστε δικαίως ὀφείλουσι νὰ ἐξετάζωνται καὶ ἐξαίρωνται ἐκάστη χωρὶς. Αἱ πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι δύο, ἤτοι ἡ γραπτὴ καὶ ἡ προφορικὴ παράδοσις. Ὡς τρίτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ περὶ τῆς γλώσσης διδασκαλία τῶν παλαιῶν γραμματικῶν, λεξικογράφων κλπ. ².

118. Προσέξτε τὰς παραγράφους τοῦ τελευταίου μαθήματός σας εἰς τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα. Παρατηρήσατε τὴν ἔκτασιν αὐτῶν, τὴν μεταξὺ των σύνδεσιν, τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην, ὡς καὶ τὴν τυχοῦς χρησιμοποίησιν ὀριζμένων λέξεων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταβάσεως.

1. Κ. Ι. Ἀμάντου, «Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις», Ἀθηνᾶ, τόμ. ΝΒ', 1948, σ. 8.

2. Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθήναι, 1915, σσ. 7 - 8.

119. Ἐξετάσατε τὰς παραγράφους τῶν ἐκθέσεών σας καὶ παρατηρήσατε ἂν αὐταὶ εἶναι σύμφωνα πρὸς τὰ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὑποδεικνύμενα.

Β'. Ἀρχικὴ Πρότασις, Σύνδεσις Προτάσεων καὶ Τελικὴ Πρότασις ἐν τῇ Παραγράφῳ

Πόσον βέβαια ἡ οἰκονομικὴ μου κατάστασις (εὐπορία) εἶναι ἀνθηρὰ εἰδικότερα μὲν λόγῳ τῶν εἰσοδημάτων μου ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα καὶ γενικότερα ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον περιουσίαν μου, ὅλοι σεῖς πιστεύω ὅτι τὸ βλέπετε καὶ τὸ γνωρίζετε ἀρετὰ καλὰ· ἐν τούτοις ὅμως καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ ὁμιλήσω ἐν συντομίᾳ σχετικῶς. Ὁ πατὴρ μου, ὅταν ἀπέθανε, μοῦ ἀφῆκεν ὡς κληρονομίαν «ἀέρα φρέσκο», τὴν μητέρα μου τὴν διέτρεφε μὲχρι τοῦ θανάτου της ἐπισυμβάντος πρὸ τριῶν ἐτῶν, τέκνα τέλος δὲν ἔχω ἀκόμη ἀποκτήσει, διὰ τὰ μὲ ἀνακουφίσουν κατὰ τὸ γῆρας μου. Αἱ ἀπολαυαὶ μου ἐκ τῆς προσωπικῆς μου ἐργασίας εἶναι μηδαμιναὶ καί, τὸ χειρότερον, δὲν εἶμαι πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐργασθῶ, οὔτε καὶ τὰ οἰκονομικά μου μοῦ ἐπιτρέπουν, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, νὰ ἀγοράσω κάποιον δοῦλον, εἰς τὸν ὅποιον νὰ ἀναθέσω τὴν συνέχισιν τῆς ἐργασίας μου διὰ λογαριασμόν μου. Μὲ ἄλλους λόγους δὲν ἔχω κανένα ἀπολύτως ἄλλον πόρον ζωῆς ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ μικροῦ βοηθήματός σας· συνεπῶς, ἐὰν σεῖς τῶρα μοῦ ἀφαιρέσετε καὶ αὐτό, μὲ καταδικάζετε ἀσφαλῶς εἰς τὸν φρικτὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον¹ (Λυσίου, Ὑπερ Ἀδυνάτου, § 6).

Πρόκειται περὶ ἑνὸς πτωχοῦ, ἡλικιωμένου καὶ ἀνικάνου πρὸς ἐργασίαν ἀρχαίου Ἀθηναίου ὁ ὅποτος χαρακτηρισθεὶς ὡς «ἀδύνατος» ἐλάμβανε παρὰ τῆς πόλεως ἐν μικρὸν χρηματικὸν βοήθημα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν του. Κάποτε ἕνας συμπολίτης του τὸν κατήγγειλεν εἰς τὴν βουλὴν ὅτι εἰσέπραττε τὸ βοήθημα παρανόμως, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι ἦτο εὐπορος.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω, λοιπόν, παράγραφον ὁ ρήτωρ Λυσίας διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἀδυνάτου ἐπιζητεῖ νὰ καταρρίψῃ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ κατηγοροῦ περὶ εὐπορίας τοῦ πελάτου του καὶ νὰ καταδείξῃ τὴν

1. Ἡ παράγραφος αὕτη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν περιλαμβάνει 87 λέξεις μετὰ τῶν ἄρθρων ἕναντι 166 λέξεων τῆς μεταφράσεώς μας.

άθλιότητα τῆς θέσεώς του, λόγῳ τῆς οἰκογενειακῆς, τῆς σωματικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς του καταστάσεως, μὲ τελικὸν πάντοτε σκοπὸν νὰ ἐξάρῃ τὴν ζωτικὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἐνέχει διὰ τὸν ἀδύνατον τὸ παρεχόμενον χρηματικὸν βοήθημα.

Ἄς ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λυσίου προσέχοντες εἰς τὴν *σειρὰν* καθ' ἣν ἐκτίθενται τὰ ἐπὶ μέρους, εἰς τὴν *συναγωγὴν* καὶ τὴν *σύνδεσιν* αὐτῶν, εἰς τὰ *τυχρὸν ὑπάρχοντα ἐκτὸς θέματος* στοιχεῖα καὶ εἰς τὰς προτάσεις μὲ τὰς ὁποίας *ἀρχίζει* καὶ *τελειώνει* ἡ παράγραφος.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει θέσει ἐκ τῶν προτέρων ἕνα ὠρισμένον σκοπὸν, ἔχει χαράξει μίαν πορείαν καὶ ὅτι, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του, ἀκολουθεῖ ἄνευ παρεκκλίσεων τὴν γραμμὴν τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν, ὅπως θὰ ἔκαμνεν ἕνας ἱκανὸς καὶ πεπειραμένος πλοίαρχος.

Τὰ ἐπὶ μέρους ἐκτίθενται κατὰ σειρὰν σπουδαιότητος καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον καταλαμβάνει ὁ πατήρ, ὁ στῦλος τῆς οἰκογενείας, ἀκολουθεῖ ἡ μήτηρ, τῆς ὁποίας τὴν στοργὴν χρειαζόμεθα καὶ τὴν στέρησιν αἰσθανόμεθα ἀκόμη καὶ γέροντες, τέλος ἔρχονται τὰ τέκνα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζουν οἱ γονεῖς τόσας καλὰς ἐλπίδας. Ὁ δυστυχῆς ἀνάπηρός μας μένει μόνος εἰς τὸν κόσμον· κανένας ἀπὸ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς δὲν ὑπάρχει, διὰ νὰ σταθῇ πλησίον του εἰς μίαν ἀσθένειαν, διὰ νὰ παραστῇ εἰς τὰς ἐπιθανατίους στιγμάς του καὶ νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα του. Εἰς τὴν τρίτην περίοδον ἀναφέρονται πρῶτον αἱ προσωπικαὶ του ἱκανότητες (σωματικαὶ ἐν προκειμένῳ), διότι ἐπ' αὐτῶν πρέπει κατὰ κύριον λόγον νὰ στηρίζεται ἕκαστος ἄνθρωπος, καὶ ἔπειτα ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ξένου, τοῦ ἀντικαταστάτου, τοῦ δούλου τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀγοράσῃ.

Ἡ οἰκονομικὴ του κατάστασις εἶναι ἀθλία, διότι ἀπὸ τὸν πατέρα του δὲν ἐκληρονόμησε τίποτε ἀπολύτως· ἐκτὸς δὲ τούτου εἶχε καὶ βάρη οἰκογενειακά, τὴν συντήρησιν δηλαδὴ τῆς μητρὸς του. Τέλος τὸ ἐπάγγελμά του δὲν τοῦ ἐξασφαλίζει τὰ πρὸς τὸ ζῆν, διότι δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ τὸ ἐξασκήσῃ. Συνεπῶς περιουσίαν ἐκ κληρονομίας, ποὺ ἀποτελεῖ ἀρχὴν καὶ βάσιν οἰκονομικὴν καλὴν, δὲν εἶχε ποτέ, εἶχε τούναντίον οἰκογενειακὰς ὑποχρεώσεις καὶ, τὸ φοβερώτερον, δὲν διαθέτει τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ τὴν πολῦτιμον ὑγείαν, διὰ νὰ ἐργασθῇ. Ὑπάρχει με-

γαλύτερα δυστυχία από τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πτωχὸς καὶ ἀσθενὴς συγχρόνως ;

Κατ' αὐτὸν τὸν συνεκτικὸν καὶ λογικῶς ἀδιάσειστον τρόπον ἐκτίθενται τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὴν ἀνωτέρω παράγραφον χωρὶς καμμίαν παρέκκλισιν, χωρὶς τίποτε τὸ περιττὸν καὶ τὸ ἐκτὸς θέματος. Κάθε λέξις, καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀκόμη μόριον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδώσωμεν καὶ νὰ ἀντιληφθῶμεν ποτὲ εἰς τὴν μετάφρασιν, κάθε πρότασις, κάθε περίοδος εἶναι μελετημένα, προσχεδιασμένα καὶ τοποθετημένα κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικόν.

Αὐτὸς εἶναι ὁ ὀρθὸς τρόπος τοῦ γράφειν, τὸν ὁποῖον προσφύεστατα πολλοὶ παρομοιάζουν μὲ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος. Οὗτος προκειμένου νὰ ἄνευγερῇ ἓν οἰκοδόμημα, ἀφοῦ διαπιστώσῃ ὅτι διατίθενται τὰ ἀπαιτούμενα ὑλικά, καταστρώνει τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτοῦ προχωρεῖ εἰς τὸ κτίσιμον, χρησιμοποιῶν τὰ ὑλικά του σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης του. Οἰκοδόμημα εἰς τὴν περίπτωσίν μας εἶναι τὸ ὅλον θέμα μας, τὸ ἔργον μας, σχέδιον εἶναι τὸ διάγραμμά μας, ὑλικόν μας εἶναι αἱ λέξεις. Ἐκ τῶν λέξεων θὰ σχηματισθοῦν αἱ πρότασις, ὅπως ἀπὸ τοὺς λίθους ἢ τὰ ξύλα θὰ κατασκευασθοῦν διάφορα τμήματα τῆς οἰκοδομῆς, ἀπὸ τὰς προτάσεις θὰ γίνουν αἱ παράγραφοι, αἱ ὁποῖαι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς τέσσαρας πλευράς, πρὸς τὸ δάπεδον καὶ τὴν στέγην τοῦ οἰκοδομήματος. Τὴν θέσιν τοῦ δαπέδου εἰς τὴν ἐργασίαν μας καταλαμβάνει ἡ ἀρχικὴ παράγραφος καὶ τὴν τῆς στέγης ἡ τελευταία. Ὅποιαν σημασίαν ἔχει δι' ἓν οἰκοδόμημα τὸ δάπεδον παρομοίαν ἐνδείκνυται νὰ ἔχη καὶ διὰ τὴν ὅλην ἐργασίαν μας ἡ πρώτη παράγραφος. Ἐπίσης μεγάλην σημασίαν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὴν τελευταίαν παράγραφον ἢ ὁποῖα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὀροφήν, τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

Παρομοίας σημασίας καὶ σπουδαιότητος εἶναι καὶ διὰ τὴν παράγραφον ἢ πρώτη καὶ ἡ τελευταία πρότασις αὐτῆς. Τὴν *ἀρχικὴν πρότασιν* πρέπει νὰ προσέχωμεν ἰδιαιτέρως, διότι δι' αὐτῆς εἰσάγομεν συνήθως τὸν ἀναγνώστην εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐκθέσωμεν. Ἐπὶ πλέον πολλάκις αὕτη περιέχει καὶ τὸ κύριον νόημα, τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς παραγράφου μας, μολονότι τοῦτο βεβαίως δὲν ἀποτελεῖ ἀπαράβατον κανόνα, διότι ἡ πρότασις ἢ δηλοῦσα τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοποθετεῖται καὶ εἰς τὸ τέλος ἢ καὶ ἐνδιάμεσως ἢ καὶ ἐνίοτε παραλείπεται. Εἰς τὴν ἀρχικὴν πρότασιν τίθενται πολλάκις ὠρισμένοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι ὑποδη-

λώνουν εκείνο διὰ τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ κάμωμεν λόγον ἢ ἐκείνο εἰς τὸ ὅποιον ἀποδίδομεν ἰδιαιτέραν βαρύτητα καὶ θέλομεν νὰ τὸ ἐξάρωμεν περισσότερον. Ἐάν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν παράγραφον τοῦ Λυσίου, θὰ ἴδωμεν ὅτι οὗτος διὰ τῆς ἀρχικῆς προτάσεως μᾶς κατατοπίζει ἀμέσως ἐπὶ ἐκείνου διὰ τὸ ὅποιον προτίθεται νὰ ὀμιλήσῃ κατωτέρω καὶ πρὸς τούτοις ὅτι εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν τοποθετεῖ τὴν λέξιν *εὐπορία* (=καλὴ οἰκονομικὴ κατάστασις), ἢ ὅποια περιέχεται εἰς τὴν κατηγορίαν καὶ τὴν ὅποιαν πρόκειται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἔχει.

Ἐξ ἴσου μεγάλην ἢ καὶ μεγαλυτέραν ἴσως σημασίαν ἐπιβάλλεται νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν *τελευταίαν πρότασιν*, μὲ τὴν ὅποιαν κλειόμεν τὴν παράγραφόν μας. Ἡ πρότασις αὕτη εἶναι συνήθως ἐντυπωσιακὴ, συνοψίζει τὰ προηγούμενα καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς τὸ τελευταῖον καὶ τὸ περισσότερον ἀποτελεσματικὸν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν παράγραφον ὁ Λυσίας ἐξαιρεῖ τὴν ζωτικωτάτην διὰ τὸν ἀδύνατον σημασίαν τοῦ βοηθήματος, τῆς μόνης πλέον ὑπολειπομένης εἰς αὐτὸν προσόδου, ἢ ἀφαίρεσις τῆς ὅποιας ἰσοδυναμεῖ δι' αὐτὸν μὲ τὸν ἀφευκτον ἐξ αἰτίας θάνατον.

Αἱ ἀρεταὶ τοῦ λόγου αἱ διαπιστωθεῖσαι εἰς τὸν Λυσίαν διακρίνουσιν καὶ πλείστους ἄλλους ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἀποτελοῦν τὰ αἰώνια πρότυπα τῶν μεταγενεστέρων. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ταῦτα ἔχουσιν ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἐπεὶ ἀποτελοῦν τὴν κληρονομίαν μας καὶ διότι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὸ παρελθόν, ὥστε δικαίως θεωρεῖται ἐνιαία. Διὰ τοῦτο σκοπίμως ἐλάβομεν ὡς ὑπόδειγμα τὸ ἀνωτέρω κείμενον τοῦ Λυσίου, ἂν καὶ εὐτυχῶς δὲν λείπουν ἀπὸ τὴν Νεοελληνικὴν Γραμματείαν δόκιμοι συγγραφεῖς τῶν ὁποίων τὰ ἔργα δύνανται τὰ χρησιμεύσουν ὡς πρότυπα διὰ τὴν δομὴν τοῦ λόγου.

Ἀνακεφαλαίωνοντες τὰ περὶ παραγράφων παραθέτομεν τὰς κάτωθι ὑποδείξεις, τὰς ὁποίας νομίζομεν ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὰς γραπτὰς ἐργασίας μας.

Κατὰ τὴν γραφὴν ἐκάστης νέας παραγράφου πρέπει :

1. Νὰ θέτωμεν ἓνα συγκεκριμένον σκοπὸν.
2. Νὰ ἀποδίδωμεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἀρχικὴν πρότασιν τῆς παραγράφου καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμεν κατὰ τὸ δυνατόν καταλλήλους λέξεις εἰς αὐτὴν, ὥστε νὰ ἐξασφαλιζέται ἡ σύνδεσις μὲ τὰ προηγούμενα.

3. Νά προσέχωμεν εἰς τὴν σύνδεσιν καὶ εἰς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς προτάσεως εἰς τὴν ἄλλην.

4. Νά κλείωμεν τὴν ὄλην παράγραφον μὲ πρότασιν ἐπιβαλομένην ὄχι διὰ πομπῶδων ἐκφράσεων ἀλλὰ διὰ λέξεων πλήρων νοήματος.

5. Νά ἐκθέτωμεν τὰ ἐπὶ μέρους κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἢ ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν ἢ κατὰ τὴν σχέσιν αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος ἢ τέλος κατὰ τὴν ἐπαγωγικὴν ἢ τὴν παραγωγικὴν μέθοδον, δηλαδὴ μεταβαίνοντες ἀπὸ τὰ μερικὰ εἰς τὸ γενικὸν ἢ ἀντιθέτως.

6. Νά μὴ παρεμβάλλωμεν στοιχεῖα ἄσχετα μὲ τὸ θέμα.

Ἄφοῦ, ὡς ὑπεδηλώσαμεν, ἡ σχέσις τῆς προτάσεως πρὸς τὴν παράγραφον εἶναι τοιαύτη ὅποια ἢ τῆς παραγράφου πρὸς τὴν ὄλην γραπτὴν ἐργασίαν, αἱ ἀνωτέρω ὑποδείξεις εἶναι φυσικὸν νὰ ἰσχύουν, ὑπὸ εὐρύτεραν βεβαίως κλίμακα, καὶ διὰ τὸ σύνολον τῶν παραγράφων αὐτῆς. Ἐκ τῶν παραγράφων τούτων τὰς ὁποίας περιλαμβάνει πᾶσα γραπτὴ ἐργασία συνολικῶς θεωρουμένη, χωρὶς φυσικὰ νὰ ὑποτιμῶμεν τὴν μεγίστην ἀξίαν τῶν ἐνδιαμέσων, τονίζομεν τὴν σημασίαν τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας. Ἡ ἀρχὴ εἶναι, ὡς γνωστὸν, τὸ ἡμῖς τοῦ παντός. Τὸ τέλος ὁμοίως θὰ δημιουργήσῃ τὴν ἰσχυροτέραν ἐντύπωσιν. Ἀπὸ αὐτὸ θὰ κρίνωμεν ἐὰν ὁ γράψας εἰργάσθῃ συστηματικὰ καὶ ἐὰν ὄντως τὸ ἔργον φέρῃ τὴν σφραγίδα τῆς πληρότητος, τοῦ αἰσίου τέλους.

Ἐρωτήσεις

Ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν γραπτὸν κυρίως λόγον ἡ πρώτη πρότασις μιᾶς παραγράφου καὶ τί πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν δι' αὐτῆς; Πῶς ἐπιτυγχάνομεν τὴν πραγματοποιήσιν τῆς τοιαύτης ἐπιδιώξεώς μας; Ποῦ τοποθετεῖται συνήθως ἡ πρότασις ἢ περιέχουσα τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς παραγράφου; Κατὰ ποίαν σειρὰν πρέπει νὰ γράφονται τὰ καθ' ἑκαστα; Τί δὲν πρέπει νὰ παρεμβάλλεται εἰς μίαν παράγραφον; Τί γνωρίζετε περὶ τῆς συνδέσεως καὶ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς μιᾶς προτάσεως εἰς τὴν ἄλλην; Τί ἐπιδιώκωμεν διὰ τῆς τελευταίας προτάσεως τῆς παραγράφου; Πῶς πρέπει νὰ εἶναι αὕτη; Τὰ περὶ παραγράφου λεγόμενα διὰ ποίαν ἄλλην περίπτωσιν ἰσχύουν;

Ἀσκήσεις

120. Αἱ κάτωθι δύο παράγραφοι ἀποτελοῦν τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευ-

ταίαν ἐργασίας τοῦ Ἰωάννου Συκουτρῆ ὑπὸ τὸν τίτλον «Πνευματικὴ Ζωή». Μελετήσατε πρῶτον αὐτὰς μετὰ προσοχῆς καὶ γράψατε κατόπιν εἰς τὸ τετράδιόν σας ὅτι θὰ εὔρετε σύμφωνον πρὸς τὰ ἀναπτυχθέντα εἰς τὸ περι παραγράφου κεφάλαιον.

Ποῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας πνευματικῆ ζωῆ; Κατὰ τὴν γνώμην μου, πνευματικὴ ζωὴ εἶναι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς πρῶγμα ὅ,τι ὀνομάζομεν πολιτισμόν, ἐφ' ὅσον οὗτος θεωρεῖται ὄχι καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀντικειμενικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι φορεὺς καὶ ἐργάτης τοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἂν πολιτισμὸς εἶναι τὸ σύνολον τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦνται καὶ λαμβάνουν μορφήν διάφοροι ἀξίαι, ἀξία ἠθικαὶ π. χ., θρησκευτικαί, αἰσθητικαί, γνωστικαί, οἰκονομικαί, δυναστικαὶ κτλ., πνευματικὴ ζωὴ εἶναι αὕτη αὕτη ἡ δημιουργία καὶ πραγματοποίησις τῶν ἀξιῶν ἐντὸς τοῦ ὑποκειμένου καὶ διὰ μέσου τοῦ ὑποκειμένου.

Αἱ μορφαὶ ἀποτελοῦν τὸ ὕλικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διενεργεῖται καὶ δοῦν ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ γνώσις τούτων προκαλεῖ καὶ εἰς τὸ ἄτομον, πού ἔρχεται εἰς ἐπαφήν πρὸς τὸν πολιτισμόν τῶν παροχημένων γενεῶν, τὰ αὐτὰ ψυχικὰ φαινόμενα (ἢ περίπου τὰ αὐτά), πού ἐπροκάλεσαν τότε τὴν γένεσιν καὶ δημιουργίαν τῶν μορφῶν. Ἐνας καλλιεργημένος ἀγρὸς π.χ. ἢ ἓνα ἄγαλμα εἶναι ἀντικείμενα ὕλικά, ἀλλ' ἡ αἰσθησις τούτων ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψυχὴν μου ν' ἀναπλάσῃ τὰς αὐτὰς ψυχικὰς λειτουργίας, πού ὠδήγησαν τὸν γεωργὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ ἢ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀγάλματος, καὶ νὰ ζήσῃ ἐκ νέου τὰς ἀξίας τῆς ὠφελιμότητος ἢ ὠραιότητος πού ἐξεφράσθησαν διὰ τοῦ λίθου ἢ τῆς γῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καὶ ὁ καλλιεργημένος ἀγρὸς καὶ τὸ ἄγαλμα ἀποτελοῦν μορφάς¹.

121. Αἱ κατωτέρω δύο παράγραφοι ἀποτελοῦν τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν ἐργασίας τοῦ Κ. Δ. Γεωργούλη ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Νόημα τῆς Ἐλευθερίας». Μελετήσατε πρῶτον αὐτὰς καὶ γράψατε κατόπιν εἰς τὸ τετράδιόν σας ὅτι θὰ εὔρετε σύμφωνον πρὸς τὰ ἀναπτυχθέντα εἰς τὸ περι παραγράφου κεφάλαιον.

ἘΥπάρχει τάχα κανένας λόγος γιὰ νὰ μιλήσῃ κανεὶς σήμερον γιὰ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας σὲ στιγμὲς πού αὐτὴ πιά δὲν εἶναι μιὰ λα-

1. Ἰωάννου Συκουτρῆ, «Πνευματικὴ Ζωή», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Στ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 103, 107.

χτάρα και μιὰ νοσταλγία στὰ βάρη τῆς ψυχῆς μας, σὲ στιγμὲς ποὺ ἡ παρουσία τῆς εἶναι ὀλοφάνερη ἀνάμεσά μας; Σὲ κάθε βῆμα τώρα συναντοῦμε τὴν ἐλευθερία, περπατεῖ ἐπάνω στὴν ἀφανισμένη μας γῆ, ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς ὀλοζώντανη, χειροπιαστή. Μποροῦμε νὰ βάλουμε τὸ δάχτυλό μας στὸν τύπο τῶν ἤλων τοῦ φοιχτοῦ μαρτυρίου τῆς, τὰ μάτια μας τὰ θαμπώνει ἡ ὀλόφεγγη ὕψη τῆς. Τὴν ἀκοή μας τὴν καταπλημμυρίζει ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων ποὺ κρατοῦν τὰ ὅσα αὐτὴ ἐμψυχώνει ἀντρειωμένα χέρια.

Σύμφωνα μὲ τὴν παρακέλευση τῶν προγόνων του εἶδε τὴν εὐδαιμονία του στὴν Ἐλευθερία του καὶ αὐτὴν πάλι τὴν ἐστήριξε στὴν εὐψυχία του. Ἀνέλαβε τὸν πολεμικὸ κίνδυνο ἀπὸ δική του πρωτοβουλία, ἀντιστάθηκε ἐπάνω στὴ στενὴ λωρίδα τῆς πατρικῆς γῆς, ἀγωνίστηκε μὲ ἀπέραντη καρτερία καὶ ἀναδείχτηκε πρῶτος ἀντὸς νικητῆς, δείχνοντας καὶ στοὺς ἄλλους συμμάχους λαοὺς ὅτι τὰ πόδια τοῦ σιδερόφραχτου γιγάντιου ἀντιπάλου ἦταν φτειασμένα ἀπὸ ἄργιλο. Γι' αὐτὸ ἀξίζει στὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων ὁ πρῶτος νικητῆριος στέφανος¹.

122. Παρατηρήσατε τὰς παραγράφους τῶν ἐκθέσεων σας, ἰδίᾳ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, καὶ γράψατε εἰς ποῖα σημεῖα εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὑποδείξεις.

123. Ἐργασθῆτε καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀναλύσεώς σας εἰς τὸ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ τινος ἄλλης εὐρύτερας γραπτῆς ἐργασίας σας.

124. Γράψατε ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀμέσως ἐπομένου διαγράμματος ἔκθεσιν ἀναπτύσσοντες τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 1—4 τμήματα εἰς τὰς ἀπαραιτήτους κατὰ τὴν ἀντίληψίν σας παραγράφους²:

Δύση τοῦ Ἡλίου

1. Προμηθευτικὰ σημεῖα: Ὁ ἥλιος κουρασμένος κλίνει στὴ δύση του. Φαίνεται σὰν χρυσὸς δίσκος ἢ ἀδύνατη λάμψη του. Πῶς χρωματίζονται τὰ σύννεφα. Ἡ θάλασσα σὰν μετάλλινη πλάκα. Οἱ ἄνθρωποι σπεύδουν νὰ τελειώσουν τὶς ἐργασίες τους.

1. Κ. Α. Γεωργούλη, «Τὸ Νόημα τῆς Ἐλευθερίας», *Νεοελληνικὰ Ἀγαθώματα Στὶ Γυμνάσιον*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 97, 102.

2. Αἱ ἀσκῆσεις ὑπ' ἀριθ. 124, 125, 126 εἶναι διαγράμματα ἐλλημμένα ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ Β. Α. Καλογερά, «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων», *ΧΙΣΠΗΘ*, τεύχ. ΚΑ', 1952, σσ. 29 - 37.

2. *Κορύφωση*: Μεγαλοπρεπής δίσκος με πορτοκαλί άτονο χρώμα κατεβαίνει σιγά - σιγά με τὸ κουρασμένο ἄρμα του, γιὰ νὰ μπῆ στὶς πύλες τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀνακτόρου του. Πλησιάζει νὰ κρυφθῆ στὴ θάλασσα ἢ πίσω ἀπὸ τὶς γαλάζιες κορφές τῶν βουνῶν. Τὰ σύννεφα χρωματίζονται πιδ ἄτονα, οἱ σκιές μεγαλώνουν πιδ πολύ.

3. *Ἐλάττωση*: Ἐξαφάνιση, λυκόφως, οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα γυρίζουν ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς ἡμέρας, τὰ πουλιά.

4. Γενικὴ παρατήρηση.

125. Γράψατε ἔκθεσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατωτέρω διαγράμματος ἀναπτύσσοντες τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 1—5 τμήματα εἰς τὰς ἀπαραιτήτους κατὰ τὴν ἀντίληψίν σας παραγράφους.

Ἡ Σημασία τῶν Ἑορτῶν στὸν Ἀνθρώπινο Βίον.

1. *Εἰσαγωγή*: Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων χωρὶς τὴν ποιικιλία καὶ τὴν ξεκούραση τῶν εορτῶν θὰ ἦταν ἓνας μακρὸς καὶ ἀνιαρὸς δρόμος, χωρὶς λίγη δροσιὰ καὶ χαρὰ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν: «βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος». Εἶδη εορτῶν: Θρησκευτικές, ἐθνικές, ὀνομαστικές.

2. *Αἰτιολόγηση ψυχολογική*: Οἱ εορτὲς εἶναι μιὰ ἀνάγκη βαθύτερη τοῦ ἀνθρώπου: α'. ἀνάγκη ἀναπαύσεως τοῦ σώματος, β'. ψυχικὴ ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς . . . σπάνει τὴ ρουτίνα καὶ τὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς, γ'. ἀνάγκη πνευματικότερων ἀπολαύσεων, πανηγυρισμοῦ καὶ χαρᾶς καὶ ψυχαγωγίας, δ'. ἀνάγκη λατρείας τοῦ Θεοῦ . . . Ὁ Ἀριστοτέλης παρατήρησε, ὅτι «ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἀναγκαῖα τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ».

3. *Ἱστορικά*: Οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν εὔρισκαν λατρευτικὲς ἢ ἄλλες εὐκαιρίες γιὰ εορτασμὸ καὶ ψυχαγωγία. Οἱ εορτὲς καθιερώθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ἢ τὴ θρησκεία.

4. *Σημασία καὶ ἀξία*: α'. οἱ εορτὲς μαλακώνουν τὴ σκληρότητα τῆς καθημερινῆς ἐργασίας καὶ κάνουν τὴ ζωὴ ὀμορφή, β'. ἐκλεπτύνουν καὶ ἐξευγενίζουν τὸν ἄνθρωπο, γ'. συνδέουν τοὺς ἀνθρώπους, καθὼς ἐκτελοῦν τὶς κοινὲς λατρευτικὲς τελετὲς καὶ ζοῦν τὰ κοινὰ ἔθιμα καὶ τὶς κοινὲς παραδόσεις . . .

5. *Ἐπίλογος*: Γενικὴ παρατήρηση: πῶς οἱ εορτὲς ὠραιοποιοῦν τὴ ζωὴ.

126. Γράψατε ἔκθεσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατωτέρω διαγράμματος ἀνα-

πτύσσοντες εἰς τὰς ἀπαραιτήτους κατὰ τὴν ἀντίληψίν σας παραγράφους τὰ ὑπὸ τούσ ἀριθμοὺς 1—8 τμήματα αὐτοῦ :

Τὰ Καλὰ Κόποις Κτῶνται.

1. *Προέλευση* : Ἐκφραση τῶν πολλῶν σχετικῶν γνωμικῶν, ποὺ ἔχουν διατυπώσει οἱ ἀρχαῖοι.

2. *Ἑρμηνεία, ἀνάλυση, ἀνάπτυξη* : Περιπτώσεις : τὰ ὑλικά ἀγαθὰ (χρήματα), τὰ φυσικά ἀγαθὰ (ὑγεία . . .), τὰ πνευματικά, τὰ ἠθικά . . .

3. *Αἰτιολόγηση* : Γιὰ τὴ διατήρηση τῶν ἀγαθῶν (ὑγεία) χρειάζεται φροντίδα, γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν χρειάζεται κόπος. Τὸ ρητὸ «τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν τ' ἀγαθὰ οἱ θεοὶ» ἐξηγεῖ τὸν ὠραῖο νόμο τῆς ζωῆς, νὰ ἀποκτοῦμε καθετὶ μὲ κόπο, γιὰ νὰ χαιρόμαστε τὴν ἀπόλαυσή του. Ἡ δωρεὰν παροχὴ δὲν ἔχει ἀξία . . .

4. *Ἐκ τοῦ ἀντιθέτου* : Ὅσοι δὲ μοχθοῦν δὲν ἀποκτοῦν ἀγαθὰ, χάνουν κι' ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν.

5. *Παραβολή* : Ἡ μέλισσα, τὰ μυρμηγκία καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, οἱ ὀργανισμοὶ γενικὰ κινοῦνται, γιὰ νὰ διατηρηθοῦν στὴ ζωή.

6. *Παραδείγματα* : Ὁ Κλεάνθης, ὁ Σλήμαν, ὁ Φραγκλῆνος, ὁ Κολόμβος, ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς.

7. *Μαρτυρίες* : Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τοῦνειδος (Ἡσίοδος). Πονοῦντων καὶ κινδυνευόντων τὰ καλὰ καὶ μεγάλα ἔργα (Μ. Ἀλέξανδρος).

8. *Ἐπίλογος* : Τὸ τί κατόρθωσε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ μόχθο καὶ τὴν προσπάθεια . . .

ΣΤΙΞΙΣ

Α'. Ὅρισμός καὶ Σπουδαιότης
τῶν Σημείων τῆς Στιξεως

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πρωτόγονα πολεμικὰ μέσα καὶ φθάει ἕως τὰ σύγχρονα πολεμικὰ πλοῖα. Ὅσο κι' ἂν ἀλλάζον καὶ τελειοποιῶνται οἱ πολεμικὲς μηχανές, ἓνα μόνο μένει σταθερό : ἡ ψυχὴ τοῦ ναύτη. Πόσον θαυμαστὴ εἶναι αὐτή!

Ἡ ψυχὴ τοῦ ναύτη εἶναι ἡ ἀρετὴ ἐκείνη ποὺ ἐκίνησε τοὺς ναυμάχους τῆς Σαλαμῖνος, ποὺ καθωδήγησε τοὺς ἥρωικούς προπολητῆς τῆς Χίου, ποὺ ὀλοκλήρωσε τὴ νίκη τῶν Βαλκανικῶν συμμάχων, ποὺ ἐχάρισε τὴν ἐλευθερίαν στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ἀμέτρητα ἥρωικά κατορθώματα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ στόλος μας καὶ κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ τελευταίου Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου. Ποῖός θὰ μπορούσε νὰ τὰ ἀγνοήσῃ;

Πλοῖα πολεμικά, πλοῖα ἐμπορικά, πλοῖα βοηθητικά, κάθε εἶδους πλοῖα, κωβερνήτες καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦτες ἔγιναν ὀλοκαυτώματα στὸν ἱερὸ βωμὸ τῆς πατρίδος. Ὁ κόσμος ὅλος, χωρὶς ἐξαίρεση, ἀναγνώρισε τὸ ἀληθινὸ θαῦμα ποὺ λέγεται «Ἑλληνικὸν Ὅχι» καὶ τὴν ἀναγνώριση τὴν ἐξεδήλωσε μὲ κάθε τρόπο. «Ἀντιπροσωπεύω μίαν χώραν 200 χρόνων καὶ ἀνήκετε εἰς μίαν χώραν 3000 ἐτῶν», ἐμίγηεν ὁ πολὺς Πρόεδρος Ρουζβελτ, «καὶ γνωρίζω τὰς ναυτικὰς σας ἰκανότητας καὶ παραδόσεις σὰς λέγω : Σὰς παραδίδομεν ἓνα ὑποβρύχιον ἀξίζετε ὅμως περισσότερον ἀπὸ πολλὰ θωρηκτὰ»¹.

Ἄν προσέξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς γύρω μας, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐδέποτε ὀμιλοῦμεν συνεχῶς, ἀλλὰ ἀντιθέτως κάμνομεν συντόμους παύσεις καὶ διακοπὰς καὶ χροματίζομεν τὴν φωνὴν μας. Ἄν ὀμιλοῦσαμεν ἀδιάκοπα καὶ μονότονα, ὁ ἄλλος ποὺ μᾶς ἀκούει δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιληφθῇ εὐκόλως τί τοῦ λέγομεν καὶ ἡ ὀμιλία μας θὰ ἐγένετο κούραστικὴ καὶ δυσνόητος.

1. Χαριλάου Δημητρακοπούλου, «Συνεχίζονται οἱ Ναυτικὲς μας Παραδόσεις» (Διασκευή), *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 97.

Αι παύσεις, αι διακοπαί και η αλλαγή του τόνου της φωνής μας αίσθητοποιούνται εις τόν γραπτόν λόγον με τὰ λεγόμενα σημεία στίξεως, τὰ ὅποια εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἑτελεία (.), ἡ ἄνω τελεία ('), τὸ κόμμα (,), τὸ ἐρωτηματικόν (;), τὸ θαυμαστικόν (!), ἡ διπλῆ τελεία (:), ἡ παρένθεσις (), τὰ ἀποσιωπητικά (...), ἡ παῦλα (—), τὰ εἰσαγωγικά (« ») καὶ τὸ ἐνωτικόν (-).

Σημείωσις. Τὰ κυριώτερα σημεία στίξεως εἶναι ἡ τελεία καὶ τὸ κόμμα. Καὶ τὰ ὑπόλοιπα σημεία χρησιμοποιοῦνται συχνά, ἀλλὰ ἡ χρῆσις των δὲν παρουσιάζει τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ χρῆσις τῆς τελείας καὶ περισσώτερον τοῦ κόμματος.

Σημεῖα στίξεως, λοιπόν, εἶναι τὰ σύμβολα τὰ ὅποια βοηθοῦν τὸν γράφοντα μὲν νὰ καταστήσῃ σαφῆ τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν τῶν νοημάτων του καὶ νὰ ὑποδηλώσῃ τὰ συναισθήματά του, τὸν ἀναγνώστην δὲ νὰ ἀποδώσῃ λογικῶς καὶ μὲ τὸ ἀρμόζον χρῶμα τὸ ἀναγιγνωσκόμενον κείμενον.

Διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν σημείων τῆς στίξεως, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ διαβάσωμεν ἓν οἰονδήποτε κείμενον χωρὶς τελείας καὶ κόμματα. Θὰ ἴδωμεν τότε ὅτι τὰ νοήματα συγχέονται καὶ δημιουργοῦνται παρεξηγήσεις. Ὅρθως μάλιστα ἐλέχθη ὅτι ἀρκεῖ ἡ κακὴ τοποθέτησις ἑνὸς κόμματος ἢ μιᾶς τελείας, διὰ νὰ ἀλλάξῃ τελείως τὸ νόημα ἑνὸς κειμένου. Ἐχομεν π.χ. τὴν ἑξῆς περίοδον : Ὁ μαθητὴς αὐτὸς εἶπεν ὁ καθηγητὴς εἶναι εὐφυῆς καὶ μελετηρὸς. Ἄν τοποθετήσωμεν κόμματα μετὰ τὰς λέξεις αὐτὸς καὶ καθηγητὴς, ἀντιλαμβάνομεθα ἀμέσως τὸ ὀρθὸν νόημα αὐτῆς (ὁ μαθητὴς αὐτὸς, εἶπεν ὁ καθηγητὴς, εἶναι εὐφυῆς καὶ μελετηρὸς). Ἄν τοποθετήσωμεν ἄνω καὶ κάτω τελείαν μετὰ τὴν λέξιν εἶπεν, τὸ νόημα ἀλλοιώνεται τελείως (ὁ μαθητὴς αὐτὸς εἶπεν : ὁ καθηγητὴς εἶναι εὐφυῆς καὶ μελετηρὸς).

Ἡ σπουδαιότης τῶν σημείων τῆς στίξεως κατενοήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα μόλις ἔτη καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ἀναρχία, ἡ ὅποια ἐπικρατεῖ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Πρέπει κανεὶς ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ συνηθίσῃ εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν σημείων στίξεως, διότι ἄνευ αὐτῆς θὰ χωλαίνῃ πάντοτε, ὅταν ἀναγιγνώσκῃ καὶ ὅταν θέλῃ νὰ γράψῃ ἔστω καὶ μίαν μικρὰν ἔκθεσιν, μίαν ἐπιστολὴν ἢ μίαν αἴτησιν.

Ἑρωτήσεις

Τί καλοῦνται σημεῖα στίξεως; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι; Ποῖα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ σπουδαιότερα; Διατί ἡ ὀρθή χρῆσις τῶν σημεῖων στίξεως ἔχει μεγάλην σημασίαν;

Ἀσκήσεις

127. *Εὐρετε καὶ ἀναγνωρίσατε τὰ σημεῖα στίξεως τοῦ κάτωθι κειμένου :*

Αὐτὴ θὰ ἐπῆγαιεν εἰς τὴν «καραντίναν», τὸ λοιμοκαθατήριον, εἰς τὰ πλοῖα ὑπὸ κἀθαριν. Ἄν ἔζη ὁ υἱὸς της, θὰ τὸν εὕρισκεν, ἂν ἦτο διὰ ζωὴν, θὰ τὸν ὑπερέτει, αὐτὴ καὶ ὄχι ἄλλος θὰ τὸν ἐνοσήλευε. Θὰ ἐβοηθοῦσε τὸ ἔργον τῆς Θεῖας Προνοίας, ἂν ἦτο ἀπὸ Θεοῦ νὰ ζήσῃ. Τὴν χολέραν αὐτὴ δὲν τὴν ἐφοβεῖτο. Ἄς ἐκολλοῦσεν αὐτὴ, δὲν τὴν ἔμελεν. Ἄς ἐζοῦσε τὸ «παιδάκι» της καὶ ἄς ἀπέθνησκεν αὐτὴ. Ἄν ἦτο πάλιν διὰ θάνατον — Θεὸς νὰ τὸ φυλάξῃ τὸ παιδί της! — τότε θὰ τὸ ἔβλεπε· θὰ ἀπέθαιεν εἰς τὰ χέρια της· δὲν θὰ εἶχε παρὰπονον. Φθάνει νὰ τὸ ἐπροφθάνε μόνον ζωντανὸν καὶ δὲν θὰ εἶχε παρὰπονον. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὸ ἥρωικὸν τοῦτο διάβημα καὶ τὰ πράγματα ἤρχοντο εὐνοϊκὰ ἕως τότε.

Ἡ λέμβος τέλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὴν Τσουγγριάν. Ἡ γραῖα Σκεῦω, ὡς νὰ ἐνεθυμήθη τὰ νιάτα της, ἐπήδησεν εἰς τὴν ἄμμιον, ἔβρεξεν ὀλίγον τὰ ὑποδήματά της εἰς τὸ κύμα, ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ εἶπε: «Πάντα κατευόδιο»¹.

128. *Προσπαθήσατε νὰ θέσετε τελείας καὶ κόμματα εἰς τὸ κάτωθι κείμενον :*

Ἔχω τὴν ψυχὴν μου γεμάτην ἀπὸ ἀναμνήσεις τῆς ὥραίας μου νήσου ἢ ἀγορᾶ τῆς ὁποίας τὰς ἡμέρας τοῦ Σαρανταήμερου ἦτο πλουσιότατα στολισμένη μὲ ποικιλωτάτην σπαρταριστὴν ἄγραν παντὸς εἶδους ἰχθύων οἱ ὅποιοι ζωντανοὶ ἐχοροπηδοῦσαν πρῶτὶ τακτοποιημένοι μέσα εἰς κἀνίστρα καλαμιόπλεκτα ἀποστάζοντα θάλασσαν.

Σφραγίδες ζωντανῶν συναγρίδες σπαρταρισταὶ λιθθῖνια κατακόκκινα σὰν μεθυσιμένα γοφάρια μὲ διαμαντένια μάτια μελανούρια τετράπαχα

1. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, «Φύλαξ τοῦ Λοιμοκαθατηρίου» (Διασκευὴ Ν. Α. Κοντοπούλου), *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, [ΟΕΣΒ, 1950, σ. 133.

χρυσίζουσαι τσιπουῦρες μπαμπούνια με μουστάκια ἀστακοὶ πάνοπλοι καβουρομάνες γλυκύτατα καὶ ἀκόμη ὅλη ἡ στιλπνὴ σωφεία τῶν ἰχθυδίων τῆς μικρᾶς ἀλιάδος ὅλα ἔκειντο εἰς τὴν παραλίαν ἐκεῖ ἀγορὰν ἐντὸς κανίστρων σπαράσσοντα καὶ φρίσσοντα σείοντα τὰ πτερύγιά των ἀκόμη καὶ ὡς ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀναπηδῶντα ¹.

Β'. Τελεία (.). "Ἄνω Τελεία" (·)

Εἶναι καὶ ἄλλοι ὁποῦ τὸν λυποῦνται, ἂν δὲν τὸν λυποῦνται οἱ Χριστιανοί· τὸν λυπεῖται ὁ οὐρανὸς καὶ σκεπάζει με βαθύτατον σκότος τὸ γαληρόμορφον πρόσωπον· τὸν λυπεῖται ὁ ἥλιος καὶ κρύπτει εἰς ἔκλειψιν τὰς ἀκτῖνας· τὸν λυπεῖται ἡ γῆ καὶ σείεται ἀπὸ τοῦ κλονοῦ καὶ ἀνοίγει τὰ μνημεῖα καὶ σχίζει ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ· τὸν λυποῦνται καὶ αὐτοὶ ποῦ τὸν ἐσταύρωσαν ὅθεν στρέφονται τύπτοντες τὰ ἑαυτῶν στήθη.

Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος θὰ ἐφύτευεν ἀμπέλι καὶ εἰς τὴν βορεινήν πλευρὰν δύο πυκνὲς σειρὲς ἀπὸ κνυαρίσσια· ἔπειτα μίαν σειρὰν ἐλαιόδενδρα καὶ τὸ ὑπόλοιπον θὰ ἐγίνετο κῆπος με ὀπωροφόρα δένδρα.

Τὰ ἐγγονάκια του, μόλις τὸν εἶδαν, ἔτρεξαν, τὸν ἐχαιρέτησαν καὶ τοῦ ἐφίλησαν τὸ χέρι.

Μάλιστα.

Συμφωνῶ μαζί σας.

Ἡ φιλοπατρία εἶναι γνησίᾳ ἀρετὴ τοῦ Ἑλλήνος.

Π.χ. (παραδείγματος χάριν), μ.μ. (μετὰ μεσημβριαν), μ.Χ. (μετὰ Χριστόν).

Ἡ *τελεία* τίθεται εἰς τὸ τέλος ἐκάστης περιόδου, ἀποτελουμένης ἔστω καὶ ἀπὸ μίαν μόνον πρότασιν ἢ λέξιν. Ἐπίσης *τελεία* τίθεται μετὰ κάθε συντομογραφίαν. Μετὰ τὴν *τελείαν* ἀρχίζομεν πάντοτε με *κεφαλαῖον γράμμα*.

1. Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου, «Νησιώτικα Σαρανταήμερα», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Α' Γυμνασίον*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 255.

2. Εἰς τὰ παρατιθέμενα κείμενα διετηρήσαμεν τὴν στίξιν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν συγγραφέων πλὴν μικρῶν τινῶν μεταβολῶν.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. "Όταν γράφωμεν, καλόν είναι νά χρησιμοποιούμεν μικράς περιόδους καί έπομένως νά μεταχειριζώμεθα συχνά τήν τελείαν. Ούτως ό λόγος γίνεται λιτός, τά νοήματα καθαρά καί άποφεύγονται συντακτικά λάθη.

'Η *άνω τελεία* χρησιμοποιεΐται, όταν χωρίζωμεν άπ' αλλήλων μέρη συνήθως μεγάλης περιόδου (κώλα) τά όποΐα περιέχουν νοήματα μέ κάποιαν αύτοτέλειαν, όχι όμως πλήρη καί ώλοκληρωμένα. Μετά τήν άνω τελείαν άρχίζωμεν πάντοτε μέ *μικρόν γράμμα*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. 'Η άνω τελεία ή άνω στιγμή είναι *κάτι τό ενδιάμεσον* μεταξύ τελείας καί κόμματος. 'Η χρῆσις της είναι περιορισμένη καί τείνει βαθμιαίως νά άντικατασταθῆ μέ τό κόμμα ή τήν τελείαν. Συνήθως οί δόκιμοι συγγραφείς χρησιμοποιούν συχνά τήν άνω τελείαν, διότι μέ αύτήν διαρθρούνται άκριβέστερον καί καθαρότερον τά επί μέρους νοήματα ένός τμήματος τοῦ λόγου.

Ἑρωτήσεις

Πότε χρησιμοποιούμεν τήν τελείαν; Πότε χρησιμοποιούμεν τήν άνω τελείαν; Ποία ή σχέση τῆς άνω τελείας μέ τήν τελείαν καί τό κόμμα; Διατί οί δόκιμοι συγγραφείς χρησιμοποιούν συχνά τήν άνω τελείαν; Διατί είναι καλόν νά χρησιμοποιούμεν πολλάς τελείας;

Ἀσκήσεις

129. *Θέσασε τελείας ή άνω τελείας όπου πρέπει εις τά κάτωθι κείμενα :*

1. "Ο μεγαλόψυχος δέν εκπλήττεται εις τοὺς κινδύνους δέν δίνει ποτέ ακρόασιν εις τὰς κολακείας καί τὰς φιλαυτίας δέν ταπεινώνεται εις τὰς καταδρομάς τῆς τύχης είναι πρόθυμος νά εὐεργετῆ αἰσχύνεται νά εὐεργετῆται.

2. Ἐπερίμενα τήν ἐπιούσαν, ἐπερίμενα καί τήν μεθεπομένην νά ἀκούσω τό ράμφισμά του εις τό τζάμι ἐπεθύμουν νά συνεχίσωμεν τὰς σχέσεις μας, νά γίνωμεν φίλοι τὰ στρουθία ἐκτός τοῦ ὅτι ἔχουν τήν χάριν ὄλων τῶν μικρῶν πτηνῶν ἐνθυμίζουν ἐπίσης τήν προαότητα καί ἀγαθότητα Ἐκείνου ὁ ὁποῖος συχνά τὰ ἀνέφερεν εις τὰς παραβολάς του ἀλλά δέν ἦλθε.

3. Γεννᾶται κανεῖς ἐκεῖ ἀπολαμβάνει τό ἄρωμα τῶν πορτοκαλ-

λιῶν τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀκούει μὲ εὐδαιμονίαν τὰς μελωδίας τῶν πτηνῶν ζῆ ζῶν καλλιτεχνικὴν μυστικῶς σατιρίζει τὰς μικρότητας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τρώγει σῦκα καὶ θνήσκει μίαν ἡμέραν ἡλιόλουστον.

130. *Εἰς τὸ κατωτέρω κείμενον μετεβλήθη παρ' ἡμῶν σκοπίμως ἡ θέσις τῶν τελειῶν. Ἀποκαταστήσατε τὴν ὀρθὴν στίξιν.*

Ἦταν τρανὸς βασιλιὰς ὁ βασιλιὰς τῆς Μεγαχώρας· εἶχε λαὸν πολὺν καὶ ἄρματα περισσά. Καὶ ξακουστοὺς ἀφεντάδες καὶ τὴ σοφὴ Δωδεκάδα του. Εἶχε καὶ βασίλισσα ἀφέντρα. Καὶ κυρὰ μεσ' στὸ παλάτι. Εἶχε καὶ μιὰ βασιλοπούλα· τὸ παίνεμα καὶ τὸ καμάρι τῆς Χώρας.

Φρόνιμοι ἦσαν οἱ ἀφεντάδες φρόνιμη κι ἡ βασίλισσα κι ὁ βασιλιὰς ἦταν φρόνιμος καὶ ἡ Δωδεκάδα του· μὰ πιὸ φρόνιμη καὶ πιὸ πλούσια σ' ὅλες τὶς χάρες ἦταν ἡ βασιλοπούλα. Ἔδιναν γνώμη οἱ ἀφεντάδες. Ἔδινεν ἡ Δωδεκάδα. Ἔδινεν ἡ βασίλισσα μὰ ὁ βασιλιὰς θὰ ἔπαιρνε τὴ γνώμη τῆς βασιλοπούλας στὸ κάθε τι, γιατί ἐκείνης ἦταν ἡ πιὸ σοφώτερη γνώμη· γιὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλιὰς τὴν ἀγαποῦσε πολὺ ὅλο τὸ βασίλειό του τὸ ἴδινε γιὰ δαύτη¹.

Γ'. Ὁρισμὸς τοῦ Κόμματος (,).

Τὸ Κόμμα μέσα εἰς τὴν Πρότασιν

Πέτα, ροβόλα, κράξε με.

Εἰς τὸ Βυζάντιον διετηροῦντο γηροτροφεῖα, πτωχοτροφεῖα, ὄρφανοτροφεῖα.

Ὅταν τὸ τρυγοκόφινο γεμίση, τότε ἡ τσοῦπα, ἓνα ζωντανὸ μπρούτζινο ἄγαλμα, τὸ πετάει ἐλαφρὰ στὸν ὦμο καὶ φεύγει σὰν πέρδικα γιὰ τὸ ἄλῶνι.

Κόμμα εἶναι τὸ σημεῖον στίξεως διὰ τοῦ ὁποίου χωρίζομεν λέξεις ἐντὸς μιᾶς προτάσεως ἢ προτάσεις ἐντὸς μιᾶς περιόδου, διὰ νὰ δεῖξωμεν τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν τῶν νοημάτων καὶ νὰ διευκολύνωμεν τὴν ἀναπνοήν.

1. Ἀνδρέου Καρκαβίτσα, «Ἡ Μεγαχώρα καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Χαλασμοῦ της», Νοελληγικά Ἀναγνώσματα Α' Γυμνασίου, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 89.

Τὸ κόμμα εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ τὸ συχνότερον χρησιμοποιοῦμενον σημεῖον στίξεως καὶ διὰ τοῦτο χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν του. Ἡ παράλειψις ἢ κακὴ χρῆσις ἢ ὑπερβολικὴ χρῆσις αὐτοῦ ἀλλοιώνει, συσκοτίζει καὶ διαστρέφει τὸ νόημα τοῦ λόγου, περισσότερο ἴσως ἀπὸ τὴν παράλειψιν, τὴν κακὴν ἢ ὑπερβολικὴν χρῆσιν τῆς τελείας. Δυστυχῶς ἐπικρατεῖ σύγχυσις καὶ ὑπάρχουν πολλαὶ διαφωνίαι ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν συχνότητα τῆς χρήσεως τοῦ κόμματος.

Τὸ κόμμα χρησιμοποιεῖται α'. εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν δρων μιᾶς προτάσεως καὶ β'. εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν προτάσεων μιᾶς περιόδου.

Μέσα εἰς τὴν ἴδιαν πρότασιν χρησιμοποιοῦμεν τὸ κόμμα εἰς τὰς ἑξῆς περιπτώσεις :

1. Ὅταν ἔχωμεν *ἀσύνδετον ἀπαρίθμησιν ὁμοίων δρων*, ὅταν δηλαδὴ χωρίζωμεν ὁμοίους ὄρους μιᾶς προτάσεως οἱ ὅποιοι παρατίθενται ἀσυνδέτως. Π.χ. *Οἱ κάμποι, τὰ πλάγια, οἱ ρεματιές, οἱ λόφοι ἀρχίζουν ἕνα πρὸς τὸ ζωντανεῖον.*

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ὅλοι οἱ ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ χωρίζονται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν τὸ ὅποιον προσδιορίζουν διὰ κόμματος πλὴν τοῦ τελευταίου. Ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον ἐπίθετον ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ προσδιοριζομένου οὐσιαστικοῦ μίαν ἔννοιαν, δὲν χωρίζεται μὲ κόμμα. Π.χ. Ὁ καλός, ἐνάρετος, τίμιος, ἔνδοξος στρατηγὸς Κολοκοτρώνης διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλον κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ὁ τολμηρὸς, ἀήττητος, ἔνδοξος Μέγας Ἀλέξανδρος διέδωσε τὸν Ἑλληνικὸν πολιτικὸν μὸν εἰς τὴν Ἀσίαν.

2. Ὅταν ἔχωμεν *παράθεσιν ἢ ἐπεξηγήσιν*. Π.χ. *Αἱ Ἀθηναί, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἠγούμενος τῆς Μονῆς Γαβριήλ, γενναῖος καὶ φλογερὸς πολεμιστὴς, ἔτρεχεν εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου τῆς Μονῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, εἶναι ἀνεύθυνοι ἄρχοντες.*

3. Ὅταν ἔχωμεν *κλητικὴν προσφώνησιν*. Ἐὰν αὕτη εὑρίσκειται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου, τὸ κόμμα τίθεται ἀμέσως μετ' αὐτήν, ἐὰν δὲ εὑρίσκειται εἰς τὸ μέσον, τίθεται αὕτη μεταξὺ δύο κομμάτων. Π.χ. *Γιάννη, δῶσε μου τὸ βιβλίον σου. Ἀξιότιμε κύριε, . . . Ἀγαπητὲ φίλε, . . . Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε Πρόεδρε, γιὰ τὰ καλά σας λόγια.*

4. Ὃταν ἔν *ἐπίρρημα* ἢ *μόριον* βεβαιωτικόν ἢ ἀρνητικόν τίθεται εἰς τὴν *ἀρχὴν τῆς προτάσεως* μὲ ἔμφασιν. Π.χ. Ὅχι, δὲν θέλω. Βεβαίως, θὰ ἔλθω νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ. Καλά, θὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημά σου.

Σ η μ ε ι ω σ ι ς. Τὸ παρενθετικόν *λοιπόν* τίθεται μεταξὺ κομμάτων, διότι διασπᾷ τὴν συνοχὴν τῶν νοημάτων. Π.χ. Ὁ κύριος καθηγητής, λοιπόν, εἶπεν ὅτι θὰ διδάξῃ τὸ ἀπόγευμα.

5. Ἐνίοτε ὅταν ἔχωμεν *μετοχὴν* καὶ δὴ: α'. Ὃταν αὕτη τίθεται ὡς *ἐπεξήγησις*, β'. Ὃταν τίθεται *ἀσυνδέτως*, γ'. Ὃταν εὐρίσκεται μακρὰν τοῦ ῥήματος καὶ συνοδεύεται ἀπὸ *προσδιορισμοῦς* καὶ δ'. Ὃταν ἀναλύεται εἰς *δευτερεύουσαν πρότασιν* καὶ εἶναι πάλιν μακρὰν τοῦ ῥήματος. Π.χ. Ἦτο ἠγαγκασμένος νὰ κερδίσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοιοῦτοτρόπως, προσποιοῦμενος ἄγνοιαν. Τὴν ἀπόστασιν δὲ ταύτην διήρνησεν ὁ στρατός μας ἀδιακόπως μαχόμενος, ἐπιτιθέμενος κατὰ μέτωπον, πλευροκοπῶν τὸν ἐχθρόν, τρέπων αὐτὸν εἰς φυγὴν, κυριεύων τὰ τηλεβόλα καὶ τὰς ἀποσκευάς του. Οἱ ἐχθροί, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν ἰδικῶν μας, ὑπεχώρησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, συντετριμμένος διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, ἐζήτησεν ἀμνησίαν.

Εἰς πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν ἢ μετοχὴ τίθεται χωρὶς κόμμα. Π.χ. Κοιμώμενος καὶ ἀγρυπνῶν ὠνειρευόμην τὴν δρῶν.

6. Ὃταν ἔχωμεν *ἐμπροθέτους προσδιορισμοῦς*, τούτους κατὰ κανόνα δὲν χωρίζομεν μὲ κόμμα. Μόνον εἰς τὰς ἐξῆς κυρίως περιπτώσεις χρησιμοποιοῦμεν κόμμα: α'. Ὃταν ὁ προσδιορισμὸς τίθεται εἰς τὴν ἀρχὴν περιόδου ἢ προτάσεως χάριν ἐμφάσεως ἢ ἀντιθέσεως. Π.χ. Παρὰ τὰς ἀντιξοῦς συνθήκας, ὁ στρατός μας ἐνίκησε. β'. Ὃταν οὗτος χωρίζεται ἀπὸ τὴν προσδιοριζομένην πρότασιν διὰ παρενθετικῆς προτάσεως. Π.χ. Διὰ τοῦτο, μόλις ἀντήγησαν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πλατεῖαν. γ'. Ὃταν οὗτος εἶναι ἔκτενης καὶ ἰσοδυναμῆς περίπου πρὸς δευτερεύουσαν πρότασιν. Π.χ. Μετὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ἠρώων, ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἠγανάκτησεν.

7. Ἐνίοτε ὅταν ἔχωμεν *λέξιν ἢ φράσιν λαμβανομένην παρενθετικῶς*. Π.χ. Ἐλαβον δῶρα, πολύτιμα δῶρα, ἀπὸ τὸν θεῖον μου.

Ἑρωτήσεις

Εἰς τί χρησιμεύει τὸ κόμμα; Διὰ τί ἡ χρῆσις τοῦ κόμματος ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν καὶ ἐξάσκησιν; Εἰς πόσας καὶ ποίας περιπτώσεις θέτομεν κόμμα ἐντὸς τῆς αὐτῆς προτάσεως; Ποία ἢ στίξεις τῆς κλητικῆς προσφωνήσεως, ὅταν εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προτάσεως, καὶ ποία, ὅταν εὐρίσκειται εἰς τὸ μέσον αὐτῆς; Εἰς πόσας καὶ ποίας περιπτώσεις ἡ μετοχὴ λαμβάνει κόμμα; Πότε χωρίζομεν μὲ κόμμα τοὺς ἐμπροσθέντους προσδιορισμούς;

Ἀσκήσεις

131. Θέσατε κόμματα ὅπου πρέπει εἰς τὴν κάτωθι ἄσκησιν :

Τὸ σύνταγμα προστατεύει τὴν ἐλευθερίαν τὴν ζωὴν τὴν τιμὴν τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΑ΄ ἦτο σκληρὸς ὑπουργὸς νευροπαθῆς φιλόδοξος ἐκδικητικὸς. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἡ Θεοφύλακτος πόλις ὑπέμεινε πολλὰς πολιορκίας βαρβάρων. Ἀσφαλῶς θὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὰς ἐξετάσεις. Λοιπὸν τί θὰ γίνῃ; Ἐίχεν ἐπιδεξιούς πολεμιστὰς τοὺς κλέφτες καὶ ἀρματολοὺς γυμνασμένον στόλον καὶ ἀνδρείους ναύτας τοὺς Ὑδραίους τοὺς Ψαριανοὺς τοὺς Σπετσιῶτες συνετοὺς πολιτικοὺς τοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς δημογέροντες. Ἐλάβον τὴν ἐπιστολὴν σου ἀγαπητέ μου ἀδελφὲ καὶ ἐχάρην πολὺ. Ὑπεράνω ὑψοῦνται θεόρατα ἐπιβλητικὰ ἀπόκρημνα τὰ Μετέωρα. Ἠκούοντο ὀμβροποντία πυροβόλων συμπυροσκοπήσεις ὅπλων συρίγματα δαμιονιῶδη. Αἱ νησιοτοποῦλαι ἐγερωθεῖσαι ἐτηγάνισαν τὰ ψάρια. Μεσάνυκτα τὰ φέροι ὁ γέρον ψαρὰς ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ πυροφάνι. Ὁ δικάτωρ πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὠρισμένα δικαιώματα. Ἡ μήτηρ ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν τέκνων τῆς μετέβη εἰς ἐκδρομὴν. Σ' εὐχαριστῶ σεβαστέ μου πατέρα διὰ τὰς φροντίδας σου. Να εἶναι φοβερόν. Ὁ ἀθλητὴς ἐφθασεν εἰς τὸ τέρας ἀσθμαίνων. Ἐὖγε Ἀσκληπιε υἱὲ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ καλὸς ἄνθρωπος λοιπὸν μᾶς ἠγχαρίστησε. Μετὰ ἀπόροdon πολλῶν ἐτῶν οὐδεὶς θὰ ἐνθυμητῆται τὸ γεγονός. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐφθάσαμεν ἐγκαίρως.

132. Διορθώσατε τὰ τυχόν σφάλματα στίξεως τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :

Αὐτὸ τὸ βότανο διδάσκαλε, θεραπεύει τὸ δάγκωμα τοῦ φιδιοῦ. Καὶ ἀληθινὰ αὐτὰ τὰ ζῶα ἰδίως τὰ δύο πρῶτα ἔγιναν ἀργότερα, τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ τῆς ἱατρικῆς. Ἐπειτα προγευματίσαντες μὲ ψομί μὲ γάλα καὶ μὲ βούτυρον ἐξεκίνησαν, διὰ τὸν καθημερινόν των περι-

πατον. Ἦλθε, τρέχων, διὰ νὰ μᾶς ἀναγγείλῃ τὸ εὐχάριστον γεγονός. Συμφωνῶ φίλτατέ μου ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Καλὰ διατί, δὲν μὲ εἰδοποιήσας; Ἐφέτος ἀφορία, εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Θὰ ταξιδεύσω, τὴν ἐρχομένην ἀνοιξιν. Μεγαλοπρεπῆς, φιλόκαλος γενναϊόδαρος ὁ Ἀδριανός. Ὁ θεῖος μου καρaboκῦρης, γνωστὸς σ' ὅλα τὰ ὄραϊα λιμάνια τῆς Μυτιλήνης μὲ παρέλαβε τὸ καλοκαίρι. Καλοί, ἀνδρωποιο νοικοκῦρηδες. Σήκω μπάρμπα, Μελέτη ἐφώνηξε. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκέρδισε τὴν ἐλευθερίαν του, μαχόμενος καὶ θυσιαζόμενος. Λόγω καθυστερήσεως τοῦ ἀεροπλάνου, δὲν παρέστημεν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Μετὰ τοὺς λόγους τῶν ρητόρων ἐπειδὴ ἡ ὥρα εἶχε παρέλθει ἀνεχωρήσαμεν ἀμέσως.

133. *Εὑρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κόμματα τῶν δύο πρώτων παραγράφων τοῦ σημερινοῦ σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

134. *Ἐλέγξατε ἐὰν τὰ κόμματα τῆς τελευταίας σας ἐκθέσεως ἔχουν τεθῆ ὀρθῶς καὶ συμφῶνως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω διατυπωθέντας κανόνας.*

Δ'. Τὸ Κόμμα μέσα εἰς τὴν Περίοδον

Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ κόμματος μέσα εἰς τὴν περίοδον τόσον εἰς τὴν κατὰ παράταξιν ὅσον καὶ εἰς τὴν καθ' ὑπόταξιν σύνταξιν ἔγινε λόγος λεπτομερῶς εἰς τὸν Α' τόμον σ. 376 κ.έ. Ἐνταῦθα παρατίθενται συνοπτικῶς οἱ κυριώτεροι κανόνες.

Χωρίζομεν μὲ κόμμα τὰς ἐξῆς προτάσεις, κυρίας ἢ δευτερευούσας :

1. *Τὰς ἀνιθετικάς. Π.χ. Εἶναι ὀλίγοι, ἀλλὰ ἔχουν μεγάλην ἀξίαν. Θέλω, μὰ δὲν μπορῶ.*

Μόνον ὅταν *παρалаίπεται τὸ ρῆμα*, δὲν θέτομεν κόμμα. Π.χ. *εἶναι μικρόσωμος ἀλλὰ ρωμαλέος.*

2. *Τὰς ἰσοδυνάμους προτάσεις αἱ ὁποῖαι τίθενται ἀσυνδέτως. Π.χ. Τὸ κράτος ἐστέγασε, διέθρεψε, περιέθαλψε τοὺς σεισμοπλήκτους. Οἱ λόφοι ἀρχίζουν ἕνα πρῶτ' νὰ ζωντανεοῦν, νὰ γελοῦν, νὰ φωνάζουν, νὰ μεθοῦν, νὰ τραγουδοῦν μ' ἕνα σύνθημα.*

3. *Τὰς παρενθέτους προτάσεις αἱ ὁποῖαι α'. προφέρονται μὲ χαμηλὸν τόνον φωνῆς ἢ β'. δηλώνουν τοὺς λόγους τοῦ δμιλοῦντος*

καί τοὺς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ γράφοντος. Π.χ. Ἡ ἔλευθερία, δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς, εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐάν, ὁ μὴ γένοιτο, ἀποτύχῃς, θὰ εἶναι ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ. Μάλιστα, εἶπε μὲ θάρρος, δὲν φοβοῦμαι νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν.

4. *Τὰς ἐναντιωματικὰς προτάσεις.* Π.χ. Ἡ ἐκδρομὴ ἐπραγματοποιήθη, μολοντί ὁ καιρὸς ἦτο βροχερός.

5. *Τὰς εἰδικὰς, ἀλλὰ μόνον* δταν χρησιμεύουν ὡς ἐπεξηγήσεις. Π.χ. Ὅταν ἔμαθαν καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐκ τῆς Ἡπείρου εἰσβάλλον εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, μεγάλη σύγχυσις ἐπεκράτησεν.

6. *Τὰς αἰτιολογικὰς,* δταν εἰσάγονται μὲ συνδέσμους αἰτιολογικοὺς ἢ χρονικοὺς. Π.χ. Χαίρω, ἐπειδὴ ἐβραβεύθης διὰ τοὺς κόπους σου. Ἀφοῦ ἐκοπίασες, ἔχεις δικαίωμα νὰ ἀναπαυθῆς.

7. *Τὰς τελικὰς,* δταν εἰσάγονται διὰ τῶν συνδέσμων ἵνα, δπως, διὰ νά. Π.χ. Ἐξῆλθον οἱ χωρικοί, διὰ νὰ τοὺς εἴδουν.

8. *Τὰς ὑποθετικὰς.* Π.χ. Ἄν σπείρῃς, θὰ θερίσῃς.

9. *Τὰς ἀποτελεσματικὰς ἢ συμπερασματικὰς.* Π.χ. Εἶχε τόσον ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, ὥστε ὅλοι παρεδέχθησαν τὴν γνώμην του.

10. *Τὰς διστακτικὰς ἢ ἐνδοιαστικὰς,* δταν παραλείπεται τὸ ρῆμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτῶνται ἢ δταν ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτὸ διὰ παρεμβολῆς ἄλλων προσδιορισμῶν. Π.χ. Ὡρισμένοι ὄπλαρχηγοὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας (φοβούμενοι), μήπως ἀποτύχῃ. Ἐδίστασα νὰ ἐπιχειρήσω τὸ μακρὸν τοῦτο καὶ ἐπικίνδυνον ταξίδιον, μήπως ἀσθενήσω.

11. *Τὰς χρονικὰς προτάσεις.* Π.χ. Ἀνεχώρησεν, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος.

12. *Τὰς ἀναφορικὰς προσθετικὰς,* αἱ ὁποῖαι συνδέονται χαλαρῶς μὲ τὴν κυρίαν πρότασιν καὶ δὲν εἶναι τελείως ἀπαραίτητοι διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ γενικοῦ νοήματος. Π.χ. Αἱ γαλαῖ, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν αἰλουροειδῶν, εἶναι κατοικίδια ζῶα.

13. *Τὰς πλαγίας ἐρωτηματικὰς,* δταν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς κυρίας προτάσεως διὰ παρεμβολῆς ἄλλων προσδιορι-

σμών. Π.χ. *Ἐξητάσθη διὰ τῆς ἀνακρίσεως πολλῶν μαρτύρων, ἂν λέγη τὴν ἀλήθειαν ἢ ὄχι.* Ἐπίσης χωρίζομεν αὐτάς, *δταν προηγοῦνται* τῆς κυρίας προτάσεως. Π.χ. *Πότε θὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις αὐτή, δὲν τὸ γνωρίζομεν.*

Δὲν χωρίζομεν μὲ κόμμα τὰς ἐξῆς προτάσεις, κυρίας ἢ δευτερευούσας :

1. **Τὰς συμπλεκτικὰς** καὶ τὰς **διαζευκτικὰς**. Μόνον δταν τὸ **καὶ** καὶ οἱ ἄλλοι συμπλεκτικοὶ σύνδεσμοι δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν προηγουμένην πρότασιν, θέτομεν πρὸ αὐτῶν κόμμα. Π.χ. *Ἡ νὰ μείνῃ ἢ νὰ φύγῃ. Τοὺς παρηκολούθησα μὲ τὸ βλέμμα μου, ἕως ὅτου ἔστριψαν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δρόμου, καὶ κατόπιν εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ συνέχισα τὴν μελέτην μου.*

2. **Τὰς εἰδικὰς**, δταν εἶναι **ὑποκείμενα ἢ ἀντικείμενα** τῆς κυρίας προτάσεως. Π.χ. *Φαίνεται ὅτι θὰ ἔχωμεν καλὸν καιρὸν. Μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ μὲ βοηθήσῃ.*

3. **Τὰς αἰτιολογικὰς**, δταν εἰσάγονται μὲ τὸν εἰδικὸν σύνδεσμον **ὅτι** καὶ τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν **πού**. Π.χ. *Χαίρω ὅτι ἀντελήφθης τὸ σφάλμα σου. Αὐποῦμαι πού δὲν ἤρθες νὰ μὲ ἰδῆς.*

4. **Τὰς βουλευτικὰς** καὶ τὰς **τελικὰς**, δταν εἰσάγονται μὲ τὸ **νὰ**. Π.χ. *Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ σέ βοηθήσῃ. Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ μελετήσω.*

5. **Τὰς διστακτικὰς ἢ ἐνδοιαστικὰς**, δταν συνδέωνται στενωδῶς μὲ τὴν κυρίαν πρότασιν. Π.χ. *Φοβοῦμαι μὴν πέσῃς.*

6. **Τὰς ἀναφορικὰς προσδιοριστικὰς**, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν προσδιορισμὸν τῆς κυρίας προτάσεως καὶ εἶναι στενωδῶς συνδεδεμένοι μετ' αὐτῆς. Π.χ. *Κάμε ὅ,τι θελήσῃς. Ὅσα θελήσετε εὐρίσκονται ἐδῶ.*

7. **Τὰς πλαγίας ἐρωτηματικὰς**. Π.χ. *Τὸν ἠρώτησα πού πηγαίνει. Μὲ ἠρώτησε πῶς λέγομαι.*

Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ δευτερεύουσαι προτάσεις κατὰ κανόνα χωρίζονται μὲ κόμμα ἀπὸ τὰς κυρίας, προηγουμένας ἢ ἐπομένας. Δὲν χωρίζονται μόνον, δταν συνδέωνται στενωδῶς καὶ ἀποτελοῦν ἓν νόημα μὲ αὐτάς.

Σημείωσις. Δυστυχῶς ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ κόμματος ἐπικρατεῖ σύγχυσις καὶ σχεδὸν ἕκαστος λογοτέχνης ἢ συγγραφεὺς ἔχει ἰδικόν του

σύστημα. Ούτως ἄλλοι χρησιμοποιοῦν ἐλάχιστα τὸ κόμμα καὶ ἄλλοι κáμνουν κατάχρησιν αὐτοῦ. Εἶναι καιρὸς νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο *αντικειμενικῶν* κριτηρίων καὶ νὰ πειθαρχήσωμεν ὅλοι εἰς κοινὸς κανόνας τῆς χρήσεως αὐτοῦ. Ἐπιστώμεν, λοιπόν, καὶ πάλιν τὴν *προσοχὴν* σας ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κόμματος, ἡ ὁποία εἶναι ζήτημα πείρας, προσοχῆς καὶ συχνῆς ἐξασκήσεως.

Ἐρωτήσεις

Ποῖαι προτάσεις, κύριαι ἢ δευτερεύουσαι, χωρίζονται μὲ κόμμα; Πότε αἱ εἰδικαὶ προτάσεις λαμβάνουν κόμμα καὶ πότε ὄχι; Πότε αἱ αἰτιολογικαὶ προτάσεις λαμβάνουν κόμμα καὶ πότε ὄχι; Πότε αἱ ἐνδοιαστικαὶ λαμβάνουν κόμμα καὶ πότε ὄχι; Ποῖον εἶδος ἀναφορικῶν προτάσεων λαμβάνει κόμμα καὶ ποῖον δὲν λαμβάνει; Πόσαι καὶ ποῖαι προτάσεις δὲν χωρίζονται μὲ κόμμα; Διατί ἡ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ κόμματος εἶναι δυσκολωτέρα ἀπὸ τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν ἄλλων σημείων στίξεως;

Ἀσκήσεις

135. *Θέσατε κόμμα, μόνον ἐὰν χρειάζεται, εἰς τὰς κάτωθι προτάσεις :*

Πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν πόσα χρήματα χροαιζόμεθα διὰ τὸ ταξιδίον μας. Τί ἐπετεύχθη εἰς τὸν τομέα τῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς χώρας εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ εὐκόλως. Ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος πολιτικὸς διεΐδεν ἀμέσως μετὰ ἰδιοφροῦς προβλεπτικότητος ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ ἠδύναντο νὰ σώσουν τὰς Ἀθήνας. Φαίνεται ὅτι θὰ βρέξῃ. Παρακαλῶ νὰ λάβετε ὑπ' ὄψιν σας τὸ ἐξῆς ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐργασθῶμεν μὲ ὅλας μας τὰς δυνάμεις. Εἶσαι ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσῃς ὅποιον δρόμον θέλεις. Ὁ ἀγὼν ὁ ὁποῖος ἐστοίχισε τόσας θυσίας ἔληξεν. Σὲ ἀναμείνομεν ὅπως τὰ χελιδόνια τὴν ἀνοιξιν. Ὁ Λόρδος Βύρων ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ἔνθα καὶ ἐτάφη. Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσόν τους δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθερία. Ἐὰν μ' ἀγαπᾶς ἀκουσέ με. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθρότητα πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν. Ἐφυγε στὰ ξένα γὰ νὰ μὴν ξαναγυρῆσι πιά. Μακάρι νὰ εἶχα χρήματα νὰ σοῦ ἔδυνα. Ἦλθα ἐπειδὴ μὲ ἐκαλέσατε. Ἐλᾶτε ἀφοῦ τὸ θέλετε. Θὰ συζητήσωμεν ὅταν θὰ ἔχωμεν καιρόν. Πρέπει καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀσθενὴς νὰ παρευρεθῆς εἰς τοὺς ἀγῶνας. Τὸ θηρίον καταδοκεῖ ὀπισθεν τῶν θάμνων ἐντείνει ὅλην του τὴν προσοχὴν καὶ τέλος ἐπιπίπτει ὀρμητικῶς ἐναντίον τοῦ

θύματος. Ὁ πόλεμος τοῦ 1940 - 41 ἦτο τίμιος ἠθικὸς ἑρὸς καὶ διὰ τοῦτο ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ ὅλον τὸν ἐλεύθερον κόσμον. Ἄς σηκωθῶ ἄς ὑπάγω εἰς τὸν πατέρα μου ἄς πέσω εἰς τοὺς πόδας του ἄς κράξω τὸ ἥμαρτον ἄς τοῦ ζητήσω συγγνώμην. Τὸ τσεκούρι ἔπερτε καὶ δάγκωνε καὶ ξέσχιζε καὶ μούγκριζε. Θέλω ἀλλὰ δὲν δύναμαι. Διαφωνῶ μὲν μὲ ὅσα εἶπατε ἐπιφυλάσσομαι ὅμως νὰ σᾶς ἀπαντήσω. Καὶ δὲν ἔβλεπα μήτε τὸ κάστρο μήτε τὸ στρατόπεδο μήτε τὴ λίμνη μήτε τὴ θάλασσα μήτε τὴ γῆ ποὺ ἐπατοῦσα μήτε τὸν οὐρανό. Ναι μὲν ἐκρῶναν πολὺ, ἀλλ' ἦσαν βαρέως ἐνδεδυμένοι. Εὐτυχῶς δὲν ἐχιόνιζεν ἀλλ' ὁ ἄνεμος ἦτο παγερός. Καὶ ξανθαὶ ἐρυθρόπλεποι βοσκοποῦλαι ἐπήδων ἐπέτων ἐκελάδουν.

136. Εὐρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κόμματα τῶν δύο πρώτων παραγράφων τοῦ σημερινοῦ σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν καὶ μέσα εἰς τὰς προτάσεις καὶ μέσα εἰς τὰς περιόδους.

137. Εἰς τὸ κατωτέρω κείμενον μετεβλήθη εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις παρ' ἡμῶν σκοπίμως ἢ θέσεις τῶν κομμάτων. Ἀποκαταστήσατε τὴν ὀρθὴν στίξιν.

Ἦσθανόμην ἄφατον συγκίνησιν, νὰ θεωρῶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο δένδρον. Ἐφάνταζεν εἰς τὸ ὄμμα, ἔμελεν εἰς τὸ οὖς ἐπιθυροῖεν εἰς τὴν ψυχὴν φθόγγους ἀρρήτου γοητείας. Οἱ κλώνοι, οἱ θάμνοι, τὸ φύλλωμά της εἰς τοῦ ἀνέμου τὴν σεισιν, ἐφαίνοντο ὡς νὰ ψάλλωσι μέλος ψαλμικὸν τὸ «Ὡς ἔμεγαλύνθη». Μ' ἔθελε μ' ἐκάλει, ἐγγύς της. Ἐπόθουν νὰ πηδήσω ἀπὸ τοῦ ὑποζυγίου, νὰ τρέξω πλησίον της, νὰ τὴν ἀπολαύσω, νὰ περιπτυχθῶ τὸν κορμόν της ὅστις θὰ ἦτο ἀγκάλιασμα, γιὰ πέντε παιδιά ὡς ἐμέ, καὶ νὰ τὸν φιλήσω. Νὰ προσπαθῶ ν' ἀναοριχηθῶ εἰς τὸ πελώριον στέλεχος, τὸ ἄδρον καί, ἀμαυρὸν ν' ἀνεβῶ εἰς τὸ σταύρωμα τῶν κλάδων της ν' ἀνέλθω, εἰς τοὺς κλώνους, νὰ ὑψωθῶ εἰς τοὺς ἀκρόμονας. Καὶ ἂν δὲν μ' ἐδέχετο καὶ ἂν μ' ἀπέβαλλεν ἀπὸ τὸ σῶμα της, καὶ μ' ἔρριπτε κάτω, ἄς ἔπιπτον, νὰ κυλισθῶ εἰς τὴν χλόην της νὰ στεγασθῶ ὑπὸ τὴν σκιάν της, ὑπὸ τὰ ἀετώματα τῶν κλώνων της τὰ ὅμοια μὲ στέμματα Δαβὶδ θεολήπτου.

Ἐπόθουν ἀλλ' ἢ συνοδεία τῶν οἰκείων μου, μεθ' ὧν ἐτέλουν τὰς ἐκδρομὰς ταύτας ἀνὰ τὰ ὄρη δὲν θὰ ἠθέλε νὰ μοὶ τὸ ἐπιτρέψη. Καὶ μίαν χρονίαν ἦτο κατὰ τὰς ἑορτάς, τοῦ σωτηρίου ἔτους 18 . . . , καθὼς εἵχομεν διέλθει πλησίον τοῦ δένδρου ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μέγα Μανδρὶ ἦτο δὲ τὸ Μέγα Μανδρὶ μικρὸς συνοικισμὸς θερινὸν σκῆνωμα τῶν βοσκῶν τοῦ τόπου.

138. Ἐλέγξατε ἐὰν τὰ κόμματα τῆς τελευταίας σας ἐκθέσεως ἔχουν τεθῆ

ὀρθῶς καὶ συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῶν σχετικῶν μαθημάτων τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας.

Ε'. Ἐρωτηματικὸν (;). Θαυμαστικὸν (!)

—Πῶς εἶσθε ;

—Καλά.

—Πότε ἦλθες ;

—Χθές.

Πότε θὰ ἀναχωρήσης ; μὲ ἠρώτησε.

«Τί ἐδγένεια ἤμποροῦν νὰ ἔχουν αἱ λέξεις μας, ἂν εἶναι διεφθαρμένες ;», εἶπεν ὁ σοφολογιώτατος.

Τί γυρεύεις, τί θέλεις, μὴ καὶ σὺ τὸ γνωρίζεις ;

Θέλεις νὰ ἔλθης μαζί μου, νὰ κουρασθῆς, νὰ ταλαιπωρηθῆς ;

Κανεὶς δὲν γνωρίζει ἂν ζῆ ἢ ἂν πέθανε.

Τηλεγράφησέ μας πότε θὰ φθάσης.

Ὁραῖα ! Θαυμάσια !

Ἄμην ! Ζήτω ! Ἀλλοίμονον ! Ἄχ !

Πόσον ὠραῖον ἦτο τὸ μυθιστόρημα πὺν μου ἔφερες !

Προσοχή ! Κίνδυνος - Θάνατος ! Στὰ ὄπλα !

Τὸ ἐρωτηματικὸν τίθεται εἰς τὸ τέλος μιᾶς προτάσεως ἢ μιᾶς λέξεως ἢ ὅποια ἐκφράζει ἐρώτημα.

Μετὰ τὸ ἐρωτηματικὸν ἀρχίζομεν κατὰ κανόνα μὲ κεφαλαῖον γράμμα. Μόνον εἰς δύο περιπτώσεις ἀρχίζομεν μὲ μικρόν : α'. Ὅταν τὴν ἐρώτησιν ἀκολουθῆ παρένθετος πρότασις. Π.χ. Πότε θὰ ἀναχωρήσης ; μὲ ἠρώτησε. β'. Ὅταν ἡ ἐρώτησις εὐρίσκειται ἐντὸς εισαγωγικῶν. Π.χ. «Τί ἐδγένεια ἤμποροῦν νὰ ἔχουν αἱ λέξεις μας, ἂν εἶναι διεφθαρμένες ;», εἶπεν ὁ σοφολογιώτατος.

Σ η μ ε ῖ ω σ ι ς 1. Εἰς σειράν ἐρωτήσεων τὸ ἐρωτηματικὸν τίθεται μόνον εἰς

τὴν *τελευταίαν*, ὅταν δι' ὄλας ἀναμένεται ἡ αὐτὴ ἀπάντησις. Π.χ. θέλεις νὰ ζῆς μόνος σου, νὰ ζῆς ἔρημος καὶ δυστυχῆς; Τί στάθηκε ἀλήθεια ὁ Ὅμηρος; Θαλασσινὸς ἢ στεριανός; Κυνηγὸς ἢ ξωμάχος; Ἄνθρωπος τοῦ βουνοῦ ἢ τοῦ κάμπου; Τῆς πολιτείας ἢ τοῦ χωριοῦ;

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Εἰς τὰς πλαγίας ἐρωτηματικὰς προτάσεις οὐδέποτε σημειώνεται τὸ ἐρωτηματικόν. Π.χ. Τηλεγράφησέ μας πότε θὰ φθάσῃ.

Τὸ *θαυμαστικόν* τίθεται εἰς τὸ τέλος μιᾶς λέξεως ἢ προτάσεως διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζομεν, συνήθως ἐπιφωνηματικῶς, τὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀπορίας, χαρᾶς, λύπης, ἐπιθυμίας κ.τ.δ. Τὸ θαυμαστικόν ἐπίσης τίθεται πολλάκις καὶ μετὰ τὰς λέξεις αἱ ὁποῖαι δηλοῦν παράγγελμα, προσταγὴν, προειδοποίησιν.

Μετὰ τὸ θαυμαστικόν ἀκολουθεῖ *κατὰ κανόνα*, ὅπως καὶ μετὰ τὸ ἐρωτηματικόν, *κεφαλαῖον γράμμα*. Ἀρχίζομεν μὲ μικρὸν κυρίως, ὅταν ἀκολουθῇ παρένθετος πρότασις. Π.χ. *Τί νᾶχω! λέει ἔχασα τὸ παιδί μου. Ἄλλοι, ὀϊμέ! στή σφοδρά σου. Ἄ! τί νύκτα ἦταν ἐκεῖνη.*

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 3. Τὸ θαυμαστικόν σπανιώτατα χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐκφρασίαν εἰρωνείας, ὅποτε τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως. Π.χ. *Λέει πὼς δὲν κοιμήθηκε καθόλου τρεῖς νύχτες (!).*

Ἐρωτήσεις

Εἰς τί χρησιμεῖ τὸ ἐρωτηματικόν; Μὲ τί γράμμα ἀρχίζομεν μετὰ τὸ ἐρωτηματικόν; Εἰς ποίας μόνον περιπτώσεις ἀρχίζομεν μὲ μικρὸν γράμμα; Πότε εἰς σειρὰν ἐρωτήσεων θέτομεν τὸ ἐρωτηματικόν εἰς τὴν τελευταίαν μόνον ἐρώτησιν καὶ πότε εἰς ὄλας; Θέτομεν ἐρωτηματικόν εἰς τὰς πλαγίας ἐρωτήσεις ἢ ὄχι; Ποῦ θέτομεν τὸ θαυμαστικόν καὶ τί ἐκφράζομεν δι' αὐτοῦ; Πότε ἀρχίζομεν μὲ κεφαλαῖον γράμμα καὶ πότε μὲ μικρὸν μετὰ τὸ θαυμαστικόν; Πότε τὸ θαυμαστικόν τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως;

Ἀσκήσεις

139. *Θέσατε ἐρωτηματικὸν ἢ θαυμαστικόν, ὅπου πρέπει, καὶ διορθώσατε τὰ μικρὰ ἢ κεφαλαῖα γράμματα τὰ ὁποῖα τυχὸν ἔχουν γραφῇ λανθασμένως:*

* Ἄραγε εἶναι ἀλήθεια ὄχι. Πότε θὰ ἐπιστρέψετε αὔριον. «Διατί ὑποστηρίζεις κάτι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ὀρθόν» μοῦ εἶπεν ὁ καθηγητής. Πότε θὰ ἔχωμεν ἐξετάσεις Μὲ ἠρώτησε. Πότε θὰ ἔλθῃ; θὰ ἔτοιμασθῇ;

καὶ πότε θὰ ἀναχωρήσης. Ὡ πόσοι καὶ πόσοι γαλαξίες τοῦ λευκαίνουσι τὸ εὔμορφον μέτωπον. Τί κόσμος. Μπᾶ ἤλθες τόσον ἐνωρίς. Μακάρι νὰ ἐξοῦσε ὁ πατέρας μου. Ἰσχυρίζεται ὅτι ἔλυσε μόνος του ἓνα τόσον δύσκολον πρόβλημα. Τί εἶναι ἄραγε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος τίμιος ἢ ἄτιμος καλὸς ἢ κακὸς δίκαιος ἢ ἄδικος. Ποῦθε ἔρχεσαι ποῦ πηγαίνεις ποῖα εἶναι ἡ πατρίδα σου. Τί ὥραία ἡμέρα. Νὰ χαθῆς Βροντοφώνησε μὲ ἀηδία. Μπράβο ἦρθες πρῶτος εἰς τὰς ἐξετάσεις. Θαυμάσια. Ἡ ὁμάς μας ἐνίκησεν εἰς τρία ἀγωνίσματα. Τί καλοὶ ἄνθρωποι, «ἔχεις νεότερα ἀπὸ τὸν φίλον μας» Φώναξε ὁ Γιώργος. Ἀλλοίμονον. Κανένας δὲν ἐσώθη.

140. Σχηματίσατε ἐρωτήσεις, σειρὰς ἐρωτήσεων καὶ ἀπαντήσεις ἢ ἄλλας φράσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι φράσεων καὶ προσέξατε πότε αἱ ἀπαντήσεις καὶ αἱ ἄλλαι φράσεις πρέπει νὰ ἀρχίζον με κεφαλαῖον καὶ πότε με μικρὸν γράμμα. Παραδείγματα: *Εἶσθε καλὰ=Πῶς εἶσθε; Καλὰ. Ἡ μητέρα μὲ ρώτησε ποῦ πῆγα=ποῦ πῆγες; μὲ ρώτησε ἡ μητέρα.*

Ἦλθε χθὲς ἀεροπορικῶς. Θὰ ἀναχωρήσης αὔριον. Ὁ καθηγητὴς μὲ ἠρώτησε διατί δὲν ἐμελέτησα. Διὰ νὰ ἐπιτύχης πρέπει νὰ μελετήσης, νὰ ἐρευνήσης καὶ νὰ κουρασθῆς πολὺ. ἠρώτησε τὴ μητέρα του γιατί βογγᾷ, τί κακὸ τῆς ἔκαμε ὁ γυιὸς τῆς, μήπως τὴν παράκουσε, μήπως τῆς ἀντιμίλησε. Τὸ ἔμβλημα τοῦ ναυτικοῦ αὐτοῦ εἶναι μιὰ ἄγκυρα καὶ ἓνας Τρίτων. Θὰ μᾶς περιποιηθῆ ὁ ἴδιος ὁ οἰκοδεσπότης. Ὅταν ἀρρωστήσης, δὲν θὰ βρεθῆ κανεὶς νὰ σοῦ παρασταθῆ, νὰ σὲ περιποιηθῆ, νὰ σὲ ἀνακουφίσῃ. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος εἶπεν ὅτι ἐθεώρει ἐντροπὴν τὸ ὅτι ἡ Πόλις ἐκυριεύθη καὶ αὐτὸς ἔζη ἀκόμη. Τὸν ἠρώτησαν ποῖος εἶναι, ποῖοι εἶναι οἱ γονεῖς του, τί ἐπάγγελμα ἔχει καὶ ποῦ πηγαίνει. Οὐδεὶς μᾶς ἀγαπᾷ τόσον, ὅσον οἱ γονεῖς μας. «Οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι ἀναμάρτητος».

ΣΤ'. Διπλὴ τελεία (:). Παρένθεσις ()

Ὁ Πλάτων διέκρινε τὰς ψυχικὰς λειτουργίας εἰς τρία μέρη: τὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν.

Κατέβαλε μεγάλας προσπάθειάς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα: μηδέν.

Ὁ Χριστὸς εἶπεν: «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Οἱ Ἀθηναῖοι προσέφερον ἑκατόμβην (θεσίαν ἑκατὸν βοῶν).

‘Ο ‘Ομηρος (‘Οδύσσεια, λ. 490) ἐξυμνεῖ τὴν ζωὴν.

Κάθε λέξις πὸν ἀρχίζει μὲ ν παίρνει δασεῖαν (ῥφος, ὑπόσχεσις).

Ἡ διπλῆ τελεία τίθεται ἔμπρὸς ἀπὸ μίαν ἀπαριθμησιν, μίαν ἔρμηνειαν ἢ ἓν ἀποτέλεσμα. Ἐπίσης τίθεται καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ λόγους οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται αὐτολεξεὶ καὶ οἱ ὅποιοι συνήθως τίθενται ἐντὸς εἰσαγωγικῶν.

Μετὰ τὴν διπλὴν τελείαν ἀρχίζομεν κατὰ κανόνα μὲ μικρὸν γράμμα. Μὲ κεφαλαῖον ἀρχίζομεν συνήθως, ὅταν ἡ ἐπομένη πρότασις εὐρίσκειται ἐντὸς εἰσαγωγικῶν καὶ ἤρχιζε μὲ κεφαλαῖον, πρὸ παύλας, ὅταν ἀρχίζῃ παράγραφος, ἐπὶ ἀπαριθμήσεως, ὅταν τὰ ἀπαριθμούμενα ἔχουν αὐτοτελὲς νόημα. Π.χ. *Τὰ κυριώτερα συναισθήματα εἶναι: ἡ δολιχία, ἡ χαρά, ἡ λύπη.* Ὁ Σωκράτης ἐδίδασκε τὸ «γνώθι σαυτὸν» εἰς τοὺς μαθητάς του. Ἀλλά: Ὁ Σωκράτης ἔλεγε: «Δὲν πρέπει νὰ ἀνταποδίδωμεν τὴν ἀδικίαν». Ἐδάκρυσεν καὶ εἶπα: —Τὸ καράβι ἔφυγε καὶ δὲν ἐπρόφθασεν νὰ γράψω.

Ἡ παρένθεσις τίθεται, ὅταν θέλωμεν νὰ χωρίσωμεν μίαν λέξιν ἢ πρότασιν ἢ ὅποια συμπληρῶνει ἢ ἐπεξηγεῖ τὸ κείμενον, ἀλλὰ δὲν ἔχει στενὴν συντακτικὴν σχέσιν μὲ τὸ κύριον νόημα ἢ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ.

Ἐντὸς παρενθέσεως θέτομεν συνήθως παραπομπάς, χρονολογίας καὶ παραδείγματα. Π.χ. *Ὅταν ἐκκηρύχθῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις (25 Μαρτίου 1821) ἐν Ἐδρῶνι ἐκυριόρχη τὸ πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Τὰ εἰς —μι ρήματα (τίθημι, δίδωμι κλπ.) παρουσιάζουν πολλὰς δυσκολίας. Ὁ Ἡρόδοτος (βιβλίον 8,83) ἐξιστορεῖ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν.*

Ἐπίσης ἡ παρένθεσις χρησιμοποιεῖται εἰς τὰ θεατρικὰ ἔργα, ὅταν ὁ συγγραφεὺς ἐξηγῇ ἐκτὸς κειμένου ποῖας κινήσεις καὶ χειρονομίας κάμνουν τὰ πρόσωπα. Π.χ. *Πᾶμε (δείχνει τὴν πόρτα). Φοβᾶμαι κάτὶ χειρότερον (φένγουν).*

Σημείωσις 1. Ἀντὶ παρενθέσεως ἐνίοτε χρησιμοποιοῦμεν διπλὴν παύλαν. Ὅταν ὁμοῦς τὰ παρεντιθέμενα εὐρίσκωνται εἰς στενωτέραν συντακτικὴν σχέσιν μὲ τὸ κείμενον, χρησιμοποιοῦμεν συνηθέστερον δύο κόμματα.

Σημείωσις 2. Ἀντὶ παρενθέσεως χρησιμοποιοῦμεν ἐπίσης τὰς ἀγκύλας []. Ταῦτα ὁμοῦς μεταχειρίζονται κυρίως οἱ φιλόλογοι, διὰ νὰ περικλείσῃ ἐντὸς αὐτῶν τὰ νόθα ἢ ἀμφισβητούμενα χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Ἑρωτήσεις

Πότε χρησιμοποιοῦμεν τὴν διπλὴν τελείαν; Πότε μετὰ τὴν διπλὴν τελείαν ἀρχίζομεν μὲ κεφαλαῖον καὶ πότε μὲ μικρὸν γράμμα; Εἰς τί χρησιμεύει ἡ παρένθεσις; Εἰς ποίας κυρίως περιπτώσεις χρησιμοποιοῦμεν τὴν παρένθεσιν; Μὲ ποία ἄλλα σημεῖα στίξεως δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ;

Ἀσκήσεις

141. *Θέσατε διπλὴν τελείαν ἢ παρένθεσιν εἰς τὰς κάτωθι φράσεις :*

Μία λαϊκὴ παροιμία λέγει «Ἡ ὁμόνοια σπίτια χτίζει κι' ἡ διχόνοια τὰ γκρεμίζει». Ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, κεραυνοῦ, θυέλλης, ἀστραπῆς, σεισοῦ, ἐκ φόβου ἐπροσωποποίησε καὶ ἐλάτρευσε αὐτὰς ὡς θεότητας. Ἐτσι ἔγινε στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1942 ὁ πεννησμένον λαὸς τῶν σκλάβων βγήκε στοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας καὶ τράβηξε σιωπηλὰ γιὰ τὴ Μητρόπολη. Σ' ὅλα τὰ μάτια ἡ ἀπόφαση ἄστραψε «ὄχι! Εἶναι ὁ τάφος τοῦ σκοτωμένου μας παλληκαριοῦ, εἶναι ὁ τάφος τῶν παιδιῶν μας!». Πρέπει νὰ θυμούμαστε πάντα ἡ ποίηση δὲν ἀντιγράφει πιστὰ τὴν πραγματικότητα, τὴν κυβερνοῦν νόμοι δικοί της. Τὰ Μηδικὰ Μαθαίων, Πλαταιαί, Σαλαμίς, Θερμοπύλαι ἔχουν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Ἡ δρᾶσις τοῦ Πλάτωνος περὶ ἓνα μῦθον στρέφεται, ὑπὸ τὴν βαθυτέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν, τὸν μῦθον τοῦ Σωκράτους. Ὁ Δημοσθένης Α' Ὀλυμπιακὸς § 20 λέγει ὅτι ἄνευ χρημάτων οὐδὲν ἐκ τῶν δεόντων εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ. Εἰς τὸν Κλεόβουλον τὸν Ρόδιον ἀποδίδεται τὸ ρητὸν «Μηδὲν ἄγαν. Μέτρον ἄριστον». Ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος ἄρπαξε τὸ ὄπλον καὶ ἐπυροβόλησε δύο φορὰς τὸν δολοφόνον φωνάζοντας : δὲν θὰ μοῦ ξεφύγῃς αὐτὴ τὴ φορὰ. Ἐπειδὴ ἀστόχησε ὅμως, πετᾷ τὸ ὄπλον καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν καταδιώκῃ.

142. *Εὑρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰς διπλᾶς τελείας καὶ παρενθέσεις τῶν δύο τελευταίων μαθημάτων τῶν Ἀρχαίων ἢ Νέων Ἑλληνικῶν.*

Ζ'. Ἀποσιωπητικά (...). Παῦλα (—).

Διπλὴ παῦλα (— —)

Καὶ ἔπειτα... ἔπειτα ὄλα ἐτελείωσαν.

... Οἱ ἄλλοι τὸν ἄκουγαν μὲ προσοχή...

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ;...

—Καὶ τὸ καράβι μαθές, καπτὰ—Μανόλη;
 —'Ε, τί καράβι; Τὸ καράβι εἶναι δικό μου.
 —Καλά, δικό σου.

Θέλουν—μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν.

'Ο πατέρας μου—μύρο τὸ κῆμα ποὺ τὸν τέλιξε—δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμη ναυτικό.

Τὰ ἀποσιωπητικά εἶναι τρεῖς τελεῖαι τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦμεν, διὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἔχουν παραλειφθῆ λέξεις ἢ φράσεις παρατιθεμένου κειμένου. Ἐπίσης τὰ ἀποσιωπητικά χρησιμοποιοῦμεν διὰ λόγους αἰδοῦς, δισταγμοῦ κ.τ.δ.

Τὰ ἀποσιωπητικά ἀναλόγως τῆς θέσεως τῶν παραλειπομένων λέξεων ἢ περικοπῶν τοῦ κειμένου δύνανται νὰ τεθοῦν εἰς τὸ μέσον, εἰς τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς φράσεως. Ἐὰν εἰς τὸ τέλος τῆς φράσεως ὑπάρχη ἐρωτηματικὸν ἢ θαυμαστικόν, τοῦτο τίθεται πρὸ τῶν ἀποσιωπητικῶν. Π.χ. *Γεῖά σας, παιδιά!... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου;...*

Μετὰ τὰ ἀποσιωπητικά ἀρχίζομεν μὲ κεφαλαῖον γράμμα, ὅταν ἀποσιωπᾶται τὸ τελευταῖον μέρος τῆς προτάσεως, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τελεία· ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀρχίζομεν μὲ μικρόν. Π.χ. *'Απ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη ... χαῖρε, ὦ χαῖρε Ἐλευθεριά! ... ποῦ φαίνεται σὰν ἄνθρωπος.*

'Υπάρχουν δύο εἰδῶν παῦλαι : ἡ ἀπλῆ καὶ ἡ διπλῆ.

'Ἡ ἀπλῆ παῦλα εἶναι τὸ σημεῖον στίξεως διὰ τοῦ ὁποίου σημειοῦται ἡ ἀρχὴ μιᾶς περιόδου ἢ προτάσεως αὐτοτελοῦς, κυρίως ἐπὶ διαλόγων.

'Ἡ ἀπλῆ παῦλα χρησιμοποιεῖται ἐπίσης εἰς τὸ μέσον ἑνὸς νοήματος, διὰ νὰ φανῆ ἡ ἀπότομος ἀλλαγὴ εἰς τὴν φράσιν ἢ διὰ νὰ καταστή ἔντονωτέρα ἢ ἀντίθεσις τῶν προηγουμένων πρὸς τὰ ἐπόμενα.

'Ἡ διπλῆ παῦλα χρησιμοποιεῖται, εἰς ὅσας περίπου περιπτώσεις καὶ ἡ παρένθεσις, διὰ νὰ περικλείσῃ λέξιν ἢ πρότασιν ἢ ὁποῖα ἐπεξηγεῖ ἢ συμπληρῶναι τὰ λεγόμενα.

Ἐρωτήσεις

Τί εἶναι τὰ ἀποσιωπητικά καὶ εἰς τί τὰ χρησιμοποιοῦμεν; Εἰς ποῖον μέρος τῆς φράσεως τίθενται καὶ διατί; Ποῦ τίθεται τὸ ἐρωτηματικόν ἢ τὸ θαυμασι-

κὸν τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ τέλος τῆς φράσεως, ὅταν ὑπάρχουν καὶ ἀποσιωπητικά; Τί εἶναι ἡ ἀπλή παῦλα; Πότε χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἀπλήν παῦλαν; Τί εἶναι ἡ διπλή παῦλα καὶ πότε χρησιμοποιοῦμεν ταύτην; Μὲ ποῖον ἄλλο σημεῖον στίξεως ὁμοιάζει ἡ διπλή παῦλα;

Ἀσκήσεις

143. *Θέσατε ἀποσιωπητικά ἢ παῦλαν, ἀπλήν ἢ διπλήν, ὅπου πρέπει.*

Τί νὰ σοῦ πῶ! Μὴ μὲ ἀναγκάσης νά. Τί νὰ κάμω· εἶμαι ἀπελπισμένος. Δὲν θέλεις νὰ ρθῆς μαζί μου; ρώτησα, ὄχι, μοῦ ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος. Γιατί; Γιατί εἶμαι κουρασμένος. Τρεῖς σκηνῆς πού παρουσιάζουν τὴν Ἑλένη στὴν Ἰλιάδα θὰ τίς ἀναλύσουμε ἀμέσως πρὸ κάτω εἶναι δίχως καμμιά ἀμφιβολία ἐπινοημένες ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ὅμηρο. Βγαίνανε ἕστερα ἀπ' τὸ γάμο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά, τὴν Παναγία τὴν Ἀνωμερίτισσα μεγάλη Σου ἢ χάρη Παντοδύναμη. Σιγὰ - σιγὰ πέρασαν τὰ χρόνια. Ἔφταξα. Ἀπὸ τότε ὅμως μετενόησα μὲ τὴν καρδιά μου. Συγχωρῆστε με. «Ἕλληνες στρατιῶται! Θὰ ἀγωνισθῶμεν ὑπὲρ πατρίδος», εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος. Τὰ βιβλία μου ἐπήγαινα στὸ σχολαρχεῖο θυμοῦμαι τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Ἐνα μαθηματικὸν βιβλίον π.χ. δύναται καὶ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ὑποκείμενον ἐρευνης φιλολογικῆς, ἀλλὰ πάντως εἰς βαθμὸν μικρότερον ἢ μία συλλογὴ ποιημάτων. Ξέρουν καὶ τραγοῦδια; ρώτησα. Πῶς δὲν ξέρουν; ἀπάντησε ὁ δάσκαλος. Τὸν Ὑμνο στὴν Ἐλευθερία τὸν ξέρουν; ξαναρώτησα. Τί θὰ πῆ αὐτό; Τὸν Ὑμνο δὲ θὰ ξέρουν;

144. *Εὑρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰ ἀποσιωπητικά καὶ κάθε ἀπλήν ἢ διπλήν παῦλαν τῶν δύο τελευταίων μαθημάτων τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

Η'. Εἰσαγωγικά («»). Ἐνωτικὸν (—)

Ὁ Παλαμᾶς εἶπε: «Μεθόσπε ἀπὸ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ εἰκοσιένα».

«Δὲν θὰ φύγῃς;» τὸν ρώτησα.

Ἡ παροιμία λέει: «Σταλαγματιὰ—σταλαγματιὰ γεμίζει ἢ στάμνα ἢ πλατειά».

Εἰς τὸ Βασιλικὸν Θέατρον ἐπαίχθη ὁ «Ὁρέστης» τοῦ Αἰσχόλου.

Λύ—ω, ἔν—τιμος, δείκ—νυ—μι, ἐ—λό—θην.

Θεία—^ς Ελένη, γερο—Δῆμος, παπα—Γιάννης, ἀή—Λιᾶς.

Γραμμὴ ὁ Ἀθηνῶν—Πειραιῶς.

^νἘχω μάθημα 8—9.

Εἰσαγωγικά εἶναι τὰ σημεῖα στίξεως μεταξὺ τῶν ὁποίων *περικλείομεν λέξεις* ἄλλων προσώπων ἢ καὶ ἰδικάς μας, ὅπως ἀκριβῶς ἐλέχθησαν.

Εἰδικώτερον τὰ εἰσαγωγικά χρησιμοποιοῦνται: α'. Ὄταν ἐπαναλαμβάνωμεν ξένους ἢ ἰδικούς μας λόγους αὐτολεξεῖ. β'. Συνήθως δταν ἀναφέρωμεν γνωμικά ἢ παροιμίας. γ'. Ὄταν ἀναφέρωμεν ἐπιγραφάς καταστημάτων, ὀνόματα πλοίων, ἰδρυμάτων κ.τ.δ. Π.χ. *Ἦλθα μετὸ ἀτμόπλοιοι «Ἰωνία».*

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Παρ' ἡμῖν ἐπικρατεῖ συνήθεια οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων, ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν νὰ γράφονται εἰς τὰ ἔντυπα ἐντὸς εἰσαγωγικῶν. Τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ γράφονται μετὰ κυρτὰ γράμματα. Π.χ. Κωστῆ Παλαμᾶ, *Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ*. Εἰς τὴν ἐφημερίδα *Ἔθνος* ἐδημοσιεύθησαν δηλώσεις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. *Τὰ σημεῖα στίξεως* τίθενται κατὰ κανόνα ἔξω ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά καὶ *ἄχι* μέσα εἰς αὐτά. Π.χ. Τὸν μετέφεραν ἀμέσως εἰς τὸν «Ἐρυθρὸν Σταυρὸν». Καὶ *ἄχι*: Τὸν μετέφεραν ἀμέσως εἰς τὸν «Ἐρυθρὸν Σταυρὸν.» Μόνον ἐὰν τὸ σημεῖον στίξεως ἀνήκῃ εἰς τὸ ἐντὸς τῶν εἰσαγωγικῶν κείμενον, τοῦτο τίθεται *μέσα* εἰς τὰ εἰσαγωγικά. Π.χ. «Θεέ μου!» ἐφώναζεν, δταν τὸν εἶδε.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 3. Ἐνίοτε τὰ εἰσαγωγικά χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς τοὺς διαλόγους ἀντὶ ἀπλῆς παύλας.

Τὸ *ἐνωτικὸν* εἶναι τὸ σημεῖον στίξεως τὸ ὅποσον χρησιμοποιοῦμεν, διὰ νὰ ἐνώσωμεν *συλλαβὰς ἢ λέξεις*.

Εἰδικώτερον τὸ *ἐνωτικὸν* χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις: α'. Εἰς τὸ *τέλος τῆς γραμμῆς*, δταν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ χωρίσωμεν τὴν λέξιν. β'. Ὄταν συνάπτωμεν τὸ *θέμα* μετὰ τὴν *κατάληξιν* ἢ τὸ *πρῶτον συνθετικὸν* μετὰ τὸ δεῦτερον, δταν ταῦτα γράφονται χωριστά, διὰ νὰ δεῖξωμεν τὸ *πρόσφυμα* μιᾶς λέξεως ἢ τὴν *αὔξησιν* ἑνὸς ῥήματος κλπ. γ'. Ὄταν συνάπτωμεν εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν τὰ προσηγορικά μετὰ τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ὁποίων προηγούνται. Τοιαῦτα προσηγορικά, τὰ ὅποια δὲν τονίζονται, εἶναι: *Ἄγια—, Ἄη—, γρια—, γερο—, θεία—, μαστρο—, μπαρ—*

μπα—, παπα—, Χατζη—. δ'. "Όταν θέλωμεν νά συνδέσωμεν δύο λέξεις ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη δηλώνει ἔναρξιν ἢ ἀφετηρίαν, ἢ τελευταία τέρμα ἢ λήξιν, καί αἱ μεταξὺ αὐτῶν παρεμβαλλομένουσ σταθμούς. ε'. "Όταν παραθέτωμεν δύο ἢ περισσότερα ὀνόματα συνεργαζομένων συγγραφῶν ἢ ἐμπόρων κ.τ.δ.

Ἑρωτήσεις

Τί εἶναι τὰ εἰσαγωγικά; Εἰς πόσας καί ποίας περιπτώσεις τὰ χρησιμοποιοῦμεν; Ποῦ τίθενται τὰ σημεῖα στίξεως, ὅταν ὑπάρχουν καί εἰσαγωγικά; Τί εἶναι τὸ ἑνωτικόν; Εἰς πόσας καί ποίας περιπτώσεις τὸ χρησιμοποιοῦμεν;

Ἀσκήσεις

145. *Θέσατε εἰσαγωγικά ἢ ἑνωτικόν, ὅπου πρέπει, καί διορθώσατε τὰ τυχόν ὑπάρχοντα σφάλματα εἰς τὰς κάτωθι φράσεις:*

Ἐπισημαίνω ὅτι ὁ Σολωμὸς λέγει: Ἄνοιχτὰ πάντα καὶ ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου. Ὁ Δημοσθένης εἶπε. Δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων. Τὰ παιδιὰ εἶπαν τῆς θείας Μαρίας. Πέσ μας, θεῖα, τὸ παραμῦθι τῆς Χιονάτης. Οἱ Μωραῖτες διακρίνονται διὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν. Ἐπήγαμε στὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Μαρίας καὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου. Ἡ Κορινθία διήγνησε τὴν ἀπόστασιν Πειραιῶς Κερκύρας ἐντὸς εἴκοσιν ὥρων. Τὰ σπουδαιότερα Ἑλληνικὰ προϊόντα εἶναι καπνὸς, ἔλαιον καὶ σταφίς. Ὁ ἰατρός ἔδωσε «καταπραϋντικὰ φάρμακα» εἰς τὸν ἀσθενῆ. Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης διεκήρυξεν εἰς τὴν Βουλὴν ἢ Ἑλλὰς προώρισται νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ζήσῃ. Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον ἐπαίχθη ὁ Φιλάρουτος τοῦ Μολιέρου καὶ εἰς τὴν Λυρικὴν Σκηνὴν ὁ Βαφτιστικὸς τοῦ «Σακελλαρίδη». Αἱ Σπαρτιάτισσαι μητέρες ἔλεγον εἰς τὰ τέκνα τῶν ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς. Ὁ μαστρο Γιάννης εἶναι καλὸς τεχνίτης. «Τὸ ὑπερωκεάνειον «Ὀλύμπια» διανύει τὴν ἀπόστασιν Πειραιῶς Νέας Ὑόρκης ἐντὸς ἑννέα ἡμερῶν. Περίφημον εἶναι τὸ τσάι Κεϋλάνης. Αἱ κρίσεις διὰ «τὸ νέον θεατρικὸν ἔργον» ἦσαν μᾶλλον εὐνοϊκαί. Τὸ ἀτρόπαιον Ἀχιλλεὺς ἀφίχθη τὴν προΐαν. Ὑπάρχει σκέψις νὰ γίνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα «διυλιστήρια πετρελαίου». Μιὰ παροιμία μᾶς διδάσκει «ἂν δὲν σπείρῃς, δὲν θερίζεις». Ὡς καλύτερον ἔργον τοῦ Παλαμᾶ θεωρεῖται ὁ Ἀποδεκάλογος τοῦ Γύφτου.

146. *Εὔρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰ εἰσαγωγικά καὶ τὰ ἑνωτικά τοῦ σημειωμένου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

Συγκεντρωτική άσκησης ἐφ' ὄλων τῶν σημείων τῆς στίξεως

147. *Θέσατε τὰ παραλειπόμενα σημεία στίξεως εἰς τὸ κάτωθι κείμενον :*

... Σὲ μιὰ στιγμή θυμᾶται κάτι χαμηλώνει τὸ κεφάλι του καὶ λείει μὲ μιὰ φωνὴν τρεμουλιαστὴ καὶ παραξένη σὰ νὰ διηγῆται ἓνα ὄνειρο.

Ἄποψε μὲ περιμένει ἡ προγκήπισσα.

Ξαφνιάζονται λίγο καὶ τὸν κυττοῦν.

Μὲ περιμένει στὸν Παρνασσὸ μ' ὅλη τὴν πλούσια κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν.

Εἶναι σὰν παραμῦθι μὲ ζητιάνους καὶ βασιλοπούλες.

Ἀλήθεια κυρ' Ἀλέξαντρε τότε θ' ἀργήσης πρέπει νὰ σηκωθῆς. Τί θὰ ποῦν οἱ ἄνθρωποι.

Δὲ βαρύνσαι κυρὰ Πολυξένη. Αὐτὰ δὲν ἔχουν γιὰ μένα καμμιά σημασία.

Μὰ πῶς δὲν θὰ πᾶς.

Ἐννοια σου κι' εἶμαι καλύτερα ἐδῶ. Κάνε μου σὲ παρακαλῶ ἓνα φασκόμηλο καὶ φέρε μου κι' ἓνα σπύργο.

Τὴν ἴδια ὥρα ἡ φωταγωγημένη αἴθουσα τοῦ Παρνασσοῦ γειμίζει ἀπὸ κόσμο. Οἱ φοιτητὲς ἔχουν πιάσει τὸν ἐξώστη ἐνῶ ἡ πλατεῖα πλημμυρίζει ὀλοένα ἀπὸ πρόσωπα ἄγνωστα ὡς τώρα στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους. Κοσμικοὶ τύποι μὲ φράκο ὑπουργικοὶ διευθυντὲς κυρίες μὲ μεγάλα καπέλα στολισμένα μὲ πελώρια φτερὰ στρουθοκαμήλων.

Μόνον ὁ κυρ' Ἀλέξαντρος δὲν φαίνεται πουθενά. Ἔστειλαν στὴ Δεξαμενὴ ἔστειλαν στοῦ Καχοριμάνη ἀλλὰ δὲν τὸν βρῆκαν. Καὶ ἡ ὥρα πλησιάζει. Ἀκούγεται ἡ αὐλικὴ ἀμαξα. Ἡ προγκήπισσα Μαρία τοῦ Βοναπάρτη καὶ ὁ πρόγκηπας Γεώργιος μ' ὅλη τὴν ἀκολουθία τους μπαίνουν στὴν αἴθουσα. Οἱ ψίθυροι καταπαύουν τὸ ἀκροατήριον χειροκροτεῖ καὶ οἱ κυρίες βάζουν τὰ φασαμέν τους γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν προγκηπικὴ τουαλέττα.

Ὁ Κακλαμᾶνος ἀνεβαίνει στὸ βῆμα καὶ κηρῶσει τὴν ἔναρξιν. Τὰ σχόλια καὶ οἱ ψίθυροι καταπαύουν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης μᾶς φέρει τὰ δῶρα ἀφελοῦς χάριτος μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν ἀντηχοῦν αἱ θλίψεις καὶ αἱ χαρὰι τῶν πολλῶν . . . τὴν χάριν ἢ ὁποῖα ἐνίοτε εἶναι πλέον ὁμορφη καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐμορφίαν.

Ἀκολουθοῦν ἄλλοι ὁμιλητὲς ἀπαγγελίης ἀνάγνωση τῆς Ἀγάπης στὰ Χιόνια.

Οι ἑφημερίδες τὴν ἄλλη μέρα γειμίζουν τὶς στήλες τους μὲ πανηγυρικές ἐντυπώσεις. Ἄλλὰ ὁ Νιρβάνας στὸ ταχτικὸ χρονικὸ του εἶναι σύντομος. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐώρτασε χθὲς τοὺς ἀργυροὺς γάμους του μὲ τὴν ἀδιαφορία τῆς κοινωνίας.

Τὰ ἄρθρα καὶ τὰ χρονογραφήματα ἐξακολουθοῦν καὶ τὶς ἐπόμενες μέρες. Ἡ Ἀστραπὴ τὸν ἀνακηρύσσει πάνσοφον. Ἡ Πατρίς προτείνει νὰ τὸν διορίσουν σὲ μιὰ δημόσια ὑπηρεσία. Τὸ Ἐμπρὸς θυμίζει τὴν Ἐκδοσι τῶν Ἀπάντων του. Σὲ λίγες μέρες ὅλα κοπάζουν καὶ λησμονοῦνται ¹.

Θ'. Παράγραφος. Ἀρχιτεκτονικὴ Σελίδος

Ὅταν γράφωμεν, δὲν χωρίζομεν τὸ κείμενον μόνον κατὰ περιόδους ἀλλὰ καὶ κατὰ *παραγράφους*. Ὁ χωρισμὸς ἑνὸς κειμένου εἰς παραγράφους εἶναι δύσκολος, διότι ἡ παράγραφος σπανίως συμπύπτει μὲ μίαν περίοδον. Τὰς περισσοτέρας φορές ἡ παράγραφος περιλαμβάνει δύο ἢ περισσοτέρας περιόδους, αἱ ὁποῖαι πρέπει, ὡς ἤδη εἴπομεν ², νὰ ἀποτελοῦν μίαν λογικὴν ἐνότητα.

Ἡ ἀλλαγὴ παραγράφου δὲν σημειώνεται μὲ κανὲν σημεῖον στίξεως. *Ἀλλάσσομεν* μόνον *γραμμὴν* καὶ ἀρχίζομεν ὀλίγα χιλιοστόμετρα *δεξιότερα*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ἐχει καὶ ἡ παράγραφος ἰδικὸν τῆς σημεῖον (§), ἀλλὰ τοῦτο χρησιμοποιεῖται μόνον εἰς τὰς γραμματικάς, τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ τὰς τυπογραφικὰς διορθώσεις καὶ παραπομπάς.

Εἰδικοὶ κανόνες διὰ τὴν χρῆσιν τῆς παραγράφου δὲν ὑπάρχουν ὅπως ὑπάρχουν διὰ τὰ σημεῖα στίξεως. Γενικῶς ὁμως πρὸς τοῦτο βοηθοῦμεθα, ἂν ἀκολουθήσωμεν τὰς κάτωθι ὑποδείξεις.

Νέαν παράγραφον χρησιμοποιοῦμεν:

1. Ὅταν συμπληρώνωμεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μίαν λογικὴν ἐνότητα καὶ μεταβαίνωμεν εἰς ἄλλην.

1. Μιχάλη Περάνθη, Ὁ Κοσμοκαλόγερος Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Ἀθήνα, 1948, σσ. 124—244.

2. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 138—142.

2. "Όταν παύωμεν νά ὀμιλοῦμεν δι' ἓν πρόσωπον, πρᾶγμα, γυγονός ἢ κατάστασιν καί μεταβαίνωμεν εἰς ἄλλα.

3. "Όταν θέλωμεν νά τονίσωμεν μίαν καί μόνον ἔννοιαν.

Σ η μ ε ί σ ι ς 1. Στίχον ἀλλάσσομεν ὑπὸ τύπον παραγράφου εἰς τοὺς διαλόγους, ἔστω καί ἂν πρόκειται περὶ μονολεκτικῆς ἐρωτήσεως ἢ ἀπαντήσεως.

Σ η μ ε ί σ ι ς 2. "Όταν θέλωμεν νά δείξωμεν ὅτι μεταξὺ δύο παραγράφων μεσολαβεῖ μέγα χρονικὸν διάστημα ἢ ἀρχίζει νέα σειρά λογικῶν ἐνοτήτων, ἀφίνομεν κενὰς μίαν ἢ δύο γραμμὰς.

Κατωτέρω παραθέτομεν δύο κείμενα γνωστῶν λογοτεχνῶν εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται καταφανῆ ὄσα εἴπομεν περὶ παραγράφου :

Τρόπαιο στὴ Μεθώνη¹.

Στὶς εἴκοσι ἐφτά τοῦ Ἀπρίλη τὰ καράβια τοῦ Μισοῦλη, πού ἐπῆγαν νά φέρουν τρόφιμα καί νερό γιά τὸ στόλο, ἔμαθαν τὴν ἄλωση τῆς Σφακτηρίας. Ὁ ναύαρχος ἀπόμεινε ἀμίλητος καί συντριμμένος.

Σὲ δυὸ μέρες πέρασε ἔξω ἀπὸ τὸ Ναυαρίνο νὰ ἰδῆ τί γίνεται. Ἄκουσε τὸ φοβερὸ κανονίδι πού ἐδοῦλευε ἀκατάπαυστα. Ὁ Ἱμπραήμ κτυποῦσε τὸ φρούριο. Ὁ Μισοῦλης φώναξε τοὺς καπετάνιους στοῦ καράβι του.

—Ἡ καρδιά μου ραγίζει, τοὺς εἶπε, νὰ βλέπω τὴν καταστροφή καί νὰ μὴ μπορῶ νά δώσω βοήθεια. Ἐδῶ μᾶς ἐκατάντησαν οἱ ἀμέλειές μας. Ἄλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀπελιζώμαστε. Ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος. Θὰ μᾶς λυπηθῆ. Ἐχω τὴ γνώμη πὼς πρέπει νὰ πᾶμε στοῦ Μαραθωνῆσι νὰ κοιτάξωμε τίς ἐλλείψεις τῶν καραβιῶν μας καί νὰ περιμένωμε νὰ μᾶς ἔρθουν πυρπολικά. Τότε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νὰ πασχίσωμε νὰ δώσωμε στὸν ἐχθρὸ κανένα δυνατὸ κτύπημα.

Προσέχετε νὰ μὴν παραλύσουν τὰ πληρώματα· ἡ ψυχὴ μᾶς ἀπόμεινε· ἂν τὴ χάσωμε κι' αὐτὴ, ὁ ἀφανισμὸς μας θὰ γίνῃ τέλειος.

Οἱ καπετάνιοι συμφώνησαν.

Λίγο πρὶν χαράξη, πῆρε νὰ φουσηξὴ κάπως. Ὁ Μισοῦλης μὲ τὰ καράβια του ἀρμενίζει. Εἶναι σκοτάδι ἀκόμη κι' ἔχει πέσει ὀμίχλη στοῦ πέλαγο.

Ὁ Ναύαρχος, προσμένοντας πάντα βοήθειες ἀπὸ τὴν Ὑδρα, γυρίζει καί ξαναγυρίζει στοῦ μυαλό του τὸ πὼς θὰ δώσῃ τὸ κτύπημα. Θέλει νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ πυρπολικά.

1. Σπύρου Μελᾶ, «Ναύαρχος Μισοῦλης», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 73.

Μάρτιος 1821

Ἡ ἄνοιξη ἦταν σὰ μιά συνέχεια τοῦ χειμῶνος. Σκοτάδι καὶ φόβος καὶ παγωνιά. Τὰ πουλιά δὲν τολμοῦσαν νὰ τραγουδήσουν τὴ χαρὰ, τὴ ζωὴ· τὸ κελάρυσμα τῶν νερῶν ἦταν κλάμα καὶ παράπονο· ὁ ψίθυρος τῶν φύλλων σὰν κάποια μυστικὴ, φοβισμένη συνομιλία μὲ τὴ νύκτα. Στους κήπους ρόδα σκλαβωμένα ποὺ ἄνοιγαν δειλὰ στὸ ἀνοιξιὰτικο φῶς, ποὺ κι' αὐτὸ κατέβαινε μὲ δισταγμὸ. Καὶ τὸ ἄρωμα τῶν σκλαβωμένων ρόδων δὲν ἦταν παρὰ στεναγμὸς ὀδύνης.

Ὁ Ἑλληνικὸς κάμπος χωρὶς κελαΐδισμούς. Τὰ περιήφανα στάχυα σκυμμένα. Κι ἀπὸ τοὺς ξανθοὺς θυσάνους ἐστάλαζε τὸ δάκρυ τῆς θλιμμένης ἀνοίξεως.

Μάρτιος 1821.

Τὸ χελιδόνι μὲ ἓνα φτερό, σὰν ξεγυμνωμένο σπαθί, ἀνοίγει τὸν πλατὺ δρόμο στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ περάση. Ἀπὸ τὰ μικρὰ στόματα τῶν πουλιῶν χύνονται οὐράνιες μελωδίες, στίς ὁποῖες ἀπαντοῦν τὰ νερά, ποὺ κυλοῦν τώρα τραγουδιστὰ καὶ ξεδιπλώνονται στὴ χλόη σὲ ἀργυρὲς κορδέλλες. Εἶναι ἡ πρώτη ἐλεύθερη ἄνοιξη ¹.

Ὁ χωρισμὸς τῶν κειμένων εἰς προτάσεις, περιόδους καὶ παραγράφους ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀλληλουχίας τῶν νοημάτων τῶν δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἔνδειξιν σαφηνείας καὶ ἱεραρχήσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ γράφοντος ἀλλὰ καὶ καλαισθησίας αὐτοῦ. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἡ καλαισθητικὴ ἐμφάνισις ἑνὸς κειμένου, εἴτε ἔκθεσις εἶναι τοῦτο εἴτε ἄλλη γραπτὴ ἐργασία εἴτε ἐντυπον, προδιαθέτει εὐμενῶς τὸν ἀναγνώστην. Καὶ τὸ τελειότερον ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου κείμενον εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ κακὴν ἐντύπωσιν, ἐὰν δὲν εἶναι χωρισμένον εἰς παραγράφους, δὲν εἶναι εὐανάγνωστον, δὲν εἶναι καθαρὸν, δὲν ἔχη τὸ ἀπαιτούμενον περιθώριον κ.τ.δ.

Ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισις ἑνὸς γραπτοῦ δὲν εἶναι ζήτημα ἐπουσιῶδες, ἐξ αὐτῆς δὲ κρίνεται ὄχι μόνον ἡ ἀγάπη τοῦ γράφοντος πρὸς τὴν τάξιν, στοιχείου ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ζωὴν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ὁ ὅλος χαρακτήρ αὐτοῦ, πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν σελίδων τῶν γραπτῶν μας.

Διὰ νὰ εἶναι μία σελίς καλαισθητικὸς πρέπει νὰ πληροῖ τὰς ἑξῆς προϋποθέσεις :

1. Νὰ ἔχη πρὸς τὰ ἀριστερὰ περιθώριον δέκα ἕως εἴκοσι

1. Τίμου Μωραΐτινῆ, «Μάρτιος 1821», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 70.

χιλιοστών ή και περισσότερο αναλόγως των διαστάσεων του χρησιμοποιούμενου χάρτου.

2. Νά είναι το κείμενο αυτής χωρισμένον εις παραγράφους, περιόδους και προτάσεις διά των καταλλήλων σημείων στίξεως.

3. Νά είναι γραμμένη με γράμματα ευανάγνωστα και νά μη ἔχη σβησίματα και «μουτζούρες».

4. Ἐάν ὑπάρχη *τίτλος* ἢ *ἐπικεφαλίς*, νά είναι γραμμένα εις τὸ μέσον τῆς σελίδος με κεφαλαῖα γράμματα ἢ με μικρὰ ἀλλὰ μεγαλύτερα τῶν συνήθων. Καλὸν εἶναι ὁ τίτλος νά μὴ γράφεται εις τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς σελίδος ἀλλὰ εις τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην. Ἐπίσης μεταξύ τοῦ τίτλου και τῆς ἀρχῆς τοῦ κειμένου πρέπει νά ὑπάρχη ἀπόστασις τούλάχιστον μιᾶς γραμμῆς. Οἱ *ὑπότιτλοι* πρέπει νά γράφονται με γράμματα μικρότερα τοῦ τίτλου ἀλλὰ μεγαλύτερα τῶν γραμμάτων τοῦ κειμένου και εις τὸ μέσον ἢ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς σελίδος. Οἱ *πλαγιότιτλοι* πρέπει νά γράφονται με μικρότερα τῶν συνήθων γράμματα.

5. Ἐάν ὑπάρχουν *σημειώσεις* ἢ *παραπομπαί*, νά γράφονται εις τὰς τελευταίας γραμμάς τῆς σελίδος με μικρότερα γράμματα, νά χωρίζονται δὲ ἀπὸ τὸ κείμενο με μίαν εὐθεῖαν γραμμὴν.

Ἐρωτήσεις

Δύναται νά συμπέση ἡ παράγραφος με τὴν περίοδον; Ποῖον τὸ σημεῖον τῆς παραγράφου και εις ποίας περιπτώσεις γράφεται; Τί ἀποδεικνύει ὁ ὀρθὸς κατὰ παραγράφου χωρισμὸς ἐνὸς κειμένου; Πῶς ἀποδεικνύεται ἐάν μία παράγραφος ἀποτελῇ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τοῦ κειμένου; Ποῖα στοιχεῖα μᾶς βοηθοῦν, διὰ νά χωρίσωμεν ἐν κείμενον εις παραγράφους; Πότε ἀφήνομεν μίαν ἢ δύο γραμμάς κενὰς μεταξύ τῶν παραγράφων; Διατί ἡ καλὴ ἐμφάνισις ἐνὸς γραπτοῦ ἔχει μεγάλην σημασίαν; Ποῖα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν καλὴν ἐμφάνισιν μιᾶς σελίδος ἐνὸς οἰουδήποτε γραπτοῦ κειμένου;

Ἀσκήσεις

148. *Ἀποκαταστήσατε τὰς παραγράφους εις τὸ κάτωθι κείμενον τοῦ Στρατῆ Μυριβίλλη :*

Σήμερον ἀνεβάνομε τὴν πιὸ ψηλὴν βίβλα τῆς νεώτατης ἱστορίας μας. Ἐνας λαός, ὀχτὼ ἑκατομμύρια ψυχές, βαδίζει στὸ προσκύνημά

του με τάξι, με σιωπή, με περιουλλογή. "Ας παραμερίσουν οι δημοκόποι, ας κρυφτούν οι ένοχοι και οι δειλοί. «Και μονάχα ας ακολουθάνε— όσοι έπράξανε λαμπρά» είπε ο Ποιητής. (Σολωμός). 'Από την κορυφογραμμή της 28ης του 'Οχτώβρη μπορούμε ν' αγναντέψουμε την πορεία της Φυλής μας μέσα στα περασμένα. Μπορούμε να τὸ κάνουμε με θάρρος, να σταθούμε χωρίς ντροπή μπροστά στις άλλες κορυφές της 'Ελληνικής ζωής, πὸν θ' αντικρύσωμε ἀπὸ δῶ ψηλά. . . Κάθε μιά τους είναι ένας σταθμὸς μέσα στὸ αἰώνιο περπάτημα της Φυλής. Και κάθε σταθμὸς είναι τρόπαιο τιμῆς και πολιτισμοῦ. "Όμως ὅλα τὰ κοιτᾶμε σιωπηλοὶ ἀπὸ τὸ ὑψόμετρό μας, ἀπὸ τὴν κορφή της 28ης του 'Οχτώβρη, τὰ κοιτᾶμε κατὰματα, γιατί ἀπὸ κανένα τους δὲν σταθήκαμε πὸς κάτω. Αὐτὸ μᾶς δίνει νέα δύναμι και νέα πίστι. Και πόσο μᾶς χροιάζονται σήμερα οἱ δυὸ αὐτὲς ἀρετές, σήμερα πὸν γυρίζαμε σκεπτικοὶ ἀνάμεσα στὰ ματωμένα χαλάσματα της χώρας μας και της ψυχῆς μας. Εἰκοστή ὀγδόη του 'Οχτώβρη. Είναι τρανὴ τούτη ἡ ἡμέρα και δὲν είναι γιὰ νὰ σβήση ποτὲ τὸ μεγάλο ἄστρο της πάνω ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα. Σηκώθηκε δάκαρη μιὰ Φυλή και τὴν ἔγραψε με φωτιὰ και με αἷμα. Γεννήθηκε μέσα στὴν κραυγὴ τῶν σειρήνων και τῶν σαλπύγγων και ἀπάντησαν στὸ τρομερὸ κάλεσμα της οἱ Πανελλήνες μ' ἓνα ὀλόφυρο «Παρὸν».

149. Διορθώσατε τὰς παρ' ἡμῶν σκοπίμως γενομένας μεταβολὰς εἰς τὸ κάτωθι κείμενον τοῦ Παύλου Νιρβάνα ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ κατὰ παραγράφους :

"Όλοι περιμένωμεν εὐλαβῶς και μόνον ὁ σιδηρόδρομος δὲν περιμένει, ὁ ὁποῖος σφυρίζει και μᾶς ἀποχαιρετᾷ.

Τώρα πλέον ἔχομεν καιρὸν ἓνα τέταρτον. Καμμιὰ βία! "Ένας ἀνοίγει τὴν ἐφημερίδα του και διαβάζει, ἄλλος στρίβει τσιγάρο, ἄλλος ξύνει τὰ νύχια του, ἄλλοι ἀρχίζουν ἀκαδημαϊκὴν συζήτησιν.

Και περιμένωμεν μποτιλιαρισμένοι. "Η κυρία, ἐπὶ τέλους, ξεκολλᾷ ἓνα δεκάδραχμον, ξαναποθετεῖ τὰ ἄλλα χαρτονομίσματα εἰς τὸ πορτομναϊδάκι της, τὸ ξανακλείνει και προσφέρει τὸ νόμισμα.

"Ο ὑπάλληλος κρατεῖ τὴν ἀξίαν τοῦ εἰσιτηρίου και τῆς ἐπιστροφῆς ὀλίγα μονόδραχμα και ὀλίγα νίκελ. "Η κυρία παραλαμβάνει τὰ χαρτονομίσματα και τὰ τοποθετεῖ ἐν τάξει, τὸ ἓνα πάνω εἰς τὸ ἄλλο, ξανανοίγει τὸ πορτομναϊδάκι, τὰ βάζει μέσα και τὸ ξανακλείνει. "Επειτα ἀρχίζει νὰ μαζεύῃ τὰ ψιλὰ. Τῆς γλιστροῦν, τὰ ξαναπιάνει, τῆς ξαναγλιστροῦν και, ἐπὶ τέλους, τὰ μαζεύει ὅλα.

Ἄνοίγει πάλιν τὸ τσαντάκι, τὰ ρίχνει μέσα, τοποθετεῖ ἔπειτα τὸ πορτομναϊδάκι εἰς τὸ τσαντάκι, τοποθετεῖ κατόπιν, κατὰ σειρὰν τὸ μαυτήλι καὶ τὸ πακετάκι καὶ κλείνει τὸ θησαυροφυλάκιον.

Ἄλλὰ ἔχει λησμονήσει ἔξω τὸν ὄρμαθὸν τῶν κλειδιῶν. Κάμνει ἕνα μορφασμὸν στενοχωρίας, ξανανοίγει τὸ τσαντάκι, βάζει μέσα καὶ τὰ κλειδιά καὶ τὸ ξανακλείνει.

Οἱ ἄλλοι περιμένομεν καρτερικῶς τὴν σειρὰν μας. Μὴν βιάζεσθε, παρακαλῶ! Θὰ περιμένομεν ἀκόμη. Ἡ κυρία ἀρχίζει τόσα νὰ μαζεύῃ τὰ πακέτα της, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφήσει ἐπάνω εἰς τὸ μάγαρον. Τὰ παραλαμβάνει τοὔτέστιν ἕνα - ἕνα, τὰ τοποθετεῖ κατὰ εἶδος καὶ κατὰ μέγεθος, περὶ τὸ τσαντάκι της εἰς τὸ χέρι της καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἀποσυρθῇ.

Τὴν τελευταίαν ὁμως στιγμὴν μετανοεῖ. Ἄντελήφθη ὅτι δὲν ἐφόρεσε τὸ γάντι της. Ἄφήνει πάλιν τὰ πακέτα, φορεῖ τὸ γάντι της, τὸ κουμπώνει καὶ ξαναπιάνει τὰ πακέτα της. Ἐπὶ τέλους μᾶς ἀναθεματίζει. Ἔνα οὐφ! ἀντιπροσωπεῖον τὸν ἦχον ἐκποματιζομένης σαμπάνιας, ἀντηχεῖ ἔξαφνα ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς ἀνθρωπίνης μάξης. Ἡ κυρία ἀπομακρυνομένη ρίπτει ἕνα βλέμμα βαθυτάτης περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ἦχον. Τὶ πρόστυχοι ἄνθρωποι!

150. *Ἐλέγξατε ἂν ἡ τελευταία σας ἐκθέσις εἶναι χωρισμένη ὀρθῶς εἰς παραγράφους, ἂν ὁ τίτλος εἶναι κανονικὰ γραμμένος, ἂν ἔχετε ἀφήσει περιθώριον κλπ. Φροντίσατε, ὅταν γράφετε ἐκθέσεις νὰ τηρῆτε τοὺς ἀνωτέρω διατυπωθέντας κανόνας.*

151. *Μελετήσατε ἐν πεζὸν τεμάχιον ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ δικαιολογήσατε τὸν χωρισμὸν αὐτοῦ κατὰ παραγράφους.*

152. *Ἀναγνώσατε τὰ ἄρθρα τοῦ περιοδικοῦ τῆς τάξεώς σας ἢ τοῦ σχολείου σας καὶ ἐξετάσατε ἂν εἶναι κανονικῶς χωρισμένα κατὰ παραγράφους.*

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Χρήσις τῶν Κεφαλαίων Γραμμάτων

Ἡ 25ῃ *Μαρτίου*, ἑορτὴ τοῦ *Εὐαγγελισμοῦ* τῆς *Θεοτόκου* καὶ ἐπέτειος τῆς κηρύξεως τῆς *Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, λόγῳ τῆς ἐνώσεως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑπὸ τοῦ *Ἐπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ* τοῦ ἡγιασμένου *Λαβάρου* εἰς *Ἁγίαν Λαύραν*, ἔχει καθιερωθῆ ὡς ἡμέρα πανηγυρισμοῦ τῆς *Ἐθνικῆς* μας *Παλιγγενεσίας*.

Ἀπὴν ἑορτάζεται μὲ ἐπισημότητα καθ' ἅπασαν τὴν *Χώραν* μας, μὲ ἰδιαιτέραν δὲ λαμπρότητα εἰς τὰς *Ἀθήνας*.

Κατὰ τὴν παραμονὴν οἱ φοιτηταὶ στέφουσι τοὺς ἀνδριάντας καὶ τὰς προτομὰς τῶν ἡρώων τῆς *Ἐπαναστάσεως* καὶ καταθέτουσι στέφανον εἰς τὸ *Μνημεῖον* τοῦ *Ἀγνώστου Στρατιώτου*. Γίνεται ἐπίσης παρέλασις σπουδαστῶν καὶ μαθητῶν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν σχολείων. Τέλος κατὰ τὴν νύκτα φωταγωγεῖται ἡ *Ἀκρόπολις* τῶν *Ἀθηνῶν*, ἡ *Ὀδὸς Σταδίου*, ἡ *Πλατεῖα Συντάγματος*, τὸ *Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν*, ἡ *Ἀκαδημία*, ἡ *Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη*, ἡ *Τράπεζα* τῆς *Ἑλλάδος* καὶ πολλὰ ἄλλα δημόσια οἰκοδομήματα.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τελεῖται δοξολογία εἰς τὸν *Μητροπολιτικὸν Ναὸν* χοροστατοῦντος τοῦ *Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου* καὶ ἱεροουρούντων τῶν μελῶν τῆς *Ἱερᾶς Συνόδου* τῆς *Ἀυτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* τῆς *Ἑλλάδος*.

Εἰς τὴν δοξολογίαν παρίστανται αἱ *Α.Α. Μ.Μ.* οἱ *Βασιλεῖς*, τὰ μέλη τῆς *Βασιλικῆς Οἰκογενείας*, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ξένων δογμάτων, ἦτοι ὁ *Ἀρχιεπίσκοπος τῶν Καθολικῶν*, ὁ *Ἀρχιεπίσκοπος τῶν Ἀρμενίων κ. ἄ.*, ὁ *Πρόεδρος* τῆς *Κυβερνήσεως*, τὸ *Υπουργικὸν Συμβούλιον*, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων τῆς *Ἀντιπολιτεύσεως*, ὅπως ὁ *Ἀρχηγὸς* τοῦ *Κόμματος τῶν Φιλελευθέρων*, ὁ *Ἀρχηγὸς* τῆς *Ε.Π.Ε.Κ. κ. ἄ.*, ὁ *Πρόεδρος* τῆς *Βουλῆς*, ὁ *Δήμαρχος Ἀθηναίων*, ὁ *Πρόεδρος* τῆς *Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, ὁ *Πρύτανης* καὶ ἡ *Σύγκλητος* τοῦ *Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, ὁ *Πρύτανης* καὶ ἡ *Σύγκλητος* τοῦ *Ἐθνικοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου*, ὁ *Πρόεδρος* καὶ ὁ *Εἰσαγγελεὺς* τοῦ *Ἀρείου Πάγου*, ὁ *Πρόεδρος* τοῦ *Συμβουλίου Ἐπικρατείας*, ὁ *Πρόεδρος* τοῦ *Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου*, ὁ *Ἀρχηγὸς* τοῦ *Γ.Ε.Ε.Θ.Α.*, ὁ *Ἀρχηγὸς* τῆς *Ἀστυνομίας Πόλεων*, ὁ *Ἀρχηγὸς* τῆς

Χωροφυλακῆς, ὁ Διοικητῆς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, ἤτοι ὁ Πρεσβευτῆς τῶν Η.Π.Α., ὁ Πρεσβευτῆς τῆς Σουηδίας κ. ἄ., βουλευταί, ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, τοῦ Β. Ναυτικοῦ καὶ τῆς Β. Ἀεροπορίας, πολλοὶ ἀνώτατοι ὑπάλληλοι καὶ ἄλλοι.

Μετὰ τὴν δοξολογίαν ἐπακολουθεῖ παρέλασις τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, τῆς Σχολῆς Ναυτικῶν Δοκίμων, τῆς Σχολῆς Ἰκάρων, τῆς Σχολῆς Ἀξιωματικῶν Β. Χωροφυλακῆς καὶ τμημάτων τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων πρὸ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης καὶ ἄλλων ἐπισήμων. Τὴν παρέλασιν παρακολουθοῦν πολλοὶ ξένοι, ἰδίᾳ ἀπὸ τοὺς ἐξώστιας τῶν ξενοδοχείων καὶ πλήθη Ἑλλήνων τὰ ὁποῖα ζητωκραυγάζουν ἐνθουσιωδῶς.

Εἰς τὰς ἀπογευματινὰς ἐφημερίδας τῆς ἐπομένης, π.χ. εἰς τὰ **Νέα, τὸ Ἔθνος, τὴν Βραδυνὴν** κλπ. ἀνεγνώσαμεν πέρυσι περιγραφὰς ὑπὸ τοὺς ἐξῆς τίτλους ἢ ὑποτίτλους :

ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΗΣ ΠΑΡΕΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ. ΑΝΑΡΙΘΜΗΤΑ ΠΛΗΘΗ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΞΕΝΟΙ ΠΑΡΗΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΕΘΑΥΜΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΤΗΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΘΕΙΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΑΜΥΝΗΣ. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΕΝΤΥΠΩΣΙΝ ΠΡΟΕΚΑΛΕΣΑΝ ΤΑ ΝΕΑ ΑΕΡΙΩΘΟΥΜΕΝΑ RF 84 F.

Τέλος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς δημοσιεύονται εἰς πολλὰ περιοδικὰ ἄρθρα καὶ μελέται ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, π.χ. *Τάκη Λάππα*, «Τὰ Ὁρφανὰ τοῦ Καραϊσκάκη», *Νέα Ἔστια*, τόμ. ΝΣΤ', 1954, σσ. 432—435.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὸ ἀνωτέρω κείμενον, θὰ ἴδωμεν ὅτι τὰ ἀρχικὰ πολλῶν λέξεων καὶ φράσεων αὐτοῦ εἶναι γραμμένα μὲ κεφαλαῖα γράμματα. Μὲ κεφαλαῖα ἐπίσης βλέπομεν ὅτι ἔχουν γραφῆ καὶ ὀλόκληροι προτάσεις ἢ καὶ περίοδοι.

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κειμένου μας καὶ ἐξ ἄλλων περιπτώσεων συνάγομεν τοὺς κατωτέρω κανόνας, οἱ ὅποιοι μᾶς διευκολύνουν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ :

Α'. Γράφεται μὲ κεφαλαῖον τὸ ἀρχικὸν γράμμα :

1. Τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῶν ὀνομάτων χωρῶν, κρατῶν, πόλεων, λαῶν, φυλῶν, ὡς καὶ τῶν ἐκ τούτων παραγομένων ἐπιθέτων, π. χ. Ἰωάννης, Ἰωαννίδης, Εὐρώπη, Ἑλλάς, Ἀθῆναι, Ἕλληρ, Μογγόλος, Δωριεὺς, Εὐρωπαϊκός, Ἑλληνικός, Μογγολικός, Δωρικὸς κλπ.

2. Τῶν ὀνομάτων τῆς Θεότητος, ὡς καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν

των αναφερομένων εις αὐτήν, τοῦ ὀνόματος τῆς Βίβλου καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς, π.χ. Ἁγία Τριάς, Ἁγιον Πνεῦμα· Θεέ, Σὺ εἰς τοῦ Ὅποιον τὸ πρόσταγμα αἱ ὑφίλιτοι ὑπακούουν· Ἁγία Γραφή, Παλαιὰ Διαθήκη, Γένεσις.

3. Τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, τῶν μηνῶν καὶ τῶν ἑορτῶν, π.χ. Κυριακή, Δευτέρα, Ἰανουάριος, Ἰούλιος, Ἁγίου Νικολάου, Τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀναλήψεως, Πεντηκοστῆς, Ἐθνικὴ Ἑορτή, Ἡμέρα τῆς Μητέρας.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Αἱ ἐποχαὶ ὁμοῦ τοῦ ἔτους γράφονται μὲ μικρόν: ἄνοιξις, θέρος, φθινόπωρον, χειμών.

4. Τῶν ὀνομάτων τῶν ἱστορικῶν ἐποχῶν καὶ τῶν σημαντικῶν γεγονότων, π.χ. Χρυσοῦς Αἰὼν, Μεσαίων, Ἀναγέννησις, Κιμῶνιος Εἰρήνη, Ἐκατονταετῆς Πόλεμος, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος.

5. Τῶν ὀνομάτων τῶν ὁρέων, τῶν ποταμῶν, τῶν λιμνῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, π.χ. ὁ Ὀλυμπος, ὁ Ὑμηττός, τὰ Ἰμαλάια, ὁ Ἰλιός, ὁ Πηνειός, ἡ Πρέσπα, ἡ Μεσόγειος, τὸ Αἰγαῖον.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Αἱ λέξεις ὄρος, ποταμός, λίμνη, θάλασσα, πέλαγος καὶ τὰ ὅμοια, ὡς καὶ αἱ λέξεις ὁδὸς καὶ λεωφόρος, γράφονται μὲ κεφαλαῖον, μόνον ὁσάκις ἀποτελοῦν μετὰ τῶν κυρίων ὀνομάτων εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρονται ἐνιαίαν καθιερωμένην ἔννοιαν, π. χ. Λευκὸν Ὄρος, Αἶγος Ποταμοί, Ἀχερουσία Λίμνη, Κασπία Θάλασσα, Κρητικὸν Πέλαγος, Ἀτλαντικὸς Ὀκεανός, Κυκλάδες Νῆσοι, Ὄδος Σταδίου, Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος γράφονται μὲ μικρόν. Ὅσάκις ὁμοῦ σημαίνουν γεωγραφικὰς περιοχάς, γράφονται μὲ κεφαλαῖον. Π. χ. Ἡ Ἀλβανία κεῖται βορειοδυτικῶς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Ἀλλὰ, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Δύσιν. Γύρισε σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Ὁ Νότος ἐψήφισε τὸ Δημοκρατικὸν Κόμμα.

6. Τῶν ὀνομάτων τῶν κρατικῶν σωμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν, τῶν τίτλων ὀργανισμῶν καὶ ἰδρυμάτων, ὡς καὶ τῶν οἰκοδομημάτων δημοσίας χρήσεως, π.χ. ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἡ Κυβέρνησις, Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, Ἀστυνομία Πόλεων, Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, Καθολικὴ Ἐκκλησία, Ὁργανισμὸς Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων, Ἰδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων, Κόμμα Φιλελευθέρων, Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἐνωσις, Μέγαρον Μετοχικοῦ Ταμείου Στρατοῦ, Παρθενῶν, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, Κεντρικὸν Ταχυδρομεῖον.

7. Τῶν τίτλων ἀνωτάτων ἀξιωματούχων τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς Πολιτείας, ὅταν εὐρίσκονται πρὸ κυρίων ὀνομάτων ἢ ἀναφέρονται εἰς συγκεκριμένα πρόσωπα, π.χ. ὁ *Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας*, ὁ *Ἀρχιεπίσκοπος κ. Θεόκλητος*, ὁ *Βασιλεὺς Παῦλος ὁ Α΄*, ὁ *Στρατηγὸς Μακρογιάννης*, ὁ *Ναύαρχος Κανάρης*, ὁ *Ἵπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν*, ὁ *Πρόεδρος τῆς Βουλῆς*, ὁ *Πρότανις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, ὁ *Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου*, ὁ *Δήμαρχος Ἀθηναίων*, ὁ *Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος*.

Τὸ ἀρχικὸν ὄμως τῶν ὡς ἄνω τίτλων γράφεται μὲ *μικρόν*, ἔαν οὗτοι δὲν εὐρίσκονται πρὸ κυρίων ὀνομάτων ἢ δὲν ἀναφέρονται εἰς συγκεκριμένα πρόσωπα. Π.χ. Ὁ *Ἵπουργὸς διορίζεται καὶ παύεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως*. Ὁ *δήμαρχος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν*.

8. Τῶν ὀνομάτων ὀλίγων ἀφηρημένων θηλυκῶν κυρίως οὐσιαστικῶν ἐπὶ προσωποποιήσεως. Π.χ. *τὴν Εὐτυχίαν ζητοῦσα*, *τὴν Εὐτυχίαν ζητῶ*, *ὄχι τὸν Πλοῦτον*. *Γεῶν ἢ Ἀγῶν κροκόπεπλη*. *Κάθε πέτρα μνήμα ἄς γίνῃ καὶ ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Ἐλευθερία μὲ ἀργοπάτημα ἄς πηγαίνῃ μεταξὺ τους καὶ ἄς μετρᾷ*. *Ἡ Διχόνοια, πὸν βαστάει ἓνα σκῆπτρον ἢ δολερή, καθενὸς χαμογελαίει «πάρ» το, λέγοντας, «καὶ σὺ»*. Ὁ *Ἀπρίλης μὲ τὸν Ἔρωτα χορεύουν καὶ γελοῦνε*. *Ἡ Σιωπὴ στήν ἄρπα τῆς τῆν ἄυλην νὰ τὸ κροῖ*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ἐπεκράτησε νὰ γράφονται μὲ κεφαλαῖον ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μαθημάτων. Ὁρθότερον θὰ ἦτο νὰ γράφονται μὲ κεφαλαῖον μόνον τὰ γλωσσικὰ μαθήματα, ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα αὐτῶν παράγονται ἐξ ἐθνικῶν, π. χ. Ἑλληνικά, Ἀγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Λατινικά.

Β'. Γράφεται μὲ κεφαλαῖον τὸ ἀρχικὸν γράμμα οἰασοῦ ποτε λέξεως:

1. Ὅταν δι' αὐτῆς ἀρχιζῇ περίοδος ἢ τίτλος βιβλίου, ἄρθρου, πραγματείας κ.τ.δ. Π.χ. *Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνῆκει εἰς τὴν δυτικὴν ὀμάδα τῶν λεγομένων Ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν*. *Οἱ ἀρχικοὶ πυρῆνες, περὶ τοῦς ὁποίους ἐστράφη ἡ λαϊκὴ φαντασία, εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὸν τελευταῖον Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα*.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τίτλων ὄχι μόνον τῆς πρώτης λέξεως, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν λέξεων τὸ ἀρχικὸν γράμμα καλὸν εἶναι νὰ γράφεται μὲ κεφαλαῖον, πλὴν τῶν ἄρθρων καὶ τῶν ἀκλίτων μερῶν τοῦ λόγου. Π.χ. Ἡ *Σημασία* τοῦ Ἠλεκτρισμοῦ διὰ τὴν Ὑλικὴν Εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος *καὶ ὄχι*: Ἡ *σημασία* τοῦ ἠλεκτρισμοῦ διὰ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος.

2. Μετά τὴν διπλὴν τελείαν ¹ ἐπὶ ἀπαριθμήσεως, ὅταν τὰ ἀπαριθμούμενα ἔχουν αὐτοτελὲς νόημα. Π.χ. *Οἱ Πίνακες οὗτοι εὐρίσκονται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου καὶ εἶναι οἱ ἑξῆς :*

α'. Πίνακες ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

β'. Πίναξ λέξεων τῆς Ἑλληνικῆς.

γ'. Πίναξ λέξεων τῆς Σανσκριτικῆς, Λατινικῆς καὶ λοιπῶν Νεολατινικῶν γλωσσῶν.

3. Κατὰ κανόνα μετὰ τὸ ἐρωτηματικόν. Π.χ. *Ποῖος ἦτο ὁ διδάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ; Ὁ Ἀριστοτέλης.*

4. Μετὰ τὰ ἀποσιωπητικά, ὅταν ἀποσιωπᾶται τὸ τελευταῖον μέρος προτάσεως, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τελεία. Π.χ. *Πανταχοῦ ἰδοῦνται πολιῖσματα μὲ Ἑλληνικὰ ὀνόματα . . . Ἑβδομήκοντα πέντε Ἑλληνικὰς πόλεις ἴδρυσαν οἱ Σελευκίδαι.*

5. Κατὰ κανόνα μετὰ τὸ θαυμαστικόν. Π.χ. *Ἴτε, ὦ ἄνδρες Ἑλλήνες ! Χωρεῖτε γενναίως . . .*

6. Μετὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν εἰσαγωγικῶν, ὅταν εἰς αὐτὰ περικλείεται πρότασις ἢ ὁποία ἤρχιζε μὲ κεφαλαῖον. Π.χ. *Ὁ Κύριος εἶπεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους : «Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει».*

7. Μετὰ τὴν προσφώνησιν εἰς τὰς ἐπιστολάς καὶ τὰ διαγγέλματα καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κυρίου μέρους τῶν διαταγμάτων, ψηφισμάτων, διατακτικοῦ ἀποφάσεων κ.τ.δ., μολοντί δὲν προηγεῖται τελεία, π.χ.

Σεβαστέ μου Κύριε Καθηγητά,

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σας...

Ἑλληνικὴ Λαέ,

Αἰ ἱεραὶ ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν πατρίδα...

Ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν

Ἐπιτρέπομεν...

1. Λεπτομερείας καὶ ἐξαρέσεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων μετὰ τὰ σημεῖα στίξεως βλέπε εἰς τὸ οἰκίον κεφάλαιον, σσ. 151 - 175.

Ψήφισμα

Ἡ Βουλὴ τῆς Ἑπτανήσου

Ἐκλεχθεῖσα συνεπέα προσκλήσεως τῆς Προστάτιδος Δυνάμεως...

Ψηφίζει

Αἱ νῆσοι Κέρκυρα, Κεφαλληνία, ... ἐνοῦνται μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος...

Διὰ ταῦτα

Ἐπιβάλλει εἰς τὸν κατηγορούμενον τὴν ποινὴν...

Σημείωσις. Τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ὑπέστησαν ἀρκετὰς μεταβολὰς διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔγραφον μὲ κεφαλαῖα. Ἡ μικρογράμματος γραφὴ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Θ' μ.Χ. αἰῶνος. Σήμερον χρησιμοποιοῦμεν ἀκόμη τὴν μεγαλογράμματον γραφὴν εἰς ἐπιγραφάς, εἰς τίτλους βιβλίων, εἰς τίτλους καὶ ὑποτίτλους ἐφημερίδων κ.τ.δ.

Ἐρωτήσεις

Εἰς πόσας καὶ ποίας περιπτώσεις τὸ ἀρχικὸν γράμμα τῶν λέξεων γράφεται μὲ κεφαλαῖον, ἀνεξαρτήτως τοῦ σημείου στίξεως τὸ ὁποῖον τυχὸν προηγείται; Μετὰ ποία σημεία στίξεως καὶ εἰς ποίας περιπτώσεις ἀκολουθεῖ κεφαλαῖον; Εἰς ποίας περιπτώσεις χρησιμοποιοῦμεν σήμερον τὴν μεγαλογράμματον γραφὴν; Πότε ἐνεφανίσθη ἡ μικρογράμματος γραφὴ;

Ἀσκήσεις

153. Ἐπὶ τῇ βίασει τῶν διδασθέντων εὔρετε εἰς τὴν κατωτέρω ἄσκησιν ποῖον λέξεων τὸ ἀρχικόν, τὸ ὁποῖον σκοπίμως ἔχει γραφῆ μὲ μικρὸν, πρέπει νὰ γραφῆ μὲ κεφαλαῖον.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκτιζον τὰς ἀκροπόλεις συνήθως εἰς φύσει ὄχυρὰς θέσεις. Ἡ ἀκρόπολις τῶν μνηκηνῶν περιεβάλλετο ἀπὸ κυκλώπεια τεῖχη. Ὁ περικλῆς εἰς τὸν ἐπιτάφιον, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε κατὰ τὴν ταφὴν τῶν πεσόντων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, λέγει ὅτι γενναιοψυχότατοι δύνανται δικαίως νὰ θεωρηθοῦν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, μολοντί γνωρίζουν πολὺ καλὰ καὶ τὰ δεινὰ τοῦ πο-

λέμον καὶ τὰ εὐχάριστα τῆς εἰρήνης, ἐν τούτοις διὰ τοῦτο δὲν διπισθοχωροῦν πρὸ τῶν πολεμικῶν κινδύνων. Ἡ νικίαιος εἰρήνη συνήφθη τὸ 421 π.χ. Εἰς τὸ μᾶθημα τῆς ἱστορίας διδασκόμεθα τὴν ἔνδοξον ἱστορίαν τῆς χώρας μας. Ὁ αὐτοκράτωρ βασιλεὺς ὁ β', ὁ ἐπικαλούμενος βουλγαροκτόνος, μετὰ τὴν τελευταίαν νικηφόρον ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν βουλγάρων, κατῆλθε διὰ καλαμπάκας, λαμίας καὶ θερμοπυλῶν εἰς ἀθήνας, ἀνῆλθε πανηγυρικῶς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἠὲχαρίστησε τὴν θεομήτορα διὰ τὰς νίκας του, προσέφερεν εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς (εἰς τὸν παρθενῶνα) πλούσια δῶρα καὶ κατόπιν κατελθὼν εἰς πειραιᾶ ἐπέβη τοῦ ἐκεῖ συγκεντρωθέντος στόλου του καὶ ἔπλευσεν εἰς κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς διὰ τῆς χρυσοῦς πύλης. Ὁ κωνσταντῖνος ὁ παλαιολόγος εἶναι ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ βυζαντίου. Μὲ τὸν θάνατόν του τελειώνει ἡ ἔνδοξος ἐποχὴ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀρχίζει ἡ φοβερὰ περίοδος τῆς τουρκοκρατίας.

154. Εὗρετε εἰς τὴν κατωτέρω ἄσκησιν ποίων λέξεων τὸ ἀρχικὸν πρέπει νὰ γραφῆ μετὰ κεφαλαῖον.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 44 τοῦ διατάγματος τῆς 8ης ἰουλίου 1955 προτεύοντα μαθήματα διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων τῶν γυμνασίων εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, τὰ νέα ἑλληνικά, τὰ μαθηματικά καὶ τὰ φυσικά (φυσικὴ πειραματικὴ καὶ χημεία). Οἱ μαθηταὶ τόσον ἐντὸς ὅσον καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε κόσμιοι. Τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τοῦ πανεπιστημίου ἀθηνῶν προσλαμβάνει κατ' ἔτος περιορισμένον ἀριθμὸν μαθητῶν. Ὁ φίλος μου κατέλυσεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Πολλοὶ παραθερισταὶ μένουσιν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῶν ρόδων. Πολλοὶ ἄνθρωποι καταθέτουσιν τὰς οἰκονομίας των εἰς τὴν τράπεζαν. Ἡ τράπεζα τῆς ἐλλάδος καὶ ἡ ἐθνικὴ τράπεζα ἐλλάδος καὶ ἀθηνῶν εἶναι τὰ μεγαλύτερα πιστωτικὰ ἰδρύματα τῆς πατρίδος μας. Τὸ πατριωτικὸν ἴδρυμα ἰδρύθη ἐν ἀθήναις τὸ 1915 ὑπὸ τῆς βασιλείσσης σοφίας ὑπὸ τὸν τίτλον «πατριωτικὸς σύνδεσμος ἑλληνίδων». Τὸ 1929 μετονομάσθη εἰς «πατριωτικὸν ἴδρυμα προστασίας τοῦ παιδιοῦ» καὶ ἔτιχε α' βραβεῖον εἰς τὴν «διεθνή ἔκθεσιν βρυξελλῶν» τὸ 1930. Πνεῦμα σημαίνει καὶ γλῶσσα, διότι «λόγος ἀδελφός ἐστὶ διανοίας» κατὰ τὸν φίλονα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι «φύσει ζῶον πολιτικόν» κατὰ τὸν ἀριστοτέλη. Εἰς τὸν δ' τόμον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπετηρίδος τοῦ πανεπιστημίου θεσσαλονίκης εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος πολυσέλιδος ἐργασία τοῦ χαριτωνοῦ χαριτωνίδου ὑπὸ τὸν τίτλον «γραμματικά καὶ κριτικά», εἰς τὴν ὁποίαν περιέχονται δεκάδες διορθώσεων πολλῶν συγ-

γραφῶν καὶ ἐξετάζονται ποικίλα λεξιλογικὰ λήμματα. Ὡς συμπλήρωμα τῆς ἐργασίας ἐκείνης ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1947 εἰς τὸν ἕκτον τόμον τῆς αὐτῆς ἐπετηρίδος ἐργασία του μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον ἐκ σελίδων 75 ὑπὸ τὸν τίτλον «προσθήκαι εἰς τὰ κριτικὰ καὶ γραμματικά». Μία σοφὴ συμβουλὴ διὰ τὸν διδάσκοντα λέγει : «πρόσεχε νὰ διδάσκης πάντοτε συμφώνως πρὸς τὸν νοῦν τῶν παιδῶν».

155. Εὑρετε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κεφαλαῖα γράμματα τῶν λέξεων τῶν τριῶν πρώτων παραγράφων τοῦ τελευταίου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΙΔΕΩΝ

Σπουδαιότης τῶν Ἐκθέσεων. Γενικαὶ Ὁδηγίαι

Ἡ ἔκθεσις ἰδεῶν ἀποτελεῖ τὸ κάτωπτρον τῶν γνώσεων, τῆς ὀρθότητος τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἰκανότητος πρὸς διατύπωσιν τοῦ γράφοντος. Πᾶν ὅ,τι ἐμελετήσαμεν, ὅ,τι γνωρίζομεν καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ προσωπικότης, ὁ χαρακτήρ μας ἀντικατοπτρίζονται εἰς μίαν γραπτὴν ἔκθεσιν. Δικαίως, λοιπόν, ἡ ἔκθεσις θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερον τῶν μαθημάτων καὶ ἔχει τόσον μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὰς ἀνωτάτας σχολάς.

Ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ ἀνωτέρω, φαίνεται ὅτι ἡ ἔκθεσις ἰδεῶν δὲν δύναται νὰ διδαχθῇ πλήρως ἐφ' ὅσον μάλιστα εἶναι καὶ ζήτημα ἐμπνεύσεως καὶ ἰδιοφυΐας τοῦ γράφοντος. Ὅσον ὅμως εὐφυΐας καὶ ἂν εἶναι κανεῖς, ὅσας γενικὰς γνώσεις καὶ ἂν ἔχῃ, διὰ νὰ γράψῃ μίαν καλὴν ἔκθεσιν, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ γνωρίζῃ τοὺς γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνας τῆς γλώσσης τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ, νὰ κατέχῃ πλοῦτον λέξεων καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἔχῃ συνηθίσει διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἀσκήσεως νὰ ἀναπτύσῃ γραπτῶς μὲ λιτότητα καὶ σαφήνειαν αὐτὸ τὸ ὅποιον θέλει νὰ εἴπῃ. Αἱ *προϋποθέσεις* αὗται, λοιπόν, *διὰ τὴν γραφὴν καλῶν ἐκθέσεων* δύνανται μόνον νὰ διδαχθοῦν καὶ τὸ ἀνά χεῖρας ἐγχειρίδιον αὐτὸ ἐπιδιώκει νὰ διδάξῃ. Ἡ γνώσις τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, τῶν ὀρθογραφικῶν κανόνων, τῶν οἰκογενειῶν τῶν λέξεων, τῶν σημείων στίξεως, τῶν σχημάτων λόγου δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν, ἂν δὲν μᾶς βοηθήσῃ νὰ διατυπώσωμεν ὀρθῶς, προφορικῶς καὶ γραπτῶς, τὰς ἰδέας μας. Ὅλα πρέπει νὰ συγκλίνουν εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται εἰς εἰδικὰ κεφάλαια, διδομέν ἐδῶ τὰς κάτωθι πρακτικὰς ὁδηγίας δυναμένας νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐκθέσεων, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀφήγησιν, τὴν περιγραφὴν, τὴν ἐπιστολήν, τὴν ἀνάπτυξιν ἀφηρημένων θεμάτων κλπ.

1. *Διάρθρωσις ἐκθέσεως.* Πᾶσα ἔκθεσις συνήθως χωρίζεται εἰς τὸ *προοίμιον* ἢ *πρόλογον*, τὸ *κύριον θέμα* καὶ τὸν *ἐπίλογον*. Τὸ κύριον θέμα πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ προοίμιον

καί τὸν ἐπίλογον. Τὸ προοίμιον χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ εἰσάγῃ, νὰ προῖδεάξῃ τὸν ἀναγνώστην, ὥστε νὰ ἀντιληφθῇ περὶ τίνος θὰ γίνῃ λόγος. Εἰς τὸ κύριον θέμα ἀναπτύσσομεν μὲ κρίσεις, μὲ συλλογισμούς, μὲ ἐπιχειρήματα καὶ παραδείγματα, πειστικά καὶ λογικά διατυπωμένα καὶ κλιμακωμένα, τὴν γνώμην μας ἐπὶ τοῦ θέματος. Ὁ ἐπίλογος, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ γενικὸν συμπέρασμα καὶ ἡ πεμπτουσία τῆς ἐκθέσεως, πρέπει νὰ εἶναι σύντομος καὶ ζωντανὰ διατυπωμένος ὅπως τὰ τελευταῖα μέτρα μιᾶς μουσικῆς συνθέσεως.

2. *Σύνδεσις τῶν μερῶν.* Αἱ φράσεις, αἱ προτάσεις, αἱ παράγραφοι καὶ γενικῶς ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐκθέσεως πρέπει νὰ συνδέωνται ὁμαλῶς καὶ λογικῶς μεταξύ των. Ἡ μία φράσις πρέπει νὰ προετοιμάζῃ λογικῶς τὴν ἄλλην καὶ νὰ ἀποφεύγονται τὰ λογικὰ χάσματα.

3. *Τρόπος ἐργασίας.* Ὅταν μᾶς δοθῇ τὸ θέμα μιᾶς ἐκθέσεως, δὲν πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν νὰ γράφωμεν ἀμέσως. Πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν ὡς ἐξῆς: α'. Νὰ καταρτίσωμεν ἓν διάγραμμα. β'. Νὰ τακτοποιήσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τὰς ἰδέας μας. γ'. Νὰ ἱεραρχήσωμεν καὶ νὰ κλιμακώσωμεν τὸ ὑλικὸν μας, οὕτως ὥστε νὰ δημιουργήσωμεν ἐξ αὐτοῦ ἓν ἀρμονικὸν σύνολον. δ'. Κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ γραφὴν τῆς ἐκθέσεως εἰς τὸ τετράδιον νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν διατύπωσιν, ὥστε αἱ ἰδέαι μας νὰ γίνωνται εὐκόλως ἀντιληπταὶ καὶ ἀπὸ ἓνα μέσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἀνθρώπων. ε'. Νὰ διαβάσωμεν ἀπαραιτήτως τὸ γραπτὸν μὲ προσοχὴν πρὸς διόρθωσιν τῶν ὀρθογραφικῶν ἢ ἄλλων σφαλμάτων.

4. *Γλῶσσα.* Κάθε Ἕλλην μαθητῆς, σπουδαστῆς ἢ ἐνήλικος πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ μεταχειρίζεται ὀρθῶς καὶ τὰς δύο μορφὰς τῆς γλώσσης μας, τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρῆουσαν, ἀσχέτως πρὸς τὰς ἀτομικὰς του γλωσσικὰς πεποιθήσεις. Ἡ διγλωσσία εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον μία πραγματικότης, τὴν ὁποῖαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀγνοήσωμεν. Αἱ δυσκολίαι τὰς ὁποίας συναντῶμεν, ὅταν γράφωμεν εἰς τὴν δημοτικὴν, εἶναι βεβαίως ὀλιγώτεροι, διότι πρόκειται περὶ τῆς μητρικῆς μας γλώσσης. Ὅταν γράφωμεν εἰς τὴν καθαρῆουσαν, εὐκολυνόμεθα πολὺ γράφοντες αὐτὴν εἰς τὴν ἀπλουστεράν της μορφήν καὶ ἀποφεύγοντες τὰς ἀκρότητας καὶ τοὺς ἀρχαϊσμούς. Τὰ σύνορα ἄλλωστε τῆς ἀπλῆς καθαρῆουσης καὶ τῆς συντηρητικῆς δημοτικῆς συμπίπτουν

ένιοτε. Καλὸν εἶναι, πρὶν ἀρχίσωμεν νὰ γράφωμεν μίαν ἔκθεσιν, νὰ ἀποφασίσωμεν ἂν θὰ τὴν γράψωμεν εἰς τὴν δημοτικὴν ἢ τὴν καθαρεύουσαν, διότι ἡ ἀνάμιξις εἰς τὸ ἴδιον κείμενον καὶ τῶν δύο γλωσσικῶν μορφῶν δεικνύει χαλαρότητα τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθητηρίου καὶ ἀδεξιότητα εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. Ἡ δημοτικὴν, λοιπὸν, ἢ καθαρεύουσαν. *Ὅχι μικτὴν.

5. *Σύντομοι περίοδοι.* Αἱ σύντομοι περίοδοι καθιστοῦν τὰ γραφόμενα ζωηρὰ καὶ εὐκολονόητα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ μᾶς βοηθοῦν νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ λάθη. Ἐναντιθέτως αἱ μακρὰ καὶ σχοινοτενεῖς περίοδοι κουράζουσι τὸν ἀναγνώστην, συσκοτίζουν τὸ νόημα καὶ μᾶς παρασύρουσι εἰς παντοειδῆ γλωσσικὰ σφάλματα. Μόνον οἱ δόκιμοι συγγραφεῖς δύνανται νὰ χρησιμοποιοῦν ἀφόβως μακρὰς περιόδους.

6. *Ἀποφυγὴ ἐπαναλήψεων.* Μειονέκτημα καὶ σφάλμα ἀποτελεῖ ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως. Ἡ γλῶσσα μας εἶναι πολὺ πλουσία καὶ δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιοῦμεν συνωνύμους λέξεις. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραθέτωμεν πολλὰ συνώνυμα ἄνευ λόγου, διότι καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐλάττωμα. Π.χ. *Ἐναντί: Ζητῶ καὶ ἀπαιτῶ νὰ μοῦ δώσῃς ἀμέσως καὶ γρήγορα τὸ βιβλίον μου, τὸ δευτὸν εἶναι: Ἐπαιτῶ νὰ μοῦ δώσῃς ἀμέσως τὸ βιβλίον μου.*

7. *Τὰ ἐπιθέτα.* Πολλοὶ ὁδηγοὶ ἐκθέσεων συνιστοῦν τὴν χρῆσιν ἐπιθέτων. Ἡ παράθεσις πολλῶν ἐπιθέτων, ἐναντί νὰ κοσμήσῃ τὰ γραφόμενά μας, τὰ ἐξασθενίζει καὶ κάμνει τὴν φράσιν πομπώδη ἢ πλαδαράν. Πρέπει, λοιπὸν, νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸ ἐπίθετον μὲ *μεγάλην προσοχὴν* καὶ *φειδώ.*

8. *Εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις.* Καὶ αὐταὶ ἐπίσης πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται κατόπιν ἐλέγχου καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν, διότι ὑπάρχει φόβος, ἐναντί νὰ προκαλέσωμεν τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀναγνώστου, νὰ προκαλέσωμεν τὸ μείδιμα αὐτοῦ. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ δι' ὅλα τὰ σχήματα λόγου.

9. *Ἔφος.* Πρέπει νὰ γράφωμεν *σύντομα, ἀπλᾶ* καὶ *φυσικά.* Τὸ μυστικὸν τῶν μεγάλων συγγραφέων εἶναι ὅτι ἀποφεύγουσι τὰς ἐξεζητημένας καὶ πομπώδεις φράσεις, τὰς φλυαρίας, τὸν ρητορικὸν στόμφον καὶ γενικῶς τὰ «παχιά λόγια». Ἡ ἀπλότης καὶ ἡ φυσικότης οὐδέποτε ζημιώνουσι τοὺς γράφοντας. Ἐπίσης τὸ ἔφος μας πρέπει νὰ τὸ διακρίνη ἡ *εὐγένεια* καὶ ἡ *λεπτότης.* Νὰ ἀποφεύγωμεν δηλαδὴ τὰς διφορούμενας καὶ χυδαίας ἐκφράσεις καὶ τοὺς

ταπεινούς ύπαινιγμούς, τὰ ὁποῖα καὶ τὸν ἀναγνώστην ἐνοχλοῦν καὶ τὸν γράφοντα κακοχαρακτηρίζουν, διότι, ὅπως εἶπομεν, τὸ γραπτὸν εἶναι τὸ κάτοπτρον τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς προσωπικότητός μας. Ὑπενθυμίζομεν τὴν φράσιν τοῦ Φενελόν: «Τὸ ὕφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος».

10. **Ἐμφάνις.** Ἡ ἐμφάνις τοῦ γραπτοῦ μας πρέπει νὰ εἶναι ἄψογος. Προδιαθέτει εὐνοϊκῶς τὸν καθηγητὴν μίαν *καθαρογραμμένην* ἔκθεσιν μὲ *σαφῆ τὰ σημεῖα στίξεως, χωρισμένη κανονικῶς* εἰς *παραγράφους*.¹ Τὰ σθησίματα, «οἱ μουτζοῦρες», αἱ κακογραφίαι πρέπει νὰ ἀποφεύγονται, διότι ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τὸν κρίνοντα.

Ἐρωτήσεις

Διατί ἡ ἔκθεσις εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν μαθημάτων; Διατί δὲν δύναται νὰ διδαχθῇ πλήρως ἡ ἔκθεσις ἰδεῶν; Ποῖαι αἱ ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις διὰ τὴν γραφὴν καλῆς ἔκθεσεως; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα σημεῖα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅταν πρόκειται νὰ γράψωμεν οἰανδήποτε ἔκθεσιν; Εἰς πόσα μέρη πρέπει νὰ διαιρηθῆται ἡ ἔκθεσις; Διατί πρέπει νὰ γράφωμεν μικρὰς περιόδους; Διατί πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ἐπιναλήψεις τῶν ἰδίων λέξεων; Πῶς πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὰ ἐπίθετα; Πῶς τὰς εἰκόνας, τὰς παρομοιώσεις καὶ τὰ ἄλλα σχήματα τοῦ λόγου; Πῶς πρέπει νὰ συνδέομεν μεταξὺ τῶν τὰ διάφορα μέρη τῆς ἔκθεσεως; Εἰς ποῖον ὕφος πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ διατί; Πῶς πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν, ὅταν μᾶς δοθῇ τὸ θέμα; Διατί πρέπει ἡ ἐμφάνις τῆς ἔκθεσεώς μας νὰ εἶναι ἄψογος; Διατί εἶναι ἀπαραίτητον νὰ κατέχωμεν καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν;

Ἀσκήσεις

156. Προσδιορίσατε τὰ προτερήματα τῶν κάτωθι κειμένων ὡς πρὸς τὴν συμμετρίαν τῶν μερῶν, τὴν συντομίαν τῶν περιόδων, τὴν ἀποφυγὴν ἐπιναλήψεων, τὴν χρῆσιν ἐπιθέτων καὶ σχημάτων λόγου, τὴν σύνδεσιν τῶν μερῶν, τὴν στίξιν, τὸ ὕφος καὶ τὴν γλῶσσαν.

... Εἶχα πολλὰ ἀκούσει διὰ τὸν φοβερὸν στρατάρχην τοῦ Μοριῦ καὶ ὅμως πάλιν μου ἔκαμεν ἐτύπωσιν ἡ θεὰ του. Ἦτον μὲ τὴν μεγάλην του στολὴν, μὲ τὴν ἀρχαϊκὴν περικεφαλαίαν εἰς τὴν κεφαλήν. Μοῦ ἐφάνηκε ὡσὰν ἀρχαῖος Ἕλλην ἀναστημένος μετὰ δύο χιλιάδας ἔτη ἀπὸ τὸν τάφον. Τί φυσιογνωμία! Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτον Χριστὸς ἐμπρὸς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Ἡ ὄψις του μελαψή, τὰ μαλλιά του πυκνὰ καὶ μαῦρα ὡσὰν πτερὰ κόρακος, τὰ μάτια του μικρά, ὀλίγον

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 177 - 178.

ἀλλοίθωρα καὶ σκιασμένα ἀπὸ πικρὰ φρούδια. Τὸ βλέμμα του, θαρραεῖς, ἐτρυπούσεν ὡσάν λόγχη, ὅπου ἐκαρφώνετο. Ἡ μύτη ὁμοίαζε μὲ ράμφος ἀετοῦ· μαῦρο δασὺ μουστάκι ἐσκέπαζε τὸ μέγαλον του στόμα καὶ ἀπὸ τὰ χονδρὰ του χεῖλη ἐπρόβαλλεν ἓνα δόντι ποῦ ἔδιδεν ἀπερίγραφτον ἀγριότητα εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του. Καὶ ἡ φωνή του; Θεέ μου, τί φωνή! Κάθε του λόγος καὶ μία κανονιά¹.

. . . Ὁ ἥλιος μόλις τίναζε στὰ ἀκροβούνια τοῦ Ὀλύμπου τὰ χιονισμένα χροσορόδινες ἀχτίνες, διαμάντι ἀκριβὸ ἐπάνω στὸ βασιλικὸ στέμμα του. Γαλάζια ὀμίχλη ἀνέβαινε ἀπὸ τὴν ποταμὰ καὶ λίγο-λίγο γλιστροῦσε ἀνάλαφρα πρὸς τὰ χωριὰ τὸ φῶς ἕως τῆς ρίζης τοῦ Κισσίου, νὰ τυλίξη ὅλα θέλοντας μέσα σὲ πάναγνη ἀγκαλιά.

Ὁ Πηνειὸς κατέβαινε ἀπὸ τὰ Τέμπη, ἀνάμεσα στὶς καταπράσινες καὶ ἰσκιωμένες ὄχθες του, θολὸς καὶ φουσκομένος. Τοῦ Ἀπριλομάρτη τὸ ἥλιοπυρὶ τίναζε ἀρκετὰ ἐπίβουλα τὰ φιλήματά του στὰ βαρυστοιβαγμένα χιόνια τῶν βουνῶν καὶ καταρράκτες αὐτοσχέδιοι κρημνίζονταν ἀπὸ τὰ Χάσια καὶ τὸν Πίνδο, ἀπὸ τὴν Γκούρα καὶ τὸν Ὀλυμπο καὶ χύνονταν πολυώνυμα παρακλάδια στὴν πολυδαίδαλη κοίτη του. Δένδρα συγκλαδοκομιόριζα, ροζωτὲς βυλιανιδιῆς καὶ φουντωτὰ πεῦκα καὶ πλατάνια χιλιόχρονα, ὄξυνες θεόρατες καὶ ἐλάτια σταυρωτὰ ροβολοῦσαν ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, μισοπεθαμένοι γίγαντες, μ' ἐκφραση θλίψεως, γιατί ἀσπλαγχνα χωρίστηκαν ἀπὸ τὴν ψηλὴ κοιτίδα τους.

Τὰ ὄρνια τῶν βουνῶν, οἱ ἀετοὶ καὶ τὰ ξεφτέρια, οἱ πετρίτες καὶ τὰ γεράκια, κουρασμένα πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὸ ἀέρινο ταξίδι τους, κατέβαιναν στοὺς σκληροὺς κορμούς καὶ ποταμοδρομοῦσαν ἀγέρωχα μὲ τὴ συνείδηση τῆς δυνάμεώς τους ὀλοφάνερη στὸ σῶμα, δεσπότες τύραννοι τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν δειλῶν².

. . . Ἐχει κάτι τὸ ἐξόχως ἀρρενωπὸν ἡ Δόξα αὐτή, ἡ πινδαρικὸν ἔχουσα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ κάλλος· ὑψηλὸν καὶ μονῆρες πνεῦμα περιπλανώμενον εἰς τὴν αἵματοβαφῆ γῆν· δαιμόνιον, ὑπέργειον, ἐγγράφον εἰς τὰς ἀθανάτους Δέλτους τῆς αἰωνίας Μνήμης τὰ ὀνόματα τῶν ἐλευθερωτῶν, δύναμις ὑπερκόσμιος συλλαβίζουσα εἰς στροφὴν ἕμνον τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος τῶν ἑρειπίων, τῶν αἱμάτων, τῶν θυσιῶν, τῆς αὐταπαρνήσεως.

1. Γεωργίου Δροσίνη, Ὁ Μπαρμπαδημός, Ἀθήναι, σσ. 41—42.

2. Ἀνδρέου Καρραβίτσα, «Ἀνοιξιάντικο Πρωινό στὰ Τέμπη», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Στ' Γυμνασίον*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 64 - 65.

Οί δύο ποιηταί, ὁ ποιητής τοῦ χρωστικῆρος καί ὁ ποιητής τοῦ λόγου, συνητηθήσαν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐμπνευσεως των καὶ ἐπεκοινωνήσαν διὰ τῆς μυστηριώδους συναφείας τῶν ψυχῶν. Καὶ οἱ δύο ἐσταμάτησαν εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα· ἡ Δόξα στεφανομένη μὲ τὸ στεφάνι τῶν δλίγων χορταριῶν, πού ἀφῆκε τοῦ βαρβάρου ἢ ὀλεθρία πνοὴ νὰ φύωνται ἀκόμη εἰς τὰ ἐρημωμένα Ψαρά.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Σολομὸς μ' ἐνέπνευσε, ἔλεγεν ὁ Γύζης ἀπαντῶν εἰς ἐπικρίσεις καὶ ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς Δόξης του. Δὲν ἠθέλησα ν' ἀντιγράψω τὸν Σολωμόν. Ἐγὼ ἠθέλησα νὰ ἀντιγράψω τὴν Δόξαν, ὅπως τὴν ἤσθάνθη. Ἐπερίμενα τὸ σχέδιον αὐτὸ νὰ τὸ ἐξέτεινα μίαν ἡμέραν εἰς καμμίαν μεγάλην εἰκόνα, πίνακα Ἑλληνικόν, ὁ ὅποιος νὰ γίνῃ ὁ πυρὴν Ἑλληνικῆς Βαλχάλας. Τώρα ὅμως πού δὲν ἐνοήθη, θὰ τὸ κάψω, θὰ παραγγείλω εἰς τὰ παιδιὰ μου νὰ τὸ κάψουν!

Ἐδνυχῶς ἡ παραγγελία δὲν ἐδόθη. Ἡ Δόξα τοῦ Γύζη ἐσώθη διὰ τὴν Τέχνην· ἐσώθη διὰ τὴν φήμην τοῦ καλλιτέχνου¹.

Τὸ πρωὶ τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940, πού ἄρχισε ὁ ἀγῶνας ἐκεῖνος, πού εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους καὶ πιὸ δύσκολους . . ., ἐκεῖνο τὸ πρωὶ ἐγίναμε ὅλοι ἓνα σῶμα καὶ μιὰ ψυχὴ. Ποιὸς ἦταν ὁ σκοπός, ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς πού μᾶς ἐνέπνευσε ὅλους, πού μᾶς ἐμφύχωσε, πού μᾶς ἔσπρωξε πρὸς τὸν κίνδυνον, πρὸς τὴ νίκη, πρὸς τὸ θάνατον; Μὲ ποιὰ λέξη νὰ τὸν ὀνομάσωμε αὐτὸν τὸν σκοπὸ; Μόνον μιὰ ὑπάρχει «ΕΛΛΑΔΑ».

Δὲ σημαίνει ἓνα γεωγραφικὸ χῶρον ἢ λέξη Ἑλλάδα· γιατί ἡ Ἑλλάδα εἶναι κάτι πού μόνον λίγες πατρίδες μποροῦν νὰ εἶναι: Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ ἰδέα!

Μπορεῖτε νὰ εἰπῆτε πὸς ἡ Βουλγαρία, ἡ Σλοβακία, ἡ Οὐκρανία εἶναι μιὰ ἰδέα; Θὰ ἦταν ἀστεῖον καὶ νὰ τὸ σκεφθῆ κανεὶς. Ὅμως ὅλη ἡ ἐλεύθερη διανόηση τῆς οἰκουμένης ἀναγνωρίζει τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδέα. Γιὰ μιὰ ἰδέα ἐπολέμησε ὁ φαντάρος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940. Ἄλλὰ τί σημαίνει αὐτὴ ἡ ἰδέα;

Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἐκφράζει κανένα ἰδανικὸ ὕλικῆς δυνάμεως καὶ βίας ἀλλὰ τὸ ἰδανικὸ μᾶς ἠθικῆς ἀνωτερότητας καὶ μᾶς πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἀγωνίσθηκε μέσα στίς χιλιετηρίδες τῆς ἱστορίας, παρὰ γιὰ ἰδανικὰ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ὕλικὴ δύναμη καὶ τὴν ὀμὴν κατάκτηση.

1. Δημητρίου Γ. Κακλαμάνου, «Ἡ Δόξα», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώματα Στ' Γυμνασίον*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 142 - 143.

*Αγωνίσθη γὰ τὴν ἐλευθερίᾳ, τὴ δική της καὶ τῶν ἄλλων, γὰ τὴν δικαιοσύνη, γὰ τὴν εἰρήνη. Αὐτὸ θὰ μείνη ἡ ἀποστολή της.

Οἱ φαντᾶροι ποὺ ἐξώρμησαν τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἦσαν ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης¹.

Στὴν ὥρα τοῦ διαλείμματος οἱ νέοι συμμαθηταὶ μιλοῦσαν στὴ σκιά μιᾶς ἀκακίας.

—Θὰ ἤμουν εὐχαριστημένοι, ἂν εἶχα γεννηθῆ στὴν Ἀθήνα. Θὰ ἤμουν Ἀθηναῖος, ἔλεγεν ὁ Πέτρος.

Ὁ Γιάννης ἔλεγε :

—Ἐγὼ γεννήθηκα στὴν Κόρινθο. ἤρθα ἀπὸ κεῖ μικρὸς στὴ Θεσσαλονίκη, μὰ ἐνθιμουῖμα πὸς ἡ πατρίδα μου ἦταν μιὰ ὄμορφη πόλις, περίφημη γὰ τὰ ἀρχαῖα τῆς μνημεῖα καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς. Ἄρκει νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πολὺ ἐνδιαφέρθηκε γὰ τὴν ιδιαίτερή μου πατρίδα, πῆγε ἐκεῖ ὁ ἴδιος καὶ ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολὰς γὰ τοὺς τότε Κορινθίους.

—Μὰ ἡ Θεσσαλονίκη δὲν εἶναι λιγώτερο ὡραία φώναξε ὁ Κώστας, ποὺ ἦταν Θεσσαλονικὸς. Δὲν βλέπετε τὴν ὡραία τῆς θάλασσα, τὸν καταγάλανο οὐρανὸ τῆς ; Χτισμένη στὸ βάθος τοῦ κόλπου ἀπλώνεται ὡς τοὺς γύρω λόφους τῆς. Μεγάλη παραλία, δρόμοι ἀνοικτοὶ μὲ δένδρα στὶς ἄκρες τους, πάρκα, κάστρα μεγάλα, ἀρχαῖες ἐκκλησίαι καὶ ὁ Λευκὸς Πύργος, ποὺ ὑψώνεται μαζὶ μὲ ἀνθρώπινη πολεμικὴ προσπάθεια ὡς τὰ 32 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ γῆ.

—Ἡ Ἀθήνα ὅμως εἶναι προτιμότερη τῆς Ἑλλάδας, φώναξε ὁ Μανώλης.

Μόνον ὁ Λευτέρης δὲν ἔλεγε τίποτε καὶ σκεπτότανε. Ἡ γιὰ τοῦ κι^ο ὁ παπποῦς του εἶχαν ξενιτευθῆ ἀπὸ πολλὰ χρόνια κι ἡ μαμά του τὸν γέννησε μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα μας.

Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ὁ Λουκάς φωνάζει στὸ Λευτέρη.

—Καὶ σὺ πὲς ἀπὸ ποῦ εἶσαι.

Τὸ παιδί δίστασε, ἀλλὰ ξεπετάχτηκε ἀμέσως ἀπὸ τὴν καρδιά του ἢ ἀπάντησις :

—Ἐγὼ . . . ἐγὼ εἶμαι Ἑλληνας².

1. Κωνσταντίνου Τσάτσου, «Γιατὶ ἔπολεμήσαμε», *Νεοελληνικά Ἀγαθώματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 107.

2. Ἡλία Ρωμαίου, *Μέθοδος Γραφῆς Ἐκθέσεων Ἰδεῶν, Θεσσαλονίκη*, ἔκδοσις 2α, σσ, 175 - 176.

Α'. Περιγραφή

Ἡ *περιγραφή* εἶναι ἡ βάσις ὄλων τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου, τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ, καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν. Ἡ περιγραφή ὑπαισέρχεται εἰς ὄλα σχεδὸν τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν. Π.χ. γράφω μίαν *ἐπιστολὴν* εἰς ἕνα φίλον μου καὶ τοῦ περιγράφω ἕνα ταξίδι μου, κάμνω μίαν *ἀναφορὰν* εἰς τοὺς προΐσταμένους μου, ἂν εἶμαι ὑπάλληλος, καὶ τοὺς περιγράφω τὴν κατάστασιν τῶν μηχανῶν τοῦ ἐργοστασίου, γράφω μίαν *ἐκθεσιν* περὶ φιλοπατρίας καὶ ἀντὶ νὰ ἀναπτύσω θεωρητικὰ γνώμας, περιγράφω τὰ πατριωτικὰ κατορθώματα ἐνὸς πραγματικοῦ ἢ φανταστικοῦ προσώπου κ.τ.δ.

Περιγραφή εἶναι ἡ διὰ τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου ἀναπάραστασις ἀντικειμένων, γεγονότων, συναισθημάτων καὶ φαινομένων τὰ ὅποια *εἶδομεν, ἠκούσαμεν, ἐξήσαμεν* κατὰ οἰονδήποτε τρόπον.

Ἡ περιγραφή εἶναι *δύο εἰδῶν* : ἡ *συγκεκριμένη* καὶ ἡ *ἀφηρημένη*. *Συγκεκριμένη* λέγεται ἡ περιγραφή ἡ ὅποια ἀσχολεῖται μὲ συγκεκριμένα, *ὄλικά ἢ αἰσθητὰ* ἀντικείμενα καὶ συμβάντα (ἀνθρώπους, ζῶα, φυτά, χώρας, τοπία, ἔργα τέχνης, γεγονότα). *Ἀφηρημένη* λέγεται ἡ περιγραφή ἡ ὅποια ἀσχολεῖται μὲ *συναισθήματα, ἐννοίας* καὶ *ιδέας* (χαράν, λύπην, ὀργήν, φιλοπατρίαν, πίστιν, ἀμιλλαν, ἐργατικότητα, εὐγνωμοσύνην κλπ.). Αὕτη, ἥτις εἶναι καὶ δυσκολωτέρα τῆς προηγουμένης, διδάσκεται εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ γυμνασίου.

Διὰ νὰ γράψωμεν μίαν καλὴν περιγραφὴν, εἶναι ἀπαραίτητοι αἱ ἐξῆς προϋποθέσεις :

1. Νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν συνήθειαν νὰ παρατηροῦμεν μὲ *προσοχὴν* τὰ πάντα. Δὲν θὰ εἶμεθα π.χ. εἰς θέσιν νὰ περιγράφωμεν τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον, τὸ ὅποιον ἐπεσκέφθημεν πρὸ ἡμερῶν, ἂν κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μας δὲν παρατηρήσαμεν προσεκτικῶς τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὰς κερκίδας, τὸν στίβον, τὴν σφενδόνην καὶ τὰ ἄλλα χαρακτηριστικά. Μία ξένη παροιμία λέγει : «Δάσος περνᾶς καὶ ξύλα δὲ βλέπεις, ἂν δὲν παρατηρήσης».

2. Νὰ θέτωμεν εἰς ἐνέργειαν *ὄλας μας τὰς αἰσθήσεις*, κατὰ κύριον λόγον βεβαίως τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὴν ἀφήν καὶ τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν γεῦσιν. Μὲ τὴν *ὄρασιν*

ἀντιλαμβανόμεθα τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὴν κίνησιν· μετὰ τὴν ἀκοὴν τοὺς ἤχους, τοὺς κρότους, τὴν μελωδίαν· μετὰ τὴν ὄσφρησιν τὰ ἀρώματα· μετὰ τὴν γεῦσιν τὸ γλυκὺ, τὸ πικρὸν· μετὰ τὴν ἀφῆν τὸ τραχύ, τὸ λεῖον, τὸ ἀνώμαλον, τὸ θερμὸν, τὸ ψυχρὸν κλπ. Διὰ τὴν περιγραφὴν ἑνὸς ἀντικειμένου οὐδέποτε σχεδὸν ἀρκεῖ μία μόνον αἰσθήσεις, ἀπαιτεῖται ἡ συμβολὴ καὶ ἄλλης ἢ ἄλλων αἰσθήσεων. Π.χ. διὰ νὰ περιγράψωμεν ἕν ἄνθος, εἶναι ἀπαραίτητος ὄχι μόνον ἡ ὄσφρις ἀλλὰ καὶ ἡ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀφῆ.

3. Νὰ μὴν ἐκθέτωμεν μετὰ *ξηρότητα* καὶ *ψυχρότητα* ὅ,τι ὑπέπεσεν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας. Πρέπει νὰ ἐκφράζωμεν καὶ τὰ *συναίσθηματα* τὰ ὁποῖα προεκλήθησαν εἰς τὴν ψυχὴν μας ἐκ τῶν ἐρεθισμάτων καὶ ἐντυπώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Π.χ. ἐκ τῆς θέας τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν γεννῶνται ἐντὸς μας τὰ συναίσθηματὰ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἐκπλήξεως. Ὄταν ἐπομένως θελήσωμεν νὰ τὴν περιγράψωμεν, δὲν πρέπει νὰ ἀριθμήσωμεν ξηρῶς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ λοιπὰ μνημεῖα τῆς, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσωμεν καὶ τὰ συναίσθηματὰ ποὺ μᾶς προεκάλεσαν. Ὄχι μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ μεταδώσωμεν τὰ συναίσθηματὰ μας αὐτὰ καὶ εἰς ἐκεῖνον ὃ ὁποῖος θὰ διαβάσῃ τὴν ἐκθεσὶν μας, νὰ τὸν κάμωμεν δηλαδὴ νὰ αἰσθανθῇ ὅ,τι καὶ ἡμεῖς ἠσθάνθημεν. Ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ παρατηροῦμεν προσεκτικὰ, νὰ ἐρευνῶμεν καὶ νὰ μελετῶμεν ὅ,τι μᾶς προσφέρουν αἱ αἰσθήσεις μας καὶ νὰ συγκρατοῦμεν τὰς ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας μᾶς δημιουργοῦν αἱ συγκινήσεις μας.

4. Νὰ ἀναφέρωμεν τὰ *οὐσιώδη* καὶ *κύρια σημεῖα* τοῦ θέματος καὶ τὰς *χαρακτηριστικὰς μόνον λεπτομερείας* ἀποφεύγοντες τὴν συσσώρευσιν περιττῶν πραγμάτων καὶ λεπτομερειῶν.

Γενικῶς ἡ περιγραφή εἶναι ἐπιτυχής, ὅταν διδῇ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν δυνατότητα νὰ ζῆ μετὰ τὴν φαντασίαν τοῦ αὐτοῦ ποὺ ἡμεῖς περιγράφομεν. Ἡ περιγραφή ὁμοιάζει μετὰ τὴν ζωγραφικὴν. Ὅπως εἰς τὴν ζωγραφικὴν, διὰ νὰ ζωγραφίσωμεν ἕν ἀντικείμενον, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ γνωρίσωμεν εἰς ὅλας τοὺς λεπτομερείας, καὶ νὰ τὸ ἀναπαραστήσωμεν διὰ τοῦ χρωστήρος, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν, διὰ νὰ κάμωμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ κατανοήσῃ αὐτὸ ποὺ περιγράφομεν, πρέπει, ἀφοῦ τὸ παρατηρήσωμεν μετὰ προσοχῆς, νὰ τὸ περιγράψωμεν *ζωντανὰ* καὶ μετὰ ὅλας τὰς *οὐσιώδεις λεπτομερείας*.

Κατωτέρω παραθέτομεν ἕν παράδειγμα περιγραφῆς προσώπου:

‘Ο Ὀδυσσεὺς δὲν ἦτο πολὺ ὑψηλός, εἶχεν δμως ρωμαλέον τὸ σῶμα. Εὐμορφος ἄνθρωπος, ξανθός, μὲ σμιγμένα τὰ φρύδια καὶ μεγάλα μουστάκια, εἶχεν δξύτατον βλέμμα. Βραδύς εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ ταχύς εἰς τὰ πόδια. Ὅταν ἐπεριπατοῦσεν, ἔκαμνε πτερὰ, δὲν ἐπατοῦσεν εἰς τὴν γῆν. Τὰ στήθη τὰ εἶχε πάντοτε ἀνοικτὰ καὶ ἐφαίνοντο δασύτριχα· καὶ αὐτὸ ἐπρόσθετε κάποιαν ἀγριότητα εἰς τὸ ἐξωτερικόν του. Διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δξύτητα τοῦ πνεύματός του εἶχεν ἀποκτήσει ἄλλοτε τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἄλῃ πασῶ’.

Ὅπως βλέπομεν ὁ Δροσίνης περιγράφει ἐδῶ τὸν Ὀδυσσεά Ἄνδρουτσον. Τὴν περιγραφὴν χαρακτηρίζουν ἡ συντομία, ἡ παραστατικότητα καὶ ἡ ἀκρίβεια. Εἶναι τόσον ζωντανὴ ἡ περιγραφὴ, ὥστε νομίζομεν ὅτι βλέπομεν ἐνώπιόν μας τὸν ἥρωα καὶ δυνάμεθα νὰ τὸν ζωγραφίσωμεν, ἂν θέλωμεν.

Ὁ τρόπος τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ὁ Δροσίνης εἶναι ὁ ἑξῆς :

1. Κάμνει *εἰσαγωγὴν* (‘Ο Ὀδυσσεὺς δὲν ἦτο ὑψηλός, εἶχεν δμως ρωμαλέον σῶμα).

2. Δίδει *χαρακτηριστικὰ* τῆς φυσιογνωμίας καὶ προτερήματα (ταχυποδία) ἢ ἐλαττώματα (ἀγριότης).

Ἡ ὅλη περιγραφὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ κατάλληλα ἐπίθετα, συντόμους φράσεις καὶ μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ σχήματος ἀντιθέσεως (βραδύς εἰς τὴν γλῶσσαν—ταχύς εἰς τὰ πόδια).

3. Δὲν *περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα*, ἀλλὰ εἰσδύει καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἥρωος.

Εἰς κάθε, λοιπόν, περιγραφὴν προσώπου δὲν πρέπει νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα αὐτοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσπαθοῦμεν νὰ εἰσδύωμεν εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον, εἰς τὸν χαρακτήρα, εἰς τὴν προσωπικότητά του.

Ἴδου τώρα μία περιγραφὴ τοπίου :

‘Ὅλος ὁ κάμπος γύρω, πλησίον καὶ μακρὰν, ὀλόχρυσος καὶ μόνον τὶ φύλλα τῆς δρυὸς τῆς ἀδράς πρασινίζουσιν, ἡ ὁποία μονογενὴς καὶ μονάκριβη ἐγείρεται εἰς τὸ μέσον τοῦ κάμπου, τοῦ ὁποίου ὄλοι αἱ γαῖαι, ἔτοιμαὶ πρὸς θερισμόν, χρυσοβολοῦσιν ὀλόχρυσοι. Ὅστε ἕν μικρὸν ἀνθύλλιον δὲν ἀπέμεινε πλέον, ἔστω καὶ πρὸς μαρτυρίαν, ν’ ἀνθῇ καὶ νὰ λέγῃ ἐκεῖ ὅτι ὑπῆρξέ ποτε χλόη μετὰ παχείας ἀνθοβολῆς.

Ὅλοι πλησίον καὶ μακρὰν, ὄλοι τοῦ κάμπου οἱ ἀγροὶ κατακίτρινοι,

1. Γεωργίου Δροσίνη, ‘Ο Μπαρμπαδήμος, σ. 31.

καί μόνον ἡ δρυς πρασινίζει, περιφρονοῦσα τὸ καῦμα καί τὸν μῆνα τὸν Θεριστὴν.

Μόλις ἐχάραξε, τὰ εἶδε ὁ βοσκὸς χορεύοντα, τὰ εἶδε τραγουδοῦντα τὰ χρυσὰ στάχυα. Ἐτραγουδοῦσαν τὸν τελευταῖον τῶν ἔωθινὸν καί ἐχόρευον τὸν τελευταῖον τῶν χορὸν, λυγίζοντα τὴν μέσην τῶν συμφώνως πρὸς τοῦ βορρᾶ τὴν λύραν τὴν ἀρμονικὴν. Ἔσεισαν διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν κόμην τῆς ξανθῆς κεφαλῆς τῶν καὶ ἔψαλαν διὰ τελευταίαν φορὰν τῶν καρποφῶρων ἀγρῶν τὸ ζωηφόρον ἄσμα¹.

Ὁ Μωραΐτιδης περιγράφει καλοκαιρινὸν τοπίον πρὶν ἀπὸ τὸν θερισμόν. Θέτει εἰς ἐνέργειαν τὴν δρασίμ (ὀλόχρυσος κάμπος, πρασινίζει ἡ δρυς, ἐχάραξε, ἐχόρευον τὸν τελευταῖον χορὸν) καί τὴν ἀκοήν μας (τραγουδοῦντα τὰ χρυσὰ στάχυα, ἔψαλαν διὰ τελευταίαν φορὰν). Ἐπίσης διεγείρει ἐμμέσως τὴν ἀφήν καί τὴν ὄσφρησιν, διότι νομίζομεν ὅτι ἐγγίζομεν τὰ στάχυα καί τὴν χλόην καί μυρίζομεν τὸ ἀνθύλλιον τῆς ἀνοιξεως. Ὁλη ἡ περιγραφή ζωγραφίζει τὴν γαλήνην, τὴν θερμότητα τοῦ κάμπου μὲ τὰ ὄριμα στάχυα καί τὸ χρυσόξανθον χρῶμα, τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ εἰς αὐτόν. Ἀκόμη ὁ συγγραφεὺς περιγράφει καὶ ἰδικὰ τοῦ συναισθήματα (μὲ τὸν τελευταῖον ἄσμα καὶ τὸν τελευταῖον χορὸν τῶν σταχυῶν) ἀποπνέοντα μίαν λεπτὴν μελαγχολίαν. Τέλος τὴν περιγραφὴν κοσμοῦν ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἐπιθέτων καὶ ἄφθονα σχήματα: παρήχησις (τῆς δρυὸς τῆς ἀδράς, χρυσοβολοῦσιν ὀλόχρυσοι), ἀντίθεσις (οἱ ἀγροὶ κατακίτρινοι καὶ μόνον ἡ δρυς πρασινίζει), ἐπαναφορὰ (ὄλοι . . . ὄλοι, τὰ εἶδε . . . τὰ εἶδε), μεταφορὰ (εἶδε τὰ στάχυα χορεύοντα), προσωποποιεῖα (ἔσεισαν τὴν κόμην τῆς ξανθῆς κεφαλῆς τῶν).

Ἐπίσης παραθέτομεν μίαν λογοτεχνικὴν περιγραφὴν ἱστορικοῦ γεγονότος.

Τὸ χάνι ἦτο ἐλεεινὸν οἰκοδόμημα κτισμένον μὲ πλίνθους. Ἐκλείσθημεν μέσα, ἐφράξαμεν μὲ πέτρας τὰς θύρας καί τὰ παράθυρα, ἀνοίξαμεν μικρὰς τρύπας εἰς τοὺς τοίχους, δηλαδή πολεμίστρας, καὶ ἐπροσμέναμεν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἔτρεχεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διευθύνων τὰ πάντα, παρατηρῶν τὰ πάντα μὲ τὸ ὄξύ καὶ γοργὸν βλέμμα του. Μὲ εἶδεν ἐκεῖ προσηλωμένον εἰς τὴν τρύπαν μίαν πολεμίστραν καὶ ἀπὸ τὴν στάσιμ ἐνόησεν ὅτι δὲν εἶχα ἀκόμη ἐξοικειωθῆ εἰς τὸν πόλεμον. Ἐπλησίασε καὶ μὲ ἐνεθάρρυνεν.

— Ἀμάθητος εἶσο' ἀκόμη, μὰ δὲ θ' ἀργήσης νὰ μάθης· σὲ καλὸ σχολεῖο εἶσαι σήμερα. Μὴν τρομάζης καὶ συγχίζεσαι ἀπὸ φωνές· σημάδευε ἦσυχὰ στὸ σταυρὸ καὶ στὴ φωτιά!

¹ Ἀλεξάνδρου Μωραΐτιδου, «Ὁ Θερισμός», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 194.

Καί ἐπειδὴ δὲν ἐνόησα τί ἐσήμαινε στὸ σταυρό, ὁ πλαγινός μου, ἡλιοκαμμένος κλέφτης, μοῦ τὸ ἐξήγησε :

—Στὸ σταυρὸ θὰ πῆ ἀνάμεσα στὰ φρύδια.

Μετ' ὀλίγον ἀκούσθηκεν ἡ ὄχλοβοῆ τοῦ πλησιάζοντος στρατευμάτος. Φαίνεται ὅτι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης δὲν ἐνόησε τὸν σκοπὸν τοῦ Ὀδυσσεώς. Ὅταν εἶδεν ὅτι ἐχωρίσθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς καὶ ἐκλείσθηκε μὲ ὀλίγα παλληκάρια εἰς τὸ ἀδύνατον αὐτὸ κτίριον, κάθε ἄλλο παρὰ κατάλληλον, διὰ νὰ γίνῃ φρούριον, ἐνόμισεν ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ συνθηκολογήσῃ μαζί του, διότι καὶ προηγουμένως τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ τὸν κάμῃ ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἂν προσκυνήσῃ.

Μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρησαν θαρρετὰ πρὸς τὸ Χάνι. Καὶ τί εἶχε νὰ φοβηθῆ ἀπὸ ἓν χάλασμα αὐτὸς ὁ φοβερὸς στρατὸς;

—Πρὶν ἀπὸ μένα μὴν τουφεκίσῃ κανεὶς ! ἐπρόσταξεν ὁ Ἀνδρούτσος καὶ ἐφώναζεν Ἀλβανικὰ ἀπὸ τὴν πολεμίστρα πρὸς ἓνα δερβίσην τοῦ προηγίτο ἔφιππος :

—Γιὰ ποῦ δερβίση μου;

—Νὰ σφάξω τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Προφήτου ! ἀποκρίνεται ἐκεῖνος. Καὶ εὐθὺς μία σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσεώς τὸν ρίπτει νεκρὸν ἀπὸ τὸν ἵππον.

Κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, ἅμα ἐπουροβόλησεν αὐτὸς, ἐπουροβολήσαμεν καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι. Ὁ καθένας εἶχεν ἐκλέξει τὸν σκοπὸν του καὶ καμμία σφαῖρα δὲν ἐχάθηκε στὸν ἄερα. Τότε οἱ Τοῦρκοι ἐχύθησαν ὡσάν κοπάδια λυσασμένων λύκων κατ' ἐπάνω μας. Ἐσκέπασαν τὸ πρόσωπον μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, διὰ νὰ μὴ βλέπουν, νὰ μὴ δειλιάζουν, καὶ ἔτρεχαν ἐμπρὸς εἰς τὰ τυφλά καὶ πολλοὶ ἔφθαναν εἰς τοὺς τοίχους ἔξω ἀπὸ τὸ Χάνι, διότι ἦσαν τόσοι, ὥστε δὲν ἐπροφθάναμεν νὰ τοὺς σαρώνωμεν μὲ τὰς σφαῖρας μας. Καὶ ἐκοπάνιζαν μὲ τὰ γιαταγάνια τοὺς τοίχους καὶ ἐστυλώνοντο μὲ τὴν ράχιν, ὡσάν νὰ ἤθελαν νὰ ἐκτοπίσουν ὄλο τὸ κτίριον ἀπὸ τὰ θεμέλια. Ἀτάραχοι ὀπίσω ἀπὸ τὰς πολεμίστρας ἐτουφεκίζαμεν καὶ ἐπιστολιζάμεν πλέον εἰς τὸν σωρόν, εἰς τὸ κοπάδι. Τὰ σίδηρα τῶν ὀπλων ἄναψαν ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν καὶ ὄλοι εἶχαμεν γίνεαι ἀπὸ τὸν καπνὸν μαῦροι ὡσάν γύφτοι.

Τέλος ἐνύκτωσε καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπελπισμένοι, κατεντροπιασμένοι καὶ κουρασμένοι ἀπὸ τὸν ἄκαρπον ἀγῶνα ἔπαυσαν πλέον τὰς ἐφόδους καὶ ἡσύχασαν¹.

Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ τὸ ἐξῆς διάγραμμα : Περιγράφει 1. τὸ Χάνι, 2. τὰς κινήσεις τοῦ Ὀδυσσεώς, ὁ ὁποῖος ἐπιβλέπει τὰ πάντα καὶ δίδει ὁδηγίας, 3. τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ τὰς σκέψεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τούρκων, 4. τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης, 5. τὴν γενίκευσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς, 6. τὸ τέλος τῆς μάχης.

Μέσα εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης ὁ Δροσίνης κατορθώνει νὰ μᾶς περιγράψῃ καὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Ἀνδρούτσου, τοῦ

1, Γεωργίου Δροσίνης, Ὁ Μπαρμπαδημος, σσ. 33—36.

Ὁμὲρ Βρυώνη, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων. Ἐπίσης προβάλλει τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀφηγουμένου καὶ τοῦ Δερβίση. Ἡ περιγραφή ἀπευθυνομένη κυρίως εἰς τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοὴν γίνεται παραστατική μὲ διαλόγους, εἰκόνας καὶ παρομοιώσεις (π.χ. *κοπάδια λουσσασμένων λόγων, ἐσκέπαζαν τὸ πρόσωπον μὲ τὸ ἀριστερὸν χέρι, μαῦροι ὡσὰν γόφτοι*). Ἡ συμπάθεια τοῦ συγγραφέως πρὸς τοὺς Ἕλληνας παρατηρεῖται εὐκόλως.

Ἰδοὺ τώρα μία περιγραφή ἀνθρωπίνου τύπου, ἐνὸς χαρακτήρος ὅπως λέγεται. Ἡ περιγραφή τοῦ εἴδους τούτου εἶναι πολὺ δύσκολος, διότι βασιζέται εἰς τὴν λεγομένην *λογικὴν ἀφαίρεσιν*. Διὰ νὰ περιγράψωμεν π.χ. τὸν τύπον τοῦ φιλαργύρου, τοῦ ἐγωῖστοῦ, τοῦ ὑψηλόφρονος κ.τ.δ., εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν πολλοὺς φιλαργύρους, ἐγωῖστας, ὑψηλόφρονες, νὰ ἀγνοήσωμεν τὰ ἀτομικά των γνωρίσματα (*ὄνομα, ἡλικίαν, κοινωνικὴν τάξιν κ.τ.δ.*), νὰ συγκεντρώσωμεν δὲ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἀφορῶντα μόνον εἰς τὸ ἐξεταζόμενον προτέρημα ἢ ἐλάττωμα τοῦ χαρακτήρος των. Διὰ τοῦτο μόνον ὄριμοι συγγραφεῖς ὡς ὁ Θεόφραστος, ὁ La Bruyère καὶ ὁ Λασκαράτος κατῶρθωσαν νὰ περιγράψουν ἀψόγως ἀνθρωπίνους τύπους.

Ὁ ὀξύθυμος

Ὁ ὀξύθυμος εἶναι μαρούτη πού προσμένει τῇ σπίθα. Παροξύνεται διὰ κάθε τί τὸ παραμικρότερον καὶ κάποτε ὅταν λείπη καὶ τὸ παραμικρὸ ἐκεῖνο, πλάθει κατὰ μὲ τῇ φαντασίᾳ του καὶ ἀνησυχεῖ σιωπηλὰ μὲ τῇ σκέψῃ του.

Ἄν τὸν ἐνόησῃς νὰ βρίσκεται σὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ κατάστασι, μὴν τὸν ἐνοχλήσῃς διὰ τίποτε· μήτε διὰ νὰν τοῦ ἦς καλημέρα.

Ὁ ὀξύθυμος εἶναι πάντα ἐπικίνδυνος καὶ πρέπει νὰν τότε σιμώνῃς καὶ νὰν τοῦ μιλήσῃς μὲ προφύλαξιν. Ὁ δὲ καλύτερος τρόπος νὰ πολιτεύσῃς μὲ αὐτὸν εἶναι νὰν τότε θεωρῇς ὡσὰν ἄρρωστον, καὶ νὰν τότε μεταχειρίζεσαι μὲ γλυκάδα τῇ στιγμῇ τῆς ἐξαψῆς του.

Ὁ ὀξύθυμος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι καλόψυχος· καὶ μετανοεῖ σχεδὸν ἔπειτ' ἀπὸ κάθε του ἐξαψῆ καὶ πικραίνεται. Ἄλλὰ ἡ πείρα δὲν τὸν ὠφελεῖ· καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ ξαναπέσῃ ἀμέσως πάλε ὡσὰν ἀπὸ ἀκαταμάχητη φυσικὴν ὀρμὴν εἰς τὸ ἴδιον λάθος.

Ὅταν ὁμως καὶ σύ, ἀναγνώστὰ μου, αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτὸ σου εὐερέθιστον, ἀπόφυγε τὸν γνωστὸν ὀξύθυμον. Ἄλλῶς θέλ' εἶσθε ὡσὰν δύο ἀτμοσφαιρικοὶ ἀτμοὶ, ὅπου συγκρουόμενοι ἀποτελοῦνε βροντὲς καὶ λάμψεις¹.

1. Ἄνδρᾶ Λασκαράτου, Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, Ἀθήναι, ἔκδοσις Μαρῆ, σ. 49.

Τέλος δίδομεν δύο ἑμμέτρους περιγραφάς. Ἡ μία εἶναι περιγραφή τοπίου καὶ ἡ ἄλλη ζώων.

Βασίλειμα

Μὲ βυσσινιά στολίστηκεν
ἢ θάλασσα πορφύρα,
γαλάζιους ἤσκιους φόρεσαν
τὰ κορφοβούνια γύρα.

Κι' ἀπάνω στὴ Βαράσοβα
Κάστρο ποῦ λουλουδίζει
βγαίν' ἢ σελήνη μὲ χρυσὸ
δρεπάνι καὶ θερίζει.

Μαλακάσης

Ειδύλλιο

Οἱ δέκα γίδες τοῦ Μπιλιόνα
γυρίζουν βράδυ ἀπ' τὸ κλαρί
πρῶτη τους ἔρχεται ἢ Κοκώνα
ἢ ἀργοπατοῦσα, ἢ λυγερή.

Δίχως τσοπάνη μῆτε σκόλο
ἢ μιὰ τὴν ἄλληνε ὀδηγᾶν
σὲ τοῦφα στέκουν καὶ τρυγᾶν
κάποια κορφή, κανένα φύλλο.

Κι' ἢ στριφτοκέρα ἢ λαμπρομάτα
κι' ἢ ἀσπρονώρα ἢ παρδαλή,
κι' αὐτὴ ποῦ φεύγει ἀπὸ τὴ σιράτα
μὲ τὸ γαλάζιο χαϊμαλί,

σκίνο καὶ γαῦρο χορτασμένες
πότε καὶ πότε σταματοῦν,
κι' ἀσάλευτες σὰν πετρωμένες
στὸν ἥλιο ποῦ ἔσβησε κυττοῦν.

Παπαντωνίου

Ἐρωτήσεις

Τί εἶναι ἡ περιγραφή; Διατί θεωρεῖται ἡ βᾶσις τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν; Ἀναφέρατε παραδείγματα ὅπου ἡ περιγραφή παρεισφύρει καὶ εἰς ἄλλα εἶδη ἐκθέσεως. Πόσων εἰδῶν εἶναι ἡ περιγραφή; Τί λέγεται συγκεκριμένη καὶ τί ἀφηρημένη περιγραφή; Πόσαι καὶ ποῖαι εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς کاملῆς περιγραφῆς; Διατί πρέπει νὰ συνηθίσωμεν νὰ παρατηροῦμεν τὰ πάντα μὲ προσοχὴν; Διατί πρέπει νὰ θέτωμεν εἰς ἐνέργειαν ὅλας μας τὰς αἰσθήσεις; Εἶναι πλήρης μία περιγραφή, ὅταν ἐκθέτη ψυχρὰ καὶ ἀντικειμενικὰ τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων; Πότε μία περιγραφή εἶναι πλήρης; Ποῖα σημεῖα ἐνὸς θέματος πρέπει νὰ περιλαμβάνωμεν εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ποῖα πρέπει νὰ παραλείπωμεν; Μὲ ποίαν εἰκαστικὴν τέχνην ὁμοιάζει ἡ περιγραφή καὶ διατί; Πρέπει, ὅταν γράφωμεν περιγραφὴν, νὰ περιοριζόμεθα εἰς τὰ ἐξωτερικὰ μόνον γνωρίσματα τοῦ περιγραφομένου; Ποῖον εἶδος περιγραφῆς θεωρεῖται δυσκολώ-

τατον καὶ διατί; Ποῖοι Νεοῦλληνες συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἔχουν γράψει, κατὰ τὴν γνώμην σας, ὠραίας περιγραφάς; Ποῖαι περιγραφαὶ τοῦ Ἐναγνώστικοῦ σας σᾶς ἤρσαν περισσότερο καὶ διατί;

Ἄσκησεις

157. Προσδιορίσατε διὰ ποίους λόγους αἱ κάτωθι δύο περιγραφαὶ θεωροῦνται τέλειαι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Τὸ Σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς

Τριγύρω δάσια φουντωτὰ μὲ σκληθρες καὶ μὲ λεῦκες
καὶ μυρωδάτα ἀνάμεσα στεκόνταν κυπαρίσσια.
Λογῆς πυκνόφτερα πουλιὰ κουρνιάζανε στὰ δέντρα,
γχιώνηδες καὶ γεράκια καὶ φανταχτερὸς κουροῦνες
τῆς θάλασσας ποὺ χαίρουνται νὰ ζοῦνε στὰ νερά της.
Καὶ γύρω στὶς βαθειὰς σπηλιὰς τῆς νύφης ἀπλωνόταν
ἡμερο κλῆμα θαλερὸ σταφύλια φορτωμένο
ἀράδα βρύσες τέσσερες ἄσπρο νεράκι χύναν
κοντὰ κοντὰ, μὰ καθεμιὰ κι ἄλλοῦ κατρακυλοῦσε.
Πλάγι λιβάδια μαλακὰ μὲ σέλινα καὶ βιόλες,
ποὺ ἀθάνατος κι ἂν ἤρχονταν σὲ τέτοιες πρασινάδες,
μὲ θαυμασμὸ θὰ κοίταζε καὶ θᾶνοιγε ἡ καρδιά του.
Στάθηξ' ἐκεῖ καὶ θάμαζε ὁ Ἄργοφονιάς ὁ μέγας¹.

Ὁ Μικρὸς μου Μολοσσὸς

Εἶχα ἓνα μικρὸ μολοσσὸ (σκύλο) ποὺ τὸν φώναζα Μπούλα. Ἦταν ὅλος μαῦρος, ἔξω ἀπὸ τὰ πόδια του, ποὺ ἦταν στὸ τέλος ἄσπρα. Ἦ κατὰ μασέλλα του ἔβγαине τόσο πρὸς τὰ ἔξω, ποὺ μοροῦσε νὰ βάλῃ κανεὶς τὸ δάχτυλό του ἀνάμεσα στὶς δυὸ ὀδοντοστοιχίαι. Ἦ μούρη του ἦταν πλατεία. Τὰ μάτια του μεγάλα, μαῦρα καὶ λαμπερά. Οἱ κοιλῆρες καὶ τὰ σκυλόδοντά του ἄσπρα καὶ πάντα ἀκάλυπτα. Ἐμοιαζε μὲ νέγρο· δὲν ἦταν κακὸς καὶ δὲν ἐδάγκωνε ποτέ. Ἦταν ὅμως ἔξαιρετικὰ ρωμαλέος. Ὅταν ἀρπάζονταν ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα, ἔσφιγγε τόσο δυνατὰ τὶς

1. Ἰσοδοσίας ε, στ. 64—75 (Μετάφρασις Ἐφταλιώτη).

σιαγόνες του, πὸν κρατιόταν ἐκεῖ κρεμασμένος. Κανείς δὲν μπορούσε νὰ τὸν ξελασκάρη¹.

158. Διασκενάσατε εἰς τὸ πεζὸν τὰ κάτωθι περιγραφικὰ ποιήματα :

Ὁ Γάτος

Στὴν θεομάστραν ἔμπρὸς
ἕνας γάτος χονδρὸς
πάντ' ἀπλώνεται.

Μὲ τὰ μάτια κλειστὰ
ἀγαπᾷ στὰ ζεστὰ
νὰ τεντώνεται.

Τεμπελιὰ κανταριά,
ρωθωνίζει βαριά,
τὸν ἀκούετε ;

Κάπου κάπου ξυπνᾷ
καὶ μὲ πόδια στιλπνὰ
ξερολούεται

Πλὴν τὸ πῶμα αὐτὸ
ποῦν' ἔδῳ ξαπλωτό,
τί νομίζετε ;

Ἐν καιρῷ τῆς νυκτὸς
ὡσὰν λέων φρικτὸς
ἀγωνίζεται.

Κάτω χθὲς στὴν αὐλὴ
χύθηκ' αἷμα πολὺ
ἀπ' τὸ νύχι του'

στὰ ποντίκια σφαγί.
Τὸν φθονοῦν στρατηγοὶ
γιὰ τὴν τύχη του.

Τανταλίδης

Τὸ Καλύβι

Ἐκεῖ πὸν οἱ καστανιὲς χυτά,
χλωρόφυλλα, λαμπαδωτὰ
κλωνάρια ξαναμίζουν,
καὶ ροδοβάφρονται οἱ μηλιὲς
κι' οἱ γαλανόφυλλες ἔλιες
πολύκαρπες λυγίζουν'

ποῦ ἀνθοῦν λευκὰ τριαντάφυλλα
καὶ κλήματα ἀφροστάφυλα
τίς κρεββατιὲς ἰσκιώνουν
καὶ κυπαρίσσια ἀραδαριὰ
παλεύοντας μὲ τὸ βοριά
ἀνίκητα ψηλώνουν,

1. Λέοντος Τολσοῦ (Ἡλία Ρωμαίου, *Μέθοδος Γραφῆς Ἐκθέσεων Ἰδεῶν*, σ. 43).

συμμαζεμένο, ντροπαλό,
σάν καρβάνι στὸ γυαλό,
κατάλευκο καλύβι
μέσ' σ' ὀλοπράσινα κλαριά
τῆ χιονισμένη του θωριά
μιὰ δείχνει καὶ μιὰ κρύβει.

Μικρὰ τὰ καμαράκια του
καὶ τὰ παραθυράκια του
κι' ὄλο μικροπλασμένο.
Τόσο μικρὸ πού νὰ μπορεῖ
τὴν εὐτυχία νὰ χωρεῖ.
—Τί κρῖμα πού εἶναι ξένο!

Δροσίνης

Ζωγραφιὰ

Πρωὶ μέσα στ' ἀκύμαντα
νερὰ πρὸς τ' ἀκρογιαλί
τῶν σπιτιῶν βαθειὰ ὀλόλευκη
ἡ ζωγραφιά προβάλλει.

Σὰν ἀπὸ χέρι ἀπότολμο
ξεχωριστοῦ τεχνίτη
φανταστικό, σὺν αὐλο
δείχεται κάθε σπίτι.

Ἄλλ' ὁ ἥλιος ὑψώθηκε
ἦλθε τὸ μεσημέρι.
Κι' ἡ ζωγραφιά; Τὴν ἔσβησε
τὸ κῆμα καὶ τ' ἀγέρι.

Παλαμᾶς

159. *Εὑρετε εἰς τὸ Ἀναγνωστικὸν σας ἐν περιγραφικὸν ποίημα καὶ διασκεύασατέ το εἰς πεζὸν λόγον.*

160. *Εὑρετε εἰς τὸ Ἀναγνωστικὸν σας μίαν περιγραφὴν (χώρας, τοπίου, προσώπου, ζώου, φυτοῦ, γεγονότος), ἀναλύσατέ την καὶ προσδιορίσατε τὰ προτερήματα καὶ τὰς τυχόν ἀτελείας της.*

161. *Γράψατε ἐκθέσεις ἐκλέγοντες ἐν ἡ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐξῆς θέματα :*

Τὸ δωμάτιόν μου, ἡ τάξις μου, τὸ σχολεῖον μου, τὸ ποδίηλάτό μου, ἕνας περίπατος εἰς τὴν ἀγορὰν, ἕνας γύρος εἰς τὰ καταστήματα, ἡ γειτονιά μου, ἡ συνοικία μου, τὸ κλουβὶ μὲ τὸ καναρίνι, ἡ σάκκα μου, ἕνας μανάβης, ἡ κληματαριά τῆς ἀλλῆς μας, ἕνα μπουκέτο λουλούδια, ὁ καλύτερός μου φίλος, ἕνα δένδρο τοῦ κήπου μας, ὁ κόκοράς μας, ἕνας ζωηρός συμμαθητής μου, ἕνας καθηγητής μου, ὁ ἀδερφός μου, ἡ τελευταία μας ἐκδρομή, ἡ ὀρειότερα ἐκδρομὴ τοῦ ἔτους, οἱ ἀγῶνες τοῦ σχολείου (ἢ τῆς τάξεώς μας), μία ἐπίσκεψις εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, μία ἐπίσκεψις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἕνα φθινοπωρινὸ τοπίον, ἡ ζέστη τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ χειμώνας, ἄνοιξη στὸ διάσος, ἕνα ἀγρό-

κτημα, μιὰ πυρκαϊά, ένα φίλμ (ή βιβλίο) που μου άρεσε, τὸ στόλισμα τοῦ Χριστουγεννιάτικου δένδρου, οἱ γιορτές τοῦ Πάσχα, τὸ διάλειμμα, μιὰ σχολική έορτή, μιὰ καλή μου πράξις, ένας γείτονας μου, ἡ νεροποντή, τὰ χιόνια, ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα, τὸ κουδούνι τοῦ σχολείου μας, τὸ πρωινό ξύπνημα, πῶς έπέρασα τὶς διακοπές, πῶς έμαθα νὰ κολυμβῶ, τὸ αγαπημένο μου μάθημα, ἡ πινακὶς τῆς τάξεώς μας, τὸ περιοδικόν μας, μιὰ ὥρα κοινωνικῆς ζωῆς, οἱ διαγωνισμοί, ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν μαθημάτων, τὰ ζῶα που αγαπῶ, τὸ σπὸρ που μου άρέσει, ἡ πρωταπριλιά, ἡ πρωτομαγιά, οἱ αποκριές, οἱ χαρές τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ αστυφύλαξ τῆς τροχαίας, ὁ καλὸς ἀθλητής, ὁ εφημεριδοπώλης μας, ὁ παπποῦς, ἡ γιαγιά, ἡ προσωπογραφία μου, ένα προτέρημα (ἡ ἐλάττωμά μου), ὁ δημοφιλέστερος συμμαθητής μου, οἱ παλληκαράδες τῆς τάξεώς μας, στὴν οὐρά γιὰ τὸ λεωφορεῖο, τὰ γενέθλια (ἡ ἡ γιορτή μου), μιὰ σελίδα ἀπὸ τὴ ζωή μου, τὸ σημαντικότερον γεγονός τῆς ζωῆς μου, ἡ πιὸ αγαπημένη μου άσχολία, τὰ ὄργανα τοῦ μαθήματος τῆς Φυσικῆς, ένα σπῆτι που χίτζεται, ἡ λαϊκή αγορά, ὁ μαυροπίναξ, τὸ θρανίον μου, σκέψεις κατὰ τὴν έναρξιν τοῦ σχολικοῦ έτους, σκέψεις καὶ συναισθήματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ έτους, στὸ λεωφορεῖο τοῦ σχολείου μας, ἡ τελευταία γενική συνέλευσις τοῦ μέσου τμήματος, τὸ σκέτς τῆς τάξεώς μας, ὁ Ἑθνικὸς Κήπος, τὸ Ζάπλειον, ένα ἀπόγευμα εἰς τὸ χειροτεχνικὸν εργαστήριον, ὁ πρόσκοπος, ὁ καστανάς, ὁ λουῆτρος, ὁ ἐπιστάτης (ἡ ὁ θυρωρὸς τοῦ σχολείου), μιὰ ἐπίσκεψις εἰς νοσοκομεῖον (ἡ ὄργανοτροφεῖον), πῶς μελετῶ εἰς τὸ σπῆτι (ἡ εἰς τὸ σχολεῖον), τὰ κάλαντα, τὸ πρῶτο μου ταξίδι (μὲ ἀεροπλάνο, σιδηρόδρομο, πλοῖο, αὐτοκίνητο), μιὰ σκηνή τοῦ δρόμου, μιὰ νύκτα μὲ διακοπὴ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, τί ἐπιθυμῶ νὰ γίνῃ μέσα στὸν καινούργιο χρόνον, ὁ ἐφρετινὸς έορτασμὸς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου (ἡ τῆς 25ης Μαρτίου), ὁ χαρταετός μου, ένας ἠλεκτρικὸς διακόπτης.

Β'. Διήγησις

Συγγενές με τὴν περιγραφὴν εἶδος ἐκθέσεων ἰδεῶν εἶναι ἡ *διήγησις* ἢ τὸ *διήγημα*. Τὴν διήγησιν χρησιμοποιοῦμεν, δταν ἐξιστοροῦμεν εἰς ἄλλους ἔν ἡ περισσότερα γεγονότα, τὰ ὅποια ἐζησαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἢ εἶδομεν ἢ ἠκούσαμεν. Μερικὰς φορές δυνατόμεθα νὰ διηγηθῶμεν καὶ κάτι τὸ ὅποιον δὲν συνέβη εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὸ ὅποιον ἐφαντάσθημεν.

Διήγησις ἢ *διήγημα* εἶναι ἡ σύντομος ἐξιστόρησις ἑνὸς γεγονότος *πραγματικοῦ* ἢ καὶ *φανταστικοῦ* τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἐμφανίζεται ὡς *πιθανὸν* καὶ *ἀληθοφανὲς* καὶ ἔχει *ὑπόθεσιν*, *ἥρωας* καὶ *μέτριον μέγεθος*.

Τὰ στοιχεῖα, λοιπόν, τῆς διηγῆσεως εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. *Θέμα* ἢ *ὑπόθεσις*. Τὸ διήγημα πρέπει νὰ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ μίαν ὑπόθεσιν πραγματικὴν ἢ φανταστικὴν. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἡ βᾶσις, τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου προβάλλονται καὶ κινῶνται τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρομεν κατωτέρω. Διὰ τοῦτο πρέπει, πρὶν γράψωμεν μίαν διήγησιν, νὰ φροντίζωμεν νὰ ἐκλέγωμεν ἓν θέμα τὸ ὁποῖον νὰ προκαλῆ τὸ *ἐνδιαφέρον* τοῦ ἀναγνώστου, νὰ εἶναι *ζωντανὸν* καὶ κάπως *ἀσυνήθιστον*. Ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἡ ἐπιτυχία τοῦ διηγήματος.

2. *Πρόσωπα* ἢ *χαρακτήρες* ἢ *ἥρωες*. Κανὲν διήγημα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γραφῆ χωρὶς ἓνα τούλάχιστον ἥρωα πραγματικὸν ἢ φανταστικόν. Εἰς τὰ περισσότερα καλὰ διηγήματα ὑπάρχουν δύο ἢ καὶ περισσότεροι βασικοὶ ἥρωες καὶ κοντὰ εἰς αὐτοὺς ἄλλοι δευτερευούσης σημασίας. Οἱ ἥρωες δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην πάντοτε ἄνθρωποι. Ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ζῶα, πτηνά, δένδρα, λουλούδια. Π.χ. *Ἡ Ἱστορία ἐνὸς Σκόλου* τοῦ Ροῦδου καὶ τὸ *Ἀητόπουλο μέσα σὲ Κλουβὶ* τοῦ Βενέζη. Ἐκ τῆς σχέσεως τῶν προσώπων μεταξύ των δημιουργεῖται ἡ *πλοκὴ* τοῦ διηγήματος.

3. *Περιγραφαί*. Ἐν διήγημα δυνατὸν νὰ περιέχῃ περιγραφὰς προσώπων, τοπίων, φυσικῶν φαινομένων, ζῶων κλπ. Πρέπει ὁμῶς αἱ περιγραφαί νὰ εἶναι καλογραμμῆναι, λιταὶ καὶ σύντομοι, νὰ ὑπηρετοῦν τὴν κεντρικὴν ἰδέαν καὶ νὰ μὴ διασποῦν τὴν ἐνότητα τοῦ διηγήματος.

4. *Διάλογος*. Ὁ διάλογος εἶναι ἡ διὰ γραπτοῦ λόγου ἀπόδοσις τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων ὅπως ἀκριβῶς διετυπώθησαν ἀπὸ δύο ἢ περισσοτέρους συνομιλητάς. Μὲ τὸν διάλογον ἡ διήγησις κερδίζει πολὺ καὶ τὰ νοήματα γίνονται ἐντυπωσιακὰ καὶ παραστατικά, ἀλλὰ πρέπει τὰ λόγια ποὺ θέτομεν εἰς τὸ στόμα τῶν διαφόρων προσώπων νὰ ταιριάζουν μὲ τὸν χαρακτήρα των. Ὁ διάλογος βεβαίως εἶναι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν θεατρικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου συνιστᾶται

ή όρθή και λογική χρήσις του. Τό πόσον παραστατικά έκφράζονται τὰ νοήματα με τόν διάλογον φαίνεται από τó έξηξ παράδειγμα :

— Έγώ πάω, εἶπε σοβαρά...

— Ποῦ ;

— Στο χωριό. Δὲ θέλετε νὰ στείλετε ἄνθρωπο ; Θὰ πάω ἐγώ.

— Πῶς θὰ πᾶς ἐσὺ, παιδί μου ; εἶπε ὁ παπποῦς ἀνήσυχος...

— Μὲ τ' ἄλογο καβάλα...

Βλαχογιάννης

Ἄν μεταβάλωμεν τόν διάλογον αὐτόν εἰς διήγησιν ἢ πλάγιον λόγον, βλέπομεν ὅτι ἡ ζωντάνια τῶν νοημάτων ἐξασθενεῖ πολύ. Π.χ. «Τὸ ἀγγόνι εἶπε σοβαρὰ νὰ πάη αὐτὸ στοῦ χωριό ἀντὶ νὰ στείλουν ἄλλον ἄνθρωπο. Ὁ παπποῦς ἀνησύχησε καὶ τόν ρώτησε πῶς θὰ πάη· καὶ τὸ ἀγγόνι τοῦ ἀπάντησε πῶς θὰ πάη με τ' ἄλογο καβάλα...»

Εἰς τόν διάλογον αἱ φράσεις γράφονται ἢ μία κάτω ἀπὸ τὴν ἄλλην καὶ πρὸ αὐτῶν τίθεται *παῦλα*, ὅπως εἶπομεν εἰς τὸ περίστιξεως κεφάλαιον. Μετὰ τὴν ἐρώτησιν ἢ τὴν ἀπάντησιν δύναται νὰ προστεθῇ μία διασάφισις, π.χ. : εἶπε, ἀπάντησε, ρώτησε ἀνήσυχος, φώναξε καὶ σηκώθηκε ὄρθιος. Ἡ ἐπεξήγησις τίθεται, μόνον ὅταν θέλωμεν νὰ προσθέσωμεν κάτι τὸ ὅποιον δὲν ἐννοεῖται εὐκόλως ἀπὸ τόν διάλογον.

Συχνὰ εἰς μίαν ἐκθεσιν ἐν πρόσωπον δύναται νὰ παρουσιάσῃ διὰ λόγους ἐντυπωσιακοὺς ὅτι κάμνει συζήτησιν μετὰ τόν ἑαυτὸν του, δηλαδὴ νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ ἀπαντᾷ τὸ ἴδιον. Π.χ. «Ένας μαθητὴς πρέπει πάντοτε νὰ μελετᾷ τὰ μαθήματά του. Γιατί ; Διὰ νὰ ἔχη ἡσυχον τὴν συνειδησίην του. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχομεν ὄχι διάλογον, ἀλλὰ *μονόλογον*.

5. *Συμπεράσμα*. Ὅπως ἀπὸ τὰ περισσότερα εἶδη τοῦ λόγου, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἀπὸ τὸ διήγημα ἐξάγεται κάποιον συμπέρασμα ἠθικόν, κοινωνικόν, θρησκευτικόν, ψυχολογικόν. Τὸ συμπέρασμα ὁμως αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γράφεται, ἀλλὰ νὰ ἐννοηται. Δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ δεσμεύωμεν τόν ἀναγνώστην, ἀλλὰ νὰ τόν ἀφήνωμεν ἐλεύθερον νὰ ἐξάγῃ τὰ ἐκ τῶν γραφομένων μας συμπεράσματα. Αὐτὸ κάμνουν ἄλλωστε ὅλοι οἱ δόκιμοι συγγραφεῖς.

6. *Πλοκή, συμμετρία*. Ἐν καλὸν διήγημα ἔχει πάντοτε ἐνδιαφέρουσαν καὶ τεχνικὴν πλοκήν. Τὰ διάφορα γεγονότα καὶ ἐπεισόδια, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, αἱ περιγραφαὶ καὶ οἱ

διάλογοι, τὸ σύνολον καὶ αἱ λεπτομέρειαι πρέπει νὰ ἐκτίθενται, νὰ ταξινομοῦνται καὶ νὰ πλέκωνται μεταξύ των μὲ φυσικότητα καὶ τέχνην. Νὰ ἐπισημαίνωνται, νὰ προβάλλωνται τὰ οὐσιώδη καὶ νὰ ἐκτίθενται συνοπτικῶς τὰ δευτερεύοντα. Περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ἐκθέσεως, τὸ διήγημα πρέπει νὰ τὸ διακρίνη ἡ συμμετρία τῶν μερῶν καὶ ἡ σταθερὰ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ λόγου. Τίποτε τὸ περιττὸν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη εἰς τὸ διήγημα. Ἡ εἰσαγωγή, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος μὲ τοὺς διαλόγους, τὰς περιγραφάς, τὰς πράξεις καὶ τὰς συγκρούσεις τῶν ἡρώων, αἱ περιπέτειαι, ἡ κορυφωσις καὶ ἡ λύσις ἢ ὁ ἐπίλογος πρέπει νὰ συνδέωνται ἀρμονικῶς μεταξύ των, νὰ ἔχουν κανονικὸν μέγεθος καὶ νὰ μὴν ἐξαιρέται τὸ ἓν εἰς βάρος τοῦ ἄλλου.

Τὰ διηγήματα ἀναλόγως τῆς ὑποθέσεώς των τὰ χωρίζομεν εἰς ἠθογραφικά, πατριωτικά, ψυχολογικά, κοινωνικά, ἠθικοπλαστικά, φανταστικά κλπ.

Κατωτέρω παραθέτομεν ἓν σύντομον διήγημα, τοῦ ὁποῦοι τὰς ἀρετὰς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ προσδιορίσωμεν.

Τὰ Χαιρετίσματα

Μὰς ἔφεραν μιά ὑπνέτρια Μυτιληνιά. Ἦταν Πλωμαρίτισσα, ἀπὸ τὸ Καμένο Χωριό.

Ὅταν ἔβλεπε ἀπὸ τὸ παράθυρο καράβια νὰ περνοῦν, πολλές φορές ἄφηνε τὴ δουλειά της κι ἔτρεχε στὸ παράθυρο ποῦ ἔβλεπε τὴ θάλασσα καὶ κουνούσε τὸ μαντήλι της· πότε ἔκλαιε καὶ πότε γελοῦσε. Τότε ἡ θεία μου τὴν ἐμάλωνε κι ἐκείνη τραγουδοῦσε δίστιχα παραπονετικά.

Ἐγὼ ἤμουν ὁ γραμματικὸς της. Τῆς ἔγραφα τὰ γράμματα καὶ διάβαζα ἐκεῖνα ποῦ ἤρχονταν. Δύο τρία δίστιχα βαμμένα μὲ τὸ φαρμάκι τῆς ξενιτειᾶς καὶ κατόπι τὰ χαιρετίσματα δύο σελίδες σὲ ὄλες καὶ ὄλους, μὲ ὀνόματα καὶ ἐπίθετα.

Πολλὲς φορές μοῦ φαίνονταν αὐτὸ ἀνυπόφορο μαρτύριο κι ἔγραφα τὰ μισά. Δὲν ἤξευρα ὅτι κι αὐτὸ ἦταν ἀπάτη καὶ ὅτι μπορούσε νὰ ἔχη μιά τέτοια παράλειψη κανένα κακὸ ἀποτέλεσμα. Ἀλλὰ ἦλθε στιγμὴ νὰ καταλάβω τὸ σφάλμα μου καὶ πικρὰ νὰ μετανοήσω.

Ὁ θεὸς μου, καρaboκῆρης γνωστὸς σ' ὄλα τὰ ὄραϊα λιμάνια τῆς Μυτιλήνης, μὲ παρέλαβε τὸ καλοκαίρι νὰ θαυμάσω κι ἐγὼ τὰ μαγικά τῆς Μυτιλήνης περιγιάλια, μὲ τὸν ἐργατικὸ τῆς λαό.

Ἡ Ἀμερσοῦδα (ἔτσι τὴν ἔλεγον τὴν ὑπνέτρια) μὲ παρεκάλεσε νὰ τῆς κάμω ἓνα γράμμα. Μὰ ἡ εὐλογημένη ἀράδιασε τόσα ὀνόματα, καὶ τόσο βιαστικὴ ἦμουν ἐγώ, ὥστε δύο - τρία μονάχα ὀνόματα ἔγραψα καὶ μόνον ὅταν τὴν εἶδα νὰ φιλή τὸ γράμμα καὶ νὰ μοῦ λέγη: «Νὰ πῆς τῆς μανούλας μου πῶς ἐδῶ τὸ φίλησα» νὰ, σωστά ἀπάνω στὰ χαιρετίσματα», μετάνοισα λι-

γάκι, αλλά Έκρυψα τὸ γράμμα, ἐνῶ ἐκείνη μ' ἔλεγε : «Κωνσταντέλα, νὰ πᾶς τὴν Κυριακὴ στὸν Πλάτανο νὰ δῆς ποὺ κουνιούνται στὴν κούνια καὶ τραγουδοῦνε τὰ κορίτσια, νὰ πᾶς καὶ στὴν Παναγιά τὴν Ἁγιασώτισσα καὶ νὰ ᾄδῃς μορφιά».

Ἔκαμα τὸ πρῶτο μου ταξίδι μὲ θαυμάσιο καιρὸ κι ἐγνώρισα τὰ μαγικά ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ τῆς ἐλιᾶς καὶ τοῦ τραγουδιοῦ, τῆς Λέσβου. Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ Πλωμάρι, ἐγὼ πῆρα ἄδεια ἀπὸ τὸ θεῖο μου κι ἀνέβηκα μὲ μουλᾶρι στὸ Καμένο χωριό. Ἐλιές καὶ πεῦκα γλυκοφιλοῦνταν κι ἐσκίαζαν τὸν περιποιημένο δρόμο, ποὺ ἐνώνει τὸν ποταμὸ μὲ τὸ Καμένο τὸ Χωριό. Βρῦσες μαρμαρένιες στὸ δρόμο μὲ Τούρκικες καὶ Ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς «δροσίσουο ξένη, καὶ προσευχίσου γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ δειῖνα, ποὺ ἔκανε τὴ βρῦση».

Ὁ ἀγωγιάντης ἤξερε τὴν οἰκογένεια τῆς Ἀμερσοῦδας :

—Καλοὶ ἄνθρωποι, νοικοκύρηδες. Τὸ κορίτσι ξενιτεύθηκε, γιὰ νὰ ξεχρεωθοῦνε καὶ νὰ τελειώσῃ καὶ τὸ σπίτι της, γιὰτὶ ἐδῶ πρέπει κάθε κορίτσι νὰ ἔχῃ τὸ σπίτι του καὶ ὄλο τὸ νοικοκυριό του· χωρὶς αὐτὰ δὲν παντρεύεται.

Ἐφθάσαμε στὸ σπίτι τῆς Ἀμερσοῦδας. Ἡ μητέρα της, ὠραία ἀκόμη, μᾶς ἐδέχθη στὸ δῶμα της μ' ἀγάπη καὶ συγκίνηση. Μᾶς ἐπρόσφερεν ὀπωρικά καὶ ρακί. Κατόπιν ἄρχισε τὰ ἐρωτήσεις γιὰ τὴν Ἀμερσοῦδα:—Τράνεψε; θυμᾶται;

Ἔδειξα τὸ γράμμα καὶ μαζεύτηκαν γύρω στὸν ἀργαλειὸ ὄλοι οἱ συγγενεῖς. Ἦρθε καὶ ἡ γιαγιά μὲ τὸ δεκανίκι της.

Τότε ἡ Κουζινῆ, συγγενικὸ κορίτσι, διάβασε τὸ γράμμα καὶ τὰ στιχάκια. Μὰ ὅταν ἡ γριά, ποὺ τὴν κατὰτρωγε μὲ τὰ θαμπά της μάτια, δὲν ἄκουσε τ' ὄνομά της στὰ χαιρετίσματα, ἔκρυψε τὸ πρόσωπό της μέσα στὸ μαῦρο μαντήλι τοῦ κεφαλιοῦ της κι ἔκλαψε πικρά. Κι ἡ νουὰ της, μὴ θεώρατη γυναίκα, πικράθηκε κι ἐκείνη καὶ δὲν τὸ κράτησε, μόνο εἶπε: Ἐ, στὴν ξενιτεῖα ξεχνοῦνε καὶ τὸ χωριὸ καὶ τὸ συγγενὴ καὶ τὸ φίλο». Δυὸ χοντρά δάκρυα ἔβρεξαν τὸ χοντρὸ πρόσωπο τῆς νουᾶς, καὶ γύρισα καὶ εἶδα γύρω μου πικραμένα πρόσωπα, καὶ μὴ σιωπηλὴ κατάρρα γιὰ τὴν ξενιτεῖα φτερούγιζε τριγύρω μου.

Ἡ γριά ἄρχισε τότε νὰ τραγουδοῖ παραπονετικά· γιὰτὶ ἐδῶ στὴν πατρίδα τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου τραγουδοῦν τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη τους.

Ἡ συνείδησις μ' ἔτυπτε. Ποῦ νὰ φαντασθῶ πὼς τὰ χαιρετίσματα ποῦ παράλειψα, θὰ ζωντανέψουν ἐκεῖ ἀντικρὺ μου σὲ δυὸ ἀνθρωποσειρές, νὰ μὲ βλέπουν παραπονετικά!

Ἐδάκρυσα, θυμῆθηκα τὸ φίλημα ποὺ ἔδωκε ἡ Ἀμερσοῦδα στ' ἀγραφα χαιρετίσματα ἐπάνω καὶ εἶπα.

—Τὸ καράβι ἔφυγε καὶ δὲν πρόφθασα νὰ γράψω τὰ χαιρετίσματα γιὰ ὄλους σας, ποὺ μὲ παρακαλοῦσε νὰ γράψω ἡ Ἀμερσοῦδα. Μὰ δὲν ξεχνᾶ ἐκείνη κανένα· ὄλους σᾶς θυμᾶται πάντα καὶ σᾶς ἀγαπᾶ.

Ἡ γριά ἄνοιξε τὸ κατὰμαυρο μαντήλι της καὶ φάνηκε γελαστὸ τώρα τὸ πρόσωπό της!

Τὸ διήγημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν *ἠθολογραφικόν*, διότι ὄλα σχεδὸν τὰ πρόσωπα εἶναι ἐπαρχιώται καὶ ἡ

1. Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου, «Τὰ Χαιρετίσματα», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 113 - 115.

υπόθεσις του έκτυλίσσεται εις Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, ἔχει τὸ ἔξης διάγραμμα: 1. *Εἰσαγωγήν*. 2. *Νοσταλγίαν τῆς Ἀμερσοῦδας διὰ τὸ χωριὸν τῆς*. 3. *Ταξίδιον τῆς συγγραφέως εἰς Μυτιλήνην*. 4. *Ἀφιξιν εἰς τὸ Καμένο Χωριό, ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς, παράπιον τῆς γαγιᾶς καὶ τῶν συγγενῶν ἐκ τῆς παραλείψεως τῶν ὀνομάτων. Μεταμέλειαν τῆς συγγραφέως*. 6. *Ἐπίλογον*.

Τὸ θέμα τοῦ διηγήματος, ἡ νοσταλγία τῶν ξενιτεμένων καὶ ὁ πόνος ἐκείνων ποῦ μένουν εἰς τὴν πατρίδα, ὄχι μόνον δὲν εἶναι πρωτότυπον, ἀλλὰ εἶναι ἀντιθέτως πολὺ συνηθισμένον. Χιλιάδες συγγραφεῖς, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον τὸ ἔχουν πραγματευθῆ με πολλοὺς τρόπους, ἀλλὰ ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου τὸ ἐκμεταλλεύεται με ἰδικόν τῆς τρόπον καὶ προσελκύει ἀμέσως τὸ ἐνδιαφέρον μας. Ἡ συγγραφεὺς παρουσιάζει ἐννέα συνολικῶς πρόσωπα, ἀπὸ τὰ ὅποια προβάλλει περισσότερον τὰ δύο: τὴν Ἀμερσοῦδαν καὶ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἢ τὴν ἀφηγουμένην τὴν ἱστορίαν. Κατόπιν ἔρχονται ἡ γαγιὰ καὶ ἡ νουνᾶ ποῦ κατέχουν ἐπίσης κάποιαν σημαντικὴν θέσιν. Τέλος παρουσιάζονται ὡς τελείως δευτερεύοντα καὶ *βοηθητικὰ* πρόσωπα ἡ θεία καὶ ὁ θεῖος τῆς ἀφηγουμένης, ὁ ἀγωγιάτης, ἡ μητέρα τῆς Ἀμερσοῦδας καὶ ἡ Κουζινή. Καὶ τὰ πέντε χρησιμεύουν, μόνον διὰ νὰ παρουσιάσουν φυσικωτέραν τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν πλοκὴν τοῦ διηγήματος.

Ἐπάρχει μόνον μία περιγραφὴ τοπίου σύντομος, ἀλλὰ πολὺ ζωηρὰ (*ἔλιές καὶ πεῦκα γλοκοφιλιούνταν κι ἐσκίαζαν . . .*), καὶ ἕνα-δυὸ ἐπιγραμματικοὶ καὶ χαρακτηριστικοὶ διάλογοι καὶ ἐρωτήσεις (*τρένεψε ; θυμάται ;*). Τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται εὐκόλως καὶ ἡ πλοκὴ διακρίνεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ τὴν φυσικότητά τῆς.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι ἡ συγγραφεὺς ἀποφεύγει νὰ κάμῃ ἐξωτερικὰς περιγραφὰς τῶν κυρίων προσώπων, ἴσως διὰ νὰ ἀφήσῃ ἔλευθέραν τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου νὰ τὰ πλάσῃ ὅπως θέλει. Μόνον τὸ ἐξωτερικόν τῆς γαγιᾶς (*ἦρθε με τὸ δεκανίκι τῆς, τὴν κατάρωγε με τὰ θαμπὰ τῆς μάτια, ἔκρουβε τὸ πρόσωπο μέσα στὸ μαῦρο μαντήλι τοῦ κεφαλιοῦ τῆς*) καὶ τῆς νουνᾶς (*μὰ θεώρατη γυναῖκα, δάκρυα ἔβρεξαν τὸ χοντρὸ πρόσωπο τῆς νουνᾶς*) σκιαγραφεῖται ἀτελῶς με δυὸ—τρεῖς φράσεις. Ὡραῖοι ἐπίσης εἶναι μερικοὶ σύντομοι καὶ ἐπιγραμματικοὶ χαρακτηρισμοὶ ἀνθρώπων καὶ τόπων (*Καλοὶ ἄνθρωποι, νοικοκύρδες. Ὁ θεῖος μου, καρaboκύρης γνωστός σ' ὅλα τὰ ὄραϊα λιμάνια τῆς Μυτιλήνης. Ἡ Λέσβος, τὸ νησί*

τῆς ἐλιάς καὶ τοῦ τραγονδιοῦ, ἡ πατρίς τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου). Τέλος ἡ συγγραφεὺς κατορθώνει νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸ νησιώτικον περιβάλλον χρησιμοποιοῦσα εἰς τοὺς διαλόγους διαφόρους ἰδιωματικὰς λέξεις τῆς Μυτιλήνης (*μορφιά, τράνεψε*) καὶ τοπικὰ κύρια ὀνόματα (*Ἀμερσοῦδα, Κουζινή*), καὶ περιγράφουσα τοπία καὶ ἔθιμα, (τὰ κορίτσια κουνιοῦνται στὴν κούνια, πρέπει κάθε κορίτσι νὰ ἔχῃ τὸ σπῆτι του καὶ ὄλο τὸ νοικοκυριό, μᾶς ἐπρόσφερον ὀπωρικὰ καὶ ρακί). Τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα εἶναι ὀλίγα καὶ συνηθισμένα (*μαγικὰ ἀκρογιάλια, καραβοκύρης γνωστός, θαυμάσιος καιρός, περιποιημένος δρόμος, πικραμένα πρόσωπα*) ὅπως καὶ αἱ παρομοιώσεις καὶ αἱ εἰκόνας (*βαμμένα μὲ τὸ φαρμάκι τῆς ξενιτειᾶς, τὰ πεῦκα γλυκοφιλοῦνταν, ἦρθε κι ἡ γιαγιά μὲ τὸ δεκανίκι τῆς, θὰ ζωντανέψουν ἐκεῖ ἀντίκρου μου σὲ δυὸ ἀνθρωποσειρές, νὰ σὲ βλέπουν παραπονετικά*).

Γενικῶς τὰ *Χαιρετίσματα* εἶναι ἕνα καλὸν διήγημα.

Τὸ διήγημα, ὅπως καὶ ἡ περιγραφή, εἶναι σχετικῶς εὐκόλον εἶδος ἐκθέσεως ἰδεῶν καὶ οἱ μαθηταὶ γράφουν ὠραῖα διηγήματα ἀναπτύσσοντες εἰς αὐτὰ πλοῦτον φαντασίας καὶ περιγραφικὴν δύναμιν, προβάλλοντες ζωντανοὺς χαρακτήρας καὶ χρησιμοποιοῦντες ἐπιτυχῶς τὸν διάλογον. Κατωτέρω παραθέτομεν διήγημα τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἀπὸ μίαν πενταμελῆ ὁμάδα μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν ἡλικίας δεκατεσσάρων ἐτῶν. Τὸ διήγημα εἶναι ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸ ποίημα *Χωρισμός* τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὴν σ. 138 τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων Β΄ Γυμνασίου, ΟΕΣΒ, 1950. Παραθέτομεν πρῶτον τὸ ποίημα τοῦ Πάλλη καὶ κατόπιν τὸ διήγημα τῶν μαθητῶν.

Χωρισμός

Στὴν πόρτα στέκει ἡ μάννα μου καὶ τ' ἄσπρο τῆς τ' ἀχειλί
σὰ φύλλο τρεμοσείνεται, σὰν ψάρι, ποὺ σπαράζει.

Ἡ ἀδερφοῦλα μου, «ἔχε γειά» μοῦ λέει μὲ τὸ μαντῆλι·
μὰ τὸ σαλεύει κι ἔπειτα στὰ μάτια τῆς τὸ βάζει.

Κι ὁ ἀδερφός μου ὡς τῆ γωνιά τοῦ δρόμου μὲ πηγαίνει
μὲ πρόσωπο σὰ χαρωπό, μ' ἀθόλωτα τὰ μάτια,
μὰ νιώθω, ὅταν μ' ἀγκάλιασε, πὼς βράζει κι ἀνασσεύει,
πὼς μέσα σποῦν τὰ σιλάχνα του καὶ γίνονται κομμάτια.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Μπαρμπα-Μήτσου

Αἰσθάνομαι πραγματικὴ ἀπόλαυση, ὅταν στὶς ἐλεύθερες ὥρες μου πλησιάζω τὸν γεροντάκο τοῦ κάτω πατώματος, γιὰ νὰ μοῦ πῆ καμμιά ἱστορία.

Κρεμιέσαι από τὸ στόμα του, όταν μιλή, γιατί ὁ κυρ-Μῆτσος ξέρει νὰ διηγῆται καὶ σαγηνεύει μὲ τὴν συνηθισμένη του εὐφράδεια καὶ μὲ τὸν ἥσυχο κι ἀπαλὸ τρόπο ποὺ ξαναζωντανεὺει μακρυνά, ξεχασμένα γεγονότα, γεμάτα μυστήριο καὶ ὁμορφιά.

Πόσο θὰ ἤθελα νὰ εἶχα ἓνα παπποῦσάν τὸν κυρ-Μῆτσο! Καί, ὅπως καταλαβαίνω, θὰ ἤθελε κι αὐτός νὰ εἶχε ἓναν ἑγγονὸν σάν ἐμένα, γιὰ νὰ τοῦ λήη τις ἱστορίες ποὺ εὐχαριστεῖται νὰ διηγῆται. Ἄλλὰ δυστυχῶς οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ κυρ-Μῆτσος ἔχουμε αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦμε. Εἴμαστε ὁμως καλοὶ φίλοι καὶ μοῦ ἀρέσει νὰ τὸν βλέπω νὰ διηγῆται ἔχοντας στραμμένο τὸ βλέμμα του μακριά, σ' ἓνα ἀκαθόριστο σημεῖο. Πολλές φορές ἀφαιρεῖται κι ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ μυαλὸ του πετᾶ σ' ἄλλους κόσμους.

Ἔτσι μοῦ γεννήθηκε ἡ περιέργεια νὰ μάθω περισσότερα γιὰ τὸν κυρ-Μῆτσο, γιατί στις ἱστορίες του ποτὲ δὲν ἀναφέρει τὸ δικό του πρόσωπο. Ἦθελα νὰ τὸν ρωτήσω γιὰ τὴν οἰκογένειά του, τὴν πατρίδα του... Στὴν ἀρχὴ δίστασα. Ἐπὶ τέλους μιὰ μέρα τ' ἀποφάσισα.

Εἶχα γυρίσει μεσημέρι ἀπὸ τὸ σχολεῖο μου, ἐμελέτησα τὰ μαθήματά μου καὶ σκόπευα νὰ πάω νὰ παίξω μὲ κάτι φίλους μου. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ καιρὸς εἶχε χαλάσει κι ἄρχισε νὰ βρέχει, πῆγα στὸν ἀγαθὸ γέροντα.

—Σήμερα, κυρ-Μῆτσο, τοῦ εἶπα, θέλω νὰ μοῦ διηγηθῆς τὴ δική σου ἱστορία.

Νόμιζα πὼς θὰ μοῦ διηγηθῆ παραμῦθι, γιατί εἶχε συλλάβει ἡ φαντασία μου τὴ ζωὴ του παράξενη, μακρυνή, θαυμαστή. Τὸ πρόσωπό του ἄλλαξε, πῆρε μιὰ πονεμένη ἔκφραση καὶ μοῦ ἀπάντησε.

—Φοβᾶμαι πὼς δὲ θὰ σοῦ ἀρέσει ἡ ἱστορία μου, καλὸ μου παιδί, γιατί εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ σοῦ ἔχω πῆ ὡς τώρα.

—Σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τὴν πῆς, ἐπέμεινα ἐγὼ, κι ἐκεῖνος ἄρχισε νὰ μιλά. Τὰ λόγια του βγαῖναν ἀπὸ τὴν καρδιά του, τὴν καρδιά ἐνὸς τυρανισμένου ἀνθρώπου.

—Ζοῦσα κι ἐγὼ, ὅπως καλὴ ὥρα ἐσύ, μὲ τὴν οἰκογένειά μου σ' ἓνα νησί. Ἦμαστε φτωχοί. Εἶχα ἓνα ἀδερφὸ καὶ μιὰν ἀδερφοῦλα τὴ Φανή, τὴ μοναδικὴ παρηγοριά τῆς μάνας μας. Ἡ Φανὴ ἦταν ἡ χαρὰ τοῦ σπιτιοῦ. Ὄταν ἡ μάνα μας ἔβλεπε τὴν ἀδερφοῦλα μας νὰ παίξει, χαμογελοῦσε, ἀλλὰ ὅταν κοιτοῦσε ἐμένα καὶ τὸν ἀδερφὸ μου, γινόταν μελαγχολικὴ καὶ φαινόταν σὰ νὰ μᾶς ρωτᾷ: «Πὼς θὰ ζήσουμε, παιδιά μου;». Καὶ πραγματικὰ ἡ ζωὴ μας εἶχε γίνεϊ πολὺ δύσκολη ἀπὸ τότε ποὺ ὁ πατέρας, ὁ μοναδικὸς μας προστάτης, εἶχε πεθάνει· τὸν εἶχε φάει ἡ θάλασσα μαζί μὲ τὴ βάρκα του, γιατί ἦταν ψαρᾶς ὅπως καὶ οἱ πῖο πολλοὶ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ μας.

Ὁ ἀδερφός μου κι ἐγὼ, ἂν καὶ μικροὶ ἀκόμη, δουλεύαμε πότε μὲ τὸν ἓνα, πότε μὲ τὸν ἄλλο ψαρᾶ, ἀλλὰ τὸ ψωμί δὲν ἔβγαине, γιατί λίγοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ἤθελαν βοηθό. Ψευτοζοῦσαμε ἔτσι μερικὰ χρόνια, ὥσπου ὁ ἀδερφός μου κατάρφερε νὰ πιάσει ταχτικὴ δουλειὰ σ' ἓνα μεγάλο χτήμα καὶ ἡ κατάσταση μας καλύτερεψε κάπως. Ἐγὼ ὁμως στενοχωροῖμουνα, γιατί δὲν μπορούσα νὰ βλέπω τὸν ἀδερφὸ μου νὰ ἐργάζεται κι ἐγὼ νὰ μὴν κάνω σχεδὸν τίποτε. Ἦθελα νὰ βοηθῶ καὶ ἐγὼ τὴν οἰκογένειά μου. Ἦμουνα τότε δεκαοχτὼ χρονῶν κι ὄνειροδύμουνα νὰ ξενιτευθῶ σὲ μακρυνούς τόπους. Νόμιζα πὼς ἐκεῖ θὰ βρισκα ἠθασαυρούς, θὰ γινόμουνα πλούσιος.

Ξεμυστηρεύθηκα τὸν πόθο μου στὸν ἀδερφό μου κι ἐκείνος, μ' ὄλο πού ἔφερε στὴν ἀρχὴ πολλές ἀντιρρήσεις, μ' ἔνωσε καὶ μὲ βοήθησε νὰ ἐτοιμάσω τὰ χαρτιά μου καὶ νὰ βρῶ τὰ ναῦλα μου. Κι ὅταν ὄλα ἦταν ἔτοιμα, μίλησα τῆς μητέρας καὶ τῆς Φανῆς. "Ὅσο ὠραῖα κι' ἂν προσπάθησα νὰ τοῦς τὰ πῶ, τὰ λόγια μου δὲν ἔπιασαν. Ἡ μάνα ἄρχισε νὰ μὲ παρακαλῆ ν' ἀλλάξω σκοπό. Δὲν τὴν ἐνδιαφέρανε ἐκείνην τὰ πλούτη πού θὰ μάζευα καὶ θὰ τῆς ἔστελνα· ἤθελε νὰ μ' ἔχη κοντά της κι ἄς ζούσαμε φτωχικά. "Ὅταν τῆς εἶπα ὅτι ὄλα πιά ἦταν ἔτοιμα γιὰ τὸν ξενιτεμό καὶ δὲ θ' ἄλλαζα ἀπόφαση, τὸ πρόσωπό της πέτρωσε. Δὲ ξαναμίλησε, γιατί καταλάβαινε πὼς ὅτι κι' ἂν μοῦ ἔλεγε ἦταν χαμένος κόπος. Καταλάβαινε ὅτι μ' ἔχανε. . .

Ἐδῶ ὁ κυρ - Μῆτσος σταμάτησε λίγο, σὰ νὰθελε νὰ πνίξη τὴν συγκίνησή του, νὰ πνίξη ἓνα δάκρυ πού ἦταν ἔτοιμο νὰ κυλήσῃ ἀπ' τὰ μάτια του. Σὲ λίγο πῆρε μιὰ βαθεῖα ἀνάσα σὰν ἀναστεναγμὸ καὶ βυθίστηκε ξανά στὸ πέλαγος τῶν περασμένων.

—Εἶχε φθάσει πιά ἡ μέρα τοῦ χωρισμοῦ. "Ὅλο τὸ χωριὸ ἦρθε νὰ μ' ἀποχαιρετήσῃ καὶ νὰ μοῦ εὐχηθῆ καλὴ ἀντάμωση. "Ὅλα ἦταν ἔτοιμα καὶ μεις φαινόμεναστε ἡσυχιοι, σχεδὸν γελαστοί. Προσπαθοῦσαμε νὰ εἶμαστε ψύχραιμοι καὶ νὰ μὴ σκεπτόμαστε αὐτὸ πού θὰ γίνεταν σὲ λίγο. Ὁ ἀδερφός μου θὰ μὲ συνώδευε ὡς τὸ λιμάνι. Ἡ φοβερὴ στιγμὴ φτάνει. Παίρνω στὴν ἀγκαλιά μου τὴν ἀδερφοῦλα μου καὶ τὴ φιλῶ σὰν στοργικὸς πατέρας. Μόλις ἀρχίζω νὰ τῆς μιλάω γιὰ τὰ δῶρα πού θὰ τῆς στέλνω, ἐκείνη δὲ βάσταξε, ἔφυγε ἀπὸ κοντά μου κι ἔτρεξε νὰ κρυφθῆ, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ κλάψῃ χωρὶς νὰ τὴ βλέπω. Ἡ μάνα μου μὲ πῆγε ὡς τὴν αὐλόπορτα, μ' ἐφίλησε καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν εὐχὴ της. Τὴν ἴδια ὁμιῶς στιγμὴ ξέσπασε σὲ λυγμοὺς καὶ μ' ἔλουσε μὲ τὰ δάκρυά της. "Ἀκουγα τὴν καρδιά της νὰ σπαράξῃ σὰν πληγωμένο πουλὶ καὶ τὰ χεῖλιά της νὰ ψιθυρίζουν: «Στὸ καλὸ, γυιόκα μου. Στὴν εὐκὴ τοῦ Θεοῦ». Δὲ θυμᾶμαι πὼς χωριστήκαμε, γιατί νόμιζα, πὼς εἶχαμε γίνει ἓνα κορμί. Θυμᾶμαι μονάχα πὼς τὴν εἶδα νὰ κουνᾶ τὸ μαντήλι της κι ὕστερα νὰ μπαίνη στὸ σπίτι, καθὼς ἔστριβα τὴ γωνιά τοῦ δρόμου μας. Σίγουρα θὰ πηγαινε νὰ προσευχηθῆ γιὰ μένα μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι μὲ τὸ ἀκοίμητο καντήλι. Θὰ ξανάβλεπα ἀλήθεια τὸ εἰκονοστάσι μας, θὰ ξανάβλεπα τὴν αὐλή μας μὲ τὸ πηγᾶδι καὶ τὴν κληματαριά, θὰ ξανάβλεπα τοὺς δικούς μου;

Μὲ τὸν ἀδερφό μου χαιρετιστήκαμε ψύχραιμα καὶ σοβαρὰ σὰν ἄντρες. Τὸν παρεκάλεσα νὰ φροντίξῃ γιὰ τίς γυναικὲς καὶ γιὰ τὸ σπίτι, κι ἐκείνος μὲ συμβούλεψε σὰ μεγαλύτερος νὰ μὴ μὲ ξελογιάσῃ ἢ ξενιτειά. Στὰ μάτια του νόμισα πὼς διάβασα τὴν παράκληση: «Μὴ μᾶς ξεχνᾶς. Νὰ γυρίσης γρήγορα πίσω. Θὰ σὲ περιμένουμε».

Τὶ τὰ θέλεις, Γιωργάκη μου. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ ἡ ζωὴ μου κύλησε χωρὶς χαρὰ. Δούλεψα σκληρὰ τὰ δυὸ πρῶτα χρόνια καὶ τοὺς ἔστελνα ἀρκετὰ χρήματα. Τὸ σπίτι μας ἐπισκευάστηκε κι ἡ μητέρα ἄρχισε νὰ βάζῃ χρήματα στὴν τράπεζα γιὰ τὴν προίκα τῆς Φανῆς. Μοῦ γράφαν νὰ ξαναγυρίσω κοντὰ τους μὰ ἐγὼ τίποτε. "Ἦθελα νὰ γίνω πολὺ πλούσιος. Σιγά-σιγά μάλιστα ἄλλαξα χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω. Ξέχασα τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀδερφοῦ μου κι ἄφησα νὰ ξελογιαστῶ ἀπ' τὴ ξενιτειά! Ἐμπλεξα μὲ κακὲς παρέες καὶ περνοῦσα τὸν καιρὸ μου σὲ γλέντια καὶ διασκεδάσεις. Δὲν ἤμουνα πιά ὁ παλιὸς Μῆτσος πού ἀγαποῦσε τοὺς δικούς του καὶ τὸ νησί του πιὸ πολὺ ἀπὸ

τὸν ἑαυτοῦ "Ὅλο καὶ λιγώτερο τοὺς θυμόμουνα καὶ μιὰ μέρα σταμάτησα νὰ τοὺς γράφω.

Πέρασαν δώδεκα χρόνια. Κουράστηκα νὰ γλεντῶ καὶ νὰ ζῶ στὰ ξένα κι ἀποφάσισα νὰ γυρίσω ξαφνικά στὴν πατρίδα, γιατί νοστάλγησα ξανά τοὺς δικούς μου. Δὲν βρῆκα ὅμως κανένα. Στὸ σπίτι μας κατοικοῦσαν ἄλλοι κι οἱ γειτόνοι μοῦ εἶπαν πῶς ἡ μάνα μου πέθανε ἀπ' τὸν καῦμό της, ὁ ἀδερφός μου εἶχε κι' αὐτὸς ξενιτευτῆ κι ἡ ἀδερφή μου ζοῦσε μὲ τὸν ἄντρα της σὲ μιὰ μεγάλη πόλη. Πῆγα καὶ γονάτισα στὸν τάφο τῆς μανούλας μου καὶ τῆς ζήτησα συχώρεση γιὰ τὸ φαρμάκι ποὺ τὴν πότισα. Τὴν ἄλλη κιόλας μέρα ἔφυγα κι ἦρθα στὴν Ἀθήνα. Γιατί νὰ μένω στὸ νησί μου, ἀφοῦ δὲν εἶχα πιὰ κανένα δικό μου καὶ θὰ ζοῦσα ἐκεῖ σὰν ξένος; Γιὰ τὸν ἀδερφό μου δὲν ἔμαθα ὡς τὰ σήμερα τί ἔγινε. Ἡ ἀδερφή μου ζῆ στὴ Θεσσαλονίκη χήρα φτωχὴ μὲ παιδιά. Νομίζω πῶς ἐγὼ φταίω γιὰ ὅλα.

Ὁ κυρ-Μῆτσος σταμάτησε. "Ἐνα δάκρυ ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ κρατήσῃ κύλησε στὸ ρυτιδωμένο του πρόσωπο. Θέλησα νὰ τοῦ σφίξω τὸ χέρι, θέλησα νὰ τὸν παρηγορήσω καὶ νὰ τοῦ πῶ πῶς δὲν φταίει μονάχα αὐτὸς γιὰ τίς δυστυχίες τῶν δικῶν του, ἀλλὰ δὲν εἶπα τίποτε. Θεώρησα προτιμότερο νὰ τὸν ἀφήσω μόνο μὲ τίς ἀναμνήσεις του κι ἔφυγα διακριτικὰ πατώντας στίς μύτες τῶν ποδιῶν μου. Ἡ βροχὴ εἶχε σταματήσει κι ἐγὼ σεργιανώντας στοὺς φρεσκοπλυμένους δρόμους βασάνιζα τὸ μυαλό μου, γιὰ νὰ βρῶ τρόπο νὰ χαρίσω λίγη γαλήνη καὶ κάποια χαρὰ στὸν ἀγαπημένο μου φίλο τὸν κυρ-Μῆτσο ποὺ μὲ τίς θαυμαστὲς ἱστορίες του μοῦ εἶχε χαρίσει πολλές ἀξέχαστες στιγμές.

A. A., Σ. K., A. Δ., A. E., Θ. K.

Ἑρωτήσεις

Τί λέγεται διήγησις ἢ διήγημα; Μὲ ποῖον ἄλλο εἶδος ἐκθέσεως ὁμοιάζει καὶ διατί; Πόσα καὶ ποῖα τὰ στοιχεῖα τῆς καλῆς διηγήσεως; Πῶς πρέπει νὰ ἐκλέγωμεν τὸ θέμα τοῦ διηγήματος; Διατί τὰ πρόσωπα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ διηγήματος καὶ τί δύνανται νὰ εἶναι; Ποῖος ὁ προορισμός τῆς περιγραφῆς μέσα εἰς ἓν διήγημα; Τί εἶναι διάλογος καὶ ποῖα ἢ σπουδαιότης του διὰ τὸ διήγημα; Πρέπει νὰ γράφεται τὸ συμπέρασμα ἑνὸς διηγήματος ἢ ὄχι; Ποῖα ἢ τεχνικὴ πλοκὴ καὶ ἢ συμμετρία τῶν μερῶν τοῦ διηγήματος; Πόσων εἰδῶν εἶναι τὰ διηγήματα ἀναλόγως τῆς ὑποθέσεώς των;

Ἀσκήσεις

162. Προσδιορίσατε τὰ προτερήματα καὶ τὰς ἐλλείψεις τοῦ διηγήματος Ἡ Ἱστορία τοῦ Μπαρμπα-Μῆτσου.

163. Διασκευάσατε εἰς διηγήματα τὰ κάτωθι ποιήματα :

Καλλιπάτειρα

«— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες ;
 Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
 ἐδῶθε.» «— Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τὸν Εὐκλέα,
 τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα, Ὀλυμπιονίκης»

Νὰ μὲ ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες,
 καὶ ἐγὼ νὰ καμαρώσω μέσ' στὰ ὄραϊα
 κορμιά, ποὺ γιὰ τὸ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
 παλαίβουν, θιαμαστὲς ψυχῆς ἀντρίκιες.

Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια·
 στὸν αἰῶνα τὸ σόϊ μου θὰ φαντάζει
 μὲ τῆς ἀντριάς τὰ ἀμάραντα προνόμια.

Μὲ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
 σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαριάρου
 ἕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

Μαβίλης

Ἡ Μαριγώ

Ἡ κοπέλα ἡ Μαριγὼ
 μιὰ δουλειὰ σωστὴ δὲν κάνει.
 Τὴν κουζίνα μας ξεχάνει
 καὶ θυμᾶται τὸ χωριό.

Τὰ χεράκια τῆς ἐδῶ
 τὸ μυαλό τῆς ἐκεῖ κάτω.
 Πέφτει κι ἔσπασε τὸ πιάτο...
 Μαριγούλα Μαριγὼ!

Φέρνει τὸ νερὸ στὸν ὄμο
 μιὰ θυμῆθηξε ξανά :
 «Ποιὸς τὸ δράκο μας κουνᾷ ;»
 Χύνει τὸ μισὸ στὸ δρόμο.

«Ἡ ἄσπρη κότα τὶ νὰ κάνει ;
 Τὸ γουρουνὶ εἶναι γερό ;
 ὁ παπποῦς νὰ μὴν πεθάνει ; . . .»
 Μαριγούλα, Μαριγὼ !

«Θᾶβγαλε χηνάκια ἢ χήνα·
 θᾶναι κίτρινα, σταχτιά·
 θᾶ τρυγάμε αὐτὸν τὸν μῆνα,
 θᾶ μὲ πόνεσε ἢ γιαγιά.»

«Τὶ ἔχεις σύννεφο στὰ μάτια
 τ' ἔχεις ἀναφιλητό ;
 Κι ἄλλο πιάτο εἶναι κομμάτια,
 Μαριγούλα, Μαριγὼ ;

Πᾶρε τ' ἄσπρο γιορτινὸ σου,
 τίς ποδιὲς ποὺ σοῦ φορῶ.
 Στὸ χωριό σου, στὸ χωριό σου,
 Μαριγούλα, Μαριγὼ !»

Παπαντωνίου

164. 'Αναλύσατε καὶ κρίνατε τὸ περιεχόμενον ἑνὸς διηγήματος τοῦ 'Αναγνωστικοῦ σας.

165. Γράψατε διηγήματα βασιζόμενοι εἰς ἓν ἐκ τῶν κάτωθι διαγραμμάτων. Τοὺς τίτλους τῶν διηγημάτων νὰ τοὺς εὑρετε σεῖς οἱ ἴδιοι.

α'. Μία μητέρα ἔχει χάσει τὰ ἴχνη τοῦ υἱοῦ της, ὁ ὁποῖος ἔχει συλληφθῆ ἀιχμάλωτος κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Οὔτε ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς, οὔτε καμμία ἄλλη πηγὴ δύναται νὰ τῆς δώσῃ πληροφορίας. Οἱ γνωστοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς λέγουν νὰ τὸ πάρῃ ἀπόφασιν ὅτι ἀπέθανε καὶ νὰ τοῦ κάμῃ μνημόσυνον. Ἡ μητέρα ὅμως ἐλπίζει καὶ . . .

β'. Ἐνας ἄνθρωπος εἶναι πολὺ πλούσιος καὶ περιβάλλεται ἀπὸ πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν κολακεύουν καὶ προσποιοῦνται τὸν φίλον, διὰ νὰ τὸν ἐκμεταλλεύωνται. Ἐνας πραγματικὰ πιστὸς φίλος τὸν κάμνει προσεκτικόν, ἀλλὰ ἐκεῖνος θυμώνει καὶ τὸν ὕβριζει. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια τὰ πλούτη σπαταλῶνται, οἱ κόλακες ἐγκαταλείπουν τὸν πρῶην πλούσιον, ὁ ὁποῖος κινδυνεύει νὰ πεινάσῃ, καὶ μόνον ὁ πιστὸς φίλος . . .

γ'. Μία ἄρχος καὶ ἓνας ἄνθρωπος ἀποφασίζουσιν νὰ συγκατοικήσουσιν, διότι φοβοῦνται τὴν μοναξιάν. Ὁ ἓνας περιποιεῖται τὸν ἄλλον. Μίαν ἡμέραν ὁ ἄνθρωπος κοιμάται καὶ ἡ ἄρχος διώχνει τὶς μυῖγες, διὰ νὰ μὴν τὸν ἐνοχλοῦν. Μία μυῖγα πηγαίνει καὶ κάθεται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ φύγῃ. Ἡ ἄρχος, διὰ νὰ μὴν ἐξυπνήσῃ ὁ φίλος της, ἀρπάζει μίαν σανίδα καί . . .

δ'. Μία μητέρα ἀγρυπνεῖ εἰς τὸ προσκέφαλον τοῦ ἀσθενοῦς τέκνου της. Οἱ ἰατροὶ τὸ ἔχουν καταδικάσει. Ἐξαφνα ἀκούονται οἱ χαρμόσυνοι κώδωνες τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι ἡ στιγμή ποῦ ἀνεστήθη ὁ Κύριος. Ἡ μητέρα γονατίζει καὶ ἀρχίζει νὰ παρακαλῇ τὴν Παναγίαν ἢ ὅποια ὡς μητέρα αἰσθάνεται τὸν πόνον της καί . . .

ε'. Ἐνας πτωχὸς ἄνθρωπος περιπλανᾶται εἰς τὴν ἔρημον, διότι ἔχει χάσει τὸν δρόμον. Διψᾷ καὶ πεινᾷ. Ἐξαφνα βλέπει ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον ἓνα σακκούλι. Ἴσως νὰ ἔχη μέσα ψωμί καὶ νερό. Ὁχι, ἔχει μαργαριτάρια ἀμυθῆτου ἀξίας, ἀλλὰ ὁ πτωχὸς ἄνθρωπος . . .

στ'. Δύο γείτονες μαλώνουσιν διὰ τὰ σύνορα τῶν κτημάτων των καὶ ἀποφασίζουσιν νὰ τὰ χωρίσουν μὲ συρματοπλέγματα. Τὰ παιδιά ὅμως καὶ τῶν δύο, ποῦ ἔχουν συνηθίσει νὰ παίζουν μαζί, προσπαθοῦν νὰ τὰ χαλάσουν. Οἱ γονεῖς τὰ τιμωροῦν, τὰ παιδιά ἐπιμένουν καὶ εἰς τὸ τέλος . . .

ζ'. Δύο παιδιά 15—16 ἐτῶν ἀποφασίζουσιν νὰ φύγουν κρυφά

ἀπὸ τὸ σπῖτι των, διὰ νὰ ἀναζητήσουν περιπετείας. Εἰσέρχονται εἰς ἓν πλοῖον καὶ ταξιδεύουν ὡς λαθρεπιβάται. Προσπαθοῦν κατόπιν νὰ εὗρουν ἐργασίαν, πεινοῦν, κοιμοῦνται εἰς τοὺς δρόμους, θέλουν νὰ γυρίσουν ὀπίσω, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ γονεῖς των...

η'. Ἐνα ἄρρωστο κορίτσι βλέπει ἀπὸ τὸ παράθυρόν του ἓνα δένδρον νὰ φυλλορροῇ. Εἶναι φθινόπωρον. «Ὅταν πέσουν τὰ φύλλα», λέγει, «θὰ ἀποθάνω κι ἐγώ». Πραγματικά πίπτουν ὅλα τὰ φύλλα καὶ μόνον ἓνα φύλλον μένει εἰς τοὺς ξηροὺς κλάδους καὶ δὲν ἔννοεῖ νὰ πέσῃ. Τί εἶχε συμβῆ; Ἐνας γέρον ζωγράφος, γείτων τῆς κόρης, ἔχει σκαρφαλώσει κρυφὰ εἰς τὸ δένδρον καὶ ἔχει ζωγραφίσει ἓνα φύλλον. Ἡ νεαρὰ κόρη γίνεται καλά, ἀλλὰ ὁ γέρον...

θ'. Τρεῖς φίλοι ἀποφασίζουν νὰ σπουδιάσουν, ὁ ἓνας ἱατρός, ὁ δεύτερος διδάσκαλος καὶ ὁ ἄλλος στρατιωτικός. Διατρέπουν καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸν κλάδον τὸν ὁποῖον ἐξέλεξαν καὶ ὅταν πλησιάζουν εἰς τὸ τέμα τοῦ βίου των, συναντῶνται καὶ ἀνταλλάσσουν γνώμας ποῖος ὠφέλησε περισσότερο τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

ι'. Μία καρδερίνα πηγαίνει δίπλα εἰς ἓνα χαμομήλι καὶ κεληδεῖ. Ἐπαινεῖ τὸ ἄρωμα καὶ τὸ χρυσὸ χρῶμα τῶν λουλουδιῶν του. Τὸ χαμομήλι χαίρεται καὶ θεωρεῖ τὸ πουλὶ φίλον του. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας ἓνα παιδί πιάνει τὴν καρδερίναν, τὴν κλείει εἰς ἓνα κλουβὶ καὶ κόπτει τὸ χαμομήλι, διὰ νὰ τὸ στολίσῃ. Ἡ καρδερίνα κλαίει καὶ πεθαίνει ἀπὸ τὴν λύπην της, ἀφοῦ πρῶτα ἀποχαιρετᾷ τὸ χαμομήλι της. Τὸ χαμομήλι...

166. Γράψατε διηγήματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι θεμάτων :

Ἐν δεῖγμα μητρικῆς ἀγάπης. Ἐν ἐπεισόδιον τὴν παρμιονὴν τῶν Χριστουγέννων. Ὀλιγοήμερος παρμιονὴ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μου. Ἐνας πτωχὸς νέος ἔρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσιν ἀπὸ τὸ χωριό του, διὰ νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ δημιουργήσῃ κάτι. Ἐνα παιδί θνσιάζεται, διὰ νὰ σώσῃ ἀπὸ βέβαιον πνιγμὸν τὸν φίλον του. Ἡ συμφιλίωσις δύο φίλων ποὺ εἶχαν μαλώσει. Μία περιπέτεια στὰ χιόνια. Μία μικρὴ ὑπερήτρια ποὺ νοσταλγεῖ τὸ χωριό της. Πῶς ἓνας ψεύτης τιμωρήθηκε. Πῶς προώδευσεν ἓνα ἐργατικὸ παιδί. Μιλáει ἡ γάτα (ἢ ὁ σκύλος μου) καὶ λέει τὴν ἱστορία της. Τὸ μυρμηγκὶ καὶ τὸ τζιτζίκι. Ἀπροσδόκητος συνάντησις μετ' ἓνα παλαιὸν φίλον. Εὐεργετώντας μὴν ἄπορη οἰκογένεια. Ὁ τυφλὸς μουσικός. Ὁ πατέρας ἄρρωσταίνει. Ὁ παπποῦς διηγεῖται μίαν παλιὰ ἱστορία. Ὁ θεὸς γύρισε ἀπὸ τὴν ξενιτεία. Τὸ καλύβι τοῦ πτωχοῦ καὶ τὸ παλάτι τοῦ πλούσιου. Ἐνας μαθητὴς προτιμᾷ νὰ

τιμωρηθῆ, γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς σιμαθητὰς του. Ταξιδεύοντας μὲ τὸ ἀεροπλάνο. Αἰφνίδιος θάνατος στενοῦ συγγενοῦς. Ἐνα παιδί κοροϊδεύει ἓνα γέρο ζητιάνο. Ἐνα παιδί βασανίζει ἓνα ζῶον. Τρεῖς μέρες σὲ μιὰ κατασκήνωσι προσκόπων. Τὸ πάθημα ἑνὸς μοχθηροῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἥρωισμὸς ἑνὸς πυροσβέστου. Ταξίδι σὲ φανταστικὰς χῶρας.

Γ'. Ἐκθέσεις Θεωρητικοῦ Περιεχομένου

Αἱ ἐκθέσεις θεωρητικοῦ περιεχομένου γράφονται εἰς τὰς ἀνωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις καὶ κατὰ τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Περιλαμβάνουν πάσης φύσεως θέματα: Ἱστορικά, ἔθνικα, ἐπιστημονικά, ἠθικά, φιλολογικά, φιλοσοφικά, κοινωνικά, αἰσθητικά, ὡς καὶ ἀνάπτυξιν παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν.

Αἱ ἐκθέσεις αὗται θεωροῦνται τὸ δυσκολώτερον καὶ σπουδαιότερον εἶδος τῶν σχολικῶν καὶ μετασχολικῶν ἐκθέσεων (ιδεῶν, διότι ἐκτὸς τῆς γνώσεως τῆς γλώσσης, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς φαντασίας, τῆς σαφηνείας κλπ., τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν, τὴν ἀφήγησιν καὶ τὰς ἐπιστολάς, προϋποθέτουν *πλοῦτον γνώσεων καὶ διανοητικὴν ὠριμότητα* διὰ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τοῦ θέματος καὶ τὴν μεθοδικὴν διατύπωσιν καὶ διάρθρωσιν τῶν διαφόρων μερῶν αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἓν ὀργανικὸν καὶ ἀδιάσπαστον σύνολον.

Ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων ἀποκτᾶται ἀπὸ δύο πηγὰς: α'. ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν παρατήρησιν, καὶ β'. ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν βιβλίων.

Αἱ γνώσεις τὰς ὁποίας ἀντλοῦμεν ἐκ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς παρατηρήσεως εἶναι ἄφθονοι καὶ παντοειδεῖς. Ἄνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν πλουτίζομεν τὰς γνώσεις μας ἐκ τοῦ περιβάλλοντός μας, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν *νὰ βλέπωμεν, νὰ ἀκούωμεν* καὶ *νὰ παρατηροῦμεν*. Αἱ ἐντυπώσεις καὶ τὰ βιώματα, τὰ ὅποια δημιουργοῦνται ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς μας μὲ τὴν ζωὴν, εἶναι ἐντονώτερα ἀπὸ τὰς ἐκ τῶν βιβλίων ἀντλούμενας γνώσεις καὶ δὲν λησμονοῦνται εὐκόλως. Ἡ ἐμπειρία εἶναι σπουδαιότατη πηγὴ γνώσεως καὶ διὰ τοῦτο εἶναι σύνηθες τὸ φαινόμενον νὰ βλέπωμεν ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν μελετήσει πολλὰ βιβλία,

ἀλλά ἔχουν πείραν τῆς ζωῆς, νὰ κατέχουν ὠρισμένα ζητήματα καλύτερον ἀπὸ ἄλλους οἱ ὅποιοι ἔχουν μελετήσει ἑκατοντάδας βιβλίων. Ὁφείλομεν, λοιπόν, ὅταν μάλιστα εἴμεθα νέοι, νὰ κατευθύνωμεν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ περιβάλλοντός μας (πνευματικοῦ, κοινωνικοῦ, σχολικοῦ, οἰκογενειακοῦ) τὴν παρατηρητικότητα μας καὶ νὰ προσλαμβάνωμεν, νὰ ἀφομοιώνωμεν πᾶν τὸ ἄξιον λόγου. Εἰς τοῦτο δὲν πρέπει νὰ παρακινούμεθα ἀπὸ τάσιν πρὸς ἄσκοπον φλυαρίαν ἢ ἀπὸ νοσηρὰν περιέργειαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ μάθωμεν κάτι τὸ νέον, τὸ ὅποιον νὰ συμπληρώνη τὰς γνώσεις μας, νὰ εὐρύνη τοὺς πνευματικούς μας ὀρίζοντας καὶ νὰ γεννᾷ νέας ἀπορίας καὶ ἐρωτηματικά.

Ἡ ἄμεσος ἐμπειρία δὲν ἀρκεῖ βεβαίως διὰ τὴν μόρφωσίν μας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συμπληρώνεται μὲ τὴν μελέτην τῶν βιβλίων. Ἐνας ἄρμονικὸς συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων πηγῶν τῆς γνώσεως εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος διὰ πάντα θέλοντα νὰ ἀποκτήσῃ ἀρτίαν μόρφωσιν.

Τὰ βιβλία τὰ ὅποια πρέπει νὰ μελετῶμεν εἶναι δύο εἰδῶν : τὰ φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικά, καὶ τὰ ἐπιστημονικά. Διὰ τῆς μελέτης τῶν *φιλολογικῶν* καὶ *φιλοσοφικῶν* βιβλίων ἀποκτῶμεν *γενικὰς γνώσεις* καὶ *ικανότηας*, πλουτίζομεν τὸ λεξιλόγιόν μας, μανθάνομεν νέους τρόπους ἐκφράσεως, ὀξύνομεν τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν παρατηρητικότητά μας, διαπιστώνομεν ὅποιον πλῆθος ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων δύναται νὰ ἐκφράξῃ τὸ γλωσσικὸν ὄργανον, ὅταν χρησιμοποιῆται καταλλήλως. Δὲν γινόμεθα βεβαίως καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι λογοτέχναι ἢ φιλόσοφοι ἐκ τῆς μελέτης ταύτης, ἀλλ' ἔχοντες ὡς πρότυπον αὐτοὺς ἀποκτῶμεν σιγὰ· σιγὰ τὴν συνήθειαν νὰ διατυπώνωμεν τὰς σκέψεις μας καθαρὰ καὶ παραστατικά καὶ νὰ χρησιμοποιοῦμεν μὲ περισσοτέραν εὐχέριαν τὴν γλῶσσαν. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν καλῶν λογοτεχνῶν ἀνακαλύπτομεν τοὺς ἰδικούς μας τρόπους ἐκφράσεως. Διὰ τῆς μελέτης πάλιν τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων ἀποκτῶμεν *εἰδικὰς γνώσεις* καὶ διαφωτιζόμεθα ἐπὶ ζητημάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, π.χ. τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τουρισμοῦ ἐν Ἑλλάδι, τοῦ ρόλου τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας κλπ. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, τὰ καλὰ ἐπιστημονικά βιβλία, παρὰ τὴν ξηρότητα καὶ ἀκαμψίαν τοῦ ὕφους των, ἐπειδὴ διατυπώνουν μὲ ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν αὐτὸ πού θέλουν νὰ εἴπουν, μᾶς διδάσκουν νὰ ἐκθέτωμεν καὶ ἡμεῖς τοιοῦτοτρόπως τὰ διανοήματά μας.

Διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν, λοιπόν, πλοῦτον γνώσεων, πρέπει νὰ μελετῶμεν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὰ βιβλία. Πῶς ὅμως θὰ ἀποκτήσωμεν τὴν *διανοητικὴν ὀριμότητα* ἢ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν γνώσεων, διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ θέματος, τὴν ἐπισήμανσιν τῶν σπουδαιότερων σημείων καὶ τὴν μεθοδικὴν διατύπωσιν αὐτῶν; Ἡ διανοητικὴ ὀριμότης στηρίζεται ἐπὶ διαφόρων βιολογικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων, εἶναι δὲ καὶ ζήτημα ἡλικίας. Ὅπως ὅποτε ὅμως ἓνας ἔφηβος 16-18 ἐτῶν εἶναι περισσότερον ὀριμος διανοητικῶς ἀπὸ ἓνα παιδί μικροτέρας ἡλικίας καὶ δύναται νὰ χειρισθῇ μὲ ἐπιτυχίαν ἓν θεωρητικὸν ἢ ἀφηρημένον θέμα τὸ ὅποιον τοῦ δίδεται.

Πολλὰς φορές, ὅταν μᾶς δίδουν ἓν τοιοῦτον θέμα, καταλαμβανόμεθα ἀπὸ ἀγωνίαν καὶ ἄγχος. Νομίζομεν ὅτι ἀδυνατοῦμεν νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν, ὅτι δὲν γνωρίζομεν τίποτε περὶ αὐτοῦ καὶ ἐρωτῶμεν τὸν ἑαυτὸν μας: Τί νὰ γράψω; Πῶς νὰ τὸ γράψω; Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἢ ὅποια διαρκεῖ ὀλίγα λεπτά καὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπογοητεύῃ. Πρέπει νὰ ἐπιβληθῶμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν *ψυχραιμίαν μας* καὶ ἀμέσως αἱ ἰδέαι θὰ ξεκαθαρίσουν εἰς τὸν νοῦν μας. Ἀπαραίτητος, λοιπόν, προϋπόθεσις διὰ τὴν γραφὴν μιᾶς καλῆς ἐκθέσεως εἶναι ἡ ψυχραιμία, διότι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συγκεντρωθῶμεν, νὰ σκεφθῶμεν ἡσυχως, νὰ ἀντλήσωμεν ἀπὸ τὰ ἀποθέματα τῶν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἢ τῆς μελέτης γνώσεών μας, νὰ τὰς ταξινομήσωμεν καὶ νὰ τὰς ἐντάξωμεν εἰς τὸ γενικὸν σχέδιον τῆς ἐκθέσεως, ὅπως εἶπομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος κεφαλαίου¹. Ἐὰν εὕρισκόμεθα εἰς ὄχι πολὺ ὀμαλὴν ψυχικὴν κατάστασιν καὶ κατεχόμεθα ὑπὸ ἀγωνίας καὶ ἀμηχανίας, ἐὰν βιαζόμεθα ἢ εἶμεθα ἀφηρημένοι, ἀποκλείεται νὰ γράψωμεν καλὴν ἐκθεσιν, ἔστω καὶ ἂν κατέχωμεν πολλὰς γνώσεις ἢ ἔχωμεν διανοητικὴν ὀριμότητα καὶ ἰκανότητα πρὸς τὸ γράφειν. Ὅταν γράφωμεν ἐκθεσιν εἰς τὸ σχολεῖον, πρέπει νὰ κανονίζομεν νὰ τελειώσωμεν ἐντὸς περίπου τοῦ ὀρισμένου χρόνου, ἀλλὰ οὐδέποτε πολὺ πρὸ τῆς λήξεως αὐτοῦ, ὅσον εὐκόλον καὶ ἂν μᾶς φαίνεται τὸ θέμα, διὰ νὰ μὴ συνηθίζωμεν εἰς τὴν προχειρολογίαν.

Ἄς ὑποθέσωμεν τώρα ὅτι μᾶς δίδεται τὸ θέμα *Ἐλευθερία καὶ Πειθαρχία*. Πῶς θὰ τὸ πραγματευθῶμεν;

Ἐν πρώτοις θὰ καταστρώσωμεν ἓν διάγραμμα, εἰς τὸ ὅποιον

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 189 - 192.

νά περιέχονται: 1. Πρόλογος. 2. Κύριον θέμα. (α'. 'Όρισμός ἐλευθερίας, ὀρισμός πειθαρχίας. β'. Σχέσις μεταξύ αὐτῶν. Εἶναι ἀντίθετοι αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι ἢ ὄχι; 'Εάν ὄχι, εἰς ποῖα σημεῖα συμπύπτουν καὶ εἰς ποῖα διαφέρουν; γ'. 'Ενίσχυσις τῶν προλεχθέντων διὰ παραδειγμάτων καὶ γνωμικῶν). 3. Συμπέρασμα ἢ ἐπίλογος.

Εἰς τὸν πρόλογον θὰ εἴπωμεν συντόμως ὅτι μᾶς ἐδόθη νὰ πραγματευθῶμεν περὶ δύο ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντίθετοι μεταξύ των. Εἶναι ὁμως εἰς τὴν πραγματικότητα ἀντίθετοι; Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, πρέπει νὰ δώσωμεν τὸν ὀρισμὸν πρῶτον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἔπειτα τῆς πειθαρχίας. 'Ο ὀρισμὸς τῆς ἐλευθερίας παρέχει δυσκολίας, διότι εἶναι μία ἔννοια ἐλαστικὴ καὶ ἐπιδέχεται πολλὰς ἐρμηνείας. Χάριν αὐτῆς ἐξεγείρονται οἱ λαοί, τὴν διεκδικοῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μονοπωλοῦν διάφορα κοινωνικά συστήματα. Εἰς τὸν νοῦν ἔρχονται μερικοὶ ὀρισμοί: «'Ελευθερία σημαίνει νὰ εἶμαι ἀπολύτως ἀδέσμευτος καὶ νὰ κάμνω ὅ,τι θέλω». «'Ελευθερία σημαίνει νὰ μὴν ἐξαρτῶμαι ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου». «'Ελευθερία σημαίνει νὰ δύναμαι νὰ ἐνεργῶ καὶ νὰ κάμνω ὅ,τι εἶναι ὀρθόν».

'Εξετάζοντες μὲ προσοχὴν τοὺς τρεῖς ὀρισμοὺς βλέπομεν ὅτι ὁ πρῶτος δὲν εἶναι ὀρθός, διότι συγχέει τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν ἀσυδοσίαν. "Ενας δηλαδὴ δύναται νὰ κάμνη κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του διαπράττων ἀνηθικούς καὶ ἐγκληματικὰς πράξεις. 'Ο δεῦτερος εἶναι καλύτερος, ἀλλὰ ὀρθότερος μᾶς φαίνεται ὁ τρίτος, ἂν μάλιστα ἀντικαταστήσωμεν τὸ «νὰ κάμνω ὅ,τι εἶναι ὀρθόν» μὲ τὸ «ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἠθικοῦ νόμου».

Τι εἶναι τώρα πειθαρχία; 'Η ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους. Μὲ τὴν λέξιν «νόμους» ἐννοοῦμεν τοὺς δικαίους, τοὺς ἠθικούς νόμους καὶ κανονισμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔθεσπίσθησαν μὲ τὴν θέλησιν τῶν πολλῶν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μίαν καλὴν κοινωνικὴν διαβίωσιν καὶ ἴσιν μεταχειρίσιν ὅλων τῶν πολιτῶν.

Παραθέτοντες τώρα τοὺς δύο ὀρισμοὺς βλέπομεν ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πειθαρχία εἶναι συγγενεῖς ἔννοιαι καὶ ὅτι ἡ μία συμπληρῶνει τὴν ἄλλην. 'Η ἐλευθερία δηλαδὴ σταματᾷ ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ πειθαρχία. Εἶμαι ἐλεύθερος νὰ κάμνω κάτι, ἐφ' ὅσον δὲν παραβιάζω τὸν νόμον τῆς ἠθικῆς ἢ τὸν νόμον τῆς πολιτείας, μὲ ἄλλους λόγους ἐφ' ὅσον πειθαρχῶ εἰς τοὺς νόμους καὶ δὲν ἀναγκάζω καὶ κανένα ἄλλον νὰ τοὺς παραβῶνῃ.

Κατόπιν ἐνισχύομεν τὰ ἀνωτέρω μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ μὲ γνωμικά. Ὅσοι ἄνθρωποι κάμνουν κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας τιμωροῦνται κατὰ διαφόρους τρόπους, ἢ ἀπὸ τοὺς νόμους (κλέπται, δολοφόνοι, ἐγκληματίαι), ἢ ἀπὸ τὰς σωματικὰς καὶ ἠθικὰς βλάβας τὰς ὁποίας ὑφίστανται (ἀλκοολικοί, χαρτοπαῖκται, σπάταλοι). Τὸ ἴδιον ἔπαθαν καὶ οἱ δικτατορικοὶ κυβερνῆται (Χίτλερ, Μουσουλίνι κ. ἄ.), οἱ ὁποῖοι κατεπάτησαν τὴν ἐλευθερίαν. Γνωμικά. Ὁ Κάντ εἶπε: «Ἐλευθερία σημαίνει τὸ νὰ κάμνη κανεὶς αὐτὸ ποῦ πρέπει». Ὁ Νίτσε. «Δὲν ἔχει σημασίαν ἀπὸ ποῦ θὰ ἐλευθερωθῆς, ἀλλὰ διατὶ θέλεις νὰ ἐλευθερωθῆς». Ὁ Σοφοκλῆς: «Ἀναρχίας δὲ μείζον οὐκ ἔστι κακόν».

Ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἀβίαστα.

Ἄς ὑποθέσωμεν τώρα ὅτι μᾶς δίδεται πρὸς ἀνάπτυξιν ἡ παροιμία: *Ἡ ὁμόνοια σπίτια χτίζει καὶ ἡ διχόνοια τὰ γκρεμίζει*. Πῶς θὰ τὴν ἀναπτύξωμεν;

Θὰ καταστρώσωμεν καὶ πάλιν ἓν διάγραμμα:

1. Πρόλογος (ἄξια παροιμιῶν, σπουδαιότης τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν παροιμίας).

2. Ἀνάπτυξις τῆς παροιμίας καὶ τῶν ἐννοιῶν ὁμονοίας καὶ διχονοίας.

3. Ἡ ὁμόνοια εἶναι κοινωνικὴ, ἔθνικὴ ἀνάγκη καὶ στοιχεῖον προόδου· ἡ διχόνοια αἰτία καταστροφῶν καὶ στοιχεῖον διαλύσεως.

4. Παραδείγματα ἀπὸ τὴν ζωὴν, τὴν ἱστορίαν, τὴν μυθολογίαν. Ἡ διχόνοια εἶναι ἐλάττωμα τῶν Ἑλλήνων. Γνωμικά.

5. Ἐπίλογος.

Ὡς πρόλογον τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία δύναται νὰ μᾶς δοθῆ καὶ ὑπὸ τοὺς τίτλους: *Ποῖα τὰ ἐκ τῆς Ὀμονοίας Ἀγαθὰ ἢ Ὀμόνοια καὶ Διχόνοια ἢ Ἡ Ἰσχύς ἐν τῇ Ἐνώσει*, δυνάμεθα νὰ γράψωμεν ὀλίγα περὶ τῆς ἀξίας τῶν παροιμιῶν, αἱ ὁποῖαι συνδυάζουν τὴν ἀπλὴν διατύπωσιν μὲ τὸ βαθὺ φιλοσοφικὸν νόημα. Παράδειγμα ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος παροιμία ἢ ὁποία μὲ τὴν παραστατικὴν μᾶς ὑπογραμμίζει τὰ ἐκ τῆς ὁμονοίας ἀπορρέοντα ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς διχονοίας προερχόμενα κακά.

Πράγματι εἶναι ὠραία ἢ εἰκῶν ἡ ὁποία παρουσιάζει τὴν ὁμόνοιαν ὡς οἰκοδόμον καὶ τὴν διχονοίαν ὡς χαλαστήν. Κάθε μέγα ἔργον, διὰ νὰ κτισθῆ ἀπαιτεῖ τὴν συνεργασίαν πολλῶν

άνθρώπων και ἡ συνεργασία προϋποθέτει ὁμόνοιαν, δηλαδή ὄπως και ἡ ἴδια λέξις (ὁμοῦ—νοῶ) τὸ λέγει, ταυτότητα σκέψεων και σκοπῶν. Ἀντιθέτως ἡ διχόνοια (διχα—νοῶ) σημαίνει διαφορὰν και διαφωνίαν εἰς τοὺς σκοποὺς και τὰς ἐπιδιώξεις.

Ὅπως διὰ τὰ κτισθῆ μία οἰκία ἀπαιτεῖται συνεργασία πολλῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ἐτοιμάζει τὸν πηλόν, ὁ ἄλλος τὸν μεταφέρει, ὁ τρίτος κτίζει κλπ., τοιοῦτοτρόπως και ἡ κοινωνία διὰ τὰ εὐημερήση και τὰ προκοπή, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ὁμόνοιαν και τὴν σύμπνοιαν τῶν πολιτῶν της. Ἡ οἰκοδομὴ εἶναι μία εἰκὼν τῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν ὁμόνοιαν προοδεύει και μὲ τὴν διχόνοιαν διαλύεται και καταρρέει.

Ἀφοῦ ἀναπτύξωμεν ἀρκούντως τὰ ἀνωτέρω, φέρομεν παραδείγματα οἰκογενειῶν αἱ ὁποῖαι διελύθησαν ἀπὸ τὴν διχόνοιαν ἢ ἐπρόκοψαν μὲ τὴν ὁμόνοιαν. Ἐπίσης παραδείγματα λαῶν οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν εἰς κρίσιμους στιγμάς, διότι ἠγέρθησαν ὡς εἰς ἄνθρωπος και ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν (Ἕλληνες κατὰ τὰ Μηδικὰ και τὸ 1940) ἢ κατεστράφησαν, ἐπειδὴ εἶχον διαφωνίας (Ἕλληνες κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ρωμαιοκρατίας). Εἰδικῶς ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ προσέξωμεν τὴν παροιμίαν ταύτην, διότι ἡ διχόνοια εἶναι ἐθνικὸν μας ἐλάττωμα. Δυνάμεθα ἀκόμη νὰ ἀναφέρωμεν τὸν ἀρχαῖον μῦθον τοῦ γεωργοῦ ὁ ὁποῖος, πρὶν ἀποθάνῃ, ἐζήτησε δέσμη νὰ βάλῃ εἰς τὰ παιδιὰ του νὰ τὰς θραύσουσιν ὅλας μαζί και κατόπιν μίαν· μίαν χωριστά.

Γνωμικὰ δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν : «Ἡ ἰσχύς ἐν τῇ Ἐνώσει», «Ἄριστον ἢ Ὁμόνοια». Ἐπίσης τοὺς στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ Ὕμνου : Ἡ Διχόνοια, πὺ βαστάει ἕνα σκῆπτρον ἢ δολερὴ, καθενὸς χαμογελάει «πάρ' το», λέγοντας, «και σύ».

Κατόπιν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα.

Κατωτέρω παραθέτομεν δύο ἐκθέσεις μαθητοῦ ἐπὶ θεωρητικῶν θεμάτων.

Ἡ Μετανάστευσις

Τὸ «φιλαπόδημον» ἔχει πλέον ριζικῶς και ἀναμφισβητῶς διαποτίσει τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν. Ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις τῶν ἀποικίων, τῆς Ἰταλικῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, ἀναστημένη ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ἀναριθμητῶν παροικίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας και κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ζῆ ἐντονώτατα και εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἴσως ζωηρότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν.

Μία πολυσύνθετος ἄλλυσις σοβαρῶν αἰτίων—οἰκονομικὴ ἀνεπάρκεια τὸ

ἀγονον τοῦ ἐδάφους, πολιτικά ἀνωμαλῖαι—ἐγιγάντωσε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἕλληνοσ νὰ ἱκανοποιῆσῃ τὴν μεσογειακὴν του περιέργειαν, νὰ κορέσῃ τὸν πόθον τῆς φυγῆς καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ ἐμπορικόν του δαιμόνιον μεταφυτευόμενος εἰς μίαν ξένην, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἀραιοκαταφικημένην, καὶ εὐφορον χώραν. Ὅπισθεν ὁμως τῆς ρωμαντικῆς ταύτης περιπετειᾶς ἦ καὶ τοῦ συγκινητικοῦ μόχθου διὰ τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν εὐημερίαν πτωχῶν Ἑλλήνων καταδικασμένων νὰ φυτοζωοῦν εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς τῆς πατρίδος τῶν ἔλλοχευεὶ μέγας κίνδυνος.

Διὰ μέσου τῆς πλοκῆς μιᾶς οἰασθήποτε μεταναστευτικῆς ἱστορίας διαφαίνονται οὐσιώδη καὶ ἐπίγοντα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν μίαν λύσιν λογικὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν καὶ οὐχὶ βεβιασμένα καὶ σπασμωδικὰ μέτρα. Δυστυχῶς δὲν ἔχει ἀκόμη γενικῶς συνειδητοποιηθῆ ὅτι τὸ ἀκατάσχετον ἀποδημητικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον κατ' ἔτος στερεῖ τὴν Ἑλλάδα πολλῶν χιλιάδων ἐργατικῶν χειρῶν καὶ τόσων δημιουργικῶν στοιχείων εἶναι μία συνεχῆς ἐξαντλητικὴ αἱμορραγία ὀδηγοῦσα τὴν χώραν εἰς τὸν θάνατον.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἐν γένει κατάστασις τῆς χώρας μας κάθε ἄλλο παρὰ ἱκανοποιητικὴ δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι παρήλθε πλέον ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τοιαύτης ἐκτάσεως μεταναστεύσεως. Ἄλλοτε ἡ ἀποδημία ἐπεβάλλετο. Οἱ Ἕλληνες μετανάσταται ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσουν τὸ ὑπόδουλον Γένος διὰ χρημάτων, δωρεῶν, μορφωτικῶν βιβλίων. Ἐπρεπε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκπαιδευθοῦν καὶ ἀργότερον νὰ ἐκπαιδεύσουν κληρικοὺς καὶ διδασκάλους, διὰ νὰ θεθοῦν τὰ θεμέλια τῆς πνευματικῆς καὶ ἔθνικῆς παλιγγενεσίας. Οἱ ἀπόδημοι συμπατριῶται μας εὐρισκόμενοι σχετικῶς πλείστον τῆς πατρίδος τῶν ἦσαν ἡ παρηγορητικὴ αὔρα καὶ τὸ βάλσαμον τῶν πληγῶν τῆς τυραννίας, ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἐλπίς τῶν δούλων, ἀληθεῖς ἐμπνευσταὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν σκότος τοῦ συμφέροντος, τῆς ἀγνοίας καὶ τῶν διπλωματικῶν δολοπλοκιῶν.

Παρήλθεν ὁμως ἡ ἐποχὴ αὐτὴ καθ' ἣν τὰ ξενιτευμένα τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἐδημιούργουν φωλεὰς ἔθνικῆς θαλπωρῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Τώρα ἀντιθέτως ἡ Ἑλλάς ὑφίσταται βιολογικὴν ἐξασθένησιν καὶ ἔμμεσον οἰκονομικὴν ἀφαιμάξιν, τὴν ὁποίαν ματαίως προσπαθοῦν νὰ μετριάσουν αἱ ἐκάστοτε γενναιοδωροὶ ἔθνικων εὐεργετῶν. Ἡ Ἑλλάς ἐξασθενεῖ! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀμείλικτος σημερινὴ πραγματικότητα.

Καὶ ὁμως ὁ Ἕλλην εἶναι κατὰ κανόνα πατριδολάτρης. Λατρεύει τὴν γενέτειράν του, κλείει τὴν εἰκόνα τῆς εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὴν προσκυνεῖ καὶ τὴν τιμᾷ ὡς Θεόν. Μολαταῦτα ὅσον καὶ ἂν νοσταλγῆ, ὅσον καὶ ἂν ἐπιθυμῆ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ ταφῆ εἰς τὸ ἀπέριττον κοιμητήριον τοῦ μικροῦ του χωριοῦ ὑπογράφει μετὰ δύο ἢ τρεῖς γενεὰς τὸν ἔθνικὸν ἀφανισμόν τῶν ἀπογόνων του.

Ἐλαχίστη μειοψηφία εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς θετῆς τῶν πατρίδος, οἱ ἀπόδημοι ὁμογενεῖς δὲν κατορθώνουν—καὶ εἶναι τοῦτο φυσικὸν καὶ ἐπόμενο—νὰ διατηρήσουν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τῶν χαρακτηριστῆρα. Νυμφεύονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀλλογλώσσους καὶ ἄλλοθενεῖς, δημιουργοῦν οἰκογενεῖας φυλετικῶς νόθους καὶ βαθμηδὸν ἀφομοιοῦνται καὶ χάνουν διὰ παντός τὴν ἔθνικὴν τῶν ὑπόστασιν. Εἶναι ὄντως θλιβερόν τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ ἀναποτρέπτου ἀφελληνισμοῦ ἀτόμων συχνάκις ἀγωνισθέντων

εις τὰς ἐπάλλξεις τῶν ἰδεωδῶν τῆς φυλῆς καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ταῦτα λαμβάνουν χώραν εἰς μίαν κρίσιμον καμπὴν τῆς ἱστορίας μας. Καθ' ἣν στιγμὴν δηλαδή ὁ Ἑλληνισμὸς ἀγωνίζεται νὰ ἐπουλώσῃ τραῦματα ὀλοκλήρου δεκαετίας πολεμικῶν περιπετειῶν, καθ' ἣν στιγμὴν δίδει σκληρὰν μάχην διὰ τὴν ἀνθρώπῳ καὶ διὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἱερῶν καὶ ἀπαρραγμάτων διεκδικησῶν του, δέχεται δεινὰ πλήγματα τόσο ἐθνικῆς ὅσον καὶ οἰκονομικῆς φύσεως. Τὸ γενεαλογικὸν του δένδρον ἀσπλάγχνως ὑλοτομεῖται. Χιλιάδες μανθῆλια ἀνεμίζουν τὸ ὑστερνὸν «χαῖρε» εἰς τὸν γαλανὸν Ἑλληνικὸν ὀρίζοντα. Ἡ ὑπαιθρος ὀλοὲν ἐρημιοῦται. Ὀλόκληρα χωρία μεταναστεύουν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Αὐστράλιαν. Σμήνη ἀποδήμων, καταδικασμένων ν' ἀπαρνηθοῦν ὅτι περισσότερον ἡγάπησαν καὶ ἐπίστευσαν, ἀκολουθοῦν τὴν ὁδὸν τοῦ ἐκπατρισμοῦ.

Οἱ ἀγροὶ παραμένουν χέρσοι, αἱ ρωμαλέαι χεῖρες, αἱ ὁποῖαι προηγουμένως συνέθετον τὸν ὕμνον τῆς θεᾶς Ἐργάνης, λείπουν. Ἐφυγον, διὰ νὰ στερεώσουν εἰς ἄλλα χῶματα νέας ἐστίας. Οἱ πλέον φιλόπονοι καὶ δραστήριοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ὑπέσχοντο μὲ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν θετικωτέρων συμβολῆν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γενετήρας τῶν, ἐγκατέλειψαν τὴν πατρικὴν γῆν καὶ πλανῶνται ἤδη εἰς τὴν ξένην. Ἐρμιαία τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀβεβαιότητος περιφέρονται εἰς ἀνθυγιεινὰ κοσμοπολιτικὰ κέντρα ἢ εἰς τοὺς ἀπεράντους ἀγροὺς ἀγνώστων χωρῶν. Ζοῦν ἐν μέσῳ ἀνθρώπων μὲ διάφορον νοοτροπίαν, μὲ ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ ὑπὸ συνθήκας διαβιώσεως, αἱ ὁποῖαι καταστρέφουν τὴν ψυχικὴν τῶν ἰσορροπίαν, ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια τῆς ὑγείας τῶν καὶ τοὺς ὀδηγοῦν προῶρως εἰς τὸν τάφον.

Εὐλόγως, λοιπόν, ὡς κατακλείς προκύπτει τὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα: Διατί παρ' ὅλα ταῦτα ἀποφασίζουσιν νὰ μεταναστεύουσιν αὐτοὶ οἱ συμπατριῶται μας πρὸς πολλαπλὴν ζημίαν τοῦ ἔθνους; Βεβαίως δὲν δυνάμεθα λογικῶς νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ὁ μαγνήτης τῆς φιλοδοξίας καὶ ὄχι ἡ ἐφιαλτικὴ δυσπραγία ὤθησαν τόσοι καὶ τόσοι ὁμοεθνεῖς μας εἰς τὸ παράτολμον τοῦτο διὰβημα τῆς ἀποδημίας. Ὅχι. Ὑπέρτερον καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ δαιμονίου καὶ τῆς ἐμφύτου περιεργείας τοῦ ναυτικοῦ ἢ τοῦ νησιώτου εἶναι τὸ φάσμα τῆς ἐξαθλιώσεως. Αὐτὴ φυγαδεύει τοὺς Ἕλληνας ὡς ὁ βορρᾶς τὰς χελιδόνας.

Τὶ ἐπιβάλλεται, λοιπόν, νὰ γίνῃ; Ἔργα καὶ μόνον ἔργα. Μεθοδική, σύντονος ἀξιοποίησις τοῦ ἐδάφους μας διὰ καταλλήλου ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας καὶ ἐπεξεργασίας ὄλων τῶν πρώτων ὑλῶν, τὰς ὁποίας διαθέτομεν. Τὸ κράτος δι' ὄλων τῶν δυνατῶν μέσων ἄς φροντίσῃ πολὺ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἡ προστατευτικὴ μέριμνα τῆς παραγωγῆς ἐπέγει νὰ ἐνταθῆ καὶ τὰ δημόσια ἔργα νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ νὰ ἀπασχολήσουν σεβαστὸν ποσοστὸν ἐργατικῶν χειρῶν, ἀναχαιτιζομένης τοιουτοτρόπως τῆς ἀνεργίας, τῆς συγχρόνου ταύτης φοβερᾶς κοινωνικῆς μάστιγος.

Ἡ τοποθέτησις ξένων κεφαλαίων πρὸς εὐρείαν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ σοβαρῶς τοὺς ἀρμοδίους. Ὁ τουρισμὸς πρέπει νὰ ὀργανωθῆ μὲ σύστημα καὶ ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ προσελκύσῃ περισσότερους ξένους περιηγητὰς καὶ νὰ εἰσρεῦσῃ οὕτως ἄφθονον συνόλγαμα.

Ἄφοῦ, λοιπόν, συντελεσθῆ ἡ ἐπὶ τῶν νέων τούτων βάσεων θεμελιώσις τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ πολυμερὴς ἀναδιοργάνωσις τοῦ τόπου ἀρχίσῃ

πλέον νά λαμβάνη σάρκα καί ὀστά, ἄς περιορισθοῦν διὰ νόμου εἰς τὸ ἐλάχιστον αἰ μεταναστεύσεις, διὰ νά σταματήσῃ ἡ ἀνησυχητικὴ τάσις τῆς ἀποδημίας καί νά ἀναγκασθοῦν νά ἐργασθοῦν μὲ περισσότερον ζῆλον ὅσοι τυχόν φυγόπονοι προτιμοῦν νά ἐγκαταλείψουν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὴν πατρίδα των, διὰ νά τρυφήσουν τοὺς καρπούς τοῦ μόχθου ξενιτευμένων συγγενῶν των. Τότε θὰ ὑποχρεωθοῦν νά προσφύγουν εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ἐπισήμου πολιτείας καί νά καταστοῦν κατὰ τὸ δυνατόν καί αὐτοὶ συντελεστικοὶ παράγοντες τοῦ δυσχεροῦς ἔργου τῆς ἀνοικοδομήσεως καί τῆς καθ' ὅλα προαγωγῆς τοῦ πολυπαθοῦς αὐτοῦ τόπου.

Ἡ σημερινὴ μεταναστευτικὴ ὑστερία εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητον νά σταματήσῃ καί ἡ χώρα, ἀπολυτρωμένη ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ ἀπορφανισμοῦ, νά βαδίσῃ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἰσχυρὰ εἰς τὰ μεγάλα τῆς πεπρωμένα.

Κ. Π. (18 ἐτῶν).

Τὸ Πρόβλημα τῆς Ἀρμονικῆς Συμβιώσεως τοῦ Ἀτόμου μὲ τὴν Κοινωνίαν

Ἄφ' ὅτου ὁ ἄνθρωπος ἐγκατέλειψε τὴν πρωτόγονον κατάστασίν του καί κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, εὗρέθη πρὸ σοβαρῶν προβλημάτων ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν στάσιν καί τοὺς ὅρους τῆς συμβιώσεώς του μετὰ τῶν συνανθρώπων του. Διότι κοινωνία σημαίνει συνισταμένην θελήσεων, ἰδανικῶν, ἀντιλήψεων καί ἐνεργειῶν, τὰ ὅποια ἐκδηλώνονται εἰς ἀτμόσφαιραν διαπνεομένην γενικῶς ἀπὸ μίαν πρωταρχικὴν καί ἰδιάζουσαν ἐκάστοτε νοοτροπίαν, ἢ ὅποια κατευθύνει ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς καί ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ πνεῦμα ἐκάστης ἐποχῆς.

Τοιουτοτρόπως τὸ ἄτομον ἔχει νά ἀντιμετωπίσῃ τεραστίας δυσχερείας, διὰ νά ἐξοικειωθῇ καί ἐν συνεχείᾳ νά ἀφομοιωθῇ μετὰ τοῦ περιβάλλοντος, ἐπειδὴ ἀνά πᾶν βῆμα συναντᾷ πολυπλόκους συνθήκας καί καταστάσεις. Συγχρωτίζεται μὲ πρόσωπα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα εἰς ἰδιοσυγκρασίαν, ψυχικὰ καί πνευματικὰ γνωρίσματα, βιοθεωρίαν καί ἰδεώδη. Ἄκούει πάσης φύσεως συνθήματα καί ἰδέας ἀλληλοσυγκρουομένας. Τοῦ ζητοῦν νά συμμορφωθῇ πρὸς ἀπαιτήσεις ἀντιθέτους μεταξὺ των καί νά ἐκπληρῶσῃ ὑποχρεώσεις ἐξυπηρετούσας συγχρόνως δύο ἀσυμβιβάστους σκοπούς.

Καί ὁμῶς ἡ συνταύτισίς του μετὰ τῆς κοινωνίας χρειάζεται νά συντελεσθῇ. Διότι, ὡς γνωστόν, ἀνάκαθεν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον κοινωνικόν. Ὁμοιάζει μὲ τὸ φυτόν, τὸ ὅποιον ἔχει ἀνάγκην ἡλιακῶν φωτός, διὰ νά ζῆσῃ καί νά ἀναπτυχθῇ. Καί ὁ ἥλιος αὐτὸς ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ κοινωνία, ὁ κόσμος, ὁ ὅποιος μὲ βοήν καί κίνησιν τὸν περικυκλώνει καί τὸν καλεῖ νά συμμερισθῇ τὴν τύχην του καί νά ἀκολουθήσῃ τὰ πεπρωμένα του.

Πῶς, ὁμῶς, θὰ ὑπερνηθηθοῦν αἱ φαινομενικῶς ἀνυπερβλήτοι δυσκολίαι τοῦ κοινωνικοῦ ἐγκλιματισμοῦ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο μόνον ἐμμέσως δυνάμεθα νά ἀπαντήσωμεν. Τὸ ὀρθότερον καί ἀντικειμενικώτερον συμπέρασμα θὰ προκύψῃ, ἂν ἐρρηθῶμεν τί δὲν πρέπει νά ἀλλοιωθῇ εἰς τὸ ἄτομον τὸ ὕψιστάμενον τὰς παντοειδεῖς καί πολυσυνθέτους ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος, καί ποῖαι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶναι αἱ βασικαὶ προϋποθέσεις διὰ

τήν ἄρμονικὴν συμβίωσίν του μὲ τοὺς συνανθρώπους του ἐντὸς τῆς κοινω-
νίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπαραιτήτως πρέπει παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ ἔχῃ τὸ δι-
καίωμα τῆς ἐλευθέρως ἐξωτερικεύσεως τῶν σκέψεων, τῶν συναισθημάτων
καὶ τῶν ἰδεῶν του. Ὡς ἐλεύθερον, λοιπόν, ὄν καὶ κύριον τοῦ ἑαυτοῦ του ἐν
οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ παρεκκλίνῃ ἐκ τῶν βασικῶν ἀτομικῶν
ἠθικῶν του πεποιθήσεων καὶ νὰ προβῇ εἰς πράξεις καταδικαζομένας ἀπὸ
τὴν φωνὴν τῆς λογικῆς. Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ μόνον ἀπὸ τὴν τά-
σιν νὰ θέτῃ τὸ «ἐγὼ» του ὑπεράνω τοῦ συνόλου. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρό-
πον δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ὑγίης καὶ ἀκμάζουσα κοινωνικὴ ὀλότης.

Ὡστε τὸ σύνολον πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ὑπεράνω τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ
ἐνὸς ἀτόμου μὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς κοινωνικῆς του ἀποστολῆς. Ἐνὸς
ἀτόμου ἀξιοπρεποῦς μὲ αὐτογνωσίαν καὶ ἠθικὴν συνέπειαν ἔργων. Τουτέ-
στι, τὸ κυριώτερον «πρέπει» τῆς συμβιώσεως ἀτόμου καὶ περιβάλλοντος
εἶναι ὁ ἐξοβελισμὸς ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ πρώτου μόνον τῶν παρα-
γόντων οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν συνειδήσιν του ἐξαιροῦν τὴν μοναδικότητα καὶ τὴν
ἀποκλειστικότητα τοῦ ἀτόμου εἰς βᾶρος τῆς ἀπαιτουμένης συμβολῆς του εἰς
τὸ γενικὸν καλόν.

Ἄλλο ἀξιοπρόσεκτον συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης τῶν προϋποθέσεων
ἄρμονικῆς συμβιώσεως τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν «ἐγὼ» εἶναι
ἡ ἀνάγκη παραδοχῆς αὐστηρᾶς ἀντιστοιχίας μεταξὺ καθηκόντων καὶ δικαιω-
μάτων ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων τούτων. Ἡ τιμιότης, ἡ εὐθύτης, ἡ ἔλλειψις
ἀνακολουθίας πρέπει νὰ διέπουν πᾶσαν σχέσιν, συναλλαγὴν καὶ ἀμοιβαίαν
ὑποχρέωσιν ἀτόμου καὶ συνόλου. Ὁ πολίτης, ὁ στρατιώτης, ὁ σιουδαστής,
ὁ ἐπιστήμων, ὁ καθεὶς ὀφείλει νὰ ἐπληρώσῃ τὴν βασικὴν του ὑποχρέωσιν πρὸς
τὴν κοινωνίαν: τὴν ἔνταξιν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς, τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκο-
πῶν τῆς, τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς. Ἡ κοινωνία ἀφ' ἑτέρου ὑπο-
χρεοῦται νὰ μεριμνᾷ δι' αὐτόν, νὰ τὸν συμπαραστήκῃ, νὰ τὸν προστατεύῃ,
νὰ τὸν ἐνισχύῃ εἰς τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶ-
σαν ἐποικοδομητικὴν καὶ ἀξιόλογον προσπάθειάν του, χωρὶς ἀδικίας, ἐκμε-
τάλλουσιν ἢ ὑστεροβουλίαν.

Οἱ δύο οὗτοι ἐκτεθέντες ὅροι ἄρμονικῆς συμβιώσεως ἀτόμου καὶ συνό-
λου εἶναι θεμελιώδεις. Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν λύεται μὲ τὴν παραδοχὴν
καὶ τὴν ἐφαρμογὴν των. Ἀπομένουν νὰ γίνουν ἀκόμη πολλὰ. Πάντως εἰσερ-
χεται εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν τῆς λύσεώς του καὶ τοῦτο εἶναι σημαντικόν.

Ὅπως δὴποτε, ὡς τρίτον θεμέλιον τῆς ἐναρμονίσεως συμφερόντων ἀτό-
μου καὶ κοινωνίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη προσαρμογῆς
τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, χωρὶς βεβαίως νὰ καταστρατη-
γοῦνται τὰ προηγουμένως ἐκτιθέμενα.

Ὁ χρόνος κυλᾷ ἀδυσώπητος. Οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἀναχαιτίσῃ.
Ἄνατρέπει τὸ πᾶν. Ἐκθεμελιώνει θεωρίας, μνημεῖα, βᾶθρα μεγαλείων.
Προκαλεῖ ἐπαναστάσεις εἰς πάντα πνευματικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τομέα.
Ἀπαρχαίωνει ἀντιλήψεις, συστήματα, πολιτικοὺς θεσμοὺς. Σβῆνει ἀπὸ τὴν
μνήμην τῆς ἀνθρωπότητος εἰδῶλα παλαιὰ καὶ ὀρθῶναι νέα ἰδεώδη.

Ἄς μὴν ἀρνηθῶμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας. Δὲν εἶναι ἀπολύτως
ἀπαραίτητον νὰ τὸ δεχθῶμεν ὁμοθύμως καὶ ἀσυζητητί. Ἄς ἀποφύγωμεν

έν ανάγκη νά τὸ ἐνστερνισθῶμεν, ἀλλὰ ποτέ νά μὴ τὸ πολεμήσωμεν μὲ φανατισμόν, διότι βαθμηδόν θά γίνωμεν ξένοι πρὸς τὴν ἐποχὴν μας, καταδικασμένοι νά ἀποτύχωμεν τελικῶς.

Ἄς ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς πᾶσαν ἐνέργειάν μας ἐντὸς τῆς κοινωνικῆς σκοπιμότητος πρέπει νά ὀρμώμεθα ἀπὸ ἀγαθὴν διάθεσιν, καλὴν πίστιν, ἀντικειμενικότητα καὶ νά ἔχωμεν συγκεκριμένον σκοπόν, ὁ ὁποῖος νά ἐξυπηρετῇ τὸ γενικόν καλόν. Διὰ τοῦτο ἄς ἐργασθῶμεν κατὰ πρῶτον μὲ αὐτοθυσίαν, διὰ νά ἐξυψώσωμεν τὸ ἐπίπεδον τοῦ περιβάλλοντός μας, τοῦ στενοῦ κατ' ἀρχὴν κύκλου μας. Ἄντὶ νά στηλιτεύωμεν καὶ νά ἀναθεματίζωμεν μὲ ἀγανάκτησιν τὰ κακὰ τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ἄς εισέλθωμεν ἀνεπιφυλάκτως εἰς τοὺς κόλπους τῆς καὶ ἄς ἐπιζητήσωμεν νά τὴν ἀναμορφώσωμεν καὶ νά τὴν τελειοποιήσωμεν. Διότι οὕτω θά συντελέσωμεν συνάμα καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ψυχικῆς υἰείας μας καὶ εἰς τὴν ὁμαλὴν καὶ πολὺ-πλευρον ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός μας πολὺ ἀποτελεσματικώτερον παρά μὲ τὰ ἀναθέματα καὶ τοὺς μύδρους ἐλέγχου καὶ κατακρίσεως.

Τέλος, διὰ νά πραγματοποιηθῇ ὅπως ἀρμόζει τὸ δυσχερέστατον ἔργον τῆς συμβιώσεώς μας μὲ τὴν κοινωνίαν, πρέπει νά ἐπιστρατεύσωμεν ὅλον τὸν ἀνθρωπισμόν μας. Νὰ ἐπιδειξώμεν ὑπομονήν, μακροθυμίαν, κατανόησιν πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας. Κατανόησιν καὶ ἀγάπην. Αὕτῃ μόνον δύναται νά ἐκμηδενίσῃ τὰ ἐμπόδια, νά ἐξομαλύνῃ τὰς διαφοράς, νά γεφυρώσῃ τὰς ἔχθρας καὶ τὰς ἀντιθέσεις. Αὕτῃ εἶναι ὁ πανανθρώπινος πόθος πρὸς δημιουργικὴν συνεργασίαν.

Καὶ κάτι τὸ σημαντικόν ἀκόμη. Νὰ μὴ λάβωμεν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι θά προσφέρωμεν. Νὰ φερθῶμεν πρὸς τὸ περιβάλλον μας συγκαταβατικῶς καὶ συμβιβαστικῶς. Νὰ εισέλθωμεν εἰς τὰς τάξεις του, νά τὸ ἀγαπήσωμεν, νά ἀγωνισθῶμεν χάριν αὐτοῦ. Ἄλλὰ ποτέ ὑφ' οἰασθῆ-ποτε συνθήκας καὶ κατ' οὐδένα τρόπον νά μὴ προσπαθῆσωμεν νά τὸ ὑποτάξωμεν, οὔτε πολὺ περισσότερον νά ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς αὐτό. Διότι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις θά καταπατήσωμεν τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Κ. Π. (18 ἐτῶν).

Ἑρωτήσεις

Ποῖα θέματα περιλαμβάνουν αἱ ἐκθέσεις θεωρητικοῦ περιεχομένου; Διατί εἶναι τὸ δυσκολώτερον εἶδος ἐκθέσεων; Πόσαι καὶ ποῖαι εἶναι αἱ πηγαὶ τοῦ πλουτισμοῦ τῶν γνώσεων; Ὡς πρὸς τί ὑπερτεροῦν αἱ ἐκ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς παρατηρήσεως ἀποκτώμεναι γνώσεις; Πῶς δυνάμεθα νά τὰς ἀποκτήσωμεν; Εἰς τί μᾶς ὠφελεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν φιλολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν βιβλίων; Εἰς τί μᾶς ὠφελεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων; Ποῖαι αἱ ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις, διὰ νά γράψωμεν μίαν ἐκθεσιν θεωρητικοῦ περιεχομένου;

Ἀσκήσεις

167. *Εὑρετε τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα τῶν δύο ἀνωτέρω ἐκθέσεων.*

168. *Ἐκλέξατε μίαν παροιμίαν ἢ ἐν γνωμικὸν ἐκ τῶν κάτωθι καὶ γράψατε ἐπ' αὐτοῦ μίαν ἐκθεσιν :*

Ἄλλοις βιάζεται σκοντάφτει. Σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει ἡ στάμινα ἢ πλατειά. Τῶν φρονίμων τὰ παιδιά πρὶν πεινάσουν μαγειρεύουν. Πές μου ποιά εἶναι ἡ συντροφιά σου, γὰρ σοῦ πῶ τὴν ἀνθρωπιά σου. Κάλιο γὰρ σοῦ βγῆ τὸ μάτι παρὰ τ' ὄνομα. Ἄλλοις λυπᾶται τὸ καρφί χάνει καὶ τὸ πέταλο. Ἄη-Νικόλα, βοήθη με — Κούνα καὶ σὺ τὰ χέρια σου. Ἄν ἔχῃς τύχη διάβαινε καὶ ριζικὸ περπάτει. Ἄνεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα. Βάστα με γὰρ σὲ βαστῶ, ν' ἀνεβῶμε στὸ βουνό. Ἄλλοις σμίγει μὲ τ' ἄχρῳ, τὸν τρῶν οἱ κότες. Ἄλλοις γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα τσακίζει. Σὰν δὲ σὲ μέλει, μὴ ρωτᾷς, ποτὲ κακὸ δὲν ἔχεις. Ἄλλοις ξέρει ὁ νοικοκύρης δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος. Ἄλλοις ψεύτης καὶ ὁ κλέφτης τὸν πρῶτο χρόνον χαίρεται. Ἄλλοις στρώσης θὰ κοιμηθῆς. Εὐχὴ γονιοῦ σου ἔπαρε καὶ σὲ βουνὸ περπάτα. Παλιὸς ἐχθρὸς φίλος δὲν γίνεται. Παθὸς μαθὸς. Ἄλλοις θέλει τὰ πολλὰ χάνει καὶ τὰ λίγα.

Χρόνου φεῖδου. Μηδὲν ἄγαν πᾶν μέτρον ἄριστον. Γνωθὶ σάντον. Σπεῦδε βραδέως. Ἄλλοις κακὰ φθείρουν ἤθη χρηστά. Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη ἀρετῆς πανουργία οὐ σοφία φαίνεται. Τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον. Τὰ πάντα ρεῖ. Σκοπῶ τὰ χρήματα ὡς ἔχει μέγα σθένος. Σταγόνες ὕδατος πέτρας κοιλαίνουσι. Ἄλλοις ἰσχύς ἐν τῇ ἐνώσει. Οὐκ ἔστιν ἀρετῆς κτήμα τιμωτέρων. Ἄλλοις ἔργον οὐδὲν ὄνειδος ἀεργίῃ δὲ τ' ὄνειδος. Τὸ σιγᾶν κρεῖττον ἔστι τοῦ λαλεῖν. Ἄλλοις λέγε τῆς σιγῆς κρεῖττον ἢ σιγὴν ἔχε. Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Ἄλλοις ὄλιβος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν. Ἄλλοις ἄλλῃ τὰ βάθη βαστάζετε. Ἄλλοις ἔστι Δίκης ὀφθαλμός, ὅς τὰ πάνθ' ὄρα. Ἄλλοις σὺ μισεῖς ἐτέρω μὴ ποιήσης. Ἄλλοις παιδεία εὐτυχοῦσι μὲν ἔστι κόσμος, ἀτυχοῦσι δὲ καταφύγιον. Νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ. Πολλὰ τὰ δεινὰ κ' οὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει. Ἄλλοις ἄει ὁ Θεὸς ὁ μέγας γεωμετρεῖ. Ἄλλοις χρόνος εἶναι χοῆμα. Ἄλλοις πένια τέχνας κατεργάζεται. Ἄλλοις ἄργια μήτηρ πάσης κακίας. Μηδὲν συμφορὰν ὀνειδίσης κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον. Εὐλαβοῦ τὰς διαβολάς, κἄν ψευδεῖς ὦσιν.

169. *Ἐκλέξατε δι' ἐκθεσιν ἐν ἢ περισσότερα ἐκ τῶν κάτωθι ἐθνικῶν θεμάτων :*

Ἄλλοις σημασία τῆς 25ης Μαρτίου 1821. Οἱ Φιλέλληνες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλοις συμβολὴ τοῦ κλήρου εἰς τὸν Ἄγωνα τοῦ 21. Ποῖα ἰδεώδη ἐπέπνευσαν τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21. Ἄλλοις Ἑλλὰς καὶ τὰ

αίωνια ιδανικά. Ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Παγκόσμιον Ἱστορίαν. Ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία. Ὁ Ἐθνικὸς μας Ὑμνος. Ἡ Ἑλλὰς Προμηθεὺς Δεσμώτης καὶ Ἐσταυρωμένος. Αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ νέοι ἔμπρὸς εἰς τὰ ἔθνικὰ προβλήματα. Τὸ «Ὅχι» τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940. Πίστις καὶ Πατρίς. Ἡ ἔθνικὴ συνειδήσις. Τὸ παρελθὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ ὑποχρεώσεις. Ποῖος εἶναι ὁ πραγματικὸς φιλόπατρις. Καθήμενον τῶν πλουσίων πολιτῶν ἀπέναντι τῆς πατρίδος. Διὰ τί ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ πολίτου ἐξυπηρετεῖ τὴν πατρίδα. Ποία θὰ ἦτο ἡ μορφή τῆς Εὐρώπης χωρὶς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὸ Βυζάντιον. Ἡ Ἑλλὰς μήτηρ τῆς δημοκρατίας. Εἶμαι ὑπερήφανος διότι ἐγεννήθη Ἑλλην. Ἡ Ἑλλὰς κοιτὴς τοῦ πολιτισμοῦ.

170. Ἐκλέξατε δι' ἑκθεσίων ἐν ἡ περισσώτερα ἐκ τῶν κάτωθι θρησκευτικῶν θεμάτων :

Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος. Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι ἔμφυτον εἰς πάντα ἄνθρωπον. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ τελειότερα θρησκεία. Ὁ καλὸς Ἕλλην εἶναι καλὸς Χριστιανός. Τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν ιδανικὸν καὶ ἡ ἐποχὴ μας. Τὸ κρυφὸ σχολεῖο. Ἡ θρησκεία παρηγορεῖ καὶ ἐξυψώνει. Ἡ δύναμις τῆς θρησκείας ἰσχυρότερα πάσης ἐξουσίας. Πίστις καὶ ἀθεΐσμος. Ἐπίδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν πορείαν τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας. Θρησκεία καὶ Ἠθικὴ. Οὐδεὶς ἐστὶν οὐδ' ἔσται θεατὴς ἀνιέρου καὶ ἀθέου λαοῦ. Ἡ θρησκεία καὶ ὁ ὀλιγὸς πολιτισμὸς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς θρησκείας ἐπὶ τῶν τεχνῶν.

171. Ἐκλέξατε δι' ἑκθεσίων ἐν ἡ περισσώτερα ἐκ τῶν κάτωθι ἠθικοκοινωνικῶν θεμάτων :

Ποῖα τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας προερχόμενα ἀγαθὰ. Ἐργασία καὶ ψυχαγωγία. Ἡ οἰκογένεια βάσις καὶ πυρὴν τοῦ ἔθνους. Ἡ ἀλληλεγγύη ἀποτελεῖ κοινωνικὴν ἀνάγκην. Ποῖα αἱ ἐκ τῆς ἀστυφιλίας ζημίαι. Ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους. Σπουδαιότης τῆς πειθαρχίας διὰ τὰ ἔθνη. Ποῖος ὁ τέλειος κοινωνικὸς ἄνθρωπος. Ποῖα τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωῆς τῶν πόλεων. Ποῖα τὰ καθήμενα τῶν νέων ἀπέναντι τῶν γεροντοτέρων. Ἡ φιλανθρωπία καθήμενον ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ σπουδαιότης τῆς ἀμίλλης εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν. Ἡ Ἑλληνὶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡ μητέρα δημιουργεῖ ἀνθρώπους. Ἐπαγγελματικὴ εὐθύτης καὶ ἀξιοπρέπεια. Ἡ σημασία τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἄκρα δικαιοσύνη εἶναι ἄκρα ἀδικία. Θεία

καὶ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη. Σκληρὸς ὁ νόμος, ἀλλὰ νόμος. Τὸ βαθύ-
τερον νόημα τῆς ἐλευθερίας. Ἐλευθερία καὶ ἀνάγκη. Ἐπιείκεια καὶ δι-
καιοσύνη. Ἡ ἔννοια καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς φιλίας. Ἡ σχολικὴ καὶ
κοινωνικὴ ἀγωγή. Τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Τὰ
καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὀργῆς («θυμοῦ κράτει»). Αἰσιοδοξία.
Ἡ ἀρετὴ ὡς συντελεστὴς πρὸς τελειώσιν μας. Τὸ αἶσθημα τῆς συλλογι-
κῆς εὐθύνης. Πρέπει νὰ ἀναλαμβάνωμεν πάντοτε τὴν εὐθύνην διὰ τὰς
πράξεις μας. Ἐγωισμὸς καὶ ἀλτροῦσμός. Τὸ νόημα τῆς εὐτυχίας.
Ποῖα αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἡγετῶν. Ἐπιθετικὸς καὶ ἀμυν-
τικὸς πόλεμος. Ποῖα τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης προερχόμενα ἀγαθὰ.

*172. Ἐκλέξατε δι' ἑκθεσιν ἐν ἡ περισσότερα ἐκ τῶν κάτωθι ἀνθρωπι-
στικῶν θεμάτων :*

Ποῖον τὸ περιεχόμενον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς μορφώσεως. Μέσα καὶ
σκοποὶ τῆς μορφώσεως. Πῶς μετρεῖται ἡ πρόοδος ἑνὸς λαοῦ. Ἡ ἀξία
τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν. Ὁ πολιτισμὸς καὶ τὰ εἶδη αὐτοῦ. Πνευ-
ματικὸς καὶ ὕλικὸς πολιτισμὸς. Διὰ τί ὁ κλασσικὸς πολιτισμὸς θεωρεῖται
ἀθάνατος. Ἡ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐπι-
στήμας. Ἡ ἐπιστήμη ὡς ἐπάγγελμα. Ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς
ἐπιστήμων. Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι καὶ ἡ ἐποχὴ μας. Ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ
μέλλον τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας. Ἐπιστήμη καὶ ἀνθρωπισμὸς. Ἡ κοινω-
νικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἱατρικῆς. Πνευματικαὶ ἀντιδρά-
σεις κατὰ τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν ἐπιστημο-
νικὴν ἔρευναν. Τὰ ζῶα, οἱ πιστότεροι φίλοι μας. Τὸ δάσος, φίλος καὶ
ἐνεργέτης μας.

*173. Ἐκλέξατε δι' ἑκθεσιν ἐν ἡ περισσότερα ἐκ τῶν κάτωθι πρακτικῆς
φύσεως θεμάτων :*

Ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ σημασία τοῦ ἐμπορίου. Γεωργία καὶ βιομη-
χανία. Ἡ συγκοινωνία ὡς παράγων ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ
Ἑλλάς καὶ αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι εἰς τὴν
ὕπηρεσίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ Μαθηματικὰ βάσις τῶν θετικῶν ἐπι-
στημῶν. Ἡ καλὴ καὶ κακὴ ἄποψις τῶν ἀνθρωπίνων ἐφευρέσεων. Ἡ
Χημεία ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος. Τὸ χρῆμα ὡς μέσον συναλλαγῆς. Τὸ
ραδιόφωνον ὡς μέσον διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ κινηματογράφος
ὡς τέχνη καὶ μέσον διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Θέατρον καὶ κινηματο-
γράφος. Αἱ σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Αἱ τράπεζαι ὡς παράγον-
τες τῆς συγχρόνου οἰκονομίας. Ἡ ἀποταμίευσις. Ἡ σημασία τῆς ἐπι-

στήμης διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος. Πῶς δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ κεφάλαιον ἐπωφελῶς. Ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ καλὸς ἐργοδότης. Τὰ ἐργαλεῖα παράγοντες τῆς προόδου. Ἡ μηχανὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἐπίδρασις τῆς κατοικίας εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ὡς τέχνη. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἐποχῆς μας. Αἱ φυσικαὶ δυνάμεις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ ὕδατοπτώσεις ἐν Ἑλλάδι. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀτμοῦ. Ὁ ἠλεκτρισμὸς. Ποῖαι αἱ πηγαὶ τῆς κινήσεως. Τὰ καύσιμα. Τὰ ὑγρά καύσιμα. Τὸ πετρέλαιον καὶ ἡ χρησιμοποίησις του. Τὰ ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου ὡς πηγὴ ἐνεργείας. Αἱ ἐκ τῆς γεωργίας ὠφέλειαι. Αἱ ἐκ τῶν δασῶν ὠφέλειαι. Ἡ σημασία τῆς κτηνοτροφίας διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν κλάδων εἰς τὴν χώραν μας. Ἡ σπουδαιότης τῆς Γεωγραφίας διὰ τὴν ζωὴν μας. Ἡ σημασία τοῦ Τουρισμοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Δ'. Μελέται ἢ Πραγματεῖαι. Ρητορικὰ Γυμνάσματα

Εἰς τὰς δύο τελευταίας γυμνασιακὰς τάξεις ἀνατίθενται εἰς τοὺς μαθητὰς *μελέται ἢ πραγματεῖαι καὶ ρητορικὰ γυμνάσματα* (orations), τὰ ὅποια ἐκφεύγουν ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς σχολικῆς ἐκθέσεως, διότι εἶναι μᾶλλον ἐπιστημονικαὶ ἢ ὀρθότερον προεπιστημονικαὶ ἐργασίαι¹. Μὲ τὰς πραγματείας αὐτὰς δίδεται ἡ εὐκαιρία εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐρευνήσουν ἐν εἰδικῶν θέμα (φιλολογικόν, φιλοσοφικόν, ἱστορικόν, ἐπιστημονικόν, καλλιτεχνικόν) ἀνατρέχοντες εἰς τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, νὰ τὸ μελετήσουν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, νὰ συγκρίνουν τὰς γνώμας τῶν διαφόρων συγγραφέων, νὰ ἐπιλέξουν τὰς καλυτέρας ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ ἐκφέρουν τέλος καὶ ἰδικὴν τῶν γνώμην. Τοιοῦτοτρόπως οἱ μαθηταὶ κάμνουν τὰ πρῶτα βήματά των εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν στίβον καὶ ἀσκοῦν-

1. Κακῶς, κατὰ τὴν γνώμην μας, αἱ πραγματεῖαι καὶ τὰ ρητορικὰ γυμνάσματα ὀνομάζονται δοκίμια (essais, essays). Τὸ δοκίμιον εἶναι φιλοσοφικόν, ἱστορικόν καὶ λογοτεχνικόν κυρίως εἶδος καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δυσκολωτέρων. Διὰ τοῦτο ἐλάχιστοι διανοηταὶ καὶ φιλόσοφοι ἠσχολήθησαν ἐπιτυχῶς μὲ αὐτό, ὅπως π.χ. ὁ Montaigne, ὁ Emerson, ὁ Wilde, καὶ ἀπὸ τοὺς Νεοέλληνας, ὁ Σκουτρίης. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ὀρθὸν νὰ δίδωμεν τὸ ὄνομα τοῦ δυσκολωτέρου γραμματολογικοῦ εἴδους εἰς πραγματείας παιδιῶν 17 - 18 ἐτῶν.

ται πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πνεύματος τῆς ἐρεῦνης, τοῦ ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι.

Αἱ βασικαὶ διαφοραὶ τῶν πραγματειῶν καὶ τῶν ρητορικῶν γυμνασμάτων ἀπὸ τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς σχολικῆς ἐκθέσεως εἶναι τρεῖς: 1. ἡ ἀπόλυτος ἢ σχετικὴ ἐλευθερία ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος, 2. ἡ μεγαλύτερα πίστωση χρόνου διὰ τὴν συγγραφὴν καὶ 3. ἡ χρησιμοποίησις βιβλιογραφίας.

Βασικὸν ζήτημα εἶναι ἡ ἐκλογὴ τοῦ θέματος. Πρέπει νὰ τὸ ἐκλέξωμεν ἀπὸ ἕνα κύκλον θεμάτων τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνδιαφέρουν, τὰ ὁποῖα συμφωνοῦν μὲ τὴν ἰδιαιτέραν κλίσιν μας καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἀποκτήσει κάποιαν οἰκειότητα καὶ τριβὴν. Πρέπει ὁμως νὰ προσέξωμεν δύο τινά: τὸ θέμα νὰ μὴ εἶναι πολὺ ἐκτεταμένον καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίῃ τὰς πνευματικὰς μας δυνάμεις. "Αλλως καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περιπτώσειν τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι πενιχρόν, ὅσον καλὴν διάθεσιν καὶ ἂν ἔχωμεν καὶ ὅσους κόπους καὶ προσπαθείας καὶ ἂν καταβάλωμεν. Π.χ. ὅσον κλίσιν καὶ ἂν ἔχωμεν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, δὲν πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν ὡς θέμα: «Ἡ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων» ἀλλὰ τὸ ἔργον ἑνὸς μόνον ἀρχαίου φιλοσόφου ἢ τὸ πολὺ μιᾶς μόνον φιλοσοφικῆς τάσεως ἢ σχολῆς. Ἐπίσης ὅσον καὶ ἂν μᾶς ἀρέσῃ ἡ Νεοελληνικὴ λογοτεχνία, δὲν θὰ ἦτο ὀρθόν νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὴν ἐν τῷ συνόλω της εἰς μίαν μελέτην. Καλύτερον εἶναι νὰ ἐπιλέξωμεν ὡς θέμα μας τὸ ἔργον ἑνὸς Ἑλληνοῦ λογοτέχνου (π.χ. Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς) ἢ ἕνα τομέα τοῦ θέματος (π.χ. Ἡ Θρησκευτικὴ μας Ποίησις).

Μετὰ τὴν κατόπιν περισκέψεως καὶ σταθμίσεως τῶν πνευματικῶν μας δυνάμεων ἐκλογὴν τοῦ θέματος, πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν νὰ συγκεντρῶνωμεν τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἡ ὁποία διαιρεῖται εἰς πηγὰς, δηλαδὴ εἰς πᾶν ὅ,τι μᾶς δίδει ἀμέσους πληροφορίας ἐπὶ τοῦ θέματος, καὶ εἰς βοηθήματα, δηλαδὴ εἰς τὰ βιβλία ἢ τὰς μελέτας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ θέμα μας. Μεγαλύτεραν σημασίαν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὰς πηγὰς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ μελετῶμεν, εἰ δυνατόν, ὅλας¹. Ἐκ τῶν βοηθημάτων πρέπει νὰ ἐκλέγωμεν καὶ νὰ μελετῶμεν τὰ σημαντικώτερα καὶ τὰ νεώτερα. Ἡ πλήρης καὶ ἐνημερωμένη βιβλιογραφία εἶναι δεῖγμα

1. Προκειμένου περὶ τελείως ἀγνώστων θεμάτων καλὸν εἶναι ὁ μαθητὴς πρὸς κατατοπισμὸν του νὰ ἀρχίξῃ τὴν μελέτην του ὄχι ἀπὸ τὰς πηγὰς ἀλλ' ἀπὸ τὰ βασικώτερα βοηθήματα.

ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας καὶ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις μιᾶς καλῆς ἐργασίας.

Τὰς ἐκ τῆς βιβλιογραφίας πληροφορίας *καταγράφομεν* ἢ εἰς μικρὰ τεμάχια χάρτου (δελτία) ἢ εἰς ἓν τετράδιον, σημειώνομεν δὲ κάτωθι αὐτῶν ἀκριβεῖς παραπομπάς εἰς τὰ χρησιμοποιηθέντα βιβλία (συγγραφεύς, τίτλος, σελίς), ὥστε εἰς οἰανδήποτε στιγμήν νὰ δυνάμεθα νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς αὐτά, διὰ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ἀκριβειαν τῶν πληροφοριῶν καὶ νὰ διαλύσωμεν τυχὸν γεννηθεῖσαν ἀμφιβολίαν.

Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὕλικου ἀρχίζομεν νὰ τὸ τακτοποιώμεν κατὰ λογικὰς ἐνότητας καὶ ἀσκοῦμεν *κριτικὴν* ἐπ' αὐτοῦ, δεχόμενοι ὅτι μᾶς φαίνεται ὀρθότερον. Ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ ὕλικου πρέπει νὰ γίνεται μὲ *προσοχὴν* καὶ *ἀμεροληψίαν*.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν προκαταρκτικὸν στάδιον διὰ τὴν κυρίως ἐργασίαν, σημαντικώτατον ὁμῶς διὰ τὴν ὄλην μελέτην. Τοιοῦτοτρόπως ἢ κυρίως ἐργασία καθίσταται σχετικῶς εὐκόλος, διότι ὁ δρόμος ἔχει ἐξομαλυνθῆ πλέον. Ἀπὸ τὸ ἐκκαθαρισμένον ὕλικὸν καταρτίζεται ἓν *διάγραμμα*, τὸ πρόπλασμα, τὸ ὁποῖον, συμπληρούμενον καὶ ἐνίοτε τροποποιούμενον κατὰ τὸ στάδιον τῆς *συνθέσεως* εἰς μερικὰ σημεῖα, μᾶς δίδει τὴν πραγματείαν ὑπὸ τὴν τελικὴν αὐτῆς μορφήν.

Αἱ πραγματεῖαι πρέπει νὰ εἶναι διηρημέναι, ὅπως αἱ ἐκθέσεις, εἰς τὸν πρόλογον, τὸ κύριον θέμα καὶ τὸν ἐπίλογον. Τὸ κύριον θέμα πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται μὲ *εὐρύτητα* καὶ ὄχι συνοπτικῶς, ὅπως εἰς τὰς συνήθεις ἐκθέσεις θεωρητικοῦ περιεχομένου. Πρέπει νὰ προσπαθοῦμεν νὰ *δίδωμεν ἐρμηνείας* εἰς ὅλα τὰ βασικὰ προβλήματα, νὰ *συσχετίζωμεν* τὰς διαφόρους ἀπόψεις, νὰ *ὑποστηρίζωμεν* λογικῶς τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν καὶ νὰ *ἀντικρούωμεν* λογικῶς πάλιν τὰς ἀντιθέτους γνώμας.

Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ὑπάρχει *περιθώριον πρωτοτυπίας* εἰς τὰς πραγματείας καὶ τὰ ρητορικὰ γυμνάσματα; Εἶναι δυνατόν ἓνας μαθητῆς δεκασκτῶ τὸ πολὺ ἐτῶν νὰ συνεισφέρει *κάτι νέον* εἰς θέματα ἐξετασθέντα ὑπὸ σοφῶν καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων; Βεβαίως κατὰ γενικὸν κανόνα ὄχι. Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἀποκλείει τὴν ἐξαιρέσιν. Πάντως ἡ μελέτη καὶ ἡ ἀφομοίωσις τῶσων γνωμῶν, ἢ βαθυτέρα γνωριμία μὲ τὸ θέμα εὐρύνει τὸν πνευματικὸν μας ὀρίζοντα, μᾶς γεννᾷ γόνιμα ἐρωτηματικά καὶ μᾶς ὠθεῖ εἰς περαιτέρω ἔρευναν. Ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἐάν ἐπιτύχωμεν νὰ κάμωμεν μίαν συνοπτικὴν ἔκθεσιν τοῦ θέματος, μίαν διαφωτιστι-

κὴν καὶ κατατοπιστικὴν μελέτην ἐπὶ ἐνὸς ἀκανθώδους προβλήματος, ἂν προσελκύσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ἢ τοῦ ἀκροατοῦ μὲ μίαν ζωντανὴν καὶ πρωτότυπον διατύπωσιν, ἔχομεν κατορθώσει κάτι. Ἄς μὴ λησμονοῦμεν ὅτι ἡ πρωτοτυπία δὲν συνίσταται τόσο εἰς τὸ τί θὰ εἴπη κανεῖς, ἀλλὰ εἰς τὸ πῶς θὰ τὸ εἴπη.

Τέλος, ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος περὶ *διατυπώσεως* εἰς τὰς πραγματείας ταύτας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαγγέλλονται, πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι χρειάζεται μεγαλυτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλην περίπτωσιν προσοχὴ εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων, διὰ νὰ κερδίσωμεν καὶ νὰ διαθέσωμεν εὐμενῶς ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἀκροατήριον.

Ἄς ὑποθέσωμεν τώρα ὅτι λαμβάνομεν ὡς θέμα πραγματείας ἢ ρητορικοῦ γυμνάσματος: *Τὴν Ζωὴν καὶ τὸ Ἔργον τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ.*

Πρῶτον θὰ εὗρωμεν καὶ θὰ μελετήσωμεν τὰς πηγὰς, δηλαδὴ τὰ *Ἄπαντα* τοῦ Σολωμοῦ. Καθὼς τὰ μελετῶμεν, θὰ κρατοῦμεν σημειώσεις εἰς εἰδικὸν τετράδιον (ἢ εἰς δελτία) τῶν στίχων, τῶν γωμῶν, τῶν στοχασμῶν καὶ τῶν ἀφορισμῶν οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον μας. Μετὰ τὴν μελέτην τῶν πηγῶν θὰ προστρέξωμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν βοηθημάτων, τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι τὰ *Προλεγόμενα* τοῦ Πολυλά, τὰ *Προλεγόμενα* τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὴν ἔκδοσιν Στοχαστῆ, αἱ μελέται τοῦ Καιροφύλα, *Ἡ Ποίησις στὴ Ζωὴ μας* τοῦ Ἀποστολάκη κ. ἄ.

Μετὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀποδελτίωσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων, θὰ ταξινομήσωμεν τὸ ὕλικόν μας ὑπὸ δύο γενικοὺς τίτλους: ἡ Ζωὴ καὶ τὸ Ἔργον.

1. **Ζωή:** Καταγωγή, γέννησις, σπουδαί, διδάσκαλοι, μετάβασις εἰς Ἰταλίαν, πνευματικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἰδεολογικὰ ρεύματα, πνευματικοὶ ὀδηγοί, φίλοι. Διαμονὴ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐπεισόδιον Φαρμακωμένης, μετάβασις εἰς τὴν Κέρκυραν, δίκη μὲ τὴν μητέρα του, τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του. Χαρακτήρ: εὐγενής, πρᾶος, φιλάνθρωπος, στάσις αὐτοῦ ἔναντι τῆς μητρὸς του, ἐνδοστροφής, πατριώτης (διατὶ ὄμως δὲν ἐπήγε νὰ πολεμήσῃ εἰς τὸ Μεσολόγγι;), προοδευτικὸς, μετριόφρων, μελετηρὸς, ἀσκῶν αὐστηρὰν αὐτοκριτικὴν.

2. **Ἔργον:** Ὅχι μόνον μεγάλος ποιητής, ἀλλὰ καὶ στοχα-

στῆς καὶ ρήτωρ. Ἀνέστησεν ἀπὸ τὸν τάφον τὴν Ἑλληνικὴν ποίησιν, ἔθεσε σταθερὰ τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἀνύψωσε τὴν πατριδολατρείαν εἰς τέχνην. Εἶναι ἀξιοθαύμαστος, διότι ἔμαθε μόνος του σχεδὸν τὰ Ἑλληνικά καὶ ἐδημιούργησε τὴν λογοτεχνικὴν μας γλῶσσαν καὶ παράδοσιν. Ἔθεσεν εἰς ὀρθὰς βάσεις τὸ γλωσσικὸν ζήτημα μὲ τὸν *Διάλογον Ποιητοῦ καὶ Σοφολογιστάτου* καὶ ὑπέδειξε λογικὰς λύσεις. Οἱ *Στοχασμοί* του καταπλήσσουν διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν μεσότητά των ἰδεῶν τὰς ὁποίας περικλείουν καὶ οἱ *Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι* θεωροῦνται τὸ μεγαλύτερον ἐπίτευγμα τῆς λογοτεχνίας μας. Μερικά του τραγούδια ἔχουν γίνει δημοτικά.

Κατόπιν θὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἐπεξεργασίαν, τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ὕλικου. Θὰ σταματήσωμεν εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου, διὰ νὰ εὐρωμεν μεταξὺ τῶν τυχόν ἀντιφατικῶν γνωμῶν τῶν διαφόρων μελετητῶν τὴν ὀρθὴν καὶ νὰ υλοθετήσωμεν αὐτὴν ἢ νὰ δώσωμεν ἰδικὰς μας λύσεις. Π. χ. Ἐφάνη σκληρὸς ἀπέναντι τῆς μητρὸς του ἢ ὄχι; Διατί δὲν μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ὅπως ὁ Βύρων; Ἀπὸ ἐγωισμὸν (Βάρναλης), ἀπὸ συνειδησιν πρὸς τὴν ἱερὰν ἀποστολὴν τοῦ ποιητοῦ (Ἀποστολάκης), ἀπὸ κάποιαν δειλίαν ποῦ ἀποτελεῖ γνώρισμα τῶν ἀνθρώπων τῆς σκέψεως (Βέης) ἢ ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν; Ποῖος τὸν παρεκίνησε νὰ γράφῃ Ἑλληνικά; Ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἢ παρακινήθεις ὑπὸ τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη; . . Διατί τὸ ἔργον του ἔμεινεν ἀποσπασματικόν; Λόγω τῆς δίκης μὲ τὴν μητέρα του ἢ ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς αὐτοκριτικῆς τὴν ὁποίαν ἤσκει;

Μετὰ τὴν λύσιν τῶν κυριωτέρων ἀποριῶν καὶ τὴν λογικὴν τακτοποίησιν τοῦ ἑναπομείναντος ὕλικου, θὰ δώσωμεν εἰς τὴν μελέτην μας τὴν τελικὴν αὐτῆς μορφήν. Θὰ προσέξωμεν ἀπὸ τὰς γραμμὰς τῆς νὰ προβάλλῃ ζωντανὴ καὶ φωτοβόλος ἢ προσωπικότης τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Ὑμνου κεκαθαρμένη ἀπὸ τὰς σκιάς καὶ τὰς ἀντιφάσεις. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κατατριβώμεθα μὲ ἀσημάντους λεπτομερείας. Ἀρκεῖ νὰ παρουσιάσωμεν ἕν ἁρμονικὸν καὶ σφιχτοδεμένον σύνολον χωρὶς *πλατεϊασμούς* καὶ *περιττὰς ἐπαναλήψεις*.

Εἰς τὸν ἐπίλογον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν μίαν σύντομον ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐκτεθεισῶν γνωμῶν καὶ πορισμάτων καὶ νὰ τελειώσωμεν μὲ ἓνα ἢ δύο χαρακτηριστικούς στίχους τοῦ ποιητοῦ.

Ἄς λάβωμεν τῶρα ἕν θέμα φιλοσοφικόν: *Τύχη καὶ Ἀξία*.

Ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιογραφίας θὰ ἐπιλέξωμεν ἕν ἢ δύο βασικά συγγράμματα (π.χ. Ζὰκ Τρενέλ, *Γιὰ μιὰ Καλὴ Τύχη*), μερικὰς

καλὰς μελέτας καὶ θὰ προστρέξωμεν ἐπίσης εἰς τὰ εἰδικὰ ἄρθρα τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν.

Πρὶν δώσωμεν τὸν ὄρισμὸν τῆς τύχης, θὰ κάμωμεν μίαν σύντομον ἱστορικὴν ἀναδρομὴν ἐξετάζοντες τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας αὐτῆς εἰς τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες π.χ τὴν εἶχαν θεοποιήσει καὶ τῆς εἶχον κτίσει ναοὺς, τὰ Τυχαῖα, φιλόσοφοι δὲ καὶ ποιηταὶ (Ὁμηρος, Ἀισχύλος) ἐξῆραν τὴν τυραννικὴν δυνάμιν τῆς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Ἀνατολίται περισσότερον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας παρεδέχοντο ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπολύτως ὑποτεταγμένος εἰς αὐτὴν (κισμέτ). Συνώνυμοι λέξεις πρὸς τὴν τύχην: μοῖρα, εἰμαρμένη, πεπρωμένον, μοιραῖον. Γνωμικά: «Τὸ πεπρωμένον φυγεῖν ἀδύνατον», «Οὐκ οὖν ἐκφύγοι γε τὴν πεπρωμένην». Κατὰ τὸν Μεσαίωνα οἱ μάντις καὶ οἱ ἀστρολόγοι ἐδιάβαζαν τὴν τύχην τῶν ἡγεμόνων εἰς τοὺς ἀστέρας, εἰς τὸ ἀτομικὸν ὠροσκόπιον ἐκάστου. Καὶ σήμερον οἱ λαοὶ πιστεύουν εἰς τὴν καλὴν ἢ κακὴν τύχην. Παράβαλε τὰς παροιμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ: «Σὰν ἔχης τύχην διάβαινε καὶ ριζικὸ περπάτει», «Τῆς μοῖρας τὰ γραφόμενα μαχαίρι δὲν τὰ κόβει», «Σὰν σοῦ τρέχει ἡ τύχη, τρέχεις καὶ σύ». Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὰς δοξασίας «γιά τις Μοῖρες πού μοιραῖον τὰ παιδιά», μόλις γεννηθῶν. Πολλοὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι πιστεύουν καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς «πονηρὰς καὶ γρουσοῦζικες ἡμέρας», τυχεροὺς ἢ ὄχι ἀριθμοὺς, καὶ κανονίζουν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τὰς ἐργασίας των. Ἐπίσης χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τυχεροὺς καὶ ἄτυχους (βλέπε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου, *Τυχεροὶ καὶ Ἄτυχοι*).

Μετὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀνασκόπῃσιν, ὅπου φαίνονται αἱ ἀφελεῖς περὶ τύχης ἀντιλήψεις, θὰ προσπαθῶμεν, ἀφοῦ μελετήσωμεν καὶ τὰς ἀντικειμενικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς γνώμας περὶ τοῦ θέματος, νὰ δώσωμεν τὸν ὀρθὸν ὄρισμὸν τῆς τύχης. Τύχη εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν περιστάσεων ἢ ὁ ἀστάθμητος παράγων κάθε πράξεώς μας. Δὲν εἶναι οὔτε θεὰ οὔτε καμμία μυστηριώδης δύναμις ἔχουσα τὴν ἔδραν τῆς ἔξω τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέσεων. Δυνάμεθα μὲ τὴν εὐθυκρισίαν καὶ τὴν ὀξυδέρκειάν μας νὰ προβλέψωμεν κατὰ μέγα τούλάχιστον μέρος τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα προετοιμᾶζονται, νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τὰς εὐκαιρίας καὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὰς συμφορὰς. Μὲ τὴν εὐφυσίαν, τὴν προβλεπτικότητα καὶ τὴν συνεχεῖ ἐπαγρύπνησιν ὀλιγοστεύομεν τοὺς ἀσταθμῆτους παράγοντας οἱ ὁποῖοι κρύπτονται ὀπισθεν κάθε γεγονότος, κάθε

σημαντικοῦ ἢ δευτερεύοντος ἐπεισοδίου. Ἡμεῖς δημιουργοῦμεν τὴν μοῖραν μας. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἰδικῆς του τύχης.

Ἐξετάζοντες ἐν συνεχείᾳ τὸ θέμα κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ νὰ φορτώνωμεν εἰς τὴν τύχην τὰς ἀποτυχίας καὶ τὰ σφάλματά μας εἶναι δειλία καὶ προσπάθεια ἀποσεισεως τῶν εὐθυνῶν. Ἡ ζωὴ ὁμοιάζει μὲ τρικυμιῶδες πέλαιος καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ σώσῃ τὸ σκάφος του κάμνων χρήσιν καὶ τῆς τελευταίας ἰκμάδος τῆς δυνάμεώς του. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν τὸν Ὀδυσσεῦ, ὁ ὁποῖος, παρ' ὄλας τὰς προφητείας καὶ τὰς προειδοποιήσεις, φορεῖ τὴν πανοπλίαν του, ἀρπάζει τὸ δόρυ καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἀναμετρηθῇ μὲ τὴν Σκύλλαν καὶ τὴν Χάρυβδιν. Ὁρθώνει τὸ παράστημά του ἐναντίον τῶν φοβερῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ κατορθώνει νὰ διαφύγῃ τὸν θάνατον. Καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ λαὸς μας διηγεῖται μίαν χαρακτηριστικὴν ἀλληγορικὴν ἱστορίαν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του καὶ ὄχι ἡ τύχη ἢ ἡ μοῖρα. Ἴδου τί λέγει περίπου: Μιὰ μέρα ἕνας ἄνθρωπος περνοῦσε ἀπὸ ἕνα πηγάδι κι ἔσκυψε νὰ δῇ πόσο βαθὺ εἶναι. Ἐσκυβε, ἔσκυβε τόσο ποῦ κόντευε νὰ πέσῃ μέσα καὶ νὰ πνιγῇ ἢ νὰ σκοτωθῇ. Τότες ἔτρεξε ἡ τύχη του, τὸν ἔπιασε καὶ τοῦπε:—Φύγε γρήγορα ἀπὸ δῶ, γιατί θὰ πέσῃς μέσα στὸ πηγάδι καὶ θὰ ποῦν πῶς ἐγὼ σ' ἔρριξα.

Ἡ πίστις εἰς τὴν τύχην εἶναι πρόληψις ἐπιβλαβῆς, διότι μᾶς καθιστᾷ ἀδρανεῖς καὶ μοιρολάτρας, πρᾶγμα ἀπαράδεκτον δι' ἀνθρώπους τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι ἀπογυμνώνομεν τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ τελευταῖα τῆς μυστικῆς καὶ γινόμεθα κυρίαρχοι τοῦ σύμπαντος δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα τὰ φαντάσματα. Τὴν τύχην τὴν κρατοῦμεν εἰς τὰς χεῖρας μας καὶ τὴν ὀδηγοῦμεν ἡμεῖς.

Κατωτέρω παραθέτομεν τρεῖς πραγματείας μαθητῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπηγγέλθησαν ἐνώπιον ἀκροατηρίου.

Τὸ Ἰδανικὸ ἐνὸς Λαοῦ

Ἄκαμπος ἀπὸ τίς ἀλλεπάλληλες θύελλες τῶν αἰῶνων καὶ περιούσιος δεσπόζει στὴν ἀνθρωπότητα ἕνας λαός.

Δὲν εἶναι κανένας λαὸς γιγάντων, οὔτε λαὸς τῶν μαγεμένων τοῦ παραμυθιοῦ. Κι' ἂν ἔῃ κατορθώσει νὰ ἐπιζῆσῃ πάνω στὰ συντρίμμια ἀμέτρητων αἰῶνων, αὐτὸ δὲν τὸ χρωστáει στὴν ὕλικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἀνθρώπων του,

Κάτι άλλο εἶν' ἐκεῖνο πού στίς μεγάλες στιγμές τοῦ ἔθνους παρασέρνει μικροὺς καὶ μεγάλους, πλούσιους ἢ φτωχοὺς καὶ τοὺς σηκώνει μὲ τὰ ὑπερούσια φτερά του στοῦ ὕψος τῶν ἡμιθέων. Εἶναι μία δύναμη πανίσχυρη, βγαλμένη ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὰ βάθη. Εἶναι ἡ δύναμη πού γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀκλόνητη πίστη τοῦ "Ἑλληνα στοῦ ὑπέροχο ἰδανικό του, τὸ ἰδανικό γιὰ τὴν Αἰωνιότητα· ἕνας ἀκατανίκητος πόθος καὶ μιὰ ἀδιάσειστη πεποίθηση στὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνεχείας τοῦ Γένους του καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του. Γιατί ἔτσι εἶναι: κάθε ἄνθρωπος μὰ καὶ γενικώτερα κάθε λαός, γιὰ νὰ προοδεύσῃ, κάπου πρέπει νὰ πιστεῦθῃ, πρέπει κάπου νὰ στηρίξῃ τὴν ἐλπίδα του καὶ τὴ ζωὴ του ὀλόκληρη. Πρέπει νὰ πιστεῦθῃ σ' ἕνα ἰδανικό. Κι ὁ "Ἕλληνας, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκαθόριστη στιγμή τῆς ὑπάρξεώς του, συνδυάζοντας τὴ λατρεία του γιὰ τίς δύο ὕψιστες ἔννοιες, τὴν ἔννοια τῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας, ἔνοιωσε μέσα του νὰ πάλλῃ τοῦ ἰδανικό γιὰ τὴν Αἰωνιότητα. Τὴν Αἰωνιότητα ἀποζητώντας, ἐδημιούργησε τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικό θαῦμα κι' ἀργότερα τὸ Βυζαντινὸ. Καὶ μὲ τὸ ἴδιο ἰδανικό, πιστὰ κληρονομημένο, ρίχτηκε πρὶν ἀπὸ 134 χρόνια, τὸ 1821, στὸν ὑπέρτατο ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἑθνική του Παλιγγενεσία.

*Ἄν θεωροῦμε τὴν Ἑλληνικὴ νίκη στοῦ Μαραθῶνα καὶ στὴ Σαλαμίνα σὰν ἕνα «θαῦμα», τὸ 21 θὰ πρέπει δίχως ἄλλο νὰ τὸ θεωροῦμε σὰν τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων. Γιατί ἀπὸ τὸ 21 λείπει κάθε στοιχεῖο ἑνὸς συνηθισμένου καὶ ὀργανωμένου ἀγῶνος, εἶναι τόλμημα μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. "Ἐνας μικρὸς καὶ πτωχὸς λαός, χωρὶς κοινὸ ἀρχηγό, ἄοπλος καὶ ἀσυγκράτητος, μὲ ἀκλόνητη πίστη στοῦ δίκαιο τοῦ ἀγῶνος του, σύσσωμος ξεσηκώνεται ὕστερα ἀπὸ 400 χρόνια μαύρης δουλείας, γιὰ ν' ἀπαίτησῃ ὃ, τι τοῦ ἀνήκει.

Κι ἦταν φοβερὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἀξία νὰ ἐξαλείψου ἀπὸ τὴν ψυχὴ κάθε σπιθαμῆς ἐθνικῆς ἐλπίδας. Κι ὅμως τὴ δυνατὴ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν κατάρθρωσαν νὰ τὴ σαμάσουσε. Δὲν κατάρθρωσαν, γιατί ὁ "Ἕλληνας ἀπὸ τὴν πρώτη μοιραία στιγμή τῆς Ἀλώσεως, ἔστω κι' ἂν εἶχε σκύβει τὸ κεφάλι, δὲν εἶχε χάσει τὴν κρίση, δὲν εἶχε παύσει στιγμή νὰ σκέπτεται. Στριμμένους στὸν ἔσωτερικό του κόσμον ἀναλογιζότανε τὴν ἐπονεϊδίστη θέση του, ἔκρινε καὶ θρηνοῦσε. Καὶ ἔτσι δὲ χάθηκε ὁ ἐλάχιστος σπόρος μιᾶς ἐλπίδας ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ, ποτισμένος μὲ δάκρυα καὶ μ' αἷμα, ρίζωσε, ἀνθίσε, θέρειψε καὶ γιγάντωσε, κι ἔγινε πόθος, ἀπαίτηση, ἐνδόμυχη προσταγὴ. Προσταγὴ, πού βοηθημένη ἀπὸ τὰ διαφωτιστικὰ λόγια τῶν μορφωμένων τοῦ Γένους—τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ λόγιου, τοῦ παπποῦ καὶ τοῦ πατέρα—δὲν ἔσβησε, ἀλλὰ μεταμορφώθηκε σ' ἕνα ἄλλο ἀνώτερο μὰ καὶ μαρτυρικό συναίσθημα, στὴν ὑποχρέωση. "Ἐνοιωσε πιά ὁ "Ἕλληνας τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐλευθερώσῃ τὴ γῆ τὴν τυραννισμένη πού πατοῦσε, ἔνοιωσε ὅτι ὤφειλε νὰ συνεχίσῃ τὸ ὑπέροχο τραγούδι τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ του. Μιὰ μυστηριώδης κραυγὴ, βγαλμένη ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἡ κραυγὴ τῆς φυλῆς, ὄλο καὶ ἐπιτακτικώτερα, ὄλο καὶ πιὸ δυνατὰ ἔκραζε μέσα του:

—Κι' ὅμως πρέπει νὰ ζήσω... Γιὰ μένα ἀνυπαρξία δὲν ὑπάρχει... Γιὰ μένα ὑπάρχει μόνο ἡ Αἰωνιότητα...

Καὶ ἡ ψυχὴ ἐνίκησε. Ἡ νεκροφάνεια πέρασε. Ὁ λαός, στὴν ἀρχὴ κρυφὰ, φοβισμένα, σὰν τὸ δειλὸ κυματάκι τῆς θάλασσας, ἄρχισε νὰ γλείφῃ τὸ

βράχο πού τοῦ ἐμπόδιζε τὸ πέρασμα πρὸς τὴν Αἰωνιότητα, τὸν Τοῦρκο... Καί τὸ κυματάκι κάποια μέρα φούσκωσε, γιγάντωσε κι ἀνελέητα χτύπησε. Μιά μέρα χαρούμενη στὴ σοβαρότητά της, ποθητὴ καὶ μεγάλη, τὴν 25η Μαρτίου 1821, ἔγινε τ' ἀναπάντεχο τόλμημα, ὁ Μέγας Ξεσηκωμός.

«Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας ;
Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια. . .»

«. . .Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια, ἐμπρός !
Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη, μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει. . .»

Μεθυσμένοι ἀπὸ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ πίστη ὁ Ἕλληνας, μεθυσμένος ἀπὸ τὸ ἀνοιξιὰτικο νέκταρ τὸ σκορπισμένο παντοῦ τριγύρω του, δίνει τὸ νικητῆριο ἐπίλογο ἐνὸς ἄνισου ἀγῶνος 400 ἐτῶν. Εἶναι οἱ θεϊκὲς στιγμὲς τῆς δικαίωσης ἐνὸς ἀδυνάτου...

Κι ἡ προσπάθεια ἐνὸς μικροῦ λαοῦ νὰ γκρεμίσῃ μιὰ κολοσσιαία αὐτοκρατορία ἐπέτυχε. Τὸ ἴδιο συνέβη κι ἀργότερα, παντοῦ ὅπου ὁ Ἑλληνισμὸς δοκιμάστηκε. Τὸ 12 στὴ Μακεδονία, τὸ 40 καὶ τὸ 49 στὴν Πίνδο καὶ στὸ Γράμμο. Γιατὶ εἶναι ἡ ψυχὴ πού ὀδηγεῖ τὸν Ἕλληνα. Εἶναι ἡ πίστη του στὴν ἀναγκαιότητα τῆς συνεχείας τοῦ Γένους, εἶναι ἡ πίστη του στὸ ἰδανικὸ τῆς Αἰωνιότητος.

Τίς ἅγιες τοῦτες μέρες ξαναφέρνουμε μπροστὰ μας τίς μεγαλειώδεις στιγμὲς τοῦ 21. Ταπεινὰ χαμηλώνουμε τὰ κεφάλια καὶ θαυμάζουμε. Νοιώθουμε τόσο μικροὶ μπροστὰ στὰ μεγάλα ἔργα τῶν ἀθανάτων προγόνων μας! Γύρω μας προστατευτικὰ πλανιῶνται οἱ σκιές τους, πρόθυμες νὰ μᾶς δώσουνε παραδείγματα καὶ διδάγματα. Κι ὅμως, κάτι φαίνεται νὰ ζητᾶνε κι αὐτοὶ ἀπὸ μᾶς. Ζητᾶνε κάποια ὑπόσχεση, ἕναν ὄρκο. Ἀπαιτοῦνε τὸ Πατριτικὸ ἐκεῖνον ὄρκο «ἄμεις δέ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρρονες». Κι ἐμεῖς, μὲ δέος στὴν ψυχὴ μὰ καὶ μ' ἀπόφαση, ὑποσχόμεθα :

— Ναί, ὦ ἀθάνατοι πρόγονοι, γνωστοὶ καὶ ἀνώνυμοι ἀγωνιστές, θὰ φανοῦμε ἀντάξιοι διάδοχοί σας, ὅπου κι ἂν χρειαστῇ. Εἴτε στὴν εἰρήνῃ, εἴτε στὸν πόλεμο. Εἴτε μὲ τὸ σπαθί, εἴτε μὲ τὴν πέννα στὸ χέρι, ἄξιοι κληρονόμοι τοῦ ἰδανικοῦ τῆς Αἰωνιότητος. Κι ἂν ἀδέρφια μας «χαίρωνται ψεύτρα ἔλευθεριά», ναί, τὸ ὑποσχόμεθα, θὰ τοὺς ἔλευθερώσουμε. Τὸ ἱερὸ τὸ χῶμα τῆς Πατρίδος μας θὰ τὸ τιμήσουμε μὲ κάθε θυσία.

Π. Ο. (17 ἐτῶν).

Ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης

Ἄπ' τίς ἐφτά πληγές τοῦ Στρατηγοῦ μας,
πού σιωπηλὰ ξανάνοιξαν καὶ τρέχουν,
σὰν ἀπὸ ἐφτά πηγές,
κι ὡσὰν ἐφτά ν' ἀνάβρυσαν μπροστὰ μας ἅγια κεφαλάρια,
σὲ τοῦτα σκύβοντας,
πλατεῖα τὴ δίψα μας,
βαθεῖα τὴν πίκρα μας
νὰ ξαλαφρώσουμε μποροῦμε.

"Ετσι ὁ ποιητὴς χαιρετοῦσε τὸ Μακρυγιάννη, ποῦ ἑτοιμοθάνατος ἔλεγε : «Καὶ δὲν μᾶς ἀκοῦς καὶ δὲν μᾶς βλέπεις. Καὶ σκούζω νύχτα καὶ μέρα ἀπὸ τὴς πληγῆς μου. Καὶ ἔξι μῆνες φυλακωμένος σὲ δυὸ ἄδρασκελιῆς κάμαρη. "Ολοὶ θέλουν νὰ χαθοῦμε... Μοῦ ρίχνουν πέτρες καὶ μὲ χτυποῦν. Ἐσάπισα... ἔσκουλήκισα... δὲ στανόμουν ζωντανὸς εἶμαι ἢ πεθαμένος...»

Τὸ στόμα του πιά ὕστερα ἀπ' αὐτὸ σταμάτησε νὰ λήη. Τὸ χέρι του σταμάτησε νὰ γράφη. Ἦταν πεθαμένος. Ὑπῆρχε μόνο τὸ «λεβέντικο κουρέλι» ποῦ δὲ μιλοῦσε, ποῦ δὲ σκεφτόταν, ποῦ δὲ σάλευε. Τέλος, «τὴν 27ην Ἀπριλίου 1864 ἀπέθανεν ἐξ ὑπερβαλλούσης σωματικῆς ἐξαντλήσεως», σύμφωνα μὲ τὴν ἰατρικὴ βεβαίωση. Καὶ ξαναγεννήθηκε ὕστερα ἀπὸ 47 χρόνια, μισὸν αἰῶνα, ὅταν βγήκε στὸν ἥλιο, μέσα ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Βλαχογιάννη, τὸ νέο σῶμα, τ' Ἀπομνημονεύματα τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης.

Ἡ ζωὴ τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι ἓνα κομμάτι νύχτα καὶ ἓνα κομμάτι μέρα. Τὸ κομμάτι τῆς μέρας εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο· γι' αὐτὸ καὶ τὸ φῶς εἶναι περισσότερο. Ὅταν κοιτάξης τὴ ζωὴ του, εἶναι σάν νὰ κοιτάξης ἓνα πηγάδι ποῦ ὁ βυθὸς του, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ, κρατᾶει τὴν ἀντανάκλαση τοῦ ἡλίου. Καὶ ἡ λάμψη του σὲ θαμπώνει καὶ σὲ ξαφνιάζει καὶ σὲ τραβάει. Μιὰ τόσο ὁμορφὴ λάμψη! Τόσο καθάρια! Σάν τὴ λάμψη ποῦ ἔχουν τὰ μάτια τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, ὅταν σὲ κοιτάξῃ νὰ λύσῃ τὸ αἰνίγμα τῆς προσωπικότητάς σου.

"Ενα φτωχὸ παιδί ποῦ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀβορίτη, ἓνα χωριὸ τοῦ Λιδωρικιοῦ. Καὶ τὸ παιδί γεννήθηκε στὰ 1797, μέσα σ' ἓνα κάμπο, κοντὰ σ' ἓνα δεμάτι ξύλα. Ἀπὸ κεῖ βρίσκεται στὴ Λεβαθεῖα καὶ στὴν Ἄρτα. Κι ἔχει στὰ μάτια του ὅλη τὴν εἰλικρίνεια τῆς φύσης ποῦ τὸ γέννησε καὶ τὸ μεγάλωσε. Καὶ θὰ μείνῃ πάντα ἓνα παιδί, ποῦ θὰ γυρεύῃ παντοῦ τὴν ἀλήθεια σ' αὐτὰ ποῦ βλέπουμε καὶ σ' αὐτὰ ποῦ δὲ βλέπουμε, στὸν καθημερινὸ ἰδρώτα καὶ στ' ὄνειρο. Καὶ τ' ὄνειρο θὰ παίξῃ σὲ δύναμη τὸν ἴδιο ρόλο μὲ τὴ χειροπιαστὴ ζωὴ, ἐπειδὴ παντοῦ μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἀλήθεια, ἀφοῦ παντοῦ ὑπάρχει ὁ Θεός.

Στὰ 1820 μπαίνει στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία. Μιὰ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἔχει πάντα τὴν πιθανότητα νὰ κρύβῃ μέσα της τὴν ἀλήθεια. Καὶ τὴν κρύβει. «Μπῆκα στὸ μουσικό», λέει, «καὶ πῆγα στὸ σπίτι μου κι ἐργαζόμουνα γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ τὴ θρησκεία μου, νὰ τὴ δουλέψω λικρινῶς, καθὼς τὴ δούλεψα, νὰ μὴ μὲ εἰπῇ κλέφτη καὶ ἄρπαγο, ἀλλὰ νὰ μὲ εἰπῇ τέκνο της καὶ ἐγὼ μητέρα μου».

Κι ἔτσι ὠριμάζει τὸ παιδί καὶ γίνεται ἔφηβος κι ἀπὸ ἔφηβος ἄντρας καὶ πλουτίζει σάν ἔμπορος καὶ τέλος γίνεται ἀγωνιστής. Καὶ θὰ τὸν δῆς, πλουτισμένο πιά ἀπὸ μιὰ πρώιμη πείρα τῆς ζωῆς, νὰ γυρνᾷ πότε στὸ Μεσολόγγι, πότε στὰ Σάλωνα ἢ στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα, στὴν Ἀθήνα, στὴ Σαλαμίνα ἢ στὴν Πελοπόννησο, κι ἂν τοῦ κρατήσῃς λίγο τὸ χέρι νὰ νοιώσῃς τὸ σφυγμὸ του, θὰ καταλάβῃς ὅτι ψάχνει. Ψάχνει νὰ βρῇ τί ; Νὰ διδάξῃ τί ;

Στὴ μάχη τῶν Μύλων ἡ στάση του παραξενεύει. Βρίσκεται ἐκεῖ μὲ λίγους ἀνθρώπους καὶ περιμένει ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ἰμπραήμ. Κι ὅταν ὁ Γάλλος Ντεριγνὸ τοῦ λέει ὅτι εἶναι λίγοι οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ ἀποκρού-

σουν μιὰ τέτοια δύναμη, εκείνος άπαντά : «Κι άν εΐμαστε όλίγοι εις τό πληθος του Μπραζίμ, παρηγοριόμαστε μ' έναν τρόπον, ότι ή τύχη μίς έχει τους "Ελληνες πάντοτε όλίγους. "Ότι άρχή και τέλος παλαιόθεν και ώς τώρα όλα τά θεριά πολεμοϋνε νά μίς φάνε και δέ μποροϋνε· τρώνε άπό μίς και μένει και μαγιά. Και οι όλίγοι άποφασίζουν νά πεθάνουν, και όταν κάνουν αύτή την άπόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές φορές κερδίζουν».

Στόν έμφύλιο πόλεμο, κρατάει μιὰ θέση που παραξενεύει πάλι και τους φέρνει όλους ενάντιούς του. Κι όμως μένει εκεί. Πολεμώντας μένει άκίνητος. Ριζώνει στη γή και μοιάζει ένας σιδερένιος όγκος με άπλωμένα τά χέρια του στο Θεό.

Στό παλιό Ναυαρίνο, στην 'Αθήνα και όπου άλλοϋ πολεμάει, όρθώνεται παντού μνημείο δόξας ό άνθρωπος που έχει άγκαλιάσει παράφορα την τιμιότητα, τή δικαιοσύνη και την έλευθερία. Στις καμάρες του Σερπετζέ λαβώνεται, τόν ποδοπατούν δικοί του, όχτροί, σφηνώνεται μιὰ σφαίρα μαζί με τό φέσι του στο κεφάλι του. Και νικάει. Στο τέλος του πολέμου θά βρεθί με 7 σοβαρά τραύματα.

Τό παιδί που ξεκίνησε άπό ύπηρετάκι, που γίνηκε έμπορος, άγωνιστής δοξασμένος, τώρα θά δοκιμάση ό,τι άλλο καινούργιο προσφέρει ή ζωή, την πολιτική. Τά άρνητικά χτυπήματα άπ' την κατάσταση θά ναι γι' αυτών χειρότερα άπ' τά τραύματα των Τούρκων. Ένω περιμένει άπό τόν "Όθωνα νά άναδημιουργήση την πατρίδα με τή δικαιοσύνη, βλέπει νά πέφτη ή δύναμη σ' άλλων κακόβουλων τά χέρια. Κι έτσι αρχίζει νά ετοιμάζη τό κίνημα που καταλήγει στο Σύνταγμα τής Γ' Σεπτεμβρίου. Σάν τό νερό που συνεχώς άπλώνεται, που παίρνει διαφορετικές όλοένα κατευθύνσεις και που συνεχίζει την άρχική πορεία του. "Έτσι, αϋθόρμητος, λεβέντης, γενναίος, ειλικρινής. "Ένα κϋμα που σπάνει πάνω στα βράχια, αυτός και τό έργο του.

«Γράφουν σοφοί άντρες πολλοί . . . για την 'Ελλάδα. "Ένα πράμα μόνο με παρεκίνησε κι έμένα νά γράψω, ότι τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί . . . και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι· όσοι άγωνιστήκαμεν άναλόγως ό καθείς, έχομεν νά ζήσωμεν έδώ. Τό λοιπόν δουλέμαμεν όλοι μαζί, νά την φυλάμεν κι όλοι μαζί και νά μήν λήη ούτε ό δυνατός έγώ ούτε ό αδύνατος. Ξέρετε ποτέ νά λήη ό καθείς έγώ ; "Όταν άγωνιστή μόνοι του και φικιάση ή χαλάση . . . "Όταν όμως άγωνίζονται πολλοί και φικιάουν, τότε νά λέμε έμεις. Εΐμαστε εις τό έμεις κι όχι εις τό έγώ. Και εις τό έξής νά μάθωμεν γνώση άν θέλωμεν νά φικιάσωμεν χωριό, νά ζήσωμεν όλοι μαζί». Τελειότερη εικόνα τής κοινής προσπάθειας άπ' αυτήν δέ μπορεί νά δοθί, ούτε δόθηκε ποτέ.

Τί δύναμη 'Ομηρική θά πρέπη νά ύπήρχε στον άνθρωπο τούτον που γέρος σχεδόν έμαθε τό αλφάβητο, μόνο για νά μπορέση νά έκφράση τό ποτάμι του έαυτοϋ που βγήκε μετά στο άπελέκτο, μ' πανανθρώπινο στο νόημά του, γράψιμο. Πώς ν' άρνηθίς αυτους που τόν λένε «'Ομηρο τής 'Επαναστάσεως» ή τόν πιό σημαντικό πεζογράφο τής Νεοελληνικής λογοτεχνίας ;

Σά νοιώσης τή νύχτα νά πέφτη, όταν βρίσκεσαι μόνος, σκέφτεσαι πάντα αυτους που λείπουν· κι εκείνοι τότε στέκονται πλαί σου κι εΐναι

ὁ χορὸς τοὺς ἀλαφροὺς σὰν τὸν ἄνεμο, ἕνας χορὸς ἀνάμεσα ἀπ' τὴν πατρίδα, μέσα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους δρόμους ποὺ χύθηκε παλιὰ τόσος πόνος. Κι ἕνα «λεβέντικο κουρέλι», μὲ τὸ σκαλιστήρι στὸ χέρι, μὲ τὴ σημαία τοῦ Συντάγματος στὴν καρδιά, μὲ τὰ μάτια του νὰ λάμπουν ἔτσι ὅπως τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, μὲ τὴ φωνή του ὄλο πόνος, παράπονο, τὸ παράπονο τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ποὺ δὲν τοῦπαν τὴν ἀλήθεια, προχωράει καὶ λέει : «Ὅλοι θέλουν νὰ χαθοῦμε».

.
 . . . σὲ τοῦτα σκύβοντας,
 πλατειὰ τὴ δίψα μας,
 βαθειὰ τὴν πίκρα μας
 νὰ ξαλαφρώσουμε μποροῦμε.

Ν.Σ. (18 ἐτῶν).

Ἄτομον καὶ Σύνολον

Τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς κοινωνίας, ποὺ σήμερα ἡ μελέτη της ἀπασχολεῖ ἕνα ἄθροισμα ἐπιστημῶν, μῆπκαν, ὅταν ἕνας ἄνθρωπος βοήθησε ἕναν ἄλλο νὰ σωθῆ ἀπὸ κάποιο κίνδυνο. Καταλαβαίνοντας τότε καὶ οἱ δυὸ ὅτι τὸ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν μαζί ἦταν ἡ καλύτερη προστασία ποὺ μποροῦσαν νὰ ἔχουν, ἐνώθηκαν μὲ ἄλλους, ἐθέσπισαν τοὺς πρῶτους στοιχειώδεις κανόνες, ὠργανώθηκαν καὶ παύοντας πιά νὰ εἶναι μιὰ ἀσύνδετη μάζα ἔγιναν μιὰ κοινωνία. Παραχώρησαν ὠρισμένα ἀπὸ τὰ δικαιώματά τους, ἔκαναν μερικές ἀμοιβαίες ὑπαχωρήσεις καὶ μὲ τὸν καιρὸ τὸ μεγάλο βῆμα ἔγινε : τὸ ἔνστικτο, ποὺ σπρώχνει τὸν ἄνθρωπο στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιβίωση καὶ τὸν ὠδήγησε νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς ὁμοίους του, ἔγινε συνείδηση. Ὁ ἄνθρωπος ἦταν πιά «κοινωνικὸ ζῶο».

Ἄν ὅμως μὲ τὴν πρώτη κοινωνία δόθηκε λύση σὲ πολλὰ προβλήματα, δημιουργήθηκε ἕνα ἄλλο, ποὺ ὡς σήμερα μένει ἄλυτο· εἶναι τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν ἁρμονικὴ διαβίωση τῆς κοινωνίας σὰν ὑπερατομικοῦ συνόλου μὲ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἄτομα ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ δώσῃ λύση σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἔγινε ἡ βασικὴ αἰτία τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τίς κάθε εἴδους ἀνωμαλίες καὶ ἐπαναστάσεις, ποὺ συνετάρραξαν καὶ συνταράζουν ἀκόμη τὴ Γῆ, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη ἐποχὴ ὡς αὐτὴν τὴν ἡμέρα. Ὁ ἄνθρωπος, ζώντας σὰν μονάδα, ἔχει πάντοτε πάνω ἀπὸ κάθε τι ἄλλο τὸ ἐγὼ του. Θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του σὰν τὸ κέντρο τοῦ κόσμου καὶ ἐκδηλώνει αὐτὸν τὸν ἐγωισμό προσπαθώντας νὰ ἐπικρατήσῃ, παραμερίζοντας κάθε ἐμπόδιο καὶ χρησιμοποιώντας κάθε μέσο θεμιτὸ ἢ ὄχι. Εἶναι φανερό ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ δημιουργία κοινωνίας, ἐφόσον ἰσχύει αὐτὴ ἡ νοοτροπία, καὶ γι' αὐτὸ ὑπῆρξε πάντοτε ὁ κύριος σκοπὸς κάθε κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως ἡ ἐξάλειψη αὐτῆς τῆς ἐγωκεντρικῆς τάσεως τοῦ ἀτόμου. Δοκιμάστηκαν πολλοὶ τρόποι καὶ συστήματα. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ στηριγμένα πάνω σὲ φιλοσοφικὰς θεωρίες, κατὰ κανόνα ἀνεφάρμοστες, ἄφησαν τὸν ἄνθρωπο τελείως ἐλεύθερο νὰ κανονίζῃ τὴ ζωὴ του, ἐλπίζοντας ὅτι ἡ καλὴ φύση του θὰ ὑπερίσχυε. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἀπαιτοῦν ὄλα τὰ ἄτμοα τὴ βοή-

θεια τῶν ἄλλων, χωρὶς κανένα νὰ εἶναι διατεθειμένο νὰ δώσῃ τὴ δική του. Ἔτσι ἡ ἐλευθερία κατήντησε συνώνυμη μὲ τὴν ἀσυδοσία, πρᾶγμα ποῦ εἶχε σάν ἀναπόφευκτη συνέπεια τὴν ἐξαφάνιση τοῦ κύρους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς πολιτείας. Ἄλλοι πάλι ἰδρῦθηκαν κοινωνίες μὲ βάση τὴν ἀπόλυτη καὶ ἀναντίρρητη ὑποταγὴ τοῦ ἀτόμου στὶς θελήσεις ἢ μᾶλλον στὶς προσταγὰς τοῦ συνόλου. Σάν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιτυχία θεωρήθηκε ἡ ἐξάλειψη κάθε ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ κάθε προσωπικοῦ στοιχείου.

Στὶς κοινωνίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ ἄτομο παύει νὰ εἶναι μιὰ αὐθῦ-παρκτη ὄντοτης, χάνει διαδοχικὰ τὴν ἀνεξαρτησία, τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἀξιοπρέπεία του καὶ γίνεται ἓνα μῦριο χαμένο μέσα σὲ πλῆθος ἄλλων ὁμοίων του. Οἱ πράξεις του ἐλέγχονται ἀπὸ τίς πράξεις τῶν ἄλλων, ἡ ζωὴ του κανονίζεται ἀπὸ τὴ ζωὴ τους, ἀκόμα καὶ ὁ νοῦς χάνει τὴν ἐλευθερία του καὶ φυσικὰ καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ σκέπτεται. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πάντα τὸ ἴδιο : ἡ τέλεια ὑποδούλωση καὶ συντριβὴ τοῦ ἀτόμου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κατάρπωση τῆς κοινωνίας, ποῦ τὰ μέλη τῆς δὲν εἶναι πιὰ ἐνεργοὶ καὶ ἀποδοτικοὶ παράγοντες ἀλλὰ ἑτεροκίνητα ἀνδρείκελα. Ὅσο γιὰ τὴν πολιτεία, αὐτὴ ξεφεύγει τελειῶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τῆς ἀποστολή. Καταπιέζοντας τὰ ἄτομα τὰ ἀναγκάζει νὰ μὴν τὴ θεωροῦν πιὰ σάν ἓνα δικό τους δημιούργημα προσωρισμένο νὰ τὰ ἐξυπηρετῇ καὶ νὰ τὰ ἀνυψώσῃ, ἀλλὰ νὰ τὴ βλέπουν σάν μιὰ μισητὴ ξένη δύναμη, ποῦ κύριός τῆς σκοπὸς εἶναι ἡ κατασκευὴ πειθηνίων καὶ ἀβούλων ὀργάνων χωρὶς θέληση καὶ σκέψη. Φτάνει δηλαδὴ στὴν πολιτεία τοῦ Νίτσε καὶ γίνεται «τὸ τέρας ποῦ καταβροχθίζει ἀνθρώπους».

Μεταξὺ ὅμως τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς ἀποχαλινώσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ στραγγαλισμοῦ τῆς προσωπικότητος, ὑπάρχει ὁ «χρυσὸς κανὼν» τῆς ἁρμονικῆς συναρτήσεως ἀτόμου καὶ συνόλου. Δὲν πρόκειται φυσικὰ νὰ δοθῇ ἀπάντηση σ' ἓνα ἐρώτημα ποῦ ἐπὶ αἰῶνες βασανίζει φιλοσόφους, κοινωνιολόγους καὶ ἀρχηγούς θρησκείων ἀπὸ νέους ποῦ μόλις τώρα ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ ζωὴ. Ἴσως ὅμως, ἐπειδὴ τὴ βλέπουν, ὅπως κάθε τι καινούργιο, γεμάτοι ἐλπίδα καὶ αἰσιοδοξία, νὰ προσπαθοῦν πάντα νὰ δώσουν λύσεις, νὰ καλυτερέσουν ὅ,τι ὑπάρχει, νὰ διορθώσουν ὅ,τι δὲν εἶναι σωστὸ.

Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνος ἦταν ἀδύνατο νὰ φθάσῃ στὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ ποῦ βρίσκεται. Χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας δὲν ἀνεγνώριζε μόνον τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ θεωροῦσε σάν βάση τῶν ἐπιδιώξεων του τὴν ἱκανοποίησή του. Ἄπειρες εἶναι οἱ περιπτώσεις ἀτόμων μὲ μεγάλα προσόντα, ὅπως ὁ Ἄλκιβιάδης, ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός καὶ τόσο ἄλλοι, ποῦ κατὰστρεψαν πολλοὺς καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους, γιὰτὶ δὲ θέλησαν νὰ ξεχάσουν τίς φιλοδοξίες τους καὶ νὰ παραμερίσουν τὸν ἑγωισμό τους. Πρέπει, λοιπόν, τὸ ἰδανικὸ πολίτευμα, ἀν θέλῃ νὰ ἔχῃ στερεὰς βάσεις, νὰ κἀνῃ κατανοητὸ στὸν ἄνθρωπο ὅτι τὸ συμφέρον του ἐπιβάλλει τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ὑπακοή στοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς. Κι αὐτὸ θὰ κατορθωθῇ, μόνον ὅταν γίνῃ συνειδηση ὁ ἄτομο ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ συνόλου ἔχει ἄμεσο ἀντίκτυπο στὴ δική του εὐτυχία, ὅπως καὶ κάθε ἀτομικὴ πράξη ἔχει συνέπειες ποῦ κάποτε θὰ ξαναγυρίσουν στὸ ἄτομο.

Κάθε ὅμως προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ πρέπει νὰ

γίνεται με τὴν προοπτικὴ τῆς διατηρήσεως τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀνεξαρτησίας. "Αν λείψουν αὐτά, τότε ἡ κοινωνία γίνεται πρόσφορο ἔδαφος γιὰ κάθε εἶδους δημαγωγικὴ ἐκμετάλλευση. Ἐπίσης καὶ ἡ ἰδέα ὅτι πρέπει νὰ γίνεται ἐξίσωση τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων με βάση τὰ κατώτερα δὲν εἶναι ὠστή. Ἄπεναντίας, τὰ ἀνώτερα ἄτομα πρέπει νὰ ἀφήνῃνται ἐλεύθερα νὰ ἀναπτύσσουν τὶς ἰκανότητές τους, προσπαθώντας νὰ ἐξυψώσουν καὶ τὰ ἄλλα.

Οὕτε πρέπει νὰ νομίζεται ὅτι γιὰ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῆς κοινωνίας εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάπιση τῆς ὀρμῆς γιὰ ἐπικράτηση ποῦ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ὀρμὴ αὐτὴ ὑπῆρξε πάντοτε καὶ εἶναι ἀκόμα ἡ ἀφετηρία κάθε ἀνθρώπινης προόδου καὶ ἡ ἐξαφάνισή της θὰ ἰσοδυναμοῦσε με πολιτιστικὴ στασιμότητα. "Αν πάψη νὰ χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικὰ γιὰ ἰκανοποίηση ἐγωιστικῶν διαθέσεων, γίνεται ἀμέσως ἀποτελεσματικὸς παράγων κοινωνικῆς προόδου.

Οἱ βάσεις, λοιπόν, γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ἰδεώδους κοινωνίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ τήρησις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀτόμου ἀπέναντι τῶν ἄλλων καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ συνόλου πρὸς τὸ ἄτομο.

Κάποτε θὰ φθάσουμε σ' αὐτὸ τὸ ὄνειρο ποῦ ἐπὶ αἰῶνες οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ἀγωνίστηκαν, πολέμησαν καὶ πέθαναν, γιὰ νὰ τὸ κάμουν πραγματικότητα. Τότε ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔχη ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὴν ἀμφιβολία, θὰ ξεύρη νὰ πιστεῦθαι στὸν ἑαυτὸ του καὶ στοὺς ἄλλους καὶ θὰ ὀδηγηθῆται ἀπὸ ἀρχῆς καὶ ἰδανικὰ ποῦ θὰ τὸν συνδέουν καὶ δὲν θὰ τοῦ διδάσκουν τὸ μῖσος πρὸς τοὺς συνανθρώπους του. Καὶ οἱ νέοι κάθε γενεᾶς, μπαίνοντας στὴ ζωὴ, θὰ νοιώθουν πᾶς πὼς ὁ μόνος τρόπος νὰ ἐπιτύχουν σὰν ἄτομα εἶναι νὰ βοηθήσουν δλόψυχα στὴν ἐξύψωση τοῦ συνόλου.

E. X. (18 ἐτῶν).

Ἐρωτήσεις

Τί εἶναι πραγματεῖα ἢ μελέται καὶ τί ρητορικὰ γυμνάσματα; Διατί δὲν πρέπει νὰ λέγονται δοκίμια; Ποῖαι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν σύνταξιν μιᾶς καλῆς πραγματείας ἢ ρητορικοῦ γυμνάσματος; Πὼς πρέπει νὰ ἐκλέγῃται τὸ θέμα μας; Διατί εἶναι ἀπαραίτητος ἡ χρησιμοποίησις βιβλιογραφίας; Τί εἶναι πηγαί; Τί εἶναι βοηθήματα; Ποῦ καὶ πὼς καταγράφονται τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας συγκεντρώνομεν ἐκ τῆς βιβλιογραφίας καὶ διατί; Πὼς πρέπει νὰ γίνεται ἡ τακτοποίησις τοῦ συγκεντρωθέντος ὕλικου; Πὼς πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐκκαθάρισις καὶ ἡ κριτικὴ αὐτοῦ; Διατί ἡ συγκεντρωσις, ἡ τακτοποίησις καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ ὕλικου ἀποτελοῦν σημαντικώτατον στάδιον εἰς τὴν συγγραφὴν μιᾶς μελέτης; Πὼς πρέπει νὰ ἀναπτύσσῃται τὸ θέμα μας; Ὑπάρχουν δυνατότητες πρωτοτυπίας καὶ τί ἐννοοῦμεν λέγοντες πρωτοτυπίας; Διατί εἰς τὰς πραγματείας καὶ τὰ ρητορικὰ γυμνάσματα πρέπει νὰ προσέχωμεν ἰδιαίτερος εἰς τὴν διατύπωσιν;

Ἀσκήσεις

174. *Κρίνατε τὰ τρία ἀνωτέρω ρητορικὰ γυμνάσματα καὶ εὑρετε τὰ προεργήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα αὐτῶν.*

175. Ἐκλέξατε ἐν ἐκ τῶν κάτωθι θεμάτων διὰ πραγματείαν ἢ ῥητορικὸν γύμνασμα :

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία. Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης. Ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Χρυσοῦς Αἰὼν. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος μεταλαμπάδευτης τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Φιλοποίμην, ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Χριστιανισμός. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θρύλου. Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453 εἰς τοὺς θρούλους καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Οἱ πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀξία τῶν ἐθνικῶν μας μύθων. Ὁ Γυῖος τῆς Καλόγριας. Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ. Ὁ Παπαφλέσσας. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας. Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Αἱ κρίσιμοι στιγμαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ὁ Διονύσιος Σολωμός. Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ὁ Ἄγγελος Σικελιανός. Ἡ Πηνελόπη Δέλτα. Ἡ αἰσθητικὴ ἀξία τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Ἡ φιλοσοφία τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια κάτοπτρον τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Ὅμηρος καὶ δημοτικὸν τραγούδι. Τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν Νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν. Ἡ φυσιολατρία (ἢ στοργή, ἢ πατριδολατρία, τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον, ἡ θάλασσα, ἡ ξενιτειά, ἡ αἰσιοδοξία, ἡ ἀπαισιοδοξία) εἰς τὴν Νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν. Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Τὸ ἠθογραφικὸν (ρεαλιστικόν, κοινωνικόν, συμβολικόν κλπ.) πεζογράφημα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀκαδημαϊκὴ καὶ νεοτερρικὴ ποίησις. Ποίησις καὶ φιλοσοφία.

Ἡ Ζωὴ καὶ ἡ Τέχνη. Ἡ σκοπιμότης εἰς τὴν Τέχνην. Τέχνη καὶ προπαγάνδα. Αἱ νεώτεραι σχολαὶ (τάσεις) εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν. Αἱ τελευταῖαι τάσεις τῆς μουσικῆς. Ἀκαδημαϊκὴ καὶ μοντέρνα τέχνη. Ρωμαντισμὸς καὶ ρεαλισμὸς. Ἰδεοκρατία καὶ ὕλισμός. Αἰσιοδοξία καὶ ἀπαισιοδοξία. Ἐνας ἀρχαῖος φιλόσοφος (Ἡράκλειτος, Δημόκριτος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Πλωτῖνος καὶ ἄλλοι). Ἐνας χριστιανὸς φιλόσοφος (Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος). Ἐνας νεώτερος φιλόσοφος (Κάντ, Νίτσε, Μπέρξον, Μπερντιάφ). Αἱ τάσεις τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἡ αἰσθητικὴ εἰς τὴν Τέχνην καὶ τὴν Ζωήν. Ἡ ἠθικὴ διὰ μέσον τῶν αἰῶνων. Ἡ ἀρετὴ ἀγώνισμα καὶ ἔπαθλον σκληροῦ ἀγῶνος. Ποῖον τὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ κομμουνισμὸς εἰς τὴν θεωρίαν καὶ εἰς τὴν πράξιν. Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διατί

καταρρέουν τὰ τυραννικά καὶ ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα. Ὁ ρόλος τῆς προσωπικότητος εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ ρόλος τῶν μαζῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν. Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι. Ποῖος ὁ ἰδεώδης πολιτικός ἀνὴρ. Πόλεμος καὶ εἰρήνη. Ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος. Φυλὴ, ἔθνος, κράτος. Ὁ ἥρωισμὸς εἰς τὰς κρίσιμους στιγμὰς καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν.

176. *Ἐκλέξατε ἐν ἑκ τῶν δοθέντων θεμάτων δι' ἐκθέσεις θεωρητικοῦ περιεχομένου (ἀσκήσεις 169-173) καὶ γράψατε ἐπ' αὐτοῦ πραγματείαν ἢ ρητορικὸν γύμνασμα.*

Ε'. Ανάλυσις καὶ Κριτικὴ Λογοτεχνημάτων

Εἰς τὰς ἀνωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις δίδονται πρὸς ἀνάλυσιν εἰς τοὺς μαθητὰς λογοτεχνήματα περιεχόμενα εἰς τὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα ἢ καὶ ἔργα ἀρχαίων κλασσικῶν μετὰ τὸ πέρας ἢ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν ἐν τῇ τάξει.

Αἱ ἀναλύσεις αὐταὶ ἀποτελοῦν σπουδαῖον κλάδον τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν, διότι συνηθίζουν τοὺς μαθητὰς νὰ μελετοῦν μὲ προσοχὴν τὰ προϊόντα τῆς λογοτεχνίας, ἀσκοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ κάλλους τῶν κειμένων, ἀναπτύσσουν καὶ δεξιῶν τὸ κριτήριόν των καὶ γενικῶς βοηθοῦν πολὺ εἰς τὴν αἰσθητικὴν διαπαιδαγώγησιν αὐτῶν. Τί σημαίνει ἀνάλυσις λογοτεχνημάτων καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνεται, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω.

Ἀνάλυσις ἐνός λογοτεχνήματος λέγεται ἡ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως (γλωσσικῆς, πραγματικῆς, αἰσθητικῆς) *ἐξέτασις* αὐτοῦ, ἥτοι ἡ *εὗρεσις* τῶν στοιχείων καὶ γνωρισμάτων του καὶ ἡ προσεκτικὴ *κριτικὴ* καὶ *ἀξιολόγησις* αὐτοῦ.

Τὰς ἀναλύσεις αὐτὰς ἀποκαλοῦν πολλοὶ *αἰσθητικὰς*, ἀλλ' ὁ ὄρος οὗτος δὲν εἶναι ὀρθός. Ἡ αἰσθητικὴ ἀνάλυσις, ἡ ἐξέτασις ἂν καὶ διατὶ ἔν κείμενον ἐκπληροῖ τοὺς κανόνας τῆς αἰσθητικῆς, ἂν εἶναι ὠραῖον ἢ ὄχι, ἂν μᾶς συγκινῇ ἢ δὲν μᾶς συγκινῇ, εἶναι τὸ τελευταῖον μέρος καὶ τὸ κορύφωμα τῆς γενικῆς ἀναλύσεως. Πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς «ὁμορφίας» τοῦ ἔργου, ἢ κα-

λύτερα διὰ νὰ τὸ ἐκτιμήσωμεν ὀρθῶς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὰ γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ στοιχεῖα αὐτοῦ. Ἡ γλωσσικὴ καὶ πραγματικὴ ἐρμηνεῖα εἶναι αἱ ἀπαραίτητοι προβαθμίδες διὰ τὴν αἰσθητικὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αἰσθητικὴ ἐρμηνεῖα προϋποθέτει κάποιαν ὠριμότητα, διὰ τοῦτο μόνον εἰς τὰς ἀνωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις πρέπει νὰ ἀνατίθενται αἰσθητικαὶ ἀναλύσεις εἰς τοὺς μαθητάς. Εἰς τὰς κατωτέρας πρέπει τὸ κέντρον τοῦ βάρους νὰ πίπτῃ εἰς τὰ γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ στοιχεῖα τῶν μελετωμένων ἔργων καὶ ἡ αἰσθητικὴ ἀνάλυσις νὰ περιορίζεται εἰς σύντομον καὶ γενικὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν. Δηλαδή ἡ προσοχὴ τῶν μικροτέρων μαθητῶν πρέπει νὰ στραφῇ κυρίως εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀγνώστων λέξεων τοῦ κειμένου, τὴν ταξινόμησιν αὐτοῦ εἰς ἓν εἶδος τοῦ λόγου (ποίημα, διήγημα, τί εἶδος διήγημα, θεατρικὸν ἔργον, χρονογράφημα, περιγραφὴν), τὴν εὕρεσιν τῶν μερῶν τὰ ὁποῖα τὸ ἀποτελοῦν καὶ τὴν γραφὴν μιᾶς καλῆς περιλήψεως. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἀντιθέτως προσέχομεν περισσότερον τὰς αἰσθητικὰς καλλονὰς τοῦ κειμένου καὶ ὀλιγώτερον τὰ γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται γνωστὰ ἢ εὐκολονόητα ἕνεκα τῆς ἐργασίας τῶν προηγουμένων ἐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἡ πραγματικὴ καὶ ἰδίως ἡ γλωσσικὴ ἐρμηνεῖα *δὲν εἶναι περιττὴ* διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν Νεοελληνικῶν κειμένων, διότι ὅλοι σχεδὸν οἱ πεζογράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ μας χρησιμοποιοῦν ἰδιωματικὰς καὶ ἀρχαϊζούσας λέξεις, ναυτικούς, γεωργικούς, τεχνικούς καὶ ξένους ἐνίοτε δρους. Ἐκτὸς τούτου δημιουργοῦν καὶ ἰδικὰς τῶν λέξεις ἢ δίδουν ἄλλην σημασίαν καὶ μεγαλύτερον βάθος εἰς γνωστὰς λέξεις. Εἰς τὸ διήγημα π.χ. τοῦ Στρατῆ Μυριβήλη: *Τὸ Μεγάλον Σαλπάρισμα* (Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Στ' Γυμνασίου, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 20—32) ὑπάρχει σωρεία ἀγνώστων λέξεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν: φιγούρα, ἀκροφίγουρο, σκαντήλι, μάσκες τῶν καϊκιῶν, τὰ ὄρνιθα, ἡ ρότα, μπάρεμ, καμποῦνι, σοφελιάζω, ἀνακεφαλάδα, παπάζι, τὰ δκια, ἡ μαστρα, τὸ καράντι καὶ πολλὰ ἄλλα. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Καρκαβίτσα, τοῦ Βενέζη, τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Γρυπάρη καὶ ἄλλων. Ἀναφέρομεν μερικὰς ποιητικὰς λέξεις, δημιουργήματα τῶν δύο τελευταίων: λιοπερίχυτος, λιόφωτος, σταλωμένος, θαμποχάραγο, ἀκροτόπι, βεργολυγῶ, ὀλόκαρδος, ἀκροούρανα, ροδοελεφάντινος, βροχόλουρα, παχνοῦφασμα, ροδέμνοστος, ἀνεμοκλώστινος, τρίζωστος, ζαλεύω.

Διὰ τὰς ἀναλύσεις τῶν λογοτεχνημάτων δὲν ὑπάρχουν ὠρι-
σμένα καλούπια καὶ συνταγαί. Ὁ τρόπος τῶν ἀναλύσεων ἐξαρ-
τᾶται ἀπὸ τὰ διαφέροντα, τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ γενικῶς ἀπὸ τὴν
προσωπικότητα τοῦ ἀναλύοντος. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἀφή-
νεται ἀδέσμευτος νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ ἀξιολογῇ ἕν κείμενον. Ὁ
καθηγητὴς δίδει μόνον τὰς γενικὰς ὁδηγίας, τὰς κατευθυντη-
ρίους γραμμὰς τῆς ἀναλύσεως. Ἐπηρεάζει δημιουργικῶς τὸν
μαθητὴν καὶ ἀποφεύγει νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν κρίσιν του. Ἄς μὴ
λησμονῶμεν ὅτι εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἔργων τέχνης ὑπάρχει πάν-
τοτε ὁ *ὑποκειμενικὸς παράγων*, καὶ κάτι τὸ ὁποῖον εἰς τὸν ἕνα
φαίνεται ἀριστοῦργημα, εἰς τὸν ἄλλον φαίνεται πολὺ καλὸν καὶ
εἰς τὸν ἄλλον τέλος ἀπλῶς καλόν. Ἄρκει μόνον τὸ ἕν ἢ τὸ ἄλλο
συμπέρασμα νὰ στηρίζεται εἰς λογικὰ ἐπιχειρήματα.

Αἱ κυριώτεραι ὁδηγίαι τὰς ὁποίας καλὸν εἶναι νὰ ἀκολουθῇ
πᾶς ὁ ὁποῖος θέλει νὰ κάμῃ μίαν εὐσυνείδητον ἀνάλυσιν καὶ κρί-
σιν ἑνὸς κειμένου εἶναι αἱ ἑξῆς : 1. Προσεκτικὴ ἀνάγνωσις. 2.
Ἐξήγησις—ὄλων τῶν τυχόν ἀγνώστων λέξεων καὶ φράσεων. 3.
Ἐπαγωγή τοῦ ἀναγνωσθέντος εἰς τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος πού
ἀνήκει, π.χ. διήγημα ἠθογραφικόν, ποίημα θρησκευτικόν, χρονο-
γράφημα εὐθυμογραφικόν κ.τ.δ. Ἄν εἶναι ποίημα, ἀναφέρομεν
καὶ τὸ εἶδος τοῦ μέτρου, τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν τῶν στίχων,
τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν στροφῶν του. 4. Περι-
ληψις σύντομος ἢ ἐκτεταμένη πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ γράφοντος
καὶ κατατοπισμὸν τοῦ ἀναγνώστου. 5. Ἀνάλυσις καὶ ἐξήγησις
τῶν ἀγνώστων πραγματικῶν στοιχείων : κυρίων ὀνομάτων, ἀντι-
κειμένων, ἱστορικῶν γεγονότων, γεωγραφικῶν ὄρων, ἠθῶν καὶ
ἐθίμων κλπ. 6. Ἐξέτασις τῶν κυρίων μερῶν καὶ τῆς διαρθρώσεως
τοῦ λογοτεχνήματος. 7. Ἐπισημάνσις τῶν πλέον χαρακτηριστι-
κῶν σημείων αὐτοῦ : διαλόγων, περιγραφῶν, χαρακτηρισμῶν προ-
σώπων, εἰκόνων, φιλοσοφικῶν γνῶμῶν κλπ. 8. Ἐξέτασις τῶν
λογοτεχνικῶν μέσων : σχημάτων, ἐπιθέτων, εὐρημάτων. 9. Γενικὴ
ἐκτίμησις καὶ κρίσις, ὅσον τὸ δυνατόν ἀμερόληπτος καὶ ἀντικει-
μενικὴ. 10. Συσχέτισις καὶ σύγκρισις τοῦ κρινομένου μὲ ἄλλα
παρόμοια ἔργα, ἂν ὑπάρχουν καὶ ἂν τὰ γνωρίζωμεν.

Ὁ γράφων δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκολουθήσῃ δλα τὰ
ἀνωτέρω στάδια καὶ μάλιστα κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν. Δύναται
νὰ παραλείψῃ καὶ νὰ μεταθέσῃ ὅσα θέλει ἀναλόγως τοῦ κειμέ-
νου πού ἀναλύει. Εἰς ἕν ποίημα π.χ. δὲν ὑπάρχουν συνήθως
χαρακτήρες πρὸς ἀνάλυσιν, οὔτε εἶναι πάντοτε ἀνάγκη νὰ γρά-

φωμεν περίληψιν. Ἐπίσης εἰς ἓν ἀπλοῦν πεζογράφημα σπανίως ὑπάρχουν πρὸς ἔρμηνείαν ἄγνωστοὶ λέξεις ἢ ρητορικὰ σχήματα.

Σημείωσις. Αἱ κριτικαὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης διαιροῦνται συνήθως εἰς δύο κατηγορίας: τὰς ἀντικειμενικὰς καὶ τὰς ὑποκειμενικὰς. Ἐντικειμενικὴ λέγεται ἡ κριτικὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ γράφων προσπαθεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἔργον *ἡχοῦ* καὶ *ἀντικειμενικῶς*, μακρὰν πάσης συναισθηματικῆς δεσμεύσεως καὶ ὑποκειμενικότητος, νὰ τὸ χωρίσῃ εἰς τὰ συστατικά του μέρη καὶ νὰ τὸ ἀνατάμῃ ὅπως ὁ ἀνατόμος τὸ σῶμα. Κέντρον τῆς κριτικῆς εἶναι τὸ ἔργον καὶ ὄχι ὁ κρίνων. Ἐποκειμενικὴ λέγεται ἡ κριτικὴ διὰ τῆς ὁποίας ὁ κριτικὸς προσπαθεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ νόημα τοῦ ἔργου ἀναμιγνύων τὴν προσωπικότητά του ὁ κρίνων ἐκθέτει τὰς ἰδικὰς του κυρίως ἰδέας καὶ συναισθήματα λαμβάνων ἀπλῶς ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου. Κέντρον τῆς ὑποκειμενικῆς κριτικῆς εἶναι ὁ κριτικὸς καὶ ὄχι τὸ ἔργον. Ὁ ὑποκειμενικὸς κριτικὸς ἀναλύων τὸ ἔργον ἀναλύει τὸν ἑαυτόν του.

Καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο εἶδος κριτικῆς ἔχουν τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά των. Πάντως, τελείως ἀντικειμενικαὶ κριτικαὶ δὲν ὑπάρχουν, διότι μοιραίως ὁ κρίνων θὰ ἀναμίξῃ καὶ τὰ ἰδικὰ του συναισθήματα. Οἱ περισσότεροι κριτικοὶ μας (Ροῖδης, Ἀποστολάκης, Φῶτος Πολίτης, Θρύλος, Παράσχος, Βαρίκας) γράφουν ὑποκειμενικὰς μᾶλλον κριτικὰς. Καλὸν εἶναι οἱ μαθηταὶ νὰ ἀσκοῦνται εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἀντικειμενικωτέραν ἀνάlysιν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων.

Τὸ ἀνωτέρω ὑποδειχθὲν διάγραμμα πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς ἀναλύσεις. Εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς ἀναλύσεις ὁ μαθητὴς εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσῃ ἰδικόν του δρόμον, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τὸ κείμενον. Σημειωτέον ὅτι ὑποκειμενικὰς κριτικὰς γράφουν μὲ ἐπιτυχίαν μόνον οἱ ἔχοντες λογοτεχνικὰ προσόντα μαθηταὶ, οἱ ὅποιοι δυνατόν νὰ προβοῦν καὶ εἰς διασκευὰς ἀκόμη λογοτεχνημάτων.

Εἰς τὸ περὶ διηγήματος μάθημα ἐδώσαμεν ἓν παράδειγμα ἀναλύσεως διηγήματος¹. Ἐδῶ θὰ δώσωμεν ἓν παράδειγμα ἀναλύσεως ποιήματος:

Χῶμα Ἑλληνικὸ

Τώρα ποῦ θὰ φύγω καὶ θὰ πάω στὰ ξένα
καὶ θὰ ζοῦμε μῆνες, χρόνους χωρισμένοι,
ἄφησε νὰ πάρω κάτι κι' ἀπὸ σένα,
γαλανὴ πατρίδα, πολυαγαπημένη·
ἄφησε μαζί μου φυλαχτὸ νὰ πάρω

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 209—212.

για τὴν κάθε λύπη, κάθε τι κακό,
φυλαχτὸ ἀπ' ἀρρώστια, φυλαχτὸ ἀπὸ Χάρο,
μόνο λίγο χῶμα, χῶμα ἑλληνικό.

Χῶμα δροσισμένο μὲ νυχτιᾶς ἀγέρι,
χῶμα βαφτισμένο μὲ βροχὴ τοῦ Μάη,
χῶμα μυρισμένο ἀπ' τὸ καλοκαίρι,
χῶμα εὐλογημένο, χῶμα ποῦ γεννάει
μόνο μὲ τῆς Πούλιας τὴν οὐράνια χάρη,
μόνο μὲ τοῦ ἡλίου τὰ θερμὰ φιλιὰ
τὸ μοσχᾶτο κλήμα, τὸ ξανθὸ σιτάρι,
τὴ χλωρὴ τὴ δάφνη, τὴν πικρὴν ἐλιά.

Χῶμα τιμημένο, πῶχουν ἀνασκάψει
γιὰ νὰ θεμελιώσουν ἓνα Παρθενῶνα,
χῶμα δοξασμένο, πῶχουν ροδοβάψει
αἵματα στὸ Σούλι καὶ στὸ Μαραθῶνα·
χῶμα πῶχει θάψει λείψαν' ἁγιασμένα
ἀπ' τὸ Μεσολόγγι κι ἀπὸ τὰ Ψαρά,
χῶμα ποῦ θὰ φέρνει στὸν μικρὸν ἔμένα
θάρρος, περηφάνια, δόξα καὶ χαρά.

Θε νὰ σέ κρεμάσω φυλαχτὸ στὰ στήθια,
κι ὅταν ἡ καρδιά μου φυλαχτὸ σέ βάλει,
ἀπὸ σέ θὰ παίρνει δύναμι, βοήθεια,
μὴν τὴν ξεπλανέσουν ἄλλα, ξένα κάλλη.
Ἡ δική σου χάρη θὰ μὲ δυναμώνει,
κι ὅπου κι ἂν γυρίσω, κι ὅπου κι ἂν σταθῶ
σὺ θε νὰ μοῦ δίνεις μιὰ λαχτάρια μόνη,
πότε στὴν Ἑλλάδα πίσω θε νάρθῶ.

Κι ἂν τὸ ριζικό μου—ἔρημο καὶ μαῦρο—
μοῦγραψε νὰ φύγω καὶ νὰ μὴ γυρίσω,
τὸ στερνὸ συχώριο εἰς ἔσένα θᾶβρω,
τὸ στερνὸ φιλί μου θε νὰ σοῦ χαρίσω.
Ἔτσι, κι ἂν σέ ξένα χῶματα πεθάνω,
καὶ τὸ ξένο μνήμα θάσαι πιὸ γλυκὸ
σὰ θαφτεῖς μαζί μου στὴν καρδιά μου ἀπάνω,
χῶμα ἀγαπημένο, χῶμα ἑλληνικό!

Δροσίνης

Τὸ ποίημα εἶναι ἔθνικοῦ ἢ πατριωτικοῦ περιεχομένου¹. Εἶναι γραμμένο σὲ τροχαϊκοὺς δωδεκασύλλαβους καὶ ἑνδεκασύλλα-

1. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ ποιήματος γίνεται εἰς τὴν δημοτικὴν, ἐπειδὴ κατὰ κανόνα αἱ λογοτεχνικαὶ ἀναλύσεις ἐπεκράτησε νὰ γράφονται εἰς τὴν δημοτικὴν.

βους στίχους, παροξύτονους και δεξύτονους, αποτελείται δὲ ἀπὸ πέντε ὀκτάστιχες στροφές. Ἐνδεκασύλλαβοι εἶναι μόνον ὁ ἕκτος καὶ ὁ ὄγδοος στίχος κάθε στροφῆς, ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι δωδεκασύλλαβοι. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι πλεκτή (α—γ, β—δ) καὶ ἀρκετὰ ἐπιτυχῆς καὶ πλούσια. Π.χ. ξένα—σένα, πάρω—Χάρο, Μάη—γεννάει, χάρι—σιτάρι, βάλει—κάλλη.

Ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος εἶναι *Χῶμα Ἑλληνικὸ* καὶ τὸ περιεχόμενό του εἶναι περίπου τὸ ἑξῆς: Ἕνας Ἕλληνας, πρὶν φύγη καὶ ξενιτευθῆ μακρὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, παίρνει γιὰ φυλαχτὸ λίγο χῶμα. Τὸ χῶμα αὐτὸ εἶναι εὐλογημένο, γιατί κάτω ἀπὸ τὸ χᾶδι τοῦ ἡλίου γεννᾷ καὶ τρέφει τὸ κλῆμα, τὸ σιτάρι, τὴ δάφνη, τὴν ἐλιά. Εἶναι τιμημένο, γιατί ἐπάνω του θεμελιώθηκε ὁ Παρθενώνας. Εἶναι δοξασμένο, γιατί τὸ ἐπότισαν μὲ τὸ αἷμα τους οἱ Μαραθωνομάχοι, οἱ Σουλιῶτες, οἱ Μεσολογγῖτες κι οἱ Ψαριανοί. Τὸ χῶμα αὐτὸ, κρεμασμένο σὰ φυλαχτὸ στὸ στήθος, θὰ διατηρῆ ἄσβηστη τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ δυναμῶνῃ τὴ λαχτᾶρα του γιὰ τὸ γυρισμό. Κι ἂν εἶναι γραμμένο νὰ πεθάνῃ στὴν ξενιτεία, θὰ χάριση τὸ στερνὸ φιλὶ του στὸ χῶμα καὶ θὰ θαφτῆ ἔχοντάς το πάνω στὴν καρδιά του.

Ὁ Δροσίνης ἀναφέρει στὸ ποίημα μερικά ὀνόματα ἱστορικῶν τόπων (Μαραθῶνας, Σούλι, Μεσολόγγι, Ψαρά), ὅπου ἔγιναν γεγονότα μεγάλης σημασίας ὄχι μόνον γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὰ καὶ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Τὰ ὀνόματα αὐτά, ποῦ τὸ ἓνα ἀναφέρεται στὴν ἀρχαία καὶ τ' ἄλλα στὴν νεώτερη ἱστορία μας, χρησιμεύουν σὰν παραδείγματα καὶ εἶναι καλὰ διαλεγμένα. Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χιλιотραγουδημένου ἀριστουργήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ Παρθενῶνα. Ἀκόμη ὁ Χάρος, ἡ προσωποποίηση τοῦ θανάτου, κι ἡ Πούλια, ὁ λαμπερὸς ἀστερισμὸς, ὁ τόσο γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ τὴ δημοτικὴ μας ποίηση, στολίζει τοὺς στίχους τοῦ Δροσίνης.

Τὸ *Χῶμα Ἑλληνικὸ* βασίζεται στὸ πανάρχαιο ἔθιμο τῶν «φυλαχτῶν», ποῦ οἱ πρόγονοί μας κι ἐμεῖς κρατοῦμε ἐπάνω μας ἢ κρεμάμε ἀπὸ τὸ λαιμό μας, γιὰ νὰ μᾶς φυλᾶνε ἀπὸ δυστυχήματα, λύπες, κακὰ συναπαντήματα, ἀρρώστιες, κακὲς ἐπιρροὲς καὶ παραστρατήματα (ἐδῶ τέτοια εἶναι ἡ γοητεία τῆς ξενιτείας) κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο. Συνήθως τὸ φυλαχτὸ σχετίζεται μὲ τὴ θρησκεία, ἀλλὰ ὁ ποιητὴς τὸ σχετίζει ἐδῶ μὲ τὴν πατρίδα, μὲ τὴν Ἑλληνικὴ γῆ.

Τὸ σχέδιο τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπλό. Στὴν πρώτη στροφή

ὁ ἥρωας, ποῦ ἐτοιμάζεται νὰ ξενιτευθῆ, μαζεύει λίγο χῶμα Ἑλληνικό καί τὸ φτιάχνει φυλαχτό. Οἱ δύο ἐπόμενες στροφές εἶναι ἕνας ὕμνος στὴν Ἑλληνικὴ φύση, στὰ Ἑλληνικά προϊόντα, ποῦ τὸ καθένα συμβολίζει καί κάτι, καί στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία. Στὴν τέταρτη στροφή ἀπαριθμοῦνται οἱ θαυματουργές ἰδιότητες, ποῦ ἀποδίδει αὐτὸς ποῦ θὰ ξενιτευθῆ στὸ φυλαχτό, καί τὰ συναισθήματα τῆς νοσταλγίας καί τῆς λαχτάρας ποῦ θὰ νοιώθῃ στὴν ξενιτειά. Ἡ τελευταία στροφή εἶναι ὁ δραματικὸς ἐπίλογος καί ἡ κατακλείδα τοῦ ποιήματος. Σ' αὐτὴν ὁ ἥρωας τοῦ ποιήματος, ἢ ὁ ποιητὴς ὁ ἴδιος, θεωρώντας σὰν ἐνδεχόμενο τὸ θάνατό του στὴν ξενιτειά, ἐκφράζει ἐντονώτερα τὴ λατρεία του στὴν Ἑλληνικὴ πατρίδα καί τὸ χῶμα τῆς. Ὑπάρχει, λοιπόν, μιὰ συμμετρία στὸν πρόλογο, στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος καί στὸν ἐπίλογο.

Τὸ ποίημα εἶναι γραμμένο σὲ πρῶτο πρόσωπο κι εἶναι ὁλόκληρο μιὰ ἀποστροφή στὸ Ἑλληνικὸ χῶμα, στὸ ὅποιο μιλεῖ ὁ ποιητὴς σὰν νὰ εἶναι ἔμψυχον ὄν ποῦ μπορεῖ νὰ τὸν ἀκούσῃ καί νὰ τὸν αἰσθανθῆ.

Τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα εἶναι ἄφθονα, ἀλλὰ χαρακτηριστικά καί διαλεχτά: γαλανὴ πατρίδα, πολυαγαπημένη χῶμα δροσισμένο, μυρισμένο, βαφτισμένο, εὐλογημένο, τιμημένο, δοξασμένο· οὐράνια χάρη, θερμὰ φιλιά, μοσχάτο κλῆμα, ξανθὸ σιτάρι, λείψανα ἀγιασμένα, ἔρημο καί μαῦρο ριζικό. Σύνθετες λέξεις, κατὰ τὸ ὕφος τοῦ Δροσίνῃ, ὑπάρχουν μονάχα δύο: πολυαγαπημένη, ροδοβάφει.

Σχήματα ἐπίσης ὑπάρχουν ἀρκετά. Σημειώνουμε τὰ κυριώτερα: χῶμα, χῶμα Ἑλληνικό (ἀναδίπλωση)· χῶμα δροσισμένο μὲ νυχτιᾶς ἀγέρι, χῶμα βαφτισμένο μὲ βροχὴ τοῦ Μάη, χῶμα . . . (ἐπαναφορὰ ἢ ἐπάνοδος)· θάρρος, περηφάνεια, δόξα . . ., τὸ μοσχάτο κλῆμα, τὸ ξανθὸ σιτάρι, τὴ χλωρὴ τὴ δάφνη, τὴν πικρὴν ἐλιά (ἀσύνηδα)· θὰ φύγω καί θὰ πάω στὰ ξένα, ὅπου κι ἂν γυρίσω, ὅπου κι ἂν σταθῶ (ταυτολογία)· χῶμα ἀγαπημένο, χῶμα Ἑλληνικό (ἐπιφώνηση).

Τὰ γενικά χαρακτηριστικά τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ ἀπλότητα, ἡ ζωντάνια καί τὸ ἔντονο αἶσθημα τῆς ἀγάπης γιὰ τὴν πατρίδα. Τίποτε τὸ ἐξεζητημένο, τίποτε τὸ ρητορικό καί τὸ πομπῶδες καί ἀκατανόητο. Κι οἱ ἀναδιπλώσεις κι οἱ ἐπαναλήψεις τῶν στίχων δὲν φαίνονται περιττές καί φλύαρες. Μὲ ἀπλᾶ μέσα ὁ ποιητὴς ἐκφράζει βαθειὰ νοήματα. Καί τὰ ἱστορικά ἀκόμη ὀνόματα μετουσιώνονται σὲ ποίηση. Τὰ ὀνόματα τῶν δένδρων καί τῶν φυτῶν ξε-

φεύγουν από την τριμμένη πεζολογική σημασία τους και γίνονται σύμβολα: ή δάφνη της δόξας, ή ἐλιά της ἐργατικότητας. Ἡ ὄραση, ή ἀκοή, ή ἀφή, ή γεύση και ή ὄσφρηση διεγείρονται καθὼς διαβάζουμε τὸ ποίημα. Νομίζουμε πὼς βλέπουμε τὴν Ἑλληνική ὑπαιθρο σ' ὄλες τίς ἐποχές, με τὸ ζεστὸ ἥλιο, τὴ δροσιά, τίς βροχές· πὼς ἀκοῦμε τὸ θρόϊσμα τῶν σταχυῶν και τοὺς ψίθυρους τῶν δένδρων· πὼς ἀγγίζουμε τὸ χῶμα και τὸ σφιγγουμε πάνω στὸ στήθος μας· πὼς μυριζόμαστε τὸ δροσερὸ ἀγέρι τῆς νύχτας, τὸ ἄρωμα ποὺ ἀναδίδει ή γῆ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνοιξιάτικη βροχὴ κι ἔπειτα ἀπὸ τὸ θέρισμα τῶν σταχυῶν. Νομίζουμε ἀκόμη πὼς γεύομαστε τὸ μοσχάτο σταφύλι και τὴν ἐλιά. "Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὴ λέξη *χῶμα*, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται δώδεκα φορές με διαφορετικὰ ἐπίθετα. Εἶναι ἓνας ὕμνος στὴν Ἑλληνική φύση, στὴν Ἑλληνική γῆ, στὴν Ἑλληνική ἱστορία, στὴν Ἑλληνική ψυχὴ. Δὲν ἔχει μέσα του κανένα ἴχνος κηρύγματος ἢ προπαγάνδας. Ὁ Δροσίνης κατορθώνει με δικὸ του τρόπο νὰ δώση φρεσκάδα και ζωντάνια σ' ἓνα χιλιοτριμμένο θέμα ποὺ χρησιμοποίησαν πολλοί, ὅπως ὁ Σολωμός, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Μαβίλης κι ὁ Σικελιανός. Γι' αὐτὸ δίκαια τὸ *Χῶμα Ἑλληνικὸ* θεωρεῖται σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα Νεοελληνικὰ ποιήματα στὸ εἶδος αὐτό.

Παραθέτομεν τώρα μίαν κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ζ τῆς Ὀδυσσείας γραμμὴν ἀπὸ μαθητὴν τῆς προτελευταίας τάξεως τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν. Ἡ ἀνάλυσις τῶν κλασσικῶν ἔργων εἶναι πολὺ δύσκολος, διότι ή τελειότης τῆς μορφῆς και τὸ βάθος τῶν νοημάτων ἀπαιτοῦν μακρὰν πείραν, μελέτην και ἐξάσκησιν, διὰ νὰ τὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς ἔστω και ἓν μέρει. Ἡ παρατιθεμένη ἀνάλυσις εἶναι περισσότερον ἀντικειμενική, ἀλλὰ περιέχει και ἀρκετὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα.

Ὀδυσσεὺς Ἀφιξίς εἰς Φαίακας

Εἶναι ἓνα ἀρκετὰ ἔντονο πλησίασμα πρὸς τὴ λύση τοῦ δράματος ή ραψωδία ζ. Σὲ ἔκταση εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ μικρές, ἴσως ή μικρότερη, ἀλλὰ σὲ περιεχόμενο πολὺ πυκνή. Μέσα σ' ὄλο τὸ ἔπος ἔχει μιὰ κάποια μεταβατικὴ θέση. Παρατηροῦμε ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφήνει πιά τὸν πολὺ ξένο κόσμο και ή μοῖρα του τὸν ὀδηγεῖ σὲ περιβάλλον γνωστὸ, σὲ μιὰ γνώριμη ἀτμόσφαιρα, σὴ γῆ τῶν Φαίακων.

Μπορεῖ νὰ χωρισθῆ σὲ πέντε μέρη: 1. Ὀνειρο τῆς Ναυσικᾶς (στ. 1—45). 2. Ἐτοιμασία τῆς ἐκδρομῆς (στ. 46—80). 3. Ἐκδρομὴ και πλύσιμο

των ρούχων (στ. 81—109). 4. Ἐμφάνιση τοῦ Ὀδυσσεᾶ καὶ συνομιλία μὲ τὴ Ναυσικά (στ. 110—315). 5. Ἐπίλογος (στ. 316—331).

Ὁ θυμὸς τοῦ θαλασσινοῦ θεοῦ φαίνεται νὰ λιγοστεύῃ. Ἄλλωστε τὸ καταστακισμένο κορμὶ τοῦ ἥρωα δὲν μποροῦσε νὰ ἀντέξῃ κι ἄλλα βάσανα. Τὰ εικοσι χρόνια ποῦ πολεμοῦσε καὶ περιπλανιόταν τὸν ἔκαναν νὰ πονέσῃ καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ἀνθρώπινα συστατικὰ θέλαν ἀνάπαυση καὶ ἡρεμία. Γι' αὐτὸ μὲ κείνη τὴν λίγο ἀπίθανη μεταβατικότητα τοῦ παραμυθιοῦ βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ καινούργιο μας τοπίο.

Πολὺ Ἑλληνικὸ ἀλήθεια τοπίο! Ἐνα ἀκρογιάλι καὶ πῶ μὲσα λίγα δένδρα κρατοῦσαν σκιά σ' ἕνα ποταμάκι. Στὸ βάθος ἦταν ἡ Χώρα. Ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους φαντάζεται κανένας τὰ παλάτια τοῦ τρανοῦ ποῦ κυβερνᾷ τοὺς ντόπιους, γιατί ἀμέσως ἡ σκηνὴ μεταφέρεται στὸ δωμάτιο τῆς Ναυσικᾶς, κόρης τοῦ βασιλιᾶ.

Νὰ ἡ πρώτη εἰκόνα τοῦ τόπου ποῦ θὰ ξετυλιχθῇ ὅλη ἡ δράση. Ἀπὸ τὴν πρώτη κι ὅλας στιγμῆ φανερῶνεται ἡ θεϊκὴ βούληση. Ἡ Ἀθηνᾶ, σύμβολο τῆς σοφίας, προετοιμάζει ὅλη τὴν ἐξέλιξη. Μὲ ἀσύγκριτη τέχνη τὰ γεγονότα εἶναι σφιχτὰ δεμένα καὶ διαδέχεται τὸ ἕνα τὸ ἄλλο μὲ ἐξαιρετικὴ ἄρμονία. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἔπρεπε νὰ ξυπνήσῃ, νὰ ἔρθῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ αὐτοὺς ποῦ ζοῦν ἐκεῖ, νὰ τοὺς ζητήσῃ τὴ βοήθειά τους καὶ νὰ γυρίσῃ στὸ τέλος στὴν πατρίδα του. Αὐτὸ ζητᾷ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἡ λογικὴ ἐξέλιξη τοῦ δράματος κι ἔτσι γίνεται. Ἄλλα πῶς; Ὁ ἔρχομός του στὴ χώρα τῶν Φαιάκων ἀναπτύσσει τὴ δράση καὶ κυρίως πλαταίνει ἀφάνταστα πολὺ τὴν ἔκταση τοῦ ὁμηρικοῦ κόσμου. Συνάντηση μὲ νέους χαρακτήρες, ἀνάπτυξη μεγαλύτερη τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐξυψωση τοῦ ἴδιου τοῦ πολιτισμοῦ, στενώτερη γνωριμία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἄνθρωπο.

Κι ἀρχίζει τὰ τεχνάσματά της ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ. Συνδυάζει τὸν ὕπνο τοῦ Ὀδυσσεᾶ μ' ἕναν ἄλλον ὕπνο, τὸν ὕπνο τῆς Ναυσικᾶς. Τὴν ὥρα ποῦ ὁ ἕνας ριγμένος ἀπὸ τὰ κόματα στὴν ἀμμουδιά κοιμόταν ἕνα ὕπνο βαρὺ καὶ γλυκό, ἡ παρθένα κόρη τοῦ Ἀλκίνοου ὄνειρευόταν τὸ ὄνειρο ποῦ τῆς ἔστειλε ἡ Ἀθηνᾶ, γιὰ νὰ τὴν ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸ λήθαργο τῆς κοριτοίστικης ζωῆς. Τῆς ἔβαλε στὴ σκέψη τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀλλοιώτικης ζωῆς ποῦ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ πιά. Ἔτσι κι ἔγινε. Τὸ ἄλλο πρωινὸ ζητᾷ ἀπ' τὸ γονιὸ της νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ πάῃ αὐτὴ, ἡ κόρη τοῦ βασιλιᾶ, νὰ πλύνῃ στὸ ποτάμι. Κι ἐκεῖνος, μὲ τὴν τόσο ἀνθρώπινη διαίσθηση τοῦ πατέρα γιὰ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ του, δέχτηκε σιωπηλὰ τὸ μυστικὸ τῆς κόρης καὶ ἔδωσε τὶς ὁδηγίες στοὺς δούλους. Ἡ συνοδεία μὲ τὸ ἀμάξι καὶ τὴ βασιλοπούλα ἔφυγε γιὰ τὸ ποτάμι. Ἐδῶ ἀκολουθεῖ μιὰ ἄμορφη καὶ ζωντανὴ εἰκόνα. Εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ πλοσίματος τῶν ρούχων, τοῦ λουτροῦ στὸ ποτάμι, τοῦ φαγητοῦ καὶ τῶν παιγνιδιῶν ποῦ ἔκαναν.

Πόσο πετυχημένη εἶναι ἡ παρομοίωση τῆς Ναυσικᾶς καὶ τῶν παρθένων ποῦ τὴν ἀκολουθοῦσαν μὲ τὴν Ἄρτεμη, θεὰ τῆς κυνηγιοῦ καὶ τῆς σεμνότητος, καὶ μὲ τὶς νύμφες! Πόσο ὁ ποιητὴς ἐξυψώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν πλησιάζει στὸ ἰδεώδες ποῦ τότε ἐκπροσωποῦσε ἡ ἰδέα τῆς θεϊκῆς τελειότητος!

Κι ὅλα αὐτὰ γίνονται φυσικὰ καὶ ἀβίαστα. Ὅλα ἔρχονται ἔτσι, γιὰ νὰ συναντηθῇ ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τὴ Ναυσικᾶ μὴ λοξοδρόμησῃ τῆς σφαίρας

πού παίζανε οι κόρες, τὸ ξεφωνητό τους, καὶ ὁ κοιμισμένος ξυπνᾶ. Τὸ ἔνστικτο τῆς ντροπῆς, πού εἶναι τόσο παλῆθ ὅσο καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸν κάνει γρήγορα νὰ σκεπαστῆ καὶ ἡ δραματικότητα τῆς θέσης του τὸν σπρώχνει νὰ λύσει τὴν δεμένη ἀπὸ κατὰπληξη γλῶσσα του καὶ νὰ μιλήσῃ. Τὰ εἴκοσι χρόνια πού πέρασαν, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀλάτι τῆς θάλασσας καὶ τὸ χιόνι στὰ μαλλιά, τοῦ ἄφησαν φρόνηση καὶ πείρα. Προτιμᾶ νὰ μὴν πλησιάζῃ τὴν κόρη πού στέκονταν ἀπέναντί του. Ἴσως εἶναι πρόωρο. Πόσο ἔντονα χαράχτηκε αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινο σύμπλεγμα στὴ φαντασία μου! Ἔνας ὠριμασμένος καὶ ψημένος ἀπὸ τὴ ζωὴ, μὲ ὠραία κορμιοστασιᾶ ἄντρας κάθεται ἀκίνητος καὶ ἐκστατικός ἀπέναντι σὲ μιὰ ὠραία καὶ λυγερὴ κόρη πού μόλις ἀρχίζει νὰ ὠριμάζῃ. Διαφέρει ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες πού εἶναι ἐκεῖ, γιατί αὐτὲς στὸ θέαμα τοῦ γυμνοῦ ἀνθρώπου φεύγουν κατατρομαγμένες, γιὰ ν' ἀφήσουν μόνη τὴ Ναυσικᾶ νὰ μαρτυρήσῃ τὴ βασιλικὴ καταγωγὴ τῆς.

Μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα, πού προκαλεῖ ἀπροσδιόριστα συναίσθηματα ἀμηχανίας ἢ λαχτάρας, τὴ λύση στ' ἀδιέξοδο τὴν δίνει ὁ Ὀδυσσεύς.

Τῆς ἀποτείνει πρῶτος τὸ λόγο. Πρέπει νὰ τὴν πείσῃ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Κι' εἶναι τόσο ἀπλᾶ αὐτὰ πού λέει, εἶναι τόσο ἀνθρώπινα! Ὁ τρόπος πού ἐκδηλώνει τὸ θαυμασμό του δὲν εἶναι οὔτε λυρισμὸς οὔτε κολακεία. Εἶναι ἑναρμονισμένος μὲ τὶς πιὸ λεπτὲς χορδὲς τῆς γυναικείας ψυχῆς. Ὀνομάζει τυχεροὺς τοὺς γονιοὺς καὶ τοὺς δικούς της κι ἀκόμα πιὸ τυχερὸ αὐτὸν πού θὰ τὴν πάρῃ. Κι ὕστερα ζητᾶ μὲ μιὰ ξέχωρη ἀρχοντιά νὰ τὸν βοηθήσῃ. Τῆς λέει ὅτι τράβηξε βάσανα πολλὰ, γιατί τὸν κατατρέχει ἕνας θεός, καὶ ἀποτείνεται στὴν εὐπλαχνία της καὶ στὸν ἀνθρωπισμὸ τῆς. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι τὸ ἔθιμο τῆς φιλοξενίας εἶναι πανάρχαια Ἑλληνικὸ. Πιὸ πρὶν, διὰν εἴμαστε μὲ τὸν Τηλέμαχο στὴ Σπάρτη, βρήκαμε ἕνα παντοδύναμο βασιλῆα νὰ τὸ ἐφαρμόζῃ ἀπλόχερα καὶ βασιλικά. Ἐδῶ τὸ ξαναβλέπομε νὰ ὑπάρχῃ σὲ ἄλλη μορφή. Οἱ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου περιώριζαν πολὺ τὶς δυνατότητες πού εἶχε ἡ γυναίκα, ἰδίως ἡ νέα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ Ναυσικᾶ, παρακινήμενὴ ἀπὸ τὸ συναίσθημα πιά καὶ ὄχι τὸ ἔθιμο τῆς φιλοξενίας, προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ φανῇ χρήσιμη στὸν ξένο πού συνάντησε στὸ δρόμο τῆς. Ἴσως μέσα σ' αὐτὴ τὴν εὐγενικὴ στάση νὰ κρύβεται καὶ μιὰ πιὸ ἔντονη συμπάθεια γιὰ τὸν Ὀδυσσεύς.

Ἔτσι, καθυστεροῦντάς τον πρῶτα, προστάζει τὶς κόρες πού τὴ συνώδευαν νὰ τὸν ἐπιπλύνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἄλλ' αὐτὸς δὲ δέχεται. Ἡ πολὺχρονη ἀπομάκρυνση ἀπὸ κάθε τέτοια περιποίηση τοῦ σκλήρυνε τὴ σκέψη. Προτίμησε μόνος του νὰ πλυθῆ παρακαλώντας τες νὰ ἀπομακρυνθοῦν.

Ἄφοῦ πλύθηκε καὶ φόρεσε τὰ βασιλικά του ροῦχα, μεταμορφώνεται ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶ καὶ γίνεται πιὸ ψηλός, πιὸ ἐπιβλητικός, πιὸ ὠραῖος. Τὰ μαλλιά του γίνονται «ἀκινθίνω ἄνθει» ὅμοια καὶ ἡ Ναυσικᾶ κρύβοντας τὸ παρθενικὸ ἐρύθημα λέει σιγανὰ στὶς φίλες της πὼς θάθελε ὁ σύζυγός της νᾶναι ὁμοῖος μὲ τὸν ξένο. Ἐπειτα τοῦ ἔδωσε φαγητὸ καὶ ξεκίνησε μὲ τ' ἀμάξι, γιὰ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ αὐτὸς ἀπὸ ἀπόσταση. Πρὶν ξεκινήσουν ὅμως, τοῦ ἔδωσε ὁδηγίες. Ἐπρεπε πρῶτα σύμφωνα μὲ τοὺς τύπους πού ἀπαιτοῦσαν τὰ ἔθιμα νὰ παρακαλέσῃ τὴ μητέρα της καὶ ἂν αὐτὴ τὸν συμπαθοῦσε,

νά ήταν βέβαιος ότι θα είχε γρήγορο γυρισμό. *Από δω φαίνεται ή δύναμη τής γυναίκας εκείνη τήν εποχή. *Η θέληση τής βασιλίσσας φαίνεται ότι είχε πάντα κάποιο αποτέλεσμα.

Κατατοπισμένοι, λοιπόν, από τή Ναυσικᾶ φτάνει στήν πόλη ό *Οδυσσέας και σταματάει, μόνον όταν μπαίνει στο δάσος τής θεᾶς πού τόν εύνοει. *Εκεί μένει, γιά νά προσευχηθῆ και νά ευχαριστήση τή δύναμη πού συνεχώς τόν προστατεύει, αλλά και πού μένει ακόμα άόρατη. Με τήν εικόνα αυτή τής προσευχῆς κλείνει τό ζ.

Στή ραψωδία αυτή κύριοι χαρακτήρες είναι ή Ναυσικᾶ και ό *Οδυσσέας. *Η συνάντησή τους είναι από τις ωραιότερες στήν παγκόσμια λογοτεχνία. *Η ώριμότητα και ή πείρα συναντᾶ τήν άγνότητα, και ό διάλογος τού βασιληᾶ τής *Ιθάκης και τής κόρης τού *Αλκίνοου θά περάση στήν αιώνιότητα. Θά τόν λένε οι Ρωμαίοι πατρίκιοι στις δέσποινες τής Ρώμης και θά συγκινή και τό σκληρότερο πολιτικό τού 20οῦ αιώνα, τόν Γεώργιο Κλεμανσώ. *Η Ναυσικᾶ είναι ή σεμνή κόρη, ή πιστή στις οικογενειακές παραδόσεις. *Η παρομοίωση με τήν *Αρτεμη συμβολίζει τήν σεμνότητα πού είναι συνυφασμένη με τήν αθέρια όμορφιά τής θεᾶς τού κυνηγιού. *Η θέση της στήν όλη εξέλιξη δείχνει τή βαθμιαία μεταβολή τής γυναικείας ζωῆς, όταν μέσα της ξυπνοῦν καινούρια συναισθήματα. Είναι τό ωραιότερο δημιούργημα τού *Ομήρου. *Η άγνότητά της θυμίζει τήν *Ιουλιέτα τού Σαίξπηρ, τήν Μαργαρίτα τού Γκαίτε, τήν *Αρετούσα τού Κορνάρου.

*Ο *Οδυσσέας είναι πάντοτε ό λογικός άνθρωπος πού με φρόνηση και αξιοπρέπεια αντιμετωπίζει κάθε δυσκολία. *Εκτός όμως άπ' αυτούς έμφανίζεται έμμεσα ό *Αλκίνοος και ή γυναίκα του, άνθρωποι γενναίοψυχοι και καλόκαρδοι, πού θά φιλοξενήσουν και θά βοηθήσουν τόν πολυβασανισμένο *Οδυσσεά.

*Εκτός από τό ότι στή ραψωδία αυτή βρίσκει κανείς δυνατές περιγραφές και όμορφα έπίθετα, πού ζωντανεύουν ωραίες ανθρώπινες στιγμές, συναντᾶ και πολλά στοιχεία πού φανερώνουν τήν εξέλιξη τού πολιτισμού στα χρόνια εκείνα.

Γιά μια ακόμη φορά βλέπομε ότι ό κυριώτερος τρόπος τής έπικοινωνίας των θεών με τούς ανθρώπους είναι τό όνειρο. Μ' αυτό ή *Αθηνᾶ, στο δ έδωσε θάρρος στήν Πηνελόπη και όνειρο έστειλε τώρα πάλι ή *Αθηνᾶ γιά νά παρακινήση τή Ναυσικᾶ.

Παρακάτω ό *Αλκίνοος φαίνεται νά προστάξη τούς δούλους νά ετοιμάσουν ένα άμάξι με όμορφες ρόδες. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι τήν *Ομηρική εποχή είχε βρεθῆ και χρησιμοποιηθῆ ό τροχός.

*Επίσης μερικές λεπτομέρειες από τήν έθιμοτυπία τής αὐλῆς αναφέρονται σποραδικά. *Η έξουσία τού βασιληᾶ είναι κάπως περιορισμένη, γιατί κάπου συμβαίνει νά προβάλῃ συμβούλιο αρχόντων γύρω από τό μονάρχη. *Υστερα, τό ξεκίνημα τής Ναυσικᾶς δείχνει πόση μεγαλοπρέπεια περιέβαλλε ένα βασιλοπαίδι, όταν, γιά νά πάῃ νά πλύνῃ μια φορά στόν ποταμό, χρειάζταν μια τέτοια προετοιμασία και τόση άκολουθία.

*Η μπάλα πού έπαιζαν στο άκρογάλλι οι κόρες είναι ένδειξη ότι από τότε άρχισε νά αναπτύσσεται τό όμαδικό παιχνίδι.

*Εκείνο πού είναι περισσότερο χαρακτηριστικό τής κοινωνίας των

Φαιάκων είναι ή άσυγκράτητη κακογλωσσία για τις σχέσεις τών δύο φύλων. "Όσο και να ήθελε ή Ναυσικά να φανή καλή και εύσπλαχνική στόν βασιανισμό ταξιιδιώτη, ήξερε ότι, άν τολμούσε να έμφανισθή στή Χώρα μαζί με έναν άνδρα και μάλιστα άγνωστο, θα έπαναστατούσε αυτό που λέμε κοινή γνώμη. "Η άυστηρότητα, λοιπόν, τών έθίμων ήταν πολύ μεγάλη τήν έποχή εκείνη.

Τό πιο σπουδαίο όμως στοιχείο από ανθρωπιστική πλευρά είναι ότι στή σκηνή αυτή φανερώνεται σ' όλη του τήν έκταση τό αιώσιο Έλληνικό έθιμο τής φιλοξενίας. "Η πίστη τών ανθρώπων ότι ό ταλαιπωρημένος ξένος είναι θεόσταλτος δείχνει μεγάλη ψυχική ευγένεια και λεπτότητα του ανθρώπου : « . . . Προς γάρ Δίος εισίν άπαντες ξεινοί τε πτωχοί τε, δόσις δ' όλίγη τε φίλη τε» (στ. 207 - 208). Τό αιώσιο αυτό το χαρίσματος δείχνει τήν ένότητα τής φυλής άπ' τόν "Όμηρο ως τό σύγχρονο Έλληνα.

Αυτές είναι με λίγα λόγια οι πληροφορίες που μäs δίνει τό ζ για τή ζωή και τά έθιμα τής έποχής. Στο σύνολό της ή ραψωδία αυτή δέν περιέχει σπουδαία γεγονότα, είναι όμως ένα χαριτωμένο, θάλαγα, κομμάτι και σε πολλά μέρη αρκετά βαθύ. "Όπως είπα και πριν, περιγράφει μία περίοδο του έπους μεταβατική. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι ή άλλαγή τής άτμόσφαιρας στήν όποία πλανιέται ό "Όδυσσεάς. Είκοσι χρόνια πριν, ξεκινούσε από τήν "Ιθάκη, για να πολεμήση τούς Τρως, νέος, δυνατός, ξεκούρατος. Τώρα ό ίδιος άνθρωπος, βασιανισμένος και κουρασμένος, αλλά πάντα καρτερικός, παλεύει άπεγνωσμένα, για να φτάση εκεί άπ' όπου ξεκίνησε. "Έτσι τελειώνει κι άλλη μία σκηνή του δράματος που στήν πραγματικότητα είναι αυτό τό ίδιο τό ανθρώπινο δράμα.

"Από τήν ταραχή στήν ήσυχία. "Έχει για λίγο καταπέσει ή ένταση τής δράσης. Είναι εύκαιρία για τόν άναγνώστη, ύστερα από όσα είδε, να ξαναζήση μερικές στιγμές και να φιλοσοφήση.

Δ. Τ. (17 έτών).

Παραθέτομεν επίσης άνάλυσιν του δευτέρου έπεισοδίου τής "Ηλέκτρας του Εύριπίδου. "Ο μαθητής φαντάζεται ότι εύρίσκει εις τό Διονυσιακόν θέατρον τό 413 π. Χ., όπου μäs παρουσιάζει τρεις "Αθηναίους θεατάς να παρακολουθούν και να σχολιάζουν τό έργον. "Η άνάλυσις είναι τελείως ύποκειμενική.

'Αναγνώριση 'Ηλέκτρας και 'Ορέστη

(Τό Θέατρο του Διονύσου είναι γεμάτο από ένα πολύχρωμο και άνήσυχο πλήθος. Βρισκόμαστε στο β' έπεισόδιο. "Έχει έμφανισθή ένας γέροντας χωρικός. Είναι σκυφτός, λαχανιασμένος από τόν άνήφορο και ντυμένος με κουρέλια. Ζητά τήν "Ηλέκτρα. Αυτή βγαίνει και παίρνει από τό γέρο τά διάφορα τρόφιμα και τό άρνί που έφερε μαζί του).

Εύφορίων. — "Άλλο πάλι αυτό ! Τί γυρεύει έδω αυτός ό γέρος με τις κατοίκες και τά τυριά ;

Εὐμολπις.— Ἔ, αὐτὸ πάει πολὺ ! Σιμωνίδη, μοῦ φαίνεται πὼς ὁ φίλος σου ὁ Εὐριπίδης τὸ παρακάνει.

Σιμωνίδης.— Αἰώνιος γκρινιάρης θὰ εἶσαι, Εὐμολπι. Κάθησε νὰ δοῦμε ὡς τὸ τέλος. Πότε σοῦ φταίει τὸ σκηνικό, πότε τὰ χορικά δὲν εἶναι κοντὰ στὸ κύριο θέμα. Κρίνουν ποτὲ ἓνα ἔργο πρὶν τελειώσῃ ; Περίμενε, ἀκόμα δὲν ἄρχισε κἀν ἡ δρᾶση.

Εὐφορίων.— Ἄ, Σιμωνίδη, ἔχει δίκη αὐτὴ τῆ φορά ὁ Εὐμολπις. Ὁ Εὐριπίδης τὸ παρατράβηξε. Ὡρες-ῶρες νομίζω πὼς βρίσκομαι σὲ κωμωδία. Ὡς κι ὁ Σωκράτης τοῦ Σωφρονίσκου σηκώθηκε κι ἔφυγε—καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ πὼς αὐτὸν δὲν τὸν τρομάζουν εὐκολα οἱ καινοτομίες, ὅσο κι' ἂν λήη πὼς εἶναι συντηρητικός, Ὅσο ἐμένα μὲ λένε Εὐφορίωνα, δὲν θὰ καταφέρῃς νὰ μὲ πείσῃς πὼς αὐτὸς ὁ γέρο - τσέλιγκας εἶχε θέση σὲ μιὰ σοβαρὴ τραγωδία.

Σιμωνίδης.— Εὐφορίωνα, περιορίζομαι νὰ σοῦ συστήσω νὰ πάψῃς, γιατί μᾶς ἀγριοκοιτάζουν ἀπὸ δίπλα. Ὅσο γιὰ τίς κρίσεις σου, θὰ τίς ἀκούσουμε μετὰ τὴν παράσταση,

Εὐμολπις.— Σιμωνίδη, βάζω στοιχίμα δυὸ ὀβλοῦς πὼς ὁ Εὐριπίδης σου θὰ βάλῃ τὴν Ἥλέκτρα νὰ μαγειρέψῃ ἐπὶ σκηνῆς καὶ μάλιστα—ναί, μὰ τὸν Δία, δὲ θᾶναι ρεαλιστής, ἂν δὲν τὸ κάνῃ.

Σιμωνίδης.— Πάψε, Εὐμολπι. Πὼς μπορεῖς καὶ μένεις ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἐρμηιά καὶ τὰ γεράματα τοῦ φτωχοῦ αὐτοῦ ἀφωσιωμένου Εὐμαιου, ποῦ ἄλλο δὲν λαχταρᾷ ἀπὸ τὴν δικαίωση τῶν ἀφεντικῶν του ;

Εὐμολπις.— «Τὸν δ' ἀμειβόμενος προσέφη δ' Εὐμαιε συβῶτα». Ἔ ! Δὲν εἶν' ἄσκημη ἢ παρομοίωσή σου, μόνο πού, μὰ τὸ Δωδεκάθεο, δὲν καταλαβαίνω ἀκόμα τί γυρεύει ὁ βοσκὸς στὴν τραγωδία.

Σιμωνίδης.— Μὴν καταλαβαίνης, ἀλλὰ σώπα. Αὐτὸς ὁ χοντρός πίσω ἐτοιμάζεται νὰ κάμῃ ἐπεισόδιο.

(Ὁ βοσκὸς τώρα διηγεῖται πὼς πήγε νὰ θυσιάσῃ στὸν τάφο τοῦ Ἄγαμέμνονα καὶ βρῆκε ἐκεῖ ὑπολείμματα θυσίας καὶ μιὰ πλεξίδα ἀπὸ ξανθὰ μαλλιά. Λέει πὼς μοιάζει μὲ τὰ μαλλιά τῆς Ἥλέκτρας καὶ συμπεραίνει :

Φιλεῖ γάρ, αἴμα ταύτῳ οἷς ἂν ἦ πατρός,
τὰ πόλλ' ὅμοια σώματος πεφυκέναι.)

Εὐμολπις.— Μὰ τὸν πέπλο τῆς Ἀθηνᾶς, Σιμωνίδη, ὁ φίλος σου ἀντιγράφει πιστὰ τὸν Αἰσχύλο ! Δὲν τὸ περίμενα, λοιπόν, ἀπὸ τὸ «ρηξικέλευθο» Εὐριπίδη νὰ μιμηθῇ τίς Εὐμένιδες.

Εὐφορίων.— Εὐμολπι, δὲν προσέχεις τὴ συνέχεια. Σιμωνίδη, αὐτὸ εἶναι ἄνευ προηγουμένου ! Ὅχι μόνο βγάζει τὸν Αἰσχύλο ἀνόητο κι αὐτὰ ποῦ παρουσίασε «οὐκ ἄξια ἀνδρὸς σοφοῦ», ἀλλὰ τὸν δουλεύει κι ὄλας ! Ὅμολογῶ ὅτι δὲν ὑποψιάζομουν πὼς ὁ Εὐριπίδης ἔχει ταλέντο σατιρικοῦ ποιητῆ— καὶ νὰ μὴ μὲ λένε Εὐφορίωνα, ἂν δὲν βλέπω τώρα γνήσιο Ἀριστοφάνη !

Εὐμολπις.— Ἔ, Σιμωνίδη, τί λὲς λοιπὸν τώρα ; Ὅλο τὸ θέατρο γελάει. Μὰ τὴν ἀλήθεια, σπουδαῖα κωμωδία ! Ἄφου ἀντέκρουσε τὸ ἐπιχείρημα τῶν ποδιῶν, τώρα τὸν δουλεύει καὶ γιὰ τὰ ροῦχα. Ἄ, εἶναι ὑπέροχο, τί πνεῦμα, τί πνεῦμα ! Ἄλλὰ καὶ τί ἀπόσταση ἀπὸ τὴν τραγωδία !

Ευφορίων.—“Α, νά ! Βγαίνουν οι φιλοξενούμενοι. Για νά ἴδουμε, Εὐμολπι, πῶς θά τὴν φέρῃ τώρα τὴν ἀναγνώριση. Πρέπει βέβαια νάχη βρῆ κάτι πολὺ καλῦτερο, γιὰ νά τολμᾷ νά σατιριζῇ ἔτσι ἐλεύθερα τοὺς παλαιότερους ποιητές.

(Στὴ σκηνὴ βρίσκονται τώρα ὁ Ὀρέστης, ὁ Πυλάδης, ὁ Παιδαγωγὸς κι ἡ Ἥλέκτρα μαζί με τὴ συνοδεία τῶν δύο νέων. Μετὰ τὸ χαιρετισμὸ ὁ γέροντας ἀρχίζει νά γυρίζῃ γύρω ἀπὸ τὸν Ὀρέστη καί, σὰ νά προσπαθῇ νά θυμηθῇ κάτι, τὸν παρατηρεῖ τόσο ἐντατικά πού ὁ τελευταῖος αὐτὸς ξαφνιαίνεται).

Εὐμολπις.—Αὐτὸ πιά ὑπερβαίνει τὰ ὄρια, Σιμωνίδη. Θά μιμηθῶ τὸ φίλο σου—πῶς τὸν εἶπες τὸ μεσόκοπο με τὴ φαλάκρα ; “Α ναί, τὸ Σωκράτη. Λοιπόν, ποτὲ δὲ θά πίστευα, ἂν καὶ συχνὰ προσπαθοῦσες νά με πείσης πῶς ἦταν τόσο σοφὸς ἄνθρωπος. “Ἐφυγε ἀκριβῶς τὴν ὥρα πού ἔπρεπε.

Σιμωνίδης.—Αἰώνιε γκρινιάρη ! Μὰ πές μου, ἀλήθεια, ἔτσι δὲν συμβαίνουν τὰ πράγματα καὶ στὴ ζωῇ ; Μέσα στὰ δράματά της δὲν ἀνακατεύονται πάντα τὸ γέλιο με τὰ δάκρυα ; “Ἄλλωστε, ὅταν ἡ ἀναγνώριση εἶναι καλογραμμμένη καὶ στέκεται σκηνικά, τί σέ νοιάζει γιὰ τὴν παραδοξολογία της ;

Ευφορίων.—Κάτσε, καμῆνε Εὐμολπι, δίκηο ἔχει, ὄλο γκρινιάζεις. Τί, φεύγεις τώρα ; Κρίμα τὰ θεωρικά ! Στάσου νά δοῦμε τὸ τέλος.

Εὐμολπις.—Ἄδύνατον, φεύγω. Κι ἕνα θά σοῦ πῶ, Σιμωνίδη. Πρῶτα-πρῶτα ἡ τραγωδία δὲν εἶναι μίμηση τῆς ζωῆς, γιατί τότε θά εἶχε δίκηο ὁ φαλακρὸς—πάλι τὸν ξεχνᾷ—πού μίλησε χθὲς στὴν ἀγορὰ καὶ εἶπε πῶς, ἀφοῦ ἡ τέχνη εἶναι μίμηση τῆς ζωῆς, καλύτερα νά βλέπῃ κανεὶς τὴ ζωὴ παρά τὴν τέχνη, μιά καὶ ἡ μίμηση δὲν ἀξίζει ποτέσ ὅσο τὸ πρωτότυπο. “Ἐπειτα ἡ τραγωδία εἶναι θρησκεία, κύριε, θρησκεία καὶ δὲν μπορεῖ νά βάζῃ κανεὶς τὸ γέρο-τσοπάνο νά χορεύῃ γύρω-γύρω ἀπὸ τὸν Ὀρέστη καὶ νὰ τὸν μυρίζεται. “Ὅταν διδάσκειται τραγωδία, πρέπει ὅλα της τὰ στοιχεῖα νά εἶναι ἐνωμένα μεταξὺ τους με ἕναν ὠρισμένο σκοπὸ, νά ἀποσπάσουν τὸν θεατὴ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ νὰ τὸν τοποθετήσουν μέσα στὸ θρησκευτικὸ κλίμα. Δὲν μπορεῖ νά παίξῃ κανεὶς, δὲν μπορεῖ νά διασπᾷ τὴν προσοχὴ με κωμικὰ στοιχεῖα καὶ νά χαλᾷ τὴν ἀτμόσφαιρα. Γειά σας !

Σιμωνίδης.—Γιὰ χαρά ! Καὶ ἄκουσε κάτι : τὸ στοιχεῖο πού κυβερνᾷ τὴν τραγωδία εἶναι ἀποκλειστικά καὶ μόνο ὁ ἄνθρωπος. Καμμιά ἄλλη τέχνη δὲν ἀσχολεῖται τόσο μ’ αὐτὸ ὅσο τούτη δῶ. Εἶτε τὸν δείχνει σὰν θεὸ εἶτε σὰν ἡμίθεο εἶτε σὰν κτήνος (καὶ στὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπινου περιλαμβάνονται καὶ τὰ τρία), ὅταν παρουσιάζῃ τὴν πάλη του ἔντονα, ἔτσι πού νά μᾶς κἀν νά ταυτιζώμαστε με τοὺς ἥρωες, νά συμμερίζωμαστε τὴν πανανθρώπινη μοῖρα τους καὶ νά πονᾶμε μαζί τους ἀνοίγοντας τὴν καρδιά μας διάπλατα, γιὰ νά τὴν κατακλύσῃ ἡ ἀνθρωπιά, τότε εἶναι ἄξια τραγωδία. Τ’ ἄλλα, τὰ θρησκευτικά, εἶναι καλὰ, μὰ δὲν φελᾶνε πιά. Ἡ Τέχνη εἶναι τώρα αὐτόνομη, ἀνθρωποκεντρική, δὲν εἶναι παρακώρη τῆς θρησκείας. “Ἐγινε δύναμη πού κυβερνᾷ.

(Ἡ ἀναγνώριση στὴ σκηνὴ ἔχει τελειώσει. Ὁ γέρος ἀναγνώρισε τὸν Ὀρέστη ἀπὸ ἕνα σημάδι στὸ φρύδι του. «“ὦ χρόνῳ φανεῖς, ἔχω σ’ ἀέλπισ !», κραυγάζει ἡ Ἥλέκτρα σφιχταγκαλιάζοντας τὸν ἀδερφό της. Συγκίνηση με-

γάλη ἔχει κυριεύσει ὄλο τὸ ἀκροατήριον, ποῦ πέρασε μέσα σὲ τόσο λίγο διάστημα ὅλες τὶς ψυχικὲς μεταπτώσεις: περιέργεια, γέλιο, ἀναμονή, πόνο καὶ χαρὰ. Κι ὁ χορὸς ἀπηχώντας τὰ αἰσθήματα τοῦ κοινοῦ ξεσπάει σ' ἕνα θριαμβικὸ τραγοῦδι:

Ἔμολες ἔμολες, ὦ χρόνιος ἀμέρα,
κατέλαμψας, ἔδειξας ἐμφανῆ
πόλει πυρσόν . . .)

Σιμωνίδης.—Ἐ, Εὐφορίωνα, πῶς σοῦ φαίνεται τώρα τὸ ἔργο; Κρίμα ποῦ πεισμάτωσε ὁ Εὐμόλις κι ἔφυγε! Γιατί, μὰ τὸ Δία, τὸ χορικό αὐτὸ εἶναι ὑπέροχο.

Εὐφορίων.—Δίκηρο, Σιμωνίδη, δίκηρο. Πίστεψα γιὰ λίγο πῶς ὁ Εὐριπίδης εἶχε χάσει γιὰ πάντα τὸν Πήγασο, τόσο πεζὰ προχωροῦσε. Μὰ τοῦτο τὸ χορικό μοῦ ξανάδωσε τὴν πίστη στὴ ποίηση:

Ἄνεχε χέρας, ἄνεχε
λόγον, ἴει λιτὰς εἰς τοὺς θεοῦς,
τύχῃ σοι τύχῃ
κασίγνητον ἐμβατεῦσαι πόλιν.

Παράδοξος ὁμως ὁ φίλος σου, Σιμωνίδη. Ὅ,τι καὶ νὰ πῆς, στ' ἀλήθεια δὲν τὸν καταλαβαίνω. Θέλεις πῶς γέρασα καὶ δὲν μπορῶ πιά νὰ προσαρμοσθῶ μὲ τὸ πνεῦμα σας (στὸν καιρὸ μου βλέπετε ἦταν ἄλλιως τὰ πράγματα), θέλεις πῶς ἔμεινα πιστὸς στὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Αἰσχύλου, δὲν ξέρω, ἀλήθεια δὲν ξέρω.

N. Δ. (17 ἐτῶν).

Ἐρωτήσεις

Διατί αἱ ἀναλύσεις τῶν λογοτεχνημάτων ἀποτελοῦν σπουδαῖον κλάδον τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν; Τί λέγεται ἀνάλυσις ἑνὸς λογοτεχνήματος; Ποῖαι αἱ τρεῖς βαθμίδες ἐκάστης ἀναλύσεως; Διατί ἡ γλωσσικὴ καὶ πραγματικὴ ἔρμηνεα εἶναι ἀπαραίτητοι προβαθμίδες τῆς αἰσθητικῆς; Τί προσόντα προϋποθέτει ἡ αἰσθητικὴ ἔρμηνεα; Ποῖαι αἱ ὁδηγίαι τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀκολουθῆ πᾶσα ἀνάλυσις κειμένου; Εἰς πόσας καὶ ποίας κατηγορίας διαιροῦνται συνήθως αἱ κριτικαὶ ἀναλύσεις; Τί λέγεται ὑποκειμενικὴ κριτικὴ; Τί ἀντικειμενικὴ; Ποῖα τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα ἐκάστης ἐξ αὐτῶν; Εἶναι δυνατὸς ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο εἰδῶν κριτικῆς;

Ἀσκήσεις

177. *Ἀναλύσατε ἐν πεζῶν καὶ ἐν ποιητικῶν κείμενον ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας, τὸ ὁποῖον σᾶς ἤρесе περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα.*

178. *Ἀναλύσατε κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ καθηγητοῦ σας ἐν ἔργον Νεοέλληδος πεζογράφου ἢ ποιητοῦ.*

179. 'Αναλύσατε κατ' ἐκλογὴν ἐν ἡ περισσώτερα ἐκ τῶν κάτωθι ἀρχαίων κειμένων :

Τὸν *Κρίτωνα* ἢ τὴν *Ἀπολογία* *Σωκράτους* ἢ τὸν *Πρωταγόραν* τοῦ Πλάτωνος. Τὰ *Πλαταικὰ* ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου (ἀπὸ λογοτεχνικῆς ἀπόψεως). Τὴν *Ἀντιγόνην* ἢ τὸν *Οἰδίποδα Τύραννον* τοῦ Σοφοκλέους. Τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Αἰδίῳ* ἢ τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις* τοῦ Εὐριπίδου. Τὸ *α, ε, ι* τῆς Ὀδυσσεΐας. Τὸ *Α, Ζ, Ω* τῆς Ἰλιάδος.

Σ η μ ε ἰ ὠ σ ι ς. Δύνασθε νὰ ἐξετάσετε τὰ ἀνωτέρω κείμενα ἀπὸ ὀρισμένες μόνον ἀπόψεις. Π.χ. εἰς τὸν *Κρίτωνα* δύνασθε νὰ ἐξετάσετε καὶ νὰ συγκρίνετε μόνον τὰ ἐπιχειρήματα Κρίτωνος καὶ Σωκράτους, εἰς τὴν *Ἀντιγόνην* τοὺς χαρακτήρας Ἀντιγόνης—Ἰσμήνης, εἰς τὸ *Α* τῆς Ἰλιάδος τὴν ὄργην τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν λογομαχίαν του μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα κ.ο.κ.

ΣΤ'. Περίληψις. Διάγραμμα. Τίτλοι. Πίνακες

Προκειμένου νὰ μελετήσωμεν ἓν ποίημα, ἓν διήγημα, ἓν μυθιστόρημα καὶ γενικῶς οἰονδήποτε *κείμενον* λογοτεχνικὸν ἢ ἐπιστημονικόν, ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσωμεν, προσπαθοῦμεν νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς αὐτό, νὰ διακρίνωμεν τὰ κύρια νοήματα τὰ ὁποῖα περικλείει, τὰς περιγραφάς, τοὺς χαρακτήρας κ.τ.δ. καὶ *κατόπιν* νὰ *συνοψίσωμεν* τὸ περιεχόμενον του εἰς ὀλίγας γραμμάς. Ἡ τελευταία αὕτη ἐργασία, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὰς προηγουμένας, λέγεται *περίληψις*. Παρομοίως ἐνεργοῦμεν προκειμένου νὰ κάμωμεν τὴν περίληψιν ἑνὸς *ἀκροάματος* (μαθήματος, συζητήσεως κ.τ.δ.) ἢ ἑνὸς *θεάματος* (θεατρικοῦ ἢ κινηματογραφικοῦ ἔργου, τελετῆς κ.τ.δ.), μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὕτην ἐργαζόμεθα κατὰ τρόπον περισσώτερον ἄμεσον, αὐθόρμητον, ταχύ.

Περίληψις, λοιπόν, λέγεται ἡ εὑρεσις τῶν κυρίων σημείων τοῦ περιεχομένου παντὸς ἀναγνώσματος, ἀκροάματος ἢ θεάματος καὶ ἡ ὀρθὴ διατύπωσις των εἰς *ὀλίγας γραμμάς* ἢ παραγράφους ἢ εἰς *ὀλίγας μόνον λέξεις*. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἔχομεν *εὔρεζαν* ἢ *ἐκτεταμένην* περίληψιν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν *σύντομον*.

Ἡ σπουδαιότης τῶν περιλήψεων, ἡ ὁποία δὲν ἔχει προσεχθῆ ὅσον θὰ ἔπρεπε, καταφαίνεται ἀμέσως, ἂν ἀναφέρωμεν μερικὰ παραδείγματα. Οἱ δημοσιογράφοι οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦν παγκοσμίου σημασίας συζητήσεις ἢ ἀθλητικούς ἀγῶνας, ὀφείλουσαν νὰ

τηλεγραφήσουν άμέσως εις τήν έφημερίδα των σύντομον ή εύρειαν περίληψιν τών πορισμάτων τής συζητήσεως ή τών άποτελεσμάτων τών άγώνων. Δέν είναι δύσκολον νά αναλογισθώμεν ποίαν ζημίαν θά προκαλέση εις τόν έαυτόν του και ποίαν σύγχυσιν θά έπιφέρη εις τās χιλιάδας τών άναγνωστών τής έφημερίδος του ό δημοσιογράφος ό όποιος θά στείλη μίαν άσυνάρτητον ή έσφαλμένην άνταπόκρισιν. Πολλοί καθηγηται έξ άλλου δέν διδάσκουν άπό έν μόνον σύγγραμμα και οι σπουδασται είναι δια τοϋτο ύποχρεωμένοι, έφ' όσον δέν γνωρίζουν στενογραφίαν, νά γράφουν περιλήψεις τών διδασκομένων. "Αν αι περιλήψεις τās όποιας γράφει ένας σπουδαστής δέν είναι όρθαι, ό σπουδαστής αυτός θά άπορριφθῆ εις τās έξετάσεις του. "Επίσης ό κριτικός θεατρικών έργων και βιβλίων πολύ βοηθεΐται εις τήν όρθήν έκτίμησιν αυτών ύπό τών καλών περιλήψεων, τās όποιας μάλιστα συνήθως περιλαμβάνει εις τās κριτικάς του. "Ωσαύτως ό άποστολεύς τηλεγραφήματος δημιουργεί εις τόν παραλήπτην σύγχυσιν, εάν δέν διατυπώση όρθήν και σαφή περίληψιν τών όσων ζητεΐ.

"Εκτός τών άνωτέρω, όλα τά σοβαρά έπιστημονικά περιοδικά αναγράφουν εις τό τέλος έκάστου τόμου περίληψιν τών έν αύτω δημοσιευομένων άρθρων και πραγματειών και τά λεπτομερή πρακτικά τών παγκοσμίων συνεδρίων συνοδεύονται άπό συνοπτικήν περίληψιν τών συζητήσεων. Παρόμοιον συμβαίνει εις όλα τά όγκώδη συγγράμματα, τά όποια είναι έφωδιασμένα με πίνακας περιεχομένων, πίνακας λέξεων, πίνακας προσώπων και πραγμάτων, παραστατικούς πίνακας και διαγράμματα. Πάντα ταϋτα είναι διάφοροι μορφαί περιλήψεως και άποτελοϋν τά *κλειδιά*, με τά όποια ό άναγνώστης δύναται νά εύρη εύκόλως *χωρίς άπώλειαν χρόνου* ό,τι ζητεΐ.

"Η έξάσκησης πρός έξαγωγήν περιλήψεων είναι άπαραίτητος δια τούς μαθητάς, διότι πολλάκις οι διδάσκαλοι αναθέτουσ εις αυτούς νά ειπουν ή νά γράφουν τήν *έννοιαν* ενός πεζοϋ τεμαχίου ή ποιήματος που έδιάβασαν και νά αναδιηγηθούσ συνοπτικώς κεφάλαια έκ τής "Ιστορίας, τών Θρησκευτικών, τής Γεωγραφίας κλπ. Συχνά επίσης τούς διδάσκουν πράγματα τά όποια δέν περιλαμβάνονται εις τά έγχειρίδια και πρέπει οϋτοι νά κρατοϋν άκριβεις *σημειώσεις* επ' αυτών. Κατά τούς έξαμηνιαίους διαγωνισμούς πολύ εύκολύνεται ένας μαθητής, αν κατορθώση και περιλάβη τήν ύλων τών 300, 400 ή 500 σελίδων τών θεωρητικών μαθημάτων εις 20, 30 ή 50 μόνον σελίδας. "Ακόμη δια τās αναλύσεις τών

λογοτεχνικῶν ἔργων τὰς ὁποίας γράφουν οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ γυμνασίου ἀπαραίτητος προϋπόθεσις εἶναι μία ἐμπεριστατωμένη περιλήψις τοῦ ὑπὸ ἀνάλυσιν κειμένου.

Μορφαὶ τῆς περιλήψεως εἶναι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, αἱ *σημειώσεις*, τὰ *διαγράμματα* καὶ κατὰ τινὰ τρόπον οἱ *τίτλοι*, οἱ *πίνακες τῶν περιεχομένων* καὶ οἱ *συγκεντρωτικοὶ καὶ παραστατικοὶ πίνακες*. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη πρέπει νὰ μάθωμεν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμεν καὶ ὅταν γράφωμεν ἱστορικός ἢ ἄλλας πραγματείας εἰς τὰς ἀνωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις.

Σημειώσεις λέγονται αἱ περιλήψεις τὰς ὁποίας γράφομεν ἐνῶ ἀκούομεν μίαν διδασκαλίαν, μίαν ὁμιλίαν ἢ διάλεξιν, ἐνῶ παρακολουθοῦμεν μίαν συζήτησιν ἢ μελετῶμεν ἐν βιβλίον. Αἱ σημειώσεις εἶναι τὸ δυσκολώτερον εἶδος περιλήψεως, διότι προκειμένου μὲν περὶ μεγάλων συγγραμμάτων αὐταὶ ἐκτείνονται εἰς πολλὰς σελίδας, προκειμένου δὲ περὶ ἀκροάσεων προϋποθέτουν ἐτοιμότητα πνεύματος, ἔντονον προσοχὴν πρὸς ἐπιλογὴν τῶν οὐσιωδῶν σημείων καὶ ταυτόχρονον καταγραφὴν αὐτῶν.

Διαγράμματα λέγονται αἱ περιλήψεις ἐνὸς κεφαλαίου ἢ μιᾶς λογικῆς ἐνότητος ἐνὸς βιβλίου ὄχι εἰς συνεχῆ λόγον, ἀλλὰ εἰς *συντόμους φράσεις ἀσυνδέτους μεταξὺ τῶν*. Παραθέτομεν παραδείγματα διαγραμμάτων ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἐξ ἐνὸς ἱστορικοῦ καὶ τὸ δευτέρον ἐξ ἐνὸς ποιητικοῦ βιβλίου. Τὰ διαγράμματα γράφονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου ἢ εἰς τὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ βιβλίου ἢ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γέννησις τοῦ Μακρυγιάννη—Περιπέτεια τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ—Καταφυγὴ εἰς Λιβαδιὰν—Παιδικαὶ περιπέτεια τοῦ Μακρυγιάννη—Μετάβασις αὐτοῦ εἰς Δεσφίναν—Ἀναχώρησις εἰς Ἄρταν—Ἐπιστάσις παρὰ τῷ Θανάσῃ Λιδωρικῇ—Ὁ Μακρυγιάννης ἐμπορευόμενος ἐν Ἄρτῃ—Κοινωνικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις αὐτοῦ—Μύησις εἰς τὸ μυστήριον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας—Ἄρχαί τοῦ πρὸς τὸν Ἀλήπασαν Σουλτανικοῦ πολέμου—Μυστικά ἐνέργεια καὶ παρασκευαὶ τοῦ Μακρυγιάννη—Προοίμια τῆς Ἐπαναστάσεως—Ὁ Μακρυγιάννης εἰς Πάτρας. Αἱ ἐν Πάτραις ἐπαναστατικαὶ ἐνέργεια—Καταδίωξις τοῦ Μακρυγιάννη—Ἐκρηξις τοῦ ἐν Πάτραις κινήματος—Ἀναχώρησις

τοῦ Μακρυγιάννη ἐκ Πατρῶν—Μετάβασις εἰς Πρέβεζαν καὶ Ἄρταν—Σύλληψις, καταδίκη εἰς θάνατον καὶ σωτηρία—Καταφυγή παρὰ τῷ Ἰσμαήλ-μπεη Κόνιτσα—Ἀναχώρησις τοῦ Μακρυγιάννη ἐξ Ἄρτης¹.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Ἐπικὴ ἀπαρίθμησις τοῦ τροπαιοφόρου δρόμου τοῦ Βασιλῆα, ἀνάμεισ' ἀπὸ τὰ κάστρα, κί' ἀπὸ τοὺς κάμπους καὶ τίς λίμνες τῆς Μακεδονίας. Συντρίβει τὸ Βούλγαρο ὅπου σταθῆ κι' ὅπου περάσῃ. Τὸ ξάπλωμα τῆς φήμης του. Ἀποφασίζει νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά πού ἦτανε στὴ χάρη τῆς ταμῆνος καὶ νὰ ψάλλῃ τὰ νικητήρια στὴν ὑπέρμαχῃ Στρατήγισσα. Δὲ στέκεται στὶς μεγάλες μακεδόνισσες ἢ θρακιώτισσες πολιτεῖες, στὴν Ἑδεσσα, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴν Ἐφτάλοφῃ. Μῆτε στὴ Ρώμῃ, μῆτε στὴν Ἀντιόχεια, μῆτε στὴν Πέργαμο, μῆτε στὴν Ἀλεξάντρεια. Ἴσα τραβάει πρὸς τὴν Ἀθήνα πού φορεῖ κορώνα τῆς τὸ Βράχο. Λυρική ἀποθέωσις τοῦ Παρθενῶνα².

Τίτλος (ἢ **ἐπικεφαλὴς**) εἶναι συντομώτατον εἶδος τῆς περιλήψεως καὶ πρέπει νὰ εἶναι σαφὴς καὶ βραχύτατος. Πρέπει ὁ συγγραφεὺς δι' αὐτοῦ νὰ κάμῃ ἐμφανῆς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἢ τοῦ ἄρθρου εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον του. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἐπιστημονικὰ βιβλία ἢ εὗρεσις τοῦ τίτλου εἶναι εὐκόλος, εἰς τὰ φιλολογικὰ ὁμοίως εἶναι τόσον δύσκολος, ὥστε πολλάκις ἐν μυθιστόρημα δίδεται πρὸς ἐκτύπωσιν ἢ ἐν θεατρικῶν ἔργων πρὸς παράστασιν, χωρὶς νὰ ἔχη εὐρεθῆ ἀκόμῃ ὁ κατάλληλος τίτλος, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ περιεχόμενον νὰ ὑποδηλοῖ καὶ τὸν ἀναγνώστην ἢ θεατὴν νὰ ἐντυπωσιάζῃ. Ὁ ἐπιτυχὴς τίτλος συντείνει εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἐνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου ἰσασδήποτε μορφῆς. Ἐπίσης οἱ τίτλοι τῶν ἄρθρων μιᾶς ἡμερηΐδος συντελοῦν εἰς τὴν εὐρυτέραν κυκλοφορίαν αὐτῆς. Μερικοὶ συγγραφεῖς ἔθεσαν εἰς ἔργα τῶν τίτλους ἐλάχιστα ἀνταποκρινομένους εἰς τὸ περιεχόμενον, ὡς π.χ. ὁ Ἀριστοφάνης (*Βάτραχοι*), ὁ Σαίξπηρ (*Ἰούλιος Καίσαρ*), ὁ Οὐγκώ (*Ἡ Παναγία τῶν Παρισίων*), ἀλλὰ αἱ περιπτώσεις αὗται ἀποτελοῦν ἐξαιρέσις τοῦ κανόνος.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Ἐκτὸς τῶν γενικῶν τίτλων ἔχομεν καὶ τοὺς λεγομένους *ἐπιτίτλους*, *ὑποτίτλους* καὶ *πλαγοτίτλους*. Οἱ *ἐπίτιλοι* γράφονται μὲ μικρό-

1. Στρατηγὸς Μακρυγιάννη, *Ἀπομνημονεύματα*, κείμενον, εἰσαγωγή, σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, Ἀθῆναι, 1947, ἔκδοσις β', τόμ. Α', σ. 109.

2. Κωστῆ Παλαμᾶ, *Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλῆα*, Ἀθῆναι, 1920, ἔκδοσις β', σ. 165.

τερα γράμματα επάνω από τους τίτλους. Οι *υπότιτλοι* γράφονται με μικρότερα γράμματα κάτω από τους τίτλους ή επάνω από τα αὐτοτελή μέρη ενός κειμένου και οι *πλαγιότιτλοι*, οι όποιοι συγκεντρώνονται δύνανται να αποτελέσουν διάγραμμα, εις τας αρχάς των παραγράφων και εις τὸ περιθώριον τῶν σελίδων. Ἰσοῦ παραδείγματα ἐπιτίτλου, τίτλου, ὑπότιτλου και πλαγιότιτλων :

Ο ΤΡΑΓΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΦΑΝΟΥΣ ΘΕΟΜΗΝΙΑΣ (ἐπίτιτλος)

ΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΑΝΑΓΚΗΣ ΑΙ ΗΝΩΜ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ

ΛΟΓΩ ΤΩΝ ΠΛΗΜΜΥΡΩΝ (τίτλος)

ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ ΝΕΚΡΟΙ, ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΙ ΑΣΤΕΓΟΙ

(τίτλος)

ΕΝΩ ΑΙ ΖΗΜΙΑΙ ΑΝΕΡΧΟΝΤΑΙ

ΕΙΣ ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ (υπότιτλος) ¹

Ἔννοια τῆς πολιτείας

Ἡ *κοινωνία* ἵνα ἐκπληροῖ τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τῆς ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας και ἔχη ἄγρυπνον φρουρὸν και ἰσχυρὸν προστάτην τοῦ συνέχοντος και θεμελιούντος αὐτὴν δικαίου, ὀφείλει νὰ συνταχθῆ ὑποσηκόντως εις *πολιτείαν*. *Πολιτεία* δὲ καλεῖται μόνιμος λαὸς ἐν ὀρισμένη γῶρᾳ, ὀργανωμένος εις νομικὸν πρόσωπον, ἀσκῶν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαίου. ^{Ἄρισμός τῆς πολιτείας (πλαγιότιτλος)}

Ἡ *πολιτεία* καλεῖται και *κράτος* ἢ *ἐπικρατεία*. Κατὰ τὸν δοθέντα ὀρισμὸν *στοιχεῖα τῆς πολιτείας*. ^{Στοιχεῖα τῆς πολιτείας. (πλαγιότιτλος)}
 1. *μόνιμος λαός*, 2. *ὀρισμένη γῶρα*, 3. *νομικὸν πρόσωπον* και 4. *πολιτικὴ ἐξουσία*, προερχομένη ἐξ ἰδίου δικαίου, τεθέντος δηλ. ὑπ' αὐτῆς τῆς πολιτείας ².

Πίναξ περιεχομένων ὑπάρχει εις τὴν ἀρχὴν ἢ εις τὸ τέλος ἐκάστου βιβλίου. Οἱ στοιχειώδεις και ἀπαραίτητοι πίνακες περιέ-

1. Ἐφημερίς Ἑλευθερία, 23 - 8 - 1955.

2. Μιχαήλ Δ. Βολονάκη, Ἀγωγή τοῦ Πολίτου, Ἀθῆναι, ἔκδοσις γ', 1953, σ. 43.

χουν τούς τίτλους τῶν κεφαλαίων καί τās σελίδας εἰς τās ὁποίας ταῦτα περιλαμβάνονται. Ἐκτός αὐτῶν ὑπάρχουν *πίνακες* ἢ *δείκται* (Indices) προσώπων, πραγμάτων, χαρτῶν, εἰκόνων, τόπων καί χρονολογιῶν (εἰς τὰ ἱστορικά καί γεωγραφικά συγγράμματα), ἐπιστημονικῶν ὄρων καί φαινομένων (εἰς τὰ ἐπιστημονικά). Ὅσον περισσότεροι καί ἀκριβέστεροι πίνακες ὑπάρχουν εἰς ἕν βιβλίον, τόσον εὐκολυνόμεθα εἰς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, ἰδίως ὅταν εἶναι ἐκτεταμένον καί πολύτομον. Οἱ πλεῖστοι τῶν πινάκων τούτων συντάσσονται ἀλφαβητικῶς, π.χ. :

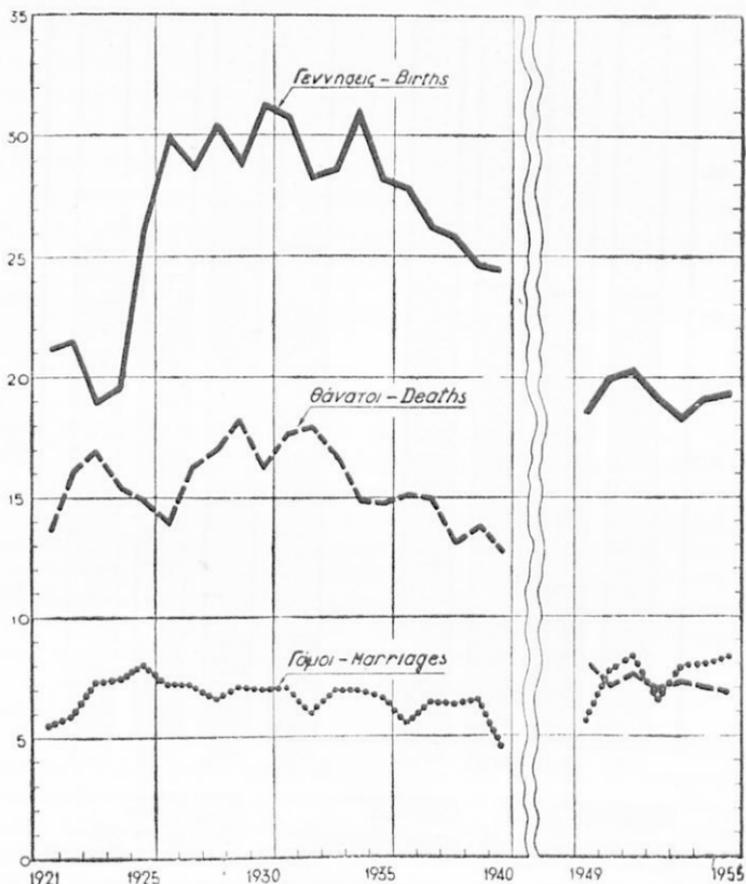
*Ἐνώσεως νῆσοι 335.	*Ἑορδαϊκός ἢ Δεβόλης (ποτ.) 416, 426.	*Ἐπίδουρος Νέα ἢ Πηγαδᾶ 401.
*Ἐνωτίας ἐπαρχία 438. Ἐξαμίλι 402.	*Ἐπανομή (κώμη) 432. *Ἐπαχτος Βλ. Ναύπακτος.	*Ἐπίδουρος (ἀρχ. π.) 401. *Ἐπίδουρος Λιμηρᾶ (ἐπαρχ.) 456.
*Ἐξμουρ (ὄρ.) 171.	*Ἐπεριες Τόκαῦ (ὄροσ.) 288.	*Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς κόλπ. 396.
*Ἑορδαία 427, 458.	*Ἐπί (νῆσ.) 306.	*Ἐπισκοπή (πολ.) 401.
*Ἑορδαίας ἢ Πτολεμαΐδου λεκάνη 427.	*Ἐπίδαμος. Βλ. Δουράχιον.	*Ἐπιτάλιος ἢ Ἄγουλινίτσα (κώμη) 398 ¹ .
	*Ἐπιδουρία 401.	

Εἰς πολλὰ βιβλία λόγῳ τοῦ περιεχομένου τῶν εἶναι ἀπαραίτητοι οἱ *συγκεντρωτικοὶ* καί *παραστατικοὶ πίνακες*, οἱ ὅποιοι παρατίθενται εἰς τὸ τέλος ὠρισμένων κεφαλαίων, διότι ἀνακεφαλαιώνουν ὅλην πολλῶν σελίδων καί τὴν καθιστοῦν εὐληπτον καί εὐκολομνημόνευτον. Οἱ συγκεντρωτικοὶ πίνακες βασίζονται κυρίως εἰς τὴν κατὰ στήλας ταξινομήσιν τοῦ ὕλικου καί εἰς τὴν συντομωτάτην, καί εἰ δυνατόν, μονολεκτικὴν διατύπωσιν του. Οἱ παραστατικοὶ πίνακες, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ στατιστικὰς μελέτας ἰδίως ἐπιστημονικῆς καί οἰκονομικῆς φύσεως, διὰ τὴν παράστασιν τῆς ἐξελίξεως μιᾶς ἐπιχειρήσεως, διὰ τὴν κατάδειξιν τῆς πορείας τοῦ πυρετοῦ τῶν ἀσθενῶν εἰς τὰ νοσοκομεῖα κ.τ.λ. γίνονται μὲ χρώματα, γραμμάς καί σχήματα. Παράδειγμα συγκεντρωτικοῦ πίνακος δύνασθε νὰ ἴδετε εἰς τὸ *περὶ Σχημάτων τοῦ Λόγου* κεφάλαιον τοῦ παρόντος τόμου. Παραδείγματα παραστατικῶν πινάκων στατιστικῆς βλέπετε εἰς τās δύο ἐπομένας σελίδας.

1. Κώστα Ἐλευθερουδάκη, *Παγκόσμιος Γεωγραφία*, Ἀθῆναι, 1934, τομ. Β', σ. 488.

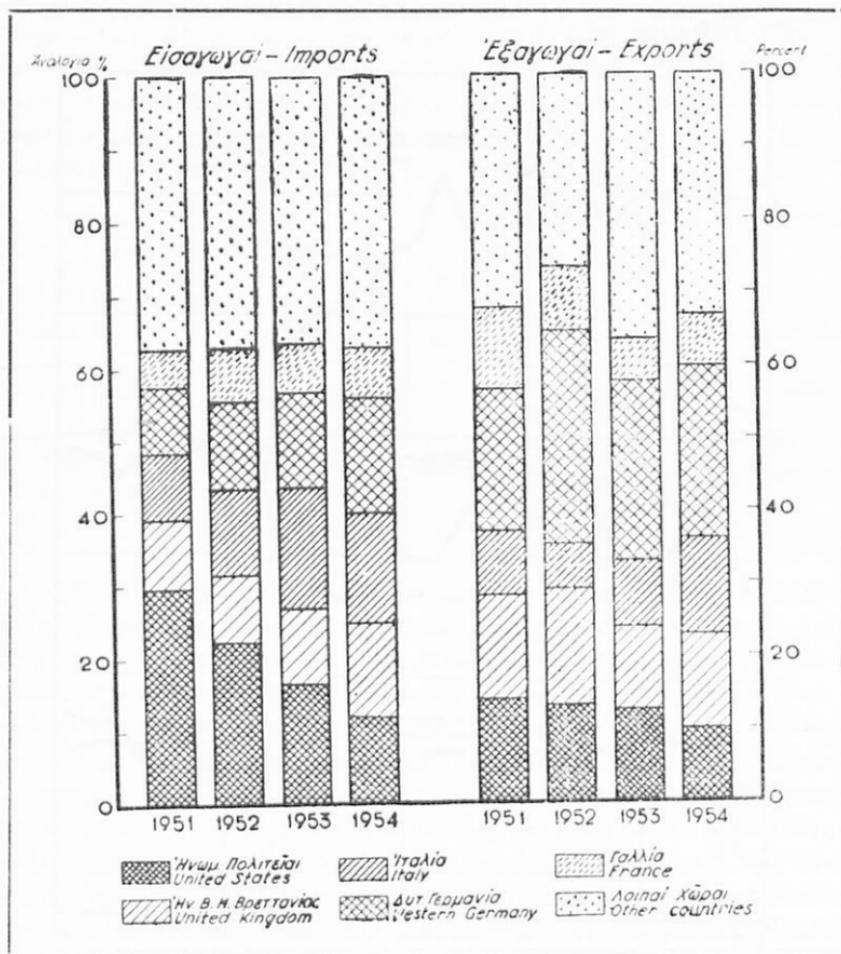
Πίναξ ἐμφαίνων παραστατικῶς τοὺς γάμους,
τὰς γεννήσεις καὶ τοὺς θανάτους ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ ἔτη
1921-1940 καὶ 1949-1955¹,

Ἐπί 1000 κατοίκων

1. Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1955, Ἀθήναι, 1956, σ. 69.

Πίναξ ἐμφαίνων παραστατικῶς
τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν κυριωτέρων χωρῶν
κατὰ τὰ ἔτη 1951 - 1954¹.

Ἡ διατύπωσις περιλήψεων δὲν εἶναι δύσκολος. Ἄρκει νὰ συνηθίσωμεν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ νὰ ἀκούωμεν μετὰ προσοχῆν. Ὅταν προσέξωμεν, εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνω-

1. Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1955, Ἀθῆναι, 1956, σ. 309.

μεν τὸ κύριον ἀπὸ τὸ δευτερεῖον, τὸ οὐσιῶδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιῶδες, τὰ κεφαλαιῶδη σημεῖα ἀπὸ τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς σημαντικὰς λεπτομερείας ἀπὸ τὰς ἀσημάντους. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀξιολόγησιν τῶν στοιχείων ἐνὸς κειμένου ἐκλέγομεν τὰ *ἀπαραίτητα* καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν προφορικὴν ἢ γραπτὴν *διατύπωσιν* τῆς περιλήψεως, ἢ ὅποια πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τοὺς γενικοὺς κανόνες τῆς ἐκθέσεως Ἰδεῶν. Νὰ εἶναι δηλαδὴ σαφῆς, ἀκριβῆς καὶ παραστατική. Διὰ τὴν διατύπωσιν καλῆς περιλήψεως ἐνὸς κειμένου δυνάμεθα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ *νὰ ὑπογραμμίζωμεν ἐλαφρῶς μὲ μολύβι* τὰς κατὰ τὴν γνώμην μας σημαντικὰς φράσεις αἱ ὅποιαί πρέπει νὰ περιληφθοῦν συντομευμένοι εἰς τὴν περίληψιν.

Παραθέτομεν ἔν συντομον πεζογράφημα τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου καὶ ἀκολουθῶς τὰ κυριώτερα εἶδη περιλήψεως αὐτοῦ :

Ὁ Ἀττικὸς Οὐρανὸς

"Ὅταν λέγωμεν περὶ ἐνὸς τόπου ὅτι ἔχει ὠραῖον οὐρανόν, ἐννοοῦμεν κυρίως ὅτι ἔχει ὠραῖαν ἀτμόσφαιραν. Μήπως ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι παντοῦ ὁ ἴδιος; Ἡ ἴδια ἄπειρος ἔκτασις, ὁ ἴδιος ἥλιος, ἡ ἴδια σελήνη, οἱ ἴδιοι ἀστέρες; Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μᾶς κάμνει νὰ βλέπωμεν κατὰ τόπους διαφορετικά, δηλαδὴ μὲ περισσοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν λαμπρότητα, εἶναι ἡ ποιότης τῆς ἀτμοσφαιρας. Ὡς τῆς διαυγείας, ὡς τῆς λεπτότητος, ὡς τῆς καθαρότητος τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀτμοσφαιρας! Πόσον λαμπρὸς εἶναι ὁ οὐράνιος θόλος, τὸν ὅποιον σχηματίζει ἄνωθὲν μας! Πόσον γλυκύ, πόσον ὄνειρῶδες εἶναι τὸ κυανοῦν τοῦ χρώμα! Μὲ ποίαν μεγαλοπρέπειαν λάμπει ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἥλιος! Μὲ ποίαν ἰλαρότητα ἐκτοξεύει τὰς μελιχράς τῆς ἀκτίνας ἡ σελήνη! Πόσον ζωηρὰ εἶναι ἡ μαρμαρυγὴ τῶν ἀστέρων! Ἄλλὰ καὶ τὰ γήινα ἀντικείμενα πόσον ἐξωραϊζονται διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἀτμοσφαιρας!

Πόσον δὲ φαίνονται ὅλα καθαρὰ, εὐκρινῆ, ὠραῖα, ἀρμονικὰ, φωτεινά, ἐορτάσιμα! Ποίαν χάριν ἔχουν αἱ καμπύλαι τῶν βουνῶν, αἱ διαγραφόμεναι ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος! Πόσον ὠραῖα καὶ ποικίλα εἶναι τὰ χρώματα ποῦ ἐνδύεται κάθε πρᾶγμα, τὸ ὅποιον λούει ἡ μάγος αὐτὴ ἀτμόσφαιρα! Ἴδετε τὸν τραχὺν καὶ γυμνὸν ἐκεῖνον τοῖχον· Ἴδετε τὸν πετρώδη καὶ ἄμορφον ἐκεῖνον λοφίσκον· Ἴδετε τὸ χέρσον καὶ κονιορτώδες αὐτὸ τεμάχιον τοῦ ἐδάφους· Ἴδετε τὸ ἰσχνὸν καὶ ἀσθενικὸν αὐτὸ δενδρῶλλον. Πῶς ἐξιδανικεῦνται ὅλα τὰ ἄψυχα καὶ ἔμψυχα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας!

Εἰς τὸ φῶς αὐτὸ τὸ λαμπρόν, νομίζετε ὅτι εἶναι πλασμένα ἀπὸ τὴν πολυτιμότεραν ὕλην, ὅτι εἶναι στολισμένα μὲ σαπφείρους καὶ μὲ ἀδάμαντος, ὅτι εἶναι σκεπασμένα μὲ κόνιν χρυσοῦ. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ μαγεία ἐνὸς οὐοδῆποτε Ἀθηναϊκοῦ τοπίου, καὶ τοῦ ἀπλουτέρου, ὡπ' ἔποψιν γραμμῶν, διότι κυρίως εἶναι μαγεία χρωμάτων.

Καὶ ἀκριβῶς ἐκεῖνη ἡ ἐρηρὴς, τὴν ὅποιαν ἐθεωρήσαμεν ὡς ἔλλειψιν

της Ἀττικῆς φύσεως, εἶναι ὁ κύριος παράγων τῆς θαυμασίας αὐτῆς ἀτμοσφαιρας, τοῦ ἀπαραμίλλου αὐτοῦ οὐρανοῦ, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν θ' ἀπαντήσῃ κανεὶς εὐκόλα εἰς ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου· Ἰδοὺ ὄλον τὸ θέλγητρον, ὅλη ἡ γοητεία τῆς Ἀθηναϊκῆς φύσεως. Ἄν τὸ ἔδαφος τῶν Ἀθηνῶν ἦτο διαφορετικόν, ἂν εἶχεν ἄφθονα νερά καὶ ἄφθονον βλάστησιν, ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν θὰ ἦτο τόσον ὠραία. Τότε οἱ ἀτμοὶ θὰ τῆς ὀλιγόστευαν τὴν διαφάνειαν καὶ τὴν καθαρότητα, καὶ θὰ ἦτο μία ἀτμόσφαιρα μᾶλλον ὕγρα καὶ ὀμιχλώδης. Ὁ ἥλιος δὲν θ' ἀκτινοβολοῦσε δι' αὐτῆς μὲ τόσην μαγείαν, οὔτε τὸ κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ θὰ ἦτο τόσον γλυκύ, οὔτε τόσον λαμπρῶς ἐξωραϊσμένη ἡ ὄψις τῆς Ἀττικῆς μας.

Ἡ Ἀθηναϊκὴ φύσις γύρω μας θὰ ἀπέκτα ἄλλας καλλονάς, ἀλλὰ θὰ ἔχανε τὸν ὠραῖον αὐτὸν χρωματισμόν, τὸν ὁποῖον θαυμάζομεν σήμερον, εἰς πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους, εἰς πᾶσαν ὥραν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός¹.

1. **Υπότιλος** : Ἡ διαύγεια καὶ ἡ λαμπρότης τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς Ἀττικῆς.

2. **Πλαγιότιλοι** : Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον : Ἡ ἀτμόσφαιρα αἴτιον τῆς καθαρότητος τοῦ Ἀττικοῦ οὐρανοῦ. Εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην παράγραφον : Καὶ τὰ ἀσήμαντα ἀντικείμενα ἐξιδανικεύονται κάτω ἀπὸ τὸν Ἀττικὸν οὐρανόν. Εἰς τὰς τελευταίας δύο παραγράφους : Αἰτία τοῦ φαινομένου ἡ ξηρότης τοῦ κλίματος.

3. **Σύντομος περίληψις** : Ὁ Ξενόπουλος ἐξυμνεῖ τὴν διαύγειαν καὶ λαμπρότητα τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς Ἀττικῆς, ἔνεκα τῆς ὁποίας καὶ τὰ πλέον ἀσήμαντα ἀντικείμενα ἐξιδανικεύονται καὶ φαίνονται ὠραία. Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου θεωρεῖται ἡ ξηρότης τοῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς.

4. **Εὐρεῖα περίληψις** : Εἰς τὸ χρονογράφημά του τοῦτο ὁ Ξενόπουλος ἐξυμνεῖ μὲ ὠραίας εἰκόνας καὶ κοσμητικὰ ἐπίθετα τὴν διαύγειαν τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς Ἀττικῆς. Ὁ οὐρανός της ἔχει ὄνειρῶδες κυανοῦν χρῶμα, ὁ ἥλιός της εἶναι μεγαλοπρεπής, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες λάμπουν ὅσον εἰς οὐδένα ἄλλον τόπον. Ὅλα τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ἐξιδανικεύονται ὡς νὰ εἶναι σκεπασμένα μὲ κόκινν χρυσοῦ. Τὸ θέλγητρον αὐτὸ καὶ ἡ γοητεία τῆς Ἀθηναϊκῆς φύσεως ὀφείλεται εἰς τὴν ξηρότητα τοῦ κλίματος. Ἄν ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἄφθονα νερά καὶ φυτά, ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν θὰ ἦτο τόσον ὠραία.

1. Γρηγορίου Ξενοπούλου, «Ὁ Ἀττικὸς Οὐρανός», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 159—160.

5. *Διάγραμμα* : 'Ομοιότης 'Αττικοῦ οὐρανοῦ με τοὺς οὐρανοὺς ἄλλων τόπων. Λαμπρότης καὶ καθαρότης τῆς 'Αθηναϊκῆς ἀτμοσφαιρας. 'Ονειρώδες κυανοῦν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, μεγαλοπρεπῆς ἥλιος, φωτεινοὶ ἀστέρες καὶ σελήνη. "Όλα φαίνονται ἐορτάσιμα, ἄρμονικὰ : καμπύλαι τῶν βουνῶν, τραχεῖς τοῖχοι, πέτραι, ἰσχνὰ δενδρύλλια. Μαγεία τῶν χρωμάτων. Αἰτία ἡ ξηρότης τοῦ κλίματος. Οἱ ἀτμοὶ θὰ ὀλιγόστευαν τὴν διαφάνειαν καὶ τὴν καθαρότητα.

'Ιδου τώρα ἓν ποίημα τοῦ Γεωργίου Δροσίνη καὶ αἱ περιλήψεις αὐτοῦ :

Τὸ Ψωμί

Καλὸδεχτο τὸ φόρτωμα, ποῦ θὰ ῥθῃ ἀπὸ τὸ μύλο,
πρωτόσταλτο, πρωτάλειστο, πρώτη χαρὰ τῆς σκάφης.

Ζυμώνουν τ' ἀνασκουμπωτὰ τῆς πρωτονύφης χέρια
καὶ πλάθθουν τὰ πρωτόπλαστα ψωμιά με τὶς παλάμες
μέσ' στὴν καλοπελεκητὴ πινακωτῆ—προικιό της.
Τὸ φοῦρνο καίει, τεχνίτισσα στὸ φοῦρνο, ἡ γριά κυρούλα
ξανανωμένη, ἀφήνοντας τὴ συντροφιά τῆς ρόκας.

"Ω, βραδινὸ συμμαζέμα στὸ σπιτικὸ κατώφλι,
καρτέρεμα ἀνυπόμονο τοῦ πυρωμένου φοῦρνοῦ !
κι ὦ μέθυσμα ἀπ' τὴ μυρωδιὰ πρώτου ψωμιοῦ, ποῦ ἀχνίζει
κομμένο ἀπὸ τὸ γέροντα παπποῦ χωρὶς μαχαίρι
καὶ μοιρασμένο στὰ παιδιὰ, στὶς νύφες καὶ στ' ἄγγονα !

Καὶ σὺ, θυσία τῶν ταπεινῶν στὴ θεία καλωσύνη,
σημαδεμένο ἀνάμεσα με τοῦ σταυροῦ τὴ βούλα,
καλοπλασμένο πρόσφορο, τῆς 'Εκκλησιᾶς μεράδι,
ποῦ θὰ κοπῆς τὴν Κυριακὴ μέσ' στ' ἄργυρὸ ἄρτοφορί
καὶ στ' ἅγιο δισκοπότηρο με τὸ κρασί θὰ σμίξης !

1. *'Υπότιλος* : 'Η 'Ιστορία καὶ ἡ Χρησιμότης τοῦ ψωμιοῦ.

2. *Πλαγιότιτλοι* : Εἰς τὴν πρώτην στροφὴν : Τὸ ἀλεύρι ἔρχεται ἀπὸ τὸ μύλο. Εἰς τὴν δευτέραν : Ζύμωμα καὶ ψήσιμο τοῦ ψωμιοῦ. Εἰς τὴν τρίτην : 'Ο παπποῦς κόβει καὶ μοιράζει τὸ ζεστὸ ψωμί. Εἰς τὴν τετάρτην : Τὸ ψωμί ἀντίδωρο καὶ θεία κοινωνία.

1. Γεωργίου Δροσίνη, «Τὸ Ψωμί», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Γ' Γυμνασίον*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 198.

3. *Σύντομος περίληψις* : 'Ο Δροσίνης μᾶς περιγράφει πῶς τὸ ἄλεύρι ἔρχεται ἀπὸ τὸ μύλο, πῶς ζυμώνεται καὶ πλάθεται, πῶς ψήνεται στὸ φούρνο, πῶς ζεστὸ ἀκόμη μοιράζεται σὲ παιδιὰ καὶ ἐγγόνια ἀπὸ τὸν παπποῦ καὶ πῶς τὴν Κυριακὴ σὰν πρόσφορο μοιράζεται ἀπὸ τὸν παπᾶ ἀντίδωρο καὶ θεῖα κοινωνία στοὺς Χριστιανούς.

4. *Εὐρεῖα περίληψις* : Στὸ ὠραῖο καὶ λιτό τοῦτο ποίημα ὁ Δροσίνης περιγράφει ὄλα τὰ στάδια τοῦ περναῖ τοῦ σιτᾶρι ὡσπου νὰ γίνῃ ψωμί. 'Αλέθεται στὸ μύλο καὶ κουβαλιέται στὸ σπίτι ὅπου ζυμώνεται μὲ δύναμη ἀπὸ τὶς νέες συνήθως γυναικες, τὶς πρωτονύφες. Ὑστερα ψήνεται στὸ φούρνο ἀπὸ τὶς ἡλικιωμένες καὶ τὸ βράδυ ὁ γέρο - παπποῦς κόβει τὸ ἀχνιστὸ ψωμί χωρὶς μαχαίρι καὶ τὸ μοιράζει σὰν τοὺς πατριάρχες τῆς 'Αγίας Γραφῆς σὲ παιδιὰ, νύφες καὶ ἐγγόνια. 'Ο ἱερώτερος ὅμως προορισμὸς τοῦ ψωμοῦ εἶναι νὰ γίνῃ ἀντίδωρο καὶ θεῖα κοινωνία τὴν Κυριακὴ στὴν ἐκκλησίᾳ σῆμαδεμένο μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ Χριστοῦ.

5. *Διάγραμμα* : Τὸ ψωμί ἔρχεται ἀπὸ τὸ μύλο. Ζύωμα καὶ ψήσιμο τοῦ ψωμοῦ. Μοίρασμα τὸ βράδυ σ' ὄλους ἀπὸ τὸν παπποῦ. Τὸ ψωμί ἀντίδωρο καὶ θεῖα κοινωνία.

'Απὸ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα γίνεται φανερόν ὅτι ὁ ὑπότιτλος καὶ κυρίως οἱ πλαγιότιτλοι, αἱ μερικαὶ περιλήψεις δηλαδὴ τῶν διαφόρων μερῶν ἢ παραγράφων, εὐκολύνουν πολὺ εἰς τὴν ἐξαγωγήν τῆς γενικῆς, συντόμου ἢ εὐρείας, περιλήψεως. Τὸ διάγραμμα εἶναι τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν πλαγιότιτλων.

Ἑρωτήσεις

Τί λέγεται περίληψις; Εἰς πόσας κατηγορίας χωρίζεται ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεώς της; Διατί ἡ ὀρθὴ περίληψις εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κατανόησιν καὶ κρίσιν ἐνὸς ἀναγνώσματος, θεάματος ἢ ἀκροάματος; Ἀναφέρατε παραδείγματα. Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τῆς περιλήψεως καὶ διατί ὀνομάζονται «κλειδιά» ἐνὸς βιβλίου; Τί εἶναι αἱ σημειώσεις; Τί εἶναι τὰ διαγράμματα; Τί εἶναι οἱ τίτλοι καὶ ποῖα ἢ σπουδαιότης αὐτῶν διὰ τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία; Τί εἶναι οἱ ὑπότιτλοι; Τί εἶναι οἱ πλαγιότιτλοι; Τί εἶναι οἱ στοιχειώδεις πίνακες περιεχομένων; Τί εἶναι οἱ συγκεντρωτικοὶ πίνακες καὶ ποῖον σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν; Ποῖα ἢ σχέσις πλαγιότιτλων καὶ διαγράμματος; Εἰς ποῖον μέρος τῆς σελίδος τίθενται οἱ πλαγιότιτλοι; Εἰς ποῖον μέρος ἢ μέρη τοῦ βιβλίου γράφονται τὰ διαγράμματα;

Ἄσκήσεις

180. Γράψατε ὑπόκειτον ἢ ὑποτίτλους, πλαγιότητους, εὐρεῖαν περίληψιν καὶ διάγραμμα τοῦ κάτωθι διηγήματος :

Τὸ Κλεφτόπουλο

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦταν πικρὴ κι οἱ Κλέφτες πού χαλάστηκαν πάντα θὰ τὴ θυμῶνται.

Στὰ χέρια οἱ Κλέφτες σήκωσαν τὸν καπετάνο, ἀσάλευτο μὲ τὴ σπαθιά κατεβαστὴ στὸ πρόσωπο καὶ πολεμώντας ἀνηφόρισαν. Κι ἐπιασαν τὸ καταράχι καὶ σταμάτησαν.

Οἱ Ἀρβανίτες δὲν τοὺς πῆραν τὸ κοντό, γιατί τρανὸς ἦταν κι ὁ θρῆνος ὁ δικός τους. Καὶ μοναχὰ τοῦ καπετάνου τῶν Κλεφτῶν ὁ θάνατος, τοῦ ξακουστοῦ τ' ἄρματολοῦ—θάνατος πού χρόνια τὸν παρακαλοῦσαν—ἔκανε τὸ κλάμα τους σὲ γέλιο νὰ ξεσπάη κι ἡ σαλαγὴ του ν' ἀντηχῇ γιὰ νιὸ φοβέρισμα στοὺς Κλέφτες τοὺς θλιμμένους.

Οἱ Κλέφτες ὅμως σὴπαιναν. Τὰ μάτια τους στεγνὰ τὸν καπετάνο ἀντίκρουζαν τὸν ξαπλωμένο, πού δὲν ἔδειχνε ζωῆς σημάδι.

Ἡ ἡμέρα κείνη ἦταν πικρὴ! Κι ἡ μοῖρα τους ἔτσι ἦτανε γραφτὴ.

Ὁ καπετάνος εἶχε καλέσει τοὺς Ἀρβανίτες σὲ πόλεμο γιὰ θάνατο καὶ γιὰ ζωὴ. Καὶ τώρα ὁ Ἀλιζόταγας, δερβέναγας σκληρός, ὀχτροὺς τοῦ καπετάνου, χαίρεται καὶ καμαρώνει.

Κάποτε ὁ πληγωμένος ἀνασεύστηκε. Στὸ πρῶτο ἀνάβλεμμά του ἄλλη τρομάρα ζωγραφίστηκε.

—Ὁ ψυχογιός μου πού εἶναι; εἶπε. Τ' ἄρματά μου... πᾶν κι αὐτά; Πόσοι ἀπομείναμε;... Πεθαίνω.

—Καρδιά, πατέρα, καὶ θὰ ζήσης! εἶπε ἓνα ἀπὸ τὰ παλληκάρια. Ὅσοι βαρέθηκαν τοὺς πῆραμε—ἦταν ψέμα θλιβερό.

—Κι ὁ ψυχογιός; Καὶ τ' ἄρματα;

—Μᾶς λείπουν κι ἄλλοι δέκα ἀντάμα.

—Ὅλοι στὸν τόπο;

—Μὴν τὸ λές! Ἐξέκοψαν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖ πού πάψαμε τὸν πόλεμο· κανένας δὲν τοὺς εἶδε—ἦταν ἀληθινό.

Τότε τροχάλισαν ἀπὸ κοντὰ πόδια σιδερωμένα. Κι ὁ ψυχογιός σὲ λίγο, τοῦ καπετάνου ὁ ἀκριβός, πού ἔχε τὴ δόξα νὰ φορῇ τοῦ καπετάνου τ' ἄρματα, ὀρθὸς στεκότανε στὸν καπετάνο ἀντικρῦ, σὰ χάρος φοβερός καὶ μαῦρος.

—Γειά και χαρά σου, καπετάνο! φώναζε. Ξαγόρασα τὸ αἷμα σου. Ὁ Ἀλιζόταγας δὲ ζῆ! Τοὺς βγῆκα μπρὸς καρτέρι. . . Ἄμα σὲ πῆραν οἱ σύντροφοι, δὲν κρατήθηκα. Στὸ δρόμο τὸν πλατὺ τοὺς βγῆκα καὶ τοὺς πέσαμε μὲ τὸ σπαθί. Κι ὁ Ἀλιζόταγας γυμνὸς στὸ χῶμα κοιτάει!

—Ὠρέ, σηκῶστε με! φωνάζει ὁ καπετάνος. Τί λέει αὐτὸς ἐκεῖ; Τρομερὴ ἦταν ἡ ματιά του στὸν ψυχογιὸ ριχτή. Κι ἔτρεμε τὸ κλεφτόπουλο μπροστά του.

—Ὠρέ, ποῖος σοῦ ἔπε νὰ τὸ κάμης; ὁ καπετάνος ρέκαζε. Ἄφου χαλάστηκα, πῶς θέλησες ἐσὺ νὰ μὲ ντροπιάσης; Ὁ Ἀλιζόταγας ἔπρεπε νὰ ζήσει ἀνίκητος! . . . Τί εἶναι ποὺ κρατᾶς!

—Εἶναι τὸ καριοφίλι του καὶ τ' ἄρματά του. . . Σοῦ τὰ φερα.

—Πάρ' τα! πάρ' τα! μήτε νὰ τὰ ἰδῶ! . . . Τώρα ἀφου ἔχεις ἄρματα, βγάλε τα τὰ δικά μου, ποὺ δὲ σοῦ ἔπρεπαν. . . Τέτοια τιμὴ γιὰ σένα εἶναι μικρὴ. . . Ἄλλα ἄρματα προτίμησες.

—Συμπάθα με, καπετάνο! Ξέρεις ἂν κράτησα τὴν πίστη στ' ἄρματά σου κι ἂν τὰ ἀτίμασα.

—Κι ὁ Ἀρβανίτης ἂν σὲ σκότωνε κι ἐσένα καὶ μοῦ τὰ παίρνει;

—Δὲν τὰ κρατοῦσα γιὰ γαμπρός! Τ' ἄρματα εἶναι γιὰ πόλεμο καὶ τὰ δοκίμασα. . . Μὰ κείνα τοῦ Ἀρβανίτη τὰ εἶχα ζηλέψει ἀπὸ καιρὸ γιὰ σένα, ὄχι γιὰ μένα, καπετάνε. Καὶ σοῦ τὰ φερα. . .

—Δικά σου! Δὲν τὰ θέλω! Καὶ βγάλε τὰ δικά μου. . . Δὲν ἀκοῦτ' ἐσεῖς, ὦρέ!

Τὸ κλεφτόπουλο ἄγριο ἔχει τὸ χέρι στὸ σπαθί καὶ περιβλέπει.

—Ὅποιος ἀπλώση, κράζει, τὸν περιμένει θάνατος! Τ' ἄρματα ποὺ φορῶ κανένας μὴν τ' ἀγγίξη! Τοῦ καπετάνου τ' ἄρματα!

Ὅλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο κλεφτόπουλο· κι ὁ καπετάνος εἶχε σηκωθῆ ὀλόρθος ἄξαφνα, κανεῖς δὲν εἶδε πῶς, μὲ τὴ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.

—Ὠρέ, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ θάγιζε, τ' ἄρματα τὰ δικά μου δὲν τὰ καταφρονᾶς; . . . Θέλεις νὰ τὰ φορῆς ἀκόμα;

—Θέλω καὶ θέλω! Εἶμαι ὁ ψυχογιός σου ἐγώ!

Ἄπλωσε τὸ χέρι ὁ καπετάνος κι ἔδειξε τὸ κλεφτόπουλο.

Κι ἔβγαλε ἓνα ροχαλητό:

—Χαιρετᾶτε, ὦρέ, τὸν καπετάνο σας¹.

181. *Γράψατε ὑπότιτλον, πλαγιοτίτλους, σύντομον περίληψιν καὶ διάγραμμα τοῦ κάτωθι ποιήματος:*

1. Γιάννη Βλαχογιάννη, «Τὸ Κλεφτόπουλο», *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 62—64.

Οί Χωριανοί

“Ολοι μας γνωρίζομαστε από ἀνήλικα παιδιά
 μὲ τὸ μικρὸ του τ’ ὄνομα ἕνας τὸν ἄλλο κραζει,
 στὰ μυστικά μας δὲ μπορεῖ νὰ βάλουμε κλειδιά,
 ξέρει καθένας στ’ ἄλλονοῦ τὰ μάτια νὰ διαβάξη.

Σὰν ὅπως τὰ τρεχούμενα μοιράζομε νερὰ
 καὶ τὰ σπαρτὰ ποτίζομε καθεὶς μὲ τὴν ἀράδα,
 ἔτσι τὶς μοιραζόμαστε καὶ θλίψη καὶ χαρὰ,
 γιὰ βρέχει σ’ ὄλο τὸ χωριό, γιὰ σ’ ὄλο εἶναι λιακάδα.

Γάμος; Ἄστράφτει ἀπὸ χαρὰ καὶ γέλιο τὸ χωριό
 καὶ ἀντιλαλεῖ τὸ νυφικὸ τραγούδι πέρα ὡς πέρα.
 Θάνατος; Ὅλοι θλιβεροί, κι ἀπ’ τὸ καμπαναριό
 κατάμανρο ἢ καμπάνα μας τὸν βάφει τὸν ἀέρα.

Διάπλατα τὶς ἐξώπορτες ἢ καλωσύνη ἀνοῖ
 καὶ στὸ παλάτι τοῦ τρανοῦ καὶ στοῦ φτωχοῦ τὴν τρούπα
 κι ὅποιος περάσει κι ὅποιος μπῆ, γιορτῆ, καθημερινῆ,
 θὰ βρῆ στρωμένο καναπέ, θὰ βρῆ γλυκὸ στήν κούπα.

Χώρα ἀπ’ τὶς ἔγνοιες τῆς ζωῆς, τοὺς χάρους τοὺς πικροὺς,
 μέσ’ στὶς καρδιές μας ἔχομε παντοτινὸν Ἀπρίλη,
 κι ὅσες τσουνκνίδες βγαίνουνε μονάχες στοὺς ἀγροὺς
 ἐκεῖ ξεμοναχιάζονται πνιχτὲς στὸ χαμομήλι!...

182. Κάμειτε εὐρεῖαν περίληψιν ἐνὸς διηγήματος τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας.

183. Γράψατε τὴν περίληψιν ἐνὸς μυθιοτορήματος τῆς Πηνελόπης Δέλτα εἰς τέσσαρας τὸ πολὺ σελίδας τετραδίου.

184. Κάμειτε σύντομον διάγραμμα τῶν γεγονότων τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 βασιζόμενοι εἰς οἰονδήποτε ἱστορικὸν ἔγχειρίδιον.

185. Ἀντικαταστήσατε τοὺς τίτλους τοῦ τελευταίου φύλλου τοῦ περιοδικοῦ τῆς τάξεώς σας ἢ τοῦ σχολείου σας μὲ ἰδικούς σας περισσότερον περιεχτικούς καὶ ἐντυπωσιακούς.

186. Συμπληρώσατε τὸν κατωτέρω πίνακα μὲ τὰς ἐν παρενθέσει ὑπο-

1. Γεωργίου Ἀθάνα, «Οἱ Χωριανοί», *Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 156.

δεικνυομένης γραμμής, ώστε να φαίνεται παραστατικῶς ἢ κατὰ τὸ πρῶτον (ἢ δεύτερον) ἐξάμηνον πρόοδος σας εἰς τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά (.), εἰς τὰ Νέα Ἑλληνικά (- - - - -) καὶ τὰ Μαθηματικά (_____).

Βαθμοὶ	Α' Μῆν	Β' Μῆν	Γ' Μῆν
20			
19			
18			
17			
16			
15			
14			
13			
12			
11			
10			
9			
8			

187. Κάμετε παρόμοιον πίνακα εἰς τὸν ὅποιον νὰ ἐμφαίνεται ἡ ἐπίδοσις τῆς τάξεώς σας εἰς τὸ ποδόσφαιρον, εἰς τὴν καλαθόσφαιραν καὶ εἰς τὴν πετόσφαιραν. Δύνασθε νὰ παραστήσετε ἕκαστον ἀγώνισμα μὲ γραμμὰς διαφόρων χρωμάτων.

188. Συντάξτε διαγράμματα καὶ συγκεντρωτικούς πίνακας τῆς ὕλης τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθητε ἐφέτος.

189. Συντάξτε διαγράμματα καὶ συγκεντρωτικούς πίνακας τῆς ὕλης τῆς Ἱστορίας τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθητε ἐφέτος.

Ζ'. Ἐπιστολή

Ἡ *ἐπιστολή* εἶναι τὸ *μόνον* εἶδος τοῦ γραπτοῦ λόγου τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦν συχνότατα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

Ἐπιστολή λέγεται ἡ *γραπτή ἐπικοινωνία* μὲ πρόσωπα τὰ ὁποῖα *δὲν εἶναι παρόντα*.

Τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον στέλλει τὴν ἐπιστολὴν λέγεται *ἀποστολὴς* καὶ τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον τὴν λαμβάνει λέγεται *παράληπτης*¹.

Ἄφοῦ, λοιπόν, ἡ ἐπιστολή ἢ τὸ *γράμμα* εἶναι μία γραπτὴ ἐπικοινωνία, ἔν εἶδος ὁμιλίας, πρέπει νὰ γράφωμεν εἰς ἓν πρόσωπον ὅπως θὰ τοῦ ὠμιλοῦμεν. Τοῦ ὠμιλοῦμεν εἰς τὸν πληθυντικόν ; Θὰ τοῦ γράψωμεν εἰς τὸν πληθυντικόν. Εἶναι φίλος μας ; Θὰ τοῦ γράψωμεν βεβαίως εἰς τὸν ἐνικόν.

Ἡ ἐπιστολή ἀντικαθιστᾷ τὸν προφορικὸν λόγον, ἀλλὰ ἔχει μεγαλύτεραν βαρύτητα ἀπὸ αὐτόν, διότι *ὅ,τι γράφομεν μένει*. Πρέπει νὰ εἴμεθα, λοιπόν, προσεκτικοὶ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν μας καὶ νὰ γράφωμεν τὰς ἐπιστολάς μας, ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς ἤρεμον ψυχικὴν κατάστασιν καὶ ὄχι ὅταν εἴμεθα θυμωμένοι. Ἡ ἐπιστολή εἶναι τὸ κυριώτερον ἀπὸ τὰ εἶδη τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν γοητείαν τοῦ *ἀπορρήτου* ἢ τοῦ *ἐμπιστευτικοῦ*, τὴν ὁποῖαν αἰσθανόμεθα ὅλοι, ὅταν ἀποσυρῶμεθα κάπου, διὰ νὰ γράψωμεν εἰς κάποιον, καὶ ὅταν ἀνοίγωμεν τὸν φάκελον ἐπιστολῆς τὴν ὁποῖαν ἐλάβομεν.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν, μεσαιωνικὴν καὶ νεωτέραν ἐποχὴν ἡ ἐπιστολή ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον λογοτεχνικὸν εἶδος καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀνέπτυσαν εἰς τὰς ἐπιστολάς των ὄχι ἀτομικὰ ζητήματα ἀλλὰ ἐπιστημονικά, φιλοσοφικά, φιλολογικά καὶ ἄλλα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος θέματα. Περίφημοι ἐπιστολογράφοι εἶναι οἱ Ἀπόστολοι, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Κικέρων, ὁ Ψελλός, ὁ Κοραῆς, ὁ Γκαίτε, ἡ Madame de Sévigné καὶ ἄλλοι πολλοί. Τὰς ἐπιστολάς αὐτὰς ὀνομάζομεν φιλολογικὰς ἢ φιλοσοφικάς.

Ἐχομεν πολλὰ εἶδη ἐπιστολῶν ἀναλόγως τῆς σχέσεως ἀποστολῆς καὶ παραλήπτου, τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας γράφονται καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Τὰ κυριώτερα εἶδη εἶναι αἱ *οἰκογενειακαί*, αἱ *φιλικαί*, αἱ *συγχαρητήριαι*, αἱ *συλλυπητήριαι*,

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 107 - 109.

αί *εὐχαριστήριοι*, αἱ *συστατικάι* καί αἱ *ἐμπορικάι* ἢ *ὑπηρεσιακαί*.

Ἐπειδή εἰς τὰς ἐπιστολάς διατυπώνομεν συνήθως *προσωπικά* συναισθήματα καί ζητήματα, εἶναι δύσκολον νά εὐρωμεν σταθεροὺς εἰδικοὺς καί λεπτομερεῖς κανόνας, διότι ἕκαστος γράφει ὅπως ἡμπορεῖ ἀναλόγως τῆς ἡλικίας του, τῆς μορφώσεως, τοῦ χαρακτήρος, τῆς πείρας, τῆς ψυχολογικῆς στιγμῆς καί τῶν σχέσεων τὰς ὁποίας ἔχει μέ τόν παραλήπτην. Ὅλοι ὁμως αἱ ἐπιστολαὶ πρέπει νά συντάσσωνται σύμφωνα μέ τοὺς γενικοὺς κανόνας τοῦ «καλῶς γράφειν», τοὺς ὁποίους ἐκθέτομεν κατωτέρω. Εἰς ἐκάστην ἐπιστολὴν πρέπει νά περιλαμβάνωνται ἀπαραιτήτως τὰ κάτωθι :

1. Διεύθυνσις τοῦ γράφοντος καί ἡμερομηνία.
2. Προσφώνησις.
3. Περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς.
4. Ἐπιφώνησις ἢ φιλοφρονητικά ἐκφράσεις.
5. Ὑπογραφή.

Εἶναι καλὸν ἀλλ' ὄχι ἀπαραίτητον εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ἐπιστολοχάρτου νά γράφωμεν μαζί *μέ τὴν ἡμερομηνίαν* καί *τὴν διεύθυνσίν μας*, διότι συμβαίνει συχνά ὁ παραλήπτης ὁ ὁποῖος δὲν τὴν γνωρίζει νά σχίσῃ ἢ νά χάσῃ τὸν φάκελον ὅπου τὴν ἔχομεν σημειώσῃ καί νά μὴ δυνηθῇ νά μᾶς ἀπαντήσῃ. Πολλαὶ ἐπιστολαὶ μένουσιν ἄνευ ἀπαντήσεως δι' αὐτὸν τὸν λόγον. Συνιστᾶται, λοιπόν, νά σημειώνωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς δεξιὰ τὴν διεύθυνσίν μας ὡς ἑξῆς :

Ἐν Ἀθήναις, ὁδὸς Σταδίου 35,
τῆ 4ῃ Σεπτεμβρίου 1957

ἢ : Ὅδὸς Σταδίου 35 Ἀθῆναι,
Σεπτεμβρίου 4, 1957

Ἡ *προσφώνησις* καί ἡ *ἐπιφώνησις* εἶναι πάντοτε σχετικά με τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα. Τὰ οἰκογενειακὰ καί πολὺ φιλικὰ μας πρόσωπα προσφωνοῦμεν μέ τὰ «Ἀγαπητέ μου» καί «Σεβαστέ μου» ἢ μόνον μέ τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα ἢ μέ τρυφεράς λέξεις ἀγάπης. Π.χ. Ἀγαπητέ μου (ἢ Σεβαστέ μου) πατέρα (μητέρα), Ἀγαπητέ μου φίλε, Πατέρα (μου), Παιδί μου, Κόρη μου, Μητέρα μου, Ἀδελφούλα μου, Γιώργο, Καλέ μου φίλε, Μοναδικέ μου φίλε.

Ὡς ἐπιφώνησιν εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιστολάς θέτομεν τὰς ἐκφράσεις: Ἐσπάζομαι (ἢ φιλῶ) τὴν δεξιάν σου, ὁ γυῖός σου Γιώργος. Σᾶς φιλῶ, Σὲ φιλῶ, Σὲ χαιρετῶ. Πρὸ τῆς ἐπιφωνήσεως δύνανται νὰ τεθοῦν αἱ φράσεις: Τοὺς χαιρετισμούς μου εἰς τὸν ἀδελφόν σου. Τὰ σέβη μου εἰς τοὺς γονεῖς σου κλπ. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας ὑπογράφωμεν μόνον μὲ τὸ βαπτιστικόν μας ὄνομα.

Τὰ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς συνδέει στενὴ σχέσηις ἢ φιλία ἀλλὰ μόνον γνωριμία προσφωνοῦμεν μὲ τὰ Ἁγαπητέ, Σεβαστέ, Φίλε ἢ Φίλτατε μαζί μὲ τὸ Κύριε καὶ τὸ ἐπώνυμόν των. Ἐντὶ τοῦ ἐπωνύμου ἐνίοτε θέτομεν τὸ βαπτιστικόν, τὸν τίτλον ἢ τὸ ἐπάγγελμά των. Π.χ. Ἁγαπητέ μου (ἢ Σεβαστέ μου) Κύριε Ἀνδρέα, ἢ Κύριε Παπαγεωργίου, Φίλε Κύριε Στεφανόπουλε, Ἁγαπητέ μου γιαιτρέ, Ἁγαπητέ μου Κύριε Πρόεδρε, Σεβαστέ μου Κύριε Καθηγητά. Ἡ ἐπιφώνησις εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις εἶναι πολλῶν εἰδῶν: Μὲ ἄπειρον, (πολόν, βαθύτατον) σεβασμόν, Μὲ (πολλήν) ἀγάπην, Μὲ (πολλήν) ἐκτίμησιν, Μὲ (θερμὰς) εὐχαριστίας καὶ τιμῆν, Φιλικώτατα, Μὲ φιλικὰ αἰσθήματα, Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς, Μεθ' ὑπολήψεως, Ἰδικός σου, Ὁλὸς ὑμέτερος. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας ὑπογράφωμεν μὲ ὀλόκληρον τὸ ὀνοματεπώνυμόν μας ἢ εὐανάγνωστον τὴν ὑπογραφήν μας.

Τὰ ἄγνωστα ἢ πολὺ ὀλίγον γνωστὰ πρόσωπα προσφωνοῦμεν ἀπλῶς μὲ τὰ: Κύριε ἢ Ἀξιότιμε Κύριε. Π.χ. Ἀξιότιμε Κύριε Ἰωάννου, Ἀξιότιμε Κύριε Δήμαρχε, Πρόεδρε, Διευθυντά κλπ. Θέτομεν δὲ τὰς ἐπιφωνήσεις: Μετὰ (πάσης, ἐξαιρέτου) τιμῆς, Μεθ' ὑπολήψεως, Παρακαλῶ δεχθῆτε, Κύριε Διευθυντά, τὴν ἔκφρασιν τοῦ βαθυτάτου μου σεβασμοῦ (ἐκτιμήσεως, τιμῆς). Καὶ τὰς ἐπιστολάς ταύτας πρέπει νὰ ὑπογράφωμεν εὐανάγνωστα μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμόν μας.

Διὰ τοὺς ἱερωμένους ὑπάρχουν εἰδικαὶ προσφωνήσεις: Ἱερολογιώτατε (διὰ τὸν διάκονον), Αἰδεσιμώτατε (διὰ τὸν ἱερέα), Πανοσιολογιώτατε (διὰ τὸν ἀρχιμανδρίτην), Θεοφιλέστατε (διὰ τὸν ἐπίσκοπον), Σεβασμιώτατε (διὰ τὸν μητροπολίτην ἐπαρχίας), Μακαριώτατε (διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν), Παναγιώτατε (διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην). Ἡ καθιερωμένη ἐπιφώνησις εἶναι: Μετὰ πολλοῦ (ἢ βαθυτάτου) σεβασμοῦ ἐσπάζομαι τὴν δεξιάν ὑμῶν. Ἡ ὑπογραφή πρέπει νὰ εἶναι ὀλόκληρος καὶ εὐανάγνωστος.

Τοὺς βασιλεῖς προσφωνοῦμεν μὲ τοὺς τίτλους των: Μεγαλειότατε, Μεγαλειοτάτη καὶ χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἐπιφώνησιν: Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος (ἢ Υ.Μ.) εὐπειθέστατος θεράπων (ἢ ὑπῆκοος). Τὸν διάδοχον καὶ τοὺς πρίγκιπας προσφωνοῦμεν: Ὑψηλότατε καὶ θέτομεν

τὴν ἐπιφώνησιν : *Τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος (Υ.Υ.) εὐπειθῆς (ἢ εὐλι-
κρινῆς) θεράπων.*

Τὸν πρωθυπουργόν, τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς πρεσβευτὰς προσφωνοῦμεν ἐξοχωτάτους. Π.χ. *Ἐξοχώτατε Κύριε Ὑπουργέ (ἢ Πρεσβευτά).* Τὸν πρωθυπουργόν προσφωνοῦμεν καὶ ὡς ἐξῆς : *Ἀξιότιμε Κύριε Πρόεδρε.* Ἡ συνήθης ἐπιφώνησις εἶναι : *Διατελῶ εὐπειθέστατος.*

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς πρέπει, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν, νὰ διαιρηθῆται εἰς *πρόλογον, κύριον θέμα* καὶ *ἐπίλογον.* Εἰς τὰς οἰκογενειακὰς καὶ φιλικὰς ἐπιστολάς πρέπει νὰ εἴμεθα ἀπλοῖ καὶ φυσικοί, χωρὶς ἴχνος προσποιήσεως. Εἰς τὰς συγχαρητηρίους καὶ συλλυπητηρίους νὰ εἴμεθα σύντομοι καὶ νὰ προσπαθοῦμεν νὰ ἐκφράζωμεν τὴν ἀνυπόκριτον χαρὰν ἢ τὴν βαθεῖαν λύπην μας, χωρὶς νὰ σχολιάζωμεν τὸ εὐχάριστον ἢ τὸ θλιβερόν γεγονός. Εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἢ ὑπηρεσιακὰς ἐπιστολάς καὶ αἰτήσεις πρέπει νὰ εἴμεθα περισσότερο λακωνικοί καὶ νὰ ἐκθέτωμεν μετὰ τὰς τυπικὰς ἐκφράσεις τὸν σκοπὸν μας χωρὶς περιτολογίας. Τὰ συστατικὰ γράμματα πρέπει νὰ συντάσσωμεν μὲ πειστικὸν ὕφος, ὅταν εἴμεθα ἀπολύτως βέβαιοι διὰ τὸ συνιστώμενον πρόσωπον. Ὅταν ἔχωμεν ἀμφιβολίας, θὰ ἀφήνωμεν νὰ ὑπονοηθῆ ὅτι δὲν ὑπέχομεν ἀτομικὴν εὐθύνην δι' αὐτὸ καὶ ὅτι δὲν θὰ θιγῶμεν, ἂν δὲν ἐπιτύχη ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν. Ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἐπιστολῶν μας πρέπει νὰ τὰ διακρίνη ἢ *σαφήνεια.* Πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ἀοριστολογίας καὶ νὰ μὴ φέρωμεν τὸν παραλήπτην εἰς τὴν δύσκολον θέσιν νὰ προσπαθῆ νὰ μαντεύσῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τοῦ γράφομεν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσαρμόζωμεν τὸ ὕφος καὶ τὸ λεκτικόν μας ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, τῆς μορφώσεως, τῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ προσώπου πρὸς τὸ ὅποιον ἀπευθυνόμεθα.

Ἐμφάνισις τῆς ἐπιστολῆς. Αἱ ἐπιστολαὶ μας, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπευθύνονται εἰς συγγενικά καὶ πολὺ φιλικὰ πρόσωπα, πρέπει νὰ γράφονται μὲ μελάνην καὶ μὲ εὐανάγνωστα γράμματα. Τὸ χαρτὶ πρέπει νὰ εἶναι καλῆς ποιότητος καὶ κατὰ προτίμησιν λευκόν.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀφήνωμεν πάντοτε περιθώριον καὶ νὰ ἀρχίζωμεν ὄχι ἀπὸ τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς σελίδος, ἀλλὰ τούλάχιστον ἀπὸ τὴν τρίτην. Αἱ θέσεις τέλος τῆς ἡμερομηνίας, τῆς προσφωνήσεως καὶ τῆς ἐπιφωνήσεως πρέπει νὰ προσεχθοῦν (βλέπε ὑποδείγματα κατωτέρω). Ἐνίοτε, ὅταν λησμονήσωμεν νὰ γράψω-

μεν κάτι εις την έπιστολήν ή συμβή έν τῷ μεταξύ κάτι νέον, προσθέτομεν μετά την ύπογραφήν μας τό λεγόμενον *ύστερόγραφον* (Υ. Γ.) μετά τό όποιον ύπογράφομεν μέ τά *αρχικά* τοῦ όνοματεπωνόμου μας ή θέτομεν την *λέξιν* «ό ίδιος».

Ίδιαιτέρως πρέπει νά προσέχωμεν *τήν εμφάνισιν* τοῦ φακέλου επί τής προσθίας όψεως τοῦ όποίου πρέπει νά αναγράφωμεν εὐανάγνωστα τό όνοματεπώνυμον τοῦ *παραλήπτου* καί την άκριβή του διεύθυνσιν, επί δέ τής όπισθίας τό όνοματεπώνυμον καί την διεύθυνσιν τοῦ *άποστολέως* κατά τά κάτωθι ύποδειγματα. Έάν αἱ διαστάσεις τοῦ φακέλου έπιτρέπουν, ή διεύθυνσις τοῦ άποστολέως δύναται νά γράφεται εις την άνω άριστεράν γωνίαν τής προσθίας όψεώς του μέ μικρότερα γράμματα.

Ύπόδειγμα φακέλου έπιστολής έσωτερικοῦ

(Προσθία όψις)

<i>Γραμματόσημον</i>
<p><i>*Αξιότιμον Κύριον</i></p> <p><i>Γεώργιον Ν. Δημητρίου</i></p> <p><i>*Οδός Δωδώνης 80</i></p> <p style="text-align: right;"><i>*Αθήνας 2</i></p>

(Όπισθία όψις)

<p><i>*Αποστολεύς: Βασίλειος Α. Ίωαννίδης</i></p> <p><i>*Οδός Τσιμισκή 15</i></p> <p><i>Θεσσαλονίκη</i></p>

Ύπόδειγμα φακέλου έπιστολής έξωτερικού
(Προσθία δψις)

<p>Mr. George W. Thomson 819 5th Avenue New York City 21, N. Y. U.S.A.</p>

(Όπισθία δψις)

<p>From: John Smith 91 Mavromichali Street <u>Athens 7,</u> Greece</p>
--

Έκτός τών άνωτέρω έπεκράτησε τελευταίως, λόγω της έπεκτάσεως της χρησιμοποιήσεως της γραφομηχανής, νά γράφεται τó επί τοϋ φακέλου κείμενον κατά τó κάτωθι υπόδειγμα (block system):

<p><i>Κύριον</i> <i>Γεώργιον Ν. Δημητρίου</i> <i>Όδός Δωδώνης 80</i> <i><u>Αθήνας 2</u></i></p>

Σημειώσεις. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σύστημα ἐφαρμόζεται καὶ ὡς πρὸς τὴν προσφώνησιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν, ὅταν μάλιστα αὐταὶ εἶναι δακτυλογραφημένα. Π.χ.

Πρὸς τὸν Ἀξιότιμον
Κύριον Γεώργιον Παυλίδην

Ἐν τὰ ὕα

Κύριε Παυλίδη,

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 10ης τρέχοντος μηνὸς ἐπιστολῆς σας, σὰς γνωστοποιῶ τὰ κάτωθι: . . .

Εἰς ἀρκετάς περιπτώσεις ἀντὶ ἐπιστολῶν στέλλομεν *ἐπισκεπτήρια*, ἰδίως ὅταν θέλωμεν νὰ εὐχηθῶμεν, νὰ συγχαρῶμεν ἢ νὰ συλλυπηθῶμεν γνωστούς, συγγενεῖς καὶ φίλους. Εἰς τὰ ἐπισκεπτήρια πρέπει νὰ σημειώνωμεν ὀλίγας λέξεις, καλὰ τοποθετημένας, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐκφράζουσι τὰ συναισθήματά μας καὶ νὰ προξενούσι καλὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἄλλους. Μερικαὶ φράσεις αἱ ὁποῖαι ἔχουσι μάλιστα τυποποιηθῆ εἶναι σύντομοι καὶ λέγουσι πολλὰ πράγματα. Π.χ. *Συγχαρητήρια, Θεομὰ συγχαρητήρια, Τὰ συγχαρητήριά μου, Εὐχομαι (μὲ ὄλην μου τὴν καρδίαν) καὶ εἰς ἀνώτερα, Τὰ (εὐλικρινῆ) συλλυπητήριά μου, Χρόνια πολλὰ (γιατὴ τὴν γιορτὴν σου), Καλὲς γιορτὲς, Καλὰ Χριστούγεννα, Εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος, Καλὴ χρονιά, Καλὸ Πάσχα, Τὰς θερμοτέρας μου εὐχὰς διὰ τὸ Πάσχα (Χριστούγεννα, Ἐορτήν σας)* κλπ.

Παραθέτομεν κατωτέρω μερικὰ δείγματα ἐπιστολῶν. Ἡ πρώτη εἶναι ἐπιστολὴ μαθητοῦ πρὸς ἀσθενοῦντα καθηγητὴν του.

Ἐν Ἀθήναις, ὁδὸς Χίου 16,
τῇ 20ῇ Ἰανουαρίου 1955

Σεβαστὲ μου Κύριε Καθηγητά,

Μὲ μεγάλη μου λύπη ἔμαθα ὅτι εἰσθε ἄρρωστος. Σὰς εὐχομαι νὰ γίνετε γρήγορα καλὰ καὶ νὰ ξαναρθῆτε κοντὰ μας.

Βεβαίως ὁ Κύριος Γεωργιάδης ὁ ὁποῖος σὰς ἀντικαθιστᾷ εἶναι πολὺ καλὸς καὶ κάμνει πολὺ εὐχάριστο τὸ μάθημα. Ἐγὼ ὁμῶς, καθὼς καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ, ἐπιθυμοῦμε νὰ γίνετε γρήγορα καλὰ, γιατί σὰς ἔχουμε δυὸ χρόνια καθηγητὴν μας καὶ ἔχουμε συνηθίσαι τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας σας.

Εἶναι ὀλλήθια, ἀγαπητὲ μου Κύριε Καθηγητά, ὅτι ἀρκετὲς φορές σὰς στενοχωροῦμε πότε μὲ τὴν ἀμέλεια καὶ πότε μὲ τὴν ζωηρότητά μας. Ἐγὼ μάλιστα σὰς στενοχωρῶ καὶ μὲ τὰ δύο. Ἐπωφελοῦμαι, λοιπόν, ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρίαν καὶ σὰς ὑπόσχομαι ὅτι ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς δέν θὰ σὰς στενοχωρήσω, γιατί αἰσθάνομαι τύψεις καὶ νομίζω πῶς μὲ τὴ συμπεριφορὰ μου συνείναι καὶ ἐγὼ στὴν ἀρρώστειαν σας. Σὰς δίνω τὸ λόγο μου σάν ἄντρας.

Καὶ ἀπάλι σὰς εὐχομαι μὲ ὅλην μου τὴν καρδίαν γρήγορον ἀνάρρωσιν.

Μὲ ἀγάπην καὶ σεβασμό,

Ὁ μαθητὴς σας

Α. Κ. (15 ἐτῶν).

Ίδου τώρα μία ωραία εύχετήριοσ λογοτεχνική έπιστολή :

Άγαπητέ μου,

Χριστός άνέστη! Σου γράφω άνήμερα τή Λαμπρή και σου στέλνω τόν αδελφικό άσπασμό σαν τέλειος χριστιανός. Έδω πέρα, στήν κορυφή του βουνού, βρισκόμαστε πολύ κοντά στο Θεό! Έδω επάνω τόν βλέπομε τό Θεό με τά μάτια μας, όπως τόν είδε ό Μωυσής στήν κορυφή του Σινά.

Μιά εβδομάδα τώρα νηστεύοντας κι άγρυπνώντας, τόν μοιρολογήσαμε, λατρέψαμε τά πάθη Του, τόν κατεβάσαμε με τά δάκρυα στα μάτια από τό Σταυρό, τόν τυλίξαμε με καθαρά σεντόνια με ψυχές μυροφόρων, και χθές μεσάνυχτα τόν αναστήσαμε!

Ν' άκουες τί γλυκά πού χτυπούσε ή καμπάνα του Άη-Λιά, άνάμεσα στα κλαριά τής ψηλής βελανιδιάς, του θεόκτιστου καμπαναριου, που κανέναν τεχνίτη δεν τ' ώνειρεύθηκε τόσο έπιβλητικό και θεόπρεπο! Σά να κατοικούσε ανθρώπινη ψυχούλα μέσα στο γέρικο χαλκό τής παμπάλαιης καμπάνας, μιá εβδομάδα τώρα έκλαιγε παραπονετικά και μοιρολογούσε μέσα στα κλαδιά τά πάθη του Νομφίου.

Και σα ν' αναγάλλιασε από χθές κι αυτή και σα να πλημμύρισαν τά στήθη της από τή χαρά τής Άναστάσεως, έστησ' ένα χορό, ψηλά μέσα στήν πρασινάδα, και γέμισε τόν άέρα μ' ένα χαρούμενο άγγελικό τραγούδι . . .

Χριστός άνέστη!

Χθές τή νύχτα, ζημερώματα, σαν άπόλυσε ή εκκλησία και σα φιληθήκαμε όλοι τό φίλημα τής αγάπης και ξεκινήσαμε με τις άναμμένες λαμπάδες να γυρίσαμε στο καλύβι μας, ειχε άρχίσει να ροδίξει ή αύγή. Ό ούρανός με διαμαντένια κορώνια του τόν Αύγερινό, μάς χαμογελούσε από ψηλά μ' ένα ξεχωριστό χαμόγελο, που δεν ξαναείδα στή ζωή μου.

Κάτι μάς έλεγε, πως μεγάλη γιορτή ήταν κι εκεί επάνω και άγγελιο άσπροφορεμένοι μπροστά στο θρόνο του Θεου, τινάζοντας θριαμβευτικά τά φτερά τους, τραγουδούσαν τό «Χριστός άνέστη . . .». Χριστός άνέστη! λοιπόν. Δέξου από μακριά τό γλυκό φιλή τής αγάπης, τό φωτεινό φιλή τής Άναστάσεως.

Ό δικός σου

Άσοφος

Παύλος Νιρβάνας¹

Ή κατωτέρω έπιστολή άνήκει εις τό είδος τών τυπικων ή ύπηρεσιακων έπιστολων :

Έν Άθήναις, τή 28η Μαρτίου 1955

Άξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Έπληροφορήθην από τόν φίλον μου και ύπάλληλον τής Έταιρείας σας κύριον Δημήτριον Παπαδόπουλον ότι θέλετε να προσλάβετε βοηθόν λογιστού

1. Παύλου Νιρβάνα, «Γράμμα από τό Χωριό», *Νεοελληνικά Άναγνώσματα Ι΄ Γυμνασιου*, ΟΕΣΒ, 1950, σσ. 16—17.

καί ἀλληλογράφου. Ὅθεν λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ σὰς παρακαλέσω νὰ προσλάβετε ἐμέ, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν σας τὰ κάτωθι :

Εἶμαι 27 ἔτων, Ἕλλην ὑπήκοος καὶ ἔχω ἐκπληρώσει τὰς στρατιωτικὰς μου ὑποχρεώσεις. Εἶμαι κάτοχος πτυχίου τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν καὶ γνωρίζω ἐπαρκῶς τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν. Γνωρίζω ἐπίσης καὶ γραφομηχανήν.

Ἐργάσθην ἐπὶ τετραετίαν ὡς ὑπάλληλος εἰς τὴν διαλυθεῖσαν ἤδη Ἐταιρεία Δ.Σ.Μ.Ε. καὶ ἔχω πιστοποιητικὸν εὐδοκίμου ὑπηρεσίας, τὸ ὁποῖον δύναμαι νὰ σὰς προσκομίσω. Δύναμαι ἀκόμη νὰ σὰς φέρω συστατικὰς ἐπιστολάς ἀπὸ σοβαρὰ πρόσωπα σχετικὰς μὲ τὴν μόρφωσιν, τὴν ἐπαγγελματικὴν μου πείραν καὶ τὸ ἥθος μου.

Ἐὰν θέλετε, εἶμαι πρόθυμος νὰ σὰς δώσω περισσοτέρας πληροφορίας προσωπικῶς καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ καταλήξωμεν εἰς συμφωνίαν, διότι νομίζω ὅτι ἔχετε ἀνάγκην ἐνὸς ἐργατικοῦ, πεπειραμένου καὶ ἐντίμου ὑπαλλήλου.

Μὲ τὴν θερμὴν παράκλησιν ὅπως τύχῳ εὐμενοῦς ἀπαντήσεως σας,

Ἡ διεύθυνσίς μου :

Ἀντώνιος Πετράκης
Διδότου 15, Ἀθήναι

Διατελῶ

μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς,
(ὕπογραφή)

Ἑρωτήσεις

Τί λέγεται ἐπιστολή ; Διατί κάμνουν χοῆσιν αὐτῆς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ; Διατί πρέπει νὰ γράφωμεν μὲ προσοχὴν τὰς ἐπιστολάς μας ; Ποίᾳς ἐπιστολάς ὀνομάζομεν φιλολογικὰς ἢ φιλοσοφικὰς ; Ποῖα εἶναι τὰ σπουδαιότερα εἶδη τῶν ἐπιστολῶν ; Ποῖα τὰ μέρη μιᾶς ἐπιστολῆς ; Διατί εἶναι καλὸν νὰ γράφωμεν καὶ εἰς τὸ ἐπιστολόχαρτον τὴν διεύθυνσίν μας ; Ποίᾳς προσφωνήσεις καὶ ἐπιφωνήσεις χρησιμοποιοῦμεν διὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς στενοὺς φίλους μας ; Ποίᾳς διὰ τοὺς ἀπλοὺς γνωστοὺς μας ; Ποίᾳς διὰ τὰ ἀγνωστα ἢ πολὺ ὀλίγον γνωστά μας πρόσωπα ; Ποῖαι αἱ εἰδικαὶ προσφωνήσεις καὶ ἐπιφωνήσεις διὰ τοὺς ἱερωμένους ; Ποῖαι διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς πρίγκιπας ; Ποῖαι διὰ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ πρεσβευτάς ; Ποῖον ὄφρος πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὰς συγγενικὰς καὶ φιλικὰς ἐπιστολάς ; Πῶς πρέπει νὰ γράφωμεν τὰς συχαρητηρίους ἢ συλλυπητηρίους ἐπιστολάς ; Πῶς τὰς ἐμπορικὰς καὶ ὑπηρεσιακὰς ἐπιστολάς ; Ποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐπιστολῆς ; Πότε προσθέτομεν ὑστερόγραφον εἰς τὰς ἐπιστολάς καὶ πῶς τὸ ὑπογράφωμεν ; Πῶς πρέπει νὰ γράφωμεν τὰς διευθύνσεις εἰς τὸν φάκελον ; Πότε χρησιμοποιοῦμεν ἐπισκεπτήρια ;

Ἀσκήσεις

190. Γράψατε ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς γονεῖς σας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν Χριστουγέννων ἢ τοῦ Νέου Ἐτους εἰς τὴν ὁποίαν νὰ διατυπώνετε : α'. τὰς εὐχὰς σας διὰ τὴν ἑορτήν, β'. τὰς εὐχαριστίας σας διὰ τὰ δῶρα τὰ ὁποῖα σὰς ἔκαναν καὶ διὰ τοὺς κόπους τοὺς ὁποίους καταβάλλουν διὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ

μόρφωσίν σας, γ'. ὑποσχέσεις ὅτι θὰ ἐργασθῆτε, διὰ νὰ τοὺς ἀνταμείψετε διὰ τοὺς κόπους των καὶ δ'. ἐκφράσεις ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ.

191. Γράψατε ἐπιστολὴν συλλυπητήριον εἰς φίλον σας ὁ ὁποῖος ἔχασε τὸν πατέρα του, τονίζοντες ὅτι αἰσθάνεσθε πόσον μεγάλη ἀπώλεια εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς, ὅτι ἐλπίζετε ὁ καιρὸς νὰ ἀπαλύνη τὴν θλίψιν του καὶ ὅτι δύναται νὰ βασιζέται εἰς τὴν φιλίαν καὶ συμπαράστασίν σας.

192. Γράψατε ἐπιστολὴν προσκαλοῦντες ἓνα συμμαθητὴν, συγγενῆ ἢ φίλον σας νὰ ἔλθῃ νὰ μείνῃ μαζί σας τὰς διακοπὰς τοῦ Πάσχα ἢ τοῦ καλοκαιριοῦ. Περιγράψατέ του πόσον ὥραϊα θὰ περάσετε εἰς τὸ ἐξοχικόν σας σπίτι, τὸ ὁποῖον εἶναι κτισμένον μέσα εἰς τὰ πεῦκα καὶ κοντὰ εἰς τὴν θάλασσαν.

193. Γράψατε συγχαρητήριον ἐπιστολὴν εἰς φίλον σας, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν εἰς τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη σκληρῶς ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, ἀλλὰ εἰσηλθε μεταξὺ τῶν πρώτων. Τὸ ὄνομά του τὸ εἶδατε γραμμένον εἰς τὴν ἐφημερίδα.

194. Γράψατε ἐπιστολὴν εἰς πρῶν συμμαθητὴν σας ὁ ὁποῖος σπουδάζει εἰς τὸ ἐξωτερικόν ἢ φοιτᾷ εἰς ἄλλο σχολεῖον καὶ ὁ ὁποῖος σᾶς παρεκάλεσε νὰ τὸν πληροφορήσετε περὶ τῶν παλαιῶν συμμαθητῶν του, τῆς δράσεως τῆς τάξεως, τοῦ περιοδικοῦ, τῆς ἀθλητικῆς κινήσεως κλπ.

195. Γράψατε ἐπιστολὴν εἰς φίλον σας εἰς τὸν ὁποῖον νὰ διηγηθῆτε ἔν ἐπεισοδίον εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς κοινὸν φίλον ἢ γνωστὸν σας.

196. Γράψατε κατὰλληλον ἐπιστολὴν εἰς φίλον σας ἢ συγγενῆ ὁ ὁποῖος σπουδάζει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, συναντᾷ δυσκολίας εἰς τὸ κολλέγιον ἢ πανεπιστήμιον ποῦ φοιτᾷ καὶ νοσταλγεῖ τὴν πατρίδα.

197. Περιγράψατε εἰς ἐπιστολὴν τοὺς ἐφτερινοὺς ἀγῶνας τῆς τάξεώς σας, διανθίζοντες αὐτὴν μὲ χαρακτηριστικὰ λεπτομερείας καὶ χιουμοριστικὰ ἐπεισόδια.

198. Γράψατε ἐπιστολὴν εἰς ἀποχωροῦντα καθηγητὴν σας, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ τὸν εὐχαριστῆτε διὰ τοὺς κόπους τοὺς ὁποίους κατέβαλε διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ ἐκπαιδευσίν σας καὶ νὰ τὸν διαβεβαιώσετε ὅτι θὰ τὸν ἐνθυμήσθε πάντοτε.

199. Γράψατε διαφόρους ἐπιστολάς μὲ θέματα τῆς καθημερινῆς σας ζωῆς (οἰκογενειακῆς, σχολικῆς, κοινωνικῆς) ἢ καὶ μὲ φανταστικὰ θέματα.

Η'. Τηλεγράφημα

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁσάκις ἐπειγόμεθα νὰ μεταδώσωμεν μίαν εἴδησιν, μίαν εὐχὴν ἢ νὰ δώσωμεν μίαν παραγγελίαν ἢ ἐντολὴν, στέλλομεν ἀντὶ ἐπιστολῆς **τηλεγράφημα**. Τὰ τηλεγραφήματα, ἐπειδὴ κοστίζουν πολὺ, πρέπει νὰ συντάσσονται **συντόμως** καὶ **σαφῶς**. Πρὶν συντά-

ξωμεν ἐν τηλεγράφημα, καλὸν εἶναι νὰ γράφωμεν πρῶτον τὸ πληρὲς κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν θὰ ἀπεστέλλομεν καὶ κατόπιν νὰ ἀποκόπτωμεν τὰς περιττὰς λέξεις ἀφήνοντες μόνον τὰς ἀπαραιτήτους.

Κατωτέρω παραθέτομεν δεῖγμα *προσχεδίου* τηλεγραφήματος καὶ τὸν *τύπον* συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ συντάσσεται καὶ νὰ παραδίδεται εἰς τὸ τηλεγραφεῖον ἐν τηλεγράφημα :

Κύριον Βασίλειον Γαλανόν, ἰατρον
Ὅδοσ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου 4

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Τὰ μηχανήματα ἀκτινοσκοπήσεως ἔφθασαν ἀπὸ τὴν Γαλίαν. Γράφε ἂν θὰ ἔλθῃς ὁ ἴδιος νὰ τὰ παραλάβῃς ἢ ἂν προτιμῆς νὰ σοῦ τὰ στείλω ἐγώ.

Γιώργος

Βασίλειον Γαλανόν
Βουλγαροκτόνου 4

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Μηχανήματα ἔφθασαν στὸν Θὰ ἔλθῃς ἢ ἀποστείλω
Γιώργος

Ἀποστολεὺς :
Γεώργιος Μαντῆς
Πατησίων 120
ΑΘΗΝΑΙ

Τὰ τηλεγραφήματα, ἂν δὲν ἔχωμεν εἰδικὰ ἔντυπα, γράφονται ἐπὶ ἀπλοῦ χάρτου εὐανάγνωστα κατὰ τὸ ἄνω ὑπόδειγμα. Μεταξὺ τῆς διευθύνσεως τοῦ παραλήπτου καὶ τοῦ περιεχομένου

τοῦ τηλεγραφήματος ἀφήνομεν κενὰς ὀλίγας γραμμάς. Ἐκτὸς τοῦ περιεχομένου τοῦ τηλεγραφήματος γράφομεν πάντοτε τὸ ὄνομα-τεπώνυμον καὶ τὴν διεύθυνσίν μας, διότι ἄνευ αὐτῆς ὁ ὑπάλληλος ἀρνεῖται νὰ τὸ παραλάβῃ. Ἐκτὸς τοῦ ἀπλοῦ τηλεγραφήματος ὑπάρχει τὸ *ἐπεῖγον* καὶ τὸ *ὑπερπεῖγον* τὰ ὁποῖα μεταβιβάζονται ταχύτερον, ἀλλὰ κοστίζουν περισσότερον. Ὅταν θέλωμεν νὰ μᾶς ἀπαντήσουν τηλεγραφικῶς ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι δὲν πρέπει ἢ δὲν ἔχουν νὰ πληρώσουν, πληρώνομεν ἡμεῖς τὴν ἀπάντησιν σημειώνοντες τὰς λέξεις «ἀπάντησις πληρωμένη» κοντὰ εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ παραλήπτου.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Ἡ τελεία εἰς τὰ τηλεγραφήματα μετρεῖται ὡς λέξις καὶ σημειώνεται μὲ τὴν λέξιν *στόπ*.

Ἐ ρ ω τ ῆ σ ε ι ς

Εἰς ποίας περιπτώσεις στέλλομεν τηλεγραφήματα ἀντὶ ἐπιστολῶν; Πῶς πρέπει νὰ συντάσσωμεν τὰ τηλεγραφήματα; Ποῖος ὁ τύπος τοῦ τηλεγραφήματος; Πόσα εἶδη τηλεγραφήματος ὑπάρχουν; Μὲ ποίαν λέξιν σημειώνεται ἡ τελεία εἰς τὰ τηλεγραφήματα;

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

200. Περιόρισατε κατὰ τὸ δυνατόν τὰς λέξεις τῶν κάτωθι τηλεγραφημάτων :

α'. Κύριον Γ.Ν., δικηγόρον, Ὀδὸς Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 30, Ἀθήνας. Εἰδοποιήσατε ἀμέσως τὸν Ἀνδρέαν νὰ ἔλθῃ μὲ τὸ πρῶτον πλοῖον, διότι ὁ πατέρας του ἀσθενεῖ βαρέως, Κώστας.

β'. Κύριον Κ.Π., ξυλέμπορον, Ὀδὸς Πειραιῶς 92, Ἀθήνας. Ἀποστείλατε σιδηροδρομικῶς τὰ δέκα κυβικά φουρνιστῆς ὄξυα, τὰ ὁποῖα συνεφωνήσαμεν. Ἄν ἀργήσῃ ἢ ἀποστολῇ, θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ προμηθευθῶμεν ἀπὸ ἄλλους. Δημητριάδης.

γ'. Κυρίαν Δ.Β., Ὀδὸς Ἰωάννου Τσιμισκῆ 15, Θεσσαλονίκην. Φθάνομεν ἀεροπορικῶς αὔριον Τρίτην, 8ην πρωινήν. Φροντίσατε νὰ εὑρετε δωμάτιον εἰς ξενοδοχεῖον καὶ νὰ ἔλθετε εἰς τὸ ἀεροδρόμιον νὰ μᾶς παραλάβετε. Στέφανος—Εἰρήνη.

δ'. Κύριον Β.Π., Λεωφόρος Βασιλέως Κωνσταντίνου 25, Πειραιᾶ.

Σὰς στέλλω τὰς θερμότερας μου εὐχὰς διὰ τὴν ὀνομαστικὴν σας ἐφορτήν. Ἐπίσης σὰς εὐχομαι αἴσιον καὶ εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος. Δημήτριος Θεοδωρόπουλος.

ἐ'. Κύριον Ἰωάννην Σιδέρην, ἐκδότην, Ὀδὸς Σταδίου, Ἀθήνας. Στείλατε ἀμέσως ἀεροπορικῶς εἰς Θεσσαλονίκην διακόσια ἀντίτυπα δευτέρας ἐκδόσεως *Μπαρμπαδήμου* τοῦ Γεωργίου Δροσίνη. Στεφανίδης, βιβλιοπώλης.

Θ'. Αἴτησις

Ἡ *αἴτησις* εἶναι ἓν εἶδος ἐπιστολῆς διὰ τῆς ὁποίας *αἰτοῦμεν* (ζητοῦμεν) κάτι ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας (ὑπουργεῖα, δημαρχίαν, πανεπιστήμιον, πολυτεχνεῖον, ἀστυνομικὰ τμήματα) καὶ ἀπὸ διαφόρους ἰδιωτικούς ὀργανισμούς (ἐταιρείας, σωματεῖα, ἰδιωτικὰ σχολεῖα, συνεταιρισμούς). Ἡ αἴτησις ἔχει ὠρισμένον τύπον καὶ πρέπει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἶδος ἐκθέσεως νὰ διακρίνεται διὰ τὴν *καθαρὰν γραφήν*, τὴν συντομίαν καὶ τὴν *σαφήνειάν* της. Διὰ νὰ συντάξωμεν ὀρθῶς μίαν αἴτησιν, πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς ἑξῆς ὁδηγίας :

1. Χωρίζομεν τὸ χαρτί τῆς αἰτήσεως εἰς δύο μέρη. Τὸ δεξιὸν ἡμῶν πρέπει νὰ εἶναι ὀλίγον φαρδύτερον τοῦ ἀριστεροῦ. R

2. Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡμῶν τῆς σελίδος, 2—3 γραμμὰς κάτω ἀπὸ τὸ χαρτόσημον ἢ τὴν σφραγίδα, γράφομεν τὸ *ὀνοματεπώνυμον*, τὴν *διεύθυνσιν* καὶ *σύντομον περίληψιν* τῆς αἰτήσεώς μας. Ἡ περίληψις διευκολύνει τὸν ἀρμόδιον ὑπάλληλον νὰ πρωτοκολλησῆ καὶ νὰ παραπέμπῃ τὴν αἴτησιν εἰς τὸ ἐλδικὸν τμήμα. Ὀλίγας γραμμὰς κάτω ἀπὸ τὴν περίληψιν γράφομεν τὴν ἡμερομηνίαν.

3. Εἰς τὸ δεξιὸν ἡμῶν, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τρεῖς γραμμὰς κενάς, γράφομεν τὸν τίτλον τῆς δημοσίας ἀρχῆς ἢ τοῦ ἰδιωτικοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα. Κατόπιν ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τῆς αἰτήσεως, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει συνήθως μὲ τὰς λέξεις : «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ . . .».

4. Ἡ *ἐπιφώνησις* εἰς τὰς αἰτήσεις τὰς ἀπευθυνομένας εἰς δημοσίαν ἀρχὴν εἶναι : εὐπειθέστατος ὁ αἰτῶν¹.

1. Ὅταν ἀπευθυνόμεθα εἰς ἰδιωτικούς ὀργανισμούς (ἐταιρείας, σωματεῖα), δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸ «λαμβάνω τὴν τιμὴν . . .» καθὼς καὶ τὴν ἐπιφώνησιν «εὐπειθέστατος».

5. Ἄν θέλωμεν νά συνεχίσωμεν τὸ κείμενον τῆς αἰτήσεως εἰς τὴν δευτέραν σελίδα, πρέπει νά ἀφήσωμεν κενὸν τὸ ἀριστερὸν ἡμῖσι αὐτῆς ὅπως καὶ εἰς τὴν πρώτην.

Κατωτέρω παραθέτομεν δύο δείγματα αἰτήσεων, τὸ ἓν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸν Δήμον Ἀθηναίων :

Χαρτό-
σημον

Αἴτησις

Δημητρίου Γ. Ἀθανασιάδου,
Ἡπείρου 35, Ἀθῆναι

Περὶ

συμμετοχῆς του εἰς τὰς εἰσιτη-
ρίους ἐξετάσεις τῆς Ἰατρικῆς
Σχολῆς.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 3ῃ Σ)βρίου 1957

Σω. 4

Πρὸς

τὴν Στὴν Πρυτανείαν τοῦ Ἀθῆναι
Πανεπιστημίου

Ἐνταῦθα

Κύριε Πρύτανη,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νά παρακαλέσω
ὕμᾶς, ὅπως εὐαρεστούμενοι μὲ δεχθῆτε εἰς
εἰσιτήριο ἐξέτασιν διὰ τὴν Ἰατρικὴν Σχο-
λὴν τοῦ Ἀθῆναι Πανεπιστημίου.

Συνημένως ὑποβάλλω ὑμῖν τὰ κάτωθι :

1. Τὸ ἀπολυτήριόν μου δεόντως ἐπικε-
κρωμένον.
2. Πιστοποιητικὸν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων,
ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἡλικία μου.
3. Πιστοποιητικὸν ἱατροῦ ἐξ οὗ ἐμφαί-
νεται ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας μου.
4. Ἀπόδειξιν καταβληθέντων ἐξετά-
στων.

Εὐπειθέστατος,
Ὁ αἰτῶν
(ὕπογραφή)

Χαρτό-
σημον

Αίτησις

Δημητρίου Ἀθανασιάδου
τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Μαρίας,
Ἡπείρου 35, Ἀθήναι

Περὶ

ἐκδόσεως πιστοποιητικοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Μαΐου 1957

Πρὸς

τὸν Δῆμον Ἀθηναίων
(Τμήμα Στρατολογίας)

Ἐνταῦθα

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσω
ὕμᾱς, ὅπως εὐαρεστοῦμενοι μοὶ ἐκδώσῃτε
πιστοποιητικὸν ἐμφαίνον ὅτι εἶμαι δημότης
Ἀθηναίων ἐγγεγραμμένος εἰς τὰ παρ' ὑμῖν
τηρούμενα Μητρώα Ἀρρένων, προκειμένου
νὰ χρησιμοποιήσω τοῦτο δι' ἐγγραφῆν μου
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Πρὸς διευκόλυνσιν ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι
ἐγεννήθην τὴν 16ην Ἰανουαρίου 1938.

Μετὰ τιμῆς,
Ὁ αἰτῶν
(ὕπογραφή)

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐγγράφων τῶν ἀπευθυνομένων πρὸς
τὰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς ὑπηρεσίας δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν
καὶ τὰς ἀναφοράς, τὰ ὑπομνήματα καὶ τὰς ἐκθέσεις τῶν εἰδικῶν
ἢ ἐμπειρογνομῶνων. Διὰ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν ἐκθέτομεν αὐτοβού-
λως ἢ καλούμενοι πρὸς τοῦτο τὰς ἀπόψεις καὶ τὰς γνώμας μας
ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ ἐπὶ ὠρισμένων
θεμάτων τῆς εἰδικότητός μας.

Ἑρωτήσεις

Τί λέγεται αἴτησις; Ποῖα εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς καλῆς αἰτήσεως;
Ποίας ὀδηγίας πρέπει τὰ ἀκολουθοῦμεν, ὅταν συντάσσωμεν μίαν αἴτησιν;
Τί καλεῖται ἀναφορά, ὑπόμνημα καὶ ἔκθεσις εἰδικοῦ ἐμπειρογνώμονος;

Ἀσκήσεις

201. Γράψατε αἰτήσεις πρὸς διαφόρους ὑπηρεσίας:

α'. Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Σχολείου σας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ

ζητήτε να σᾶς εκδώσει αποδεικτικόν, διότι θὰ μετοικήσετε οικογενειακῶς εἰς ἄλλην πόλιν.

β'. Πρὸς τὸ Ἀστυνομικὸν Τμήμα τῆς περιφερείας σας, διὰ νὰ σᾶς εκδώσει ἀντίγραφον τοῦ δελτίου ταυτότητός σας, διότι ἀπολέσατε τὸ πρωτότυπον.

γ'. Πρὸς τὸ Ἀστυνομικὸν Τμήμα τῆς περιφερείας σας, διὰ νὰ σᾶς χορηγήσει βεβαίωσιν ὅτι εἰσθε κάτοικος Ἀθηνῶν, ὁδὸς . . . ἀριθμὸς . . . ἀπὸ τοῦ ἔτους . . . μέχρι σήμερον. Ἡ βεβαίωσις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐκλογικοῦ βιβλιαρίου.

δ'. Πρὸς τὸ Ληξιαρχεῖον Ἀθηνῶν, διὰ νὰ σᾶς χορηγήσει ἀντίγραφον τῆς ληξιαρχικῆς πράξεως τῆς γεννήσεώς σας. Εἰς τὴν αἴτησιν θὰ ἀναφέρετε τὴν χρονολογίαν τῆς γεννήσεώς σας.

ε'. Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης, διὰ νὰ ζητήσετε ἀντίγραφον τοῦ ποινικοῦ σας μητρώου, τὸ ὁποῖον σᾶς εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν πρόσληψίν σας εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Πρέπει νὰ ἀναφέρετε ποτε καὶ ποῦ ἐγεννήθητε καὶ ποῦ ἀσκεῖτε τὰ πολιτικά σας δικαιώματα.

στ'. Πρὸς τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἑνὸς σωματείου ἢ ὁμίλου, τοῦ ὁποίου θέλετε νὰ γίνετε μέλος διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἀναπτύσσετε εἰς τὴν αἴτησιν.

ζ'. Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Σχολείου σας, διὰ νὰ ζητήσετε νὰ σᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ προσέλθετε ἀργότερον εἰς τὰς ἐξετάσεις, διότι εἴχατε ἀσθενήσει. Συνημμένως ὑποβάλλετε καὶ πιστοποιητικὸν ἰατροῦ.

η'. Πρὸς τὸν Προέδρον τῆς Τάξεώς σας, διὰ νὰ ζητήσητε νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς συνεδριάσεως ἐν ἣ περισσότερα θέματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμην σας πρέπει νὰ συζητηθοῦν ἀπὸ τὴν ὀλομέλειαν τῆς τάξεως.

θ'. Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Τροχαίας, διὰ νὰ σᾶς δώσει ἄδειαν κυκλοφορίας ποδηλάτου.

ι'. Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, διὰ νὰ σᾶς δανείξῃ βιβλία πρὸς μελέτην κατ' οἶκον, διότι μόνον τὰς νυκτερινὰς ὥρας δύνασθε νὰ μελετᾶτε, ὅποτε ἡ Βιβλιοθήκη εἶναι κλειστή.

Ι'. Ἰδιωτικά Ἔγγραφα

Καθημερινῶς σχεδὸν ἐρχόμεθα εἰς συναλλαγὰς καὶ συμφωνίας μὲ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαζόμεθα νὰ συντάσσωμεν διάφορα ἔγγραφα ἰδιωτικῆς φύσεως.

Ἑπεύθυνος δήλωσις

Ὁ ὑπογεγραμμένος Β. Γ. δηλῶ ὑπευθύνως καὶ ἐν γνώσει τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου περὶ ψευδοῦς δηλώσεως ὅτι . . .

Ἀθῆναι, 8 Ἰανουαρίου 1957

Ὁ δηλῶν
(ὑπογραφή)

Ἐρωτήσεις

Τί λέγονται ἰδιωτικά ἔγγραφα; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη αὐτῶν; Διατί ἔχει καθιερωθῆ ὠρισμένος τύπος συντάξεως ἐκάστου ἐξ αὐτῶν;

Ἀσκήσεις

202. Συντάξατε τὰ ἐξῆς ἰδιωτικά ἔγγραφα:

α'. Ἀπόδειξιν δραχμῶν . . . τὰς ὁποίας ἐλάβετε ὡς δάνειον ἀπὸ τὸν φίλον σας . . . καὶ τὰς ὁποίας θὰ ἐπιστρέψετε ἀτόκως μετὰ τρεῖς μῆνας τὸ ἀργότερον.

β'. Ἰδιωτικὸν συμφωνητικὸν μὲ ἓνα ἐκδοτικὸν οἶκον ἢ τυπογράφον εἰς τὸν ὅποιον ἀνεθέσατε τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ τῆς τάξεως ἢ τοῦ σχολείου σας.

γ'. Ἑπεύθυνον δήλωσιν ὅτι τὴν . . . (ἡμερομηνία) ἀπὸ . . . μέχρι . . . (ῥας) εὐρίσκεσθε εἰς . . . καὶ ὄχι εἰς . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ
ΑΡΙΘΜΗΣΙΣ ΕΝΝΟΙΩΝ ἢ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
ΠΡΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΙΝ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
**A'. Χρήσις Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν
καὶ Ἀραβικῶν Ἀριθμῶν
πρὸς Ταξινόμησιν Ἑννοιῶν ἢ Ἑνοτήτων**

Ἀλήθεια καὶ Ψεῦδος

A'. Ἀλήθεια

1. Ὅρισμὸς ἀληθείας

2. Εἶδη ἀληθείας

3. Ἀξία ἀληθείας

α'. Ἡ ἀλήθεια ἱκανοποιεῖ τὸ ἔνστικτον τοῦ εἰδέναι.

β'. Ἡ ἀλήθεια δημιουργεῖ ἐμπιστοσύνην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων
καὶ προάγει τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν.

γ'. Ἡ ἀλήθεια προάγει τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ
ἐξυψώνει τὸν ἄνθρωπον.

4. Μαρτυρία

B'. Ψεῦδος

1. Ὅρισμὸς ψεύδους

2. Εἶδη ψεύδους

3. Ἀπαξία ψεύδους

α'. Τὸ ψεῦδος καταστρέφει τὴν ἐμπιστοσύνην μεταξὺ τῶν
ἀνθρώπων.

β'. Τὸ ψεῦδος ἐξεντελίζει τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν.

γ'. Τὸ ψεῦδος εἶναι ἀνασχετικὸν τῆς προόδου καὶ ὄπλον τῶν ἀδυνάτων καὶ πονηρῶν.

4. Μαρτυρίαι

Γ'. Σύγκρισις¹

Δημοσιονομικὴ Ὁργάνωσις Ἀρχαίων Ἀθηνῶν

I. Ἔσοδα

A'. Τακτικὰ ἔσοδα

1. Εἰσοδήματα μεταλλείων
2. Φόροι
 - α'. Συμμάχων
 - β'. Μετοίκων
3. Δασμοὶ ἐμπορευμάτων

B'. Ἐκτακτὰ ἔσοδα

1. Λειτουργίαι πολιτῶν
 - α'. Χορηγία
 - β'. Γυμνασιαρχία
 - γ'. Τριηραρχία
 - δ'. Ἀρχιθεωρία
 - ε'. Ἐστίασις
2. Εἰσφοραὶ
3. Ἐπιδόσεις

II. Ἐξοδα

A'. Τακτικὰ ἔξοδα

1. Μισθοδοσίαι

1. Β. Α. Καλογερά, «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων», (Διασκευή), Χρονικὰ Πειραματικῶν Σχολείων Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τεύχος ΚΑ', 1952, σσ. 41—42.

α'. Ὑπαλλήλων

β'. Πολιτῶν

2. Ἐξοπλισμοὶ

α'. Στρατοῦ

β'. Στόλου

Β'. Ἐκτακτα ἔξοδα

1. Δημόσια ἔργα

α'. Διάφορα οἰκοδομήματα

β'. Ὀχρωματικά ἔργα

2. Στρατιωτικὰ δαπάναι ἐν καιρῶ πολέμου

α'. Μισθοτροφοδοσία στρατιωτῶν

β'. Προμήθεια ἕλικου

Διαίρεσις Ζωολογίας¹

Α'. Γενικὴ Ζωολογία

1. Ὀργανογραφία

α'. Μορφολογία

β'. Ἀνατομία

γ'. Ἱστολογία

δ'. Ἐμβρυολογία

ε'. Τερατολογία

2. Βιολογία

3. Φυσιολογία

4. Νοσολογία

1. Δ. Ν. Παπαγιαννοπούλου, «Ζωολογία», Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. ΙΒ', σ. 143.

Β'. Εἰδικὴ Ζωολογία

1. Περιγραφικὴ Ζωολογία
 - α'. Ταξινομία ἢ Γλωσσολογία
 - β'. Γεωγραφικὴ Ζωολογία
 - γ'. Παλαιοζωολογία
2. Συστηματικὴ Ζωολογία
 - α'. Ἀνθρωπολογία
 - β'. Ζωοτεχνία
 - γ'. Παρασιτολογία

Παραγωγικοὶ Συλλογισμοὶ¹**Α'. Ἐμμεσοὶ Συλλογισμοὶ**

1. Ἄρτιοι Συλλογισμοὶ
 - α'. Ἀπλοῖ Κατηγορικοὶ Συλλογισμοὶ
 - β'. Ἀπλοῖ Ὑποθετικοὶ Συλλογισμοὶ
 - γ'. Σύνθετοι Συλλογισμοὶ
2. Βραχυλογικοὶ Συλλογισμοὶ
 - α'. Ἀπλοῖ Βραχυλογικοὶ Συλλογισμοὶ. Ἐνθυμήματα
 - β'. Σύνθετοι Βραχυλογικοὶ Συλλογισμοὶ. Σωρεΐται
 - γ'. Σύνθετοι Βραχυλογικοὶ Συλλογισμοὶ. Ἐπιχειρήματα

Β'. Ἄμεσοὶ Συλλογισμοὶ

(Ἄκολουθοῦν ὑποδιαίρέσεις).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀσκήσεων αἱ μὲν δύο πρῶται ἀποτελοῦν διαγράμματα εὐρυτέρων θεμάτων, αἱ δὲ ὑπόλοιποι εἶναι εἰλημμέ-

1. Θεοφίλου Βορέα, *Λογική*, Ἀθήναι, 1932, σσ. θ'—ι'.

ναι ἀπὸ ἐπιστημονικὰ ἔργα καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν *ταξινόμησιν ἐννοιῶν*.

Ἐν παρατηρήσωμεν τὸ περιεχόμενον, τὸν τρόπον διατυπώσεως καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τῶν ἀσκήσεων τούτων, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἕκαστον γενικὸν θέμα περιλαμβάνει πλείονα ἐπὶ μέρους ζητήματα ἐκτεθειμένα κατὰ σειρὰν αὐστηρῶς λογικὴν, διατυπωμένα κατὰ τρόπον ὠρισμένον καὶ τέλος ἠριθμημένα διὰ Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀραβικῶν ἀριθμῶν. Ἡ τοιαύτη διατύπωσις καὶ ἀρίθμησις συντελοῦν κατὰ πολὺ εἰς τὴν σαφήνειαν καθιστῶσαι φανεράν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν σχέσιν τῶν ἐκτιθεμένων νοημάτων.

Κατὰ τὴν ἀρίθμησιν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν διαγραμμάτων, κατὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν ἐννοιῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐπιστημονικῶν, ὡς καὶ κατὰ τὸν χωρισμὸν τῶν βιβλίων καὶ τῶν κεφαλαίων εἰς μέρη τηροῦνται συνήθως οἱ κάτωθι κανόνες :

1. Τὰ μὲν κύρια θέματα, δηλαδὴ αἱ εὐρεῖαι ἐνότητες, ἀριθμοῦνται συνήθως μὲ τοὺς Λατινικοὺς ἀριθμοὺς (I, II, III, IV κλπ.), τὰ ὑπαγόμενα δὲ ἀμέσως ὑπ' αὐτὰ μὲ τὰ κεφαλαῖα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, λαμβανόμενα ἐν προκειμένῳ ἀντὶ ἀριθμῶν ὅπως ἔκαμνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Αἱ ἀμέσως ἀκολουθοῦσαι διαιρέσεις ἀριθμοῦνται μὲ τοὺς Ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς καὶ αἱ ἐπόμεναι μὲ τὰ μικρὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου λαμβανόμενα ἐπίσης ἀντὶ ἀριθμῶν.

Σημειώσεις. Τῶν Λατινικῶν ἀριθμῶν πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις, μόνον ὅταν πρόκειται περὶ εὐρυτάτης διαιρέσεως περιλαμβανούσης πλείστας ὑποδιαίρεσεις.

2. Οὐδέποτε χρησιμοποιεῖται μία μόνη ὑποδιαίρεσις, δηλαδὴ μία πρότασις, φράσις ἢ λέξις ὑπὸ τὰ γράμματα Α' ἢ α' ἢ ὑπὸ τὸν ἀριθ. 1, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ μία ἄλλη ὑπὸ τὰ γράμματα Β' ἢ β' ἢ ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 2. Ὅταν ὑπάρχη μία μόνον ὑποδιαίρεσις, δὲν ἀναγράφεται, ἀλλὰ συγχωνεύεται μὲ τὴν ὑποδιαίρεσιν εἰς τὴν ὅποιαν ἀμέσως ὑπάγεται.

3. Αἱ ὑποδιαίρεσεις ὑπὸ τὰ κεφαλαῖα γράμματα γράφονται κάτωθι καὶ δεξιώτερα τῶν Λατινικῶν ἀριθμῶν, αἱ ὑποδιαίρεσεις ὑπὸ τοὺς Ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς κάτωθι καὶ δεξιώτερα τῶν κεφα-

λαίων γραμμάτων και αί ύποδιαίρέσεις υπό τὰ μικρά γράμματα κάτωθι και δεξιότερα τῶν Ἀραβικῶν ἀριθμῶν. Τοιουτοτρόπως τὰ ἀντιστοιχᾶ γράμματα ἢ οἱ ἀριθμοὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν στήλην.

4. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀντιστοιχῶν ὑποδιαίρέσεων διατυπῶται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν π.χ. ἡ ὑποδιαίρεσις Α' ἀρχίζῃ μὲ πρότασιν, ἡ Β' καὶ ἡ Γ' πρέπει νὰ ἀρχίζουν ὡσαύτως μὲ πρότασιν· ἐὰν ἡ ὑποδιαίρεσις 1 εἶναι μία φράσις, ἡ 2 καὶ ἡ 3 πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης φράσεις· ἐὰν ἡ ὑποδιαίρεσις α' εἶναι μία λέξις, ἡ β' καὶ ἡ γ' πρέπει νὰ εἶναι καὶ αὐταὶ διατυπωμέναι εἰς μίαν λέξιν καὶ δὴ εἰς τὴν αὐτὴν πῶσιν.

5. Μετὰ τὸν ἀριθμὸν ἢ τὰ γράμματα τίθεται τελεία. Τελεία ἐπίσης τίθεται εἰς τὸ τέλος ἐκάστης κυρίας προτάσεως.

Σημείωσις. Τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν χρῆσιν ἀριθμῶν καὶ γραμμάτων δὲν τηροῦνται κατ' ἀπόλυτον ὁμοιομορφίαν ὑφ' ὄλων τῶν συγγραφέων. Ὑπὸ πάντων ἔμως ἀναγνωρίζεται καὶ τονίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς συστηματικῆς ταξινομήσεως τῆς ὕλης.

Β'. Βιβλιογραφία

1. Ἀναγνωστοπούλου, Γ. Π., «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. Γ', σσ. 688—705.

2. Ἀνδριώτη, Ν. Π., *Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς*, Ἀθήνα, 1951.

3. Μπόγκα, Εὐαγγέλου, «Τὰ εἰς τὴν Τουρκικὴν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν Δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. ΝΕ', 1951, σσ. 67—113.

4. Τζαρτζάνου, Ἀχιλλέως Α., *Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς)*, Ἀθήναι, 1946 - 1953, τόμ. 2.

5. Τριανταφυλλίδη, Μανόλη Α., *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή*, Ἀθήνα, τόμ. Α', 1938.

6. Τσοπανάκη, Α. Γ. καὶ Δερβισοπούλου, Μ., «Τὸ Κλιτικὸν

μας ούστημα», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τόμ. Ζ', 1956, σσ. 119—153.

7. Χατζιδάκι, Γ. Ν., *Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, Ἀθήναι, 1915.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα, θὰ ἴδωμεν ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται εἰς βιβλία καὶ ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ὁ κατάλογος βιβλίων καὶ ἄρθρων ἀναφερομένων εἰς ἓν ὠρισμένον θέμα καλεῖται *βιβλιογραφία*. Ἡ βιβλιογραφία πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἀναγράφεται κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν τῶν ἐπωνύμων τῶν συγγραφέων εἰς ἰδιαιτέραν σελίδα ἢ σελίδας εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἐργασίας καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τὰ κάτωθι :

1. Πρῶτον τὸ ἐπώνυμον τοῦ συγγραφέως ἢ τῶν συγγραφέων (ἐάν τοῦτο εἶναι Ἑλληνικόν, κατὰ πτώσιν γενικὴν)· δευτέρον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἢ τὸ ἀρχικόν αὐτοῦ καὶ τρίτον τὸ ἀρχικόν τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς, ἐφ' ὅσον ἀναγράφεται εἰς τὸ βιβλίον.

2. Τὸν ἀκριβῆ καὶ πλήρη τίτλον τοῦ βιβλίου.

3. Τὸν τόπον τῆς ἐκδόσεως (ἐάν ὑπάρχη).

4. Τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως (ἐάν ὑπάρχη).

5. Τὸν ἀριθμὸν τῶν τόμων (ἐάν ὑπάρχουν πλείονες τοῦ ἑνός).

Προκειμένου περὶ ἐκδόσεως παλαιότερου ἔργου ἢ περὶ μεταφράσεως, τίθεται ἀπαραιτήτως, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιμεληθέντος τὴν ἔκδοσιν ἢ τοῦ μεταφραστοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐπιστημονικοῦ ἰδρύματος ἢ γνωστοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου, π.χ.

1. Θεοφράστου, *Χαρακτῆρες*, κείμενον καὶ ἐρμηνεῖα Ἐμμανουὴλ Δαυῖδ, ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήναι, 1940.

Dougough, Victor, *Ἱστορία τῶν Ρωμαίων*, μετάφρασις Ἀθανασίου Ἀργυροῦ, Ἀθήναι, 1897.

3. Παπαρρηγοπούλου, Κωνσταντίνου, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, ἐπιμελεῖα Παύλου Καρολίδου, Ἀθήναι, 1932, ἕκτη ἔκδοσις, τόμ. 8.

Ὡς πρὸς τὰ ἄρθρα περιοδικῶν ἢ ἐγκυκλοπαιδειῶν παρατηροῦμεν ὅτι μετὰ τὸ ἐπώνυμον, τὸ ὄνομα καὶ τὸ πατρώνυμον τοῦ συγγραφέως τίθεται ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, ἀκολουθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ περιοδικοῦ ἢ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας, ὁ ἀριθμὸς τοῦ τόμου (μὲ Ἑλληνικὰ κεφαλαῖα γράμματα), τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως (ἐὰν ὑπάρχη) καὶ ἡ σελὶς ἢ αἱ σελίδες (μὲ Ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς). (Βλέπε παραδείγματα ὑπ' ἀριθ. 1, 3 καὶ 6.)

Μεταξὺ τῶν ἀναφερθέντων στοιχείων ἐκάστου βιβλιογραφουμένου συγγράμματος τίθενται κόμματα καὶ μόνον εἰς τὸ τέλος αὐτῶν τίθεται τελεία. (Αἱ τελεῖαι αἱ τιθέμεναι μετὰ τὸ ἀρχικὸν τοῦ ὀνόματος ἢ τοῦ πατρωνοῦ εἶναι σημεῖα συντομογραφίας.)

Οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων, τῶν περιοδικῶν ἢ καὶ τῶν ἐγκυκλοπαιδειῶν εἰς τὰ ἐντυπα γράφονται μὲ *κυρτὰ γράμματα*, εἰς τὰ χειρόγραφα δὲ καὶ τὰ δακτυλογραφημένα *ὑπογραμμίζονται*.

Γ'. Ὑποσημειώσεις

Μικρολογία εἶναι οἰκονομία ὑπέρομετρος χάριν τοῦ συμφέροντος¹. Ἴδου δὲ τί λογῆς ἄνθρωπος εἶναι ὁ μικρολόγος. Πρὶν νὰ τελειώσῃ ὁ μὴν², ἔρχεται εἰς τὸ σπῆτι τοῦ ὀφειλέτου καὶ ζητεῖ (τόκον) ἡμισιοβολόν. Ὅταν τρώγῃ εἰς συσσίτιον³ μὲ ἄλλους, μετρᾷ πόσα ποτήρια ἔχει πίνει ὁ καθένας, καὶ ἀπὸ ὅλων τοὺς συνδαιτημόνας προσφέρει ὀλιγίστας ἀπαρχὰς⁴ εἰς τὴν Ἄρτεμιν.

(Θεοφράστου, *Χαρακτῆρες*, κείμενον, μετάφρασις καὶ ἐρμηνεία Ἑμμανουὴλ Δαυτῆ, ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, 1940, σσ. 56 - 68.)

1. Περὶ τῆς μικρολογίας ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἶδη πλείω, οἷον κίμβικας τινας καλοῦμεν καὶ κυμνοπρίστας καὶ αἰσχροκερδεῖς καὶ μικρολόγους. (Μεγ. Ἠθικ. Α, 24, 1192α, β.)

2. Οἱ τόκοι ἐπλήρωνοντο ὄχι εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνός· ὁ μικρολόγος ὅμως ζητεῖ νὰ πληρωθῇ πρὸ τοῦ τέλους.

3. Οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς συσσίτια (κοινὰ γεύματα) ἐπλήρωνον διὰ τὴν δαπάνην ἐν γένει τὸ ἀναλογοῦν εἰς καθένα ποσόν· διὰ τοῦτο ὁ μικρολόγος μετρᾷ τὰ ποτήρια ποὺ πίνουν οἱ ἄλλοι.

4. Ἀπαρχαὶ ἦσαν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα ἐκ τῶν καρπῶν, τροφίμων κλπ. τὰ ὅποια ἐπέσπερον εἰς θεοὺς. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ συσσιτίου Ἄρτεμισιαστῶν (ἦτοι κυνηγῶν), οἱ ὅποιοι καθ' ἐκάστην νομηνίαν (νέαν σελήνην) ἐπέσπερον ἀπαρχὰς εἰς τὴν Ἄρτεμιν (Ἑκάτην).

Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ ἀνήκει εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὴν ἀναφέρει ἤδη ὁ Πλάτων¹, ἔγινε δὲ κατόπιν κοινὸν κτῆμα τῆς ἀρχαίας διανοήσεως². Κοινὸν ἄλλωστ' ἔχει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἢ ποιήσις πρὸς τὰς ἄλλας καλὰς τέχνας, ἀκόμη καὶ τὰς εἰκαστικάς.

(Ἀριστοτέλους, *Περὶ Ποιητικῆς*, μετάφρασις Σίμου Μενάρδου, εἰσαγωγή, κείμενον καὶ ἐρμηνεῖα Ἰωάννου Συκουτρῆ, ἐκδόσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, 1937, σ.57.)

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰς ἀνωτέρω ἀσκήσεις, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς, διὰ τὴν δώση ὠρισμένης ἐπεξηγήσεως εἰς μερικά σημεῖα τοῦ κειμένου, κάμνει παραπομπὰς δι' ἀριθμῶν καὶ ἀναγράφει τὰς ἐπεξηγήσεις ταύτας εἰς τὸ τέλος τῆς σελίδος. Αἱ ἐπεξηγήσεις αὗται καλοῦνται *ὑποσημειώσεις*, ἐξυπηρετοῦν δὲ διπλοῦν σκοπὸν: παρέχουν διασαφήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου χάριν τῶν ἀναγνωστῶν ἢ γνωρίζουν εἰς αὐτοὺς πόθεν ὁ συγγραφεὺς παρέλαβεν ὠρισμένα στοιχεῖα.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, χωρὶς τὴν διασπῶμεν τὴν ἐνότητα τοῦ κειμένου ἢ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου μας, θέτομεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ περισσοτέρας πληροφορίας, τὰς ὁποίας οὗτος δύναται, ἐὰν θέλῃ, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν παρέχομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν δυνατότητα ἐλέγχου καὶ περαιτέρω ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ θέματος, κατοχυρώνομεν τὴν ἀξιοπιστίαν μας καὶ περιφρουροῦμεν τὴν ἐντιμότητά μας. Χάριν τούτων ἐπιβάλλεται νὰ δηλώνωμεν πάντοτε δι' ὑποσημειώσεων ὁ,τιδήποτε παρελάβομεν παρ' ἄλλων εἴτε αὐτούσιον εἴτε ἐν περιλήψει εἴτε ἐν διασκευῇ.

Ἐπίσης, ὅταν διατυπώνωμεν ἀπόψεις ἀντιθέτους πρὸς ὑποστηριζόμενας εἰς σχετικὰς εἰδικὰς ἐργασίας, συνήθως παραπέμπομεν εἰς αὐτάς.

Ὁ ἀριθμὸς διὰ τοῦ ὁποίου παραπέμπομεν εἰς ὑποσημειώσιν τίθεται ἄνευ τελείας ὀλίγον ἄνωθεν τῆς γραμμῆς καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς λέξεως τὴν ὁποίαν θέλομεν νὰ ἐπεξηγήσωμεν ἢ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ ὁποίου τὴν προέλευσιν θέλομεν νὰ δηλώσωμεν.

1. Π.χ. Νόμοι 665d «μιμήματα ἐν πράξεσι τε παντοδαπαῖς γινόμενα καὶ τύχαις (πάθη) καὶ ἤθεσι». Πρβλ. καὶ Πολιτείας 603C, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι μίμναι ὁ ποιητὴς πρᾶττοντας.

2. Ὁ Στράβων (1, 2, 3) π.χ. χαρακτηρίζει τὴν ποίησιν ὡς διδάσκουσαν ἠθῆ καὶ πάθη καὶ πράξεις μεθ' ἡδονῆς.

Ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς τίθεται πρὸ τῆς ὑποσημείωσης καὶ ἀκολουθεῖται ὑπὸ τελείας. Ἡ ὑποσημείωσις γράφεται, ὡς ἤδη ἀνεφέραμεν, εἰς τὸ τέλος τῆς σελίδος τοῦ κειμένου μὲ μικρότερα γράμματα καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο περιόδου γραμμῶν ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ τὰς παραπομπὰς συμβουλευόνται κυρίως οἱ ἀσχολούμενοι μὲ εἰδικὰς μελέτας, πρὸς ἀποφυγὴν διασπάσεως τῆς προσοχῆς τῶν ἄλλων ἀναγνωστῶν, αἱ παραπομπαί, ἴδια εἰς τὰ ἐγχειρίδια καὶ τὰ γενικὰ συγγράμματα, δύνανται νὰ μὴ γίνωνται ὑπὸ τύπον ὑποσημείωσης εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα, ἀλλὰ νὰ παρατίθενται ἰδιαιτέρως εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἱ παραπομπαὶ δὲν ἀριθμοῦνται κατὰ ἀξίοντα ἀριθμὸν ἀναφερόμενον εἰς ἐκάστην σελίδα, ἀλλὰ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον ἢ καὶ εἰς ὅλον τὸ ἔργον.

Ἐ ρ ω τ ῆ σ ε ι ς

Εἰς ποίας περιπτώσεις χρησιμοποιοῦμεν ἀριθμοὺς πρὸς ταξινόμησιν; Εἰς τί συντελεῖ ἡ ὀρθὴ διατύπωσις καὶ ἀρίθμησις; Ποίους κανόνας πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἀρίθμησιν καὶ διατύπωσιν διαγραμματίων, κατὰ τὴν ταξινόμησιν ἐννοιῶν κλπ.; Πότε πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις τῶν Λατινικῶν ἀριθμῶν; Τί καλεῖται βιβλιογραφία; Ποῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἀναγράφεται αὕτη; Πῶς ἀναγράφεται ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ ἐν βιβλίῳ; Πῶς ἐν ἔργον ἐκδοθὲν ἢ σχολιασθὲν ὑπὸ ἄλλου; Πῶς ἐν ἔργον μεταφρασθὲν; Πῶς ἀναγράφεται ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ ἐν ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς περιοδικὸν ἢ ἐγκυκλοπαιδεῖαν; Τί εἶναι ὑποσημείωσις καὶ ποίους σκοποὺς ἐξυπηρετεῖ αὕτη; Ποῦ καὶ πῶς τίθεται ὁ ἀριθμὸς τῆς παραπομπῆς ἐν τῷ κειμένῳ; Ποῦ καὶ πῶς τίθεται οὗτος ἐν τῇ ὑποσημείωσει; Εἰς ποῖον μέρος τῆς σελίδος καὶ τίνι τρόπῳ γράφεται ἡ ὑποσημείωσις;

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

203. *Συντάξατε τὸ διάγραμμα τῶν κάτωθι θεμάτων. Κατατάξατε τὰς ὑποδιαιρέσεις κατὰ τρόπον λογικόν, περιλάβετε ὑπ' αὐτὰς ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα καὶ ἀριθμήσατε αὐτὰ ὀρθῶς διὰ τῶν καταλλήλων Λατινικῶν καὶ Ἀραβικῶν ἀριθμῶν.*

1. Ποία ἡ Σημασία τοῦ Τουρισμοῦ διὰ τὴν Χώραν μας.
2. Διατί Πρέπει νὰ Ἐποστηρίξωμεν τὰ Ἐγχώρια Προϊόντα.
3. Ποία ἡ Σημασία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου διὰ τὴν Χώραν μας.
4. «Εἰς τὸν Ἱερὸν Λόγον», ᾧδὴ Ἀνδρέου Κάλβου.

204. *Συντάξτε τὸ διάγραμμα ἐνὸς ἐκ τῶν κάτωθι θεμάτων. Κατατάξτε τὰς ὑποδιαίρεσεις κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, περιλάβετε ὑπ' αὐτὰς ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα καὶ ἀριθμήσατε αὐτὰ ὀρθῶς διὰ τῶν καταλλήλων Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀραβικῶν ἀριθμῶν.*

1. Ὁ Πελοποννησιακὸς Πόλεμος (431—404 π. Χ.).

2. Ἡ Ἐξέλιξις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453 μ.Χ.).

3. Ἡ Κήρυξις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὰ Γεγονότα τοῦ Πρώτου Ἔτους Αὐτῆς.

205. *Συντάξτε τὸ διάγραμμα τῶν κάτωθι θεμάτων. Κατατάξτε τὰς ὑποδιαίρεσεις κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν σειρὰν, περιλάβετε ὑπ' αὐτὰς ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα καὶ ἀριθμήσατε αὐτὰ ὀρθῶς διὰ τῶν καταλλήλων Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀραβικῶν ἀριθμῶν.*

1. Τὰ Μέσα Συγκοινωνίας.

2. Τὰ Μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

3. Τὸ Σχολεῖον μας.

206. *Γράψατε ὀρθῶς τὴν κάτωθι βιβλιογραφίαν :*

1. Εὐαγγέλου Π. Παπανούτσου Αἰσθητικὴ 1948 Ἀθήναι Ἐκδοτικὸς οἶκος Ἰκαρος.

2. Δημητρίου Σ. Μπαλάνου Αἰ θρησκευτικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, ἄρθρον δημοσιευθὲν τὸ 1943 εἰς τὸν 34ον τόμον, τεύχος 397, σελ. 369—371 τοῦ περιοδικοῦ Νέα Ἑστία.

3. Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου Ὁ Ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς, ἄρθρον τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, τόμος δεῦτερος, σελ. 71—73.

4. Εὐριπίδου Ἴων τραγῳδία μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Πολυβίου Γ. Δημητρακοπούλου καὶ ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸ 1911 ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Γ. Δ. Φέξη.

5. Λουκιανοῦ Νεκρικοὶ Διάλογοι, ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις καὶ σχόλια Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου 1932 ἐκδοτικὸς οἶκος Ι. Δ. Κολλάρου καὶ Σία Ἀθήναι.

6. Ε. Γ. Παντελάκη Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἄρθρον τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τόμ. 10ος, σελ. 713—727.

ΜΟΡΦΑΙ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

Κύριαι Μορφαὶ τοῦ Πεζοῦ Λόγου
καὶ Χαρακτηριστικὰ αὐτῶν

Αἱ μορφαὶ τοῦ πεζοῦ λόγου εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ οὐδόλως δύνανται νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν ἀρχαίαν διαίρεσιν, ἢ ὅποια δέχεται μόνον τρεῖς : τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν νέα εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἐδημιουργήθησαν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως (ἔπους, λυρικῆς ποιήσεως, δράματος) κυρίως ἡ λυρική ἐπέζησε, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐλάχιστα ἐκαλλιεργήθησαν μεταπηδήσαντα εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Σήμερον ὅλα σχεδὸν τὰ θεατρικὰ ἔργα γράφονται εἰς πεζὸν λόγον καὶ τὸ ἔπος καταργηθὲν σχεδὸν ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μυθιστορήματος.

Τὰ κυριώτερα εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. *Διήγημα*. 'Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν', διήγημα ὀνομάζομεν τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ ὁποῖον ἔχει *μέτριον μέγεθος*, *ὑπόθεσιν* πραγματικὴν ἢ φανταστικὴν ἀλλὰ πιθανοφανῆ, *ἥρωας*, *περιγραφὰς* καὶ *διαλόγους*. Ἐκ τῶν πέντε γνωρισμάτων μόνον τὰ τρία πρῶτα (μέτριον μέγεθος, ὑπόθεσις, ἥρωες) εἶναι βασικά καὶ ἀπαραίτητα διὰ τὴν δημιουργίαν διηγήματος. Αἱ περιγραφαὶ καὶ οἱ διάλογοι δύνανται νὰ λείψουν, διότι εἶναι ἀπλῶς κοσμητικὰ στοιχεῖα. "Ἄν ὅμως ἐν διήγημα παύσῃ νὰ ἔχῃ μέτριον μέγεθος, δηλαδὴ ἕως εἴκοσι περίπου σελίδας, γίνεται νουβέλα. "Ἄν δὲ ἓνας συγγραφεὺς δὲν ἔχῃ συλλάβει μίαν ἔστω καὶ στοιχειώδη πλοκὴν ἢ ὑπόθεσιν καὶ ἂν δὲν ἔχῃ δημιουργήσῃ ἓνα τοῦλάχιστον ἥρωα ἢ χαρακτήρα, εἶναι ἀδύνατον νὰ γράψῃ διήγημα.

Τὸ διήγημα, δημιουργημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων, διαίρεται ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου του εἰς πολλὰ εἶδη. Τὰ κυριώτερα εἶδη τοῦ διηγήματος εἶναι τὸ *ἠθιογραφικόν* τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς θέμα τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἦθη τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ Παπαδιαμάντης, Μωραΐτιδης,

1. Βλέπε ἀνωτέρω σσ. 206—209.

Καρκαβίτσας, Δάφνης, Χρηστοβασίλης, Τραυλαντώνης, Μυριβήλης και άλλοι, τὸ *ιστορικὸν* (Ράδος, Βλαχογιάννης), τὸ *κοινωνικὸν* (Θεοτόκης, Γαλάτεια Καζαντζάκη, Κατηφόρης), τὸ *ψυχολογικὸν* (Ξενόπουλος, Τραυλαντώνης, Βενέζης), τὸ *ρεαλιστικὸν* (Βουτυράς, Ξενόπουλος), τὸ *θρησκευτικὸν* (Χονδρόπουλος, Καριτᾶ), τὸ *παιδικὸν* ἢ *παιδαγωγικὸν* (Ξενόπουλος, Ἑλλη Ἀλεξίου), τὸ *φανταστικὸν* κλπ.

Μερικοί, προσπαθοῦντες νὰ ἀξιολογήσουν τὰ διάφορα εἶδη τοῦ διηγήματος καθὼς καὶ τοῦ μυθιστορήματος, ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἠθογραφικὸν καὶ τὸ ἱστορικὸν εἶναι κατώτερα καὶ εὐκολώτερα εἶδη, ἐνῶ τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ ψυχολογικὸν εἶναι ἀνώτερα καὶ δυσκολώτερα. Ἡ ἀποψις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ὑπάρχουν ἠθογραφικὰ διηγήματα τὰ ὅποια εἶναι ἀριστουργήματα, ὅπως τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ τοῦ Καρκαβίτσα. Ἐξ ἄλλου ἡ διαίρεσις τῶν διηγημάτων εἰς κατηγορίας εἶναι συμβατικὴ καὶ δύναται ἐν ἠθογραφικὸν διήγημα νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ κοινωνικὸν καὶ ψυχολογικόν.

2. *Νουβέλα*. Ἡ νουβέλα εἶναι ἐν εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου εὐρισκόμενον μεταξὺ τοῦ διηγήματος καὶ τοῦ μυθιστορήματος. Νουβέλες ὀνομάζομεν τὰ μεγάλα διηγήματα, τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις ὑπερβαίνει τὰς εἴκοσι περίπου σελίδας, εἰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔκταθῃ ἐν διήγημα. Νουβέλα εἶναι π.χ. *Ἡ Φόνισσα* τοῦ Παπαδιαμάντη, *Ἡ Κρουσταλένια* τοῦ Τραυλαντώνη, *Ἀγάπη στὸ Χωριὸ* τοῦ Χατζοπούλου καὶ ὁ *Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης* τοῦ Μυριβήλη.

Σημείωσις. Οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Ἀμερικανοί, ἀντὶ τοῦ διεθνοῦς ὄρου roman, χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον νουβέλα (novel) καὶ διὰ τὸ ὀγκῶδες μυθιστόρημα, ὅπως τὸ *Ὅσα Παίρει ὁ Ἄνεμος* τῆς Μίτσελ καὶ *Τὰ Σταφύλια τῆς Ὁργῆς* τοῦ Στάϊνμπεκ.

3. *Μυθιστόρημα*. Τὸ μυθιστόρημα, τὸ ἔπος τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως ἐπιτυχῶς ὠνομάσθη, εἶναι τὸ κυριώτερον εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διότι μὲ αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνος ἐκφράζει τὰς ἀνησυχίας του, τοὺς διχασμούς του καὶ κάθε τραγικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν περιπέτειάν του. Τὸ μυθιστόρημα ἐνεφανίσθη βεβαίως διὰ πρώτην φοράν κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν καὶ ἐκαλλιεργήθη καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἀλλὰ μόνον τώρα ἀνεδειχθη εἰς πρωτεύον λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ εὐρεῖα σύνθεσις, ἡ πολυμορφία,

ή έλευθερία εις τήν έκμετάλλευσιν ολουδήποτε θέματος, ή χρησιμοποίησις φιλοσοφικών και έπιστημονικών παρεκβάσεων, αντιπολεμικών και κοινωνικών κηρυγμάτων, ώς και τó άπερίοριστον μέγεθος έπιτρέπουν εις τόν μυθιστοριογράφον νά έκτυλίξη όλόκληρον τήν προσωπικότητά του και νά έκφράση όλα τά συναισθήματα, τás Ιδέας και τά έρωτηματικά, τά όποια τόν βασανίζουν.

Υπάρχουν μυθιστορήματα που καταπλήσσουν μέ τήν άξίαν και τόν δγκον των και τά όποια οι Γάλλοι όρθως όνομάζουν μυθιστορήματα - ποτάμια (roman - fleuve). Τοιαύτα είναι *Οι Άθλιοι* του Ούγκω (5 τόμοι), *Στήν Αναζήτηση του Χαμένου Καιρού* του Προυστ (16 τόμοι), *ó Ζάν Κριστόφ* του Ρολάν (10 τόμοι) κ.ά.

Εις τήν χώραν μας έκαλλιεργήθη πολύ τó μυθιστόρημα, μερικοί δέ Έλληνες μυθιστοριογράφοι έχουν άποκτήσει διεθνή φήμην. Τά κυριώτερα είδη μυθιστορήματος τά όποια έκαλλιεργήθησαν εις τήν Ελλάδα είναι : τó *ιστορικόν* (*Θάνος Βλέκας* του Καλλιγá, *Ηρωίς τής Έλληνικής Έπανάστασεως* του Ξένου, *Ό Κρητικός* του Πρεβελάκη, *Η Ίζαμπά* του Τερζάκη), τó *ήθογραφικόν* (*Τό Βοτάνι τής Αγάπης*, *Έρση* του Δροσίνη, *Ό Βίος και ή Πολιτεία του Άλέξη Ζορμπά* του Καζαντζάκη), τó *κοινωνικόν* (*Πλούσιοι και Φτωχοί, Τίμοι και Άτιμοι* του Ξενοπούλου, *Σκλάβοι στά Δεσμά τους* του Θεοτόκη, *Τό Μεγάλο Παιδί* του Παρορίτη), τó *άστικόν* (*Κόσμος και Κοσμάς* του Ξενοπούλου, *Ό Ίλιγγος* του Κοκκίνου), τó *αντιπολεμικόν* (*Η Ζωή έν Τάφω* του Μυριβήλη, *Τό Νούμερο 31328* του Βενέζη), τó *θαλασσινόν* (*Μηνάς ό Ρέμπελος* του Μπαστιά, *Θάλασσα* του Σούκα, *Βάρδια* του Καββαδία), τó *ρεαλιστικόν* (*Η Κερένια Κούκλα* του Χρηστομάνου), τó *συμβολιστικόν* (*Τό Φθινόπωρον* του Χατζοπούλου, *Ό Άρχαιολόγος* του Καρκαβίτσα), τó *ποιητικόν* (*Έκάτη*, *Εγοίσα* του Κοσμά Πολίτη), τó *χριστιανικόν* (*Καριτά*, *Χονδρόπουλος*), τó *παιδικόν* (*Δέλτα*, *Ξενοπούλος*, *Μυριβήλης*, *Γαλάτεια Καζαντζάκη*), τó *κοσμοπολιτικόν* (*Άγγελος Δόξας*).

Μόνον τó *άστυνομικόν* και τó *έπιστημονικόν* μυθιστόρημα δέν έκαλλιεργήθησαν εις τήν Ελλάδα.

4. *Μυθιστορηματική βιογραφία*. Τó είδος τουτο μετέχει τής λογοτεχνίας και τής Ιστορίας και άποβλέπει εις τόν συνδυασμόν τής λογοτεχνικής διατυπώσεως μέ τήν Ιστορικήν άκρίβειαν γενικώς. Διά τουτο ή μυθιστορηματική βιογραφία έκαλλιεργήθη άποκλειστικώς άπό λογοτέχνας επί τή βάσει Ιστορικών μελετών. Περιφή-

μοι είναι αί βιογραφία διασήμων ἀνδρῶν αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν ἀπὸ τοὺς Τσβάιχ, Λούντβιχ, Μωρουά καὶ Ρολάν. Κύριοι ἐκπρόσωποι τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ Σπύρος Μελάς (*Ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ, Τὰ Ματωμένα Ράσα* κλπ.) καὶ ὁ Περάνθης (*Ὁ Κρυστάλλης, Ὁ Κοσμοκαλόγηρος Παπαδιαμάντης*).

5. *Χρονογράφημα*. Χρονογράφημα λέγεται τὸ εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ ὁποῖον περιγράφει καὶ σχολιάζει ἐπεισόδια τῆς καθημερινῆς ζωῆς μὲ συντομίαν, παραστατικότητα καὶ χιοῦμορ. Τὰ χαρακτηριστικά, λοιπόν, τοῦ χρονογραφήματος εἶναι ἡ *ἐπικαιρότης*, ἡ *συντομία* καὶ ἡ *λογοτεχνικὴ διατύπωσις*. Τὸ χιοῦμορ, σύνηθες στοιχεῖον τῶν χρονογραφήματων, δὲν εἶναι ἀπαραίτητον. Τὸ χρονογράφημα εἶναι ἓν εἶδος τὸ ὁποῖον ἀνήκει καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἂν καὶ οἱ περισσότεροι ἐκπρόσωποι του εἶναι λογοτέχναι.

Πατὴρ τοῦ χρονογραφήματος θεωρεῖται ὁ Κονδυλάκης, ὁ ὁποῖος ἔγραφεν εἰς τὴν ἐφημερίδα *Ἐμπρός* μὲ τὸ ψευδώνυμον Διαβάτης. Οἱ γνωστότεροι χρονογράφοι εἶναι ὁ Νιρβάνας ὁ ὁποῖος ἐκαλλιέργησε τὸ κοινωνικόν, τὸ εὐθυμογραφικόν, τὸ φιλολογικόν καὶ τὸ φιλοσοφικόν χρονογράφημα· ὁ Ξενόπουλος (τὸ διδακτικόν ἢ παιδαγωγικόν)· ὁ Μελάς (ἄλλα τὰ εἶδη ὡς *Φορτούσιο*)· ὁ Μωραϊτίνης (τὸ εὐθυμογραφικόν καὶ τὸ φιλοσοφικόν)· ὁ Πῶπ (τὸ ἱστορικόν καὶ τὸ φιλολογικόν)· ὁ Δημήτρης Ψαθᾶς (τὸ εὐθυμογραφικόν) καὶ ὁ Παλαιολόγος (τὸ κοινωνικόν).

6. *Ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις καὶ περιγραφαί*. Τὸ εἶδος τοῦτο ἔχει πολλοὺς ἐκπροσώπους εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι δύσκολον εἶδος, διότι ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς σχολαστικὰς, ξηρὰς καὶ ἀψύχους περιγραφὰς μιᾶς χώρας, ἀλλὰ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ψυχοσύνθεσιν καὶ νοοτροπίαν τῶν ἀνθρώπων τῆς, νὰ προβάλῃ καὶ νὰ φωτίσῃ τὴν συμβολὴν τῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος, νὰ περιγράψῃ μὲ ἰδικόν του τρόπον τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ λογοτεχνικὰ μνημεῖα τῆς. Τὰς ὠραιότερας ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις ἔχουν γράψῃ ὁ Καζαντζάκης, ὁ Οὐράνης καὶ ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος.

7. *Θεατρικὰ ἔργα*. Τὸ κύριον γνώρισμα ἐνὸς θεατρικοῦ ἔργου εἶναι ὁ *διάλογος*, διότι τοῦτο γράφεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, διὰ νὰ παιχθῇ ἀπὸ τὴν σκηνὴν ἐνὸς θεάτρου. Τὰ θεατρικὰ ἔργα

δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν μὲ τοὺς φιλοσοφικοὺς διαλόγους καὶ μὲ ἄλλα ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ συγγραφεῖς τῶν ἔδωσαν θεατρικὴν μορφήν διὰ λόγους παραστατικότητος καὶ σαφηνείας, χωρὶς νὰ ἔχουν πρόθεσιν νὰ τὰ ἀνεβάσουν εἰς τὸ θέατρον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὰ θεατρικὰ ἔργα διέκριναν εἰς *τραγωδίας*, *κωμωδίας* καὶ *σατυρικὰ δράματα*. Αἱ τραγωδίαι εἶχον τραγικὴν ὑπόθεσιν καὶ κατὰ κανόνα τραγικὸν τέλος, αἱ δὲ κωμωδίαι καὶ τὰ σατυρικὰ δράματα εὐθυμον ἢ σατυρικὴν ὑπόθεσιν. Ἡ λέξις *δρᾶμα* (ἐκ τοῦ ρήματος δράω·δρῶ) ἐσήμαινε γενικῶς τὸ θεατρικὸν ἔργον, εἴτε τραγωδία εἴτε κωμωδία εἴτε σατυρικὸν δρᾶμα ἦτο τοῦτο. Εἰς τὴν σημερινὴν θεατρικὴν ὀρολογίαν δρᾶμα σημαίνει ἔργον μὲ *θλιβεράν μὲν ὑπόθεσιν* ἀλλὰ ὄχι κατ' ἀνάγκην καὶ μὲ θλιβερόν τέλος. Τὸ ἔργον μὲ θλιβεράν ὑπόθεσιν καὶ τέλος ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται καὶ σήμερον τραγωδία. Κωμωδία σημαίνει καὶ σήμερον ἔργον μὲ εὐθυμον ἢ σατυρικὴν ὑπόθεσιν. Ἐκτὸς τῆς συνήθους κωμωδίας ὑπάρχουν καὶ ἡ *φάρσα*, ἡ χονδροειδὴς δηλαδὴ κωμωδία, καὶ ἡ κομεντί (*comédie*), ἡ λεπτὴ δηλαδὴ κωμωδία ἢ ὁποῖα ἔχει καὶ κάποιαν δραματικὴν χροιάν.

Ὅπως εἶπομεν καὶ ἀλλαχοῦ, σήμερον ὄλα σχεδὸν τὰ θεατρικὰ ἔργα γράφονται εἰς πεζὸν λόγον, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Π.χ. ὁ καθαρολόγος ποιητῆς Βερναρδάκης ἔγραψε μόνον ἑμμέτρους τραγωδίας (*Φαῦστα*, *Μερόπη*), ὁ Περεισιάδης (*Γκόλφω*) καὶ ὁ Κορομηλᾶς ἑμμετρα κωμειδύλλια (*Ἡ Σκλάβια*, *Ὁ Ἀγαπητικὸς τῆς Βοσκοπούλας*) καὶ ὁ Σικελιανὸς ποιητικὰς τραγωδίας (*Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη*, *Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ*, *Ὁ Δαίδαλος στὴν Κοήτη*). Ἐμμετρα θεατρικὰ ἔργα ἔγραψαν ἐπίσης ὁ Πολέμης καὶ ὁ Ρώτας.

Οἱ κυριώτεροι θεατρικοὶ συγγραφεῖς μας εἶναι ὁ Ξενόπουλος (δράματα καὶ κωμωδίαι), ὁ Μελᾶς (κοινωνικά, ποιητικά, ἱστορικά δράματα καὶ κωμωδίαι), ὁ Νιρβάνας (δράματα), ὁ Μωραϊτίνης, ὁ Συναδινὸς καὶ ὁ Ψαθᾶς (σάτιραι, κωμωδίαι), ὁ Θεοτοκᾶς καὶ ὁ Πρεβελάκης (ἱστορικά δράματα), ὁ Καγιᾶς, ὁ Ρουσσὸς, ὁ Σακελλάριος, ὁ Γιαννακόπουλος καὶ ἄλλοι.

Σ η μ ε ἰ ὠ σ ι ς : Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφέρωμεν τὰ εἶδη τοῦ μουσικοῦ θεάτρου : τὸ *μελόδραμα*, τὴν *μουσικὴν κωμωδίαν* ἢ *ὀπερέταν* καὶ τὴν *ἐπιθεώρησιν*. Τὸ τελευταῖον εἶδος ἀποτελούμενον ἐκ διαφόρων στοιχείων (δραματικῶν, χορευτικῶν, μουσικῶν) οὐδεμίαν ἔχονταν ὀργανικὴν σύνδεσιν μεταξύ τῶν, ἀρᾶσει πολὺ εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας καὶ δύναται, ἂν ἀνυψωθῇ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως, νὰ ἐξελιχθῇ εἰς κατ' ἐξο-

χήν λαϊκὸν θέαμα καὶ νὰ ἀποτελέσῃ μορφωτικὸν παράγοντα τοῦ κοινοῦ.

Πρέπει τέλος νὰ ἀναφέρωμεν τὸ *θέατρον τῶν σκιῶν, τὸν Καραγκιόζην*, ὁ ὅποιος μᾶς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐκαλλιιεργήθη εἰς τὸν τόπον μας λαβῶν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα. Ὁ Καραγκιόζης ἐξακολουθεῖ νὰ ἀρέσῃ πολὺ εἰς τὸν λαὸν καὶ ἔχει κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων (Louis Roussel, *Un Théâtre d'Ombres à Attènes*, Athènes, 1921).

8. Πεζοτράγουδο. Ἡ ἰδιομορφία τοῦ πεζοτράγουδου συνίσταται εἰς τὸ νὰ διατυπώη κανεὶς ποιητικὰς ἰδέας, εἰκόνας, σχήματα καὶ καταστάσεις εἰς πεζὸν λόγον. Τὸ πεζὸν ποίημα θεωρεῖται δύσκολον εἶδος, διότι ἡ ἀποδέσμευσις τοῦ γράφοντος ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ μέτρου καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας ὀδηγεῖ εὐκόλως εἰς ρητορισμοὺς, περιττὰς ἐπαναλήψεις, φλυαρίας καὶ τετριμμένα λυρικά σχήματα. Πολλοὶ προσεπάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γράψουν πεζὰ ποιήματα (ἢ λυρικὴν πρόζαν), ἀλλὰ ἐλάχιστοι κατῶρθωσαν νὰ παρουσιάσουν ἔργα τὰ ὁποῖα νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ εἴδους καὶ νὰ μᾶς ἐνθυμίζουν τὰ περίφημα πεζοτράγουδα τοῦ Μποντελαίρ καὶ τοῦ Οὐάϊλντ. Τὰ καλύτερα πεζοτράγουδα τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας ἔγραψεν ὁ Παπαντωνίου μὲ τὸν τίτλον *Πεζοὶ ρυθμοί*. Παραθέτομεν ἕν :

Ὁ Πλάτανος

Ἐνῶ σάλεβεν ἀκόμα τῆ δύναμή του ὁ πλάτανος καὶ τὸ πράσινόν του ἦταν σὰν καμπάνα τῆς χαρᾶς ποῦ χτυπᾷ στὸ διάστημα, τὰ στρογγυλὰ σύννεφα τοῦ φθινόπωρου ὕψωθηκαν ἀκίνητα στὸν ὀρίζοντα—καὶ τὸν κύτταξαν.

Τότε ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ θάνατο.

Τὰ πρῶτα φύλλα του ποῦ κιτρίνισαν, σὰν μάτια ποῦ ἀνοιξαν στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, εἶδαν τὸ ἄπειρο ποῦ τὸν περίμενε—κι ὁ πλάτανος ἀνατρίχιασε στὴ σκέψη πῶς θὰ γνωρίσῃ τὸ σκοπὸ του.

Ἄπ' τὸ ρυάκι ποῦ τὸν ποτίζει δὲν παίρνει πλέον τίποτε ὑλικό. Ἄκουει μονάχα τὸ τραγούδι τοῦ νεροῦ στὸ φεγγάρι.

Λίγο-λίγο κιτρίνιζε. Λίγο-λίγο ἔφταναν στὰ κλαριά του χρυσοὶ στοχασμοί. Ὡς ποῦ μὲ μῆρα κρατώντας ὀλάκαίρο τὸ θησαυρὸ του ἄστραψε μὲς στὸ σκοτεινὸ Δεκέμβρη κι ἔσβησε μὲς τὸ πάρκο τὸ χρυσὸ πολυέλαιο τοῦ μαρμαροῦ τοῦ ἀκίνητο. Οὐτ' ἕνα φύλλο δὲν τοῦ ἔμεινε πράσινο—τίποτα πιά δὲν τοῦ θυμίζει τὸν κόσμον.

Σὰν ἄγγιγεν ἔτσι τὴν τελειότητα, ἔρριξε τὸ πρῶτο του μαραμμένο φύλλον—μῆνυμα πῶς εἶν' ἔτοιμος.

Καὶ τ' ἄλλα φύλλα, βλέποντας ἐκεῖνο μὲ ποῖα γαλήνη ξεκίνησε, φρόντισαν νὰ πεθάνουν σύμφωνα μὲ τὴν ἐνθύμησίν του. Δίχως τὴ βοήθεια τοῦ ἀνέ-

μου, ἀποχαιρετώντας τὸ κλαδί καὶ σταματώντας γιὰ μιὰ στιγμή στὸν ἀέρα, σὰν πουλί πὸ ζυγιάζει τὰ φτερά του, ἔπεφταν μὲ κίνημα ἄξιο τῶν ψυχῶν πὸ γνώρισαν τὸ Μοιραῖο καὶ δὲν ἔχουν γελασθῆ¹.

9. *Μῦθοι ἢ ἀλληγορικαὶ διηγήσεις.* Οἱ μῦθοι εἶναι φανταστικά διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι συνήθως σκοπὸν ἔχουν νὰ διδάξουν κάτι. Τοιοῦτοι μῦθοι εἶναι οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου εἰς τὴν ἀρχαιότητα, εἰς δὲ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν τοῦ Γάλλου La Fontaine. Εἰς τοὺς μύθους χρησιμοποιοῦμεν *ἀλληγορίας* (ἄλλως — ἀγορεύω), δηλαδὴ ὀμιλοῦμεν ἐπὶ ἐνὸς θέματος ὄχι ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦντες ἄλλο μὲ τὸ ὅποιον τὸ πρῶτον ἔχει *ἀναλογίας* καὶ *ὁμοιότητας*. Τοιουτρόπως εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἡρακλέους ἡ ἀρετὴ ἐμφανίζεται ὡς γυνὴ σεμνή, ἐνδεδυμένη λευκὴν ἐσθῆτα, ἡ δὲ κακία φιλάρεσκος καὶ ψιμυθιωμένη. Εἰς τοὺς Αἰσωπεῖους μύθους πτηνὰ ἢ ζῶα παρουσιάζονται νὰ ὀμιλοῦν καὶ νὰ σκέπτονται ὡς ἄνθρωποι. Οἱ μῦθοι, λοιπὸν, δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν καὶ *ἀλληγορικὰ διηγήσεις*, διότι στηρίζονται ἐπὶ ἀλληγοριῶν.

10. *Παροιμίαι, παραβολαί, παραμύθια.* Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει πλάσει πολλὰς παροιμίας, ἀνέκδοτα καὶ συντόμους διηγήσεις πλήρεις ἀλληγοριῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀξιοθαύμαστοι διὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν παραστατικότητα καὶ τὴν χάριν τῶν. Διὰ νὰ δεῖξῃ π.χ. τὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς, ἔπλασε τὴν παροιμίαν: «Σταλαγματιὰ· σταλαγματιὰ γεμίζει ἢ στάμνα ἢ πλατεῖα», διὰ νὰ ἐξάρῃ τὴν προνοητικότητα: «Τῶν φρονιμῶν τὰ παιδιὰ, πρὶν πεινάσουν, μαγειρεύουν», διὰ νὰ τονίσῃ τὴν οἰκονομίαν: «Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακκούλι» κ.ο.κ.

Ἐν παράδειγμα ἀλληγορικῆς λαϊκῆς διηγήσεως εἶναι καὶ τὸ κατωτέρω παρατιθέμενον :

Μιά φορὰ καὶ ἕναν καιρὸ ζοῦσαν σ' ἕνα χωριὸ δυὸ ἄνθρωποι. Τὰ χτήματά τους ἦταν δίπλα-δίπλα, ἀλλὰ δὲν τὰ πῆγαιναν καλά. Δὲν φταίγαν ὁμῶς καὶ οἱ δυὸ, μὰ ὁ ἕνας πὸ εἶχε κακὴ ψυχὴ καὶ ζητοῦσε εὐκαιρία νὰ βλάβῃ τὸν ἄλλο, τὸν καλὸ. Πότε τοῦκλεβε κανένα πρόβατο, πότε πατοῦσε τὰ χωράφια του, σκότωνε τὰ περιστέρια καὶ ἔκοβε τὰ δέντρα τοῦ δάσους του. Μὰ ὁ καλὸς δὲ θύμωνε, δὲν τσακωνόταν ποτὲ μὲ τὸ γείτονά του. Μιά φορὰ μάλιστα πὸ ἔπεσε ἀρρώστια στὰ ζωντανά του, πῆγε καὶ τὰ γιάτρεψε, γιατί ἤξερε ὅλες τίς γητειές τοῦ κόσμου.

Μιά πρωτομαγιά ὁ κακὸς ἄνθρωπος, γιὰ νὰ πικράνῃ τὸ γείτονά του, ἔκοψε τὰ πιὸ ἄγρια ἀγκάθια καὶ τίς τσοκνίδες ποῦχε στὸ χτήμα του, τὰ βάλε σ' ἕνα πανέρι, τὰ σκέπασε καὶ τοῦ τᾶστειλε μ' ἕνα δούλο. Ὁ καλὸς τὰ δέχτηκε μὲ χαμόγελο καὶ εἶπε τοῦ δούλου νὰ περιμένη νὰ τοῦ ἐτοιμάσῃ καὶ

1. Ζαχαρία Παπαντωνίου, *Πεζοὶ Ρυθμοί*, Ἀθήναι, 1922, σσ. 39—42.

αὐτὸς ἕνα δῶρο γιὰ τὸν κύριό του. Ἐδιδάσκει, λοιπόν, τ' ἀγκάθια ἀπ' τὸ πᾶν, τὸ γεμίζει μὲ τὰ πιὸ ἁπλοῦς τριαντάφυλλα τοῦ κήπου του καὶ τὸ στέλνει στὸν κακὸ γείτονα μ' ἕνα γράμμα πού ἔλεγε : Ἐδιδάσκει καὶ τσουκνίδες ἔχει, ἀγκάθια καὶ τσουκνίδες χαρίζεις. Ρόδα ἔχω, ρόδα χαρίζω¹.

Τὸ νόημα τῆς διηγήσεως εἶναι φανερόν. Τὰ τριαντάφυλλα συμβολίζουν τὴν καλωσύνην καὶ τὰ ἀγκάθια τὴν κακίαν. Ὁ κακὸς ἄνθρωπος κάμνει πάντοτε τὸ κακὸν καὶ ἂν ἀκόμη εὐεργετηθῆ. Ἐναντιθέτως, ὁ καλὸς κάμνει πάντοτε τὸ καλὸν καὶ ἀνταποδίδει καλὸν ἀντὶ κακοῦ.

Ὅμοιοι μὲ τὰς ἀλληγορίας εἶναι αἱ *παραβολαὶ* τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως π.χ. τοῦ Ἄφρονος Πλουσίου, τῶν Ταλάντων, τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ. Ἡ διαφορὰ τῶν μύθων ἀπὸ τὰς παραβολὰς εἶναι ὅτι εἰς μὲν τοὺς μύθους παρουσιάζονται συνήθως ζῷα καὶ πτηνά, εἰς δὲ τὰς παραβολὰς ἄνθρωποι.

Τὰ *παραμύθια* εἶναι φανταστικαὶ διηγήσεις μὴ ἀποσκοποῦσαι κατ' ἀνάγκην εἰς ἠθικὸν διδάγμα, ἀλλὰ ἀπλῶς εἰς τέρψιν. Ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν τὰ παραμύθια των, ὅπως ἔχουν τὰ δημοτικὰ των τραγούδια· μεταξὺ ὧν αὐτῶν ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν τὰ παραμύθια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ὅποια διακρίνονται διὰ τὸν πλοῦτον τῆς φαντασίας, τὴν ζωηρὰν πλοκὴν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν των.

Τὸ παραμῦθι ἐκαλλιεργήθη ὡς αὐτόνομον λογοτεχνικὸν εἶδος ἀπὸ μερικὸς λογοτέχνας καὶ ἔφθασεν εἰς μεγάλην τελειότητα. Περὶφημα εἶναι τὰ παραμύθια τοῦ Δανου Ἄντερσεν, τὰ ὅποια μετεφράσθησαν εἰς 80 γλώσσας καὶ τέρπουν μικροὺς καὶ μεγάλους.

Σημείωσις. Ἐκτὸς τῶν διδακτικῶν καὶ ἄλλων μύθων, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν, ὑπάρχουν καὶ οἱ λεγόμενοι *ἔθνικοὶ μῦθοι* ἢ *θρόνοι*, οἱ ὅποιοι περιστρέφονται γύρω ἀπὸ σημαντικὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Τοιοῦτοι εἶναι τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλεῦς, τῆς Ἁγίας-Τράπεζας, τῆς Ἁγίας-Σοφίας, τῆς Γοργόνας καὶ τοῦ Μεγαλέξαντρου. Οἱ ἔθνικοὶ μῦθοι ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, διότι συντείνουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἐπιβίωσιν καὶ δλοκλήρωσιν τῶν ἔθνικων πόθων των.

11. Μεταφράσεις. Πρὶν κλείσωμεν τὸ περὶ μορφῶν τοῦ λόγου κεφάλαιον, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον νὰ εἰπωμεν ὀλίγα καὶ περὶ *μεταφράσεως*. Πολλάκις εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ μεταφρά-

1. Βασίλη Μοσχόλη, *Μικροὶ καὶ Μεγάλοι*, Ἀθήναι, 1947, σσ. 45 - 46.

σωμεν ἔν κείμενον εἴτε ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, εἴτε ἀπὸ μίαν ξένην γλῶσσαν εἰς τὴν ἰδικὴν μας. Ἡ ἐργασία αὕτη μᾶς ὠφελεῖ πολὺ, διότι ἀποτελεῖ ἓν εἶδος ἀσκήσεως διὰ τῆς ὁποίας ἐκμανθάνομεν τόσον τὴν Νεοελληνικὴν ὅσον καὶ μίαν ἄλλην γλῶσσαν. Ἡ καλὴ μετάφρασις προϋποθέτει σοβαρὰν προσπάθειαν, διὰ νὰ εὐρωμεν τὰς ἀντιστοίχους λέξεις καὶ νὰ σχηματίσωμεν καταλλήλους φράσεις, ὥστε νὰ ἀποδώσωμεν πιστῶς τὸ νόημα τοῦ ὑπὸ μετάφρασιν κειμένου. Ἡ μετάφρασις δὲν εἶναι πάντοτε δουλικὴ ἐργασία, ἀλλὰ καὶ δημιουργικὴ. Ὁρισμένοι μεταφράσεις ἰδίως κλασσικῶν συγγραφέων θεωροῦνται ὡς ἄθλοι καὶ θαυμαστὰ ἐπιτεύγματα. Ἄριστοι μεταφράσεις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν θεωροῦνται αἱ μεταφράσεις τῶν ἔργων τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τὸν Γρυπάρην, τοῦ Φάουστ τοῦ Γκαίτε ἀπὸ τὸν Χατζόπουλον καὶ ἔργων τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Οὐάιλντ ἀπὸ τὸν Καρθαῖον.

Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ κείμενον ἢ μετάφρασις λαμβάνει διάφορα ὀνόματα: *κατὰ λέξιν μετάφρασις* (ὅταν μεταφράζωμεν λέξιν πρὸς λέξιν), *ἐλευθέρα μετάφρασις* ἢ *ἀπόδοσις* ἢ *παράφρασις* (ὅταν μεταφράζωμεν προσέχοντες νὰ ἀποδώσωμεν τὸ νόημα, ἔστω καὶ ἂν ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ κειμένου), *διασκευὴ* (ὅταν ὄχι μόνον ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὸ κείμενον, ἀλλὰ μεταβάλλωμεν καὶ μερικὰ νοήματα αὐτοῦ ἢ καὶ τὴν μορφήν του ἀκόμη· ὅταν π.χ. ἀπὸ ποίημα κάμνωμεν διήγημα ἢ τὸ ἀντίθετον, ἢ ἀπὸ μυθιστόρημα θεατρικὸν ἔργον κ.τ.δ.). Ὡς γνωστὸν, ἓν ἔργον εἶναι δυνατόν νὰ διασκευασθῇ καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένον.

Ἑρωτήσεις

Εἰς πόσας καὶ ποίας κατηγορίας διήρουν οἱ ἀρχαῖοι τὸν πεζὸν λόγον; Ποῖα εἶδη τῆς ἀρχαίας ποιήσεως μετεπήδησαν εἰς τὸν πεζὸν λόγον; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου σήμερον; Τί ὀνομάζομεν διήγημα; Ποῖα τὰ εἶδη του καὶ ποῖοι οἱ ἐκπρόσωποι ἐκάστου; Τί ὀνομάζομεν νουβέλαν; Τί εἶναι τὸ μυθιστόρημα καὶ ποῖα τὰ κύρια χαρακτηριστικά του; Ποῖα τὰ εἶδη τοῦ μυθιστορηματός καὶ ποῖοι οἱ σημαντικότεροι ἐκπρόσωποι ἐκάστου; Ποῖον εἶναι ἀνώτερον, τὸ ἠθογραφικὸν διήγημα καὶ μυθιστόρημα ἢ τὸ ψυχολογικὸν καὶ τὸ κοινωνικόν; Τί εἶναι τὸ χρονογράφημα καὶ ποῖος ὁ πατὴρ του; Ποῖοι οἱ γνωστότεροι χρονογράφοι καὶ ποῖον εἶδος τοῦ χρονογραφήματος ἐκαλλιέργησεν ἕκαστος; Ποῖα τὰ χαρακτηριστικά τῶν θεατρικῶν ἔργων; Ποῖα τὰ εἶδη τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ ποῖα τοῦ νεωτέρου; Τί ἐσήμαινεν ἡ λέξις δράμα κατὰ τὴν ἀρχαίον

τητα και τί σημαίνει σήμερα; Ποια τὰ εἶδη τῆς κωμῆς; Ποιοὶ Νεοῦ Ἕλληνας ἔγραψαν ἔμμετρα θεατρικὰ ἔργα; Ποιοὶ οἱ κυριώτεροι θεατρικοὶ συγγραφεῖς μας; Τί εἶναι ἡ ἐπιθεώρηση; Τί εἶναι ὁ Καραγκιόζης; Εἰς τί συνίστανται αἱ δυσκολίαι τῆς συγγραφῆς ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων; Ποιοὶ λογοτέχναι μας ἠσχολήθησαν με αὐτάς; Τί εἶναι ἡ μυθιστορηματικὴ βιογραφία καὶ ποιοὶ λογοτέχναι μας ἠσχολήθησαν με αὐτήν; Τί εἶναι τὸ πεζοτράγουδο καὶ ποῖος ὁ κύριος ἐκπρόσωπος του εἰς τὴν Ἑλλάδα; Τί εἶναι οἱ μῦθοι; Τί εἶναι τὰ παραμῦθα; Τί εἶναι οἱ ἔθνικοὶ μῦθοι καὶ ποῖα ἡ σπουδαιότης των; Τί εἶναι ἡ μετάφρασις; Ποῖα ἡ σπουδαιότης της; Πόσα καὶ ποῖα τὰ εἶδη αὐτῆς;

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

207. Ἐκλέξατε ἐν διήγημα ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας, εὑρετε εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκει (ἠθιογραφικόν, ἱστορικόν, ψυχολογικόν κ.τ.λ.), χαρακτηρίσατε τοὺς κεντρικοὺς ἥρωας αὐτοῦ καὶ γράψατε περιληπτικῶς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰ βαθύτερα νοήματά του.

208. Μελετήσατε τὴν Φόνισσαν τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ κάμετε ὅ,τι εἰς τὴν προηγουμένην ἄσκησιν.

209. Ἐκλέξατε ἐν χρονογράφημα ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ κάμετε ὅ,τι εἰς τὴν ἄσκησιν 207.

210. Ἀναλύσατε καὶ κρίνατε ἐν μυθιστόρημα ἢ θεατρικόν ἔργον τῆς ἐκλογῆς σας ἢ ὑποδειχθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ σας.

211. Ποῖαι περιγραφαὶ ἢ ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις εἰς ὧν ἐμελετήσατε οἷς ἤρεσαν καὶ διατί;

212. Ἀναλύσατε ἓνα πεζοτράγουδο ἀπὸ τοὺς Πεζοὺς Ρυθμοὺς τοῦ Παπαντωνίου.

213. Εὑρετε τὸ νόημα τοῦ ποιήματος ὁ Βράχος καὶ τὸ Κῦμα τοῦ Βαλαωρίτου καὶ μετατρέψατέ το εἰς διάλογον ἢ διήγημα.

214. Εὑρετε τὸ νόημα τοῦ ποιήματος Τὸ Δάσος τοῦ Μαλακάση καὶ μετατρέψατέ το εἰς διήγημα.

215. Εὑρετε τὸ νόημα τῶν παραβολῶν τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ, τοῦ Σπορέως καὶ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου. Εὑρετε ἐπίσης τὸ νόημα τοῦ μύθου τῆς Ἀλώπεκος καὶ τοῦ Κόρακος.

216. Μεταφράσατε ἢ διασκευάσατε ἐν ἀπόσπασμα ἢ ἐν ἔργον, ποιητικόν ἢ πεζόν, ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, τῆς Γαλλικῆς ἢ Ἀγγλικῆς γλώσσης.

ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΓΓΕΛΙΑ

Σπουδαιότης καὶ Βασικοὶ Κανόνες τῆς Καλῆς Ἀναγνώσεως καὶ Ἀπαγγελίας

Πρωταρχικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατανόησιν ἑνὸς κειμένου ἔχει ἡ ἀνάγνωσις. Δὲν ἀρκεῖ νὰ γράφωμεν καλὰ, πρέπει καὶ νὰ διαβάζωμεν καλὰ. Μία καλὴ ἀνάγνωσις προσελκύει τὸν ἀναγνώστην, τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐντείνῃ τὴν προσοχὴν του καὶ συντελεῖ ὥστε ἐν μέτριον ἢ ἀπλῶς καλὸν κείμενον νὰ ἀφήσῃ ἐντύπωσιν ἐξαιρετικοῦ ἔργου. Ἀντιθέτως μία κακὴ ἀνάγνωσις δύναται νὰ καταστρέψῃ καὶ αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Πόσας φορὰς δὲν συγκινούμεθα, ὅταν ἀκούωμεν ἐν ὥραϊον ποίημα ἀπαγγελλόμενον ὅπως πρέπει, καὶ πόσας φορὰς δὲν κλείομεν τὰ αὐτιά μας, ὅταν ἀκούωμεν τὸ ἴδιον ποίημα νὰ μὴ ἀπαγγέλλεται καλῶς!

Πόσῃν σπουδαιότητῃ ἔχει μία καλὴ ἀνάγνωσις φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὅλαι αἱ ραδιοφωνικαὶ ἐταιρεῖαι προκηρύσσουν διαγωνισμοὺς μεταξὺ ἑκατοντάδων ἀτόμων, διὰ νὰ ἐπιλέξουν καταλλήλους ἐκφωνητάς. Οὗτοι, ἐκτὸς τῆς ἀψόγου ἀρθρώσεως, πρέπει νὰ γνωρίζουν νὰ διαβάζουν μὲ ζωντάνιαν τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα καὶ νὰ δίδουν ψυχὴν καὶ χρῶμα εἰς τὰς παντοειδεῖς εἰδήσεις (πολιτικὰς, ἀθλητικὰς, καλλιτεχνικὰς κ.τ.δ.), εἰς τὰς διάφημίσεις καὶ εἰς τὰς πλέον ἀσημάντους ἀνακοινώσεις. Ἡ καλὴ ἀνάγνωσις καὶ ἀπαγγελία εἶναι ἀπαραίτητον ἐφόδιον ὄχι μόνον ἐκείνων οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ λόγου ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπηρεάσουν πολυπληθεῖ ἀκροατήρια, ὅπως οἱ ἱεροκήρυκες, οἱ ἡθοποιοί, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ δικηγόροι, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀνθρώπου ὁ ὅποιος θέλει νὰ τὸν ἀκούουν καὶ νὰ τὸν προσέχουν οἱ γύρω του.

Καλόν, λοιπόν, εἶναι νὰ συνηθίσωμεν ἀπὸ μικροὶ νὰ διαβάζωμεν καὶ νὰ ἀπαγγέλλωμεν ὅπως πρέπει πᾶν ὅ,τι ἔγραψαν ἄλλοι ἢ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ διδομεν ὠρισμένας ὁδηγίας περὶ καλῆς ἀναγνώσεως καὶ ἀπαγγελίας. Σκοπὸς μας βεβαίως εἶναι νὰ διευκολύνωμεν ἐν τινι μέτρῳ τοὺς μαθητάς εἰς τὸ ὀρθῶς ἀναγιγνώσκειν καὶ ὄχι νὰ δημιουργήσωμεν

ρήτορας ή καλλιτέχνας όπως αϊ ειδικαϊ σχολαϊ άπαγγελίας και δραματικής τέχνης.

Α'. Κανόνες Άναγνώσεως από Βιβλίου ή Χειρογράφου

Καθημερινώς σχεδόν διαβάζομεν εις την τάξιν είτε κείμενα από τό Άναγνωστικόν τών Νέων ή τών Άρχαίων Έλληνικών είτε έκθεσιν ή άλλην έργασίαν Ιδικήν μας. Χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια, διὰ νά κινήσωμεν την προσοχήν τής τάξεως, διότι πρέπει νά γνωρίζωμεν ότι οί συμμαθηταϊ μας δέν αποτελοϋν πολύ εύμενές άκροατήριον. Έκτός τούτου αϊ άναγνώσεις και αϊ άπαγγελιαϊ ένώπιον τής τάξεως αποτελοϋν *προπόνησιν* και βασικήν *προάσκησιν*, διὰ νά άντιμετωπίσωμεν εύρύτερον άκροατήριον, όταν έχωμεν νά άπαγγείλωμεν από στήθους ποιήματα ή ρητορικά γυμνάσματα. Καϊ εις τās καθημερινάς, λοιπόν, άναγνώσεις πρέπει νά συνηθίσωμεν νά τηροϋμεν τούς έξής κανόνας :

1. Νά *εύρίσκωμεν τόν δρθόν τόνον* και νά κανονίζωμεν την φωνήν μας όπως οί καλλιτέχναϊ τοϋ τραγουδιου, οί όποιοι αρχίζουσι από την σωστήν νόταν. Η φωνή πρέπει νά βγαίνη από τό στήθος και όχι από τόν λάρυγγα.

2. Νά *άναπνέωμεν έλευθέρως* και κατά μικρά διαστήματα προσέχοντες εις τὰ σημεϊα τής στίξεως. Τό ζήτημα τής άναπνοής εις την άπαγγελίαν είναι πρωταρχικόν, διότι, αν δέν την ρυθμίσωμεν καταλλήλως, ύπάρχει φόβος νά σταματήσωμεν εις τό μέσον μιās φράσεως και νά δυσκολευθώμεν νά ξαναρχίσωμεν.

3. Νά *χρησιμοποιοϋμεν δρθώς την φωνήν μας*, νά τονίζωμεν δηλαδή και νά έκμεταλλευώμεθα όλας τās δυνατότητάς της και νά άποκρύπτωμεν όσον είναι δυνατόν τὰ έλαττώματά της. "Αν π.χ. έχωμεν πολύ δυνατήν φωνήν, δέν πρέπει νά έξαντλοϋμεν όλην της την έντασιν, διότι οϋτω προκαλοϋμεν πόνον εις τὰ άκουστικά τύμπανα τών άκροατών. "Αν όμως ή φωνή μας είναι άσθενής, πρέπει νά αρχίζωμεν από χαμηλόν τόνον, ώστε όταν παραστή ανάγκη νά την ύψώσωμεν, νά μη παρατηρηθῆ κανένα λαχάνισμα ή σπάσιμο. Καϊ ή έλαφρά βραδυγλωσσία καλύπτεται, αν άναγινώσκωμεν με άργόν ρυθμόν, τό ψεύδισμα δέ ώρισμένων γραμμάτων γίνεται όλιγότερον αισθητόν, αν δέν τὰ τονίζωμεν πολύ.

4. *Νὰ ἀρθρώνωμεν εὐκρινῶς.* "Ὅλαι αἱ λέξεις, ὅλαι αἱ συλλαβαὶ καὶ ὅλα τὰ γράμματα πρέπει νὰ ἀκούωνται εὐκρινῶς. Τοῦτο δὲν ἀπαιτεῖ ὅπωςδῆποτε πολὺ ἀργὸν ρυθμὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, διότι τότε προκαλοῦμεν, ὅπως λέγομεν κατωτέρω, τὴν ἀνίαν τοῦ ἀκροατηρίου, καταλήγομεν εἰς στόμφον ἢ διδομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κάμνομεν ἀσκήσεις ὀρθοφωνίας. Δυνάμεθα καὶ μὲ κανονικὸν ἢ καὶ γοργὸν ρυθμὸν νὰ ἀρθρώνωμεν ὀρθῶς τοὺς φθόγγους καὶ τὰς συλλαβάς, χωρὶς νὰ «τρῶμε» καμμίαν συλλαβὴν ἢ κανένα γράμμα. Τὸ ἰδεῶδες τῆς καλῆς ἀρθρώσεως εἶναι νὰ ἀκούεται μέχρι τοῦ τελευταίου καθίσματος μιᾶς αἰθούσης τὸ τελευταῖον ν καὶ τὸ τελευταῖον σ, τὸ ὁποῖον προφέρει ὁ ὁμιλητής.

5. *Νὰ ἀποφεύγωμεν τὸν πολὺ ταχὺν καὶ τὸν πολὺ ἀργὸν ρυθμὸν ἀναγνώσεως.* Τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως, διότι πολλοί, προσπαθοῦντες νὰ ἀποφύγουν τὸ πρῶτον, φθάνουν εἰς τὸ δεῦτερον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξ Ἰσου ἐπιζήμιον διὰ τὸ κείμενον. "Ἐν δηλαδὴ ὁ πολὺ ταχὺς ρυθμὸς μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ συλλάβωμεν πλήρως τὰ νοήματα, τὸ ἀργὸν διάβασμα προκαλεῖ ἀνίαν καὶ διάσπασιν τῆς προσοχῆς μας. Ὁρθόν, λοιπόν, εἶναι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν μεσότητά καὶ νὰ διαβάζωμεν κανονικά, δηλαδὴ οὔτε πολὺ γοργὰ οὔτε πολὺ ἀργά. Μόνον εἰς ὠρισμένα σημεῖα δυνάμεθα νὰ ἐπιταχύνωμεν ἢ νὰ ἐπιβραδύνωμεν τὸν ρυθμὸν τῆς ἀναγνώσεως πρὸς ἕξαρσιν ἢ χρωματισμὸν αὐτῶν.

6. *Νὰ τονίζωμεν τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τονισθοῦν.* Τοῦτο βεβαίως ἀπαιτεῖ νὰ μελετήσωμεν προηγουμένως τὸ κείμενον καὶ νὰ ἐπισημάνωμεν τὰ κυριώτερα σημεῖα του, ὥστε νὰ τὰ ἐξάρωμεν καταλλήλως κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν. "Ἐν συμβῆ τὸ ἀντίθετον, ἂν δηλαδὴ τονίσωμεν τὰ δευτερεύοντα σημεῖα καὶ ἀφήσωμεν εἰς τὴν σκιάν τὰ πρωτεύοντα, συσκοτίζεται τὸ νόημα καὶ ὁ ἀκροατὴς ἐξάγει λανθασμένα συμπεράσματα. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἀναγινώσκωμεν διὰ πρώτην φοράν ἓν κείμενον, πρέπει νὰ προσπαθοῦμεν νὰ ἀντιλαμβανώμεθα ἀμέσως τὰ κύρια σημεῖα καὶ νὰ τὰ τονίζωμεν. Οἱ εὐσυνειδητοὶ ἐκφωνηταὶ καὶ ἡθοιοιοί, ὅταν πρόκειται νὰ ἀναγνώσουν ἓν κείμενον, θεωροῦν τόσον λεπτήν τὴν ἀποστολὴν των, ὥστε τὸ μελετοῦν πολλὰς φορές καὶ τὸ γεμίζουν μὲ κόμματα, τελείας, παύλας, καθέτους γραμμὰς καὶ ὑπογραμμίσεις, διὰ νὰ εὐκολυνθοῦν εἰς τὴν ἄψογον ἀπόδοσιν αὐτοῦ.

“Όπως δὲ τονίζομεν τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ τὰ ὠραιότερα σημεῖα ἑνὸς κειμένου, πρέπει καὶ νὰ προσπαθοῦμεν νὰ καλύπτωμεν τὰς τυχόν ἀδυναμίας αὐτοῦ, π.χ. μίαν ἀτυχή φράσιν, μίαν κακὴν λέξιν ἢ μίαν χασμῶδιαν, ὅταν πρόκειται περὶ ποιήματος. Τοῦτο κατορθώνομεν χαμηλώνοντες τὴν φωνὴν ἢ ἀναγινώσκοντες ταχέως τὰς ἐν λόγῳ λέξεις ἢ φράσεις.

7. *Νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ νὰ ἀπαγγέλλωμεν φυσικά, ὅπως ὁμιλοῦμεν.* Ἀπαγγελία σημαίνει : καθαρά καὶ φυσικὴ ὁμιλία καὶ ὄχι στόμφος καὶ θεατρικισμὸς· ἀπόδοσις τῶν ἰδεῶν, τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων τοῦ συγγραφέως ἀπλᾶ καὶ ἀβίαστα. Ἡ ἀπλότης καὶ ἡ φυσικότης εἶναι τὸ μυστικὸν ὄχι μόνον τῆς καλῆς ἀπαγγελίας ἀλλὰ καὶ κάθε μεγάλης τέχνης. “Ὅλοι οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς δραματικῆς τέχνης ἀπαγγέλλουν χωρὶς στόμφον. Ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ συνηθίσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν φυσικὴν ἀπαγγελίαν, διὰ νὰ μὴ διαστρεβλώνωμεν τὸ ἀναγινωσκόμενον κείμενον καὶ νὰ μὴ προκαλοῦμεν εἰς βᾶρος μας τὰ μειδιάματα τῶν ἀκροατῶν.

8. *Νὰ χρωματίζωμεν τὴν φωνὴν μας ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ὅφους τοῦ ἀναγινωσκομένου κειμένου.* Διαφορετικὰ θὰ διαβάσωμεν ἓν ποίημα, διαφορετικὰ ἓν διήγημα, διαφορετικὰ ἓν ἱστορικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν κείμενον ἢ ἓνα ρητορικὸν λόγον. Καὶ ἀκόμη διαφορετικὰ θὰ διαβάσωμεν ἓν λυρικὸν καὶ διαφορετικὰ ἓν ἱστορικὸν ποίημα, διαφορετικὰ θὰ διαβάσωμεν ἓν ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου, διαφορετικὰ ἓν ποίημα τοῦ Παλαμᾶ ἢ τοῦ Μαλακάση. Κάθε κείμενον ἀπαιτεῖ εἰδικὸν τρόπον ἀναγνώσεως, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν ἀκροατὴν ἀνέτως τὰ νοήματα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ὅφους τοῦ συγγραφέως.

9. *Νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν μονοτονίαν,* ἡ ὁποία ἀμβλύνει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ναρκώνει τὸν ἀκροατὴν. “Ὅχι μόνον, ὅταν ἀναγινώσκωμεν λογοτεχνικὰ κομμάτια, πρέπει νὰ χρωματίζωμεν τὴν φωνὴν μας, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀναγινώσκωμεν ἐπιστημονικὰ κείμενα. Πάντοτε ὑπάρχει τρόπος νὰ γίνῃ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ περιεχόμενον ἑνὸς κειμένου μὲ ἐναλλαγὰς ρυθμοῦ καὶ ὅφους, μὲ καταλλήλους παύσεις καὶ μὲ χαμηλώματα καὶ ἀνεβάσματα τῆς φωνῆς μας. Δυνάμεθα νὰ διδασθῶμεν πολλὰ, ἂν παρακολουθήσωμεν μὲ προσοχὴν τοὺς καλοὺς ἐκφωνητάς, οἱ ὅποιοι κατορθώνουν νὰ ζωντανεύουν ἐπιστημονικὰς ὁμιλίαις, πολιτικὰς

είδησεις και διαφημίσεις αναγινώσκοντες αυτές με χρώμα, χιούμορ και άπροόπτους έναλλαγές της φωνής των.

10. *Νά μή παρασυστώμεθα από υπερβολικόν συναισθηματισμόν.* Συμβαίνει δηλαδή, όταν διαβάζωμεν ἕν δραματικόν κείμενον, νά δακρύζωμεν ἢ νά ὀργιζόμεθα ἀπό τὸ περιεχόμενον του καὶ νά ἐκδηλώνωμεν φανερά τὴν λύπην, τὴν ὀργὴν καὶ ἄλλα παρόμοια συναισθήματά μας ἐνώπιον τοῦ ἀκροατηρίου. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὀλέθριον, διότι, ὅπως εἶπε κάποιος φημισμένος ρήτωρ: «ὅταν ὁ ὀμιλητὴς κλαίῃ, τὸ ἀκροατήριον γελᾷ». Ὁ ρήτωρ δηλαδή ἢ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νά συγκρατῆ τὰς συναισθηματικὰς παρορμήσεις του, νά εἶναι κύριος τῆς ὀργῆς ἢ τῆς λύπης του.

Β'. Κανόνες Ἐπαγγελίας Πραγματειῶν καὶ Ρητορικῶν Γυμνασιμῶν

Ὅταν ἀπαγγέλλωμεν ἐνώπιον εὐρυτέρου ἀκροατηρίου, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, πρέπει νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἀκόμη καὶ τὰ ἑξῆς:

1. *Νά προσπαθοῦμεν νά διατηροῦμεν τὴν ψυχραιμίαν μας.* Ἡ ψυχραιμία δὲν εἶναι βεβαίως στοιχεῖον τῆς καλῆς ἀπαγγελίας, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις αὐτῆς. Ὅταν χάσωμεν τὴν ψυχραιμίαν μας, καὶ τὴν φωνὴν μας ἀδυνατοῦμεν νά διευθύνωμεν καὶ τὸ κείμενον λησμονοῦμεν καὶ γενικῶς ἀποτυγχάνομεν. Πρέπει, λοιπόν, ὅταν ἀνερχώμεθα εἰς τὸ βῆμα ἢ εἰς τὴν σκηνὴν, νά εἴμεθα κύριοι τῶν νεύρων μας καὶ νά ἐπιστρατεύωμεν ὅλας μας τὰς δυνάμεις πρὸς διατήρησιν τῆς ψυχραιμίας μας, διότι καὶ οἱ ἑξ ἐπαγγέλματος ρήτορες καὶ οἱ ἠθοποιοὶ συμβαίνει πολλάς φορές «νά τὰ χάνουν», ὅταν ἀντιμετωπίζουν ἀκροατήριον.

2. *Νά μή διαβάζωμεν ποτὲ ἀπὸ χειρογράφου.* Τὸ ἰδεῶδες εἶναι νά ἐμφανιζόμεθα πρὸ τοῦ ἀκροατηρίου χωρὶς χειρόγραφον, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποστηθίσωμεν τελείως τὸ κείμενον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται μία στενὴ ἐπαφή μεταξὺ ὀμιλητοῦ καὶ ἀκροατηρίου, ἀρχίζει μία συνομιλία ἐγκάρδιος, ἢ ἀτμόσφαιρα θερμαίνεται καὶ οἱ ἀκροαταὶ διατίθενται εὐμενῶς πρὸς τὸν ρήτορα. Τὸ χειρόγραφον μᾶς ἀποξενώνει ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον, παρεμβαίνει ὡς μεσότοιχος μεταξὺ βήματος καὶ αἰθούσης καὶ συντελεῖ

ὥστε ὁ λόγος νὰ φαίνεται ψυχρὸς καὶ προσποιητός. Μόνον ἐὰν ἡ μνήμη μας εἶναι πολὺ ἀσθενής, ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιοῦμεν *σημειώσεις* γραμμένας εἰς *μικρὰ τεμάχια χάρτου*, διὰ νὰ μὴ σκεπάζουν τὸ πρόσωπόν μας. Ἐν οὐδεμιᾷ ὅμως περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ διαβάζωμεν ἀπὸ χειρογράφου *δλόκληρον τὸ κείμενον* τὸ ὅποιον ἔχομεν νὰ ἀπαγγείλωμεν ἐνώπιον ἀκροατηρίου.

3. *Νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς χειρονομίας καὶ τὰς κινήσεις ὅπου αὐταὶ δὲν εἶναι ἀπαραίτητοι.* Δυνάμεθα νὰ κινούμεν τὰς χεῖρας μας καὶ τὸ σῶμα μας, ἐφόσον τοῦτο ὑπαγορεύεται ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, ἐφ' ὅσον γίνεται φυσικὰ καὶ ἀβίαστα καὶ ὄχι προσποιητά. Αἱ ἀθόρμητοι χειρονομίαι συμπληρώνουν τὸν λόγον, τὸν ὑπογραμμίζουν, τὸν τονίζουν. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ὑπερβολικαί. Ὅπως δὲν εἶναι ὠραῖον νὰ μένωμεν ἀλύγιστοι σὰν ἄψυχα ἀγάλματα, δὲν εἶναι ἐπίσης ὠραῖον νὰ χειρονομοῦμεν ἑξαλλοὶ καὶ νὰ κινούμεθα ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ βήματος εἰς τὸ ἄλλο. Ἐπιτρέπεται, λοιπόν, μία λελογισμένη καὶ καλῶς ἐλεγχομένη χρῆσις τῶν ἀθρομητῶν χειρονομιῶν καὶ κινήσεων.

4. *Νὰ ἔχομεν πάντοτε ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν μας εἰς τὸ ἀκροατήριον,* διὰ νὰ κερδίσωμεν τὴν συμπάθειαν καὶ νὰ προκαλέσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον του. Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς ὀμιλίας καλὸν εἶναι νὰ φαινόμεθα ὅτι ἀπευθυνόμεθα εἰς τὸ ἀκροατήριον. Τοῦτο ἐπιτυγχάνομεν χρησιμοποιοῦντες ρητορικὰς ἐρωτήσεις, ἀποστροφὰς καὶ ἄλλα σχήματα.

5. Πρὶν ἀνέλθωμεν εἰς τὸ βῆμα, νὰ προσέχωμεν τὴν περιβολὴν καὶ ἐν γένει τὴν ἐμφάνισίν μας. Ὅταν δὲ ἀνέλθωμεν, ἅς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι μία σεμνὴ καὶ ἀξιοπρεπὴς ὑπόκλισις, ἓν μείδισμα, μία σύντομος καὶ μετρημένη προσφώνησις προδιαθέτει εὐμενῶς τοὺς ἀκροατάς.

Ἐρωτήσεις

Ποία ἡ σημασία τῆς ἀναγνώσεως διὰ τὴν κατανόησιν ἐνὸς κειμένου; Πόθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν σπουδαιότητα τῆς καλῆς ἀναγνώσεως; Ποσοὶ καὶ ποῖοι εἶναι οἱ κανόνες τῆς καλῆς ἀναγνώσεως; Ποῖαι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν καλὴν ἀπαγγελίαν πραγματικῶν, ρητορικῶν γυμνασμάτων καὶ ποιημάτων;

Ἀσκήσεις

217. Μελετήσατε ἐν ποίημα μὲ προσοχὴν, χαρακτηρίσατέ το (λυρικόν,

σατιρικόν κ.τ.δ.). Εὔρετε τὰ κύρια σημεῖα, τὰς παύσεις καὶ τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ ὑψώσετε ἢ νὰ χαμηλώσετε τὴν φωνήν, σημειώσατε ποίας φράσεις πρέπει νὰ διαβάσετε ἀργά, ποίας γρήγορα καὶ ποῦ πρέπει νὰ ἀλλάξετε ὕφος, καὶ κατόπιν διαβάσατέ το μεγαλοφώνως πολλὰς φορὰς μέχρις ὅτου κατορθώσετε νὰ ἀποδώσετε μὲ τὴν ἀπαγγελίαν σας τὸ περιεχόμενον του.

218. Τὸ αὐτὸ νὰ κάμετε δι' ἓν διήγημα, ἓν χρονογράφημα, ἓνα ρητορικὸν λόγον, μίαν ἐπιστημονικὴν πραγματείαν καὶ ἓν σύντομον θεατρικὸν ἔργον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

'Ορισμός και Είδη τῶν Σχημάτων Λόγου'

Τὸ πλῆθος τρέχουν, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ἀγῶνας.

'Επῆρε ὁ Πέτρος τὸ βιβλίον. (Ὁ Πέτρος ἐπῆρε τὸ βιβλίον).

Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου.

Βροχή!

'Εκλείσεν ὁ Ἴσθμὸς καὶ δὲν περνοῦν τὰ πλοῖα.

Ποῖος ἀγνοεῖ τὸν ἡρωισμόν τῶν Ἑλλήνων;

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα, θὰ ἴδωμεν ὅτι παρουσιάζουν ὠρισμένας *ιδιορρυθμίας*. Εἰς τὸ πρῶτον βλέπομεν ὅτι τὸ ρῆμα δὲν συμφωνεῖ συντακτικῶς μὲ τὸ ὑποκείμενον· εἰς τὸ δεύτερον βλέπομεν ὅτι ἡ λέξις *ἐπῆρε* δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν φυσικὴν τῆς θέσιν ἐν τῇ προτάσει· εἰς τὸ τρίτον ὅτι αἱ λέξεις *μὲ τὰ μάτια μου* εἶναι περιτταί· εἰς τὸ τέταρτον ὅτι λείπουν λέξεις (π.χ. ἔρχεται, πίπτει)· εἰς τὸ πέμπτον παρατηροῦμεν ὅτι ἡ λέξις *Ἴσθμὸς* σημαίνει τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀναγράφεται ἡ λέξις Κόρινθος· εἰς τὸ ἕκτον, τέλος, ὅτι ἐρωτῶμεν χωρὶς νὰ περιμένωμεν ἀπάντησιν.

Αἱ *ιδιορρυθμιαί* τοῦ γραπτοῦ ἢ προφορικοῦ λόγου, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν συντακτικὴν πλοκὴν αὐτοῦ, ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν λέξεων μὲ τὰς ὁποίας ἐκφράζεται μία ἔννοια καὶ ἀπὸ τὴν σημασίαν μὲ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖται εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις μία λέξις ἢ μία φράσις λέγονται *σχήματα λόγου*.

Συμφώνως πρὸς τὸν ἀνωτέρω ὀρισμὸν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὰ σχήματα λόγου εἰς τὰ ἑξῆς εἶδη:

1. Τὰ πλεῖστα τῶν σχημάτων λόγου τῆς Νέας Ἑλληνικῆς δὲν διαφέρουν κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς ἀρχαίας μας γλώσσης. Διὰ τοῦτο ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διατηρήσωμεν τὴν αὐτὴν ὀρολογίαν ὅπως ἔπραξαν καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν μελετηταὶ τοῦ θέματος καὶ ἰδίᾳ ὁ Ἀχιλλεὺς Τζαρτζάνος τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἀπετέλεσαν τὰ κυριώτερα βοηθήματά μας. Ἀπὸ τὸ τρίτον μέρος τοῦ συγγράματος τοῦ Ἀχιλλεὺς Τζαρτζάνου, *Νεοελληνικὴ ΣύNTAXIS (τῆς Κοινῆς Δημοικῆς)*, Ἀθῆναι, 1953, σσ. 265 - 318, παρελάβομεν τὰ πλεῖστα τῶν παραδειγμάτων μας.

1. Εἰς τὰ προερχόμενα ἐκ συντακτικῶν ἰδιορρυθμιῶν (γραμματικά σχήματα λόγου).

2. Εἰς τὰ προερχόμενα α'. ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου θέσεως τῶν λέξεων ἐν τῇ προτάσει β'. ἐκ τῆς παραλείψεως λέξεων ἢ προτάσεων καὶ γ'. ἐκ τῆς προσθήκης λέξεων ἢ προτάσεων (σχετικά σχήματα λόγου).

3. Εἰς τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐξελιξεως τῆς σημασίας τῶν λέξεων καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως ἰδιοτύπων ἐκφράσεων (λεκτικοὶ τρόποι).

Τὰ σχήματα λόγου γεννῶνται πολλάκις *φυσικῶς* καὶ *ἀβιάστως*, δηλαδή χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ ἢ γράφει. Οἱ λογοτέχνηαι ὁμως, ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, δημιουργοῦν *σκοπίμως* σχήματα διὰ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ λόγου ἢ διὰ νὰ προκαλέσουν εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ νὰ τονώσουν τὸ ἐνδιαφέρον των. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ῥήτορες χρησιμοποιοῦν ἐπίσης σκοπίμως τὰ αὐτὰ σχεδὸν σχήματα λόγου, ταῦτα ὀνομάζονται *ποιητικὰ ἢ ρητορικὰ σχήματα*.

Ἑρωτήσεις

Τί ὀνομάζονται σχήματα λόγου; Πῶς διακρίνομεν αὐτά; Πόσων εἰδῶν εἶναι τὰ σχήματα; Πῶς γεννῶνται συνήθως; Ποιοὶ δημιουργοῦν σκοπίμως σχήματα λόγου καὶ διατί; Πῶς ὀνομάζονται διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ σχήματα;

Ἀσκήσεις

219. Εὑρετε τὰ σχήματα λόγου τῆς κάτωθι ἀσκήσεως καὶ ἀναγνωρίσατε εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκει ἕκαστον:

Ἡ ἐργατιὰ ἀναπαύεται ἑτρώγουν τὸ μεσημβρινὸν φαγητὸν των. Ἡ ἀγέλη τρέχουν. Σὲ ἤκουσα μὲ τὰ ἴδια μου τ' αὐτιά νὰ τὸ λέγῃς. Προσοχή! Καλὴ νύκτα. Συννεφιάζει. Ἡ ἀλεπού ἢ πονηρὴ ἐπῆγε στὸ παζάρι. Αἱ ἡμέραι τοῦ θέρους αἱ θερμοὶ παρήλθον. Ὅλη ἡ παρέα ἐπῆγαν ἐκδρομὴ. Ἐσὺ εἶσαι καλὸς μαθητῆς, ὁ ἀδελφός σου δὲν εἶναι. Τὸ Ἑλληνικὸν σύνταγμα ἐπανῆλθον ἐκ τῆς Κορέας. Τὰ ἄνθη τοῦ κήπου τὰ περιποιεῖται ἢ μητέρα μου μὲ τὰ χέρια της.

220. Εὑρετε τὰ σχήματα λόγου τοῦ σημερινοῦ σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.

I. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Συντακτικαὶ Ἰδιορρυθμῖαι

1. Τὸ σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενον

*ἽΟ κόσμος τῶχουν τούμπανο κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι.
Τὸ κορίτσι οὔτε γέλαε οὔτε μίλαε καθόταν σκυμμένη.*

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ἡ γραμματικὴ συμφωνία ἐνὸς ὅρου μιᾶς προτάσεως πρὸς ἄλλον προηγούμενον ὅρον τῆς ἰδίας προτάσεως ἢ περιόδου γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νοήματος καὶ ὄχι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γραμματικοῦ τύπου τοῦ προηγούμενου τούτου ὅρου.

Τοιοιτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα βλέπομεν ὅτι ὑποκείμενον ἐνικῶ ἀριθμοῦ, ὁ κόσμος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ὁμοῦς ἐνοοῦνται πολλὰ πρόσωπα, συντάσσεται μὲ ρῆμα πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, τῶχουν. Εἰς τὸ δεύτερον παράδειγμα ἡ λέξις σκυμμένη τίθεται εἰς θηλυκὸν γένος, διότι ἡ λέξις κορίτσι εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται δὲν εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα οὔδετέρου γένους, ἀλλὰ θηλυκοῦ (=κόρη).

2. Τὸ σχῆμα συμφύρσεως

*ἽΟ Γιώργος μὲ τὸν Πέτρον παίζουν.
Σκλάβος ραγιάδων ἔπεςες.
Κρίνος μὲ δίχως μυρωδιά.*

Τὸ σχῆμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀναμίξεως (συμφύρσεως) δύο συντάξεων, διότι συμβαίνει, ὅταν ὁμιλῇ ἢ γράφῃ κανεὶς, νὰ ἔρχωνται εἰς τὸν νοῦν του διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἰδίου διανοήματος δύο ἰσοδύναμοι ἀλλὰ διαφορετικοὶ ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν ἐκφράσεις. Π.χ. ἽΟ Γιώργος καὶ ὁ Πέτρος παίζουν—ἽΟ Γιώργος παίζει μὲ τὸν Πέτρον—ἽΟ Γιώργος μὲ τὸν Πέτρον παίζουν. Σὲ χέρια ραγιάδων ἔπεςες—Σκλάβος ραγιάδων κατήντησες—Σκλάβος ραγιάδων ἔπεςες. Κρίνος μὲ μυρωδιά—Κρίνος δίχως μυρωδιά—Κρίνος μὲ δίχως μυρωδιά.

3. Τὸ σχῆμα ἀνακολουθίας (ἢ ἀνακόλουθον)

ἽΟ Διάνκος, σὰν τὰροῖκῆσε, πολλὸ τοῦ κακοφάνη.

Τρεῖς βίγλες θὰ τοῦ βάλω τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό, μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά, καὶ τοῦ γιालοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Κατά τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς μίαν μακρὰν πρότασιν ἢ περίοδον τὰ ἐπόμενα εἶναι ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως *ἀνακόλουθα* ἐν σχέσει μὲ τὰ προηγούμενα, δηλαδή μὲ ἄλλην συντακτικὴν βᾶσιν ἀρχίζει ὁ λόγος καὶ μὲ ἄλλην τελειώνει.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα ὁ λόγος ἀρχίζει μὲ ὀνομαστικὴν (ὁ Διάκος) καὶ τελειώνει μὲ πλαγίαν πτώσιν (τοῦ κακοφάνη). Εἰς τὸ δεῦτερον ἀρχίζει μὲ αἰτιατικὴν (τρεῖς βίγλες) καὶ τελειώνει μὲ ὀνομαστικὴν (κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι). Εἰς τὸ τρίτον, ἐνῶ ὁ λόγος προχωρεῖ μὲ ἐμπρόθετον προσδιορισμὸν (μὲ πόρτες ἀτσαλένιες), τελειώνει μὲ πρότασιν συνδεομένην μὲ τὰ προηγούμενα κατὰ παράταξιν διὰ τοῦ *καὶ* (καὶ τοῦ γιालοῦ ἢ πόρτα).

4. Τὸ σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος

Τρία κομμάτια σύννεφα σιτὸν Ἐλυμπο σιτὴ ράχη (=σιτὴ ράχη τοῦ Ὀλύμπου).

Κάθονταν σιτὴν ἄκρη σιτὸ ποτάμι (=σιτὴν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ).
Ἔνα κομμάτι μάλαμα (=ἀπὸ μάλαμα).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ὁ ὅρος μιᾶς προτάσεως ὁ ὁποῖος φανερώνει τὸ *ὅλον*, ἀντὶ νὰ τεθῆ κατὰ γενικὴν ἢ μὲ *ἀπὸ* καὶ αἰτιατικὴν, ἐκφέρεται ὁμοιοπτῶτως καὶ ὁμοιοτρόπως μὲ ἄλλον ὅρον τῆς προτάσεως ὁ ὁποῖος σημαίνει τὸ *μέρος*.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἡ λέξις *Ἐλυμπος* ποῦ σημαίνει τὸ *ὅλον*, ἀντὶ νὰ τεθῆ κατὰ γενικὴν (τοῦ Ἐλύμπου), τίθεται κατὰ αἰτιατικὴν, ὅπως ἡ *ράχη* ποῦ σημαίνει τὸ *μέρος*. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸ δεῦτερον παράδειγμα (ποτάμι ἀντὶ ποταμοῦ). Εἰς τὸ τρίτον (μάλαμα ἀντὶ ἀπὸ μάλαμα).

5. Τὸ σχῆμα ἐλέξεως (ἢ ἢ ἐλέξις)

Θέλω νὰ γίνω ἄνθρωπος χορήσιμος εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ (=αὐτὸ) εἶναι ὁ πόθος μου.

Παραθέτει κατάλογον τῶν ὄσων (=ὄλων ὅσοι) ἐβασίλευσαν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὰ Κλαυδιανά, παλιὸ Βυζαντινὸ χωριό, κοιμᾶται (=κοιμῶνται).

Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ἐδειχῶ (=νὰ σᾶς δείξω) τὴν συλλογὴν τῶν γραμματοσήμων μου.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἷς ὅρος μιᾶς προτάσεως *ἐλκεται*, δηλαδή ὑφίσταται συντακτικὴν ἐπίδρασιν, ἀπὸ ἄλλον ὅρον τῆς ἰδίας

ἢ ἄλλης σχετικῆς προτάσεως καὶ ἐκφέρεται ἐν συντακτικῇ συμφωνίᾳ μὲ αὐτὸν καὶ ὄχι ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ νόημα καὶ ἡ σειρά τοῦ λόγου.

Εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα παρατηροῦμεν ἔλξιν ἐκ τῆς ἀνω-
νυμίας *αὐτὸς* ὡς πρὸς τὸ *γένος* καὶ τὸν *ἀριθμὸν* ἀπὸ τὴν λέξιν *πόθος*, εἰς τὸ δεύτερον δὲ ὡς πρὸς τὴν *πιῶσιν*. Εἰς τὸ τρίτον παράδειγμα παρατηροῦμεν ἔλξιν ὡς *πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ ρήματος* ἀπὸ τὴν παράθεσιν καὶ ἀσυμφωνίαν μὲ τὸ ὑποκείμενον, εἰς τὸ τελευταῖον δὲ ἔλξιν ὡς πρὸς *τὴν ἔγκλισιν* καὶ *τὸν χρόνον* τοῦ ρήματος μιᾶς τελικῆς ἢ βουλητικῆς προτάσεως ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς κυρίας προτάσεως.

6. Τὸ σχῆμα ὑπαλλαγῆς

Θερμοὶ δακρῶων σταλαγμοὶ (=θερμῶν δακρῶων σταλαγμοί).

Τῷ ἀντρειωμένῳ *κόκκαλα* ξεθάψτε τοῦ *γοιοῦ σας* (=τὰ *κόκκαλα* τοῦ ἀντρειωμένου *γοιοῦ σας*).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ἕνας ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ νόημα ἀνήκει εἰς μίαν γενικὴν κτητικὴν πού προσδιορίζει ἐν οὐσιαστικόν, ἀντὶ νὰ τίθεται καὶ αὐτὸς κατὰ γενικὴν, συμφωνεῖ μὲ τὸ οὐσιαστικὸν ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἡ γενικὴ αὕτη. Τὸ σχῆμα ὑπαλλαγῆς ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὸ σχῆμα ἔλξεως.

Τοιοιτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα, ἀντὶ ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς *θερμὸς* νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν λέξιν *δακρῶων*, συμφωνεῖ μὲ τὸ *σταλαγμοί*, καὶ εἰς τὸ δεύτερον, ἀντὶ τὸ ἐπίθετον *ἀντρειωμένῳ* νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν λέξιν *γοιοῦ σας*, συμφωνεῖ μὲ τὴν λέξιν *κόκκαλα*.

7. Τὸ σχῆμα προλήψεως (ἢ ἡ πρόληψις)

Μὴν ἀκοῦς τοὺς ἄλλους τί σοῦ λένε (=τί σοῦ λένε οἱ ἄλλοι).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο τὸ ὑποκείμενον μιᾶς ἐξηρητημένης προτάσεως ἔλκεται ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς κυρίας προτάσεως καὶ *προληπτικῶς* λαμβάνει θέσιν ἀντικειμένου αὐτῆς ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἐξηρητημένην πρότασιν.

Τοιοιτοτρόπως εἰς τὸ ἄνω παράδειγμα ἡ λέξις *τοὺς ἄλλους* εἶναι ὑποκείμενον τῆς ἐξηρητημένης προτάσεως *τί σοῦ λένε* καὶ ἔπρεπε νὰ τεθῆ κατ' ὀνομαστικὴν. Ἐλκεται ὁμως ἀπὸ τὴν κυρίαν πρότασιν *μὴν ἀκοῦς* καὶ γίνεται ἀντικείμενόν τῆς.

Ἑρωτήσεις

Ποῖα σχήματα τοῦ λόγου ὀνομάζονται γραμματικά ; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι ταῦτα ; Τί καλεῖται σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενον ; Τί καλεῖται σχῆμα συμφύσεως ; Τί καλεῖται σχῆμα ἀνακολουθίας ἢ ἀνακόλουθον ; Τί καλεῖται σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος ; Τί καλεῖται σχῆμα ἔλξεως ἢ ἔλξις ; Τί καλεῖται σχῆμα ὑπαλλαγῆς ; Τί σχῆμα προλήψεως ἢ πρόληψις ; Ποῖα ἐκ τῶν ἑπτὰ γραμματικῶν σχημάτων ὁμοιάζουν περισσώτερον μεταξὺ τῶν ;

Ἀσκήσεις

221. *Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ σχήματα τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :*

Μὰ ἡ *Νυχτερίδα* ἔμενε ἀδιάφορος γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ ἀσυγκίνητος. Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ποὺ εἴμαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα. Κάνε ὅ,τι θέλεις· ἐγὼ δὲν μὲ νοιάζει καθόλου. Ἐγὼ ὅσους ἤξερα ὁποῦ δένουν συμφέροντα μὲ τοὺς ξένους καὶ μὲ τοὺς διεφθαρμένους τοὺς ἐδικούς μας, ἢ πολιτικοὶ ἢ στρατιωτικοί, δὲν τοὺς ἔλεγα τὸν ὄρκον. Ἡ σομπαναργιὰ ἀναπαύονται· κάπες ἀπὸ μαλλί σγουρὸ τοὺς σκεπάζουν. Μιὰ μέρα ἡ δούλα μὲ τὴν κυρὰ ἐπήγανε στὴ βρύση. Εἶχα μιλιά στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν ἀγλή μου καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο. Οἱ ἀγλικοὶ τὸ ἐφανερῶσανε πὼς ὅτι ἐγάθηκε τὸ βασιλόπουλο στὸ δάσος.

222. *Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ σχήματα τῆς κάτωθι ἀσκήσεως :*

Ὁ δυστυχῆς ἀρρώστησε βαρεῖα καὶ ὡς εὐεργέτης δικός μου τὸν συγίριζα καλύτερα ἀπὸ τὸν γονιόν μου. Χαριτωμένη συντροφιά μοῦ λέει νὰ τραγουδήσω, κι ἐγὼ τοὺς λέω δὲν μπορῶ. Τὴν Κυριακὴ τὸ δειλινὸ μεγάλα τόπια βγάλαν. Οἱ τρεῖς γιοὶ ἤθελαν ὁ καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ θρόνο. Ἐξωγράφιζε τοπία· αὐτὴ ἦταν ἡ δουλειὰ του. Ἐξετάσεις εἶναι αὐτὲς ἢ βασανιστήριο ; Αὐτὴν τὴν φλόγα ποὺ θωρεῖς, πρῶτα ἦτανε μιὰ σπίθα. Νὰ εἶχα τὸν οὐρανὸ χαρτί, τὴ θάλασσα μελάι, νὰ ἔγραφα τὰ πάθια μου. Ἐνα σταμνὶ αἰγινήτικο κρασί. Ποῖος εἶδε τὸν ἀμάραντο σὲ τί γκρεμὸ φυτρώνει ; Τὸν βλέπω τὸν Πέτρο πόσο ὑποφέρει.

223. *Κάμετε σχήματα μὲ τὰς κάτωθι λέξεις ἢ φράσεις :*

Ἄκροατήριον (γελῶ), λαὸς (χειροκροτῶ), ἀγέλη (βόσκω), ἢ μηρ-

μυγκιά (ἐργάζομαι), ἡ ἐργατιά (ξυπνῶ), ἡ τεμπέλα (ὁ Γιάννης). "Ανθος με μρωδιά—"Ανθος δίχως μρωδιά. "Ο Κώστας κι ὁ Γιάννης ἔτρεξαν νὰ τὸν σώσουν—"Ο Κώστας ἔτρεξε με τὸ Γιάννη νὰ τὸν σώση. Τρώγω ψομί με τυρί. Τρώγω ψομί χωρὶς τυρί. Σοῦ ὑπόσχομαι πὼς θὰ κάμω ὅ,τι θέλεις—Σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ κάμω ὅ,τι θέλεις. Καλὰ εἶναι' ἐμένα μοῦ ἀρέσουν. Δὲν μοῦ πρέπει ἐμένα νὰ γυρίζω στοὺς δρόμους. Τῆς κόρης ἀπ' τὴν ἐντροπὴ ἐπιάστηκε ἡ λαλιά της.

224. Κάμετε σχήματα με τὰς κάτωθι περιόδους :

Μίαν ἡμέραν τοῦ Αὐγούστου ἐπῆγα εἰς τὴν ἐκδρομὴν. "Εστέκετο εἰς τὴν ἄκρην τοῦ πεζοδρομίου καὶ ἐγλίστρησε. "Ο θάνατος τοῦ τέκνου του ἦτο ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐλύπησε πολὺ. Νὰ εἶχα πολλὰ χρήματα, νὰ ἐταξίδευα εἰς μακρινὰς χώρας. Τὸ ὠραῖον χωρίον τῆς Ρόδου, τὰ Τριάντα, φιλοξενοῦν πολλοὺς παραθεριστάς. Αὐτὰ ἦσαν σκέψεις ἐνὸς ἐπαρχιώτου. "Εκεῖ καίονται τὰ λείψανα τῶν τιμημένων νεκρῶν.

225. Εὔρετε τὰ σχήματα τοῦ σημερινοῦ σας μαθήματος τῶν Νέων 'Ελληνικῶν.

226. Κάμετε μόνοι σας ἑπτὰ φράσεις με γραμματικὰ σχήματα.

II. ΣΧΕΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Α'. Σχήματα Προερχόμενα

ἐκ τῆς Θέσεως τῶν λέξεων ἐν τῇ Προτάσει

1. Τὸ ὑπερβατὸν

"Η θερινὴ τοῦ ἡλίου θερμότης (=ἡ θερινὴ θερμότης τοῦ ἡλίου).

Πίνω τὸ ὠριοσιτάλαχτο τῆς πλάκας τὸ φαρμάκι (=τὸ ὠριοσιτάλαχτο φαρμάκι τῆς πλάκας).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο διὰ τῆς παρεμβολῆς μιᾶς ἢ περισσοτέρων λέξεων, ἕνας ὅρος τῆς προτάσεως ἀποχωρίζεται ἀπὸ ἄλλον ὅρον τῆς ἰδίας προτάσεως, με τὸν ὅποιον εὐρίσκεται λογικῶς καὶ συντακτικῶς εἰς στενὴν σχέσιν.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀποχωρίζεται ἡ λέξις *θερινὴ* ἀπὸ τὴν λέξιν *θερμότης* καὶ εἰς τὸ δεῦτερον ἡ λέξις *φαρμάκι* ἀπὸ τὴν λέξιν *ὠριοσιτάλαχτο*.

Σημείωσις. Εἶδος ὑπερβατοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ παρεμβολὴ παρενθετικῶς ὀλοκλήρου προτάσεως. Π. χ. Κατὰ τὴν διαμονὴν σας εἰς

τὸ ἐξωτερικόν—νομίζω ὅτι ἐμείνατε τρεῖς μῆνας—συνέβησαν ἐδῶ σπουδαῖα γεγονότα.

2. Τὸ πρωθύστερον

Φθάσε, τρέξε, σὲ περιμένω (=τρέξε, φθάσε).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ἐκ δύο σχετικῶν πράξεων ἢ ἐννοιῶν ἐκφέρεται πρώτη ἐκείνη ἢ ὅποια χρονικῶς καὶ λογικῶς εἶναι δευτέρα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξαίρεται ἡ προτασσομένη πράξις ἢ ἔννοια.

3. Τὸ χιαστόν

Μέρα καὶ νύχτα περπατεῖ, νύχτα καὶ μέρα λέγει.

Ἔδερνε κι ἔγδυνε, ἔγδυνε κι ἔδερνε ὄλομερίς (=ἔδερνε κι ἔγδυνε, ἔδερνε κι ἔγδυνε ὄλημερίς).

Ἡ Ἑλλάς: μικρὸν κράτος, κληρονομία μεγάλη.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο, ὅταν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ λόγου ἔχωμεν δύο ζεύγη λέξεων ἢ δύο ἀντιστοιχοῦς προτάσεις, τὰ μέλη τοῦ δευτέρου ζεύγους τῶν λέξεων ἢ οἱ ὅροι τῆς δευτέρας προτάσεως ἐκφέρονται κατ' ἀντίστροφον τάξιν ὡς πρὸς τὰ προηγούμενα.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Τὸ σχῆμα τοῦτο λέγεται *χιαστόν*, διότι τὰ μέλη τῶν δύο ζευγῶν τῶν λέξεων ἢ οἱ ὅροι τῶν δύο ἀντιστοιχῶν προτάσεων, ὅταν γραφοῦν εἰς δύο στίχους, σχηματίζουν τὸ γράμμα Χ. Π.χ.

μέρα καὶ νύχτα

νύχτα καὶ μέρα

4. Ὁ κύκλος

Φράχτης τοῦ φράζει τὸ χωριό, τὸν ἄγριο λόγγο φράχτης.

Μοναχὴ τὸ δρόμο πῆρες, ἐξανάλθες μοναχῆ.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο μία πρότασις ἢ μία περίοδος ἀρχίζει καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἴδιαν λέξιν ἢ φράσιν. Οὕτως ἡ λέξις αὐτὴ ἢ ἡ φράσις τονίζεται ἰδιαιτέρως.

5. Ἡ παρονομασία

Γέρος γερός.

Ὁ καλὸς καλὸ δὲ βλέπει.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο τίθενται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης λέξεις *δμόηχοι* καὶ συνήθως συγγενεῖς ἐτυμολογικῶς.

6. Ἡ παρήχησις

Ὁ γαλανὸς αἰγιαλὸς ἐγέλα γάλα ὄλος.

Νὰ πάρης χάρες καὶ χαρές, χῶρες, χωριά καὶ κάστρα.

Ρυθμίζει ἀργὰ τὸ μοιρολόι.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο παρατίθενται λέξεις περιέχουσαι πολλοὺς ὁμοίους φθόγγους.

7. Τὸ ὁμοιοτέλευτον ἢ ὁμοιοκατάληκτον

Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει.

Τούτη ἢ γῆς ποὺ τὴν πατοῦμε

ὄλοι μέσα θὲ νὰ μποῦμε.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς τὸ τέλος διαδοχικῶν προτάσεων ἢ περιόδων, ἢ στίχων ἑνὸς ποιήματος τοποθετοῦνται λέξεις αἰ ὅποια ἔχουν ὁμοίαν κατάληξιν.

Σημείωσις. Εἰς τὴν νεωτέραν ποιήσιν τὸ σχῆμα τοῦτο εἶναι συνηθέστατον καὶ ὀνομάζεται ἀπλούστερα ὁμοιοκαταληξία· περὶ αὐτῆς γίνεται ἐκτενὴς λόγος κατωτέρω εἰς τὸ περὶ *Μετρικῆς* κεφάλαιον.

8. Τὸ κλιμακωτόν

Θὰ τρέξω, θὰ πηδήξω, θὰ κάμω φτερά.

"Ἀστραψε, βρόντησε κι ἔρριξε ἀστροπελέκι.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο χρησιμοποιοῦμεν σειρὰν λέξεων ἢ προτάσεων συγγενῶν κατὰ τὴν σημασίαν κλιμακωτά, ἤτοι χωροῦντες ἀπὸ τοῦ στενωτέρου πρὸς τὸ εὐρύτερον, ἀπὸ τοῦ ἀσθενεστέρου πρὸς τὸ ἰσχυρότερον κ.τ.δ.

9. Τὸ σχῆμα ἀντιθέσεως ἢ ἀντίθεσις.

Βραδὺς εἰς τὴν γλῶσσαν, ταχὺς εἰς τοὺς πόδας.

Ὁ ἕνας ἦτο γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος ντυμένος μὲ χρυσὰ φορέματα.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο καθιστῶμεν ζωηρότερον τὸν λόγον παραθέτοντες δύο ἀντιθέτους ἐννοίας.

10. Τὸ ἀσύνδετον

Γυναῖκες, ἄντρες, παιδιά, γέροι βγήκαν στοὺς δρόμους.

Ἐῶχομαι νὰ ζήσης, νὰ μεγαλώσης, νὰ προσδεύσης, νὰ γίνης ἕνας καλὸς ἄνθρωπος.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο παρατάσσομεν ἄνευ συνδέσμων λέξεις ἢ προτάσεις.

Ἐρωτήσεις

Ποῖα σχήματα ὀνομάζονται σχετικὰ σχήματα λόγου; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι

τὰ σχήματα τὰ σχηματιζόμενα ἐκ τῆς θέσεως τῶν λέξεων ἐν τῇ προτάσει; Τί καλεῖται ὑπερβατόν; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται χιαστόν; Ποῖον πρωθύστερον; Ποῖον κύκλος; Ποῖον παρονομασία καὶ διατί; Ποῖον παρήχησις; Ποῖον ὁμοιό-τελευτον ἢ ὁμοιοκατάλητον; Ποῖον κλιμακωτόν; Ποῖον ἀντίθεσις; Ποῖον ἀσύνδετον; Ποῖον σχῆμα χρησιμοποιεῖται περισσότερο ἀπὸ τοὺς ποιητάς; Ποῖα ἐκ τῶν σχετικῶν σχημάτων ὁμοιάζουν μεταξύ τῶν;

Ἄσκησεις

227. *Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα :*

Στὴν καλοκαιρινή τοῦ ἡλίου θέρη. Μὲ τὴ δική σου ἦρθα στὸν κόσμο λατρεία. Ἐμπῆκε ὁ Μᾶης μὲ τὰ τριαντάφυλλα καὶ ὁ Ἀπρίλης μὲ τὰ ρόδα. Δὲν πρέπει νὰ βιασθῶ, ν' ἀργήσω δὲν μοῦ πρέπει. Ἡ Γκιώνα λέει τῆς Λιάκουρας καὶ ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιώνας. Ὅταν σὲ βλέπω χαίρομαι, λυποῦμαι ὅταν σὲ χάνω. Ἔτσι ἐπῆρε ἡ ἀλεπού τὸ στάρι ἢ πονηρὴ καὶ ὁ λύκος ὁ κουτὸς τὸ ἄχυρο. Τέλος καὶ ἀρχὴν ἢ μνήμη ἐδῶ δὲν ἔχει. Ὁ κακὸς κακὰ ἐργάζεται. Ὅμοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ. Παλιώνει ὁ λύγος, μὰ ποτὲ τὸ φῶς του δὲν παλιώνει. Αὐτάρκης δὲν εἶμαι κανένας δὲν εἶναι αὐτάρκης. Τραγοῦδι τραγουδήστε μου, χιλιотραγουδημένο τραγοῦδι.

228. *Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα :*

Μαγιάστραπο, μαγιόβροντο καὶ μαγιοπροτοβορῶχι. Κοιμοῦνται τὰ λουλούδια, τὰ χόρτα ὅλα κοιμοῦνται. Ὅσα βλέπεις βλέπω καὶ ὅσα ξέρεις ξέρω. Τοῦτ' ἢ γῆς μὲ τὰ λουλούδια τρώει νιοὺς καὶ κοπελλούδια. Τὸ παιδί μου νὰ μεγαλώσῃ, νὰ θραφῆ, καλὸ παιδί νὰ γίνῃ. Κυταρισσάκι, δὲ λυγᾶς καὶ δὲν ἀνθίζεις, κρῖνε; Οἱ Ρωμαῖοι ἐφυλάκιζαν, ἐβασάνιζαν, ἔρριπταν εἰς τὰ θηρία, ἔκαigan ζωντανοὺς τοὺς χριστιανούς. Ἐνας νάνος καὶ ἓνας γίγαντας περπατοῦσαν μαζί. Εἶχε ὄραία ψυχὴ σὲ ἄσχημο σῶμα. Οὐρανός, στεριά, θάλασσα, ἄνθρωποι ἦσαν βυθισμένα στὸ σκοτάδι.

229. *Κάμειτε σχήματα ἐκ τῶν διδαχθέντων ἀνωτέρω μὲ τὰς κάτωθι περιόδους :*

Προσελήφθην εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν μὲ τὴν ἰδικήν σου ὑποστήριξιν. Ἡ δυνατὴ βροχὴ μὲ ἠμπόδισε νὰ ἔλθω ἐγκαίρως. Οἱ γονεῖς γεννοῦν καὶ ἀνατρέφουν τὰ τέκνα τῶν μὲ πολὺν κόπον. Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνοίξεως καὶ κατὰ τὸ θέρος αἱ ἡμέραι εἶναι μεγαλύτεραι ἀπὸ τὸν χειμῶνα

καὶ τὸ φθινόπωρον. Εἰργάζετο καὶ ἐκοπίαζε, εἰργάζετο καὶ ἐκοπίαζε, διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ σπουδάσῃ. Γλυκὰ θὰ κοιμηθοῦμε, σὰν γλυκὰ παιδάκια. Ἐναμιάρτητος δὲν εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος· ἄναμιάρτητος εἶναι μόνον ὁ Θεός. Ἐχάρην μεγάλην χαράν.

230. *Κάμετε παρόμοια σχήματα μὲ τὰς κάτωθι περιόδους :*

Μαῦρος ἦταν, φοροῦσε μαῦρα, καὶ τ' ἄλλογό του μαῦρο. Θὰ τὸν σκοτώσω, θὰ τὸν πιάσω, θὰ τὸν δέρω. Ὁ καπετάνιος χάρηκε, ὁ καπετάνιος πάει. Παίζουν τὰ παιδιά, παίζουν τὰ παιδάκια ὅλα. Δόστω τοῦ χοροῦ κι ἄς πᾶν θὲ νὰ μᾶς φάῃ τούτη ἡ γῆς. Ἐνας θλιμμένος ποιητὴς ἐκοίταζε μιὰ μέρα, τ' ἄνθια, τὸ φῶς τὰ κύματα τὸν αἰθέρα καὶ τὴ γῆ. Τὸ παιδί ἄρχισε νὰ πηδᾷ καὶ νὰ τραγουδῆ καὶ νὰ χορεύῃ ἀπ' τὴ χαρὰ του.

231. *Εὑρετε τὰ σχετικὰ σχήματα τοῦ τελευταίου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

232. *Κάμετε δέκα ἰδικὰ σας σχήματα προερχόμενα ἐκ τῆς θέσεως τῶν λέξεων.*

Β'. Σχήματα Προερχόμενα ἐκ Παραλείψεως Λέξεων ἢ Προτάσεων

1. Τὸ σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ

Ἐσὺ εἶσαι πλούσιος, ἐγὼ δὲν εἶμαι (πλούσιος).

Θὰ ἔλθω νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πότε (θὰ ἔλθω).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο μία ἢ περισσότεραι λέξεις ἢ μία πρότασις παραλείπεται, διότι ἐννοεῖται ἀμετάβλητος ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα παραλείπεται ἡ λέξις πλούσιος, εἰς τὸ δεῦτερον ἡ πρότασις θὰ ἔλθω, ὡς εὐκόλως ἐννοούμεναι.

2. Τὸ σχῆμα ἐξ ἀναλόγου

Τὴν ἄλλη μέρα δὲν ἔφυγα, ὅπως εἶχα σκοπὸ (νὰ φύγω).

Τὸν ἐβοήθησα, ἐπειδὴ μὲ παρεκάλεσε (νὰ τὸν βοηθήσω).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο μία ἢ περισσότεραι λέξεις ἢ μία πρότασις παραλείπεται καὶ ἐννοεῖται ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἀλλὰ κάπως μεταβεβλημένα καὶ ὄχι ἀμετάβλητος ὅπως εἰς τὸ σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα τὰ ῥήματα *ἔφυγα* καὶ *ἐβοήθησα* ἐννοοῦνται εἰς τὴν ἑλλίπῃ πρότασιν ἀλλὰ εἰς ὑποτακτικὴν καὶ ὄχι εἰς ὀριστικὴν.

3. Τὸ σχῆμα ἐξ ἀντιθέτου

Σᾶς προσφέρω τὴν ἐλευθερίαν σας καὶ τίποτε ἄλλο (δὲν σᾶς προσφέρω).

Στὰ ἔμπα *μπῆκε* σὺν αὐτός, *στά ξέβγα* σὺν πετροίτης (*βγῆκε*).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ἀπὸ μίαν προηγουμένην λέξιν ἢ φράσιν ἐννοεῖται μία παραλειπομένη λέξις ἢ φράσις μὲ *ἀντίθετον* ἢ *διάφορον* σημασίαν.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα παραλείπεται ἡ πρότασις δὲν *σᾶς προσφέρω*, εἰς δὲ τὸ δευτέρον τὸ ῥῆμα *βγῆκε*.

4. Τὸ ζεῦγμα

Ἀκούει τουφέκια καὶ βροντοῦν, *σπαθιά* λαμποκοπᾶνε (*βλέπει* *σπαθιά*).

Καταβροχθίζει ἄφθονα φαγητὰ καὶ ποτὰ (*πίνει ποτὰ*).

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς ἓν ῥῆμα ἀναφέρονται δύο ὁμοειδεῖς συντακτικοὶ ὄροι ἐκ τῶν ὁποίων μόνον *ὁ εἷς ἀρμόζει λογικῶς εἰς αὐτό*. Ὁ ἄλλος ἀρμόζει εἰς ἄλλο ῥῆμα παραλειπόμενον, τὸ ὁποῖον φανερώνει παρομοίαν ἀλλὰ ὄχι τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα τὸ ἀντικείμενον *σπαθιά* δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ ῥῆμα *ἀκούει*, ἀλλὰ εἰς τὸ νοούμενον ῥῆμα *βλέπει*. Εἰς τὸ δευτέρον μόνον τὸ ἀντικείμενον *ποτὰ* ἀρμόζει εἰς τὸ νοούμενον ῥῆμα *πίνει*.

Σημείωσις 1. Τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα τέσσαρα σχήματα, ἐπειδὴ προέρχονται ἐκ παραλείψεως λέξεων ἢ προτάσεων, καλοῦνται σχήματα *ἐλλείψεως*.

Σημείωσις 2. Εἰς τὰ σχήματα τῆς ἐλλείψεως ὑπάγεται καὶ τὸ σχῆμα τῆς *ἀποσιωπῆσεως* ἢ *παρασιωπῆσεως* κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν θέσιν τῶν παραλειπομένων σημειώνομεν ἀποσιωπητικά. Π.χ. Μὴ μὲ ἀναγκάσης νά... Τί θὰ ἔλεγες ἄν...

Ἐρωτήσεις

Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ σχήματα ἐλλείψεως; Διὰ τί ὀνομάζονται οὕτω; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἀπὸ κοινού; Τί καλεῖται σχῆμα ἐξ ἀναλόγου; Ποῖα ἢ διαφορά μεταξὺ τοῦ σχήματος ἐξ ἀναλόγου καὶ τοῦ σχήματος ἀπὸ κοινού; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται σχῆμα ἐξ ἀντιθέτου καὶ διατί; Τί καλεῖται ζεῦγμα; Ποῖον σχῆμα δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰ σχήματα ἐλλείψεως;

Ἀσκήσεις

233. *Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα ἑλλείψεως :*

Οἱ ποιηταὶ παλιώνουν, ὅπως τὰ ρούχα. Τὸ ἀντρωμένον τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται, μόν' πρέπει τοὺς στήν ἐκκλησίᾳ καὶ κεὶ νὰ λειτουργιῶνται. Ὁ ἕνας τοῦ δίνει μαχαιριὰ καὶ ὁ ἄλλος μὲ τὸ κοντάρι. Ἡ μητέρα μου ὑπῆρξε καλὴ καὶ ἐνάρετος, ὅπως ὅλαι αἱ γυναῖκες τοῦ καιροῦ τῆς. Εἶναι δυνατόν ἕνας ἠθικὸς νόμος νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὸς καὶ καθολικὸς σὰν τοὺς λογικοὺς ; — Ἀδύνατο. Κάτι πρέπει νὰ κάμῃς καὶ δὲν ξέρεις τί. Κάθε κεφάλι φέρνει στέφανον, κάθε χέρι κλαδί. Ἡ πράξις του εἶναι τυπικὴ ἢ νόμιμη, ἠθικὴ ποτέ. Δὲν πρέπει ἐγὼ νὰ τραγουδῶ, μήτε κρασί νὰ πίνω' νὰ κάθωμαι σὲ μιὰ μεριὰ καὶ δάκρυα νὰ χύνω. Χίλιους ἔκοψα, τρακόσιους πληγωμένους. Παίρνω καὶ γὰρ τὸ μαῦρο μου καὶ πάω νὰ τὸν ποτίσω' νὰ τὸν ποτίσω κρῦο νερὸ καὶ δροσερὸ χορτάρι.

234. *Κάμετε σχήματα ἑλλείψεως μὲ τὰς κάτωθι περιόδους :*

Ὁ ἀδερφός σου εἶναι ἐπιμελής καὶ πειθαρχικός, ἐσὺ ὅμως δὲν εἶσαι οὔτε ἐπιμελής οὔτε πειθαρχικός. Ἐγὼ σὰς προσεκάλεσα, ἐσεὶς ὅμως δὲν μὲ προσεκαλέσατε. Βλέπει δεξιὰ καὶ ἀριστερά, διὰ νὰ εὔρη διεξοδον, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκει τίποτε. Ἀκούει πουλάκια νὰ λαλοῦν καὶ βλέπει λούλουδα ν' ἀνθίζουν. Ἐσώπασεν ὁ πατέρας, ἐσώπασαν καὶ τὰ παιδιά. Τὸν παρεκάλεσα νὰ μείνῃ νὰ γευματίσωμεν μαζὶ καὶ ἔπειτα τοῦ ὑπεσχέθην νὰ τὸν συνοδεύσω. Τὸν πόνον θὰ σοῦ φέρω' τίποτε ἄλλο δὲν θὰ σοῦ φέρω. Ἐτρόμαζεν ὁ στρατηγός, ἐτρόμαξαν καὶ οἱ στρατιῶται του. Σὲ χαιρέται ὁ κόσμος καὶ μεῖς πού σ' ἔχομε αἷμα μας νὰ μὴ σὲ χαιρώμαστε ;

235. *Εὔρετε τὰ σχήματα ἑλλείψεως τοῦ τελευταίου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

236. *Κάμετε πέντε ἰδικὰ σας σχήματα ἑλλείψεως.*

Γ'. Σχήματα Προερχόμενα ἐκ Προσθήκης Λέξεων ἢ Προτάσεων

1. Τὸ σχῆμα ἐκ παραλλήλου

Τὸ φαγητὸ τὸ θέλω ζεστό, ὄχι κρῦο.

Σώπαινε, μὴ μιᾶς.

Κατά τὸ σχῆμα τοῦτο, διὰ νὰ ἀποδοθῆ μία ἔννοια ἢ μία ἐνέργεια, χρησιμοποιοῦνται συγχρόνως δύο ἐκφράσεις, μία *καταφατική* καὶ μία *ἀρνητική*.

2. Ἡ περίφρασις

Ὁ Γέρος τοῦ Μωριᾶ (=ὁ Κολοκοτρώνης).

Παῖδες Ἑλλήνων (=Ἑλληνες).

Κατά τὸ σχῆμα τοῦτο ἐνῶ μία ἔννοια δύναται νὰ ἐκφρασθῆ μὲ μίαν μόνον λέξιν, ἐκφράζεται μὲ δύο ἢ περισσοτέρας παραστατικώτερα καὶ ζωντανώτερα.

3. Τὸ σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν

Πέρασε ράγες καὶ βουνὰ (=ράγες βουνῶν).

Μὴν εἶδατε τὸ γυιόκα μου καὶ τὸ διδάσκαλό σας; (=ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ διδάσκαλός σας).

Κατά τὸ σχῆμα τοῦτο μία ἔννοια ἐκφράζεται μὲ δύο λέξεις ὁμοιοπτῶτως συνδεομένης μεταξύ των μὲ τὸν σύνδεσμον *καί*, ἐνῶ ἢ μία ἐξ αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἀποτελῆ προσδιορισμὸν τῆς ἄλλης. Τοιοῦτοτρόπως, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἑνὸς προσώπου ἢ πράγματος, δημιουργεῖται ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ ἐντύπωσις ὅτι πρόκειται περὶ δύο.

Οὕτω εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀντὶ *ράγες καὶ βουνὰ* ἔπρεπε νὰ λεχθῆ *ράγες βουνῶν*, εἰς δὲ τὸ δεῦτερον παράδειγμα πρόκειται περὶ ἑνὸς μόνον προσώπου, τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι υἱὸς τῆς Παναγίας καὶ διδάσκαλος τῶν ἐρωτωμένων μαθητῶν.

4. Ἡ ἀναδίπλωσις ἢ παλιλλογία

Ἔλα, ἔλα γρήγορα.

Ἀπρίλη, Ἀπρίλη δροσερὴ καὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια.

Κατά τὸ σχῆμα τοῦτο *ἐπαναλαμβάνεται ἀμέσως* διὰ δευτέραν φοράν μία λέξις (ἢ μία φράσις) μόνη ἢ μὲ κάποιον προσδιορισμὸν.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *ρήματος* δηλοῦται : α'. Ἔντονος βεβαίωσις. Π.χ. Ὑπάρχει, ὑπάρχει ἀνάγκη. β'. Ἀδιάλειπτος συνέχισις ἢ ἐπανάληψις μιᾶς πράξεως. Π.χ. Ἐκλαίει, ἔκλαίει. γ'. Ἔντονος ἐπαύλεσις. Π.χ. Κοκκίνισε, κοκκίνισε ὁ οὐρανός. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *οὐσιαστικοῦ* ἐκτός ἄλλων ἐκφράζεται ἐναργῶς χωρισμὸς ἢ κατανομή. Π.χ. Οἱ Ἀθηναῖοι, συντροφίαις - συντροφίαις ἔφευγαν ἀπὸ τὴν πόλιν. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ *ἐπιθέτου* ἐκφράζεται ὅτι καὶ μὲ τὸν ὑπερθετικὸν

βαθμῶν τοῦ ἐπιθέτου αὐτοῦ ἀλλὰ ἐντονώτερα καὶ παραστατικώτερα. Π.χ. Μαῦρα, κατάμαυρα σαλεύει τὰ φτερά του.

Σημείωσις 2. Σημειώνομεν ἐδῶ μερικὰς φράσεις αἱ ὁποῖαι ἐκφέρονται κατὰ τὸ σχῆμα παλιλλογίας καὶ εἶναι πολὺ συνηθισμένοι εἰς τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν: χέρι-χέρι, μάνι-μάνι, κάποτε-κάποτε, ἴσια-ἴσια, πέρα-πέρα, λίγο-λίγο, καλὰ-καλὰ, ἀράδ'-ἀράδα.

5. Ἡ διπλότης ἢ ταυτολογία

Ρόδα καὶ τριαντάφυλλα τὰ στρώσετε τὸ δρόμο.

Εἶναι μακρὰ στὴν ξενιτεία, εἶναι μακρὰ στὰ ξένα.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο μία ἔννοια ἐκφέρεται *δύο φορές* κατὰ σειρὰν μὲ λέξεις ἢ φράσεις διαφορετικὰς ἀλλὰ ταυτοσήμους.

Σημείωσις. Ἡ ταυτολογία πολλάκις συνίσταται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ νοήματος οὐσιαστικοῦ ἢ ἐπιθέτου μὲ πρότασιν. Π.χ. Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά ὅπου ἔναι σκλαβωμένοι.

6. Ἡ ἐπαναστροφή

Ψάλλει ὁ κύκνος ἅπ' ἀλόγα ψάλλει.

Μὴ μπιστευθῆς στὴν ξενιτεία, καὶ ἡ ξενιτεία εἶναι ψεύτρα.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο *προεκτείνεται ὁ λόγος* κατὰ παράταξιν διὰ τῆς παραθέσεως μιᾶς προτάσεως, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὴν λέξιν μὲ τὴν ὁποίαν τελειώνει ἡ προηγουμένη πρότασις. Μεταξὺ τῶν ἐπαναλαμβανομένων λέξεων μεσολαμβάνουν ἐνίοτε μία ἢ περισσότεραι λέξεις.

7. Ἡ ἐπαναφορὰ ἢ ἐπάνοδος

Τᾶσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τᾶσπρα πουλοῦν καὶ σένα.

Κανεὶς δὲν ἦλθε, κανεὶς δὲν σὲ ἐζήτησε.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο *ἐπαναφέρεται*, δηλαδὴ ἐπαναλαμβάνονται, ἡ ἴδια λέξεις ἢ φράσεις *εἰς τὴν ἀρχὴν* διαδοχικῶν προτάσεων καὶ οὕτω δύο ἢ περισσότεραι προτάσεις κατὰ σειρὰν *ἀρχίζουν* μὲ τὴν ἴδιαν λέξιν ἢ φράσιν.

8. Ἡ ἀντιστροφή ἢ ἐπιστροφή ἢ ἐπιφορὰ

Ἔτσι εἶναι ἡ ζωὴ· πάντα ἔτσι ἦταν ἡ ζωὴ.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον τοῦ προηγουμένου, ἡ ἴδια λέξεις ἢ φράσεις *ἐπιφέρεται*, δηλαδὴ *ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ τέλος* διαδοχικῶν προτάσεων καὶ οὕτω δύο ἢ περισσότεραι

τεραι προτάσεις κατὰ σειράν *τελειώνουν* μὲ τὴν ἴδιαν λέξιν ἢ φράσιν.

9. Ἡ συμπλοκή

Μᾶς πῆρε τίς γυναῖκες μας, μᾶς πῆρε τὰ παιδιά μας.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο διαδοχικαὶ προτάσεις *ἀρχίζουν* καὶ *τελειώνουν* μὲ τὰς ἰδίας λέξεις. Ἐπομένως ἡ συμπλοκὴ εἶναι συνδυασμὸς τῆς ἐπαναφορᾶς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς.

10. Ἡ ὑποφορὰ καὶ ἀνθυποφορὰ

Ἄχως βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.

Μῆνα σὲ γάμο ρίχνονται, μῆνα σὲ χαροκόπι ;

Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι.

Ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.

Βλέπεις ἐκείνη τῆ φωτιά μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει ;

Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρωιωμένων.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο *ὑποφέρεται*, δηλαδὴ *ὑποβάλλεται*, πρῶτον μία ἐρώτησις, μὲ τὴν ὁποῖαν ζητεῖται ὁ λόγος κάποιου γεγονότος ἢ φαινομένου, προβάλλεται κατόπιν, συνήθως ἐρωτηματικῶς, κάποια πιθανὴ ἐξήγησις αὐτῶν καὶ τέλος *ἀνθυποφέρεται*, δηλαδὴ ἀναιρεῖται, ἢ πιθανὴ αὐτῆ ἐξήγησις καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ δῆλωσις τοῦ τί πράγματι συμβαίνει. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις δίδεται ἀμέσως μία ἀπάντησις, ὅπως εἰς τὸ δεῦτερον παράδειγμα.

11. Ἡ προδιόρθωσις

Ἔχω νὰ σοῦ πῶ κάτι, ἀλλὰ μὴ στενοχωρηθῆς : τὸ πλοῖον ἐνανάγησε.

Θὰ σοῦ πῶ κάτι, ἀλλὰ σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ σοῦ κακοφανῆ : μὴ ξανακάνης τέτοιο πρᾶγμα.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται, ὅταν πρόκειται νὰ λεχθῆ εἰς κάποιον κάτι δυσάρεστον ἢ ἀπροσδόκητον, προτάσσεται φράσις κατάλληλος, διὰ νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀκροατὴν νὰ μετριάσῃ τὴν ἐκ τοῦ δυσαρέστου ἀκούσματος ἐντύπωσιν καὶ νὰ προλάβῃ τὴν τυχόν ἀποδοκιμασίαν ἐκ μέρους του.

12. Ἡ ἐπιδιόρθωσις

Ἦτο μεσημέρι ἢ ἀκριβέστερα δώδεκα καὶ τέταρτο.

Ἡ νύχτα ἦταν μαύρη, κατὰμαυρη.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο, μόλις ἀντιληφθῆ κανεὶς ὅτι ἡ λέξις ἢ ἡ φράσις τὴν ὁποῖαν ἐχρησιμοποίησε δὲν ἐκφράζει ἀκριβῶς ἐκεῖνο

τό ὅποῖον ἤθελε νά εἶπη, προσθέτει μίαν ἄλλην ὡς τροποποίησιν, ἀκριβεστέραν διατύπωσιν καί συμπλήρωσιν τῆς πρώτης, εἰσαγομένην συνθήκως μέ τὰς λέξεις *ἢ μᾶλλον, ἢ καλύτερα, ἢ ἀκριβέστερα, ἢ πιδ σωστά* κ.τ.δ.

13. Ἡ ἀναφώνησις ἢ ἐπιφώνησις

Χριστέ μου ! Βοήθησέ μας.

Ὁ θριαμβευτής—καλῶς τον—ἔρχεται.

Κατὰ τό σχῆμα τοῦτο εἰς τήν ἀρχήν, εἰς τό μέσον ἢ εἰς τό τέλος μιᾶς προτάσεως ἢ περιόδου προστίθενται λέξεις ἢ φράσεις ἐπιφωνηματικά, αἱ ὅποια περιέχουν ἐπίκλησιν πρὸς τὸν Θεόν ἢ ἓνα ἄγιον, εὐχὴν ἢ κατάραν, ἔκφρασιν θαυμασμοῦ, ὀργῆς κ.τ.δ.

14. Ἡ προσφώνησις ἢ ἀποστροφὴ

Κι ἐσύ, Εὐμαιε χοιροβοσκέ, τοῦ ἀπολογήθης κι εἶπες.

Εἰς σέ στρέφομαι, χρυσῆ πανεπιστημιακῆ νεότης.

Καὶ σεῖς βοννά, ψηλά βοννά, μέ τὰ δασεῖά κλαριά σας.

Καὶ σύ, Δόξα, ἔλα καὶ στεφάνωσε τὰ μέτωπά των.

Κατὰ τό σχῆμα τοῦτο διακόπτομεν τὸν λόγον καὶ στρεφόμεθα χρησιμοποιοῦντες δεύτερον πρόσωπον (σύ, σεῖς) πρὸς ἀνθρώπους, παρόντας ἢ ἀπόντας, ζωντανούς ἢ νεκρούς, πρὸς ἰδέας ἢ ἄψυχα τὰ ὅποια προσωποποιοῦμεν, διὰ νά δειξώμεν στοργήν, σέβας, θαυμασμόν.

Σημείωσις. Ἐπειδὴ πολλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθέντων σχημάτων προέρχονται ἐκ προσθήκης λέξεων ἢ προτάσεων, καλοῦνται σχήματα *πλεονασμοῦ*.

Ἐρωτήσεις

Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ σχήματα πλεονασμοῦ; Διατί ὀνομάσθησαν οὕτω; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἐκ παραλλήλου; Τί καλεῖται περιφρασις; Τί καλεῖται σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν; Τί καλεῖται ἀναδιπλωσις ἢ παλιλλογία; Τί καλεῖται διπλότης ἢ ταυτολογία; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἐπαναστροφή; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἐπαναφορά; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἀντιστροφή ἢ ἐπιστροφή καὶ μέ ποῖον εἶναι ἀντίθετον; Τί καλεῖται συμπλοκὴ καὶ μέ ποῖα σχήματα ὁμοιάζει; Τί καλεῖται σχῆμα ὑποφορᾶς καὶ ἀνθυποφορᾶς; Τί καλεῖται προδιόρθωσις; Τί καλεῖται ἐπιδιόρθωσις; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται ἀναφώνησις ἢ ἐπιφώνησις; Τί λέγεται ρητορικὴ ἀποστροφὴ; Ποῖα ἐκ τῶν σχημάτων τοῦ πλεονασμοῦ ὁμοιάζουν καὶ ποῖα εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ των;

Ἄσκησεις

237. Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα :

Ἀνέβηκε δυο-δυο τὰ σκαλιά. Μ' ἀπολησμόνησε καὶ πιά δὲ μὲ θυμάται. Ἦρθεν ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος, εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό. Παιδιά Μωραϊτόπουλα. Ἀστροπελέκι καὶ φωτιά νὰ πέση στὶς ἀλλές σου. Δὲν σᾶς ὀφείλω τίποτε, τίποτε. Θὲ νὰ τὸ μάθη ὁ ντουνιαῖς, θὲ νὰ τὸ μάθη ὁ κόσμος. Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκειά μου μάνα. Σὲ σκότωναν κι ἦσουν ἐσύ, κι ἦσουν ἐσὺ ὁ φονιάς του. Χρυσὰ εἶναι τὰ τουφέκια τους, χρυσὰ μαλαματένια. Βαρύ, πολὺ βαρὺ τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνεύας. Τοῦ στέλνει ὁ Ταρλαμπᾶς χαρτί κι ἓνα κομμάτι γράμμα. Ὡ θάνατε, λυπήσου με, λυπήσου με καὶ φθάσε, ἔνα γλυκὸ ἀναστέναγμα μοῦ φαίνεται πὼς θᾶσαι. Ὁ γυιὸς τοῦ πολυφάη, ὅποιον βρῆ θὰ φάη. Πολὺ μὲ βιάζεις, λυγερή, πολὺ μὲ βιάζεις, κόρη. Βρίσκει τὴν πόρταν ἀνοιχτή, τὴν πόρταν ἀνοιγμένη. Δὲν λύνουν ἀπὸ τὴν πηγὴ σου : ἀπὸ τὴν πηγὴ πού λένε λευτεριά.

238. Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα :

Τίποτα δὲν ἄγγιξε, τίποτα δὲ χωστοῦσε στοὺς ἀνθρώπους. Ἐμένα ἢ φαμελιά μου δουλεύει, ἐγὼ δουλεύω, ὁ γυιὸς μου δουλεύει. Μᾶς κούρσεψαν τὰ κάστρα μας, μᾶς πῆραν τὴν καρδιά μας. Σὲ παρακαλῶ μὴ θυμώσης γι' αὐτὸ πὺν θὰ σοῦ πῶ, ἀλλὰ δὲν ἐμελέτησες ἀρεκέτι. Ὅλον τὸν κόσμον ἐγέμισες μὲ ἄνθη καὶ μὲ λουλούδια. Πράσινη βλάστηση, πράσινη δροσιά, πράσινο τὸ μουρμούρισμα. Ἡ φίλια μας φίλια, τὸ συμφέρον μας συμφέρον. Αὔριο ξημερώνει γιορτὴ πρέπει νὰ χαροῦμε τὴ γιορτὴ. Μᾶς ἤρθαν οἱ λεβέντες μας, μᾶς ἤρθαν τὰ παιδιά μας. Γιατί τρέχει τόσοσ λαὸς βιαστικός; Μήπως ἀκούστηκαν πάλι οἱ σειρήνες τοῦ συναγεροῦ; Ὅχι, ἔφθασε τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς εἰρήνης. Ἡ δουλειὰ δουλειά, τὸ γλέντι γλέντι. Ἡ ἀρρώστεια αὐτὴ, Θεὸς φυλάξει ! εἶναι κολλητική. Καὶ σεῖς χελιδονάκια μου, νὰ ζῆτε, μὴ λαλεῖτε. Μὲ συγχωρεῖτε διὰ τὴν ἐνόχλησιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ μ' ἀκούσετε. Ὁ Γιῶργος εἶναι φίλος μου ἢ καλύτερα ἀδελφός μου. Γιατί εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκομένα; Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾶ, μήνα βροχὴ τὰ δέρνει; Κι οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾶ, κι οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει, μόνο διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους. Τοὺς πῆρανε τὴν κόρη τους, τοὺς πῆρανε τὴ χαρὰ τους. Ἄν πρόκειται

νά θιμώσης, δὲ σοῦ λέω τίποτε. Ὡ τοῦ θαύματος! Ὁ νεκρὸς ἀνέστη. Νὰ ζήσης, πρωτομάστορη, τίνος εἶν' τὸ κιβούρι; Εἶναι τ' ἀνέμου, τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἀνεμοζάλης. Ἡ Εὐγενούλα ἀπέθανεν, ἡ πολυαγαπημένη. Κύριέ μου! τί νὰ γέννηκεν ὁ Χριστὸς ὁ Μηλιώνης; Σὲ σὰς στρέφομαι, τιμημένοι νεκροί, καὶ γονατίζω μπροστά σας. Εἰς σὲ ἀπευθύνομαι, Ἑλληνικὴ Νεολαία.

239. *Κάμετε σχήματα μετὰ τὰς κάτωθι προτάσεις καὶ περιόδους προσθέτοντες λέξεις ἢ μεταβάλλοντες τὴν θέσιν τῶν ὑπαρχουσῶν λέξεων:*

Φέρε μου νερὸ ζεστό. Οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν πάντοτε διὰ τὰ αἰώνια ἰδανικά. Αἱ τρικυμῖαι τῆς θαλάσσης τὸν ἐκούρασαν πολὺ. Σήμερον ἦλθεν ἀμελέτητος. Ἔχει . . . πολλὰ χρήματα. Ἡκούομεν . . . μίαν ὀλόκληρον ὥραν. Ὁ λύκος εἶναι ὅμοιος μετὰ τὸν πατέρα του. Κι ἡ μάνα τῆς τῆς ἔλεγε . . . Ἐγεννήθη τὴν 25 Μαρτίου . . . Ὁλος ὁ λαὸς τὸ τραγουδεῖ, τὸ νοιώθει ὅλος ὁ λαός. Μὴ μιλάτε . . . Δὲν ἔχομεν κατοικίας, χρήματα δὲν ἔχομεν. Ἡ ζωὴ εἶναι πολὺ δύσκολη σήμερον, εἶναι καὶ πολὺ ἀκριβή. Αὔριον θὰ εἶναι πολὺ ἀργά· πολὺ ἀργὰ θὰ εἶναι. Ζήτησε ὅ,τι θέλεις . . . Σῶσε με ἀπὸ τὴν καταστροφὴν . . . Ἐχάσαμε τὴν δίκην. Τὰ κύματα . . . ὁμοιάζουν μετὰ βουνά. Ἐνα βιβλίον εὐχάριστον . . . Τὸ πλοῖον ἀνεχώρησε κατὰ τὸ ἀπόγευμα . . . Τὰ χρήματά μας μᾶς τὰ πήρανε, τὰ χτήματά μας μᾶς τὰ κάψανε. Οἱ καιμπάνες δὲν σημαίνουν, ὅπως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, διὰ θρησκευτικὴν ἑορτὴν ἀλλὰ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐπέτειον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἐπολέμησαν τρεῖς ἡμέρας χωρὶς ψομὶ καὶ δίχως νερό· οὔτε ἐκοιμήθησαν καθόλου. Κατὰ τὰ ἐξημερώματα ἀπέθανε . . . Ὁ ρήτωρ ἀπηυθύνθη τέλος εἰς τὰς σκιὰς τῶν ἠρώων τοῦ 21.

240. *Εὑρετε τὰ σχήματα πλεονασμοῦ τοῦ τελευταίου σας μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

241. *Κάμετε μόνοι σας σχήματα πλεονασμοῦ.*

III. ΛΕΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Σχήματα Προερχόμενα ἐκ τῆς Σημασίας τῶν Λέξεων

1. Ἡ *συνεκδοχή*

α'. *Τοῦρκος* τὸ *τριγυρίζει* χρόνος *δώδεκα* (=Τοῦρκοι).

β'. *Κάθε κλαδί* καὶ *κλέφτης* (=κάθε δένδρο).

γ'. *Μὲ κανένα ξύλο δὲν μπόρεσε νὰ τελειώσῃ ταξίδι (=μὲ κανένα πλοῖο).*

δ'. *Ἔχει λαγοῦ ποδάρι (=ταχύτητα).*

ε'. *Νὰ μὴ χαρῶ τὸ στεφάνι μου (=τὸν σύζυγον ἢ τὴν σύζυγον).*

στ'. *Ἔμεινε ὁ Διάκος στὴ φωτιά μὲ δεκοχτῶ λεβέντες (=εἰς τὴν μάχην).*

ζ'. *Τὸν Πέτρο κρέμασέ τον ἐδῶ (=τὴν φωτογραφία τοῦ Πέτρου).*

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων, κατὰ τὸν λεκτικὸν τρόπον τῆς συνεκδοχῆς χρησιμοποιεῖται: α'. Τὸ ἐν ἀντὶ *πολλῶν ὁμοειδῶν* (Τοῦρκος ἀντὶ Τοῦρκοι). β'. Τὸ μέρος ἀντὶ *τοῦ ὄλου* (κλαδι ἀντὶ δένδρον). γ'. Ἡ ὕλη ἀντὶ *τοῦ ἀντικειμένου* τὸ ὁποῖον εἶναι κατεσκευασμένον ἀπὸ αὐτὴν (ξύλον ἀντὶ πλοῖον). δ'. Τὸ ὄργανον ἀντὶ τῆς σχετικῆς ἐνεργείας ἢ ὁποῖα γίνεται ἢ παράγεται δι' αὐτοῦ (λαγὸς ἀντὶ ταχύτης). ε'. Τὸ σύμβολον ἀντὶ τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον ἔχει σχέσιν μὲ αὐτὸ (στεφάνι ἀντὶ σύζυγος). στ'. Ἐν χαρακτηριστικὸν *φαινόμενον* τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ μίαν ἐνέργειαν, ἀντὶ τῆς ἰδίας τῆς ἐνεργείας (φωτιά ἀντὶ μάχη). ζ'. Τὸ ὄνομα *εἰκονιζομένου προσώπου*, ἐνῶ πρόκειται περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ προσώπου αὐτοῦ (ὁ Πέτρος ἀντὶ ἡ φωτογραφία τοῦ Πέτρου).

2. Ἡ μετωνυμία

α'. *Μελετῶ τὸν Παπαρρηγόπουλον (=τὴν Ἱστορίαν τοῦ Παπαρρηγοπούλου).*

β'. *Συνενοοῦνται μὲ τὸ Μαρκόني (=τὸν ἀσύρματον πὺδ ἐφεῦρεν ὁ Μαρκόني).*

γ'. *Τὸν ζηλεύει ἡ χώρα (=οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, τῆς πόλεως).*

δ'. *Μὲ τὸ Γιάννη εἴμαστε μιὰ ἡλικία (=συνομήλικοι).*

ε'. *Θέλω κρασί Ρόδος (=Ροδίτικο).*

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων, κατὰ τὸν λεκτικὸν τρόπον τῆς μετωνυμίας χρησιμοποιεῖται: α'. Τὸ ὄνομα *ἐκείνου πὺδ ἔκαμε* (συνέγραψεν, ἐποίησεν, ἐζωγράφησε κλπ.) κατὶ ἀντὶ τῆς λέξεως ἢ ὁποῖα φανερώνει τὸ ἔργον του (Παπαρρηγόπουλος ἀντὶ Ἱστορία Παπαρρηγοπούλου). β'. Τὸ ὄνομα τοῦ *εφευρέτου* ἀντὶ τῆς λέξεως ἢ ὁποῖα φανερώνει τὴν ἐφευρέσιν του (Μαρκόني ἀντὶ ἀσύρματος). γ'. Ἡ λέξις ἢ ὁποῖα φανερώνει τὸ *περιέχον* ἀντὶ τῆς λέξεως πὺδ φανερώνει τὸ *περιεχόμενον* (ἡ χώρα ἀντὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας). δ'. Τὸ *ἀφηρημένον* ἀντὶ τοῦ *συγκε-*

κριμένον (ήλικία ἀντί συνομήλικοι). ε'. Τὸ *τοπωνυμικὸν οὐσιαστικὸν* ἀντί τοῦ *ἐπιθέτου* τὸ ὁποῖον παράγεται ἐξ αὐτοῦ (Ρόδος ἀντί Ροδίτικο).

3. Ἡ ἀντονομασία

α'. *Χορεύουν τὰ Ἑλληνόπουλα* (=οἱ Ἕλληνες).

β'. *Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς* (=ὁ Σολωμὸς).

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων, κατὰ τὸν λεκτικὸν τρόπον τῆς ἀντονομασίας χρησιμοποιεῖται: α'. Ὄνομα *παράγωγον* τὸ ποῖον φανερώνει καταγωγὴν ἢ σχέσιν (συνήθως μὲ τὴν κατάληξιν—*πουλο*), ἀντί τοῦ *πρωτοτύπου ἐθνικοῦ ἢ ἄλλου ὀνόματος* (Ἑλληνόπουλα ἀντί Ἕλληνες). β'. *Περίφρασις* ἢ ὁποῖα φανερώνει ἰδιαιτέραν καταγωγὴν ἢ γνωστοτάτην πρᾶξιν ἢ ἰδιότητα ἐνὸς προσώπου ἀντί τοῦ *ὀνόματος* τοῦ προσώπου αὐτοῦ (ἐθνικὸς ποιητὴς ἀντί Σολωμὸς)

Σημείωσις. Ἡ ἀντονομασία ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὸ *σχῆμα περιφράσεως* τῆς κατηγορίας τῶν σχημάτων πλεονασμοῦ.

4. Ἡ λιτότης

Δὲν εἶναι τυχαῖος ἄνθρωπος (=εἶναι σπουδαῖος).

Αἱ ζῆμιαί δὲν ἦσαν μικραὶ (=ἦσαν πολὺ μεγάλα).

Κατὰ τὸν λεκτικὸν τοῦτον τρόπον ἐκφράζεται μία ἔννοια μὲ τὴν ἀντιθετὸν τῆς συνοδευμένην ὑπὸ τῶν ἀρνητικῶν μορίων *ὄχι, δὲν*, πρὸς ἔμφασιν αὐτῆς.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων ἡ ἔκφρασις *δὲν εἶναι τυχαῖος* δὲν ὑποδηλώνει μόνον ὅτι δὲν εἶναι ἀσήμαντος, ἀλλὰ ὅτι εἶναι σπουδαῖος. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ εἰς τὸ δεύτερον παράδειγμα.

Σημείωσις. Ἐνίοτε τὸ σχῆμα λιτότητος χρησιμοποιοῦμεν διὰ λόγους ἀβρότητος καὶ μετριασμοῦ ὤμων ἐκφράσεων. Π.χ. *Δὲν λές ἀλήθεια*, ἀντί *λές ψέματα ἢ εἶσαι ψεῦτης*. *Δὲν εἶσαι εὐθύς ἄνθρωπος ἀντι εἶσαι ὑπουλος*.

5. Ἡ εἰρωνεία

Τί ἔξυπνος πὸν εἶσαι (=τί κοντὸς πὸν εἶσαι).

Σπουδαῖο πρᾶγμα ἔκαμες (=ἀσήμαντο πρᾶγμα ἔκαμες).

Κατὰ τὸν λεκτικὸν τοῦτον τρόπον, δταν θέλωμεν νὰ ἀστείουθῶμεν ἢ νὰ χλευάσωμεν κάποιον, χρησιμοποιοῦμεν μὲ προσποίη-

σιν λέξεις ή φράσεις αί όποιαί έχουν *έντελώς διαφορετικήν ή αντίθετον σημασίαν* από έκείνα που έχομεν εις τόν νοϋν μας.

6. 'Ο εύφημισμός

Γλυκάδι (=ξίδι).

Καλό σπυρί (=κακό σπυρί, άνθραξ).

Κατά τόν λεκτικόν τοϋτον τρόπον χρησιμοποιούμεν *χωρίς καμμίαν προσποίησην* από φόβον προερχόμενον συνήθως έκ προλήψεως ή δεισιδαιμονίας λέξεις ή φράσεις με καλήν ή ευόϊωνον σημασίαν αντί άλλων λέξεων ή φράσεων με τήν κυριολεκτικήν αλλά κακήν σημασίαν.

7. 'Η μεταφορά και ή παρομοίωσις

α'. *Στό χείλος τοϋ τάφου.*

Στήν καρδιά τοϋ χεϊμώνα.

Κατά τό σχήμα τής *μεταφοράς* χρησιμοποιούμεν μίαν λέξιν όχι εις τήν κυρίαν σημασίαν της αλλά εις άλλην, ένιοτε τελείως διάφορον, έχουσαν όμως μετά τής πρώτης έν κοινόν έκπρεπές (χτυπητό) γνώρισμα.

β'. *Έχει κορμί σαν κυπαρίσι.*

Νά στυλωθώ σαν άπαρτο ένα κάστρο.

*Κι όπως φωντώνει άχόρταγη φωτιά μεγάλο δάσος
στά κορφοβούνια και θωρεϊς τή λάμψη μίλια άλάργα,
δμοια άστραφτε ως τόν ουρανόν περτώντας τόν αϊθέρα
κι ή λάμψη άπ' τό θεόσταλτο χαλκό σα ροβολούσαν.*

Κατά τό σχήμα τής *παρομοιώσεως* παραλληλίζομεν δύο ή περισσότεράς λέξεις ή εικόνας λόγω κοινών έκπρεπών χαρακτηριστικών.

Εις τά δύο πρώτα παραδείγματα έχομεν *άπλήν παρομοίωσιν* (συσχετισμός λέξεων), εις τό τρίτον *σύνθετον παρομοίωσιν* (συσχετισμός εικόνων).

8. 'Η ύπερβολή

Ψηλός σαν τηλεγραφόξυλο.

Από τούς κρότους έγκρεμίστηκε τό σίτι.

Τόν λεκτικόν τοϋτον τρόπον χρησιμοποιούμεν, όταν θέλωμεν νά υπερβάλωμεν τό πραγματικόν, διά νά παραστήσωμεν έν νόημα ζωηρότερον και έναργέστερον.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. 'Η ύπερβολή όμοιάζει με τήν *παρομοίωσιν*, τήν όποϊαν χρη-

σιμοποιούμεν συχνά, διαφέρει δὲ ἀπὸ αὐτὴν μόνον ὡς πρὸς τὸ ὑπερβολικὸν τῆς ἐκφράσεως.

9. Ἡ προσωποποιήσις

Περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη.

Τὰ σκλαβωμένα Δωδεκάνησα θρηνοῦσαν.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο ἀποδίδομεν εἰς *ἄψυχα ἀντικείμενα* ἢ *ἀφηρημένας ἐννοίας* ἰδιότητα καὶ πράξεις *ἐμψύχων ὄντων*.

10. Ἡ ἀλληγορία

Ὁ Ἀη—Βασίλης ἄσπρισε τὰ γένηια του (=χιονίζει τὴν πρώτη τοῦ ἔτους).

Κατὰ τὸν λεκτικὸν τοῦτον τρόπον χρησιμοποιούμεν διὰ τὴν ἔκφρασιν ἑνὸς διανοήματος τολμηρὰς μεταφορὰς, οὕτως ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι λέγομεν ἐντελῶς διάφορα πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔχομεν εἰς τὸν νοῦν μας.

Τὰ σχήματα τῆς τελευταίας ταύτης κατηγορίας τὰ ὁποῖα, ὡς εἴπομεν, ὀνομάζονται *λεκτικοὶ τρόποι* προήλθον ἐκ τοῦ ὅτι πολλὰ λέξεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔχουν ἀποκτήσει πολλὰς καὶ διαφόρους σημασίας καὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἔκφρασιν ὄχι μιᾶς μόνον ἐννοίας ἀλλὰ περισσοτέρων.

Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὴν λέξιν *φύλλον*. Ἀρχικῶς ἐσήμαινε μόνον μέρος δένδρου ἢ φυτοῦ. Π.χ. φύλλον δάφνης. Σήμερον δμως, ἐκτὸς τούτου, σημαίνει ἐπίσης: α'. Τεμάχιον χάρτου. Π.χ. ἔκοψε δύο *φύλλα* τοῦ τετραδίου. β'. Ἐφημερίδα. Π.χ. Τί γράφουν τὰ φύλλα; γ'. Τεμάχιον διπλωμένου ὑφάσματος. Π.χ. Κόψε ἀπὸ τὸ τόπι δύο *φύλλα* μὲ τὸ ψαλίδι. δ'. Μέρος τῆς θύρας ἢ τοῦ παραθύρου. Π.χ. Ἄνοιξε τὸ ἕνα *φύλλο* τῆς πόρτας. ε'. Εἶδη ἐγγραφῶν ἰδίως εἰς τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν. Π.χ. *Φύλλον* πορείας, *φύλλον* μητρώου. στ'. Μέρος τῆς καρδιάς. Π.χ. Τὰ *φύλλα* τῆς καρδιάς.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀνωτέρω σημασιῶν τῆς λέξεως φύλλον ἢ πρώτη ὀνομάζεται *ἀρχική, κυρία* ἢ *πρώτη* καὶ αἱ ἄλλαι ἔξ *δευτερεύουσαι* ἢ *μεταφορικαὶ σημασίαι*.

Ἐπίσης ἡ λέξις *νοικοκύρης* ἔχει τρεῖς σημασίας: α'. Ὁ κύριος τοῦ οἴκου. β'. Ὁ κύριος οἰουδήποτε πράγματος, π.χ. Ὁ νοικοκύρης τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ γ'. Ὁ εὐπορος, ὁ ἀξιοχρεως, ὁ ἀξιοπρεπής, π.χ. νοικοκύρης ἄνθρωπος.

Ἐρωτήσεις

Ἀπὸ ποῦ προῆλθον οἱ λεκτικοὶ τρόποι; Ἀναφέρατε λέξεις μὲ πολλές σημασίας. Εἰς πόσας καὶ ποίας περιπτώσεις ἔχομεν τὸ σχῆμα τῆς συνεκδοχῆς; Εἰς πόσας καὶ ποίας περιπτώσεις ἔχομεν τὸ σχῆμα τῆς μετωνυμίας; Τί καλεῖται ἀντονομασία καὶ μὲ ποῖον σχῆμα πλεονασμοῦ ὁμοιάζει; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται λιτότης; Ποῖον εἰρωνεία; Ποῖον σχῆμα ὀνομάζεται εὐφημισμός; Τί λέγεται παρομοίωσις καὶ τί μεταφορά; Τί λέγεται προσωποποίησης; Πότε χρησιμοποιοῦμεν τὴν ὑπερβολήν; Κατὰ τί διαφέρει ἡ ὑπερβολὴ τῆς παρομοίωσης; Τί καλεῖται ἀλληγορία;

Ἀσκήσεις

242. Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα:

Ἔχει μάτι αἰτοῦ καὶ ἀντὶ λαγοῦ. Τὰ μαῦρα μάτια τὴν ἀγῆ δὲν πρέπει νὰ κοιμοῦνται. Τρία τουφέκια τοῦδωσαν, τὰ τρία ἀράδα - ἀράδα. Θὰ χρειασθῆ νυστέρι ὁ ἄρρωστος. Τὸ μάτι μας δὲν εἶδε ἕπνο. Εὐχομαι καλὰ στέφανα. Φλωριά ρίχνουν στὴν Παναγιά, φλωριά ρίχνουν στοὺς ἄγιους. Αὔριο θ' ἀλλάξουμε τὶς βέρες. Σήμερα ἔχομε τουφέκι. Μοῦ ἀρέσει νὰ μελετῶ Παλαιῶν καὶ Σολομῶν' ἐπίσης θαναμάζω πολὺ τὸν Μυριβήλην. Ὅταν ἦμιον παιδί ἔλεγα τὸν Ἀπόστολον εἰς τὴν ἐνορίαν μου. Ὅλη ἡ πόλις ὑπεδέχθησαν τοὺς ἐπιφανεῖς ξένους μας. Τὸν ἐσκότωσε μ' ἓνα Γ'κρα. Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1821 ἐχρησιμοποιοῦν καριοφίλια. Ντροπὴ στὰ νεῖατα ν' ἀφήνουν πίσω τὰ γεράματα. Φέρτε κρασί Μονεβασιά. Τὸ σπαθὶ τῷχει καμάρη ἢ λεβεντιά. Μᾶς προσέφερε πολὺ καλὸ τραπέζι. Ὅλος ὁ Ἀμερικανικὸς στόλος ἀνέβηκε στὴν Ἀθήνα. Κρέμασε ἐδῶ τὸν Ναπολέοντα καὶ πάνω ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη τὸν Βίσαρκ. Ἡ Ἑλλὰς στεφανώνει τοὺς ἥρωας. Ἡ κοιβέντα ἔσβησε σὰ φωτιὰ ἀναμμένη μὲ χλωροξυλα. Ἔσπασε ὁ πάγος στὴ συντροφία.

243. Ἀναγνωρίσατε καὶ δικαιολογήσατε τὰ κάτωθι σχήματα:

Κάνε τὸ σταυρό σου. Γιὰ τὴν ἐλευθερία ἐθνισιάσθησαν τὰ Ἕλλη νόπουλα. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐθνισιάσθη, διὰ νὰ μᾶς σώσῃ. Δὲν εἶναι καθόλου ἀσήμαντος ὁ συγγραφεὺς ποῦ μελετῶμεν. Τί ὥραϊος καιρός! Μὴν ἀναφέρεις τὸν «ἔξω ἀπὸ δῶ». Ἔβγαλε τὸ καλάγκαθο. Ὁ Κωστάκης εἶναι καλὸ παιδί - νὰ μὴν ἀβασκαθῆ. Στὰ ἔμπα χίλιους σκότωσε, στὰ ἔβγα δυὸ χιλιάδες καὶ στὰ πισογυρίσματα χίλιους καὶ πεντακό-

σιους. Τὸ ὑπόγειο μυρίζει πολὺ ἄσχημα. Αἱ ζημῖαι ἀπὸ τὸ νανάγιον δὲν ἦσαν πολὺ μεγάλαι. Σηκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τὸ καράβι. Ὁ Γυῖος τῆς Καλογρηᾶς εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἡρωικότερας φυσιογνωμίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Θὰ ἀγοράσω μίαν Σεβρολέτ. Θὰ συνεννοηθῶ μαζί του μὲ τὸ σύμμα. Χαριτωμένη συντροφιά μου λέει νὰ τραγουδήσω. Τᾶσπρισε τὰ γένεια του ὁ Ἀη—Νικόλας. Ἄναψ' ὁ γυαλὸς καὶ κἀκηκαν τὰ ψάρια. Περήφανος καὶ λεβέντης σὰν αὐτός. Σὰν δυὸ βουνὰ εἶν' οἱ πλάτες του, σὰν κάστρο ἢ κεφαλή του. Φοβᾶται μὴν ἔπαθε τίποτε τὸ παιδί της, γιατί ἔχει καιρὸ νὰ τῆς γράψῃ. Τὸ παιδί μου τὸ καθαρὸ γλωσσο ποὺ εἶπε στοὺς ἑφτά του χρόνους τὸ λυχνό μπύχλο. «Μέριασε βράχε νὰ διαβῶ!» τὸ κῆμ' ἀνδρειωμένο λέει στὴν πέτρα τοῦ γυαλοῦ. Ἡ κορφή τοῦ βουνοῦ εἶναι φαλακρή. Μὲ πλήγωσε ἡ ἀχαριστία του. Ἐταξίδευσε στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα. Τὰ Ἐφτάνησα στήσανε χορό.

244. *Κάμετε σχήματα λεκτικῶν τρόπων μὲ τὰς κάτωθι προτάσεις καὶ περιόδους :*

Παρηκολούθησα ὅλους τοὺς παρελαύνοντας ἀπὸ τὸ παράθυρό μου. Ἐκαμε τὸν γῦρον τῆς Ἑλλάδος μὲ μοτοσυκλέτα Βέσπα. Ὅταν ἤμην νέος, ἐδιάβαζα μὲ πάθος τὰ μυθιστορήματα τοῦ Βέρον καὶ τοῦ Ντίκενς· ἐπίσης μὲ ἐνθουσίαζαν τὰ ἔργα τῆς Πηνελόπης Δέλτα. Τὸ ἔγκλημα διεπράχθη μὲ ντουφέκι Μάνλιχερ. Οἱ βουλευτὰ διεφώνησαν μὲ τοὺς γεροσυαστὰς. Οἱ δικαστὰ ἠθώωσαν τὸν κατηγορούμενον. Ὅλοι οἱ μαθητὰ καὶ οἱ καθηγητὰ ἐκοπίασαν, διὰ νὰ ὀργανώσουν τὴν ἑορτὴν ταύτην. Εἶσαι ὑποκριτής. Εἶσαι ἀργοκίνητος. Εἶσαι ἀνόητος. Οἱ Ἕλληνες ἀγωνίζονται γενναίως ὑπὲρ πατρίδος. Τὴν ἄνοιξιν οἱ κάμποι γεμίζουν λουλούδια. Ὁ ἀδελφός μου εἶναι πολὺ καλὸς ἀθλητής. Μοῦ εἶπες ψέματα. Ὁ ἄρρωστος κινδυνεύει. Οἱ Κρητικὸι εἶναι παλληκάρια. Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1453. Εἶναι πολὺ παχύς. Εἶναι πολὺ γρήγορος. Ἐχει εὐκνησιάν ζακαδιοῦ. Τοποθέτησε τὴν προτομὴν τοῦ Μπετόβεν πάνω στὸ πιάνο. Πολλὰ σιδερένια καράβια ἔφαγε ἡ θάλασσα. Αὔριο θὰ ἔχουμε διασκέδαση.

245. *Εὑρετε τοὺς λεκτικὸς τρόπους τοῦ τελευταίου μαθήματός σας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.*

246. *Κάμετε μόνοι σας δέκα προτάσεις ἢ περιόδους μὲ λεκτικὸς τρόπους.*

Συγκεντρωτικός Πίναξ των Σχημάτων Λόγου

I. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ Προερχόμενα εκ των συντακτικών ιδιορρυθμιών του λόγου	II. Σ Χ Ε Τ Ι Κ Α Σ Χ Η Μ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Υ		III. ΛΕΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ Σχήματα προερχόμενα εκ της εξελίξεως της σημασίας των λέξεων
	Α'. Προερχόμενα εκ της θέσεως των λέξεων	Β'. Προερχόμενα εκ παραλείψεως λέξεων ή προτάσεων	Γ'. Προερχόμενα εκ προσθήκης λέξεων ή προτάσεων
<ol style="list-style-type: none"> 1. Κατά τὸ νοούμενον 2. Σύμφυρα 3. Ἀνακολουθία 4. Καθ' ἕνα καὶ μέρος 5. Ἐλξίς 6. Ὑπαλλαγή 7. Πρόληψις 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ὑπερβατόν 2. Πρωθέτερον 3. Χιαστόν 4. Κύκλος 5. Παρονομασία 6. Παρήχησις 7. Ὀμοιότελευτον ἢ ὁμοιοκατάληκτον 8. Κλίμακωτόν 9. Ἀντιθέσις 10. Ἀσύμμετρον 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ἀπό κοινού 2. Ἐξ ἀναλόγου 3. Ἐξ ἀντιθέτου 4. Ζεύγη 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ἐκ παραλλήλου 2. Περιφρασίς 3. Ἐν διὰ δυοῖν 4. Ἀναδίπλωσις 5. Διπλότης ἢ ταυτολογία 6. Ἐπαναστροφή 7. Ἐπαναφορά ἢ ἐπίνοδος 8. Ἀντιστροφή ἢ ἐπιστροφή 9. Συμπλοκή 10. Ὑποφορά καὶ ἀνθυποφορά 11. Προδιόρθωσις 12. Ἐπιδιόρθωσις 13. Ἀναφώνησις ἢ ἐπιφώνησις 14. Προσφώνησις ἢ ἀποστροφή

Συγκεντρωτικοὶ ἀσκήσεις

ἐφ' ὄλων τῶν σχημάτων λόγου

247. Εὑρετε πόσα καὶ ποῖα σχήματα ὑπάρχουν εἰς τὰ κάτωθι ἀποσπάσματα δημοτικῶν μας τραγουδιῶν :

α'. Γιὰ ἄνοιξε, ἄνοιξε πόρτα τῆς Ὠριᾶς, πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλισσας. β'. Ἄργα ντυθῆ, ἄργα ἀλλαχτῆ, ἄργα νὰ πάη στὸ γιόμα, ἄργα νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι. γ'. Γιὰ ποιὰ μοῦ λές, γιὰ ποιὰ λαλεῖς, γιὰ ποιὰ μοῦ συντυχαίνεις ; δ'. Πέρασε ράχες καὶ βουνά, ράχες καὶ κορφοβούνια· κυνήγι δὲν ἐπέτυχε, κυνήγι δὲν εὗρηκε. ε'. Τρεῖς βίγλες θὰ τοῦ βάλω· τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες κι οἱ τρεῖς ἀντρωιωμένοι. στ'. Θωρεῖ Τουρκιὰ Σαρακηνοὺς κι Ἀράπηδες κουρσάρους· νὰ πάη πίσω ντρέπεται, νὰ πάη ἐμπρὸς φοβάται. ζ'. Ἡ κυρα - Ρήγη τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Δούκα ἢ θυγατέρα, χρόνους τῆς ράβουν τὰ προικιά, χρόνους τὰ πανωπροικία. η'. Ἐλα εὐκὴ τῆς μάνας μου καὶ τοῦ γονιοῦ μου εὐλόγια· εὐκὴ τοῦ πρώτου μου ἀδερφοῦ, εὐκὴ καὶ τοῦ στερνοῦ μου. θ'. Σήκω νὰ δῆς νὰ λυπηθῆς, σήκω νὰ δῆς νὰ κλάψης, νὰ δῆς καὶ τὰ παιδάκια σου νὰ βαρυναστενάξης.

248. Εὑρετε καὶ ἀναγνωρίσατε τὰ σχήματα τοῦ κάτωθι κειμένου :

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε πλησίον τὸ στρατόπεδόν του. Συνεννοηθέντες μετ' αὐτοῦ ἀπεράσισαν τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην νύκτα νὰ ἐπιπέσουν συγχρόνως κατὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ στρατοπέδου. Ἦδη ἡ ὥρα ἐπλησίαζεν ἢ συμφωνηθεῖσα, ἤδη τὰ Ἑλληνόπουλα ἦσαν ἔτοιμα. Τὰ διακόσια παλληκάρια τὰ προωρισμένα διὰ τὴν ἔξοδον ἔκειντο πρηγῆ καὶ εἶχον διέλθει τὴν τάφρον μὲ τὸ καριοφίλι εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ γιαταγάνι εἰς τοὺς ὀδόντας κάτω τοῦ ὑψηλοῦ προχώματος τῶν ἐχθρῶν. — «Φωτιὰ στὴ ράχη στὸ βουνό, ὦρὲ παιδιὰ», εἶπε τις χαμηλοφῶνως. Πραγματικῶς εἰς μίαν ράχιν τοῦ Ζυγοῦ ἔλαμψαν αἴφνης τρεῖς φωτιές καὶ ταυτοχρόνως πολλοὶ πυροβολισμοί. Ὁ Καραϊσκάκης εἰδοποιούσεν ὅτι ἔπιπτε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν ἴδιαν στιγμὴν, σχεδὸν ἀμέσως, ἠκούσθη ἀλαλαγμὸς ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. — «Ἐτοιμοι, παιδιὰ ; » ἠρώτησε πλησιάζων ὁ Μακρῆς. — «Ἐτοιμοι». — «Ἐμπρός». Ἐκαμν τὸν σταυρόν των καὶ ὅλος ὁ στρατὸς εὐρέθησαν ὄρθιοι ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ προχώματος¹.

1. Ἀνδρέου Καρζαβίτσα, «Σπαθόγιαννος», (Διασκευὴ), *Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα Β' Γυμνασίου*, ΟΕΣΒ, 1950, σ. 66.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΤΡΙΚΗΣ

Α'. Ὅρισμοί

*Τὰ λόγια σου ποῖν νὰ τὰ πῆς μέτρα τα ἔνα-ἔνα
καὶ τῆς καρδιᾶς σου τὰ κλειδιά μὴ δίνεις στὸν καθένα.*

*Ποτὲ μὴν τὰ καταφρονᾶς τὰ κάτω σκαλοπάτια,
γιατὶ σ' αὐτὰ πρωτοπατᾶς ν' ἀνέβης στὰ παλάτια.*

Ἄν προσέξωμεν τὰ ἀνωτέρω καὶ γενικῶς κάθε *ποίημα*, βλέπομεν ὅτι ἡ *ποίησις* διαφέρει ἀπὸ τὸν πεζὸν λόγον ὡς πρὸς *τρια* κυρίως γνωρίσματα: τὸν *στίχον*, τὸ *μέτρον* καὶ τὸν *ρυθμόν*.

Στίχος εἶναι ὠρισμένος ἀριθμὸς συλλαβῶν τοποθετημένων εἰς μίαν γραμμὴν.

Μέτρον εἶναι ὁ συνδυασμὸς ὠρισμένων τονισμένων καὶ ἀτόνων συλλαβῶν.

Ρυθμὸς εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ ἄρμονία τῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία κυρίως γεννᾷ μέσα μας τὴν αἰσθητικὴν συγκίνησιν.

Ἀπαραίτητα, λοιπόν, στοιχεῖα τοῦ στίχου εἶναι τὸ μέτρον καὶ ὁ ρυθμὸς. Ἐφ' ὅσον τὸ μέτρον καὶ ἐν μέρει ὁ ρυθμὸς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν *τόνον*, ἀντιλαμβάνομεθα εὐκόλως ὅτι ἡ σημασία τοῦ τόνου εἶναι μεγάλη εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ποίησιν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ποίησις μας εἶναι *τονικὴ* καὶ διαφέρει ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα προσφωδιακὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα βασιζοῦνται ἐπὶ τῆς βραχύτητος καὶ μακρότητος τῶν συλλαβῶν.

Πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ προσέξωμεν τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν ποίησιν κάθε λέξις ἡ ὁποία ἔχει *τόνον* δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται κατ' ἀνάγκην *μετρικῶς τονισμένη*. Ὁ μετρικὸς δηλαδὴ τόνος, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὸ εἶδος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μετρικῶν ποδῶν ἐκάστου στίχου, δὲν συμπίπτει πάντοτε μὲ τὸν συνήθη τόνον τῶν λέξεων. Πολλὰς φορές ὁ συνήθης τόνος δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν καὶ ἡ φωνὴ μας δὲν δυναμώνει, ὅταν διαβάζωμεν τὴν λέξιν αὐτὴν· εἶναι ὡς νὰ μὴ ὑπάρχη ὁ τόνος οὗτος. Π.χ., εἰς τὸν πρῶτον στίχον τοῦ Ἑθνικοῦ Ὕμνου ὁ τόνος τῆς πρώτης λέξεως *σὲ* καὶ οἱ τόνοι τῶν λέξεων *ἀπὸ* καὶ *τὴν* εἶναι ὡς νὰ μὴ ὑπάρχουν.

Ἐπίσης πρέπει νὰ προσέξωμεν ὅτι εἰς ποιήματα δοκίμων

ποιητῶν ὄχι μόνον ὁ συνήθης τόνος δὲν συμπίπτει πάντοτε μὲ τὸν μετρικόν, ἀλλὰ καὶ ὁ μετρικὸς ἐνίοτε δὲν εἶναι ἀπολύτως αἰσθη-
τὸς εἰς ὅλους τοὺς μετρικοὺς πόδας. Π.χ.,

καθα|ρώτα|τον ἦ|λιο ἐ|προμη|νοῦσε
 ∪ ∟ | ∪ ∟ | ∪ ∟ | ∪ ∟ | ∪ ∟ | ∪ ∟

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Μεταξὺ μέτρου καὶ ρυθμοῦ ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διαφορά: Τὸ μέτρον ἔχει ὠρισμένους καὶ κάποτε αὐστηροὺς τονικοὺς κανόνας. Ὁ ρυθμὸς εἶναι κατὰ τὸ ἀσταθές, τὸ ἀσύλληπτον καὶ γεννᾷ μέσα μας τὸ συναίσθημα τῆς μουσικότητος καὶ τῆς ἁρμονίας. Ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται καὶ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν διαίσθησιν καὶ τὸ ταλέντο τοῦ ποιητοῦ καὶ μᾶς ἐπιβάλλεται χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὸ πῶς καὶ διατί.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Ἡ ἐπιστήμη ἢ ὁποῖα ἐξετάζει τοὺς νόμους οἱ ὅποιοι διέπουν τὰ μέτρα τῆς ποιήσεως λέγεται *Μετρική*. Ἀντὶ τῆς λέξεως *Μετρική* δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν καὶ τὴν λέξιν *Στιχομετρική*.

Τὰ μέτρα ἢ *μετρικοὶ πόδες*, ἀναλόγως τῆς ἐναλλαγῆς τῶν τονισμένων καὶ ἀτόνων συλλαβῶν, εἶναι πέντε. Τὸ *ἰαμβικόν* ἢ ὁ *ἴαμβος*, τὸ *τροχαϊκόν* ἢ ὁ *τροχαῖος*, τὸ *ἀναπαιστικόν* ἢ ὁ *ἀνάπαιστος*, τὸ *δακτυλικόν* ἢ ὁ *δάκτυλος* καὶ τὸ *ἀμφιβραχικόν* ἢ ὁ *ἀμφιβραχικός*. Ἐκ τῶν πέντε τούτων μέτρων ὁ ἴαμβος καὶ ὁ τροχαῖος εἶναι *δισύλλαβα* καὶ συνηθέστερα, τὰ δὲ ἄλλα τρία, δηλαδὴ ὁ ἀνάπαιστος, ὁ δάκτυλος καὶ ὁ ἀμφιβραχικός, *τρισύλλαβα* καὶ σπανιώτερα.

1. Ὁ *ἴαμβος* ἀποτελεῖται ἀπὸ *δύο* συλλαβὰς ἐκ τῶν ὁποίων *τονίζεται ἢ δευτέρα* καὶ παριστάνεται μὲ τὰ σημεῖα: ∪ ∟. Π.χ. *παιδί, αὐτό, τιμή*.

2. Ὁ τροχαῖος εἶναι τὸ *ἀντίθετον* τοῦ ἴαμβου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ *δύο* συλλαβὰς ἐκ τῶν ὁποίων *τονίζεται ἢ πρώτη* καὶ παριστάνεται μὲ τὰ σημεῖα: ∟ ∪. Π.χ. *λύρα, θέλω, κόσμος*.

3. Ὁ ἀνάπαιστος ἀποτελεῖται ἀπὸ *τρεῖς* συλλαβὰς ἐκ τῶν ὁποίων *τονίζεται μόνον ἢ τρίτη* καὶ παριστάνεται μὲ τὰ σημεῖα: ∪ ∪ ∟. Π.χ. *ἐρχομός, λυτρωμός, χαιρετῶ, στῶν Φαρῶν*.

4. Ὁ δάκτυλος εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ ἀναπαιστού. Ἀποτελεῖται ἀπὸ *τρεῖς* συλλαβὰς ἐκ τῶν ὁποίων *τονίζεται ἢ πρώτη* καὶ παριστάνεται μὲ τὰ σημεῖα: ∟ ∪ ∪. Π.χ. *ἄνθρωπος, πύρνος, φίλος μου*.

5. Ὁ ἀμφιβραχικός ἀποτελεῖται ἀπὸ *τρεις* συλλαβὰς ἐκ τῶν ὁποίων *τονίζεται* ἢ *δευτέρα* καὶ παριστάνεται μὲ τὰ σημεῖα: $\cup \perp \cup$. Π.χ. *παλάτι, δρομάκος, καλῶς τον.*

Σημείωσις 1. Τὰ σημεῖα — καὶ \cup ἐδανείσθημεν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν ὅπου τὸ — σημαίνει τὸ μακρὸν καὶ τὸ \cup τὸ βραχύ. Εἰς τὴν Νεοελληνικὴν μετρικὴν τὸ — σημαίνει τὴν τονισμένην συλλαβὴν καὶ τὸ \cup τὴν ἄτονον.

Σημείωσις 2. Οἱ ὄροι *μετρικός* *ποῦς* καὶ *μέτρον* δὲν εἶναι ταυτόσημοι, ἂν καὶ συχνὰ χρησιμοποιοῦνται ἀδιακρίτως. Μετρικός ποῦς σημαίνει μίαν μετρικὴν μονάδα, ἐνῶ τὸ *μέτρον* περιλαμβάνει συνήθως δύο ἢ περισσότερους μετρικούς πόδας.

Ἐρωτήσεις

Κατὰ τί διαφέρει ἡ ποίησις ἀπὸ τὸν πεζὸν λόγον; Τί εἶναι στίχος; Τί εἶναι μέτρον; Τί εἶναι ρυθμός; Κατὰ τί διαφέρει τὸ μέτρον ἀπὸ τὸν ρυθμόν; Τί λέγεται Μετρική; Πόσων εἰδῶν μέτρα ἔχομεν εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ποίησιν; Ποῖα ἐξ αὐτῶν εἶναι δισύλλαβα καὶ ποῖα τρισύλλαβα; Τί εἶναι ὁ ἴαμβος καὶ πῶς παριστάνεται; Τί εἶναι ὁ δάκτυλος καὶ πῶς παριστάνεται; Τί εἶναι ὁ ἀμφιβραχικός καὶ πῶς παριστάνεται; Ποῖα ἐκ τῶν πέντε μέτρων εἶναι ἀντίθετα μεταξὺ των; Ἀπὸ τοῦ ἐδανείσθημεν τὰ σημεῖα — καὶ \cup καὶ τί σημαίνουν εἰς τὴν Νεοελληνικὴν μετρικὴν; Ποῖα ἢ διαφορὰ τοῦ μετρικοῦ τόνου ἀπὸ τὸν κοινὸν τόνον τοῦ πεζοῦ λόγου;

Ἀσκήσεις

249. *Εὑρετε, δικαιολογήσατε καὶ παραστήσατε μὲ τὰ σημεῖα — καὶ \cup τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα σχηματίζουν αἱ κάτωθι λέξεις καὶ φράσεις :*

Ἡμέρα, ὄρα, σταθμός, πόλεμος, εἰρήνη, ἄρρωστος, πόνος, βασιλιάς, φίλε μου, γυνὴ μου, καράβι, καλός, στερεός, ζητῶ, πεθιμῶ, πειράζω, δός μου, στείλε μου, Ἀθήνα, στίχος, λέξις, φυτό, νόημα, βῆμα, στήριγμα, κλάμα, ταπεινός, εἴρωστος, πειρασμός, κύματα, παιδί μου, σῶσε με, τοῦδωσε, θάνατος, ζωὴ, ψυχούλα, ἤξευρε, στιγμούλα.

250. *Εὑρετε ἀπὸ πόσους ἴαμβους ἀποτελεῖται ἕναστος τῶν κάτωθι στίχων καὶ παραστήσατέ τους μὲ τὰ σημεῖα — καὶ \cup . Παράδειγμα : Χωρὶς καιρὸς = $\cup \perp | \cup \perp$.*

Χωρίς καιρὸ
καμμιάς λογῆς
μὲ τὸ σωρὸ
κοντολογῆς.

Βηλαράς

Τοῦ κόσμου τὸ στερνὸ
στὸν ἄπειρο οὐρανὸ
τὰ κάτασπρα πανιά
τὰ κλειὲ στήν ἀγκαλιὰ
ξανοίγει στή σκοτιὰ
στῆς γῆς τὴν καταχινιά.

Μαρτζώκης

Καράβιν ἔρχεται ἀπ' τὴ Χιὸ
μὲ τὶς βαρκοῦλες του τὶς δυό.

Δημοτικὸν

Καὶ τρίζουν σὰν βραχνὰ βιολιά
στοῦ ἄδη μου ὅλα τὰ πουλιά.

Πορφύρας

Μὲς τὸν μενεξεδένιον οὐρανό.

Γρουπάρης

Κάστρο θεμελιωμένο κάστρο δυνατό.

Δημοτικὸν

251. Εὕρετε ἀπὸ πόσους τροχαίους ἀποτελεῖται ἕκαστος τῶν κάτωθι
στίχων καὶ παραστήσατέ τους μὲ τὰ σημεῖα — καὶ ∪. Παράδειγμα : "Ἀσκημο
παιδι στήν κούνια = ∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪.

"Ἀσκημο παιδι στήν κούνια
ἄμορφο παιδι στή ρούγα.

"Ἡ ὁμόνοια σπίτια χτίζει
κι ἡ διχόνοια τὰ γκρεμίζει.

Παρομίαι

"Ἐλα
πέρνα
φίλε
κέρνα.

* Ἀποστολόπουλος

Προβατάκια μ'
λαγιαρνάκι μ'
καρδαρίτσα μ'.
Δημοτικόν

Πνέεις, λούεις, ραίνεις
κι όλα τ' ανασταίνεις
Προβελέγγιος

Τώρα πού πεθαίνουν τὰ λουλούδια
ὄνειρο πικρὸ περνᾷς στὸ νοῦ μου.
Χατζόπουλος

Β'. Στίχος. Στροφή. Ὅμοιοκαταληξία

Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ράχη.
Σολωμὸς

Κι ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι.
Παλαμᾶς

Ὅνειρο ἀπίστευτο ἢ λιόχαρη μέρα.
Πορφύρας

Ἐφυγες καὶ πᾶς.
Χατζόπουλος

Τὸ αἷμα, τὴ σάρκα θά βάλω
σὲ σχῆμα βιβλίου μεγάλο.
Καρνωτάκης

Ἄν δὲν μπορεῖς παρὰ νὰ κλαῖς τὸ δεῖλι,
τοὺς ζωντανούς τὰ μάτια σου ὡς θρηνήσουν :
θέλουν—μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν.
Μαβίλης

Παίζει ἀπόψε τὸ φεγγάρι
μέσα στὴν κληματαριά
ποῦναι νὰ τὸ πιεῖς, ἀλήθεια,
στὸ ποτήρι.
Μαλακάσης

Ἐπειδὴ πολλάκις γίνεται σύγχυσις μεταξύ τῶν ὄρων *στίχος* καὶ *στρόφη*, πρέπει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ τοὺς διακρίνωμεν. Ὅπως

φαίνεται από τὰ πρῶτα τέσσαρα παραδείγματα, *στίχος εἶναι, ὡς ἐλέχθη, τὸ κομμάτι τοῦ ποιήματος τὸ ὁποῖον γράφεται εἰς μίαν γραμμὴν. Στροφή εἶναι τὸ κομμάτι τοῦ ποιήματος τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο, τρεῖς, τέσσαρας ἢ περισσοτέρους στίχους ἔχοντας τὸν ἴδιον ρυθμὸν καὶ συνδεομένους λογικῶς μεταξὺ των.* Οἱ στίχοι μιᾶς στροφῆς ἀποτελοῦν ἓν ἀρμονικὸν καὶ συνήθως αὐτοτελὲς σύνολον (βλέπε τὰ τρία τελευταῖα παραδείγματα).

Κάθε στίχος λαμβάνει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τρία στοιχεῖα: 1. *Ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ μέτρου*, π.χ. στίχος λαμβικός, τροχαϊκός, ἀναπαιστικός κλπ. 2. *Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν ἢ τῶν μετρικῶν ποδῶν*, π.χ. τετρασύλλαβος, ὀκτασύλλαβος, ἑνδεκασύλλαβος, λαμβικός ἢ τροχαϊκός· τρίμετρος, πεντάμετρος, λαμβικός ἢ τροχαϊκός κλπ. 3. *Ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ τόνου εἰς τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ στίχου.* Ἄν δηλαδὴ τονίζεται εἰς τὴν λήγουσαν τῆς τελευταίας λέξεως, λέγεται *ῥεζύτονος*· ἂν εἰς τὴν παραλήγουσαν, *προρεζύτονος*· ἂν εἰς τὴν προπαραλήγουσαν, *προπρορεζύτονος*.

Κάθε στροφή λαμβάνει τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν στίχων ποὺ τὴν ἀποτελοῦν. Οὕτως ἔχομεν στροφὰς διστίχους, τριστίχους, τετραστίχους, πενταστίχους, ἑξαστίχους, ὀκταστίχους ἢ ἀπλούστερα *δίστιχα, τριστιχα, τετράστιχα, πεντάστιχα, ἑξάστιχα, ὀκτάστιχα.*

Ἐξωτερικὸν στόλισμα ἑνὸς ποιήματος εἶναι ἡ *ὀμοιοκαταληξία ἢ ῥίμα.*

Ὀμοιοκαταληξία λέγεται τὸ νὰ ἔχουν δύο ἢ περισσότεροι στίχοι ἑνὸς ποιήματος τὴν ἴδιαν ἀκουστικῶς κατάληξιν.

Ἡ ὀμοιοκαταληξία εἶναι τεσσάρων εἰδῶν:

1. *Ζευγαρωτή*: "Ὅταν οἱ στίχοι μιᾶς στροφῆς ὀμοιοκαταληκτοῦν *κατὰ ζεύγη*, δηλαδὴ ὁ *πρῶτος* μὲ τὸν *δεύτερον*, ὁ *τρίτος* μὲ τὸν *τέταρτον* κ.ο.κ. Π.χ.

Τὸ γυρισμὸ ὀνειρεύομαι,	α
τὸ λύχνο σου ποὺ θὲ νὰ ἰδῶ μακρὰ ὡς ἄν κάποιον φάρο,	α
καὶ τὴ στιγμή ποὺ ἀνάλαφρα χωρὶς νὰ σὲ ταράξω	β
ὁ ναυαγὸς στὰ πόδια σου θὰ πέσω καὶ θ' ἀράξω.	β

Πορφύρας

2. *Πλεκτή ἢ δικτυωτή*: "Ὅταν ὀμοιοκαταληκτοῦν ὁ *πρῶτος* μὲ τὸν *τρίτον* στίχον καὶ ὁ *δεύτερος* μὲ τὸν *τέταρτον*. Π.χ.

Τὰ νιῶτα σου ἀρματώθηκαν καὶ ζώστηκες μὲ θάρρος. α
 Ἄστροπελέκι μέσα σου ὁ πόθος σου ὁ κρυφός, β
 κι ἄς ἔγειρες, παλλήκαρε, στὸ πανηγύρι ὁ Χάρος, α
 τώρα ἡ ζωὴ σου εἶν' ὄνειρο, μὰ ὁ θάνατός σου φῶς. β

Γκόλφης

3. **Σταυρωτή** : Ὅταν ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁ *πρῶτος* μὲ τὸν *τέταρτον* στίχον καὶ ὁ *δεύτερος* μὲ τὸν *τρίτον*. Π.χ.

Τέτοιαν ὥραν οἱ ψυχές διψοῦν καὶ πᾶνε α
 στῆς λησμονιάς τὴν κρουσταλλένια βρῦση β
 μὰ βοῦρκος τὸ νεράκι θὰ μαυρίσει β
 ἂν στάξει γι' αὐτὲς δάκρυ ὅθε ἀγαπᾶνε. α

Μαβίλης

4. **Μικτὴ ἢ ἐλευθέρη** : Ὅταν χρησιμοποιοῦνται συγχρόνως τὰ δύο ἀπὸ τὰ τρία προηγούμενα εἶδη ἢ ὅταν ὁ ποιητὴς χρησιμοποιῆ ἄλλους τρόπους ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυίας του καὶ τοῦ αποτελέσματος ποῦ ἐπιδιώκει. Π.χ.

*Ὡ σπίτι μας καλὸ κι ἀγαπημένο, α
 χίλιες φορές ἄς εἶσαι εὐτυχισμένο α
 καὶ τοῦ Θεοῦ μας πάντοτε ἡ ματιὰ β
 τ' ἀδέρφια μου νὰ ραίνη μ' εὐλογία γ
 καὶ νὰ μυρώνη ἀδιάκοπα μὲ ὑγεία γ
 τὰ τίμια τῶν γονιῶν μου γερατειά. β

Στρατήγης

Πές μου νιόφωτο ἀστέρι, ποῦ διαβαίνεις α
 τὸ τρεχούμενο ρέμα τ' οὐρανοῦ: β
 γιὰ ποιά ἀγάπη τὴ νιότη σου πληθαίνεις α
 στὴ σπίθα τοῦ λαμπροῦ σου τοῦ ματιοῦ: β
 Βέβαια πονεῖς καὶ σὺ σὰν ἀνασταίνεις α
 νεκρὰ φεγγάρια μὲ τὸ φῶς σου αὐτοῦ, β
 κι ἂν ἀστέρι πονεῖς, ἔλα σέ μένα γ
 νὰ διαβῶμε τὴ νύχτα ἐρωτεμένα. γ

Ζαμπέλιος

Σχετικῶς μὲ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν *πρέπει νὰ προσέξωμεν τὰ ἐξῆς* :

1. Ἐνας ποιητὴς δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ *μερικὴν* ὁμοιοκαταληξίαν, κυρίως δὲ ὁμοιοκαταληξίαν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τετάρτου μόνον στίχου. Π.χ.

Βαθειά, τὴ νύχτα, τὰ μεσάνυχτα
 μὲ τ' ἀνοιχτὰ φτερά τοῦ ὄνειρου α
 πετὰ ἢ ψυχὴ μου ἐλεύθερη
 στοὺς μυστικούς κόσμους τοῦ ἀπείρου. α
Δροσίνης

2. Ἡ ὁμοιοκαταληξία δὲν εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον τοῦ ποιήματος, καὶ μάλιστα τοῦ καλοῦ ποιήματος. Πρέπει νὰ γίνεται μὲ φυσικότητα καὶ νὰ μὴ θυσιάζεται χάριν αὐτῆς τὸ νόημα. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι εὐρημα τῆς νεωτέρας ποιήσεως. Εἰς τὴν ἀρχαίαν ποίησιν εἶναι ἄγνωστος.

3. Ἄτεχνη καὶ εὐκόλη θεωρεῖται ἡ ὁμοιοκαταληξία κατὰ τὴν ὁποίαν ὁμοιοκαταληκτοὺν ὄνομα μὲ ὄνομα, ρῆμα μὲ ρῆμα κ.τ.δ ἢ λέξεις τῆς δημοτικῆς μὲ λέξεις τῆς καθαρουόσης. Π.χ. νῆμα-βῆμα, τρέχει-ἔχει, θρηνοῦν-γελοῦν, ἀνδρειωμένος-πεθαμένος, οὕτω-τοῦτο, χῶμα· ὄμμα κλπ. Ὅταν αἱ ὁμοιοκαταληκτοῦσαι λέξεις ὄχι μόνον ἤχουν ὁμοίως εἰς περισσοτέρας τῆς μιᾶς συλλαβᾶς, ἀλλὰ καὶ διαφέρουν μεταξύ των ἀπὸ γραμματικῆς καὶ σημασιολογικῆς ἀπόψεως, ἡ ῥίμα θεωρεῖται ἐπιτυχῆς καὶ πλουσία. Π.χ. εἶχον-ἤχον, πῆρα-λύρα, τῆς κλεισμένης-μένεις, λύπες· ἐλπες, βγάλω· μεγάλο.

Ἑρωτήσεις

Τί εἶναι στίχος; Τί εἶναι στροφή; Ποία ἡ διαφορὰ στίχου καὶ στροφῆς; Ἀπὸ πόσα στοιχεῖα λαμβάνει τὸ ὄνομά του κάθε στίχος; Ἀπὸ τί λαμβάνει τὸ ὄνομά της κάθε στροφή; Τί ὀνομάζομεν ὁμοιοκαταληξίαν ἢ ῥίμαν; Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τῆς ὁμοιοκαταληξίας; Τί εἶναι ζευγαρωτὴ ὁμοιοκαταληξία; Τί εἶναι πλεκτὴ ἢ δικτυωτὴ; Τί εἶναι σταυρωτὴ; Τί εἶναι μικτὴ ἢ ἐλευθέρα; Εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον ἑνὸς ποιήματος ἡ ὁμοιοκαταληξία; Πότε θεωρεῖται ἀτεχνης καὶ πότε ἐπιτυχῆς ἡ ὁμοιοκαταληξία; Τί λέγεται μερικὴ ὁμοιοκαταληξία;

Ἀσκήσεις

252. Ἀναγνωρίσατε τὸ εἶδος τῆς ὁμοιοκαταληξίας τῶν κάτωθι στροφῶν ἢ ποιημάτων καὶ κρίνατε κατὰ πόσον εἶναι ἐπιτυχῆς ἢ ὄχι:

Κοιμᾶται ἡ πλάση. Μὰ βαθειὰ
 στὰ μαῦρα χόματα τῆς
 ζῦπνια καὶ ἀθάνατα στοιχεῖα
 γονεύουν τὰ σπαρτά τῆς.

Ἄθνας

Ξανθὸ παιδί, γλυκὰ χλωμό,
μάτσα τὰ γιασεμιὰ πουλουῦσες
καὶ βιολέττες μοσκοβολοῦσες
ἐχτὲς στὸν ἔρημο σταθμό.

Ἄγρας

Θάμα κι αὐτὸ τ' ἀποψινό!
Στὸ περιβόλι τὸ πυκνό,
καθὼς κοιμόταν σκοτεινό,
μπῆκε ἡ κυρὰ - Σελήνη

καὶ ξύπνησε γιὰ μιὰ στιγμὴ
τ' ἀηδόνη καὶ τὸ γιασεμί
καὶ τὴ μουντὴ νεροσυρμὴ
ποῦ ὀλόχρυση εἶχε γίνει.

Ἀθάνας

Μέσα στὴ βουή τοῦ δρόμου
ἦταν νά βρω τ' ὄνειρό μου,
νά τὸ βρωῶ καὶ νά τὸ χάσω
κι οὔτε πιά ποῦ θὰ τὸ φτάσω.

Παπανικολάου

Στεφανώσετε μὲ δάφνης δακρυπότιστα κλωνάρια
καὶ τὰ ξένα παλληκάρια,
ποῦ πολέμησαν μὲ πόθο, σάβανό των νὰ γενῆ
τῆς ιδέας τῆς γαλαζίας τὸ γαλάζιο τὸ πανί.

Σουρῆς

Ἐκεῖ, ποῦ οἱ καστανιὲς χυτὰ,
χλωρόφυλλα, λαμπαδωτὰ
κλωνάρια ξαναμίζουν,
καὶ ροδοβάφονται οἱ μηλιές
κι οἱ γαλανόφυλλες ἐλιές
πολύκαρπες λυγίζουν.

Δροσίνης

Ἐν μέσῳ τῆς ἐκλογικῆς αὐτῆς ἀνεμοζάλης
ἐνόμισα καθῆκον μου κι ἐγὼ νὰ εἰσπηδήσω
καὶ μετ' ἀγῶνος φοβεροῦ καὶ πυρετώδους πάλης

νεκρός ἢ μόνον νικητής, παιδιά, νὰ ἐπιζήσω.
 Τουτέστι «τὰν ἢ ἐπὶ τὰς», οἱ πάντες μ' ἐννοεῖτε,
 αἱ δ' ἐξηγήσεις περιτταὶ μοῦ φαίνονται, πολῖται.

Κόκκος

Μὲ βυσσινιά στολίστηκεν
 ἢ θάλασσα πορφύρα
 γαλάζιους ἤσκιους φόρεσαν
 τὰ κορφοβούνια γύρα.

Μαλακάσης

253. Ἀναγνωρίσατε τοὺς στίχους τῶν στροφῶν τῆς προηγουμένης ἀσκή-
 σεως ὡς πρὸς τὸν τονισμόν, ἂν εἶναι δηλαδὴ ὀξύτονοι, παροξύτονοι κλπ.

254. Ἀναγνωρίσατε τὸ εἶδος τῆς ὁμοιοκαταληξίας τριῶν ἐκ τῶν ποιη-
 μάτων τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ κρίνατε τὴν ποιότητα αὐτῆς.

Γ'. Ἰαμβικοὶ καὶ Τροχαϊκοὶ Στίχοι

Οἱ Ἰαμβικοὶ καὶ οἱ τροχαϊκοὶ στίχοι, ὅπως εἴπομεν, εἶναι οἱ συ-
 χνότεροι στίχοι εἰς τὴν ποίησίν μας. Εἶπομεν ἐπίσης ὅτι ὁ Ἰαμβος
 (∪) εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ τροχαίου (∩) καὶ ἐπομένως εἰς μὲν
 τοὺς Ἰαμβικοὺς στίχους τονίζονται οἱ «ζυγῆς συλλαβές», εἰς δὲ
 τοὺς τροχαϊκοὺς «οἱ μονῆς συλλαβές».

Τόσον οἱ Ἰαμβικοὶ ὅσον καὶ οἱ τροχαϊκοὶ στίχοι δυνατὸν νὰ
 ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα μόνον Ἰαμβον ἢ τροχαῖον (δηλαδὴ νὰ εἶναι
 δισύλλαβοι), ἀπὸ ἐνάμιου (τρισύλλαβοι), ἀπὸ δύο (τετρασύλλαβοι),
 ἀπὸ δυόμιου (πεντασύλλαβοι), ἀπὸ τρεῖς (ἑξασύλλαβοι), μέχρι
 ὀκτώμιου (δεκαεπτασύλλαβοι).

Κατωτέρω ἀναγράφομεν παραδείγματα Ἰαμβικῶν καὶ τροχαϊ-
 κῶν στίχων :

1. Ἰαμβοί.

Χαρὰ τῆς πρώτης μου ζωῆς

∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩

(ὀκτασύλλαβος)

Ζαλοκόστας

Μὲ τίς ἀχτίνες παίζει τίς στερνές

∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩

(δεκασύλλαβος)

Γροντάρης

Σὰ νὰ στενάξαν χιλια μύρια πλήθη

∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩ | ∪ ∩

(ἑνδεκασύλλαβος)

Χατζόπουλος

Κάστρο θεμελιωμένο κάστρο δυνατό

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δωδεκασύλλαβος)
Δημοσιζόν

Πάντ' άνοιχτά, πάντ' άγρυπνα τά μάτια τής ψυχής μου

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δεκαπενταςύλλαβος)
Σολωμός

Είπες θά πάγω σ' άλλη γῆ, θά πάγω σ' άλλη θάλασσα

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δεκαεξασύλλαβος)
Καβάφης

2. Τροχαῖοι

Είδες θρόνους

υ υ | υ υ (τετρασύλλαβος)
Μαριζώκης

Μάνα μου κοιμήσου

υ υ | υ υ | υ υ (έξασύλλαβος)
Προβελέγγιος

Φτωχογειτονιές, έρμες γωνιές

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (έννεασύλλαβος)
Άγρας

Τώρα πού πεθαίνουν τά λουλούδια

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δεκασύλλαβος)
Χαιζόπουλος

Δέν γνωρίζει από γεράματα ή ψυχή

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (ένδεκασύλλαβος)
Παλαμᾶς

Σέ παρακαλώ, Βοριᾶ μου, φύσα ταπεινά

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δεκατρισύλλαβος)
Δημοσιζόν

Τόνα χέρι νίβει τ' άλλο καί τά δυό τό πρόσωπο

υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ | υ υ (δεκαπενταςύλλαβος)
Παροιμία

Σχετικῶς μέ τούς ἰαμβικούς καί τροχαϊκοὺς στίχους πρέπει καί πάλιν νά ἔχωμεν ὅπ' ὄψιν μας τά ἑξῆς :

1. Μολονότι εἰς μέν τούς ἰάμβους τονίζονται ὄλες οἱ ζυγές συλλαβές καί εἰς τούς τροχαίους ὄλες οἱ μονές, οἱ τόνοι ὄλων τῶν συλλαβῶν *δέν ἔχουν τήν ἰδίαν βαρύτητα*. "Άλλοι εἶναι δυνατόι, ἄλλοι ἀσθενέστεροι καί ἄλλοι δέν ἀκούονται καθόλου.

Ἐπίσης εἰς τούς ἰαμβικούς καί τροχαϊκοὺς στίχους δύναται νά ὑπάρχουν μετρικοί τόνοι ὄχι εἰς τήν πρέπουσαν συλλαβήν. Ἡ κακή ὄμως τοποθέτησις τῶν μετρικῶν τούτων τόνων, ἡ ὄποία καλεῖται *παρατονισμός*, δέν πρέπει νά παραβλάπτη τόν ρυθμόν.

2. Ἐπό *δλόκληρα μέτρα* γίνονται μόνον οἱ *ζυγοὶ* στίχοι, δη-

λαδῆ ὁ δισύλλαβος, τετρασύλλαβος, ἑξασύλλαβος κλπ. Οἱ *μονοὶ* στίχοι, δηλαδή ὁ τρισύλλαβος, πεντασύλλαβος, ἑπτασύλλαβος κλπ., ἔχουν τὸ τελευταῖον μέτρον ἑλλιπές. Ὁ Ιαμβικός ἑνδεκασύλλαβος ποῦ τονίζεται εἰς τὴν ἑβδόμην συλλαβὴν ὀνομάζεται *Dantesco* ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ ποιητοῦ Dante.

3. Οἱ *ζυγοὶ* *ιαμβικοὶ* στίχοι εἶναι ὀξύτονοι ἢ προπαροξύτονοι, οἱ *μονοὶ* μόνον παροξύτονοι. Π.χ. *Μὲ τις ἀκτίνες παίζει τις στερνὲς ἢ Τὸ περιβόλι χέρσο κι ἄσκαφτο. Καλότρυχοι οἱ νεκροὶ ποῦ λησμονᾶνε.* Ἀντιθέτως οἱ *ζυγοὶ* *τροχαϊκοὶ* στίχοι εἶναι μόνον *παροξύτονοι* καὶ οἱ *μονοὶ* ὀξύτονοι ἢ *προπαροξύτονοι*. Π.χ. *Τώρα ποῦ πεθαίνουν τὰ λουλούδια. Σὲ παρακαλῶ, Βοριᾶ μου, φύσα ταπεινὰ ἢ Τῆς Ἀγίας - Σοφίας τὴν Ἅγια Τράπεζα.*

Σημειώσεις. Ἐξ ὄλων τῶν Ιαμβικῶν στίχων συχνότερος εἶναι ὁ δεκαπεντασύλλαβος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ *κυριώτερος* *στίχος* τόσο εἰς τὴν προσωπικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν μας ποίησιν καὶ καλεῖται ἐνίοτε ἐθνικός μας στίχος. Γενικῶς ὅμως ὅλοι οἱ Ιαμβικοὶ στίχοι εἶναι πολὺ συχνοὶ εἰς τὴν ποίησίν μας. Οἱ τροχαϊκοὶ χρησιμοποιοῦνται ὀλιγώτερον.

Ἐρωτήσεις

Ποῖοι μετρικοὶ πόδες εἶναι συχνότεροι εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ποίησιν; Ποία ἡ διαφορὰ μεταξύ ἰάμβου καὶ τροχαίου; Ἀπὸ πόσους ἰάμβους ἢ τροχαίους δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἕνας στίχος; Πῶς ὀνομάζομεν ἕνα στίχον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν; Πῶς ὀνομάζομεν ἕνα στίχον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τόνου τῆς τελευταίας λέξεως αὐτοῦ; Ἀναφέρατε ἕνα παράδειγμα μονοῦ Ιαμβικοῦ καὶ ἕνα παράδειγμα μονοῦ τροχαϊκοῦ στίχου. Ἀναφέρατε ἕνα παράδειγμα ζυγοῦ Ιαμβικοῦ καὶ ἕνα παράδειγμα ζυγοῦ τροχαϊκοῦ στίχου. Τονίζονται ἐξ ἴσου ὅλες οἱ ζυγὲς συλλαβὲς τῶν Ιαμβικῶν στίχων καὶ ὅλες οἱ μονὲς τῶν τροχαϊκῶν; Τί δὲν πρέπει νὰ χαλοῦν οἱ παρατονισμοί; Τί εἶναι, ὡς πρὸς τὸν τονισμόν, οἱ ζυγοὶ Ιαμβικοὶ στίχοι καὶ τί οἱ μονοὶ; Ποῖος εἶναι ὁ κυριώτερος στίχος τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως; Ποῖοι εἶναι οἱ συχνότεροι στίχοι, οἱ Ιαμβικοὶ ἢ οἱ τροχαϊκοὶ;

Ἀσκήσεις

255. Ἀναγνωρίσατε τοὺς κάτωθι στίχους α' ὡς πρὸς τὸ μέτρον (ἰαμβος, τροχαῖος), β' ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν (δισύλλαβος, πεντασύλλαβος κλπ.) καὶ γ' ὡς πρὸς τὸν τονισμόν τοῦ τελευταίου μέτρου (ὀξύτονος, παροξύτονος, προπαροξύτονος).

Χωρίς καιρό	Δόντια φαφούτη
καμιμαῖς λογιῆς	ὄλο σχισιάδες
μέ τὸ σωρὸ	ἕφος τσιφούτη
κοντολογῆς.	γιὰ μαστραπάδες.
Βηλαρᾶς	Σουρῆς

Στὸ δάσο τῶν πευκῶν ὅσο ἀνεβαίνω
 θωρῶ τὴν πλάση ἐλεύθερη μονάχη.

Μόρφης

Ὁ ἀνθρῆινὸς κι ἡ πούλια τ' ἄστρα τῆς ἀνῆς
 καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι με ξεπλάνεψαν.

Δημοτικὸν

Ἄλλο δὲν ξέρω ν' ἀγαπῶ μέσ' στὶς πλατειῆς τίς ρουῆγες
 τίς στέγες ποὺ χιονίζουνε περιστεριῶν φτεροῦγες.

Πορφύρας

Ποῦ νὰ σὲ κρύψω, γιόκα μου, νὰ μὴ σὲ φτάνουν οἱ κακοί;
 Σὲ ποιοὶ νησι τοῦ Ὁκεανοῦ, σὲ ποια κορφὴν ἐρημική;

Βάρναλης

Δίχως	Ὡ διαβάτη πλάνε,
βάρως	τὸ σταυρό σου κάνε
νάσαι	οἱ νεκροὶ ἔχουν γύρει,
χάρως.	εἶναι κοιμητήρι.

Ἀποστολόπουλος

Παπαντωνίου

Λεϊμονάκι μυρωδάτο
 κι ἀπὸ περιβόλι ἀφράτο.

Δημοτικὸν

Κάτω στὸ γιαλό, κάτω στὸ περιγιαλί
 πλέναν κι ἄπλωναν καὶ με τὸν ἄμμο παίζαν.

Δημοτικὸν

Ὅταν εἶχα τὸν καιρό μου πόσα ἐξώδεψα τρελλά!
 Στὰ γεράματά μου τώρα μόλις ἔβαλα μυαλά.

Τανταλίδης

Ἐνας γέρος στρατιώτης με τοῦ ζήτουλα τὸν δίσκο
 στὸ ραβδί ἀκουμπισμένος καὶ με τὸ σακκὶ στὸν ὄμο.

Σούτσος

Γέλιοιο τῶν θεῶν, Σαρωνικέ, πάντα μέγαλε ποὺ δρομεῖς.
 Καρυωτάκης

Τὸ δάσος πὸν λαχτάριζες
ὅσπου νᾶν τὸ περάσης
τώρα νὰ τὸ ξεχάσης
διαβάτη ἀποσπερνέ.

Μαλακάσης

Τῆς πιὸ ρωμαϊκῆς λεβεντιᾶς χαροκαμένη γέννα
σᾶς χαιρετῶ. Τὸ διάβα σας μού ξεγελάει τὸ νοῦ
κι ἀπ' τὰ κορμιά σας μοῦρχειται τὰ μαρμαροχημένα
κυματιστὸ κι ὀλόδροσο τ' ἀγέρι τοῦ βουνοῦ.

Μπεκῆς

Κόσμε ὄραϊε, μὲ πόση λαύρα
σ' ἔχω τώρα στὴν καρδιά!
Τ' Ἀπριλιοῦ σου ἀκούω τὴν αὔρα
καὶ στὸ λάκκο μου βαθειά.

Μαρκοῦās

Ἄ! πῶς χτυπᾶ καμιά φορὰ τοῦτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾶ
τώρα στὰ γεροντάματα,
σὰ νιὸς νὰ ξαναχαίρωμαι φεγγάρι—μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Μαλακάσης

256. *Εὔρετε τρεῖς ποιήματα ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ ἀναγνωρίσατε τὸ μέτρον, τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τονισμὸν τῶν τελευταίων συλλαβῶν τῶν στίχων των.*

Δ'. Ἀναπαιστικοί, Δακτυλικοί καὶ Ἀμφιβραχικοί Στίχοι

Ἄνάπαιστος, ὁ δάκτυλος καὶ ὁ ἀμφιβραχικός ἢ μεσότονος εἶναι *τρισύλλαβοι* μετρικοί πόδες καὶ ὄχι *δισύλλαβοι* ὅπως ὁ ἴαμβος καὶ ὁ τροχαῖος. Ἄνάπαιστος τονίζεται εἰς τὴν *τρίτην* συλλαβὴν (υυ-), ὁ δάκτυλος *ἀντιθέτως* εἰς τὴν *πρώτην* (-υυ) καὶ ὁ ἀμφιβραχικός (-υυ) εἰς τὴν *δευτέραν*.

Οἱ τρεῖς οὔτοι μετρικοί πόδες, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι πολὺ συχνοὶ εἰς τὴν ποιήσιν μας, ἔχουν τὰ ἑξῆς *γνωρίσματα* :

Σ' ένα καλάμι λεπτό, μαγικό ἔχω κλείσει
 ὄλους τοὺς ἤχους ποῦ κλαῖν καὶ στενάζουν στὴ φύση.
 ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ (πεντάμετρος)
Πορφύρας

Ναί, θ' ἀνεβοῦμε ψηλὰ καὶ ψηλότερα κι ὄλο στὰ ὕψη
 ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ (ἑξάμετρος)
Παλαμᾶς

3. Ἀμφιβραχικοὶ

Φωνούλα μὲ πίκρα μὲ κράζει
 ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ (τρίμετρος)
Σολωμὸς

Φλεβάρης τὸν πάγο 'που βρῆ καὶ τὸ χιόνι
 τὰ βρέχει, τὰ λιάζει, τὰ σπᾶ καὶ τὰ λυώνει.
 ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ (τετράμετρος)
Βιζυηνὸς

Σημειώσεις. Ἐκ τῶν τριῶν τρισυλλάβων μέτρων τὸ συχνότερον χρησιμο-
 ποιούμενον εἶναι τὸ ἀναπαιστικόν, δεύτερον ἔρχεται τὸ ἀμφιβραχικόν
 καὶ τελευταῖον τὸ δακτυλικόν. Οἱ παλαιότεροι ποιηταὶ μας καὶ ὁ
 Παλαμᾶς ἠγάπησαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὸ δακτυλικόν ἑξάμετρον.

Ἑρωτήσεις

Πόσοι καὶ ποῖοι εἶναι οἱ τρισύλλαβοι μετρικοὶ πόδες; Ποῦ τονίζεται ὁ
 ἀνάπαιστος, ποῦ ὁ δάκτυλος καὶ ποῦ ὁ ἀμφιβραχικός; Τί εἶναι μεταξὺ τῶν ὁ ἀνά-
 παιστος καὶ ὁ τροχαῖος; Ἐπὶ τῇ βάσει τίνος στοιχείου λαμβάνουν τὴν ὀνομα-
 σίαν τῶν οἱ ἀναπαιστικοί, οἱ δακτυλικοὶ καὶ οἱ ἀμφιβραχικοὶ στίχοι; Διατί δὲν
 ἐπιδέχονται παρατονισμοὺς τὰ τρισύλλαβα μέτρα; Πότε ὑπολογίζονται τὰ ἑλλίπῃ
 μέτρα εἰς τοὺς δακτυλικοὺς καὶ πότε εἰς τοὺς ἀμφιβραχικοὺς στίχους; Διατί δὲν
 ὑπολογίζονται εἰς τοὺς ἀναπαιστικούς; Ποῖον ἐκ τῶν τρισυλλάβων μέτρων χρη-
 σιμοποιεῖται συχνότερα καὶ ποῖα σπανιώτερα;

Ἀσκήσεις

257. Ἀναγνωρίσατε τοὺς κάτωθι στίχους ὡς πρὸς τὸ μέτρον, τὸν ἀρι-
 θμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τονισμὸν τῆς τελευταίας λέξεως:

Νὰ μιλεῖ	Τὸ μεγάλο γιαλὸ
τὸ βιολί.	τὸ γιαλὸ τὸ χρυσὸ
Γκόλφης	τὸ γιαλὸ ποῦ ρωτᾶ.
	Θρύλος

Καὶ τῇ λύσσα τοῦ ἀνέμου	Κι ἔβλεπε
δὲ λογιάζω ποτέ μου.	Κοίταζε
Δροσίνης	Μπεκῆς

Τὰ τραγούδια μου ἄλλεγες ὄλα,
τοῦτο μόνο δὲ θέλει τὸ πῆς,
τοῦτο μόνο δὲ θέλει τ' ἀκούσης.
Ἄχ! τὴν πλάκα τοῦ τάφου κρατεῖς.

Σολωμὸς

Μάνα!—δὲ βρῖσκειται
λέξη καμμία
νάχη στὸν ἦχο της
τόση ἀρμονία.
Σὰν ποιὸς νὰ σ' ἀκουσε
μὲ στῆθος κρύο,
ὄνομα θεῖο;

Μαρκοῦας

Μένα χαρὰ τῆς ζωῆς μου καὶ ἡ χάρις μου, ἡ δέσποινα Μοῦσα.
Νὰ τῆς χαρίσω γυρεύω κι ἐγὼ τῆς αἰώνιας ἰδέας.
Ἦρθα νὰ ὑψώσω τὸν πύργο, νὰ χτίσω ἦρθα νά! τὸ γεφύρι.

Παλαμᾶς

Τὴ σάρκα, τὸ αἷμα θὰ βάλω
σὲ σχῆμα βιβλίου μεγάλου.

Καρυωτάκης

Παρηλθὸν ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι,
εἰς βάτους ἐκρύβη τὸ εὐβοτρὸν κλῆμα,
ἡ κόμη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη
καὶ μείρακες ἦδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι
ἀφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῆ.

Βασιλειάδης

258. *Εὑρετε τρία ποιήματα μὲ τρισύλλαβα μέτρα ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ ἀναγνωρίσατε εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκουν.*

Συγκεντρωτικὴ ἄσκησης ἐφ' ὅλων τῶν μέτρων

259. *Ἀναγνωρίσατε τὸ μέτρον, τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τονισμόν τῆς τελευταίας λέξεως τῶν κάτωθι στίχων:*

Τώρα ποὺ θὰ φύγω καὶ θὰ πάω στὰ ξένα
καὶ θὰ ζοῦμε μῆνες, χρόνους χωρισμένοι,
ἄφησε νὰ πάρω κάτι ἀπὸ σένα
γαλανὴ πατρίδα, πολυαγαπημένη.

Δροσίνης

Κρατῆστε, ἀγγέλοι, τὰ φτερά, κι αὐτὴ νὰ σταματήσῃ
στὶς ὁμορφιᾶς τῶν λουλουδιῶν
καὶ στὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν,
τὰ μάτια νὰ γυρίσει.

Ζαλοκόστας

Ἦτον νύχτα, εἰς τὴν στέγη ἐβογγούσε
 ὁ βοριάς καὶ ψιλὸ ἔπεφτε χιόνι.
 Τί μεγάλο κακὸ νὰ ἐμηνούσε
 ὁ βοριάς πὺν τ' ἀρνάκια παγώνει ;
 Ζαλοκώστας

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ' ἀξέχαστα τᾶξήσα
 κοντὰ στ' ἀκρογιάλι,
 στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
 στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατειά, τὴ μεγάλη.
 Παλαμᾶς

Γιούλια καὶ κλώνια
 πράσινα ὡς πέρα'
 στὸν πρᾶον ἀέρα
 τὰ χελιδόνια.

Παλαμᾶς

Στὴν ἀργατιά, στὴ χωριατιά τὸ χιόνι, ἡ γρίπη, ἡ πείνα, οἱ λύκοι
 ποτάμια, πέλαγα, στεριές, ξολοθρεμὸς καὶ φοίκη.
 Χειμῶνας ἄγριος. Κι ἡ φωτιά, καλοκαιριὰ στὴν κάμαρά μου.
 Ντρέπομαι γιὰ τὴ ζέστα μου καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπιὰ μου.
 Παλαμᾶς

Ὅνειρο ἀπίστευτο ἢ λιόχραη μέρα ! Κι ἐγὼ κι ἡ Ἄννουλα,
 λίγοι παλιοὶ σύντροφοί μου καὶ κάποιες κοπέλες μαζί
 μπήκαμε μέσα σὲ μιὰ γαλανή, μεθυσμένη βαρκούλα,
 μπήκαμε μέσα καὶ πᾶμε μακρὰ στῆς Χαρῆς τὸ νησί.
 Πορφύρας

Ε'. Τομὴ τοῦ Στίχου

Κάτω στὸ γιαλὸ | κάτω στὸ περιγιάλι.

Ἐγὼ ἂν πεθάνω καὶ χαθῶ | δὲν λιγοστεύει ὁ κόσμος.

Γειά σας, χαρά σας, ἄρχοντες | κι' ὄλο τὸ ἀρχοντολόγι.
 Δημοτικά

Στῆς λεύκας μας τὰ φύλλα | παιχιδίζει.

Παπαντωνίου

Δάφνες σὲ κάθε πλάκα | ἔχουν οἱ τάφοι.

Σολωμὸς

“Όταν διαβάζωμεν μεγάλους στίχους από ένδεκα συλλαβάς και άνω, συχνά σταματῶμεν περί τὸ μέσον, διὰ νὰ ἀναπνεύσωμεν ἢ ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτεῖ τὸ νόημα. Τὸ σταμάτημα αὐτὸ διὰ τοῦ ὁποίου ὁ στίχος χωρίζεται εἰς δύο ἡμιστίχια λέγεται *τομή*.

Τομή, λοιπόν, τοῦ στίχου λέγεται τὸ χωρίσμα αὐτοῦ εἰς δύο μικρότερα μέρη ἢ καὶ *ἡμιστίχια*, ὡσάκις τὸ ἀπαιτεῖ τὸ νόημα ἢ ὡσάκις θέλομεν νὰ κανονίσωμεν τὴν ἀναπνοὴν μας.

Ἡ τομή δὲν γίνεται πάντοτε εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Συμβαίνει δηλαδὴ δύο στίχοι οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ ἴδιον μέτρον καὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν νὰ ἔχουν διαφορετικὴν τομὴν. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον καταπολεμεῖται ἡ μονοτονία ἢ ὅποια πολλακίς εἶναι ἐνοχλητικὴ. Π.χ. ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀμέσως παρατιθεμένων δωδεκασυλλάβων ἰαμβικῶν στίχων χωρίζεται μετὰ τὴν ἑβδόμην συλλαβὴν (εἰς τὰ τριάμισυ μέτρα) καὶ ὁ δεῦτερος μετὰ τὴν ἕκτην συλλαβὴν (εἰς τὰ τρία μέτρα).

— Ὁ ἀγερινὸς κι ἡ πούλια | τ’ ἄστρα τῆς αὐγῆς.

Δημοτικόν

Μὰ κάτι μυρωδιές | μᾶς φέρνει ὁ ἄνεμος.

Γρυπάρης

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 1. Ἡ τομή, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα φαίνεται, δύναται νὰ γίνῃ *ἐπειτα ἀπὸ ὀλόκληρον μετρικὸν πόδα* ἢ εἰς τὸ μέσον τοῦ μετρικοῦ ποδός. Διὰ τοῦτο μερικοὶ τὴν πρώτην περίπτωσιν τὴν ὀνομάζουσι *διαίρεσιν*, τὴν δὲ δευτέραν *τομὴν*. Ἡ λεπτολόγος ὁμως αὕτη διάκρισις εἶναι περιττή.

Σ η μ ε ί ω σ ι ς 2. Μερικὰς φορὰς τὰ δύο ἡμιστίχια ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στίχου γράφονται εἰς δύο χωριστοὺς στίχους Π.χ.

Δὲν χάνομαι στὰ Τάρταρα
μονάχα ξαποσταίνω
στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

Παλαμᾶς

Ἐρωτήσεις

Τί λέγεται τομή τοῦ στίχου ; Ποῦ γίνεται αὕτη ; Ποῖοι λόγοι τὴν προκαλοῦν ; Πῶς ὀνομάζονται τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια χωρίζεται ὁ στίχος μετὰ τὴν τομὴν ; Διατί ἡ τομή δὲν γίνεται πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τῶν ὁμοίων στίχων ; Πότε γίνεται λόγος περὶ τομῆς καὶ πότε περὶ διαιρέσεως ; Πῶς ἄλλως δύναται νὰ γραφοῦν δύο ἡμιστίχια ; Ἀναφέρατε σχετικὰ παραδείγματα.

Ἄσκησεις

260. Εὑρετε τὰς τομὰς εἰς τοὺς κάτωθι στίχους καὶ καθορίσατε τὴν συλλαβὴν καὶ τὸν μετρικὸν πόδα ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἢ μετὰ τὸν ὁποῖον γίνονται.

Εἶπε ἡ δροσιά στὸ δάκρυ γεμάτη περηφάνεια.

Δροσίνης

Χώρα ἀπ' τὶς ἔγνοιες τῆς ζωῆς, τοὺς χάρους τοὺς πικρούς.

Ἄθνας

Ἦσυχάζει ἡ θάλασσα, τὸ κοντὶ θυμῶνει.

Πολέμης

* Ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς κορφοῦλας τοῦ βουνοῦ.

Σπεράντζας

Καὶ θαρτοῦν χροινιάρες μέρες, τὰ Χριστούγεννα,

μὲ τ' ἀφρόπλαστα χριστόψωμά τους πρῶτα

καὶ τ' Ἄϊ - Βασιλιοῦ μὲ τῶν παιδιῶν τὰ κάλαντα

καὶ μὲ τῶν νερῶν τ' ἄγιασμα, τὰ Φῶτα.

Δροσίνης

Σὰν τὸ κρασί κι ὁ ποιητῆς ὅσο παλιώνει δυναμώνει.

Παλαμᾶς

Μέρα εἶν' ἀγάπης ἄδης ἐνικήθη.

Σολωμός

Φέρετέ με ὅπου θάλλει ἡ μυρσίνη καὶ ἡ χλόη.

Βασιλειάδης

Πῶς οἱ δρόμοι εὐωδᾶνε μὲ βάρια στρωμένοι.

Βάρναλης

Φῶς στὰ μαλλιά τὰ ξανθιά, φῶς στὸ πέλαγο, φῶς πέρα ὡς πέρα.

Πορφύρας

261. Εὑρετε τὰς τομὰς ἐνὸς ποιήματος τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ καθορίσατε τὴν ἀκριβῆ θέσιν των.

ΣΤ'. Πρωτὰ τοῦ Στίχου καὶ Διόρθωσις Αὐτῶν

Σὰν θνεירו ποὺ εἶδα χτὲς κοντὰ νὰ ξημερώσει.

Δημοτικὸν

Ποὺ εἶδηση δὲν ἤμπορεῖ νὰ φθάσει.

Βιζυηνός

Τὸν πληγιασμένο του λαιμὸ ἕνα σκυλλί τεντώνει

Σκέπον, Θεέ μου, ὅσους σ' αὐτὸν τὸν κόσμον εἶναι ταμένοι.

Ουράνης

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους παρατηροῦμεν ὅτι, ὅταν ἀναγκάζομεθα νὰ προφέρωμεν χωριστὰ δύο διαδοχικὰ φωνήεντα, δοκιμάζομεν ἕν δυσάρεστον συναίσθημα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν λέγομεν ὅτι ἔχομεν *χασμωδίαν*.

Χασμωδία, λοιπόν, δημιουργεῖται, ὅταν τὸ μέτρον μᾶς ἐπιβάλλῃ νὰ προφέρωμεν κεχωρισμένως *δύο* ἢ *περισσότερα* διαδοχικὰ φωνήεντα. Τὰ φωνήεντα ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ εὐρίσκωνται ἕντος τῆς ἰδίας λέξεως ἢ εἰς δύο λέξεις, τὸ ἕν εἰς τὸ τέλος τῆς μιᾶς καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπομένης.

Ἡ χασμωδία εἶναι δυσάρεστος καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἀκόμη καὶ διὰ τοῦτο προσπαθοῦμεν νὰ τὴν ἀποφεύγωμεν. Συχνὰ π.χ. λέγομεν: αὔριον ἔρχεται καὶ ὄχι αὔριο ἔρχεται. Ἡ χασμωδία εἰς τὴν ποίησιν γίνεται ἀνεκτὴ μόνον μετὰ ἀπὸ ἄρθρον, ὅταν ὑπάρχῃ, ἢ εἰς τὴν τομὴν τοῦ στίχου. Γενικῶς οἱ ποιηταὶ ἀποφεύγουν τὴν χασμωδίαν ὄχι μόνον εἰς τὸν αὐτὸν στίχον ἀλλὰ καὶ εἰς δύο διαδοχικοὺς στίχους, ὅταν αὕτη δημιουργηθῇ διὰ τῆς προφορᾶς τοῦ τελευταίου φωνήεντος τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ πρώτου φωνήεντος τοῦ ἐπομένου, ἐάν δὲν παρεμβάλλεται σημεῖον στίξεως μεταξὺ αὐτῶν. Π.χ. *Ἄμοιρη! Τὸ σπιτάκι μας ἐστοίχειωσεν ἀπὸ τὴν ὀμορφιά σου τὴν θλιμμένην.*

Ἐκτὸς τῆς χασμωδίας ἕνας στίχος δύναται ἀκόμη νὰ ἔχη τὰ ἑξῆς τρωτά :

1. **Παρατονισμόν** ἢ **περικοπήν** μιᾶς λέξεως. Π.χ.

Τὴν κοινωνιά θά πάρη.

Σύρ' ᾗς τὸ σπίτι σου καὶ ᾗς τὶς δουλειές σου.

2. **Ἰδιωματισμούς** ἢ **λέξεις τῆς καθαιρενύσης** χάριν τοῦ μέτρου ἢ τῆς ὀμοιοκαταληξίας. Π.χ.

Ἦτον στήν ἀλαλή

τὴ μοναξία

στρογγυλοφέγγαρη

φωτοχυσία.

Καὶ τέλος τὴν βρέσκει

ἀκίνητος μέσκει.

3. **Παραγέμισμα** μὲ ὀμοίας λέξεις, διὰ νὰ συμπληρῶνεται ὁ

στίχος. Κατάχρησιν τοῦ παραγεμίσματος ἔκαμναν οἱ καθαρευουσιάνοι ποιηταί. Π.χ. *Διὲ τῆς φύσεως τὰ κάλλη τὰ χίλια! Ἔβγα διέτα!* (Ραγκαβῆς). Εἶναι γνωστὴ ἡ παρωδία ἢ ὁποῖα σατιρίζει τὴν τάσιν αὐτήν: *Ἦγουν, τουτέστι, δηλαδή, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἦτοι . . .*

4. *Δρασκέλισμα*, δηλαδή τὸ νὰ μὴ τελειώῃ τὸ νόημα μαζί με τὸν στίχον, ἰδίως ὅταν εἶναι μακρὸς, ἀλλὰ νὰ συνεχίζεται καὶ εἰς τὸν ἐπόμενον. Π.χ.

*Μπροστά τους βλέπω βροντερό κι ἀπὸ τὸν καταρράχτη
τοῦ λόγου . . .*

Μπεκῆς

5. *Τσάκισμα* ἢ *σπάσιμο* μιᾶς λέξεως εἰς τὸ μέσον χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Π.χ.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες.

Σολωμός

Ὁρισμένα τρωτὰ τοῦ στίχου καὶ ἰδίως τὴν χασμωδίαν ὅ στιχοουργὸς δύναται νὰ ἀποφύγῃ χρησιμοποιῶν τὰ ἔξης τεχνικὰ μέσα :

1. Τὴν *συνίξησιν*, δηλαδή τὴν προφορὰν δύο διαδοχικῶν φωνηέντων κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ ἀκούωνται ὡς ἓν, χωρὶς ὅμως νὰ παραβιάζεται ἐξ αὐτοῦ τὸ μέτρον. Π.χ. Μέσα σὲ ἀνθρώπο. Καλότυχοι οἱ νεκροὶ ποῦ λησμονᾶνε.

2. Τὴν *ἐκθλιψιν*. Π.χ.

Κι ἂν δὲν εἶν' ὦρα γιὰ τ' ἀστρί, θεὸ νὰ συρθῇ καὶ νὰ ἔβγη.

3. Τὴν *ἀφαίρεσιν*. Π.χ.

Δὲν τό ἄλιζα νὰ ἦ ἡ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρώτο.

4. Τὴν *συναίρεσιν*. Π.χ.

Δὲν ζήτῃς πλούτη κι ὁμορφιὰς μὰ λίγη καλοσύνη.

5. Τὴν *παρεμβολὴν γράμματος*. Π.χ.

Σήμερον ἄσπρος οὐρανός, σήμερον ἄσπρη μέρα.

Ἄν τόχη πίκρα γ' ἦ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τῆ φέρω.

6. Τὴν χρησιμοποίησιν *ισοδυνάμων* καὶ *συνωνύμων* λέξεων.

Π.χ. Δειλινό—δειλί, σκιά—ἥσκιος, πάντοτε—πάντα, σκυμμένη—σκυφή, παρθένες—κόρες, ἄρωμα—μοσκοβολιά, μάγια—γητειές, λογισμός—σκέψη, θέλεις—θές, κυρίες—κυράδες, ποδάρι—πόδι, μνήμα—μνημούρι, ὄνειρα—ὄνειρατα.

Ἑρωτήσεις

Τί λέγεται χασμφδία ; Εἰς ποίας περιπτώσεις εἶναι ἀνεκτὴ ἡ χασμφδία ; Τί λέγεται περικοπή καὶ τί παρατονισμός τῆς λέξεως ; Τί λέγεται παραγέμισμα τοῦ στίχου ; Τί λέγεται δρασκελισμός ; Τί λέγεται τσάκισμα ἢ σπάσιμο μιᾶς λέξεως ; Τί καλεῖται συνίζησις ; Τί εἶναι ἔκθλιψις ; Τί εἶναι ἀφαίρεισις ; Τί συναίρεισις ; Τί παρεμβολὴ γράμματος ; Ἐναφέρατε μερικάς ἰσοδυνάμους καὶ μερικάς συνωνύμους λέξεις.

Ἀσκήσεις

262. *Ἐὑρετε τὰς χασμφδίας, τοὺς παρατονισμούς, τὰ παραγέμισματα, τὰ δρασκελισματα, τὰ σπασίματα καὶ τὰ ἄλλα τρωτὰ εἰς τοὺς κάτωθι στίχους :*

Ἦλθε ὁ Μάρτης καὶ ὁ Μάρτης ἔφερε τὰ χελιδόνια.

Θεέ, ἤμνεϊ τὴν δόξαν σου ἡ νῦξ καὶ ἡ ἡμέρα,
μὲ ἄνθη ἔστρωσας τὴν γῆν, μὲ ἄστρα τὸν αἰθέρα.

Τὸ πᾶν ἀμέτρητος μετρᾶς, ἀόριστος ὀρίζεις,
τὸ πᾶν ἀόρατος ὄρας, ἀγνώριστος γνωρίζεις.

Σοῦτσος

Τί κοπιάζεις, ἀδερφέ, ν' ἀσπρίσης τοὺς Ἀράβας,
νὰ καταστήσης Περικλεῖς τοῦ Ἐθνους τοὺς Σατράβας ;

Σοῦτσος

Τῆς φύσης ἀπὸ τ' ἔς ὁμορφες καὶ δυνατὲς ἀγκάλες

Σολωμός

Ἦ σήμαντρο, ὅποτε
καλεῖς εἰς τὸ μυρι-
στικὸ πανηγύρι,
ἡ ἠχώ σου τερατνῆ.

Παλαμᾶς

Μὲ παίζετε, τοὺς εἶπα, μὲ παίζετε κι ἐμένα ;

Παράσχος

Ἦ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθεῖ. Στοὺς δρόμους θὰ γυρνᾶς
τοὺς ἴδιους, στίς γειτονιὰς τίς ἴδιες θὰ γυρνᾶς.

Τέτοιους βγάξει τὸ Ἔθνος μας θὰ λένε
γιὰ σᾶς. Ἔτσι θαυμάσιος θάναι ὁ ἔπαινός σας.

Καβάφης

Βάνεται, τὲς τραγουδάει
μ' ἓνα χεῖλο ἀρμονικό,
καὶ τὰ πάθη ἔτσι σοῦ ἔγγιζει
ποῦ τραγοῦδι πλέον ψηλὸ
δὲν ἀκούστηκε . . .

Στὰ φύλλα ἐπέρναε
καὶ τῆς καρδιάς,
σὰν τὰ κινήματα
τῆς φαντασίας.

Σολωμός

Τῇ νύχτα ποῦ παντρεύουμαν καὶ στρώναν τ' ἄγια
τραπέζια, ἀνοίγει ἡ θύρα σιγανὰ κι ὁ Δάσκαλος
προβαίνει γελαστός, ἀκάλεστος στὸ γάμο.

Καζαντζάκης

263. *Εὑρετε ποῦ γίνονται συνιζησεις, ἐκθλίψεις, ἀφαιρέσεις, συναρέσεις καὶ παρεμβολαὶ γραμμάτων εἰς τοὺς κάτωθι στίχους. Σημειώσατε ἐπίσης καὶ τὰς τυχόν ὑπαρχούσας χασμωδίας.*

ἜΩ Κύριε, ἐγὼ ἔμαι ποῦ ἴσπασα σὰν μυρογαλί
στὰ ἱερά σου πόδια τὴν καρδιά μου . . .

Καζαντζάκης

Καλότυχα εἶναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερονᾶνε.

Δημοτικὸν

Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι.

Παλαμᾶς

Τ' ἄνθη εὐδοῦσαν.

Κι εἶπε ἀπορώντας :

«Πῶς νὰ πεθάνω ;»

Καρωτάκης

Ἐνα παιδάκι τῶχω, ἓνα μόνο,

ἥλιου ἀκτίνα, χαραυγῆς ματιὰ.

Κόκκος

Ἄς τραγουδήσω κι ἄς χαρῶ, τοῦ χρόνου ποιὸς τὸ ξέρει ;

Γ' ἢ θὰ πεθάνω, γ' ἢ θὰ ζῶ, γ' ἢ θάμαι σ' ἄλλα μέρη.

Δημοτικὸν

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε.

Ὅλοι, μικροὶ - μεγάλοι, ἐτοιμαστήτε.

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
 σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
 ποὺ μὲ βιά μετράει τὴν γῆ.

Σολωμός

Σὰν ὄνειρο ποὺ εἶδα χτῆς κοντὰ νὰ ξημερώση.
 Πάει τὸ λῆει τῆς μάνας του καὶ τὸ παραπονιέται.
 Νάσαι στολίδι τοῦ σπιτιοῦ, τῆς γεινοναῖς καμάρι.
 Δημοτικά

ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΑΙ ΜΟΡΦΑΙ

Ποιήματα με Σταθεράν και Ἀσταθῆ Μορφήν

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐχώριζαν τὴν ποίησιν εἰς τρία εἶδη : τὴν *ἐπικήν*, τὴν *λυρικήν* καὶ τὴν *δραματικήν*.

Ἡ ἐπική, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἐξιστόρησις τῶν κατορθωμάτων ἡρωικῶν μορφῶν τοῦ θρύλου καὶ τῆς ἱστορίας, ἐλάχιστα σήμερον καλλιεργεῖται, διότι δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς ἡμῶν. Τὸ ἔπος ἔχει ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα. Ὁ *Δωδεκάλογος* τοῦ *Γύφτου*, ἡ *Φλογέρα* τοῦ *Βασιλῆα* τοῦ *Παλαμᾶ* καὶ τὰ ποιήματα τοῦ *Βαλαωρίτη* δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου ὡς ἔπη, διότι περιέχουν περισσότερα τοῦ δέοντος λυρικά στοιχεῖα καὶ δὲν ἔχουν τὴν αὐστηράν ἐνότητα τῶν Ὀμηρικῶν Ἐπῶν. Ἡ Ὀδύσσεια τοῦ *Καζαντζάκη*, τὸ μεγαλύτερον εἰς ἔκτασιν ἔπος τῆς λευκῆς φυλῆς (33.333 στίχοι), θεωρεῖται ἔργον ἀσύνηθες διὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν.

Ἐπίσης ἡ δραματικὴ ποίησις ἔχει σχεδὸν ἐκλείψει. Τὰ θεατρικὰ ἔργα γράφονται εἰς πεζὸν λόγον καὶ αἱ ἐλάχισται ἐξαιρέσεις ἀνεφέρθησαν εἰς τὸ περὶ μορφῶν τοῦ πεζοῦ λόγου κεφάλαιον. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα, τὸν μεσαῖωνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους (*Σίλλερ*, *Γκαίτε*) θεατρικὸν ἔργον ἐσήμαινε δραματικὸν ποίημα καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς ἐσήμαινε ποιητής. Σήμερον θεατρικὸν ἔργον σημαίνει ἔργον πεζὸν γραμμένον εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς πεζογράφος.

Τὸ κύριον εἶδος τῆς ποιήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπέζησε καὶ καλλιεργεῖται σήμερον, εἶναι ἡ λυρική ποίησις, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὰ προσωπικὰ συναισθήματα καὶ τὰς ἰδέας τοῦ ποιητοῦ. Τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ ἔχουν καλλιεργηθῆ ἀπὸ τοὺς Νεοέλληνας ποιητάς. Εἰς τὴν λυρικήν ποίησιν δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν τὰ ἐξῆς εἶδη ποιημάτων : τὰ *ἐθνικά* ἢ *ἱστορικά* τὰ ὁποῖα ὑποδιαιροῦνται εἰς ᾠδὰς, ὕμνους, παιᾶνας ἢ θούρια, ἐμβατήρια, ἐπύλλια κλπ. (Κύριοι ἐκπρόσωποι : *Ρήγας Βελεστινλῆς*, *Σολωμός*, *Βαλαωρίτης*, *Κάλβος*, *Ζαλοκώστας*, *Παλαμάς*, *Σικελιανός*) τὰ *καθαρῶς λυρικά* ἢ *ἐλεγειακά* τὰ ὁποῖα ἔχουν ἑλιθερὸν περιεχόμενον (*Βαλαωρίτης*, *Παλαμάς*, *Πορφύρας*, Ἄγρας,

Μελαχρινός, Καρυωτάκης): τὰ *φυσιολατρικά*, τὰ *ειδυλλιακά* ἢ *βουκολικά* (Παλαμᾶς, Κρυστάλλης, Δροσίνης, Χαντζάρας, Χατζόπουλος, Δέλφης): τὰ *σατιρικά* (Σουρῆς, Παλαμᾶς, Λασκαράτος, Τριανταφύλλου, Κόκκος): τὰ *συμβολικά* (Καβάφης, Χατζόπουλος, Μαλακάσης): τὰ *φιλοσοφικά* (Παλαμᾶς, Καβάφης, Χατζόπουλος): τὰ *θρησκευτικά* (Σικελιανός, Παπαντωνίου, Μελισσάνθη, Παπατσώνης, Δούρας, Βερίτης): τὰ *θαλασσινά* (Καββαδίας, Πορφύρας, Φιλύρας).

Ὅπως μία στροφή δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο, τρεῖς, τέσσαρας, πέντε, ἕξι, ἑπτὰ ἢ καὶ περισσοτέρους στίχους, οὕτω καὶ ἓν ποίημα δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν, δύο, τρεῖς, δέκα, ἑκατὸν ἢ καὶ περισσοτέρας στροφᾶς. Ὁ Ἑθνικός Ὑμνος π.χ. ἀποτελεῖται ἀπὸ 158 τετράστιχα. Τὰ τοιοῦτου εἶδους ποιήματα λέγομεν ὅτι ἔχουν *σταθρῆ μορφήν*. Ὑπάρχουν ὁμως ποιήματα τὰ ὁποῖα ἔχουν *σταθερὰν μορφήν*, ὠρισμένον δηλαδὴ ἀριθμὸν στροφῶν καὶ στίχων καὶ πολλὰς φορές ὠρισμένον μέτρον καὶ ὁμοιοκαταληξίαν.

Τὰ εἶδη τῶν ποιημάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν *σταθερὰν μορφήν* εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. Τὸ *δίστιχον*. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο στίχους καὶ παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας, διότι μέσα εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους ὁ ποιητὴς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παρουσιάσῃ τελείαν ποιητικὴν μορφήν, εἰκόνας, παρομοιώσεις, ἄμεμπτον ὁμοιοκαταληξίαν καὶ βαθύ νόημα. Τὸ δίστιχον τὸ καλούμενον καὶ *μαντινάδα* ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος κατῶρθωσε νὰ ἐκφράσῃ ἐπιγραμματικὰ τὰ συναισθήματα, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἰδέας του μὲ ἀπαράμιλλον ἀπλότητα, χάριν, παραστατικὴν χιούμορον καὶ καταπλήσσοσαν φιλοσοφικὴν διάθεσιν. Παραδείγματα :

Ἄν δὲ φουσκῶσει ἡ θάλασσα, ὁ βράχος δὲν ἀφρίζει
κι ἂν δὲ σὲ κλάψῃ ἡ μάνα σου, ὁ κόσμος δὲν δακρῶζει.

Τὰ λόγια σου πρὶν νὰ τὰ πῆς μέτρα τα ἕνα-ἕνα
καὶ τῆς καρδιάς σου τὰ κλειδιά μὴ δίνεις στὸν καθένα.

Ἄδύνατό 'ναι νὰ γενῆ χοῖρου μαλλὶ μετάξι,
τῶν ἀπανθρώπων τὰ παιδιά νὰ μποῦν σὲ νοῦ καὶ τάξη.

Ποτέ μὴ σὲ θαμπώνουνε τὰ κάλλη τοῦ προσώπου,
μὰ νὰ προσέχῃς τὴ βουλή καὶ τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου.

2. Τὸ *τριστιχον*. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ ὀλίγους Νεοέλληνας ποιητὰς καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν Μαλακάσην. Παράδειγμα :

“Ὄσπου νὰ πάρει κι ἡ θωριά τὸν πόνο γιὰ καθρέφτη,
 πόσες φορές ξεγέλασε καὶ πόσες ἐλαθεύτη !
 —Βαθαίν’ ἢ πέτρα ἀπ’ τὸ νερὸ σταλιά - σταλιά ὅπου πέφτει.

3. Τὸ *ἐπίγραμμα*. Τοῦτο ὁμοιάζει μὲ τὸ δίστιχον καὶ τὸ τρίστιχον, διότι ἀπαιτεῖ τελείαν καὶ λιτὴν διατύπωσιν καὶ ἔκφρασιν πολλῶν νοημάτων εἰς ὀλίγους στίχους. Τὸ ἐπίγραμμα ἐκαλλιεργήθη μὲ θαυμαστὸν τρόπον ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους Ἑλληνας. Οἱ νεώτεροι δὲν τοὺς ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Τὸ ἐπίγραμμα ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου του ὀνομάζεται *σατιρικόν*, *ἐπιτύμβιον*, *λυρικόν*, *φιλοσοφικόν*, *πατριωτικόν* κ.τ.θ. Ἀπὸ τοὺς καθαρολόγους ποιητὰς τὰ καλύτερα ἐπιγράμματα ἔγραψεν ὁ Ι. Ρ. Νερουλὸς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁ Σκόκος, ὁ Στρατήγης, ὁ Νιρβάνας, ὁ Πάλλης, ὁ Καβάφης, ὁ Καρθαῖος καὶ ἄλλοι. Ἐπιγράμματα ἐπίσης ἔγραψαν ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Παλαμᾶς. Τὸ ἐπίγραμμα δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τοὺς τέσσαρας στίχους. Παραδείγματα :

Εἰς Λαίμαργον

Ὁ πηγαδόστομος Ραζῆς, τῶν τραπεζιδῶν ὁ γλᾶρος,
 ἀφοῦ τὸν κόσμον ἔφαγε, τὸν ἔφαγεν ὁ χάρος.
Νερουλὸς

Γαλήνη

Δὲν ἀκούεται οὔτ’ ἓνα κῦμα
 εἰς τὴν ἔρμη ἀκρογιαλιά·
 λῆς κι ἡ θάλασσα κοιμᾶται
 μὲς στῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.
Σολωμὸς

Εἰς φθονερὸν

Χθὲς φίδι τὸν ἐδάγκωσε
 καὶ σήμερα μαθαίνω
 πὼς πέθανε... ποιὸς ἀπ’ τοὺς δυό ;
 Τὸ φίδι τὸ καῦμένο.
Στρατήγης

Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξερουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα—γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες—κλαίνει!
Σκόκος

Τοῦ Σουλιού

Τὰ στουρναρένια στήθια σου πλατάνοι δέν τριχώνουν
 ἢ φράξα καὶ πυξάρια·
 λίγοι βλαστοὶ ἀπ' τὰ σπλάχνα σου—ἀμάραντοι—φυτρώνουν,
 τοὺς λένε παλληκάρια.

Πάλλης

4. Τὸ *σονέτο* ἢ *δεκατετράστιχον*. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας στροφᾶς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο πρῶται τετράστιχοι καὶ αἱ ἄλλαι δύο τρίστιχοι. Γράφεται εἰς ἰαμβικὸν ἑνδεκασύλλαβον καὶ αἱ δύο πρῶται στροφαὶ ἔχουν συνήθως σταυρωτὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Αἱ δύο τελευταῖαι λαμβανόμεναι ὡς μία ἔχουν συνήθως πλεκτὴν ἢ ζευγαρωτὴν. Ἄλλὰ ὁ κανὼν οὗτος δὲν τηρεῖται πάντοτε καὶ ἔχομεν καὶ σονέτα μὲ ἄλλα μέτρα καὶ ἄλλην ὁμοιοκαταληξίαν. Τὸ σονέτο εἰσήχθη εἰς τὴν ποίησίν μας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τελειότητα καλλιεργηθὲν κυρίως ὑπὸ τοῦ Μαβίλη, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Γρουπάρη. Τὸ πρῶτον σονέτον εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγράφη τὸ 1436 ἀπὸ τὸν Ἰταλὸν Cyriaco de Pizzikoli. Παραδείγματα :

Πατρίδα

Πάλε ξυπνάει τῆς ἀνοιξης τ' ἀγέρι
 στὴν πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
 σὰ νύφ' ἢ γῆ, ποῦχει ἄμετρα ἄνθη προίκα,
 λάμπει ἐνῶ σβηθεῖ τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μὲ ταίρι,
 ἐδῶ βουίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα·
 τῆ φύση στὴν καλὴ της ὥρα ἐβρῆκα,
 λαχταρίζει ἢ ζωὴ σ' ἄλλα τὰ μέρη.

Κάθε μοσκοβολιά καὶ κάθε χρῶμα,
 κάθε πουλιοῦ κελάϊδημα ξυπνάει
 πόθο στὰ φυλλοκάδια μου κι ἐλπίδα,

νὰ σοῦ ξαναφιλήσω τ' ἅγιο χῶμα,
 νὰ ξαναἰδῶ καὶ τὸ δικό σου Μάη,
 ὁμορφὴ μου, καλὴ, γλυκειὰ πατρίδα.

Μαβίλης

Ἕπνος

Ἕλα, ὕπνε, καὶ πάρε με· στὴν κλίνη
 ποὺ σῶμα καὶ ψυχὴ σοῦ παραδίνω

κάμε, παρηγοριά μου, ν' απαλύνει
ὁ μαῦρος πόνος ποῦ στά στήθη κλείνω.

Μέσ' στή βαθιά, ποῦ σοῦ ζητῶ, γαλήνη
σά νά μέ πῆρε ὁ ἀδελφός σου ἄς γίνω,
κι ἀπ' τῆ ζωῆ, ποῦ λαχταράω, ἄς μοῦ μείνει
τόση ὄση ἀνασσεῖν σ' ἕναν κρίνο·

σ' ἕναν κρίνο λευκὸ σάν τὸ χαλάζι
πού, ὅταν στὸ νέο τὸ φῶς, π' ἀσπροχαράζει,
ἀναγαλλιάζει ὁ οὐρανὸς κι ἡ γῆ,

μιὰ ψυχούλα θαρθῆ τὰ πέταλά του
φιλώντας νά τοῦ ἀνοίξει τὴν αὐγὴ
μ' ἕναν κόμπο δροσιᾶς μέσ' στὴν καρδιά του.

Γρυλάρης

5. **Ἡ μπαλάντα.** Εἶναι ξένον στιχουργικὸν εἶδος, λαϊκὸν κατ' ἀρχάς, καλλιεργηθὲν ὁμως κατόπιν ὑπὸ μεγάλων ποιητῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ τέσσαρας στροφᾶς ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ τρεῖς εἶναι ὀκτάστιχοι καὶ ἡ τελευταία, ἡ ὁποία καλεῖται *ἐπφῶδός*, τετράστιχος. Ἡ μπαλάντα δὲν ἔχει ὠρισμένον εἶδος μέτρου οὔτε καὶ ὠρισμένον ἀριθμὸν συλλαβῶν. Οἱ μπαλάντες εἰς τὴν ποιησὶν μας εἶναι ἐλάχισται, ὡς καλυτέρα δὲ θεωρεῖται ἡ μπαλάντα *Στοῦς Ἄδοξους Ποιητῆς τῶν Αἰώνων* τοῦ Καρυωτάκη. Μπαλάντες ἔγραψαν ἐπίσης ὁ Βιζυηνὸς καὶ ὁ Τσιριμῶκος.

Στοὺς Ἄδοξους Ποιητῆς τῶν Αἰώνων

Ἄπο θεοὺς καὶ ἀνθρώπους μισημένοι,
σάν ἄρχοντες ποῦ ἐξέπεσαν πικροί,
μαραίνονται οἱ Βερλαῖν, τοὺς ἀπομένει
πλοῦτος ἢ ρίμα πλούσια κι ἀργυρή.
Οἱ Οὐγκῶ μέ «Τιμωρίες» τὴν τρομερὴ
τῶν Ὀλυμπίων ἐκδίκῃσι μεθοῦνε.
Μὰ ἐγὼ θά γράψω μιὰ λυπητερὴ
μπαλάντα στοὺς ποιητῆς ἄδοξοι ποῦναι.

Ἄν ἔζησαν οἱ Πόε δυστυχισμένοι
κι ἂν οἱ Μπωντλαίρ ἐζήσανε νεκροί,
ἢ Ἄθανασία τοὺς εἶναι χαρισμένη.
Κανένας ὁμως δὲν ἀνιστορεῖ
καὶ τὸ ἔρεβος ἐσκέπασε βαρὺ
τοὺς στιχουργοὺς ποῦ ἀνάξια στιχουργοῦνε.
Μὰ ἐγὼ σάν προσφορὰ κάνω ἱερὴ
μπαλάντα στοὺς ποιητῆς ἄδοξοι ποῦναι.

Τοῦ κόσμου ἡ καταφρόνια τοὺς βαρβαίνοι
 κι αὐτοὶ περνοῦνε ἀλύγιστοι καὶ ὠχροί,
 στὴν τραγικὴν ἀπάτη τους δομένοι
 πῶς κάπου πέρα ἡ Δόξα καρτερεῖ
 παρθένα βαθυστόχαστα ἱλαρῆ.
 Μὰ ξέροντας πῶς ὄλοι τοὺς ξεχνοῦνε,
 νοσταλγικά ἐγὼ κλαίω τὴ θλιβερῆ
 μπαλάντα στοὺς ποιητῆς ἄδοξοι ποῦναι.

Καὶ κάποτε οἱ μελλούμενοι καιροί :
 —ποιοὺς ἄδοξοι ποιητῆς, θέλω νὰ ποῦνε,
 τὴν ἔγραψε μὴν ἔτσι πενιχρῆ
 μπαλάντα στοὺς ποιητῆς ἄδοξοι ποῦναι ;

Καρνωτάκης

Σημείωσις 1. Ἄλλα ποιήματα μὲ σταθερὰν μορφήν ποῦ ἐκαλλιεργήθησαν ἐλάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαχθέντα ἀπὸ τὴν ξένην ποίησιν εἶναι : α'. Τὸ τριολέτο. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτῶ στίχους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐπαναλαμβάνεται ὡς τέταρτος καὶ ἕβδομος, ὁ δεῦτερος ἐπανάρχεται ὡς ὄγδος καὶ μόνον ὁ τρίτος, ὁ πέμπτος καὶ ὁ ἕκτος στίχος δὲν ἐπαναλαμβάνονται. Τριολέτα ἔγραψαν ὁ Δόξας, ὁ Τσιριμῶκος καὶ ὁ Σαραλῆς, β'. Τὸ ροντέλο ἢ *νεκλιωτό*. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκατρεῖς στίχους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἕβδομος καὶ δέκατος τρίτος καὶ ὁ δεῦτερος ὡς ὄγδος. Ροντέλα ἔγραψαν ὁ Σταύρου, ὁ Ποριώτης καὶ ὁ Τσιριμῶκος, γ'. Ἡ *βιλανέλα*. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας στροφάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ τρεῖς πρῶται εἶναι τρισίτιχοι καὶ ἡ τελευταία τετράστιχος· ἢ ἡ πρώτη τετράστιχος καὶ αἱ ἄλλαι τρισίτιχοι. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ πρῶτος στίχος ἐπαναλαμβάνεται ὡς τρίτος τῆς δευτέρας στροφῆς καὶ ὡς τρίτος τῆς τετάρτης. Ὁ τρίτος στίχος ἐπαναλαμβάνεται ὡς τρίτος τῆς τρίτης στροφῆς καὶ ὡς τέταρτος τῆς τετάρτης. Βιλανέλες ἔγραψαν ὁ Τσιριμῶκος καὶ ὁ Σαραλῆς¹.

Σημείωσις 2. Εἰς τὰ ποιήματα μὲ σταθερὰν μορφήν δύνανται νὰ περιληφθοῦν ἐπίσης : α'. Τὰ *ἀλφαριθμέτρια*. Ταῦτα εἶναι ποιήματα τῶν ὁποίων ἕκαστος στίχος ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου κατὰ σειράν. Ἄλφαριθμέτρια εὐρίσκομεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια. Π.χ.

**Ἄλφα*, θέλω ν' ἀρχινήσω
 κόρη μου νὰ ἱστορήσω.
Βῆτα, βέβαια σοῦ λέω
 πῶς γιὰ σένα πάντα κλαίω.

 **Ω*, τὸ μέγα τελειώνει
 ἄς λαλήσει κι ἄλλο ἀηδόνι.

1. Βλέπε Γιάννη Α. Σαραλῆ, *Νεοελληνικὴ Μετροικὴ*, Ἀθήναι, 1958, ἐκδόσεις Β', σ. 165 κ.έ.

Πρὸς τὸν τύπον τῶν ἀλφαβηταρίων ὁμοιάζουν καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν ὁποίων οἱ στίχοι ἀρχίζουσιν μὲ *ἀριθμούς κατὰ σειρὰν*. Π.χ.

"Ἐνα εἶν' τ' ἀηδονάκι, τὸ χελιδονάκι . . .

Δύο πέρδικες γραμμένες, γραμμένες πλουμισμένες . . .

β'. Αἱ *ἀκροστιχίδες*. Αἰτια εἶναι τὰ ποιήματα τῶν ὁποίων τὰ πρῶτα γράμματα κάθε στίχου ἐνούμενα σχηματίζουν ἓνα ὄνομα. Αἱ ἀκροστιχίδες ἐκαλλιεργήθησαν πολὺ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Εἰς τὴν νέαν ποιήσιν ἐκαλλιεργήθησαν κυρίως ὑπὸ τῶν καθαρευουσιάνων, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν ἀκροστιχίδας εἰς λευκώματα τὰ ὅποια ἦσαν τότε τῆς μόδας. Ἴδου μία ἀκροστιχὶς δημοσιευμένη εἰς τὸ *"Ἡμερολόγιον Σκόκου* (1896, σ. 352). Περιέχει συμβουλὰς ἐνὸς πατρὸς εἰς τὴν κόρην του Ἄνναν, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα σχηματίζεται ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα γράμματα τῶν στίχων:

**Ἀγνή μου κόρη, εὐδαλος, ἀγγελικὴ καρδίᾳ*

Νὰ ζήσης βίον εὐχομαι τρισόβλιον γλυκὺν

Νὰ ἔχῃς τὸ βιβλίον σου τροφὴν πνευματικὴν

**Ἀσχόλημά σου δ' ἄνετον τὰ ρόδα καὶ τὰ Ἰᾶ.*

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας εἰσλήθη εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ποιήσιν, ἀπὸ τὰς ξένας λογοτεχνίας καὶ ἰδίως τὴν Γαλλικὴν ὁ *ἐλεύθερος στίχος* ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει καμμίαν δέσμευσιν μέτρου, ἀριθμοῦ συλλαβῶν καὶ ὁμοιοκαταληξίας. Κατήργησεν ὅλους σχεδὸν τοὺς κανόνας τῆς στιχουργικῆς καὶ τῆς καθαρᾶς διατυπώσεως καὶ προσπαθεῖ μόνον νὰ μᾶς ὑποβάλλῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας. Τὸ μέγα μειονέκτημα τῆς νέας αὐτῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ὅτι καταργεῖ τὴν *μορφὴν* ἢ καλύτερα θυσιάζει τὴν μορφὴν χάριν τοῦ περιεχομένου καὶ, ὡς γνωστὸν, τέχνη χωρὶς μορφὴν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ὁ ἐλεύθερος στίχος καταργῶν τοὺς στιχουργικοὺς κανόνας ἀφήνει ἀνοικτὴν τὴν θύραν πρὸς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἀσυδοσίαν, ἐπιτρέπων εἰς ἀνθρώπους στερουμένους ταλέντου νὰ ἐμφανίζωνται ὡς ποιηταί. Οἱ καλύτεροι ἐκπρόσωποι τοῦ ἐλευθέρου στίχου εἰς τὴν ποιήσιν μας εἶναι ὁ Σεφέρης, ὁ Ἐλύτης καὶ ὁ Ρίτσος. Οἱ θεωρούμενοι ὑπὸ τινῶν ἐλεύθεροι στίχοι εἰς ὠρισμένα ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Γρυπάρη διατηροῦν εἰς πολλὰ σημεῖα τὸ μέτρον καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Παραμελοῦν μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν στροφῶν.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς. Οἱ χρησιμοποιοῦντες ἐλεύθερον στίχον ποιηταί δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ *ὑπερρεαλισμοῦ*, οἱ ὅποιοι εἰς τὰ ποιή-

ματά των ὄχι μόνον καταργῶν κάθε ἴχνος μορφῆς, ἀλλὰ καὶ ἀγνοοῦν τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς διαρθρώσεως τοῦ περιεχομένου.

Ἐρωτήσεις

Εἰς πόσα καὶ ποῖα εἶδη ἐχώριζαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν ποίησιν; Ποῖον εἶδος καλλιεργείται κυρίως σήμερον; Ποῖα ποιήματα λέγομεν ὅτι ἔχουν ἀσταθῆ μορφήν; Ποῖα ποιήματα λέγομεν ὅτι ἔχουν σταθεράν μορφήν καὶ πόσα εἶναι τὰ εἶδη αὐτῶν; Τί εἶναι δίστιχον, ποῖαι αἱ δυσκολαίαι του καὶ ποῖος τὸ ἐκαλλιέργησε; Τί εἶναι τριστιχον; Τί εἶναι ἐπίγραμμα καὶ ποῖοι τὸ ἐκαλλιέργησαν; Τί εἶναι σονέτο καὶ ποῖοι τὸ ἐκαλλιέργησαν; Τί εἶναι μπαλάντα καὶ ποῖοι τὴν ἐκαλλιέργησαν; Τί εἶναι τὸ τριολέτο; Τί εἶναι τὸ ροντέλο; Τί εἶναι ἡ βιλανέλα; Τί εἶναι τὰ ἀλφαβητάρια καὶ ποῖοι τὰ ἐκαλλιέργησαν; Τί εἶναι αἱ ἀκροστιχίδες καὶ ποῖοι τὰς ἐκαλλιέργησαν; Τί εἶναι ἐλεύθερος στίχος; Ποῖα τὰ μειονεκτήματά του.

Ἀσκήσεις

264. Εὑρετε τὰ σονέτα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ ἀναγνωρίσατε τὸ μέτρον καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν αὐτῶν.

265. Εὑρετε τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ ἀναγνωρίσατε α'. εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκουν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον (σατιρικά, πατριωτικά κλπ.) καὶ β'. τὸ μέτρον καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν αὐτῶν.

266. Εὑρετε τὰ εἰς ἐλεύθερον στίχον γραμμένα ποιήματα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σας καὶ προσπαθήσατε νὰ ἀναγνωρίσατε τὰ τυχὸν ὑπάρχοντα ἴχνη μέτρον καὶ ὁμοιοκαταληξίας.

267. Ὡς πρὸς ποῖα σημεῖα ἐλευθεριάζουν καὶ ὡς πρὸς ποῖα ἀκολουθοῦν τὴν παράδοσιν οἱ κάτωθι στίχοι;

Καὶ θὰ φύγεις κι ἄπ' τὸ σάπιο τὸ κορμί,
ὃ ψυχῇ παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρῖμα,
καὶ δὲ θὰ ἔβρει τὸ κορμί μιὰ σπιθαμὴ
μέσ' στὴ γῆ, γιὰ νὰ τὴν κάμει μνημῆμα,
κι ἄθραφτο θὰ μείνει τὸ ψοφίμι,
νὰ τὸ φᾶνε τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ ἔρπετά
κι ὁ Καιρὸς μέσα στοὺς γύρους του τὴ μνήμη
κάποιου σκέλεθρον πανάθλιου θὰ βιαστᾶ.

Ὅσο νὰ σὲ ληπθῆ
τῆς ἀγάπης ὁ Θεὸς

καὶ νὰ ξημερώσει μιὰν αὐγὴ
καὶ νὰ σὲ καλέσει ὁ λυτρωμὸς,
ὦ Ψυχὴ παραδαρμένη ἀπὸ τὸ κρῖμα !
Καὶ θ' ἀκούσεις τὴ φωνὴ τοῦ λυτρωτῆ,
θὰ γδυθῆς τῆς ἁμαρτίας τὸ νιῦμα
καὶ ξανὰ κυβερνημένη κι ἀλαφρῆ
θὰ σαλέψεις σὰν τὴ χλόη, σὰν τὸ πουλί,
σὰν τὸν κόρφο τὸ γυναικίον, σὰν τὸ κῦμα,
καὶ μὴν ἔχοντας πῶς κάτου ἄλλο σκαλί
νὰ κατρακυλήσεις πῶς βαθιὰ
στοῦ Κακοῦ τὴ σκάλα—
γιὰ τ' ἀνέβασμα ξανὰ πὼς σὲ καλεῖ
θὰ αἰστανθῆς νὰ σοῦ φυτρώσουν, ὦ χαρὰ !
τὰ φτερά,
τὰ φτερά τὰ πρωτῖνά σου τὰ μεγάλα !

Παλαμῆς

(*Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γόφου*)

Ὁ τόπος μας εἶναι κλειστός, ὅλο βουνὰ
πὼς ἔχουν σκέπη τὸ χαμηλὸ οὐρανὸ μέρα καὶ νύχτα.
Δὲν ἔχουμε ποτάμια, δὲν ἔχουμε πηγὰδια, δὲν ἔχουμε πηγές
μονάχα λίγες στέρνες, ἄδειες κι αὐτές, πὼς ἤχουν καὶ πὼς τὶς προσκυ-
[νοῦμε.

Ἦχος στεκάμενος, κούφιος, ἴδιος μὲ τὴ μοναξιά μας,
ἴδιος μὲ τὴν ἀγάπη μας, ἴδιος μὲ τὰ σώματά μας.
Μᾶς φαίνεται παρὰξενὸ πὼς κάποτε μπορέσαμε νὰ χτίσουμε
τὰ σπίτια, τὰ καλύβια καὶ τὶς στάνες μας.
Κι οἱ γάμοι μας, τὰ δροσερὰ στεφάνια ὡς τὰ δάχτυλα
γίνονται αἰνίγματα ἀνεξήγητα γιὰ τὶς ψυχές μας.
Πῶς γεννηθῆκαν, πῶς δυναμώσανε τὰ παιδιὰ μας ; . . .

Σφέρης

(*Ὁ Τόπος μας Εἶναι Κλειστός*)

. . . Κάτω ἀπ' τὰ πέντε κέδρα,
χωρὶς ἄλλα κερὰ
κοίτεται στὴν τσουρουφλισμένη χλαίνη . . .
Ἄδειο τὸ κράνος, λασπωμένο τὸ αἷμα
στὸ πλάϊ τὸ μισοτελειωμένο μπράτσο,
κι ἀνάμισ' ἀπ' τὰ φρύδια

μικρὸ πικρὸ πηγάδι κοκκινόμαυρο,
πηγάδι ὅπου κρυώνει ἡ θύμηση.

᾽ὦ μὴν κοιτᾶτε, ὦ μὴν κοιτᾶτε ἀπὸ ποῦ τοῦ—
ἀπὸ ποῦ τοῦφυγε ἡ ζωή. Μὴν πῆτε πὼς—
μὴν πῆτε πὼς ἀνέβηκε ψηλὰ ὁ καπνὸς τοῦ δνειροῦ.
᾽ἔτσι λοιπὸν ἢ μιὰ στιγμή παράτησε τὴν ἄλλη,
κι ὁ ἥλιος ὁ παντοτεινὸς ἔτσι μὲ μιᾶς τὸν κόσμον!

*Ελύτης

(**Ἄσμα Ἡρωϊκὸ καὶ Πένθιμο...*)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

Χρήσις Συντομογραφιών

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν, 2αν τρ. μηνὸς καὶ ὄραν Πην π.μ., χοροστατοῦντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσ/νίκης, ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσ/νίκης παρουσία τῆς Α. Ἐ. τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Γεν. Διοικητοῦ Βορ. Ἑλλάδος, τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Γ' Σ.Σ., τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, πολλῶν ἄλλων ἐπισήμων καὶ πλήθους λαοῦ.

Ἄν προσέξωμεν τὴν ἀνωτέρω εἶδησιν, θὰ ἴδωμεν ὅτι μερικαὶ λέξεις καὶ φράσεις αὐτῆς δὲν γράφονται ὀλόκληροι, ἀλλὰ ἢ παραλείπεται τὸ τελευταῖον τμήμα αὐτῶν ἢ ἀποκόπτονται ὀλίγαι συλλαβαὶ ἐκ τοῦ μέσου ἢ παραλείπονται διάφορα ἢ καὶ ὅλα τὰ γράμματα αὐτῶν, πλὴν τοῦ ἀρχικοῦ, π.χ. Γεν. (ἀντὶ Γενικοῦ), Βορ. (ἀντὶ Βορείου), τρ. (ἀντὶ τρέχοντος), Θεσ/νίκης (ἀντὶ Θεσσαλονίκης), π.μ. (ἀντὶ πρὸ μεσημβρίας), Α.Ἐ. (ἀντὶ Αὐτοῦ Ἐξοχότητος), Γ' Σ.Σ. (ἀντὶ Γ' Σώματος Στρατοῦ).

Ἡ γραφὴ ὀρισμένων εὐχρήστων ἢ μακρῶν ἢ πολλάκις ἐπαναλαμβανομένων λέξεων, καθὼς καὶ φράσεων καθιερωμένων, διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ τελευταίου τμήματος αὐτῶν ἢ διαφόρων ἢ καὶ ὄλων τῶν γραμμάτων αὐτῶν πλὴν τοῦ ἀρχικοῦ καλεῖται *συντομογραφία*.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐγένετο χρῆσις συντομογραφιῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν χώρου καὶ χρόνου καὶ πρὸς ἀποφυγὴν περιττοῦ κόπου, ἀλλ' αὕτη περιορίζετο εἰς συνήθεις καὶ πολυχρήστους λέξεις καὶ φράσεις.

Σήμερον ὁμοῦ γίνεται τοσαύτη χρῆσις (κατάχρησις) συντομογραφιῶν ὄχι μόνον παρὰ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδιαίτερως τῶν στρατιωτικῶν, ὅπου εἶναι ἐν πολλοῖς δικαιολογημένοι, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν, ἐνώσεων, συλλόγων, ἐπιχειρήσεων κλπ., ὥστε συντόμως θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἐκδόσεως εἰδικοῦ βοηθήματος ἀποκρυπτογραφίσεως (!).

Παραθέτομεν κατωτέρω κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν πίνακα τῶν κυριωτέρων συντομογραφιῶν τῶν ἀναφερομένων :

α'. Εἰς τὰς εὐχρηστοτέρας λέξεις καὶ φράσεις.

β'. Εἰς τίτλους προσώπων, δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ὀργανισμῶν κ.τ.δ.

A ¹ =ἀνατολικός

ἀ. α. =ἀντ' αὐτοῦ

α. ἀ. (αὔξ. ἀριθ.) =αὔξων ἀριθμός

Ἀγ. Γρ. =Ἀγία Γραφή

ἀρ. (ἀριθ.) μητρ. =ἀριθμός μητρώου

ἀρ. (ἀριθ.) πρωτ. =ἀριθμός πρωτοκόλλου

αὐτ. =αὐτόθι

B =βόρειος

BA =βορειοανατολικός

B. Ἀμερικῆ =Βόρειος Ἀμερικῆ

βλ. =βλέπε

Βόρ. Ἡπειρος =Βόρειος Ἡπειρος

γραμ. =γραμμάρια

Δ =δυτικός

δηλ. =δηλαδή

Δ/σεις =Διεύθυνσεις

δραχ. =δραχμαί

Δ/σεις =Διοικήσεις

ἐ.ἀ. (ἐνθ' ἀνωτ.) =ἐνθα ἀνωτέρω

ἐ.ἀ. =ἐν ἀποστρατεία

ἐ.ἐ. =ἐν ἐνεργεία

ἐ. ἔ. =ἐνεστῶτος ἔτους

ἐκ. =ἐκατοστὸν

ἐμβ. =ἐμβαδὸν

ε.φ. =εὐγενεῖ φροντίδι

Θεσ/νίκη =Θεσσαλονίκη

I.X. =ιδίαις χερσίν

κ. ἄ. =καὶ ἄλλα

K.Δ. =Καινή Διαθήκη

κ. ἐ. (κ. ἐξ.) =καὶ ἐξῆς

κεφ. =κεφάλαιον

κλπ. =καὶ λοιπὰ

1. Ὅταν πρόκειται περὶ ἀνέμων, δὲν τίθεται τελεία εἰς τὰς συντομογραφίας τῶν λέξεων αἱ ὁποῖαι δηλώνουν σημεία τοῦ ὀρίζοντος. Τελεία τίθεται εἰς αὐτάς, ὅταν πρόκειται περὶ τόπου.

- *κ.ο.κ.*==καί οὕτω καθ' ἐξῆς
- *κτλ.*==καί τὰ λοιπὰ
- *κ.τ.δ.*==καί τὰ ὅμοια
- *κ.τ.τ.*==καί τὰ τοιαῦτα
- *Κων/πολις*==Κωνσταντινούπολις
- *λ/σμός*==λογαριασμός
- *λ.χ.*==λόγου χάριν
- *μ.*==μέτρα
- *μ.²*==τετραγωνικά μέτρα
- *μ.³*==κυβικά μέτρα
- *μιλ.*==μίλια
- *μ.μ.*==μετά μεσημβρίαν
- *μ. Χ.*==μετά Χριστόν
- *N*==νότιος
- *N. Ἀφρική*==Νότιος Ἀφρική
- *δ. ἔ. δ.*==ἄπερ ἔδει δεῖξαι
- *ὄκ.*==ὀκάδες
- *π. ἔ.*==παρελθόντος ἔτους
- *Π.Δ.*==Παλαιὰ Διαθήκη
- *π.μ.*==πρὸ μεσημβρίας
- *πρβλ.*==παράβαλε
- *π.χ.*==παραδείγματος χάριν
- *π.Χ.*==πρὸ Χριστοῦ
- *σ. (σελ.)*==σελις
- *σημ.*==σημείωσις
- *σσ.*==σελίδες
- *στ.*==στίχος
- *τ.*==τέως
- *τεῦχ.*==τεῦχος
- *τηλ.*==τηλέφωνον
- *τόμ. (τ.)*==τόμος
- *τόν.*==τόνοι
- *τρ. μηνός*==τρέχοντος μηνός
- *Υ.Γ.*==ὑστερόγραφον
- *χρρ.*==χιλιόγραμμα *χρρ.*
- *χμ.*==χιλιόμετρα

A. A. M. M.==Αὐτῶν Μεγαλειότητες

A. A. Υ. Υ.==Αὐτῶν Ὑψηλότητες

- A. Δ. E. Δ. Υ.*== 'Ανωτάτη Διοίκησης 'Ενώσεων Δημοσίων 'Υπαλλήλων
A. 'E.== Αυτόο 'Εξοχότης
A. 'E.== 'Ανώνυμος έταιρεία
A.E.K.== 'Αθλητική 'Ενωσις Κωνσταντινουπόλεως
A.Θ.Μ.== Αυτόο Θειοτάτη Μακαριότης
A.Θ.Π.== Αυτόο Θειοτάτη Παναγιότης
A.Μ.== Αυτόο (ή Αύτης) Μεγαλειότης
A.Σ.Δ.Α.Ν.== 'Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκησης 'Αττικής και Νήσων
A.Σ.Ο.Ε.Ε.== 'Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και 'Εμπορικών 'Επιστημών
A.Τ.Ε.== 'Αγροτική Τράπεζα 'Ελλάδος
A.Υ.== Αυτόο (ή Αύτης) 'Υψηλότης
A.Υ.Σ.== 'Ανώτατον 'Υγειονομικόν Συμβούλιον
B.Ν.== Βασιλικόν Ναυτικόν
B.Χ.== Βασιλική Χωροφυλακή
Γ.Ε.Α.== Γενικόν 'Επιτελείον 'Αεροπορίας
Γ.Ε.ΕΘ.Α.== Γενικόν 'Επιτελείον 'Εθνικής 'Αμύνης
Γ.Ε.Ν.== Γενικόν 'Επιτελείον Ναυτικοῦ
Γ.Ε.Ν.Ε.== Γραφείον Εύρέσεως Ναυτικής 'Εργασίας
Γ.Ε.Σ.== Γενικόν 'Επιτελείον Στρατοῦ
Γ.Σ.Ε.Ε.== Γενική Συνομοσπονδία 'Εργατῶν 'Ελλάδος
Δ.Ε.Η.== Διεύθυνσις 'Εκμεταλλεύσεως 'Ηλεκτρισμοῦ
Δ/δα== Δεσποινίδα
δρ.== διδάκτωρ
Δ.Σ.== Διπλωματικόν Σῶμα
Δ.Υ.== δημοσία ὑπηρεσία
δ.φ.== διδάκτωρ φιλοσοφίας
Ε.Η.Σ.== 'Εταιρεία 'Ηλεκτρικῶν Σιδηροδρόμων
Ε.Ι.Ρ.== 'Εθνικόν 'Ιδρυμα Ραδιοφωνίας
Ε.Α.Π.Α.== 'Ελληνική Λέσχη Περιηγήσεως Αυτόκινήτου
Ε.Α.Σ.== 'Εθνική Λυρική Σκηνή
Ε.Ο.Κ.Α.== 'Εθνική 'Οργάνωσις Κυπρίων 'Αγωνιστῶν
Ε.Σ.== 'Ελληνικός Στρατός
Ε.Σ.Α.== 'Ελληνική Στρατιωτική 'Αστυνομία
Ε.Σ.Σ.Δ.== 'Ενωσις Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν
Η.Ε.Α.Π.== 'Ηλεκτρική 'Εταιρεία 'Αθηνῶν Πειραιῶς
Η.Ε.Μ.== 'Ηλεκτρική 'Εταιρεία Μεταφορῶν
Η.Π.Α.== 'Ηνωμέναι Πολιτεῖαι 'Αμερικής

I.K.A.—Ίδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων

κ.—κύριος (ἢ κυρία)

Κα—Κυρία

κ.κ.—κύριοι (ἢ κυριαί) (ὄχι κύριοι κύριοι)

Κος—Κύριος

Κ.Υ.—κρατική ὑπηρεσία

Κ.Τ.Ε.Α.—Κοινὸν Ταμεῖον Ἐκμεταλλεύσεως Αὐτοκινήτων

Ν.Α.Τ.—Ναυτικὸν Ἀπομαχικὸν Ταμεῖον

Ο.Ε.Σ.Β.—Ὄργανισμὸς Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων

Ο.Η.Ε.—Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν

Ο.Α.Π.—Ὄργανισμὸς Λιμένος Πειραιῶς

Ο.Τ.Ε.—Ὄργανισμὸς Τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος

Σ.Ε.Κ.—Σιδηρόδρομοι Ἑλληνικοῦ Κράτους

Σ.Π.Α.Π.—Σιδηρόδρομοι Πειραιῶς Ἀθηνῶν Πελοποννήσου

Τ.Α.Κ.Ε.—Ταμεῖον Ἀσφαλίσεως καὶ Ἀρωγῆς Ὄρθοδόξου Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὰς συντομογραφίας δυνάμεθα ἐπίσης νὰ κατατάξωμεν καὶ τὰ μονογράμματα, ἤτοι τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματος, ἢ καὶ τοῦ πατρωνύμου καὶ τοῦ ἐπωνύμου, τῶν ὁποίων γίνεται εὐρυτάτη ἀνέκαθεν χρῆσις.

Τέλος, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω συντομογραφιῶν, ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἀναφερόμεναι εἰς ὠρισμένον κύκλον γνώσεων. Κατάλογον αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξηγήσεών των εὐρίσκομεν συνήθως εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν σχετικῶν βιβλίων. Π.χ. εἰς ἓν βιβλίον Γραμματικῆς βλέπομεν: *ὄνομ.*—ὄνομαστική, *αἰτ.*—αἰτιατική, *ἐνικ.*—ἐνικός, *πληθ.*—πληθυντικός, *ὄριστ.*—ὄριστική κλπ.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 1. Εἰς τὰς συντομογραφίας μετὰ τὴν σύντημσιν τίθεται τελεία. Ἐὰν παρελείφθωσαν γράμματα μόνον ἀπὸ τὸ μέσον τῆς λέξεως, πρᾶγμα τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἀποφεύγεται, ἢ παράλειψις συνήθως σημειοῦται διὰ καθέτου γραμμῆς, π.χ. Θεσ|νίκη, Κων|πολις, Δ|νίς. Ἡ συγκεκομμένη λέξις πρέπει νὰ τελειώη εἰς σύμφωνον, ὅταν παραλείπεται τὸ τελευταῖον μέρος αὐτῆς, π.χ. δηλ., στ., ὀκ., τόμ.

Σ η μ ε ἰ ω σ ι ς 2. Οἱ μαθηταὶ καλὸν εἶναι νὰ ἀποφεύγουν εἰς τὰς ἐκθέσεις καὶ τὰς μικρὰς ἐργασίας των τὰς συντομογραφίας καὶ νὰ γράφουν ὀλοκλήρους τὰς λέξεις, καὶ χάριν σαφηνείας καὶ διὰ λόγους εὐπρεπείας.

Ἐρωτήσεις

Τί καλεῖται συντομογραφία; Διατί μεταχειρίζομεθα τὰς συντομογραφίας; Ποίας λέξεις ἢ φράσεις συνήθως συγκόπομεν; Εἰς ποίας ἄλλας περιπτώσεις καὶ

παρά τίνων ὑπηρεσιῶν γίνεται σήμερον χρήσις τῶν συντομογραφιῶν; Εἰς ποίας περιπτώσεις συντομογραφιῶν δὲν τίθεται τελεία; Πότε ἢ συγκεκομμένη λέξις τελειώνει εἰς σύμφωνον;

Ἄσκήσεις

268. Γράψατε δλογράφως τὰς κάτωθι συντετημημένας λέξεις ἢ φράσεις :

κ.τ.δ., κ.ο.κ., Σία, χγρ., δρχ., πήχ., π.ἔ., τμημ|ρχης, Δ|νσις, ΝΔ, Νοτ. ἡμισφαίριον, Η.Π.Α.

269. Γράψατε τὰς συντομογραφίας τῶν κάτωθι λέξεων ἢ φράσεων :

Προστακτική, ἔγκλισις, πρόσωπον, ἀρσενικόν, θηλυκόν, οὐδέτερον, εὐκτική, μετοχή, ἀπαρέμφατον, ἐπίρρημα, ἐπίθετον, ἀριθμητικόν, ἀριθμός, ἀντωνυμία, εὐγενεῖ φροντίδι, ρῆμα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπερ ἔδει δεῖξαι, ἀποστολεύς, κύριοι, φύλλον Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἀτιμόπλοιον, ἰδίαις χερσίν, παρακαλῶ ἀπαντήσατε.

270. Εὔρετε καὶ γράψατε δέκα συντομογραφίας τίτλων κρατικῶν ἢ ἰδιωτικῶν ὀργανισμῶν μὴ περιλαμβανομένας εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀλεξιάδου, Ἀλεξάνδρου, «Παρατηρήσεις στὴ Διδασκαλία τοῦ Γλωσσικοῦ Μαθήματος», *Χρονικά τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τεύχος ΑΒ', 1954, σσ. 184 - 190.
- Ἀμάντου, Κωνσταντίνου Ι., «Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. ΝΒ', 1948, σσ. 7 - 9.
- Ἀναγνωστοπούλου, Γ.Π., «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας», *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Ι', σσ. 688 - 705.
- Ἀναγνωστοπούλου, Γ.Π., «Ὁρθογραφία. Ἱστορική Ἐπιθεώρησης Αὐτῆς ἀπὸ τῶν Ἀρχαίων Χρόνων μέχρι τῆς σήμερον», *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Ι', σσ. 714 - 718.
- Ἀνδριώτη, Ν.Π., *Ἐτιμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς*, Ἀθήνα, 1951.
- Βαλάκι, Παύλου, *Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως*, Ἀθήνα, 1928.
- Βλαστοῦ, Πέτρου, *Συνώνυμα καὶ Συγγενικά*, Ἀθήνα, 1931.
- Bloomfield, Leonard, *Outline Guide for the Practical Study of Foreign Languages*, published by Linguistic Society of America, Baltimore, Md, 1942.
- Βοσταντζόγλου, Θεολόγου, *Ἀντιλεξικόν*, Ἀθήνα, 1949.
- Βουτιερίδη, Ἡλία Π., *Νεοελληνικὴ Σιχουρικὴ*, Ἀθήνα, 1929.
- Βουτιερίδη, Ἡλία Π., *Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθήνα, 1933 - 1934.
- Γεωργούλη, Κ.Δ., «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν», *Πρακτικὰ Συνεδρίων Λειτουργῶν Μ. Ἐκπαιδεύσεως Ε' Ἐκπαιδευτικῆς Περιφέρειας*, Θεσσαλονίκη, 1938, σσ. 10 - 25.
- Γκιάτη, Νικολάου, «Τὸ Πρόβλημα τῆς Ὁρθογραφίας», *Χρονικά τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τεύχος ΑΖ', 1956, σσ. 24 - 40.
- Δευτεράιου, Ν., «Ἐκθέσεις», *Παιδαγωγικὸν Συνέδριον ἐν Πάτραις*, Πάτρα, 1937, σσ. 23 - 36.
- Δημαρᾶ, Κωνσταντίνου Θ., *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθήνα, 1948 - 1949, τόμ. 2.
- Δορμπαράκη, Παναγιώτου Χ., *Ἡ Τέχνη καὶ ἡ Τεχνικὴ τῶν Ἐκθέσεων*, Ἀθήνα, 1953.
- Θέμελη, Γεωργίου, *Ἡ Διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν*, Θεσσαλονίκη, 1933.
- Θέμελη, Γεωργίου, *Ἡ Διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Τὸ Πρόβλημα τῆς Ἐρμηνείας*, Ἀθήνα, 1949.
- Hook, J. N., *How to Write Better Examinations*, College Outline Series, New York.
- Καλαματιανοῦ, Γιώργου Ν., *Ἀναλύσεις Νεοελληνικῶν Λογοτεχνημάτων*, Ἀθήνα, 1947, δευτέρα ἔκδοσις.
- Καλαματιανοῦ, Γιώργου Ν., *Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθήνα, τρίτη ἔκδοσις.
- Καλογερά, Β.Α., «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων», *Χρονικά τοῦ Πειραμα-*

- τικοῦ Σχολείου Θεσσαλονίκης, τεύχη ΙΖ'—ΚΓ', 1951 - 1952, σσ. 3 - 24, 92 - 106, 132 - 155, 178 - 202, 27 - 51, 101 - 108, 154 - 159.
- Κ α λ ο γ ε ρ ᾶ, Β.Α., «Ἡ Διδασκαλία τοῦ Ἑτυμολογικοῦ», *Χρονικά τοῦ Παιδαγωγικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τεύχη ΙΕ'—ΙΣΤ', 1950, σσ. 160 - 165 καὶ 178 - 188.
- Κ α μ π ᾶ ν η, Ἀ ρ ῖ σ τ ο υ, *Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθῆναι, 1948, πέμπτη ἔκδοσις.
- Κανόνες τοῦ Ἀλφαριθμητικοῦ Καταλόγου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου*, μετάφρασις Νικίου Βέρτη, πρόλογος Γεωργίου Χαριτάκη, Ἀθῆναι, 1934.
- Κ α ρ β α ν ῖ κ ὸ λ α, Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ Σ., *Συμβολὴ εἰς τὴν Διδακτικὴν τῆς Ἐκθέσεως Ἰδεῶν εἰς τὰ Σχολεῖα Μ.* Ἐκπαιδευτικῆς, Ἀθῆναι, 1946.
- Κ ὄ ν τ ο υ, Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ, *Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων*, Ἀλεξανδρούπολις, 1936.
- Κ ο ρ ρ ῆ, Σ τ υ λ ι α ν ο ὗ Γ., *Θεωρία τῆς Ἐκθέσεως*, Ἀθῆναι, 1947.
- Κ ὄ τ τ ο υ, Λ ῖ ζ α ς, *Ἡ Διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν*, Ἀθῆναι, τόμ. Α', 1933.
- Κ ο υ ρ μ ο ὄ λ η, Γ ε ω ρ γ ῖ ο υ Ι., «Ἡ Ἐκπολιτιστικὴ Δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», *Πλάτων*, τόμ. Β', 1950, σσ. 3 - 22.
- Λ ἄ δ η, Θ ε ο δ ὴ ρ ο υ, *Τὰ Σημεῖα τῆς Στίξεως*, Ἀθῆναι, 1950.
- Λ ὠ λ η, Σ ο φ ο κ λ ῆ ο υ ς Δ., *Τρεῖς Πηγαὶ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ὀρθογραφίας - Γραμματικῆς - Συντακτικῆς. Α' Ὀρθογραφία*, Ἀθῆναι, 1951.
- Mc Closkey, Frank H., *The Research Paper*, No. 9 in a Series of Reader's Digest College Department Aids to Composition, New York.
- Mc Closkey, Frank H., *The Theme*, New York.
- Μ ἄ ρ γ α ρ η, Δ η μ η τ ρ ῖ ο υ Κ., *Ὁ Ἀλφαριθμητικὸς Κατάλογος τῶν Βιβλιοθηκῶν*, Ἀθῆναι, 1934.
- Μ α ρ ῖ ν ᾶ τ ο υ, Σ π. Ν., «Ἀλφάβητον», *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ*, τόμ. Α', σσ. 108 - 113.
- Mirrieles, Lucia B., *Teaching Composition and Literature in Junior and Senior High School*, New York, 1947.
- Μ ἰ χ α η λ ῖ δ ο υ - Ν ο υ ᾶ ρ ο υ, Μ ἰ χ α ἦ λ καὶ Τ σ ο ὄ ρ η, Μ ἄ ρ κ ο υ, *Πρακτικὸς Ὁδηγὸς Ἐκθέσεων*, Ἀθῆναι, 1949, τρίτη ἔκδοσις.
- Μ ο ν ο γ υ ι ο ὗ, Δ η μ η τ ρ ῖ ο υ καὶ Μ ο σ κ ὸ β η, Β α σ ῖ λ η, *Ἐγχειρίδιον Συστηματικῆς Διδασκαλίας τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης*, Ἀθῆναι, τόμ. Α', 1953.
- Μ π α ν τ ο ὗ ν α, Δ ι ο ν ο υ σ ῖ ο υ, «Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἐκθέσεων», *Πρακτικὰ Συνεδρίων Λειτουργῶν Μ. Ἐκπαιδευτικῆς Περιφέρειᾶς*, Θεσσαλονίκη, 1938, σσ. 52 - 62.
- Μ π ὄ γ κ α, Ε ὕ α γ γ ἔ λ ο υ, «Τὰ εἰς τὴν Τουρκικὴν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν Δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς», *Ἀθηνᾶ*, τόμ. ΝΕ', 1951, σσ. 67 - 113.
- Ν ἰ ν τ α, Χ α ρ α λ ᾶ μ π ο υ ς, Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ, Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ κλπ., *333 Νέα Ὑποδείγματα καὶ Σχεδιαγράμματα Ἐκθέσεων μετὰ 1200 Θεμάτων*, Ἀθῆναι, 1953.
- Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς Δημοτικῆς)*, ΟΕΣΒ, 1941.
- Ὁδηγία διὰ τὴν Ἀναγραφὴν τῶν Τίτλων εἰς τοὺς Ἀλφαριθμητικοὺς Δελτιοκαταλόγους τῶν Προσωπικῶν Βιβλιοθηκῶν*, μετάφρασις Στέλλας Πέπτα, Ἀθῆναι, 1936.
- Ὁδηγὸς Ἐπιστολῶν πρὸς Χρῆσιν τῶν Μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν*, συνταχθεὶς ὑπὸ ἐπιτροπῆς καθηγητῶν αὐτοῦ, Ἀθῆναι, 1937.

- Οϊκονόμου, Μιχαήλ, Σταύρου, Θρασυβούλου και Τριανταφυλλίδη, Μανόλη, *Ἡ Γλώσσα μου*, Ἀθήνα, 1955.
- Παϊδοῦση, Εἰρήνης, «Ἡ Ἐκθεση Ἰδεῶν στοῦ Δημοτικῶ Σχολεῖο», *Παιδεία*, τεύχος ΜΓ', 1950, σσ. 172 - 174.
- Παναγιωτοπούλου, Ἰωάννου Μ., *Στοιχεῖα Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ἀθήνα, 1938, δευτέρα ἔκδοσις.
- Παντελάκη, Ἐμ. Γ., «Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ Ζητήματος», *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. Ι', σσ. 713 - 727.
- Παπαγεωργίου, Ἀλέκου καὶ Ἀσωνίτη, Νικολάου, *Πρακτικὸς Ὅδηγὸς Ὀρθογραφίας, Στίξεως καὶ Συντάξεως*, Ἀθήνα, 1954.
- Παπαδοπούλου, Ἀνθίμου, «Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις», *Ἀθηνα*, τόμ. ΝΒ', 1948, σσ. 9 - 48.
- Παπαναστασίου, Εὐαγγέλου Δ., *Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Ἀπλῆς Καθαρευούσης*, Ἀθήνα, 1950, ἔκδοσις πρώτη.
- Παρῆ, Πάνου Α., *Θεωρία καὶ Πρᾶξις τῶν Ἐκθέσεων*, Ἀθήνα 1949.
- Reuter (von), Georg, *Hellas. Ein Führer durch Griechenland aus antiken Quellenstücken*, München, 1941.
- Ρωμαίου, Ἡλίας, *Μέθοδος Γραφῆς Ἐκθέσεων Ἰδεῶν*, Θεσσαλονίκη, ἔκδοσις δευτέρα.
- Σαραλάη, Γιάννη Α., *Νεοελληνικὴ Μετρικὴ*, Ἀθήνα, 1953, ἔκδοσις δευτέρα.
- Σαραλάη, Ἰωάννου Α., *100 Ὑποδείγματα Ἐκθέσεων*, Ἀθήνα.
- Σαρρῆ, Ἀλεξάνδρου Γ., *Διδακκαλία Νεοελληνικῶν Λογοτεχνημάτων*, Ἀθήνα, 1924.
- Σαρρῆ, Ἀλεξάνδρου Γ., *Ἄς Βοηθήσωμεν τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά*, Ἀθήνα, 1950.
- Σαρρῆ, Ἰωάννου Μ., *Πῶς νὰ Γράφετε, πῶς νὰ Ὀμιλήτε*, Ἀθήνα, μέρος Α'.
- Σνάϊδερ, Γεωργίου, *Θεωρία καὶ Ἱστορία τῆς Βιβλιογραφίας*, μετάφρασις Γ.Χ. καὶ Στέλλας Πέππα, Ἀθήνα, 1933.
- Σουμελίδου, Γεωργίου, *Ἡ Διδακκαλία τῶν Ἐκθέσεων εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδευτικῆς*, Ἀθήνα, 1935.
- Soyter, Gustav, *Grammatik und Lesebuch der Neugriechischen Volks- und Schriftsprache*, Leipzig, 1944.
- Σταματάκου, Ι. Σ., *Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, Ἀθήνα, τόμ. Α', 1949.
- Σταύρου, Θρασυβούλου, *Νεοελληνικὴ Μετρικὴ*, Ἀθήνα, 1930.
- Ἡ Τέχνη τῆς Μελέτης. Σημειώσεις ἐπὶ Δελτίων. Κατάταξις αὐτῶν. Ἡ Βιβλιοθηκὴ καὶ ἡ Ὀργάνωσις Ἰδιωτικῆς Βιβλιοθήκης*, μετάφρασις Ἀλεξάνδρου Α. Δεληγώργη, πρόλογος Γεωργίου Χαριτάκη, Ἀθήνα, 1936.
- Τζαρτζάνου, Ἀχιλλέως Α., *Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ΟΕΣΒ, 1951.
- Τζαρτζάνου, Ἀχιλλέως Α., *Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς)*, ΟΕΣΒ, 1946—1953, τόμ. 2.
- Tressler, C. J., *English in Action*, Boston, 1945, fourth edition, book one.
- Tressler, C. J. Junior *English in Action*, Boston, 1941, third edition, book three.

- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Σταθμοί της Γλωσσικής μας 'Ιστορίας*, 'Αθήνα, 1937.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Νεοελληνική Γραμματική. 'Ιστορική Εισαγωγή*, 'Αθήνα, τόμ. Α', 1938.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Λεξιλογικές 'Ασκήσεις για τη Μέση Παιδεία. Βιβλίο του Δασκάλου*, 'Αθήνα, 1948.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Λεξιλογικές 'Ασκήσεις για τη Μέση Παιδεία. Βιβλίο του Μαθητή*, 'Αθήνα, 1948.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Λεξιλογικές 'Ασκήσεις για την 5η και 6η Δημοτικού. Βιβλίο του Μαθητή*, 'Αθήνα, 1951, δεύτερη έκδοση.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Παιρουμενικές Φράσεις από την 'Ιστορία και τη Λογοτεχνία με τη Συνεργασία Φωτεινής Θ. Τζωρτζάκη για τις 'Ανώτερες Τάξεις της Μέσης Παιδείας. Βιβλίο του Δασκάλου*, 'Αθήνα, 1947.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης Α., *Παιρουμενικές Φράσεις από την 'Ιστορία και τη Λογοτεχνία με τη Συνεργασία Φωτεινής Θ. Τζωρτζάκη για τις 'Ανώτερες Τάξεις της Μέσης Παιδείας. Βιβλίο του Μαθητή*, 'Αθήνα, 1947.
- Φάβη, Βασίλειος, *Γραμματική της 'Αρχαίας 'Ελληνικής Γλώσσας*, 'Αθήνα, 1936.
- Φιλικοῦ, Δημητρίου, *Γραμματική της 'Ελληνικής Γλώσσας*, 'Αθήνα.
- Φλώρου, 'Αθανασίου, *Αισθητική 'Ανάλυση Λογοτεχνημάτων*, 'Αθήνα.
- Χαρλαμποπούλου, Κωνσταντίνου Ν., «'Εκθέσεις», *Παιδαγωγικὸν Συνέδριον ἐν Πάτραις*, Πάτραι, 1937, σσ. 37 - 58.
- Χατζή, Παναγιώτου, *'Εκθέσεις 'Ιδεῶν*, 'Αθήνα, τεύχη 1 - 5.
- Χατζιδάκι, Γ.Ν., *Σύντομος 'Ιστορία της 'Ελληνικής Γλώσσας*, 'Αθήνα, 1915.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- ἀγκύλαι : 168.
 αἰσθητικὴ ἀνάλυσις : 248-249.
 αἵτησις, ὄρισμός καὶ μέρη αὐτῆς : 291.
 αἰτιολογικαὶ προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον 134· στίξις, 161, 162.
 ἀκροστιχίδες : 383.
 ἀλληγορία, σχῆμα : 347.
 ἀλληγορικαὶ διηγήσεις : 314.
 ἀλφαβητάρια, εἶδος ποιήματος : 382.
 ἀμφιβραχικοὶ στίχοι : ὄρισμός, 354· τρίμετρος καὶ τετράμετρος, 367.
 ἀνάγνωσις καὶ ἀπαγγελία : σπουδαίτης, 318-319· κανόνες, 319-323.
 ἀναδίπλωσις ἢ παλιλλογία, σχῆμα : 338.
 ἀνακόλουθον, σχῆμα : 327.
 ἀνάλυσις λογοτεχνιμάτων : γλωσσικὴ καὶ πραγματικὴ, 248-249· ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ, 251.
 ἀναλόγου σχῆμα : βλ. ἐξ ἀναλόγου.
 ἀνάπαιστος : ὄρισμός, 365· δίμετρος, τρίμετρος, τετράμετρος, 366.
 ἀναφοραὶ : 293.
 ἀναφορικαὶ προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161, 162.
 ἀναφώνησις ἢ ἐπιφώνησις, σχῆμα : 341.
 ἀντίθετα : ὄρισμός, 116· καταρτισμὸς πινάκων ἀντιθέτων λέξεων, 115-117.
 ἀντιθετικαὶ προτάσεις : στίξις, 160.
 ἀπλαῖ λέξεις : 50.
 ἀντιθέτου, σχῆμα : βλ. ἐξ ἀντιθέτου.
 ἀντίθεσις, σχῆμα : 333.
 ἀντιπολεμικὸν μυθιστόρημα : 310.
 ἀντιστροφή ἢ ἐπιστροφή ἢ ἐπιφορά, σχῆμα : 339-340.
 ἀντονομασία, σχῆμα : 345.
 ἄνω τελεία : ὄρισμός καὶ χρῆσις, 155.
 ἀπαγγελία : βλ. ἀνάγνωσις καὶ ἀπαγγελία.
 ἀποδείξεις πληρωμῶν : 295.
 ἀπὸ κοινοῦ, σχῆμα : 335.
 ἀποτελεσματικαὶ ἢ συμπερασματικαὶ προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161.
 ἀποσιωπητικά : ὄρισμός καὶ χρῆσις, 170· ἀποστροφὴ ἢ προσφώνησις : 341.
 ἄρθρωσις λέξεων κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν : 320.
 ἀριθμοὺς ἐννοιῶν ἢ ἐνοιητῶν πρὸς ταξινομήσιν : 297-302.
 ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα : διάλεκτοι, 20· ὁμοιότητες καὶ διαφοραὶ μετὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, 27-30.
 ἀρχιτεκτονικὴ σελίδος : περιθώριον, παράγραφος, τίτλος, 177-78· ἐπικεφαλῆς, ὑπότιτλος, πλαγιότιτλος, σημειώσεις, 178.
 ἀστικὸν μυθιστόρημα : 310.
 ἀσύνδετον, σχῆμα : 333.
 Ἀττικὴ διάλεκτος : λόγοι ἐπικρατήσεως τῆς, 20.
 ἀττικισμός, ἀττικιστῆς : 21.
 ἀφαίρεισις χάριν τοῦ μέτρου : 373.
 ἀφηρημένη περιγραφή : 196.
 βιβλιογραφία : πηγαὶ καὶ βοηθήματα, 234· δελτία, 235· τρόπος καταρτισμοῦ, 302-304.
 βιλανέλα, εἶδος ποιήματος : 382.
 βιογραφία μυθιστορηματικὴ : 310.
 γλῶσσα ἐκθέσεως : 190-191.
 γλωσσικὸν ζήτημα : 21.
 γονεωνυμικά : 55.
 γράμματα κεφαλαία : βλ. κεφαλαῖα γράμματα.
 δακτυλικὸν μέτρον, τετράμετρον, πεντάμετρον, ἑξάμετρον : 366-367.
 δάκτυλος, μετρικὸς ποῦς : ὄρισμός, 365.
 δάνεια Ἑλληνικῆς γλώσσης : 23.
 δεκαπεντασύλλαβος ἱαμβικός : 363.
 δηλώσεις ὑπεύθυνοι : 295-296.
 διάγραμμα ἐκθέσεως θεωρητικοῦ περιχομένου : 221-222.
 διάγραμμα, εἶδος περιλήψεως : 265.
 διαζευκτικαὶ προτάσεις, στίξις αὐτῶν, 162.
 διάλογος εἰς διηγήματα : 207-208.
 διασκευὴ : 316.
 διήγημα, λογοτεχνικὸν εἶδος : 308-309

- διήγησις ἢ διήγημα : ὄρισμός, 207· στοιχεῖα διηγήσεως (θέμα, χαρακτηρισες ἢ ἥρωες, περιγραφαί, διάλογοι), 207-209.
 δικτυωτὴ ἢ πλεκτὴ ὁμοιοκαταληξία : 357-358.
 διπλὴ παῦλα : βλ. παῦλα διπλῆ.
 διπλότης ἢ ταυτολογία, σχῆμα : 339.
 δίστιχον : 378.
 δοκίμιον, γραμματολογικὸν εἶδος : 233.
 δρᾶμα καὶ εἶδη αὐτοῦ : 312.
 δραματικὴ ποίησις : 308, 312.
 δρασκελισμα τοῦ στίχου : 373.
- Ἐγγραφα ἰδιωτικά : βλ. ἰδιωτικά Ἐγγραφα.
 ἔθνικα παράγωγα : 56.
 εἰδικαὶ προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161-162.
 εἰδύλλια ἢ βουκολικά ποιήματα : 378.
 εἴρωνεα, σχῆμα : 345.
 εἰσαγωγικά : ὄρισμός καὶ χρήσις, 172.
 ἔκθεσις ἰδεῶν : σπουδαιότης, γενικαὶ ὁδηγία, 189-192· περιγραφή 196-206· διήγησις 206-219· ἐκθέσεις θεωρητικοῦ περιεχομένου, 219-233.
 ἔκθλιψις χάριν τοῦ μέτρου : 373.
 ἐκ παραλλήλου, σχῆμα : 337-338.
 ἐλεγείον : 377.
 ἐλευθερος στίχος : 383.
 Ἑλληνικὴ γλῶσσα : σταθμοὶ καὶ ἐξέλιξις, 13-29· Ἀττικὴ διάλεκτος, 20· Ἑλληνιστικὴ κοινὴ, 20-21· Μεσαιωνικὴ γλῶσσα, 22· Νεοελληνικὴ, 22, 28, 29· τὸ ἑνιαῖον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, 30.
 Ἑλληνικὴ ἱστορία : 17-18.
 ἔλιξις, σχῆμα : 328-329.
 ἐναντιωματικαὶ προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161.
 ἐν διαδουοῖν, σχῆμα : 338.
 ἐνδοαστικά ἢ διατακτικά προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161, 162.
 ἐνωτικόν : ὄρισμός καὶ χρήσις, 172-173.
 ἐξ ἀναλόγου, σχῆμα : 335.
 ἐξ ἀντιθέτου, σχῆμα : 336.
 ἐπαναστροφή, σχῆμα : 339.
 ἐπαναφορὰ ἢ ἐπάνοδος, σχῆμα : 339· ἐπίγραμμα : 379-380.
 ἐπιδιόρθωσις, σχῆμα : 340-341.
 ἐπίθετα παράγωγα : ἐκ ρημάτων, 71-73· ἐξ οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων, 68-71· ἐξ ἐπιρρημάτων, 73-74.
 ἐπιθεώρησις, θεατρικὸν εἶδος : 312-313.
 ἐπικὴ ποίησις : 377.
 ἐπίλογος ἐκθέσεως : 189-190.
 ἐπιρρήματα παράγωγα : 74-75.
 ἐπισκεπτῆρια : 285.
 ἐπιστολὴ : ὄρισμός καὶ χαρακτηριστικά γνωρίσματα, 279· εἶδη, 279-280· μέρη αὐτῆς (διευθύνσις καὶ ἡμερομηνία, προσφώνησις, περιεχόμενον, ἐπιφώνησις, ὑπογραφή, ὑστερόγραφον), 280-283.
 ἐπιστροφή ἢ ἐπιφορὰ ἢ ἀντιστροφή, σχῆμα : 339.
 ἐπίτιτλος : 267.
 ἐπιφώνησις ἢ ἀναφώνησις, σχῆμα : 341.
 ἐπώνυμα Νεοελληνικά ἐκ πατρωνυμικῶν καὶ ὀνομάτων τόπων : 55-56.
 ἐρωτηματικά, πλάγιοι προτάσεις : θέσις αὐτῶν εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161-162.
 ἐρωτηματικόν, ὄρισμός καὶ χρησιμότης : 165-166.
 ἐτυμολογικόν : ὄρισμός καὶ χρησιμότης αὐτοῦ, 50-51· παραγωγή λέξεων, 52-79· σύνθεσις λέξεων : 80-103.
 εὐφημισμός, σχῆμα : 346.
- Ζευγαρωτὴ ὁμοιοκαταληξία : 357.
 ζευγμα, σχῆμα : 336.
- ἠθογραφικὸν διήγημα : 308-309.
 ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα : 310.
 ἡμερομηνία εἰς ἐπιστολάς : 280.
 ἡμιστίχον : 370.
 ἥρωες ἢ χαρακτήρες διηγήματος : 207.
- θαλασσινόν μυθιστόρημα : 310.
 θαυμαστικόν, ὄρισμός καὶ χρήσις αὐτοῦ : 165-166.
 θεατρικά ἔργα, γνωρίσματα καὶ εἶδη αὐτῶν : 311-312.

- θέμα κύριον ἐκθέσεως : 188-189.
 θέματα ἐκθέσεων : περιγραφῆς, 205-206· διηγήσεως, 217-219· ἐπιστολῆς, 287-288· αἰτήσεως, 293-294· ἰδιωτικῶν ἐγγράφων, 296· θεωρητικῶν περιεχομένου, 230-233· πραγματειῶν καὶ ρητορικῶν γυμνασμάτων, 247-248· ἀναλύσεων λογοτεχνημάτων, 263.
 θέσις δευτερευουσῶν προτάσεων εἰς τὴν περίοδον : 133-134· παρέκκλισις ἐκ τῆς κανονικῆς θέσεως καὶ ἀντικατάστασις αὐτῶν, 134-135.
 θέσις τῶν λέξεων ἐν τῇ προτάσει : 126-127· παρέκκλισις ἐκ τῆς κανονικῆς θέσεως, 130-132.
 θεωρητικῶν περιεχομένου ἐκθέσεις : θέματα καὶ προϋποθέσεις πρὸς γραφὴν αὐτῶν, 219· πηγὰί (ἐμπειρία καὶ μελέτη), 220· διάγραμμα, τρόπος συγκεντρώσεως ὕλικου, 221· ὑποδείγματα καὶ θέματα, 222-233.
 θρησκευτικὸν διήγημα : 309.
 θρησκευτικὸν ποίημα : 378.
 θούρια ἢ παιάνες : 377.
 ἱαμβικοὶ στίχοι, εἶδη αὐτῶν : 361-362.
 ἱαμβος, ὀρισμός : 353.
 ἰδιωματισμὸς χάριν ὁμοιοκαταληξίας : 372.
 ἰδεῶν ἔκθεσις : βλ. ἔκθεσις ἰδεῶν.
 ἰδιωτικά ἔγγραφα : ὀρισμός, 295· εἶδη αὐτῶν (ἀποδείξεις, συμφωνητικά, ὑπεύθυνοι δηλώσεις), 295-296.
 ἱστορικὸν διήγημα : 309.
 ἱστορικὸν μυθιστόρημα : 310.
 καθαρῶσα : 21, 190-191.
 καθ' ὄλον καὶ μέρος, σχῆμα : 328.
 καραγκιόζης, θέατρον σκιῶν : 313.
 καταλήξεις παραγωγικαί : βλ. παραγωγικαὶ καταλήξεις.
 κατὰ τὸ νοούμενον, σχῆμα : 327.
 κεφαλαία γράμματα, χρήσις αὐτῶν : 181-186.
 κλιμακωτόν, σχῆμα : 333.
 κοινωνικὸν διήγημα : 309.
 κοινωνικὸν μυθιστόρημα : 310.
 κοινοῦ, σχῆμα : βλ. ἀπὸ κοινοῦ.
 κόμμα : ὀρισμός, 156· χρήσις αὐτοῦ μέσα εἰς τὴν πρότασιν, 157-158· χρήσις μέσα εἰς τὴν περίοδον, 160-162.
 κοσμοπολιτικὸν μυθιστόρημα : 310.
 κύκλος, σχῆμα : 332.
 κωμῶδια : 312· μουσικὴ κωμῶδια, 312.
 λέξεις, θέσις αὐτῶν ἐν τῇ προτάσει : βλ. θέσις λέξεων.
 λιτότης, σχῆμα : 345.
 λυρική ποίησις : 308, 377.
 μεγεθυντικά : 53.
 μελέται ἢ πραγματεῖαι : χαρακτηριστικά αὐτῶν, 234· ὀδηγίαί, χρήσις βοηθημάτων, 234-236· ὑποδείγματα, 236-239.
 μερική ὁμοιοκαταληξία : 358.
 μεταβολαί κατὰ τὴν σύνθεσιν : μεταβολαί πρώτου συνθετικοῦ ὅταν εἶναι οὐσιαστικόν, 84-86· ὅταν εἶναι ἐπίθετον, ἀντωνυμία, ἀριθμητικόν, 87-88· ὅταν εἶναι ρῆμα, 90· ἄκλιτον μέρος λόγου, 92-94.
 μεταφορά καὶ παρομοίωσις, σχῆμα : 346-347.
 μεταφράσεις : 315-316.
 μετρική ἢ στιχουργική ἐπιστήμη : 352.
 μετρικὸς ποῦς : 353.
 μέτρον, ὀρισμός : 352.
 μετωνυμία : σχῆμα, 344-345.
 μικτὴ ἢ ἑλευθέρα ὁμοιοκαταληξία : 358.
 μπαλάντα : 381-382.
 μυθιστόρημα : γνωρίσματα καὶ εἶδη αὐτοῦ, 309-310.
 μῦθοι : ἠθοπλαστικοί, 314-315· ἔθνικοί, 315.
 Νεοελληνικὴ γλῶσσα : διαφοραὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν, 27-30· διγλωσσία (καθαρεύουσα, δημοτικὴ), 21· βασικά γνωρίσματα τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης, 30.
 νοούμενον, σχῆμα : βλ. κατὰ τὸ νοούμενον.
 νοβέλα : 309.

- ξέναί λέξεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν: 23.
 ὀδηγία γραφῆς καλῆς ἐκθέσεως: 189-192.
 οἰκογένεια λέξεων ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης: 104-106.
 οἰκογένεια λέξεων σχετικῶν πρὸς ὠρισμένον θέμα: 107-110.
 ὁμόηχα: 118-123.
 ὁμοιοκαταληξία ἢ ῥίμα: ὀρισμός καὶ εἶδη, 357-358· ὄχι ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ποιήσεως, 359· ἐπιτυχῆς καὶ ἄτεχνη, 359.
 ὁμοιότελευτον ἢ ὁμοιοκατάληκτον, σχῆμα: 333.
 ὀξύτονος στίχος: 357.
 ὀρθογραφία: ὀρισμός καὶ σπουδαιότης, 33-35· ὀρθογραφία καταλήξεων, 36-38· ὀρθογραφία ρίζης, 38-40· ὀδηγία περὶ ὀρθογραφίας, 40-43· πίνακες ὀρθογραφικῶς δυσκόλων λέξεων, 44-49.
 οὐσιαστικά ἐκ ρημάτων δηλοῦντα: ἐνεργοῦν πρόσωπον, πρᾶξιν ἢ ἀποτέλεσμα, 63-64· τόπον, ἀμοιβήν, ὄργανον ἢ μέσον, 66.
 οὐσιαστικά, ἀφηρημένα ἐξ ἐπιθέτων: 60-61.
 οὐσιαστικά ἐξ οὐσιαστικῶν: 52-60.
 παιδαγωγικὸν διήγημα: 309.
 παιδικὸν μυθιστόρημα: 310.
 παλλιλογία ἢ ἀναδίπλωσις, σχῆμα: 338.
 παραβολαί: 314-315.
 παραγέμισμα τοῦ στίχου: 372-373.
 παράγραφος: ὀρισμός, ἔκτασις, σύνδεσις, χρησιμότης, 138-139· ἀρχικὴ καὶ τελευταία πρότασις, 142-146· εἰδικοὶ κανόνες διὰ τὴν χρῆσιν παραγράφου, 175-176.
 παράγωγα ἐπιθέτα ἐξ οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων, 68-70· ἐκ ρημάτων, 71-72· ἐξ ἐπιρρημάτων, 73-74.
 παράγωγα οὐσιαστικά: ἐξ οὐσιαστικῶν, 52-60· ἐξ ἐπιθέτων, 60-61· ἐκ ρημάτων, 62-76.
 παράγωγα ρήματα: 76-77.
 παραγωγή λέξεων: γενικαί παρατηρήσεις, 77-78.
 παραγωγικαὶ καταλήξεις: 53, 55, 56, 58, 59, 61, 63, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 74, 75, 77.
 παράγωγοι λέξεις: 50-51.
 παραλλήλου, σχῆμα: βλ. ἐκ παραλλήλου.
 παραμύθια: 315.
 παραστατικοὶ πίνακες: 268-270.
 παρασύνθετα: 81.
 παρατοπισμός: 372.
 παρεμβολὴ γράμματος χάριν τοῦ μέτρου: 373.
 παρένθεσις, ὀρισμός καὶ χρῆσις: 168.
 παρήχησις, σχῆμα: 333.
 παρομοίωσις καὶ μεταφορά, σχῆμα: 346.
 παρονομασία, σχῆμα: 332.
 παροξύτονος στίχος: 357.
 παροιμία: 314.
 παρώνυμα: 59.
 πατρωνυμικά: 55.
 παῦλα ἀπλή: 170.
 παῦλα διπλή: 170.
 πεζὸς λόγος, μορφαὶ αὐτοῦ: 308-317.
 πεζοτράγουδο: 313-314.
 περιγραφή: ὀρισμός καὶ σπουδαιότης, 196· προϋποθέσεις καλῆς περιγραφῆς, 196-197· εἶδη περιγραφῆς, 196· ὑποδείγματα, 198-202.
 περιεκτικά: 58.
 περιεχόμενον ἐπιστολῆς: 282.
 περιθώριον: 177-178.
 περίληψις: ὀρισμός, σπουδαιότης, εἶδη (σύντομος καὶ ἐκτεταμένη), 263-264· μορφαὶ αὐτῆς (σημειώσεις, διαγράμματα, τίτλοι, πίνακες), 265· ὑποδείγματα, 265-274.
 περίφρασις, σχῆμα: 338.
 περίοδος, θέσις τῶν λέξεων καὶ προτάσεων ἐν αὐτῇ: 130-134.
 πίνακες ὀρθογραφικῶς δυσκόλων λέξεων: 44-49.
 πίνακες περιεχομένων: συγκεντρωτικοί, 268· παραστατικοί, 268-270.

- πίναξ συγκεντρωτικός σχημάτων λέ-
γου: 350.
πλαγιότιτλος: 266, 267.
πλοκή διηγήματος: 208-209.
πλουτισμός λεξιλογίου: 104-125.
ποίημα: 352.
ποίησις: 352.
ποιητικὸν μυθιστόρημα: 310.
προδιόρθωσις, σχῆμα: 340.
Προελληνικαὶ λέξεις: 19.
πρόληψις, σχῆμα: 329.
προοίμιον ἢ πρόλογος τῆς ἐκθέσεως:
189-190.
προπαροξύτονος στίχος: 357.
προσφώνησις εἰς ἐπιστολάς: 281-282.
προσφώνησις ἢ ἀποστροφή, σχῆμα: 341.
προσωποποιήσις, σχῆμα: 347.
προτάσεις δευτερεύουσαι: θέσεις αὐ-
τῶν εἰς τὴν περίοδον, 133-135· στί-
ξις, 160-163.
πρωθύστερον, σχῆμα: 332.
- ρεαλιστικὸν μυθιστόρημα: 310.
ρήματα παράγωγα: ἐξ οὐσιαστικῶν ἢ
ἐπιθέτων, 76-77· ἐξ ἐπιρρημάτων ἢ
ἐπιφωνημάτων, 77.
ρητορικὰ γυμνάσματα: 233-248.
ρίμα: βλ. ὁμοιοκαταληξία.
ροντέλο ἢ κυκλωτό, εἶδος ποιήματος:
382.
ρυθμὸς ἀναγνώσεως: 320.
ρυθμὸς εἰς τὴν ποίησιν: 352, 353.
- σατιρικὰ ποιήματα: 378.
σατυρικὸν δράμα: 312.
σημειώσεις: 265.
σονέτο ἢ δεκατετράστιχον: 380-381.
σταυρωτὴ ὁμοιοκαταληξία: 358.
στίξις: ὄρισμός καὶ σπουδαιότης τῶν
σημείων στίξεως, 151-154· τελεία,
ἄνω τελεία, 154-156· ὄρισμός τοῦ
κόμματος, 156· τὸ κόμμα μέσα εἰς
τὴν πρότασιν, 156-160· τὸ κόμμα μέ-
σα εἰς τὴν περίοδον, 160-165· ἐρωτη-
ματικόν, 165-167· θαυμαστικόν, 165-
167· διπλῆ τελεία, παρένθεσις, 167-169·
ἀποσιωπητικά, παῦλα, διπλῆ παῦλα,
169-171· εἰσαγωγικά, ἐνωτικόν, 171-
175· παράγραφος, ἀρχιτεκτονικὴ σε-
λίδος, 175-180.
στίχος: ὄρισμός 352· διακρίσις αὐτοῦ
ἀπὸ τὴν στροφήν, 357· εἶδη στίχων,
356-357.
στιχουργικαὶ μορφαὶ καὶ εἶδη τῆς
ποιήσεως: 377-383.
στιχουργικὴ: βλ. μετρικὴ.
στροφή: ὄρισμός καὶ διακρίσις αὐτῆς
ἀπὸ τοῦ στίχου, 357· εἶδη στροφῶν,
357.
συγκεκριμένη περιγραφή: 196.
συγκεντρωτικοὶ πίνακες: 268.
συμβολικὰ ποιήματα: 378.
συμβολιστικὸν μυθιστόρημα: 310.
συμπερασματικαὶ προτάσεις: βλ. ἀπο-
τελεσματικαὶ προτάσεις.
συμπλεκτικαὶ προτάσεις, στίξις αὐτῶν:
162.
συμπλοκὴ, σχῆμα: 340.
σύμφυρις, σχῆμα: 327.
συμφωνητικὰ ἰδιωτικά: 295.
συναίρεσις χάριν τοῦ μέτρου: 373.
συνεκδοχὴ, σχῆμα: 343-344.
συνίζησις χάριν τοῦ μέτρου: 373.
σύνθετα, γνήσια καὶ νόθα: 81.
σύνθετα: συνδυετικά, προσδιοριστικά ἢ
ὀριστικά, ἀντικειμενικά, κτητικά, 82.
σύνθετα: τονισμός, σημασία, μεταβο-
λαί, 80-82.
σύνθετοι λέξεις: 80.
συντομογραφίαι: χρήσις αὐτῶν, 387·
κυριώτεραι συντομογραφίαι, 388-
391.
συνώνυμα: 111-113.
σχήματα λόγου: ὄρισμός 325-326· γραμ-
ματικά σχήματα, 327-331· σχετικὰ
σχήματα (προερχόμενα ἐκ τῆς θέ-
σεως τῶν λέξεων, ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως
λέξεων ἢ προτάσεων, ἐκ τῆς προσθή-
κης λέξεων ἢ προτάσεων), 331-343·
λεκτικοὶ τρόποι, 343-349.
- ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις: 311,

ταξινόμησις ἐνοιῶν ἢ ἐνοτήτων διὰ
Λατινικῶν, Ἑλληνικῶν καὶ Ἀρα-
βικῶν ἀριθμῶν: 297-302.

ταυτολογία ἢ διπλότης, σχῆμα: 339.
τελεία, ὄρισμός καὶ χρῆσις: 154.

τελικαὶ προτάσεις: θέσις αὐτῶν εἰς
τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161-162.

τηλεγράφημα: γνωρίσματα καὶ ὑπο-
δείγματα αὐτοῦ, 288-289· εἶδη (ἐπεῖ-
γον, ὑπερεπιείγον), 290.

τίτλος ἢ ἐπικεφαλῆς: 178, 266-267.

τομὴ τοῦ στίχου: 370.

τόνος μετρικός: 352-353.

τοπικὰ οὐσιαστικά: 59.

τραγωδία, ἔμμετρος Νεοελληνική: 312.

τρίστιχον: 378-379.

τροχαϊκοὶ στίχοι, εἶδη αὐτῶν: 362.

τροχαῖος, ὄρισμός: 353.

τσάκισμα ἢ σπάσιμο τοῦ στίχου: 373.

ὑπαλλαγή, σχῆμα: 329.

ὑπερβατόν, σχῆμα: 331.

ὑπερβολή, σχῆμα: 346.

ὑπερρεαλισμός: 383-384.

ὑποδείγματα: αἰτήσεων 292-293· ἀνα-
λύσεως καὶ κριτικῆς λογοτεχνημά-
των, 209-212, 251-255· διαγράμματος,
265-266· ἐκθέσεων θεωρητικοῦ περιε-
χομένου, 222-224· ἐπιστολῶν, 285-
287· φακέλου ἐπιστολῶν, 283-284.
ἐπιτίτλου, τίτλου, ὑποτίτλου, πλα-
γιοτίτλων, 267· ἰδιωτικῶν ἐγγράφων,

295-296· παραστατικῶν καὶ συγκεν-
τρωτικῶν πινάκων, 268-270· πραγμα-
τειῶν καὶ ρητορικῶν γυμνασμάτων,
236-239· τηλεγραφήματος, 289.

ὑπόθεσις διηγήματος: 207.

ὑποθετικά προτάσεις: θέσις αὐτῶν
εἰς τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161.

ὑποκοριστικά: 52-53.

ὑπομνήματα: 293.

ὑποσημειώσεις: 304-306.

ὑπότιτλος: 178, 182, 267, 272, 273.

ὑποφορά καὶ ἀνυποφορά, σχῆμα: 340.

ὑστερόγραφον: 283.

φανταστικὸν διήγημα: 309.

φάρσα: 312.

φθόγγων ἀποβολὴ καὶ φθόγγων μετα-
βολὴ ποιοτικὴ ἢ ποσοτικὴ κατὰ τὴν
σύνθεσιν: 84-86, 88, 92, 96, 97.

χασμῶδία: 372.

χιαστόν, σχῆμα: 332.

χριστιανικὸν μυθιστόρημα: 310.

χρονικαὶ προτάσεις: θέσις αὐτῶν εἰς
τὴν περίοδον, 134· στίξις, 161.

χρονογράφημα, ὄρισμός καὶ εἶδη: 311.

χρωματισμός τῆς φωνῆς κατὰ τὴν
ἀνάγνωσιν: 321.

ψυχολογικὸν διήγημα: 309.

Ο Β' ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ ΣΥΣΤΗ-
ΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛ-
ΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΜΟΝΟΓΥΙΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΗ ΜΟΣΚΟΒΗ
ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΜΑΥΡΙΔΗ, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
11, ΑΠΟ ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΕΧΡΙΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
1957. ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟΝ ΕΦΙΛΟΤΕΧΝΗ-
ΣΕΝ Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΛΑΜΟΣ.

62-137